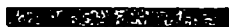

გულაშვილი

მედიანი

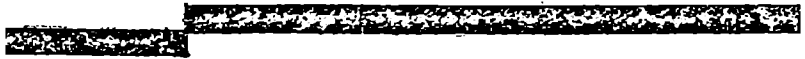

საქართველო თბილისში
სა
ბაზარი

გულგულ

გულგულგულგულ

გ მ გ მ გ მ გ მ გ მ გ მ

ს ს ს ს ს ს ს ს ს ს

ანტიკური ისტორიის თემაზე დაწერილი რომანი „სალამბო“ ასახავს ძველი კართაგენის დაქირავებულ მეომართა ცხოვრებას. რომანის ქარგად აღებულია ჩვენს ერამდე მესამე საუკუნის ამბავი, პუნიკური ომების ხანა, კერძოდ, პირველი პუნიკური ომის შემდგომი პერიოდი. ხმელთაშუა ზღვაზე გაბატონებული კართაგენისა და ახლადმოძლავრებული რომის ინტერესები ერთმანეთს შეეჯახა. ვგატის კუნძულებთან რომმა გაანადგურა კართაგენის ფლოტი, დამარცხებული კართაგენმა ჯამაჯირი ვერ გადაუსადა ბარბაროსთა დაქირავებულ ლაშქარს, რაც აჯანყების მიზეზად იქცა.

ამ ისტორიულ ფონზეა გაშლილი ბარბაროსთა სარდლის — მათოს და კართაგენის მხედართმთავრის ჰამილკარის ასულის—სალამბოს მიჯნურობის ამბავი.

ფრანგულიდან თარგმნავს:

კარლო ჭილარჯიანმა (I — VII თავები)
მანანა გიგინეიშვილმა (VIII — XV თავები)

Traduit en géorgien par:

Karlo Khilardjiani (I—VII ch-s)

et

Manana Guigninèchvili (VIII—XV ch-s)

გიგი მელაძის საერთო რედაქციით

თავი პირველი

ღ რ ე მ ბ ა

ეს მოხდა კართაგენის გარეუბან მეგარას, ჰამილკარის ბაღებში.

ჯარისკაცებმა, რომელთაც იგი სიცილიაში სარდლობდა, დიდი ღრეობა მოაწყვეს ერიქსის ბრძოლის წლისთავის სადღესასწაულოდ და რადგანაც პატრონი აქ არ იყო, ხოლო ისინი მრავალნი იყვნენ, ნებისამებრ ჭამდნენ და სვამდნენ.

ბრინჯაოს კოთურნებით ფეხშემოსილი მეთაურები შუა გასასვლელში მოთავსდნენ ოქროსფოჩებიან ძოწეულ ჩარდახქვეშ, რომელიც თავლის კედლიდან სასახლის პირველ ტერასამდე იყო გადაჭიმული. ჯარისკაცთა კრებული ხეთა ქვეშ განლაგდა. აქედან ჩანდა ბანიან შენობათა სიმრავლე — საწნეხლები, მარნები, ბელლები, სახაბაზოები, ზარადხანები, აგრეთვე სპილოების ქართა, ორმოები მძვინვარე მხეცებისათვის და მონათა დილეგი.

სამზარეულოებს. ერთყა ლეღვის ხეები. ნეკერჩხლის ტყე გადაჭიმულიყო მწვანე ჭალაკამდე, სადაც ბამბის თეთრ ქულებს შორის ელვარებდნენ ბროწეულები. მტევნებით დახუნძლული ვაზის ლერწები ფიჭვთა ტოტებში გახლართულიყო, ჭადრებს ქვეშ ვარდები ყვაოდნენ, მოლზე ალაგ-ალაგ შროშანები ყელყელაობდნენ; ბილიკებზე ეფინა დანაყილ მარჯანში არეული შავი სილა, ხოლო შუაში ერთი ბოლოდან მეორემდე მწვანე ობელისკების ორკეც კოლონადსავით გადაჭიმულიყო კვიპაროზების ხეივანი.

ყვითელფორეჯებიანი ნუმიდიური მარმარილოთი ნაგები ჰამილკარის სასახლე აღმართულიყო შორს, ფართო, ქვით ამოშენებულ სამირკველზე თავისი ოთხი, ერთიმეორეზე განლაგებული სართულით.

დიდი, სწორი, ეკალმუხისაგან გამოთლილი კიბე, რომლის ყოველი საფეხურის კუთხეში ნაალაფარი ზომალდების წინამხარი იყო დამაგრებული, შავი ჯვრებით მოხატული წითელი კარები — ქვევიდან თათბრის მავთულის ზღურბლით — მორიელებისაგან თავდასაცავად, ოქროს მსუბუქი ხარინები, საკმლებს რომ ეფარა ზემოდან — ეს უკარებელი სიმდიდრე ისევე მკაცრი და განუჭვრეტელი ეჩვენებოდათ ჯარისკაცებს, როგორც სახე ჰამილკარისა.

საბჭომ ამოურჩია მათ ჰამილკარის სახლი ამ ღრეობის მოსაწყობად. მოკეთებული ჯარისკაცები, რომელნიც ეშუშნის ტაძარში ათევდნენ ღამეს, ცისკრიდანვე წამოხანხალდნენ ყავარჯნებზე დაყრდნობილნი. ყოველ წამს მოდიოდნენ სხვებიც. ყოველის გზით მოემართებოდნენ განუწყვეტლივ, როგორც ნაკადები, ტბისკენ რომ ისწრაფიან. ხეთა შორის დარბოდნენ სამზარეულოს მონები, შეშფოთებულნი და ნახევრად შიშველნი. ველობზე კიკინით გარბოდნენ ქურციკნი. მზე ჩადიოდა და ლიმონის ხეთა სურნელი კიდევ უფრო ამძიმებდა ამ ოფლიანი ბრბოს ამონასუნთქს.

აქ ნახავდით ყოველი ეროვნების კაცს — ლიგურიელთ, ლუზიტანიელთ, ბალეარელთ, ზანგებს და რომიდან ლტოლვილთ. დორიული მძიმე კილოს გვერდით ისმოდა საბრძოლო ეტლებივით გრუხუნა კელტური სიტყვები, იონიური დაბოლოებანი ტურის მჭახე კვილის დარ უდაბნოს თანხმოვნებს ეჯახებოდნენ. ბერძენს იცნობდით თხელი აღნაგობით, ეგვიპტელს — აწოწილი მხრებით, კანტაბრიელს — მსხვილი კანჭებით. კარიელნი ამაყად არხევდნენ მუზარადებზე მიმაგრებულ ფრთებს, კაპადუკიელ მშვილდოსნებს ბალახთა წვენით დიდრონი ყვავილები დაეხატათ სხეულზე, ხოლო რამდენიმე საყურებიანი ლიდიელი ქალის კაბაში გამოწყობილი და ფოსტლებით ფეხშემოსილი შეექცეოდა ტაბლას. სხვანი საზეიმოდ სინგურით მოთთხნილაყვნენ და მარჯნის ქანდაკებებს ჰგავდნენ.

ისინი ბალიშებზე გაშლართულიყვნენ, ჩაცუცქულიყვნენ უზარმაზარი ლანგრების გარშემო და ჰამდნენ, ანდა თავდაღმა გაწოლილნი ითრევდნენ ხორცის ნაჭრებს და იდაყვებზე დაყრდნობილნი ძღებოდნენ მსხვერპლის მშვიდად მჯიჯგნავი ლომებზევით. გვიან მოსულნი ხეებს მიყრდნობოდნენ, შესცივინებდნენ დაბალ, ალისფერი სუფრით სანახევროდ დაფარულ მაგიდებს და თავიანთ რიგს ელოდნენ.

ჰამილკარის სამზარეულოები აღარ გასწვდათ და საბჭომ მონები,

ქურქლეული და საგები გამოუგზავნა მათ. შუა ბაღში, ბრძოლის ველზე რომ დახოცილთ წვავენ, ისე ბრიალებდა ცეცხლი და წვაგდნენ ხარებს. ანისწაყრილ პურებს ბადროზე მძიმე ყველის თავები მოსდევდა; ღვინით სავსე თასები და წყლის ბადიები ყვავილებიანა. ოქროწნული კალათების გვერდით ეწყო. ყველას თვალები გაფართოებოდა სიხარულისაგან, რომ, ბოლოს და ბოლოს, შეეძლოთ პირთამდე ამოეყორათ მუცელი. აქა-იქ სიმღერა წამოიწყეს.

პირველად წითელი თიხის შავად მოხატული თეფშებით მწვანესაწებელგადასხმული ფრინველები მოართვეს. მერმე — ყოველგვარი ზუმილი. კართაგენის სანაპიროებზე რომ აგროვებენ, და კორკოტი ხორბლისა, ცერცვისა და ქერისა, აგრეთვე ლოფორთქინები ქარვის ლამბაქებზე.

შემდეგ სუფრა აივსო ხორცეულით: რქებიანად შემწვარი ანტილოპებით, ფრთებიანი ფარშევანგებით, ტბილ ღვინოში მოხარშული ცხვრებით, აქლემისა და კამეჩის ბარკლებით, თევზის შიგნეულით შეზავებული ზღარბებით, მოხრაკული კალიებითა და დამუუუებელი ციყვებით. ტამრაპანულ ხის გობებზე ზაფრანის წვენში ტივტივებდა ქონის მსხვილი ნაჭრები. ყველაფერს წათხი ესხა, ქამა-სოკოთი და ასაფეტიდათი იყო შეკაზმული. ხილეულის პირამიდები ეყრებოდა თაფლის კვერებს; არ დაევიწყებინათ არც ის პატარა, მსხვილმუცლიანი და ვარდისფერბაღნიანი, ზეთისხილის ჩენჩოთი გასუქებული ძაღლები — კართაგენული საჭმელი, რომელიც სხვა ხალხებს გულს ურევს. ახალ-ახალი საჭმელები ღორმუცელობას უღვივებდათ. გალები, რომელთაც გრძელი თმა კეფაზე გამოესკვნათ, ერთმანეთს ხელიდან ჰგლეჯდნენ საზამთროებსა და ლიმონებს და ქერქიანად თქვლეფდნენ. ზანგებს ზღვის კიბოები არასოდეს ენახათ თურმე და მათი წითელი ეკლებით დაეკაწრათ ცხვირ-პირი. მარმარილოზე მეტად თეთრი, პირგაპარსული ბერძნები ზურგს უკან ისროდნენ ნამუსრევს, ხოლო მგლის ტყავებით შემოსილი ბრუტიუმელი მწყემსები უჩუმრად სანსლავდნენ კერძს თეფშებში ცხვირჩარგულნი.

დამე ჩამოწვა. ჩამოხსნეს კვიპაროზების ხეივანზე გადაჭიმული დიდი ჩარდახი და ჩირაღდნები მოიტანეს.

ნავთობის მოფარფატე ალმა, მეწამული ქვის ღარნაკებში რომ ენთო, კედრების კენწეროებზე დააფრთხო მთვარეს შეწირული მაიუნები. მათმა წიკვინმა გაამხიარულა მხედარნი.

სპილენძის აბჯრებზე ციმციმებდა სინათლის ანარეკლი. ძვირფასი თვლებით მოჭედილი ჭურჭელი ათასფრად ციალებდა. ამოზნექილი სარკეების არშით შემკული თასები ამრავლებდნენ საგნების გადიდებულ გამოსახულებას. ჯარისკაცი მოჯარულიყვნენ ირგვლივ, განცვიფრებით იყურებოდნენ, იმანჭებოდნენ და სიცილით იჭაჭებოდნენ. მაგიდის ზემოთ ერთმანეთს ტყორცნიდნენ სპილენძის დაბალ სკამებს და ოქროს ჩქიფებს. ხარბად სვამდნენ ტიკებში ჩასხმულ ბერძნულ ღვინოებს, ამფორებში მოთავსებულ კამპანიის ღვინოს და კასრებით მოტანილ კანტაბრიულ ღვინოებს. უნაბის, დარიჩინისა და ლოტოსის სასმელებს. მიწაზე ღვინის წუმპე დადგა და ფეხი უსხლტებოდათ. მოხარული ხორცის ორთქლი ნასუნთქთან ერთად აღიოდა ხეთა ვარჯებადღე. ერთსა და იმავე დროს ისმოდა ყბების კაპუნი, ყაყანი, სიმღერა, ხმა კამპანიური ლარნაკების მსხვრევისა, რომელნიც ათას ნამცეცად იფანტებოდნენ, და ვერცხლის დიდი ლანგრების წმიდა წკრიალი.

რაც უფრო ეკიდებოდათ ღვინო, უფრო და უფრო აგონდებოდათ კართაგენის უსამართლობა. ომისგან ქანცმილეულმა რესპუბლიკამ ხელი არ შეუშალა უკანდაბრუნებულ ბანდების ქალაქში თავმოყრას. მათს სარდალს გისკონს კეთილგონიერება გამოეჩინა და ნაწილ-ნაწილ უშვებდა ჯარისკაცებს, რათა გაეადვილებინა ჯამაგირის გადახდა, საბჭოს ეგონა — ისინი ბოლოს და ბოლოს თანხის შემეცირებაზე დათანხმდებიანო. ეს ვალი, ხალხის აზრით, უთანაბრდებოდა იმ სამი ათას ორას ევბეურ ტალანტს, რომელსაც ლუტაციუსი ითხოვდა და კართაგენი დაქირავებულ მეომრებს ისევე თვლიდა მტრად, როგორც რომაელებს. ჯარისკაცებმა იცოდნენ ეს და აღშფოთებას მუქართა და მრისხანებით გამოხატავდნენ. ბოლოს ნებართვა მოითხოვეს, რომ შეკრებილიყვნენ და გამარჯვების წლისთავი ედღესასწაულათ. მშვიდობის პარტია დათანხმდა ჰამილკარის ჯავრის ამოსაყრელად, რომელიც დაჟინებით მოითხოვდა ომს. მისი ცდის მიუხედავად, ომი დასრულებულიყო და იმედგაცრუებულს როქის სპის სარდლობა გისკონისათვის გადაეცა. ჯარისკაცების მისაღებად მისი სასახლის არჩევით საბჭოს უნდოდა ჰამილკარსაც ხვდომოდა წილი იმ მძულვარებისა, რომელსაც როქის სპანი გრძნობდნენ, ამასთანავე, ღრეობას ძალიან დიდი ხარჯი სჭირდებოდა და თითქმის მთლიანად ჰამილკარს უნდა ეზლო.

რესპუბლიკის მოდრეკით გაამაყებული ჯარისკაცები ფიქრობ-

დნენ, რომ ბოლოს და ბოლოს დაბრუნდებოდნენ სამშობლოში და თან წაიღებდნენ წამოსასხამზე მიკერებულ ჩაბალახებში გამოკრულ საზღაურს დაღვრილი სისხლისას. მაგრამ სიმთვრალის ბურუსში თავიანთი ღვაწლი სასწაულებრივად, აუნაზღაურებლად ეჩვენებოდათ. ერთმანეთს ჭრილობებს უჩვენებდნენ, უამბობდნენ გარდახდალი ბრძოლებისა და მოგზაურობათა ამბებს; ლაპარაკობდნენ, თუ როგორი ნადირობა იცოდნენ სამშობლო მხარეში; ბაძავდნენ ველური მხეცების ზახილს და ნავარდს. შემდეგ დაიწყო ამაზრზენი სანაძლეობები: ამფორაში ჰყოფდნენ თავს და მოწყურებული ღურკანი აქლემებივით სვამდნენ თავაუღებლად. ერთ უზარმაზარ ლუზიტანიელს ორი კაცი აეყვანა მარჯვენითა და მარცხენით და მაგიდებს უვლიდა ასე, ნესტობიდან ცეცხლს აფრქვევდა. ლაკედემონიელნი, რომელთაც აბჯარი არ შემოეხსნათ, მძიმედ ხტუნავდნენ. ზოგი ქალივით დაგოგმანობდა და უხამსად იგრიხებოდა. სხვანი ტანთ იხდიდნენ, რათა გლადიატორებივით შებრძოლებოდნენ ერთმანეთს აქვე, საამისთა შორის. რამდენიმე ბერძენი ცეკვავდა ნიმფების გამოსახულებით შემკული ვაზის ირგვლივ, ხოლო ერთი ზანგი თითბრის ფარზე აბრაზუნებდა ხარის ძვალს.

უეცრად გულსიმომწყლველი სიმღერა შემოესმათ, ხმიერი და ტკბილი, დაკოდილი ფრინველის ფრთების რხევასავით რომ აღიოდდა ჰაერში და ისევ ეშვებოდა.

ეს — მონები მღეროდნენ დილეგში. ჯარისკაცები წამოცვიდნენ და გაეშურნენ მათ გასათავისუფლებლად.

ისინი ყვირილით დაბრუნდნენ, თან მტვერში მოლაღვდნენ ოციოდე კაცს, რომელნიც სახის სიფერმკრალით გამოირჩეოდნენ. შავი თექის პატარა, წოწოლა ქუდები ეხურათ გადახოტრილ თავზე. ყველას ხის სანდალი ეცვა. ბორკილები მიმავალი ეტლივით უღარუნობდა.

მონები კვიპაროზების ხეივანამდე მოვიდნენ და ბრბოში გაიფანტნენ. მათ გამოკითხვა დაუწყეს. ერთი მათგანი განზე გადგა. დაფხრეწილ ტუნიკაში ნაიარევით დასერილი ბეჭები მოუჩანდა, თავდახრილი უნდოდ იმზირებოდა ირგვლივ, ჩირაღდნების სინათლე თვალსა სჭრიდა და ქუთუთოები მოეჭუტა; მაგრამ, როცა შეატყო, რომ ეს შეიარაღებული ხალხი არას ერჩოდა, ხმამაღალი ოხვრა აღმოხდა მკერდიდან. ბურტყუნებდა, ქირქილებდა და სიხარულის ცრემლები სდიოდა სახეზე. შემდეგ ხელები სტაცა სავსე საამისს, ზეაღაპყრო.

ბორკილები მაჯებზე ჩამოეკიდა. ზეცისკენ თავაწეულმა და ხელებ-
გაშვერილმა წარმოთქვა:

— პირველ ყოვლისა, დიდება შენდა ბაალ-ეშმუნო, მაცხოვარო,
ჩემს სამშობლოში ესკულაპეს რომ გიწოდებენ! დიდება თქვენდა,
წყაროთა, სინათლისა და ტყეთა სულნო! დიდება თქვენდა, მთებისა
და მიწის წიაღში მიმალულ ღმერთებო! სალამი თქვენდა, ელვარე
საქურვლით შემოსილო ძალოვანო ვაჟკაცებო, რომელთა მიხსენით
მე!

შემდეგ გადაადგო თასი და მოჰყვა თავის ამბავს. სპენდიუსი
რქმევია. კართაგენელებს ეგინას ბრძოლაში დაუტყვევებიათ. ბერძ-
ნულ, ლიგურიულ და პუნიკურ ენებზე უძღვნა მადლი ჯარისკაცებს;
ხელები დაუეოცნა ახლომდგომთ, ბოლოს მიულოცა დღესასწაული
და გაიკვირვა — წმიდა ლეგიონის თასებს რატომ ვერ ვხედავო ნა-
დომზე? ამ თასების ექვსსავე ოქროს წახნაგზე ზურმუხტით ვაზის
ლერწები იყო გამოყვანილი. თასები ეკუთვნოდა დამცველ რაზმს,
რომელიც მხოლოდ და მხოლოდ ტანმალაღი ახალგაზრდა პატრიციე-
ბისაგან შედგებოდა და თასის მფლობელობა დიდი წარჩინება, თით-
ქმის სამღვდელო პატივი იყო. რესპუბლიკის საუნჯეთაგან არაფერი
ისე არ ეწადა როქის სპას, როგორც ეს სასმისები. ამის გამო ეჭაერე-
ბოდათ ლეგიონი. ზოგი სიცოცხლესაც სწირავდა ასეთი თასიდან
ღვინის შესმის მიუწვდომელ სიამოვნებას.

მაშინვე გაგზავნეს მონები თასების მოსატანად. თასები ინახებო-
და სისიტებთან — მოვაჭრეთა თაბუნებში, რომელნიც ერთად ტრა-
პეზობდნენ. მონები ხელცარიელნი დაბრუნდნენ, სისიტთა თაბუნის
ყველა წევრს ეძინა ამ დროს.

— გააღვიძეთ! — ბრძანეს ჯარისკაცებმა.

მეორედ გაგზავნილებმა პასუხი მოიტანეს — ტაძარშიაო ჩაკე-
ტილი.

— გააღონ! — შესძახეს მხედრებმა.

და როდესაც აჯანკალებული მონები გამოტყდნენ — თასები სარ-
დალ გისკონის ხელთააო, შეჰყვირეს:

— მოიტანოს!

მალე ბალის სიღრმეში გისკონიც გამოჩნდა წმიდა ლეგიონის
რაზმის თანხლებით. თავსდარქმულ ოქროს მიტრაზე მიმაგრებული
ფართო, ძვირფასი თვლებით მოოქვილი შავი მოსასხამი მთლიანად
ფარავდა მას და ცხენის ფლოქვებამდე ეშვებოდა, შორიდან ღამის

სიბნელეს ერთვოდა. მოჩანდა მხოლოდ მისი თეთრი წვერი, თავმორ-
თულობის ბრწყინვალება და ბრტყელი ლურჯი ქვების სამმაგი ფარ-
ღული, რომელიც მკერდზე ერხეოდა.

როდესაც შემოვიდა, ჯარისკაცებმა შეჰყვირეს:

— თასები! თასები!..

მან დაიწყო იმით, რომ — სიამამაცით დაიმსახურეთო ეს პატივი.
ბრბო სიხარულით აღრიალდა და ტაში დაუკრა.

მე ეს კარგად ვიცო, მე გასარდლობდით და უკანასკნელ კოპორ-
ტასთან ერთად დავბრუნდიო უკანასკნელი გალერით!

— მართალია! მართალია! — დაუმოწმეს მას.

ამასთანავე, განაგრძო გისკონმა, რესპუბლიკა პატივს სცემს
თქვენს ჩვეულებებსა და რწმენას, ეროვნებებისდა მიხედვით დაგა-
ნაწილეთ, სავსებით თავისუფალნი ხართ კართაგენში! რაც შეეხება
წმიდა ლეგიონის თასებს, კერძო პირთა საკუთრებააო.

უეცრად სპენდიუსის წინ ერთი გალი გადაეწო მაგადებს და
გისკონს მივარდა. ემუქრებოდა, ორ გაშიშვლებულ მახვილს
ულერებდა.

სარდალმა სიტყვის შეუწყვეტლად ჩაარტყა თავში თავისი მძიმე,
სპილოს ძვლის კვერთხი. ბარბაროსი დაეცა. გალებმა დაიღრიალეს,
მათი სიშმაგე სხვათაც გადაედო და ბრაზით აღანთო ლეგიონერები.
გისკონმა მხრები აიჩეჩა მათი გაფითრებული სახეების დანახვაზე. გა-
იფიქრა, რომ მისი სიამამაცე ამაო იქნებოდა ამ გაუთლელი, გაშმაგე-
ბული მხეცების წინააღმდეგ. შემდგომ ამოიყრის ჯავრს რაიმე ვერა-
გული ხრიკით; ამიტომ თავის მხედრებს ანიშნა და ნელი ნაბიჯით
განშორდა ბრბოს. ჭიშკართან როქის სპისკენ მიიბრუნა პირი და და-
უყვირა — განანებთო.

ღრეობა განახლდა. მაგრამ გისკონს ხომ შეეძლო დაბრუნებულ-
ყო, გარსშემორტყმოდა ბოლო სიმაგრეებამდე გადაჭიმულ გარეუ-
ბანს და ქალაქის კედლებზე მიეჭყლიტა ისინი. ობლად იგრძნეს თავი.
თუმცა მრავალნი იყვნენ, და დიდმა ქალაქმა, რომელსაც მათ წინაშე,
დაბლა, სიბნელეში ეძინა, ანაზღად შეაშინა ისინი თავისი ერთიმეო-
რეზე დახორხლილი კიბეებით, მაღალი შავი სახლებითა და თავისი გა-
ურკვეველი ღმერთებით. ეს ღმერთები კიდევ უფრო მძვინვარენი
იყვნენ, ვიდრე ხალხი. შორით, ნავთსაყუდელში, რამდენიმე სანიშნო
ნათურა ცორიალებდა, ქამონის ტაძარშიც მოჩანდა ცეცხლი. ჰამილ-
კარი მოაგონდათ. სად იყო ახლა? რატომ მიატოვა ისინი დაზავების

შემდგომ? მისი განხეთქილება საბჭოსთან უქველად ხრიკი იყო მხოლოდ, მათ დასაღუპავად მოგონილი. ახლა მისდამი იგრძნეს დაუცხრომელი სიძულვილი; სწყევლიდნენ მას და ერთიმეორის სიმშაგეს აღვივებდნენ. ამ დროს ჭადრების ქვეშ შეიყარა ბრბო. უმზერდნენ ერთ ზანგს, რომელიც მიწას ეხეთქებოდა თვალგაშტერებული, კისერმოღრეცილი, დუქმორეული. ვილაცამ დაიძახა — მოწამლულიო. ყველამ მოწამლულად იგრძნო თავი. მონებს ეძგერნენ. საზარელი ყვირალი ატყდა, მსხვრევის გრიგალმა გადაუარა გაღეშილ ჯარს, ეცნენ, რაც წინ დახვდათ, ამსხვრევდნენ, კლავდნენ. ზოგი ხის ფოთლებში ისროდა ჩირადღანს, სხვანი ლომების ბაქის მოაჯირზე გადაეკიდნენ და ისრებით მუსრს ავლებდნენ ცხოველებს. უფრო მამაცნი სპილოებს მივარდნენ — ხორთუმების მოჭრა და ეშვების დახვრა უნდოდათ.

ამასობაში ბალეარელი მეშურდულენი, რომელთაც სასახლის კუთხისათვის შემოველოთ, რათა უფრო ადვილად აეკლოთ, ინდური ბამბუკის მალალმა ღობემ შეაჩერა. ხანჯლებით დასჭრეს საგდულის ღვედები და კართაგენისაკენ მიქცეული სასახლის ფასადის წინაშე აღმოჩნდნენ, მეორე ბაღში, სადაც გასხლული მცენარეები იდგა, თეთრი ყვავილების კვლები ერთმანეთს მისდევდნენ და ლაქვარდით მოფენილ მიწაზე წერდნენ ვარსკვლავთა ხვიკის მსგავს გრძელ მრუდეებს. მრუმით დაფარულ ბუჩქებს თბილი, მსუყე სურნელი ასდიოდა. ზოგი ხის ტანი სინგურით შეეღებათ და სისხლით მოთხვრილ სვეტებს ჰგვანდნენ. შუა ბაღში სპილენძის თორმეტ კვარცხლბეკზე ელაგა მინის დიდი ბირთვები, რომელთა შიგნით მოწითალო სინათლე კრთოდა, თითქოს უზარმაზარი გუგები იყვნენ და ჯერ კიდევ სიცოცხლით ფეთქავდნენ. ჯარისკაცები ჩირადღანებით ინათებდნენ გზას. ფეხი უბორძიკდებოდათ დამრეც, ღრმად დაბარულ ფერღობზე.

მათ დაინახეს პატარა ტბა, რამდენიმე აუზად დაყოფილი ლურჯი ქვის ჯებირებით. წყალი ისე გამჟვირვალე იყო, რომ ჩირადღანთა აღის ანარეკლი ციმციმებდა თეთრი კენჭებითა და ოქროს ფხვნით მოფენილ ფსკერზე. წყალი აბუყბუყდა, ელვარე ლანდებმა დასერეს; მსხვილი თევზები, რომელთაც ხანა თვალ-მარგალიტით ჰქონდათ მოქედილი, ამოცურდნენ ზედაპირზე.

ჯარისკაცებმა სიცილ-ხარხარით გაუყარეს თითები ლაყუჩებში და სუფრაზე წაიღეს.

ეს ბარკას საგვარეულოს თევზები იყო, შთამომავალნი პირველ-ყოფილი ღლაგებისა, რომელთაც შექმნეს მისტიკური კვერცხი, შიგ რომ ქალღმერთი ბუდობდა. იმ აზრმა, რომ მკრეხელობას სჩადიოდნენ, სიხარბე გაუცხოველა მეომრებს. სასწრაფოდ გააჩაღეს ცეცხლი, შემოდგეს სპილენძის კარდლები და ცნობისმოყვარეობით უმზერდნენ, როგორ ფართხალებდნენ ლამაზი, ცოცხალი თევზები მღელარე წყალში.

მოჯარული მეომრები იჯგვლიმებოდნენ. შიშს გაევლო. ისევ დაიწყეს სმა. ნელსაცხებელი სდიოდათ შუბლზე, მოწვეთავდა და უსველებდათ დაფლეთილ ტუნიკებს. მუშტები დაეყრდნოთ მაგიდებზე, რომელნიც, ასე ეგონათ, საზღვაო გემებივით ტორტმანობდნენ. ხარბივით აბრიალებდნენ ჩასისხლიანებულ თვალებს, რათა მზერიით მაინც შთაენთქათ ის, რისი შექმაც აღარ შეეძლოთ უკვე. სხვანი პირდაპირ ძოწეული სუფრით დაფენილ მაგიდებზე დაალაჯებდნენ და ამტვრევდნენ სპილოს ძვლის სკამებს და ტვიროსული ჭიქის ფიალებს. სიმღერი: ზმა სასმისთა ნამტვრევებში დაყრილი მონების ხიხინს ერთვოდა. ჯარისკაცები მოითხოვდნენ ღვინოს, ხორცს, ოქროს; ყვიროდნენ — ქალები მოგვიყვანეთო. ათას ენაზე ბოდავდნენ. ზოგიერთს აბანოში ეგონა თავი, ირგვლივ ამდგარ ოხშიარს რომ ხედავდა; ზოგს, ხეების შემყურეს, ნადირობა წარმოედგინა და თანამეინახებებს ესხმოდა, როგორც ველურ ცხოველებს. ხანძარი ერთი ხიდან მეორეზე გადადიოდა და მაღალი ხეების ფოთლოვანი ვარჯი, საიდანაც ბოლი გრძელ, თეთრ ხვეულებად გამოდიოდა, ამოქმედებულ ვულკანებს ჰგავდა. გოდება გაორკეცდა. დაჭრილი ლომები ბლღვინავდნენ სიბნელეში.

უეცრად განათდა სასახლის უმაღლესი ტერასა, კარი გაიღო და ქალი, თავად ჰამილკარის ქალი გამოჩნდა ზღურბლზე, შავით მოსილი. ის ჩამოვიდა პირველ კიბეზე, რომელიც დამრეცად გასდევდა ზედა სართულს, შემდეგ მეორე, მესამე კიბე ჩამოათავა და უკანასკნელ ტერასაზე შედგა, ხომალდების წინამხრებიანი კიბის თავზე. უძრავა და თავდახრილი შეჰყურებდა იგი მეომრებს.

მის უკან, ორივე მხრივ ორ მწკრივად იდგნენ ფერმკრთალი, უწვერული, უთმო, უწარბო კაცები, რომელთაც თეთრი, ფეხებამდე დაშვებული წითელფოჩიანი კაბები ეცვათ. მოღვარე ბეჭდებით შემკული ხელებით უზარმაზარი ქნარები ეჭირათ და წვრილი ხმით მღეროდნენ კართაგენის ქალღმერთის საგალობელს. ესენი იყვნენ ტანი-

ტის ტაძრის საჭურისი ქურუმები, რომელთაც სალამბო ხშირად იწვევდა სასახლეში.

ბოლოს ხომალდების კიბეც ჩამოათავა ქალმა. ქურუმები უკან მოჰყვებოდნენ. სალამბო კვიპაროზების ხეივნისკენ გაემართა და წყნარად მიაბიჯებდა მეთაურთა მაგიდებს შორის. ჯარის მოთავენი გზას უთმობდნენ, ოდნავ იხევდნენ უკან.

სალამბოს თმა, იისფერი ფხვნილით დაფერილი, ქანანელი ქალწულების ჩვეულებისდა მიხედვით კოშკის დარად იყო დახვეული და ამის გამო უფრო მაღალი ჩანდა ქალი. მარგალიტის გრეხილი საფეთქლებთან ემაგრა და ეშვებოდა სანახევროდ გახლეჩილი ბროწეულივით ვარდისფერ ტუჩებამდე. მკერდზე ეკიდა მოციმციმე თვლების აცმულა, რომელიც სიჭრელით გველთევზის ქერეჭს ემსგავსებოდა. აღმასებით შემკული მკლავები შიშველი ჰქონდა წითელი ყვავილებით მოხატული შავი ქსოვილისაგან შეკერილ უსახელო ტუნიკაში, კოჭები ოქროს ძეწვეით ჰქონდა გადაბმული, რათა თანაბარი ნაბიჯებით ერონინა. დიდი, იშვიათი ქსოვილის მუქი ძოწისფერი მოსასხამი უკან მოსთრევდა, მის ყოველ ნაბიჯზე ფართო ტალღასავით იშლებოდა.

უამითი უამად ქურუმები ჩამოჰკრავდნენ თითებს ქნარს და დახშულ აკორდებს აედერებდნენ, ხოლო შუალედებში ისმოდა ძეწვევის წკრიალი და პაპირუსის სანდლების თანაზომიერი ტყაპატყუბი.

აქამომდე არავინ იცნობდა სალამბოს. იცოდნენ მხოლოდ, რომ განდევილად ცხოვრობდა და ღვთისმოსაობაში ატარებდა დროს. ჯარისკაცებს დაენახათ ღამდამობით, სასახლის ბანზე ვარსკვლავების წინაშე მუხლმოდრეკილი აბოლებულ საცეცხლურთა შორის. მთვარეს გაეფერმკრთალებინა მისი სახე და მსუბუქი ნისლივით შემოხვეოდა ღმერთების სუნთქვა. მისი გუგები შორს, მიწიერი სივრცეების მიღმა იმზირებოდნენ თითქოს. თავდახრილი მოაბიჯებდა, მარჯვენა ხელში შავი ხის პატარა ქნარი ეჭირა.

ჯარს შეესმა მისი ჩურჩული:

— მოუკლავხართ, მოუკლავხართ ყველანი! აღარასდროს მოცურდებით ამიერიდან ჩემი ხმის მორჩილნი, როგორც უწინ, ტბის პირას რომ ჩამოვჯდებოდი და საზამთროს მარცვლებს გიყრიდით პირში! ტანიტის იღუმალემა ბუდობდა თქვენს თვალებში, რომლებიც უფრო ანკარა იყო, ვიდრე წყლის წვეთები მდინარის ზედაპირ-

ზე, — და სათითაოდ მოუხმობდა, თვეების სახელებით ეძახდა თვე-
ზებს:

— სივ, სივან! თამუზ, ელულ, თიშრი, შებარ! ჰე, შემიწყალე მე.
ქალღმერთო!

ჯარისკაცები სალამბოს ირგვლივ მოგროვდნენ, თუმცა არ ესმო-
დათ, რას ამბობდა ის. აცვიფრებდათ მისი მორთულობა. შიშნეული.
ხანდაზმული მზერა მიმოავლო მათ ქალმა, შემდეგ თავი მხრებში
ჩარგო, ხელები გაშალა და რამდენჯერმე გაიმეორა:

— რა ქენით, რა ქენით! მოსალხენად გქონდათ პურიც, ხორციც,
ზეთიც. ყოველგვარი ნუგბარი საკუჭნაობიდან! მე მოვარეკინე ხა-
რები ჰეკატომპილიდან, მონადირენი დავგზავნე უდაბნოში! — ქალმა
ხმა აიმაღლა, ლაწვები შეეფაკლა და განაგრძო: — არ გესმით, სადა
ხართ? დაპყრობილ ქალაქში თუ ბატონის სასახლეში? და მერე რო-
მელი ბატონის? სუფეტ ჰამილკარის, მამაჩემის, ბაალთ მსახურის!
მონების სისხლით შეღებილი თქვენი იარაღის გადაცემაზე მან უარი
უთხრა ლუტაციუსს! იცნობთ კი ვინმეს თქვენს ქვეყნებში, რომ მისი
დარი სარდალი იყოს? შეხედეთ! ჩვენი სასახლის საფეხურები ავსე-
ბულია ნალაფარით! განაგრძეთ! დაწვით სასახლე! მე წავიყვან
სახლის ანგელოზს, ჩემს შავ გველს, რომელსაც ლოტოსის ფოთლებ-
ზე სძინავს მაღლა! მე დავუსტვენ და წამომყვება. გემში რომ ჩაეჭ-
დები, ჩემი ხომალდის კვალს, აქაფებულ ტალღებს გამოჰყვება
ცურვით....

თხელი ნესტოები უთრთოდა. მკერდზე დაბნეულ ძვირფას
თვლებზე იმსხვრევდა ფრჩხილებს. თვალები დაებნიდა. განაგრძო:

— ეჰა, საბრალო კართაგენო! საცოდავო ქალაქო! აწ აღარ გყვა-
ნან მფარველებად ძალოვანი ვაჟკაცები გარდასულ დროთა, ოკეა-
ნეებს რომ გადასცურავდნენ ხოლმე და სანაპიროებზე აგებდნენ ტაძ-
რებს. ირგვლივ მდებარე ყველა ქვეყანა შენ გემსახურებოდა და შე-
ნი ხოფებით გადაფარცხული ზღვის ტრამალები ატორტმანებდნენ
შენს ნალეწს.

შემდეგ მელქარტის, სიდონელთა ღმერთსა და თავისი ოჯახის
წინაპრის საგმირო საქმეთა შესახებ დაიწყო გალობა.

მოუთხრობდა ერსიფონის მთად ამალღებაზე, ტარტესის მოგზაუ-
რობასა და მაზინზაბალის ბრძოლაზე გველთა დედოფლის შურის სა-
გებლად:

— იგი მისდევდა ქალაქში დედალ ურჩხულს, რომლის კუდი

ვერცხლის ნაკადულივით მიიკლავნებოდა დაცვენილ ფოთლებში; და მიაღწია ველს, სადაც ღრაკონისგაგიანი დედაკაცები მოჯარულიყვნენ ბრიალა კოცონის ირგვლივ და თავიანთი კუდების წვერებზე წამოსკუპულიყვნენ. სისხლისფერი მთვარე ელვარებდა მკრთალ შარავანდში და მეწამულ, მეთევზეთა მარცახივით გაპობილ გრძელ ენებს ასარსალებდნენ ცეცხლის პირამდე...

მერმე სალამბომ იმღერა, მაზიზაბალის დამარცხების შემდგომ მელქარტმა თუ როგორ მიაქვდა მისი მოკვეთილი თავი თავისი ხომალდის წინამხარს: — ტალღების ყოველ შეთრთოლებაზე ქაფში იმალებოდა იგი; მზე მურავდა და ოქროზე მეტად გამაგრდა, მაგრამ თვალები მაინც ტიროდნენ და ცრემლები განუწყვეტლივ წვეთავდა ზღვაში.

სალამბო მღეროდა ქანაანელთა ძველ ენაზე, რომელიც ბარბაროსებს ჯერ არ გაეგონათ. ისინი თავს ეკითხებოდნენ — რას გვეუბნებაო ამ მრისხანე ხელისქნევით, რასაც ქალი სიმღერას აყოლებდა, — და მის ირგვლივ მაგიდებზე, საგებზე, ნეკერჩხლის ტოტებზე გასულნი, პირდაღებულნი და კისერწაგრძელებულნი ცდილობდნენ ჩასწვდომოდნენ ამ ბუნდოვან მოთხრობას, რომელიც მათს წარმოსახვას თეოგონიის ბურუსის მიღმა ღრუბლებში მოფუთფუთე აჩრდილებად ესახებოდა.

მხოლოდ უწვერულვაშო ქურუმებს გაეგებოდათ სალამბოს სიმღერა. უთრთოდათ დანაოჭებული ხელები, ქნართა სიმებზე რომ ეწყოთ. ღროღადრო ქუმ აკორდებს უკრავდნენ. ბებერ ღიაცებზე მეტად გულსუსტნი იყვნენ ისინი და ერთსა და იმავე დროს მისტაკური აღფრთოვანებითა და შიშით თრთოდნენ — ვაითუ ჭარისკაცებმა სიავე გვიყონო. ბარბაროსები ყურადღებას არ აქცევდნენ მათ. მომღერალ ქალწულს უსმენდნენ.

არავინ ისე დაშტერებით არ უყურებდა, როგორც ნუმიდიელთა ახალგაზრდა ბელადი, რომელიც მეთაურთა მაგიდასთან იჯდა თვისტომ მხედართა შორის. ქამარში იმდენი ისარი გაერჭო, რომ კუზიანივით ჰქონდა გამობერილი ტყავის თასმით საფეთქელთან მიმაგრებული მოსასხამი. მხრებზე გაფარფაშებული მოსასხამი ჩრდილს ჰფენდა სახეზე და მხოლოდ ორი ანთებული, ერთ წერტილზე მიშტერებული თვალი უჩანდა. იგი შემთხვევით მოხვედრილიყო ღრეობაზე — მამამისს ბარკას ოჯახისათვის მიებარებინა მეფეთა ჩვეულებისამებრ, რომელნიც შვილებს დიდ ოჯახებში გზავნიდნენ მეგობ-

რობისა და კავშირის დასამყარებლად. ნარჰავასი ექვსი თვეა აქ ცხოვრობდა, მაგრამ ჯერ არ ეხილა სალამბო და ახლა დაკუზული, თავის ისრებზე წვერებდახრილი უჭვრეტდა ქალს და ნესტოები ებერებოდა ლერწმებში ჩასაფრებულ ავაზასავით.

მაგიდის იქეთა მხარეს იჯდა ერთი უზარმაზარი ლიბიელი, შავ და ხუჭუქთმიანი. მხოლოდ სამხედრო კურთუკი ეცვა და თითბრის ფირფიტებს დაეფხრიწა საგების ძოწი. ვერცხლის ნახევარმთვარეების გალა დახლართულიყო მის ფაჩვნიერ მკერდზე. სისხლის შხეფებს დაეწინწკლა მისი სახე; მარცხენა იდაყვს დაყრდნობოდა და ფართოდ გახსნილი ტუჩებით იღიმებოდა.

სალამბომ შეწყვიტა წმიდა საგალობელი. ბარბაროსთა ყველა ენაზე ალაპარაკდა და ქალური გულისხმიერებით ცდილობდა დაეყუჩებინა მათი სიშმაგე. ბერძნებს ბერძნულად ესაუბრებოდა, შემდეგ ლიგურიელთ, კამპანიის მკვიდრთ, ზანგებს მიუბრუნდა და ყოველი მათგანი სამშობლო ქვეყნის სიტკობებას პოულობდა მის ხმაში. კართაგენის წარსულით გატაცებული სალამბო ახლა რომის წინააღმდეგ გარდახდილ ომებზე ამღერდა, ჯარისკაცებმა ტაში დაუკრეს. ქალი გაშიშვლებული მახვილების ბრწყინვამ ალაგზნო, ხელებგამლილი გასძახოდა. ქნარი დაუვარდა, გაჩუმდა: — ორივე ხელი გულზე დაიკრიფა და რამდენსამე წამს იდგა ასე თვალებდახუჭული, ტკებოდა მთელი ჯარის მღელვარებით.

ლიბიელი მათო გადმოიხარა მისკენ. სალამბო უნებლიეთ მიუახლოვდა მისი აღფრთოვანებით გულგაღზობილმა ჯართან შერიგების ნიშნად დაუხსნა ღვინო ოქროს სასმისში.

— დალიე! — უთხრა სალამბომ.

მათომ გამოართვა სასმისი და ტუჩებთან მიიტანა. მაშინ იმ გაღმა, წელან რომ გისკონმა დაქრა, მხარზე დაჰკრა ხელი და მხიარული იერით იხუმრა რალაც თავის მშობლიურ ენაზე. სპენდიუსიც აქვე იყო და შესთავაზა — გადაგითარგმნიო.

— თქვი! — უთხრა მათომ.

— ღმერთები გფარვიდნენ, გამდიდრდები, როდისაა ქორწილი?

— ვისი ქორწილი?

— შენი! ჩვენში თუ ქალი ღვინოს დაუხსამს მემომარს, თავის სარეცელს სთავაზობს ამით, — უპასუხა გაღმა.

დამთავრებული არა ჰქონდა, რომ ნარჰავასი წამოხტა, ქამრიდან

ამოიძრო ხელშუბი, მარჯვენა ფეხი მაგიდის კიდეს მიაბჯინა და სტყორცნა მათოს.

შუბმა გაისისინა სასმისთა შორის, ხელი გაუხვრიტა ლიბიელს და ისე მაგრად ჩაესო მაგიდაში, რომ ტარი აცახცახდა ჰაერში.

მათომ სასწრაფოდ გამოგლიჯა ხელი, მაგრამ იარალი არ ესხა ნახევრად შიშველს. მან ორივე ხელით ასწია გაწყობილი მაგიდა და ნარჰავასს ესროლა მათ გასაშველებლად მოვარდნილ შუა ბრბოში. ჯარისკაცნი და ნუმიდიელნი ერთმანეთს მიჰყულებოდნენ და მახვილის აპოლება არ შეეძლოთ. მათომ თავურით გაარღვია ბრბო და როდესაც ასწია თავი, ნარჰავასი გამჟვრალიყო. თვალებით დაუწყეო ძებნა. სალამბოც წასულიყო.

მაშინ სასახლისაკენ გაიხედა და დაინახა, როგორ დაიხურა სულ ზევით წითელი, შავი ჯვრით მოხატული კარი და იქით გაიქცა.

დაინახეს, როგორ არბოდა იგი ხომალდების წინამხართა შორის, შემდეგ სამივე კიბის სიგრძეზე წითელ კარებამდე, როგორ ეძგერა კარს მთელი სხეულით; აქოშინებული კედელს მიეყრდნო, რომ არ დაცემულიყო.

ვიღაც მოსდევდა. ბინდბუნდში — ღრეობის სანთურებს სასანლის ძგიდე ეფარებოდა — სპენდიუსი იცნო.

— მომშორდი! — უბრძანა ლიბიელმა.

მონამ პასუხის გაუცემლად კბილებით დაფხრიწა თავისი ტუნიკა. შემდეგ მუხლი მოიყარა მათოს წინ, ფრთხილად აიღო მისი ხელი და მოუთათუნა, ჭრილობას ეძებდა.

მთვარე ღრუბლებიდან გამოცურდა და მის სინათლეზე სპენდიუსმა დაინახა პირდაღებული იარა. ქსოვილის ნაჭერი შემოახვია, მაგრამ მათო ბრაზით ეუბნებოდა: — თავი დამანებე! დამანებე თავი!

— ო, არა! — მიუგო მონამ, — შენ გამათავისუფლე ჯურღმულიდან. მე შენ გეკუთვნი! შენა ხარ ჩემი ბატონი! მიბრძანე!

მათომ კედლებზე ხელის ცეცებით შემოუარა ტერასას. ყოველ ნაბიჯზე ყურს აპყრობდა და მოოქროვილი ლერწმის ხარხებებიდან იყურებოდა შიგნით, დაღუმებულ სახლში. ბოლოს სასოწარკვეთილი შედგა.

— ყური დამიგდე! — უთხრა მონამ, — ო, ნუ შემიძაგებ ჩემი სისუსტისათვის! მე სასახლეში ვარ ნაცხოვრები. შემიძლია ძლოკვივით გავძვრე კედლებში. წამო! წინაპრების ოთახში ყოველი ფილის

ქვეშ ოქროს ზოდია დაფლული. მიწისქვეშა ხერელია გაყვანილი საფლავებამდე.

— ეჰ, რაღად მინდა! — წარმოთქვა მათომ.

სპენდიუსი დადუმდა.

ისინი ტერასაზე იდგნენ. მათ წინ ფუთფუთებდა წყვილი და ის თითქოს შავად გაქვავებული ოკეანის გიგანტური ტალღების მსგავსი რაღაც ზოდებით იყო სავსე.

მაგრამ ნათლის ზოლი ადგა აღმოსავლეთის მხრიდან. მარცხნივ, აქვე, მეგარის დაკლაკნილმა არხებმა დაიწყეს თეთრად კრთომა ნწევანე ბალახთა შორის. შვიდწახნაგოვანი ტაძრების აწოწილი სახურავები, კიბეები, ტერასები, სიმაგრეები ნელ-ნელა გამოინაკვთნენ გარიჟრაჟის მკრთალ სინათლეზე; მთელი კართაგენის ნახევარკუნძულის ირგვლივ ირწეოდა თეთრი ქაფის სარტყელი, ხოლო ზურმუხტისფერი ზღვა განთიადის სიდიადეში შედედებულსა ჰგავდა. რაც უფრო ფართოვდებოდა ატმისყვავილისფერი ზეცა, უფრო და უფრო ჩნდებოდნენ ფერღობებზე მიჯრილი მაღალი სახლები, როგორც მთიდან ჩამომავალი შავი თხების არე. უკაცრიელი ქუჩები გადაჭიმულიყვნენ ერთი ბოლოდან მეორემდე. აქა-იქ კედლებზე ამღლებული პალმები არ ირხეოდნენ; პირთამდე სავსე წყალსაცავები ეზოებში დაყრილ ვერცხლის ფარებსა ჰგვანდნენ; ჰერმეუმის კონცხის შუქურა გამკრთალდა. აკროპოლის ზეთავზე, კვიპაროზების ქალაქში, ეშმუნის რაშებმა გათენება იგრძნეს, მარმარილოს მოაჯირს ადგანდნენ წინა ფეხებს და მზის მხრისაკენ გასჭიხვიებდნენ.

მზეც ამოვიდა. სპენდიუსმა ხელები ალაპყრო და შეჰლაღადა.

ყველაფერი შეიძრა გადმოღვრილ სიწითლეში. ღმერთი თითქოს იგლეჯდა სხეულს და უხვი სხივებით ასხურებდა კართაგენს ოქროს წვიმას თავისი ძარღვებიდან. ხომალდების ქიმები ელვარებდნენ, ქამონის ტაძრის სახურავი ცეცხლმოკიდებულს ჰგავდა სავსებით. ახალგაღებულ ტაძრებში ცეცხლი აკიაფდა. სოფლებიდან ჩამოსული ფორნების თვლები არახრახნა ქუჩების ფილაქანზე. დატვირთული ღურკანი აქლემები ჩამოდიოდნენ ფერღობებზე. ზარაფები მებოძირზე მდგარი თავიანთი ღუქნების დარაბებს ალებდნენ. მიფრინავდნენ ყარყატები. თრთოდნენ თეთრი აფრები. ტანიტის ქალაში დოლს უკრავდნენ წმიდა მეძენი, ხოლო მაპალეებში აბოლდნენ თიხის კუბოთა გამოსაწვავი ღუმელები.

სპენდაუსი გადაიხარა მოაჯირზე. კბილები აუკაწყაწდა, იმეორებდა:

— აჰ! ჰო... ჰო... პატრონო! მესმის, რად იუკადრისე ახლახან სასახლის გაძარცვა.

მათო თითქოს მისი ხმის სისინმა გამოაფხიზლა, თითქოს არა ესმოდა რა. სპენდიუსმა განაგრძო:

— აჰ! რა სიმდიდრეა! ხოლო რომელთაც ის ეკუთვნის, იარაღიც არა აქვთ მის დასაცავად!

მარჯვენა ხელი გაიშვირა და დაანახა რამდენიმე ბოგანო, რომელნიც ჭებირს გადაღმა სილაში დალოლავდნენ, ოქროს ფხვნილის ძიებით გართულნი.

— აი! — უთხრა, — რესპუბლიკა ამ გლახაკებს ჰგავს: ოკეანეებზე გადაფოფრილი ყველა სანაპიროს უფათურებს ხარბ ხელებს და ტალღათა ხმაური ისე უჭედავს ყურებს, რომ აღარ ესმის ზურგს უკან მომდგარი მბრძანებლის ფეხის ხმა!

ტერასის საპირისპირო მხარეზე წაიყვანა მათო და დაანახა ბალი, სადაც ხის ტოტებში ჩამოკიდებული ჯარისკაცთა კალდიმები თინათინებდა მზეზე.

— აჰ არიან ვაჟკაცი, უდიდესი მძულვარებით აღვსილნი! მათ არაფერი აკავშირებთ კართაგენთან, არც ოჯახი, არც ფიცი, არც ღმერთი!

მათო იდგა წინანდებურად კედელს მიყრდნობილი. სპენდიუსი მიუახლოვდა და ხმადაბლა განაგრძო:

— გესმის ჩემი, მეომარო? სატრაპებივით ძოწეულში გამოწყობილნი ვივლით, ნელსაცხებელში გვაბანავებენ, მეც მეყოლება მონები! არ მოგებზრდა მაგარ მიწაზე ძილი, ბანაკებში მოკმანებელი ღვინის სმა და გამუდმებული საყვირის ხმა? იმისი იმედი ხომ არა გაქვს, რომ შემდგომ დაისვენებ, როდესაც ჯავშანს აგაგლეჯენ, ხოლო შენს ლეშს სვაგებს გადაუგდებენ? თუ მაშინ, როცა დაბრმავებული, დაოკლებული, დაძაბუნებული კარდაკარ იწანწალებ ყავარჯნთ და ბალღებსა და წათხის გამყიდველებს უამბობ შენი სიკაბუჯის ამბებს? მოიგონე შენი უფროსების უსამართლობა, თოვლში დაბანაკება, მცხუნვარე მზეში სიარული, სასტიკი დისციპლინა და ჯვარცმის გამუდმებული მუქარა! ამდენი ტანჯვა-წვალების შემდეგ საპატიო ფარდული მოგიგდეს, ასე ვირს აბამენ ეყენების ასხმულას, რომ დარეტიანდეს და დაღლა არ იგრძნოს; და ეს შენ გიყვეს, პი-

როსზე მამაცს! მაგრამ რომ ინდომებდე! აჰ! რა ბედნიერი იქნები, უზარმაზარ, გრილ დარბაზებში ქნარის წკრიალზე რომ მიეცემი განცხრომას ვარდების სარეცელზე წამოწოლილი, მასხარებითა და ქალებით გარშემორტყმული! ნუ მეტყვი, რომ ეს განუხორციელებელია! განა როქის სპამ არ დაიპყრო რეგიუმი და სხვა სიმაგრეები იტალიაში? ვინ აღგიდგება? ჰამილკარი აქ არაა. ხალხს სძულს მდიდრები; გისკონი რას უზამს მის ირგვლივ თავმოყრილ ლაჩრებს? შენ მამაცი ხარ! დაგმორჩილდებიან. წარუძედ სპას! კართაგენი ჩვენია, შევესიოთ!

— არა! — უთხრა მათომ, — მოლოქის წყევლა მაწევს. მე ეს მის ზვალეებში ვიგრძენ. ამას წინათ კიდეც შავი ერკემალი ვნახე ტაძარში, უკუღმა მიდიოდა! — შემდეგ ირგვლივ მიმოიხედა და იკითხა: — სადაა ის?

სპენდიუსი მიხვდა, რომ უდიდეს მღელვარებას შეეპყრო მათო და გაგრძელება ველარ გაბედა.

მათ უკან ისევ ბოლავდა ხეები. გაშავებული ტოტებიდან ეამდა-ეამ მაიმუნების სანახევროდ დამწვარი ჩონჩხები ცვივოდა გაშლილ სუფრებზე. პირდაპირილი ჯარისკაცები ხვრინავდნენ მკვდრების გვერდით, ხოლო ვისაც არ ეძინა, თავი ჩაეჭინდრა დღის სინათლით თვალდაბრმავებულს. გათქერილ მიწაზე სისხლის ღვარი იდგა. სპილოები გასისხლიანებულ ხორთუმებს აქნევდნენ შემოლობილის ხომინჯებს შორის. ღია ბელლებში ჩანდა ტომრებიდან გადმოზნეული ხორბალი, ჭიშკართან — ბარბაროსთაგან მიყრილი ეტლების რიგა: კედრის ტოტებზე ჩამომსხდარი ფარშევანგები კუდებსა შლიდნენ და ყიყივებდნენ.

მათოს უძრობა აკვირვებდა სპენდიუსს. იგი უფრო გაფითრებული იყო, ვიდრე ახლახან და ერთი წერტილისთვის მიეშტერებინა თვალეები, ცის დასალიერს გაჰყურებდა ტერასის მოაჯირზე ორივე მჭილით დაყრდნობილი. სპენდიუსი გადაიხარა და მიხვდა, რას უქვრეტდა მათო. შორს, უტიკის მტვრიან გზაზე, ოქროს წერტილი ბრუნავდა. ეს იყო ორჯორშებმული ეტლის ღერძის თავი. ხელნის წინ მონა გარბოდა და აღვირი ეჭირა, ეტლში ორი ქალი იჯდა. ჯორებს ფაფარი სპარსულ ყაიდაზე ჰქონდათ გადმოშლილი ყურებს შორის და ცისფერი მარგალიტით მოქსელილი. სპენდიუსმა იცნო და ყვირილი შეიკავა.

ფართო რიდეს აფრიალებდა ქარი.

სიკაში

ორი დღის შემდეგ როქის სპა კართაგენიდან გავიდა.

ყოველ ჯარისკაცს თითო ოქრო მისცეს იმ პირობით, რომ სიკაში დასაბანაკებლად წასულიყვნენ, და ლიქნით უთხრეს:

— თქვენა ხართ კართაგენის მხსნელნი! მაგრამ, თუ აქ დარჩით, ქალაქი დაიმშვეა, ვალის გადახდას ველარ შეიძლებს. წადით! რესპუბლიკა დაგიმადლებთ შემდეგ ამ დათმობას. დაუყოვნებლივ აეკრებთ გადასახადებს. ჯამაგირსაც სრულად გადაგიხდით და გალქრებსაც აღვჭურავთ თქვენთვის, სამშობლოში წასაყვანად.

მეომრებმა არ იცოდნენ, რა ეპასუხათ ამაზე. ომს დაჩვეულა ვაეკაცები მოწყენილნი ისხდნენ ქალაქში. მათი დარწმუნება არ გასჭირვებიათ და ხალხი გალავანს მოეფინა, რათა დაენახათ, როგორ გადიოდნენ ისინი.

მათ მწყობრად გაიარეს ქამონის ქუჩა და სირტას კარი, მშვილდოსნები და ჰოპლიტები, მეთაურები და მხედრები, ლუზიტანიელნი და ბერძნები ერთმანეთში იყვნენ არეულნი, ლალად მიაბიჯებდნენ. მძიმე კოთურნებს აეღრიალებდნენ ფილაქანზე. მათი საჭურველი ფილაკვანს დაებრიცა, სახე ბრძოლებში გაშავებოდათ; ხრინწიანი ყვირილი ამოსდიოდათ გაბანჯგვლული წვევებიდან; გაღლეჯილი თორნი შახვილის ბუნიკზე ჩხარუნობდა და დახვრეტილ აბჯარში მოჩანდა ჯარისკაცთა შიშველი ტანი, საშინელი, როგორც საომარი მანქანა. შუბები, ნაჭახები, ნაბდის ქუდები და ბრინჯაოს მუზარადები — ყველაფერი ერთად, თანაზომიერად ირხეოდა. ჯარს აევსო ქუჩა და გეგონებოდათ, კედლებს დახეთქავსო შეჭურვილი მეომრების ეს გრძელი ნიაღვარი, რომელიც მაღალ, ექვსსართულიან, კუპრით შეგლესილ სახლთა შორის დიოდა. რკინისა და ლერწმის ხარიხების მიღმა ჩადრიანი ქალები იდგნენ და უჩუმრად უზურდნენ, როგორ მიდიოდნენ ბარბაროსები.

ტერასები, სიმაგრეები, კედლები ფარავდა ბრბოს თვალთაგან შავსამოსიან კართაგენელებს. მეზღვაურთა ტუნიკები სისხლის ლაქებივით მოჩანდნენ ამ მუქ ფონზე; ნახევრად შიშველი ბავშვები, კანი რომ უბზინავდათ სპილენძის სალტეებს შორის, მწვანით შემო-

სიღია სვეტუბიდან და პალმების შტოებიდან უქნევდნენ ხელს მიმ-
ვალთ. ზოგი უხუცესიც გამოხულიყო კოშკთა თავანზე. ერთი
გრძელწვერიანი კაცი გამოჩნდებოდა ხან აქ და ხან იქ. იღვა ღრმად
ჩაფრქვებული. არცინ უწყოდა, რატომ იქცეოდა ასე; შორს, ზეცის
ფონზე ბუნდოვნად, აჩრდილივით ინაკეთებოდა და ქვასავით უძ-
რავად იღვა.

ყველა ღელავდა. ეშინოდათ — ვაითუ ბარბაროსებმა იგრძნონ
თავიანთი ძალა და დარჩენის სურვილმა მოუაროთო. მაგრამ მეომ-
რები ისე დანდობილნი სტოვებდნენ ქალაქს, რომ კართაგენელთ
გული მოეცათ და ჯარს შეერივნენ. ფიცლითა და ხვევით შეუწუ-
ხეს სული. ზოგი გადაქარბებული გაიძვერობითა და თავხედურა
ლიქნით აქეზებდა — ქალაქიდან ნუ გახვალთო. ნელსურნელებას,
ყვავილებს და ვერცხლის ხურდას აყრიდნენ მიმავალთ; სნეულების
საწინააღმდეგო ავგაროვებით ასაჩუქრებდნენ, ოღონდ წინასწარ
სამგზის აფურთხებდნენ ზედ, რათა სიკვდილი მიეზიდათ, ანდა ტუ-
რის ბალანს აკერებდნენ, რომ თილისმის პატრონს სიმხდალე შექ-
პარვოდა გულში. მელქარტის წყალობას მოუხმობდნენ ხმამალა
მათავის, ხოლო ჩურჩულით — შეჩვენებას.

შემდეგ ბარგმა, სააღალე საქონელმა და ჩამორჩენილებმა გაიარ-
ეს. ცალკუზიან აქლემებზე ამხედრებული ავადმყოფები ვიწვიებდ-
ნენ: დაკოკლებულთ გადატეხილი შუბები დაებიჯებინათ. ლოთებს
ტიკები მოჰქონდათ, ხოლო ღორმუცელებს — ხორცი, ღვეზლები,
ხილი, ლედვის ფოთლებში გახვეული ერბო და ტილოს ტომრებში
ჩაჩუთული თოვლი. ზოგს საჩრდილობელი ეჭირა ხელში და თუთი-
ყუში უჯდა მხარზე. მიჰყავდათ ძაღლები, ქურციკები და ავაზები.
ვირებზე შემსხდარი ლიბიელი დედაკაცები თათხავდნენ ზანგის ქა-
ლებს, რომელთაც მალქის საროსკიპოები დაეტოვებინათ და ჯარის-
კაცებს ასდევნებოდნენ; ზოგი ძუძუს აწოვებდა მკერდზე ტყავის
თასმებით ჩამოკიდებულ ბაღს. კარვებით დატვირთული ჯორები
წელში იზნიქებოდნენ საპალნის სიმძიმისაგან და მარცენი მახვილე-
ბის ჩხვლეტით მიერეკებოდნენ. აქვე მოლასლასებდა უამრავი მსა-
ხური და დაჩაჩანაკებული, ციებისგან გაყვითლებული და დამღიე-
რებული თულუხჩი; ესენი იყვნენ ნაძირალები კართაგენელ მდა-
ბიოთაგან, რომელნიც ბარბაროსებს მიჰკედლებოდნენ.

როცა ამათაც ჩაიარეს, ქალაქის კარიბჭე მიხურეს. ხალხი მაინც

არ ჩამოდიოდა კედლებიდან. ლაშქარი მალე ნახევარკუნძულის ყელის მთელ სიფართოზე გაიშალა.

ჯარი უთანაბრო ნაწილებად დაიყო. შუბები ბალახის მალალღერებს დაემსგავსნენ სიშორეში, შემდეგ სავსებით დაიკარგნენ მტერის ბულში; ჯარისკაცები კართაგენისკენ მიხედვისას ვერაფერს ხედავდნენ, გარდა გრძელი კედლებისა, რომელნიც უკაცრიელი ქონგურებით ინაკვებოდნენ ცისკიდურზე.

მაშინ ბარბაროსებს ყვირილი შემოესმათ. იფიქრეს — ნაწილი, ალბათ ქალაქში დარჩა და რომელიმე ტაძრის ძარცვით იქცევს თავსო. (მათ არ უწყოდნენ ზუსტად რამდენი იყვნენ). ბევრი იცინეს ამის გამო. შემდეგ ისევ განაგრძეს გზა.

უხაროდათ, რომ წინანდებურად ერთად მიაბიჯებდნენ მინღვრებზე. ბერძნები მამერტიანების ძველებურ სიმღერას გასჟახბოდნენ:

— ჩემი შუბითა და მახვილით ვხნავ და ვიშკი მე. მე ვარ მამა სახლისა! აბჯარაყრილი მტერი ჩემს ფერხთით განერთხვის მიწას და უფალს და მეფეს მიწოდებს.

ყვიროდნენ, ხტოდნენ, გულმხიარულნი ჰყვებოდნენ არაკებს; დასრულდა უამი ჭირთა თმენისა. ტუნისს რომ მიაღწიეს, ზოგიერთმა შეამჩნია, რომ ბალეარელ მეშურდულეთა რაზმი აკლდათ. მაგრამ — შორს არ იქნებიანო და მეტი აღარ უფიქრიათ ამაზე.

ნაწილი სახლებში დაბინავდა, სხვანი გალაგნის ძირას. მოქალაქენი მოდიოდნენ ჯარისკაცებთან სასაუბროდ.

მთელი დამის განმავლობაში ცეცხლი გიზგიზებდა ცისკიდურზე, კართაგენის მხარეს. ხანძრის გამონაკრთომი გიგანტური ჩირაღდნებივით ალანძულიყო გაქვავებული ტბის იქეთა ნაპირას. არც ერთმა მეომარმა არ უწყოდა, რას დღესასწაულობდნენ იქ.

მეორე დღეს ბარბაროსებმა ნათესებით დაფარული ბარი გადაიარეს. გზის გასწვრივ პატრიციების მამულები იყო ჩარიგებულნი. პალმის ქალაქებში რუები მოწანწკარებდა; ზეთისხილის ხეები გრძელ მწვანე მწკრივებად დაერგოთ. გორაკთა შორის ვარდის ბურუსი იდგა. შორს ლურჯი მთები აღმართულიყვნენ. თბილი ქარი ჭროდა. კაქტუსების ფართო ფოთლებზე ქამელეონები დახობავდნენ.

ბარბაროსებმა ნაბიჯი შეანელეს.

განკერძობებულ რაზმებად მიდიოდნენ, ანდა ცალ-ცალკე, შორი-

შორს მიჰყვებოდნენ ერთმანეთს. ვენახებში გადადიოდნენ და ყურძენს მიირთმევდნენ. ბალახში კოტრიალობდნენ და განცვიფრებით შესცქეროდნენ ხარების ხელოვნურად დაგრეხილ გრძელ რქებს, ნერბ ცხვრებს, რომელთაც ტყავი ჰქონდათ ჩამოცმული საწმისის დასაფარავად, ჯვარედინად რომბებივით დახულ ორნატებს, გემის ღუზების მაგვარ სახნისებს გუთნისას და ბროწეულის ხეებს, რომლებსაც სილფიუმით რწყავდნენ. ხიბლავდათ მიწის ბარაქა და ადამიანის ბრძნული გამოგონებანი.

სადამოს გაუშლელ კარგებზე დაწვენენ და ვარსკვლავებისკენ პირმძიკეულნი, რულმორეულნი ნანობდნენ, რომ ჰამილკარის ღრეობა დასრულებულიყო.

მეორე დღეს, ნაშუადღევს, ერთი მდინარის ნაპირას დადგნენ, ოლეანდრების ბუჩქნარში. სასწრაფოდ დაყარეს შუბები, ფარები, შეიხსნეს ქამრები; ყიჟინით იბანდნენ თავპირს, მუზარადებით იღებდნენ წყალს, ზოგი მუცელზე გაწოლილიყო და სვამდა ტვირთჩამოხსნილ საქონელთან ერთად.

ჰამილკარის ბაღში მოპარულ ღერკან აქლემზე ამხედრებულმა სპენდიუსმა შორით თვალი ჰკიდა მათოს, რომელსაც დაჭრილი ხელი მკერდზე ჩამოეკიდებინა, უქუდოს თავი ჩაელუნა, წყალს ასმევდა თავის ჯორს და ლივლივა ჰევლებს დასცქეროდა. სპენდიუსი მისკენ გაექანა, ბრბოს მიარღვევდა და ეძახდა — პატრონო! პატრონო!

მათომ ცალკბად უთხრა მადლობა დალოცვისათვის. სპენდიუსმა ყურადღება არ მიაქცია ამას და უკან აედევნა. დროდადრო შემფოთებით მოიხედავდა ხოლმე კართაგენის მხარეს.

იგი ბერძენი რიტორისა და კაჰჰანიელი მეძავის ბუში იყო. თავდაპირველად ქალების ვაჭრობით გამდიდრებულიყო, შემდგომ გემის დაღუპვას გაელატაკებინა; სამნიუშელ მწყემსებთან ერთად ეომა რომაელთა წინააღმდეგ დაეტყვევებიათ. გაქცეულიყო, მაგრამ ისევ დაეჭირათ, ქვისსატეხებში ემუშავებინათ, ცხელ საქვარებში მრავალჯგის დახუთვოდა სული, ყელი ამოხაფვროდა წამების დროს ყვირილით, მრავალი პატრონის ხელში გამოეგლო და ყოველი მათგანის სისასტიკე ეწვნია. ბოლოს, ერთ დღეს, სასოწარკვეთილი ზღვაში გადამხტარიყო ტირემიდან, რომელზედაც მენიჩბედ ჰყოლოდათ. ჰამილკარის მეზღვაურებს შეეფარებინათ მოჰაკვდავი და კართაგენში ჩამოეყვანათ, სადაც ერგასტულში, მონების დილეგში ჩაემწყვდიათ. კართაგენს რომიდან გამოქცეულნი რომაელებისთვის

უნდა გადაეცა. შეშინებულ სპენდიუსს ესარგებლა არეულობით და თავისთვის ეშველა, როჭის სპას მიჰკედლებოდა.

მთელ გზაზე მათოს არ მოსცილებია, მიართმევდა საკმელს, ეხმარებოდა ჩამოხდომისას, სადამოობით ნოხს უგებდა სასთუმლად. მისმა მზრუნველობამ გული მოუღბო მათოს და თანდათან გაუხსნა კრიკა.

მათო სირტას ყურეში იყო დაბადებული. მამას აჰონის ტაძარში დაჰყავდა თურმე სალოცავად. მერმე სპილოებზეც უნადირია გარამელების ტყეებში. ბოლოს კართაგენის სამსახურში შევიდა. დრეპანუმის აღების შემდეგ ტეტრარქის წოდება მიანიჭეს. რესპუბლიკას ოთხი ცხენი, ოცდასამი მედიმნი ხორბალი და მთელი ზამთრის ჯაშაგირი ემართა მისი. მას ეშინოდა ღმერთებისა და სურდა თავის მამულში მომკვდარიყო.

სპენდიუსი უაპობდა თავის მოგზაურობათა, იმ ტომთა და ტაძართა შესახებ, რომელთაც ქვეყნის ზურგზე ხეტიალისას გადასწყდომოდა. ბევრი რამ შეესწავლა: იცოდა სანდლების კერვა და შუბის გათლა, ბადეთა ქსოვა, გარეული ცხოველების მოშინაურება და თევზის მოხარშვა.

ზოგჯერ შეწყვეტდა ხოლმე ლაპარაკს და ყრუ, ხორხისმიერ ზახილს ამოუშვებდა, მათოს ჯორი ფეხს აუჩქარებდა, სხვა ცხოველებიც აჩქარდებოდნენ. შემდეგ სპენდიუსი ისევ განაგრძობდა საუბარს. მუდამ შეშფოთებული იყო. მხოლოდ მეოთხე სადამოს დამშვიდდა.

ისინი მხარდამხარ მიაბიჯებდნენ წყების გვერდით, ერთი გორაკის ფერდობზე. ქვევით ველი იყო გადაშლილი და დასალიერი ღამის ბურუსში იკარგებოდა. ჯარისკაცთა მწყრივები, რომლებიც მათ ქვევით მიდიოდნენ, ტალღებივით ირხეოდნენ ბინდბუნდში. დროდადრო მთვარით გაშუქებულ მადლობს გადაუვლიდნენ. მაშინ შუბის წვერი ვარსკვლავივით ციალებდა, მუზარადები წამით გაბრწყინდებოდნენ, მერმე გაქრებოდნენ და ახლა სხვები გამოჩნდებოდნენ მის ადგილას. შორს ბლაოდა გამოღვიძებული ნახირი და უსაზმნო სიძშვიდე ეფინებოდა თითქოს დედამიწის პირს.

თავგადაწეული, სანახევროდ თვალეზახუქული სპენდიუსი ღრმად ისუნთქავდა გრილ ნიავს, ხელებს შლიდა და თითებს კვარჯღავდა, რათა უკეთ შეეგრძნო სიტკბოება, ტანში რომ ეღვრებოდა. შურისძიების დაუცხრომელმა წყურვილმა წამოუარა. ტუჩებზე ხელი მიიჭირა, რომ ქვითინი შეეკავებინა და ვნების სიძთვრალით

ცნობამიხდებოდა ხელი გაუშვა ავშარას თავისი აქლემისას, რომელიც გრძელი, თანაბარი ნაბიჯებით მიიწეოდა. მათო ნაღველს მისცემოდა, ფეხები მიწამდე ჩამოეშვა და ბალახი, რომელიც კოთურნებს სწვდებოდა, განუწყვეტლივ შრიალებდა. გზა ისე გაგრძელდა, თითქოს არასდროს გათავდებოდა. ხეობათა ბოლოს მრგვალი ველობები ხვდებოდათ, შემდეგ ისევ მინდორზე გადიოდნენ და მთები, რომლებიც კრავდნენ ჰორიზონტს, თითქოს შორს იწევდნენ, რაც უფრო უახლოვდებოდა მიმავალი ლაშქარი. ხანდახან მწვანე იალღუნებს შორის მდინარე გამოჩნდებოდა და ისევ მიუხვევდა, დამალებოდა გორაკებს იქით. ზოგჯერ გვერდს აუვლიდნენ უზარმაზარ პიტალოს, გემის წინამხარს ან რომელიღაც ბუმბერაზის კვარცხლებეს რომ წააგავდა.

გზაზე ერთიმეორისგან თანაბარი მანძილის დაშორებით ხვდებოდათ პატარა, ოთხკუთხა ტაძრები, რომელთაც სიკაში მიმავალი მლოცველები თავშესაფრად იყენებდნენ. ეკლესიები აკლდამებივით იყვნენ დაგმანული. ლიბიელები გამეტებით უბრაახუნებდნენ კარებსზე — გააღეთო. შიგნიდან ჩამიჩუმი არ ისმოდა.

დამუშავებული მინდვრები გაიშვიათდა. ჯარი შევიდა სილიან უდაბნოში, სადაც აქა-იქ ამოშვერილიყო მეჩხერი ეკალნარი. ცხვრის ფარები კორტნიდნენ ქვებს შუა ამოწვერილ ბალახს. ცისფრად შეღებილი სიწმისებით წელგაკრული ქალები მწყემსავდნენ ფარებს, კლდეთა შორის შუბოსან მეომრებს მოჰკრავდნენ თუ არა თვალს. კივილ-კივილით გარბოდნენ და იკარგებოდნენ.

მოწითალო ბორცვებს შუა დერეფანივით გაჭიმულ გრძელ ხეობას მიჰყვებოდნენ მოლაშქრენი. უეცრად გულისამრევი სუნი ეცაო და უცნაური სანახავი იხილეს: ერთი ხას ფოთლებში, საკმაოდ მაღლა, ლომის თავი მოჩანდა.

მიირბინეს. ლომი ოთხივე კიდურით გაეკრათ ჯვარზე ბოროტ-მოქმედივით. უზარმაზარი დრუნჩი მკერდში ჩაერგო მხეცს, ხოლო წინა თათები ფაფრით ჰქონდა სანახევროდ დაფარული და ფრინველის ფრთებივით გაშლილი. გადაჭიმული კანის ქვეშ ნეკნები ამობურცვოდა, ოდნავ აწეული უკანა ფეხები ერთიანეორეზე მიელურსმათ. შავი სისხლი მოღვენთავდა ბალახზე და ჯვრის გასწვრივ ჩამობორწიალებული კუდის წვერზე სტალაქტიტებივით შედედებულყო. ჯარისკაცები გაამხიარულა ამ სანახაობამ: კონსულსა და რო-

მის მოქალაქეს ეძახდნენ ჯვარცმულ ლომს და კენჭებს ესროდნენ თვალეზზე მისეული მუმლის ასაქმევად.

ასი ნაბიჯის დაშორებით კიდევ ორი ლომი იყო ჯვარცმული, შემდეგ უეცრად გამოჩნდა გრძელი მწკრივი ჯვრებისა, რომლებზედაც ლომები იყვნენ გაკრული. ზოგი დიდი ხნის მკვდარი იყო და ხეზე ჩონჩხის ნარჩენებიდა შერჩენილიყო. სხვანი სანახევროდ დახრული იყვნენ, საშინლად დაჯღანოდათ ცხვირ-პირი; ზოგიერთი უზარმაზარი იყო. ჯვრების ძელი იზნიჭებოდა მათი სიმძიმით, ქარი აქანავებდა მათ და შავი ყორნები გუნდ-გუნდად დასტრიალებდნენ თავს განუწყვეტლივ. ასე იყრიდნენ ჯავრს კართაგენელი გლეხები, როდესაც ველურ მხეცს შეიპყრობდნენ, ამით სურდათ დაეშინებინათ ნადირები. ბარბაროსებს სიცილი პირზე შეახმათ და დიდხანს იდგნენ გაოგნებულნი. „ეს რა ხალხია, — ფიქრობდნენ ისინი, — რომ ლომების ჯვარცმით იქცევს თავს!“

განსაკუთრებით აღელდნენ და შეძრწუნდნენ ჩრდილოეთის მკვიდრნი, სნეულება დაერიათ; ალოს ეკლებზე დაეკაწრათ ხელები, უზარმაზარი კოლოები ჩაბზუოდნენ ყურებში; ფაღარათი მოედო ჯარს. წუხდნენ, რომ ამდენ ხანს ვერ მიაღწიეს სიკას. შეეშინდათ — ვაითუ გზა დაგვებნეს და უდაბნოში ამოვყოთ თავი, ამ ქვიშათა და საშინელებათა ქვეყანაშიო. ბევრმა გზის გაგრძელება არ ისურვა, ზოგი კართაგენისაკენ გაბრუნდა.

ბოლოს, მეშვიდე დღეს, ქედის ძირის გაყოლებით კარგა ხნის სიარულის შემდგომ, გზამ მარჯვნისკენ მიუხვია და მათ დაინახეს თეთრ კლდეებზე წამომართული ზღუდეთა ხაზი. მერმე თვალწინ გადაეშალათ მთელი ქალაქი. ლურჯი, ყვითელი, და თეთრი რიდეები ფრიალებდა ქონგურებზე მეწამული დაისის სინათლეში. ეს ტანიტის ქურუმი ქალები მოცვნილიყვნენ მამაკაცთა შესახვედრად, სიმაგრეთა გასწვრივ გამწკრივებულებიყვნენ და დაირებს აჯაჯგურებდნენ, ჩანგებს აელერებდნენ, წინწილებს არხევდნენ. მათ ზურგს უკან, ნუმიდიის მთებს გადაღმა, ჩამავალი მზის სხივები ატანდა ქნართა სიმებს შორის, რომლებსაც შიშველი ხელებით უკრავდნენ. ეამდაემ საკრავთა ხმა მიწყდებოდა ერთბაშად და გულისგამგმირავი კივილი ატყდებოდა, მძაფრი, მძვინვარი, ეამიერი, მსგავსი ყუფისა, რასაც ტუჩების ორსავე კუთხეზე ენის ცემით გამოსცემდნენ. ზოგნი იდაყვებს დაყრდნობოდნენ, ნიკაპი მუჭში მოექციათ და

სფინქსებივით უძრავი თავიანთი დიდი, შავი თვალები მიეშტერებინათ ამომავალი ჯარისთვის.

თუმცა წმიდა ქალაქი იყო სიკა, მაინც ვერ დაიტევდა ამოდენა სპას; მარტო ტაძარს მინაშენებითურთ ნახევარი ქალაქის სივრცე ეკავა. ამიტომ ბარბაროსები მინდორზე განლაგდნენ გუნებისამებრ, დისციპლინირებული ნაწილები — რაზმებად, სხვანი ეროვნებებისა და მიხედვით, ანდა როგორც მოეპოიანათ.

ბერძნებმა ერთიმეორის გასწვრივ ჩამაწყრივეს ტყავის კარვები, იბერიელებმა ტილოს ტალავრები წრიულად გამართეს, გალებმა ფიცრის ალაჩუხები შეკრეს, ლიბიელებმა ქვით აახოხოლეს ყორეები, ხოლო ზანგებმა ფრჩხილებით ამოთხარეს სილაში საძილე ორმოები. ბევრმა არ იცოდა, სად დაბინავებულიყო და საბარგულებთან დაწრიალებდა, ღამით კი მიწაზე იძინებდა დაფხრეწილ ლაბადაში გახვეული.

მათ ირგვლივ გადაშლილიყო მთებით გარშემორტყმული ვაკე. აქაიქ, ქვიშის ბორცვებზე, პალმები გადმოხრილიყვნენ. ნაძვები და მუხები მუქ ლაქებად აჩნდნენ ხევისპირებს. ზოგან ხანდახან გრძელი ყაბიწივით დაეშვებოდა ზეციდან წვიმა, მაშინ როდესაც სხვაგან ველ-მინდვრებს კვლავინდებურად ლაევარდი და მცხუნვარება ადგა თავს. მერმე თბილი ქარი მტვრის კორიანტელს დააყენებდა; ნაკადული მიჩქრიალებდა სიკას კლდეებზე, სადაც ქვეყნის მეუფის — კართაგენის ვენერას ოქროსსახურავიანი, ბრინჯაოსსვეტებიანი ტაძარი წამომართულიყო. ყოველივე მისი სულით იყო გამსჭვალული თითქოს. ეს ბორცვიანი რელიეფი, სითბოსა და სიცივის მონაცვლეობა და სინათლის თამაში აცხადებდა მის გონმიუწვდომელ ძლიერებას და მისი მარადიული ღიმილის სიმშვენიერეს. მთების მწვერვალები ნამგალა მთვარის კიდურებს ჰგავდა, ზოგი ქალის კერტებდაბერილ ძუძუებს ემსგავსებოდა და დაღლილი ბარბაროსები რალაცნაირ საამო მოთენთილობას გრძნობდნენ.

სპენდიუსმა თავისი აქლემი გაყიდა და ამ ფულით მონა შეიძინა. მთელი დღეების განმავლობაში ეძინა მათოს კარვის წინ გაშობტილს. ზოგჯერ ელდით ეღვიძებოდა — სიზმრად მათრახის სისინი ეზმანებოდა. გამოფხიზლებული ღიმილით გადაისვამდა ხელს ნაიარევით დასერილ ფეხებზე, იმ ადგილას, სადაც დიდხანს ეკიდა ბორკილები, და შემდეგ ისევ ძილად მიეგდებოდა.

მათო ითმენდა მის სიახლოვეს. როცა სადმე წავიდოდა, მხარილ-ლივ მახვილგადაკიდებული სპენდიუსი ხელარგნოსანივით დასდევდა ყველგან. მათო დაუდევრად ეყრდნობოდა ხელით მხარზე: სპენდიუსი დაბალი იყო.

ერთ საღამოს ბანაკის შუკაში მიაბიჯებდნენ და თეთრმოსასხამიანი ხალხი შენიშნეს. მათ შორის ნარჰავასიც ერია, ნუმიდიელთა ბატონიშვილი. მათო აცახცახდა.

— მოიტა ხმალი! — წამოიძახა მან, — უნდა მოვკლა!

— დაიცა! — შეაჩერა სპენდიუსმა. ნარჰავასი მათკენ მოდიოდა.

მან ორივე ცერი დაიკოცნა შერიგების ნიშნად და თავისი ფიცხი საქციელი ღრეობაზე სიმთვრალეს გადააბრალა. შემდეგ დიდხანს აგინებდა კართაგენს, თუმცა არ უთქვამს, თუ რატომ შეერთებოდა ბარბაროსთა სპას.

„ჯარს ღალატობს თუ რესპუბლიკას?“ — თავს ეკითხებოდა სპენდიუსი და რადგანაც ყოველგვარი არეულობიდან თავისთვის სარგებელს გამოელოდა, მადლიერი იყო ნარჰავასისა იმ მომავალ მუხანათობათა გამო, რასაც უეჭველად ჩაიდენდა ნუმიდიელთა ბელადი.

ნარჰავასი დარჩა როქის სპასთან. ეტყობოდა, მათოსთან დაახლოება სურდა. მსუქან-მსუქან თხებს, ოქროს ქეიშას და სირაქლემას ფრთებს უგზავნიდა. მისი ლაქუცით განცვიფრებული ლიბიელა ყოყმანობდა, არ იცოდა — ასევე მოქცეულიყო, თუ რისხვა მიეგო. სპენდიუსი აწყენარებდა და მათოც ემორჩილებოდა მონას — იგი ჯერაც ვერ გამოარკვეულიყო და უნიათობისგან ვერ დაეღწია თავი იმ კაცივით, საწამლავი რომ შეუსვამს და აუცილებლად უნდა მოკვდეს.

ერთ დღეს სამივენი ლომებზე სანადიროდ წავიდნენ. ნარჰავასმა ხანჯალი დამალა მოსასხამის კალთაში. სპენდიუსი არ მოშორებია. სულ უკან დასდევდა და შინ ისე მობრუნდნენ, რომ ნარჰავასს ხანჯალი არ ამოუღია.

მეორეჯერ ნუმიდიელმა ძალზე შორს გაიტყუა ისინი, თავისი სამეფოს საზღვრებამდე მიიყვანა. ერთ ვიწრო ხეობაში მოხვდნენ. ნარჰავასმა ღიმილით განაცხადა — გზა აღარ ვიცით. სპენდიუსმა გაიგნო გზა.

უფრო ხშირად წინასწარმეტყველივით დამწუხრებული მათო

მზის ამოსვლისთანავე მიდიოდა ველ-მინდვრებზე სახეტილოდ. სილაზე დაწვებოდა სადმე და საღამომდე უძრავად ეგდო.

ჯარის ყველა მისანს ეთათბირა, იმათაც, ვინც გველის ხოხვაზე მკითხაობდა და ვინც ვარსკვლავებზე კითხულობდა ბედს, აგრეთვე ვინც მკვდრების ფერფლს უბერავდა სულს და ისე მისნობდა. ყლაპავდა კევს, მთის კამას და ჭრელი უნასების გულისგამყინავ შხამს; ზანგის ქალები მთვარის სინათლეზე უგალობდნენ ბარბაროსულ შელოცვებს და ოქროს ბებუთებით უკაწრავდნენ შუბლის კანს. ფარღულებითა და ავგაროზებით დაიტვირთა. რიგრიგობით ევედრებოდა ბაალ-ქამონს, მოლოქს, შვიდ ქაბირს, ტანიტსა და ბერძენთა აფროდიტეს. სპილენძის ფირფიტაზე ამოკვეთა ერთი სახელი და თავისი კარვის შესასვლელთან ჩაფლა სილაში. სპენდიუსს ესმოდა, როგორ ოხრავდა და ბოდავდა იგი.

ერთ ღამეს შევიდა შიგნით.

ცხედარივით გაშიშვლებული მათო ლომის ტყავზე გართხმულიყო გულადმა და სახე ხელებით დაეფარა. დაკიდული სანთური აშუქებდა მის თავთან, კარვის დედაბოძზე ჩამოკიდებულ იარაღს.

— იტანჯები? — ჰკითხა მონამ. — რა გინდა? მითხარი! — და მხარზე მოავლო ხელი, შეაჯანჯღარა, რამდენჯერმე ჩასძახა: — პატრონო! პატრონო!

ბოლოს მათომ აღაპყრო ფართო, ამღვრელი თვალები და ახედა.

— მისმინე! — უთხრა ხმადაბლა და თითი მიიღო ტუჩებზე, — ღმერთები გამირისხდნენ! ჰამილკარის ქალის სახე არა მცილდება! ნეშინია მისი, სპენდიუს! — მოჩვენებისაგან შეშინებული ბავშვივით მიეკრა მონას მკერდზე, შემდეგ განაგრძო: — მითხარი რამე! ავდა ვარ! განკურნება მინდა! ყველაფერი ვცადე! იქნებ, შენ იცოდე უებარი შელოცვა, ან უფრო ძლიერ ღმერთებს იცნობ, იქნება?

— რად გინდა? — ჰკითხა სპენდიუსმა.

მათომ თავში მუშტები წაიშინა და უპასუხა:

— ეგების მოვიშორო!

შემდეგ თავის თავს დაუწყო ლაპარაკი, ხამუშ-ხამუშ ისროდა სიტყვებს:

— მე ის მსხვერპლი ვარ უეჭველად, მას რომ აღუთქვამს ღმერთებისათვის!.. უჩინარი ჭაჭვით შემკრა, შემბოჭა. რომ დავდივარ, მე კი არა, ის დაღის, რომ ვჩერდები — იგი ისვენებს მაშინ! მისი

თვალეები მწვავენ, მისი ხმა მესმის. იგი გარს მერტყმის, მსჭვალავს. მგონია ჩემს სულად იქცა! და მაინც უნაპირო ოკეანის უჩინარი ტალღებია ჩვენს შუა თითქოს! შორეული და მიუწვდომელია იგი! მშვენიერების ბრწყინვალეობა ნათლის ღრუბელივით მოსავს; და ზოგჯერ ვფიქრობ, რომ არასოდეს მინახავს... რომ არც არსებობს... რომ ყოველივე ეს სიზმარია!..

ასე გოდებდა მათო ბნელში. ბარბაროსთა ბანაკს ეძინა. მის შემყურე სპენდიუსს მოაგონდა ის ჭაბუკები, ოქროს თასები რომ ეპყრათ ხელთ და ევედრებოდნენ მას ოდესღაც, როდესაც ქალაქებში დაატარებდა თავის მეძვე ქალებს. მონას შეებრალა მათო და უთხრა:

— გამაგრდი, ჩემო პატრონო! გამაგრდი, ღმერთებს ნუკი ევედრები, ადამიანის ვედრებას ყურადღებას არ აქცევენ ისინი! გულღელადლივით რად სტირი! არა გრცხვენია, ქალისთვის მაგრე რომ იტანჯავ თავს?

— განა ბავშვი ვარ! — უთხრა მათომ, — ხომ არ გგონია, ქალის სახე ან სიმღერა მხიბლავდეს კიდევ? დრეპანუმში თავლებს ვაგვევინებდი დიაცებს, მყოლია ქალი იერიშის დროსაც კი, მაშინაც კა, ჭერი რომ გვენგრეოდა თავზე და ფილაკვნებს ჯერ არ შეეწყვიტათ სროლა!.. მაგრამ ეს ქალი, სპენდიუს, ეს ქალი!..

მონამ შეაწყვეტინა:

— ჰაპილკარის ასული რომ არ იყოს...

— არა! — წამოიძახა მათომ, — იგი კაციშვილს არ ჰგავს! გინახავს მისი ხშირი წარბების ქვეშ ფართოდ გახელილი თვალეები, საზეიმო თაღებში გამობრწყინებულ მზეებს რომ ჰგვანან? გაიხსენე: როცა გამოჩნდა, ჩირადღნების ალი გამკრთალდა; ფარღულის აღმასებს შორის გამომკრთალი შიშველი კანი მისი მკერდისა პატიოსან თვალეებზე უფრო ეღვარე იყო; უკან ისეთ სურხელს სტოვებდა. ტაძარში რომ დგას და მთელ მის სხეულში რაღაც ღვინოზე მეტად ტკბილი და სიკვდილზე უფრო საზარელი გამოსჭვივოდა. ჯერ მოდიოდა, შემდეგ შედგა...

გაოგნებული გაჩუმდა, თავი დახარა, თვალეები გაუშტერდა.

— მწყურია ის! მინდა! ვკვდები მისი სურვილით! ოცნება --- თითქოს ჩემს მკლავებში მყავდეს ჩახვეული, გიჟური სიხარულით მათრობს, მაგრამ მაინც მძულს იგი, სპენდიუს! მინდა ვკვებო! რა ვქნა? თავს მონათა ბაზარზე ვავიყიდდი, ოღონდ მისი ყმა ვავმხდა-

რიყავი. შენ ხომ იყავი იმისი მონა! შეგეძლო გემზირა მისთვის. მელაპარაკე მასზე. ხომ ყოველ ღამით გამოდიოდა თავისი სასახლის უმაღლეს ტერასზე? აჰ! ქვეებს უნდა ეცახცახათ მისი სანდლების ქვეშ და ვარსკვლავები ძირს უნდა ჩამოსულიყვნენ მის სანახავად!

გამშაგებული მათო დაეცა და დაკოდილი ხარივით ახრიალდა.

შემდეგ სიმღერა დაიწყო:

— იგი მისდევდა ჭალაკში დედალ ურჩხულს, რომლის კულა ვერცხლის ნაკადულივით მიიკლაკნებოდა დაცვენის ფოთლებში.

მათო ბაძავდა სალამბოს ხმას და წინ გაშვერილ ხელებს ისე ამოძრავებდა, თითქოს სალამბოს ნაზი თითები ეხებოდნენ ქნარის სიმებს.

სპენდიუსი ანუგეშებდა, მაგრამ მათო იმასვე იმეორებდა, რაც თქვა, და ღამეები გადიოდა ასეთ ოხვრა-კენესასა და შეგონებაში.

მათო ცდილობდა მწუხარება ღვინოში ჩაეხშო. გამოფხიზლებულს კიდევ უფრო იპყრობდა დარდი. ცდილობდა კამათელზე გადაეყოლებინა გული და ერთიმეორის მიყოლებით თავისი ოქროს ფარღულის ყველა თვალი წააგო. ქალღმერთის მხევლებთან დაპყვებოდა სხვებს, მაგრამ გორაკიდან ქვეთინით ჩამოდიოდა, თითქოს დაკრძალვიდან ბრუნდებოდა.

სპენდიუსი კი, პირიქით უფრო გათავხედდა და გამხიარულდა. ხშირად ნახულობდნენ თალარქვეშ გამართულ ღუქნებში ჭარისკაცებთან ბაასით გართულს. აახლებდა ძველ აბჯარს, აპრიალებდა ხანჯლებს; მინდვრად სამკურნალო ბალახებს კრეფდა ავადმყოფთათვის, ხუმრობდა, მახვილაკობდა, ენაშვებდა. ბარბაროსები დაეჩვივნენ მის მსახურს. ყველას შეაყვარა თავი.

როქის სპა ელოდა კართაგენის ელჩს, რომელსაც ოქროთი გავსებული ბათმანებით დატვირთული ჯორები უნდა მოეყვანა. ისევე და ისევე ანგარიშობდნენ და სილაზე თითებით წერდნენ ციფრებს, მომავლის გეგმებს აწყობდნენ; მხევლები და მონები გვეყოლება. მიწა გვექნებაო, — ფიქრობდნენ. ზოგს სურდა მიწაში ჩაეფლა განძი, ზოგსაც უნდოდა თან წაეღო და ხომალდს ნდობოდა. უსაქმურობამ ხასიათი გაუფუჭკათ. გამუდმებული აყალმაყალი იყო მხედრებსა და ქვეითებს, ბარბაროსებსა და ბერძნებს შორის; განუწყვეტილად გაისმოდა ქალების ყურისწამლები კაპასი.

ყოველდღე ემატებოდათ ხალხი, რომელთაც მზისგან თავის დასაფარავად ბალახბულახის კონები ჩამოეფხატათ ქულებზე. ესენი

იყვნენ მდიდარ კართაგენელთა მოვალენი, რომელთაც იძულებით აპუშავებდნენ მინდვრებში და ახლა გამოქცეულიყვნენ თავდასახსნელად. მათ უერთდებოდათ უამრავი ლიბიელი, გადასახადებისგან გადატაკებული გლეხობა, დევნილები, ბოროტმოქმედნი; ჯარს ეკედლებოდა მოვაჭრეთა ურდო, ლეინისა და ზეთის გამყიდველნი, რომელნიც იმას გაეშმაგებინა, რომ არ მიეზლოთ, რაც ერგებოდათ, და რესპუბლიკის წინააღმდეგ იყვნენ განწყობილნი ამის გამო. სკენდიუსი ყელს იგლეჯდა კართაგენის გინებით. მალე სურსათ-სანოვაგაც შემოაკლდათ. ლაპარაკი დაიწყეს: ერთობლივად შევესიოთ კართაგენს ანდა რომაელებს მოვუწოდოთო.

ერთ საღამოს, ვახშმობის ხანს, შემოესმათ ყრუ ჟღრიალი, რომელიც თანდათან ახლოვდებოდა. შორით, უსწორმასწორო გზაზე, რაღაც წითელი საგანი გამოჩნდა.

ეს იყო სირაქლემას ნაკრტენით ძვირეებშემკული დიდი, ძოწისფერი ტახტრევანი. ბროლის შიბები და მარგალიტის ასხმულები ეხათქუნებოდნენ დახშულ მოფარდაგულს. ტახტრევანს აქლევები მოჰყვებოდნენ მკერდზე ჩამოკიდებული ეყვნების ქლარუნით. წვივებიდან მხრებამდე ოქროს ქერქოვანი აბჯრებით შეჭურვილი მხედრების რაზმი ერტყა გარს აქლემებს.

ისინი ბანაკიდან სამასი ნაბიჯის მოშორებით დადგნენ, რათა უნაგირს უკან მიკრული ბუდეებიდან მრგვალი ფარები, პირფართო მახვილები და ბეოტიური მუზარადები ამოეღოთ. მხედართა ნაწილი აქლემებთან დარჩა. დანარჩენებმა გზა განაგრძეს. ბოლოს გამოჩნდა რესპუბლიკის ემბლემებიც — ხის ლურჯი ლატნები, რომლებსაც ცხენის თავი ან ნაძვის გირჩები ეკეთა წვერზე. ბარბაროსები ფეხზე დადგნენ და ტაშის ცემა ასტეხეს; ქალები ლეგიონერებს მისცივიდნენ და ფეხებს უკოცნიდნენ მხედართ.

ტახტრევანი თორმეტ ზანგს მოჰქონდა მხრებით. ისინი შეწყობილად, მოკლე ნაბიჯებითა და სწრაფად მოდიოდნენ; მარცხნივ და მარჯვნივ ეხლებოდნენ, კარვების თოკები ებლანდებოდათ ფეხებში, მოყიალე პირუტყვი, ზედადგარები და სამფეხები უხერგავდათ გზას. მოფარდაგულიდან ზოგჯერ ვილაც ჰყოფდა მსუქან, ბექლებით ახორხლილ ხელს და იგინებოდა ხრინწიანი ხმით. მაშინ ზანგები ჩერდებოდნენ და სხვა გზას ადგებოდნენ.

ტახტრევანს ძოწეული ფარდები გადახადეს და გამოჩნდა ფარ-

თო ბალიშზე მისვენებული უგრძობელი და გაბღენძილი თავი: წარბები შავი ხის ორ თაღს უგავდა, ბოლოებით შეერთებულს. ოქროს ქეიშა ბრწყინავდა მის ხუჭუჭ თმაში, ხოლო სახე ისე გაფერმკრთალებოდა, თითქოს მარმარილოს ფხვნილი წაეყარათ. ტანზე ეფინა ცხვრის საწმისები, რომლებითაც ავსილი იყო ტახტრევანი.

ჯარისკაცებმა იცნეს წამოწოლილი კაცი — სუფეტი ჰანონი, ის ჰანონი, რომელმაც თავისი სიზარმაცის წყალობით წააგო ბრძოლა ეგატის კუნძულებთან. ჰეკატომპილთან რომ გაიმარჯვა და ლმობიერად მოეპყრო დამარცხებულ ლიბიელებს, ეს სიხარბით მოუვიდაო ფიქრობდნენ ბარბაროსები, რადგანაც მან ყველა ტყვე თავის სასარგებლოდ გაყიდა, ხოლო საბჭოს განუცხადა — მოვაკვდინეო.

ჰანონი რამდენსამე წუთს ეძებდა მოხერხებულ ადგილს, რომ იქიდან სიტყვით მიემართა ჯარისკაცებისათვის. ბოლოს ანიშნა ზანგებს და ტახტრევანი გააჩერეს. სუფეტს ორი მონა ამოუდგა მხრებში და მან ბარბაცით ჩამოდგა ფეხები მიწაზე.

შავი თქვის ხამლი ეცვა მას, ვერცხლის ნახევარმთვარეებით მოჩიოული. ფეხები მუმიასავით თასმებით ჰქონდა გაკრული და ზოგან ხორცი მოუჩანდა გადაჯვარედინებულ სახვევებს შორის. მუცელი გადმოკარდნოდა აღისფერი ქურთუქიდან, რომელიც თეძოებს უფარავდა; ღაბები მკერდამდე ჩამოჰფენოდა ხარვიით, ყვავილებით მოხატული ვიწრო ტუნიკა იღლიებში უსკდებოდა, რიდე ეხვია. ქაშარი ერტყა და შავი, ორმაგსახელოებიანი, ზონრით შეკრული მოსასხამი ეხურა. ტანისამოსის სიმრავლე, ლურჯი ქვების უზარმაზარი ყელსაბამი, ოქროს საკინძეები და მძიმე საყურეები კიდევ უფრო საზიზღარს ხდიდა მის სიმახინჯეს. მოუხეშავ კერპსა ჰგავდა, ლოდისგან გამოჩორკინილს; მკრთალი ჭორფლი, რომელიც მთელ სხეულზე მოჰფენოდა, უსიცოცხლო საგანს ამსგავსებდა. მხოლოდ ქორის ნისკარტივით მოკაუჭებული ცხვირის ნესტოები ებერებოდა ძალუმად შესუნთქვისას და შეწებებული წამწამებით შემორგული ვიწრო თვალები ფოლადივით მკაცრად უელვარებდა. ხელში ალოს ჩქიფი ეჭირა კანის მოსაფხანად.

ბოლოს ორმა შიკრიკმა ჩაჰბერა ვერცხლის საყვირებს. ჩოჩქოლი მიწყდა, ჰანონმა ლაპარაკი დაიწყო.

პირველად ღმერთებს აღუვლინა ხობა და რესპუბლიკა აღიადდა; ბარბაროსებს უნდა უხაროდეთ, რომ მათ ემსახურებოდნენო — თქვა. მაგრამ მეტი კეთილგონიერება უნდა გქმონიჩნონ. მძიმე

დროება დაგვიდგაო: — თუ პატრონს სამი ზეთისხილი აქვს მხოლოდ, განა სამართალი იქნება, თავისთვის ორი არ დაიტოვოსო?

ასე ანდაზებით და იგავეებით ლაპარაკობდა ბებერი სუფეტი, თავს აკანტურებდა, რათა მსმენელთა გული მოეგო.

იგი პუნიკურ ენაზე მეტყველებდა, ხოლო მის ირგვლივ კამპანიელნი, გალები და ბერძნები იდგნენ (ყველაზე მარდებმა უიარაღოდ მოირბინეს) და არც ერთ მათგანს არ ესმოდა, რას ამბობდა სუფეტი. ჰანონმა შეამჩნია ეს და დადუმდა, ჩაფიქრებული მძიმედ ინაცვლებდა ფეხს და ტორტმანებდა.

ბოლოს იფიქრა, ჯობს მეთაურებს მოეუხმოო, და მისმა შიკრიკებმა ხმამაღალი ძახილით ამცნეს ჯარს ეს ბერძნულად — იმ ენაზე, რომელზედაც ქსანტიპეს დროიდან ბრძანებები გაიცემოდა კართაგენის სპაში.

მხედრებმა მათარხის ცემით დაახევიენეს უკან ჯარისკაცთა ბრბოს. ბოლოს გამოცხადდნენ სპარტულ ყაიდაზე დაწყობილი ფალანგებისა და ბარბაროსთა კოჰორტების მეთაურები, რომელთაც ხარისხის შესაფერი ნიშნები ეკეთათ და ეროვნული საჭურველი ესხათ. დამე ჩამოწვა. მინდორზე დიდი აურზაური იდგა; აქა-იქ ცეცხლი აბრიალდა. ერთ ადგილას ვერავინ ჩერდებოდა, ყველა წრიალებდა და კითხულობდა: რა მოხდა, სუფეტი ფულს რატომ არ არიგებსო?

სუფეტი მეთაურებს მოახსენებდა რესპუბლიკის გაჭირვების ამბავს: — ხაზინა ცარიელია, ხარკი, რომელსაც რომაელებს ვუხდით, ტყავს გვაძრობს, აღარ ვიცით, რა ვქნათ!.. რესპუბლიკა სავალალო დღეშიაო!

დროდადრო ალოს ჩქიფით იფხანდა სხეულს, სიტყვას წყვეტდა, რათა ძმარში მოდულებული სინდიოფალას ფერფლისა და სატაცურის ლაბა შეესვა ვერცხლის თასიდან, რომელსაც მონა აწოდებდა. მერმე ალისფერი ხელსახოცით იწმენდდა ტუჩებს და განაგრძობდა:

— რაც წინათ ერთი სიკლი ვერცხლი ღირდა, ახლა ოქროს სამი სიკლი ღირს. ომის დროს მიტოვებული სახნავ-სათესი აღარაფერს იძლევა! ძოწეულის სარეწი თითქმის აღარც არსებობს, ხოლო მარგალიტის ფასმა წარმოუდგენლად აიწია; ძლივსდა ვშოულობთ საკმარის ნელსულნელებას ღვთისმსახურებისათვის! სურსათ-სანოვაგეს ნუღარ იკითხავთ — უბედურებაა! გალერები არ გვეოფნის და

36.

სანელებლები ვედარ შემოგვაქვს, სილფიუმის შემოზიდვაც გაპირდა კირენის საზღვარზე ამტყდარი ამბოხის გამო. სიცილია, საიდანაც წინათ უამრავი მონა შემოგვეყავდა, ახლა ჩაეკტილია ჩვენთვის! გუშინ იყო სწორედ — ერთ მექისესა და ოთხ მზარეულში უფრო მეტი გადამახდევინეს, ვიდრე წინათ წყვილ სპილოში ვაძლევდი!

ჰაპირუსის გრძელი გრაგნილი გაშალა და არც ერთი რიცხვი არ გამოუტოვებია, ისე წაიკითხა მთავრობის ყველა გასავლის ნუსხა: რამდენი დაეხარჯათ ტაძრების მომსახურებისათვის, ქუჩების მოსაკირწყლავად, ხომალდების ასაგებად, მარჯნის მოსარეწად, სისიტთა თაბუნების გაფართოებისათვის და კანტაბრიის მალარობაში ოწინარების მოსაწყობად.

მაგრამ ჯარისკაცებზე უკეთ არც მეთაურებს ესმოდათ პუნიკური ენა, თუმცა ამ ენაზე ესალმებოდნენ ერთმანეთს... ჩვეულებრივ ბარბაროსთა სპაში რამდენიმე კართაგენელ ასისტავს განაწესებდნენ ხოლმე თარჯიმნის მოვალეობის შესასრულებლად; ომის დამთავრების შემდეგ ისინი საღდაც გადაკარგულიყვნენ — შური არ იძიონო. ჰანონს არც მოჰტიქრებია თარჯიმნის წამოყვანა, თანაც ქარს მიჰქონდა მისი დახშული ხმა.

რკინისქამრებიანი ბერძნები ყურთასმენას ძაბავდნენ, ცდილობდნენ ჩასწვდომოდნენ ჰანონის სიტყვების აზრს, ხოლო დათვებივით ბეწვეულში გამოხვეული მთიელები უნდოდ შეჰყურებდნენ და ამოთქნარებდნენ, თითბრის სამსკვლებიან კომბლებზე დაყრდნობილნი. გალები ყურადღებას არ აქცევდნენ სუფეტს, მასხრად იგდებდნენ და სიცილით არხევდნენ გრუზა ქოჩრებს; უდაბნოს ქვეყნელნი უძრავად იდგნენ და ისე უსმენდნენ, ნაცრისფერი შალის სამოსი მკვიდროდ შემოეხვიათ ტანზე. უკნიდან თანდათან ემატებოდათ მსმენელნი. ჰანონის მხედრები, რომელთაც ბრბო ავიწროებდა, ირყუოდნენ ცხენებზე. ზანგებს ნაძვის ანთებული კვარები ეჭირათ, ხოლო ღიპიანი კართაგენელი ბალახით შემოსილ ბორცვებზე შემდგარიყო და გულისგამაწყალებლად ქაქანებდა.

ბარბაროსებს მოთმინების ფიალა აევსოთ, ბუზღუნნი იწყეს, უკნებხად აწყვეტილებდნენ სიტყვას. ჰანონი თავის ჩქიფს აქნევდა. ბარბაროსთაგან ზოგი ცდილობდა ხმამალალი შეეყვირებით დაეჩუქებინა სხვები და ეს უფრო აძლიერებდა ხმაურს.

უეცრად ერთი ჩია კაცი მიიჭრა ჰანონთან, გამოჰგლიჯა საყვირი შიკრიკს და ჩაჰბერა. ამით სპენდიუსმა (ეს სპენდიუსი იყო) ამცნო

ხალხს, რომ ფრიად მნიშვნელოვანი რამ ჰქონდა სათქმელი. მან სწრაფად განაცხადა ეს ხუთ სხვადასხვა ენაზე, ბერძნულად, ლათინურად, გალურად, ლიბიურად და ბალეარულად. ოდნავ განცვიფრებულმა მეთაურებმა ღიმილით შესძახეს: „თქვი! თქვი!“

სპენდიუსი შეყოყმანდა. ცახცახებდა. მერმე, რადგანაც ბრბოს უმეტესობას ლიბიელნი შეადგენდნენ, მათ მიმართა:

— ყველამ გაიგონეთ ამ კაცის საშინელი მუქარა?

ჰანონი არ აღშფოთებულა, მაშ არა სცოდნია ლიბიური. სპენდიუსმა ცდა განაგრძო და სხვა ბარბაროსულ ენებზედაც გაიპეორა იგივე ფრაზა.

მსმენელნი განცვიფრდნენ, შემდგომ ყველამ, თითქოს უსიტყვოდ შეთანხმდნენო, ან თუ ეგონათ — გავიგეთო, თანხმობის ნიშნად დახარა თავი.

მაშინ სპენდიუსმა მღელვარე ხმით განაგრძო:

— ამან პირველად თქვა, რომ სხვა ტომთა ღმერთები აჩრდილნილა არიან კართაგენის ღმერთთა წინაშე! მხდლები, ქურდები, მატყუარები, ძაღლები და ძაღლისშვილები ხართო, გითხრათ! თქვენ რომ არ ყოფილიყავით, რესპუბლიკა იძულებული არ გახდებოდა რომაელებისთვის ხარკი ეხადაო, ასე თქვა! თქვენი შეპოსევის გამოისობით გამოგველია ნელსაცხებელი, მონები და სილფიუმი, კარენის საზღვარზე მოსახლე მომთაბარეებთან შეკპარითო პირი და იმატომ! მაგრამ დამნაშავენი დაისჯებიანო! წაგიკითხათ სასჯელთა ნუსხა — ქუჩებს მოგაკირწყვლინებთ, ხომალდებს შეგაქურვინებთ. სისიტითა სახლებს დაგალაგებინებთ, სხევებს კანტაბრიის მაღაროებში გავგზავნითო მიწის სათხრელად.

სპენდიუსმა გაუმეორა იგივე გალებს, ბერძნებს, კამპანიელებს. ბალეარელთ. მეომრებს ეცნაურათ ზოგიერთი სიტყვა, რომელიც ყურში ჩარჩენოდათ და დარწმუნდნენ, რომ სპენდიუსი ზუსტად გადმოსცემდა სუფეტის ნალაპარაკებს. რამდენიმემ დაუძახა: „ტყუიო“, მაგრამ მათი ხმა საყოველთაო ალიაქოთმა და ჩოჩქოლმა ჩაახშო. სპენდიუსმა დაუმატა:

— ხომ დაინახეთ. რომ ბანაკს გარეთ დატოვა თავისი მხედრების ნაწილი? საკმარისია ნიშანი მისცეს, რომ მოგვეცივდნენ და ყელი გამოგვლადრონ ყველას!

ბარბაროსები იმ მხრისკენ მიბრუნდნენ, და, როდესაც ბრბო

გაიშალა, დაინახეს წელში მოკაკული, გაძვალტყავებული, სავსებით შიშველი და აბურძგნილი, ქუქყიანი, ხმელი ფოთლებითა და ნაპჯით ავსებული თმით წელამდე დაფარული ადამიანის მსგავსი: არსება, რომელიც ძლივსლა მოლასლასებდა აჩრდილივით. წელზე და მუხლებზე ბზეში აზელილი თიხა შემოეგლისა და ტილოს ნაფლეთები ეხვია; დანაოქებული და ქუქყისფერი კანი ისე ეკიდა გამხნდარ მკლავებზე, როგორც კონკები ხმელ ტოტებს. ხელები განუწყვეტილვ უტახცახებდა, ძლივსლა მოკელანობდა, ზეთისხილის ჯოხს დაყრდნობილი.

იგი მიუახლოვდა ზანგებს, რომელთაც ხელში ჩირაღდნები ეკირათ. მერმე სულელივით გაიღრიჯა და მკრთალი ღრძილები გამოაჩინა. ფართოდ დაქყეტილი, შეშინებული თვალებით შესცქეროდა ირგვლივ შემოჯარულ ბარბაროსთა ბრბოს.

უეცრად ძრწოლით შეჰყვირა და უკანვე გაიქცა, ბარბაროსთა ზურგს ამოეფარა, ენადაბრკობით აბუტბუტდა: „აი ისინი! ისინი!“ და უთითებდა სუფეტის მხედრებზე, რომელნიც უძრავად იდგნენ და აბჯარი უბრჰყვიალებდათ. ჩირაღდნები ტკაცატკუცით ბრიალებდნენ სიბნელეში, ცხენებს სინათლე თვალსა სკრიდათ და ყალუხე დგებოდნენ. ლანდად ქცეული კაცი მკერდზე ხელს იბრაგუნებდა და ღმუროდა:

— ამათ მოკლეს ისინი!

ამ სიტყვებზე, რომელსაც იგი ბალეარულად გაიძახოდა, ბალეარელი მოცვივდნენ და იცნეს. ის კი პასუხს არ აძლევდა თვისტომთ და იმეორებდა:

— დიახ, ყველა მოკლეს, ყველა! ყურძნის კუმპლებივით დაქყლიტეს. რა მშვენიერი ჭაბუკები იყვნენ! მეშურდულენი! ჩემი და თქვენი ამხანაგები!

საცოდავს ცოტა ღვინო დააღვეინეს და ტირილი დაიწყო. შემდეგ სულმოუთქმელად ალაპარაკდა.

სპენდიუსი ძლივს იკავებდა სიხარულს — ბერძნებსა და ლიგურიელთ უთარგმნიდა ზარქსასის საზარელ ნაამბობს: დაუჯერებლადაც კი ეჩვენებოდა, ისე დაემთხვა ეს მის ნათქვამს. ბალეარელთ ფერი დაეკარგათ, როცა გაიგეს, თუ როგორ ამოეყლიტათ მათი ამხანაგები.

ეს ყოფილა ის რაზმი, რომელშიაც სამასი მეშურდულე შედიოდა და გამოსვლის წინა დღეს ჩაპოვიდა ზღვით. დაღლილებს დილით

გვიან გაღვიძებით. ქაშონის მოედანზე რომ მოსულან, როქის ჯარა
წასული დახვედრიათ. თავდაცვაც კი აღარ შეეძლოთ — მათი თი-
ხის სატყორცნები აქლემებზე აეკიდებინათ დანარჩენ ბარგთან ერ-
თად და სპას გაჰყოლოდა. საბრალონი სათების ქუჩაზე გაუტარე-
ბიათ კართაგენელებს და თითბრით შექედილ მუხის კარიბჭემდე
მიუშვიათ. იქ კი მთელი ხალხი დახვევია ერთობლივ.

ჯარისკაცებს გაახსენდათ, ყვირილი რომ შემოესმათ ქალაქიდან.
სპენდიუსი ყველაზე წინ მიდიოდა მაშინ და ეს ხმა არ გაუგონია.

დახოცილ ბალეარელთა ცხედრები ქაშონის ტაძრის კედლის გას-
წვრივ მდგარი პატეკი ღმერთების მკლავებზე დაუწყვიათ კართაგე-
ნელთ; მათთვის დაუბრალებიათ დაქირავებული ლაშქრის ყველა
დანაშაული: გაუმძღრობა, ქურდობა, ურწმუნობა, უკადრისობა და
თევზთა ამოყლელთა სალამბოს მტილოვანში. მკვდრები სამარცხვი-
ნოდ დაუსახიჩრებიათ. ქურუმები თმებს უხრუკავდნენ თურმე, რათა
დატანჯულიყო მათი სულიც; ყასბებს ჩანგლებზე ჩამოუკიდებიათ
ასო-ასო აქნილი გვამები, ზოგიერთი კბილებითაც ღეჭავდა თურმე;
გზაჯვარედინებზე კოცონები აუნთიათ, რათა მათი სინსილაც გაექ-
როთ.

ეს ის ცეცხლი იყო, ტბის იქითა კიდეზე რომ გიზგიზებდა იმ
ღამით. ცეცხლი ზოგიერთ სახლსაც მოსდებია და ამიტომ დანარჩე-
ნი ცხედრებიცა და მომაკვდავებიც სასწრაფოდ გადმოუყრიათ
ქალაქის კედლებიდან. ზარქსასი მეორე ღღემდე ლელიანში დამა-
ლულა ტბის პირას. მერმე მინდვრებში უხეტიალია, მტერიან გზებ-
ზე უძებნია ლაშქრის ნაკვალევი. დილილობით გამოქვამულებს
აფარებდა თავს, შებინდებისას ისევ დაადგებოდა გზას, იარებიდან
სისხლი სდიოდა, შიმშილით კუჭი უხმებოდა, სიცხე წვავდა, ძირხვე-
ნებითა და ლეშით იკვებებოდა თურმე. ბოლოს ერთ ღღეს ჰორო-
ლებისთვის მოუკრავს თვალი ცისკიდურზე და უკან გამოჰყოლია,
შიშისა და გაჭირვებისგან ჰკუიდან გადასულა.

აღშფოთებული ბალეარელი თავს იკავებდნენ, სანამ ზარქსასი
ლაპარაკობდა, მერე კი ქარიშხალივით აბორგდნენ, უნდოდათ
ამოეყლიტათ კართაგენელი მხედრები და ჰანონიც ზედ მიეყოლე-
ბინათ. ზოგიერთნი წინ გადაუდგნენ — ჯერ გავიგოთ, ჯამაგირს გა-
დაგვიხდიან თუ არაო.

— ჩვენი ფული! ჩვენი ფული! — აყვირდა ყველა.

ჰანონმა უპასუხა, მოგიტანეთო.

მაშინ ბარბაროსები წინა სიპაგრეებისკენ გაიქცნენ და სუფეტის საბარგული კარვებთან მოიტანეს. მონებს აღარ დაუცადეს, სასწრაფოდ გახსნეს კალათები. ფირუზისფერი კაბები, ღრუბელი, საუხეკები, ჭაგრისები, ნელსაცხებლები, თვალების მოსახატავი სურნის ჩხირებიდა შერჩათ ხელთ. ყოველივე ეს ფუფუნებას დაჩვეულ მდიდარ მხედრებს ეკუთვნოდა. ბრინჯაოს უზარმაზარი როფიც კი ეკიდებინათ აქლემისათვის. სუფეტს წამოეღო, რათა გზაში ებანავა. იგი ყოველნაირად უფრთხილდებოდა თავს — ჰეკატომპილის სინდიოფალებიც კი წამოეყვანა გალიებით, მათ ცოცხლად წვაკდნენ სამკურნალო სასმელის შესამზადებლად. ისეთი სენი სჭირდა, რომ ვერაფრით იძლებდა მუცელს და წამოეღო უამრავი სანოვაგე და ღვინო, წათხესა და თათლში ჩაწყობილი ხორცი და თევზი, გამდნარი ბატის ქონით ავსებული კომაგენური ქოთნები, რომელთაც დაკეპილ თივაში არეული თოვლი ეყარა ზემოდან. ბატის ქონი ბლომად მოეპარაგებინა სუფეტს — ყოველ ძარში პოულობდნენ კომაგენურ ქოთნებს და ყოველი მხრიდან შემოჭარული ბარბაროსების ხარხარი ტალღებივით ეფინებოდა არეს.

ხოლო როქის სპის ჯამაგირი თხილის შტოებისგან მოწნულ ორ ძარსაც არ ავსებდა პირთამდე. ერთ მათგანში ტყავის რგოლებიც კი ეყარა, რასაც რესპუბლიკა ლითონის ფულის სანაცვლოდ ხმარობდა ოქრო-ვერცხლის დასაზოგავად. განცვიფრებულ ჯარისკაცებს ჰანონმა განუცხადა, თქვენი ჯამაგირი ძნელი საანგარიშებელია, უხუცესებმა ვერ მოიცალეს და ჯერჯერობით ესლა გამომატანესო.

მაშინ ყველაფერი დაამხეს და გადაჯეგეს ბარბაროსებმა — ჯორები, მსახურნი, ტახტრევანი, სანოვაგე, ბარგი. პეშვებით იღებდნენ ფულს კალათებიდან და ჰანონს აყრიდნენ ცხვირ-პირში. სუფეტი ძლივს შეაბობლდა ვირს, კისერზე ჩაებლაუჭა და გარეკა; ღმუილითა და ტირილით ირხეოდა სულდაღებული და წყველიდა და კრულავდა ბარბაროსებს. პეერღზე ჩამოკიდებული ფარღული ყურებამდე უხტოდა, გრძელი მოსასხამი, რომელიც უკან მისთრევდა, კბილებით ეკირა. ბარბაროსები შორიდან მისძახოდნენ:

— წაეთრიე, ლაჩარო! ღორო! მოლოქის ღარღანავ! წაეთრიე შენი ოქროიან-ჭირიანად! უფრო სწრაფად მოუსვი, უფრო სწრაფად!

თავგზააბნეული მხედრები კენებით გაჰყვნენ სუფეტს.

მაგრამ გამძვინვარებული ბარბაროსები არ დამშვიდებულან. მოაგონდათ, რომ ზოგი მათგანი კართაგენს წავიდა და უკან აღარ დაბრუნებულა, მოაკვდინეს უეჭველად. ამოდენმა უსამართლობამ; გააშმაგა სპა. კარვების ბოძკინტებს მისცვივდნენ, თხრიდნენ. მოსასხამებს ახვევდნენ, ცხენებს კაზმავდნენ; მუზარადებსა და ხმლებს დაავლეს ხელი და ერთ წუთში გაემზადნენ სალაშქროდ. ვისაც იარაღი არ აღმოაჩნდა, ქალაში გავარდა კეტების მოსაჭრელად.

თენდებოდა. სიკას მოსახლეობას გაღვიშებოდა და ქუჩებში დარბოდა. კართაგენზე ილაშქრებენო, — გავარდა ხმა და მთელ მხარეს! მოედო.

ყოველის მხრიდან მოდიოდა ხალხი, ღრანტეებზე დაკლავნილი ბილიკებით მოემართებოდნენ, მწყემსები ჩამორბოდნენ გორაკებიდან.

როცა ბარბაროსები წავიდნენ, პუნიკურ ულაცზე ამხედრებულმა სპენდიუსმა დაიარა მინდორი, თან მონა ახლდა, რომელსაც მარქაფად მესამე ცხენი მოჰყავდა.

ერთადერთი კარავი დარჩენილიყო აუშლელი. სპენდიუსი შიგ შევიდა.

— ადექი, პატრონო! ადექი! გავდივართ!

— საით? — ჰკითხა მათომ.

— კართაგენისკენ! — შესძახა სპენდიუსმა.

მათო მოახტა ცხენს, რომელიც მონამ დაახვედრა შესასვლელთან.

სალამბო

მთვარე ამოვიდა ზღვის ტალღების დონეზე და ჯერაც წყვილი-დით დანთქმულ ქალაქში აცრიატდა ნათლის თეთრი ლაქები: საუდაც ეზოში დაგდებული გუთნის რვილი, თოკზე გაკიდებული ტოლოს კონკები, კედლის კუთხე, ოქროს ფარღული კერპის მკერდზე. აქა-იქ, ტაძრის სახურავებზე აღმასებივით აბრწყვიალდა მინის ბირთვები. მკრთალად გამოკვეთილი ნანგრევები, შავი მიწის ნაყარი და ბაღები ქუფრად ჩაბნელებულიყო, ხოლო მალქის ქვემო მხარეს, სახლებს შუა გაკიდებული სათევზაო სათბევლები უზარმაზარ ფრთაგაშლილ დამურებს ემსგავსებოდნენ. მიმწყდარიყო წყალაქაჩი თვლების კრიალი, რომელთა მეშვეობითაც სასახლის ზედა სართულებზე აჰყავდათ წყალი. ტერასებზე სირაქლემებზეავეთ მუცელზე გაწოლილიყვნენ აქლემები და ისვენებდნენ; მეკრეებს ზღურბლებთან ეძინათ ქუჩებში. უკაცრიელ მოედნებზე კერპების ჩრდილი გაწოლილიყო. ხანდახან შორს ბრინჯაოს კრამიტებიდან ჯერაც მღვივანის სამხსვერპლოს კვამლი ამოიბოლქვებოდა, ხოლო ნელ ნიავს სურნელთან ერთად ზღვის ბალახების სუნის და მზეზე გახურებული კედლების ანაორთქლი მოჰქონდა. კართაგენის ირგვლივ გაქვავებული წყლის ზედაპირი ეღვარებდა—მთვარე ერთსა და იმავე დროს გორაკებით გარშემორტყმულ ყურესაც აფენდა შუქს და ტუნისის ტბასაც, სადაც დასილულ თავთბელებზე ვარდისფერი ფლამინგოები გამწყრივებულიყვნენ გრძლად, ხოლო უფრო შორს, კატაკობებთან, ვრცელი მარილოვანი ყურე ციმციმებდა ვერცხლის ფირფიტასავით. ლურჯი ცის თაღი, ერთის მხრივ, დაბლობზე ამდგარ მტვრის ბუღს ერთვოდა დასალიერზე, მეორე მხარეს — ზღვაზე დაჰდგარ ნისლს; აკროპოლის ზეთაზე ეშმუნის ტაძრის ირგვლივ აწოწილი კვიპაროზები ირწეოდნენ და შრიალებდნენ, როგორც ზვირთები, ზანტად რომ ესხმოდნენ ჯებირს მიწაყრილის ძირას.

სალამბო თავისი სასახლის ტერასაზე ავიდა. მხევალი შველოდა, რკინის ლანგრით გაღვივებული ნაკვერჩხლები მოჰქონდა.

შუა ტერასაზე სპილოს ძვლის პატარა სარეცელი იდგა, ჯიქის

ტყავკადაფარებული. ზედ ელაგა თუთიყუმის, ამ ღვთაებათადადნი შეწირული გულთმისანი. ფრინველის, ბუმბულისაგან გაკეთებული ბალიშები. სარეცლის ოთხსავე კუთხეში ნელსურნელებით, საკმეკელით. ღარიჩინითა და ნარდით ავსებული მალალი მუჯამრები იყო აღმართული. მხევალმა ცეცხლი შეუგზნო ნელსაკმეველს, სალამბომ ჩრდილოეთის ვარსკვლავს მიაპყრო მხერა. თაყვანი სცა ნელიად ცის ოთხსავე კიდეს და დაიხოქა იატაკზე. რომელიც ცის კამარის მიხგავსებით ოქროს ხვიპარეული ცისფერი ფხენილით იყო მოფენილი. შვანდგ იღაყვები ფერდებზე მიიკრა, ხელები წინ გაიშვირა და თითები გაშალა, თავი უკან გადააგდო — პირისახე მთვარის შუქს მიუშვირა და საწყალობელი ხმით წარმოთქვა, თითქოს ვიღაცას უხმობდა:

— ო, რაბეთნა!.. ბაალეთ!.. ტანიტი!.. ანაიტის!.. ასტრატა! დერკეტო! ასტორეთ! მილიტა! ათარა! ელისა! ტირათა!.. დაფარული ნიშნებით, მკლერი სისტრებით, მიწის ორნატებით, მარადიული ღუმელით და მარადიული ნაყოფიერებით გესალმები, ბნელი ზღვისა და ლაქვარდოვანი სანაპიროების მეუფევე, წყლის დედოფალო!

ორჯერ თუ სამჯერ შეირხა მთელი ტანით, შემდეგ ხელები გაშალა და ჩაემხო მტვერში.

მხევალმა მარდად წამოაყენა, რადგან ღვთისმსახურების წესის თანახმად ვინმე სხვას უნდა აეყენებინა მიწაზე გართხმული მლოცველი იმის ნიშნად, რომ ღმერთებმა შეისმინეს მისი მუდარა. სალამბოს გამდელი გულმოდგინედ ასრულებდა ყოველთვის ამ ღვთის სათნო ვალს.

სავსებით ბალღი ყოფილა იგი, როცა დარიტის გეტულიელ ვაჭრებს ჩამოუყვანიათ კართაგენში. გააზატების შემდგომაც არ ინდომა თავისი გაზრდილის მიტოვება, ეს იმაზედაც ეტყობოდა, რომ მარჯვენა ყურის ბიბილო გაეხვრიტა. თქმობებზე შემოკჭერილი, ფერად-ზოლებიანი, კოჭებამდე ჩამოშვებული ქვედაკაბა ეცვა, ფეხებზე კალის რგოლები ეკეთა, უგერგილო სახეც ყვითელი ჰქონდა თავის ტუნიკასავით; უკან გრძელი ქინძისთავეები ჩაემაგრებინა თმებში მარჯოს დარად, ცალ ნესტოში მარჯნის ჩხირი გაერკო და ჰერმასავით უძრავად იდგა თვალმბდაზრილი.

სალამბო ტერასის კიდეს მიუახლოვდა. თვალი მოავლო ცის დასალიერს, შემდეგ მიძინებულ ქალაქს გადახედა და ღრმად ამოიოხრა, მკერდი შეერხა და აუფრიალდა გრძელი თეთრი სიპარა, რო-

მელოც ისე ებურა, უსაკინძოდ და უსარტყელოდ. ჭვინტიანი სან-
დლები მთლიანად ზურმუხტით ჰქონდა მოკენჭილი, გაშლილი თმე-
ბი ჰოწეული მაქმანით აეკრა.

ისევ ზეაილო თავი მთვარის საჭვრეტად და ჩურჩულით დაიწყო,
შეგაღაშიგ საგალობელთა ნაწყვეტებს ურთავდა:

— რა მსუბუქად დაცურავ იგავმიუწვდომელი ეთერის ტალღებ-
ში, შენ ირგვლივ რომ კამკამებს! შენა ხარ ქართა და ცვართა გამრი-
გე. შენს კლებასა და გავსებასთან ერთად ვიწროვდება და ფართოვ-
დება კატის თვალები და ავაზას რუსი ლაქები. შობის ტკივილებით
გათანგული მშობიარენი გაკვივიან შენს სახელს! შენ ზრდი ნიჟარებს!
ადუღებ მაჭარს! ხრწნი ცხედრებს! ქმნი მარგალიტს ზღვათა სილ-
რმეში!

და ყოველი ჩანასახი შენს ნოტიო და ბნელ წიაღში ღვივდება.
ქალღმერთო!

როდესაც მოგვევლინები, სიმშვიდე ეფინება დედამიწას; ყვავი-
ლები იხუჭებიან, ზვირთები ცხრებიან, დამაშვრალი ადამიანები
გულადმა იძინებენ შენკენ მკერდმოშვერილნი და მთელი ქვეყანა,
თავისი ოკეანეებითა და მთებით, იყურება შენს სახეში, როგორც
სარკეში, თეთრი ხარ, ნაზი, სხივნათელი, უბიწო, მწველი, განმწმე-
დელი და წყნარი!..

ნანგალა მთვარე ცხელი წყაროების გორაკს გასწორებოდა და
უნაგირას შუა მოჩანდა ყურის მეორე მხარეს. მის ქვემოთ პატარა
ვარსკვლავი ბრჭყვიანობდა მკრთალ შარავანდში. რომელიც ირგვ-
ლივ ეფინა მნათობს. სალამბომ განაგრძო:

— საშინელიც ხარ, მეუფეო!.. ურჩხულებს, შემზარავ ლანდებს
და მატყუარა სიზმრებსა ბადებ. შენი თვალები ჭამენ ნაგებობათა
ქვებსა და მაიმუნებს ასნეულებ შენი ყოველი განახლებისას.

ზაინც სად მიხვალ? რატომ იცვლი მარადღდე სახეს? ხან გაწ-
ლობალი და მოდრეკილი მიცურავ სივრცეში უიალქნო გაღერასა-
ვით. ხანაც მწყემსს ჰგავხარ, ვარსკვლავთა შორის მწყემსავ ფარას.
ბრწყინვალე და მრგვალი ეტლის თვალივით დაგორავ მწვერვალებ-
ზე.

ო, ტანიტ! ხომ გიყვარვარ? აუ, რამდენი მიჭვრეტია შენთვის!
მაგრამ, არა! შენ ლაყვარლებში დანავარდობ, მე კი ისევ ამ უძრავ
მიწ-ზე ვტოვებ.

ტანაქ, ნებალი აიღე და დაუქარ ჩუმად ვერცხლის სიმზე, გულა ღამიმწუხრდა.

მხევალმა ასწია ეკალმუხისაგან გამოთლილი საკრავი, რომელიც ქნარს ჩამოკავდა, მაგრამ უფრო მაღალი და სამეუთხა იყო, ააწყო და ორივე ხელი ჩამოჰკრა ძალებს.

ურთ ბგერები სწრაფად მოსდევდნენ ერთიმეორეს, ფუტკრებივით ბზუოდნენ. ხმოვანება ემატებოდათ და ტალღების ჩივილთან და აკროპოლის დიდი ხეების შრიალთან ერთად მიფრინავდნენ წყვდიადში.

— გაჩერდი! — შესძახა სალამბომ.

— რა მოგივიდა, პატრონო? ნიავის წამოქროლება თუ ღრუბლის გადავლა, ყველაფერი შენ გაშფოთებს და გაწუხებს!

— აბა რა ვიცი! — უთხრა სალამბომ.

— ხანგრძლივი ლოცვით იქანცავ თავს!

— ოჰ! ტანაქ, ყვავილი რომ დნება ღვინოში. ისე მანდა ლოცვაში გავქრე!

— იქნებ საკმევლის კვამლი გვნებს?

— არა! — მიუგო სალამბომ. — ღმერთთა სული ბუდობს 'ურნელში.

მაშინ მამის შესახებ გაუბა საუბარი მხევალმა. ფიქრობდნენ, რომ ის მელქართის სვეტს გადალმა იყო წასული, ქარვის ქვეყანაში.

— თუ ველარ დაბრუნდა, — ეუბნებოდა მხევალი, — უხუცესთა ვაჟებს შორის უნდა აირჩიო საქმრო, ასე დაიბარა, და შენი სვედა განქარდება მამაკაცის მკლავებში.

— როგორ? — იკითხა ქალწულმა. ყველა მამაკაცი, ვინც კი აქამდე ენახა, ძრწოლასა ჰგვრიდა მხეცური, ცხოველური ღრეჭითა და უბეში სხეულით.

— ხანდახან, ტანაქ, ჩემი არსების სიღრმიდან რაღაც ცხელი, ვულკანის ბოლზე მძიმე ბურუსი მომაწვება, სხვა ხმები მესმის, ცეცხლას ბართვი მიტრიალებს ჰყერღში, მახრჩობს, სიკვდილის პირამდე მივყავარ. მერმე რაღაცნაირი სიტკბოება თავით ფეხებამდე დამივლის ტანში... რაღაც შემომხევევა ალერსით და გულზე მაწვება, თითქოს ღმერთი გარდმოსულიყოს ჩემზე. ოჰ! როგორ მინდა ღამეულ ნისლს შევერიო, ნაკადულთა ჩქერს, ხეების წვეწვს შევენივთო, განვიძარცვო სხეულისაგან და მხოლოდ სუნთქვა ვიყო, მხოლოდ სხივი და ავფრიალდე, შენამდე ავმალდე, დედაო!

ზელები ზეალაპყრო, აღიშართა. მთვარესავით მკრთალი და მსუბუქი ჩანდა თავის გრძელ სამოსელში. შემდეგ სულშეხუთული ქალი სპილოს ძვლის სარეცელზე დაემხო ისევ. ტანაქმა შიშის გასაქარებლად ქარვისა და დელფინის ღოჯების ფარდული შეაბა კისერზე, სალამბომ ძლივს გაააგონი ხმით უთხრა:

— წაღი, შაპაბარიმს მიხმე!

ჰალიმქარს არ უნდოდა, რომ სალამბო ქურუმ ქალთა თაბუნში შესულიყო, ან თუნდაც ის სცოდნოდა, თუ როგორ წარმოედგინა ხალხს ტანიტი, უნდოდა ისე გაეთხოვებინა, რომ ქალიშვილის ქორწინება თავის პოლიტიკაში გამოსდგომოდა. და ამიტომ იყო, რომ სალამბო მარტოდმარტო ცხოვრობდა სასახლეში. დედამისი დიდი ხანია აღარ იყო ცოცხალთა შორის.

თვითგვემის, მარხულობისა და სულისმარგებელი ლოცვის აღმოსფეროში გაიზარდა ქალწული, მუდამ მშვენიერი და დიდებული ნივთები ერტყა ირგვლივ, სხეული ნელსულნელებით ჰქონდა გაქლენთილი, სული—ლოცვებით. არასოდეს მოესვა ღვინო, არც ხორცე ეჭამა, არც ბილწ ცხოველს მიჰკარებოდა და არც რომელიმე გარდაცვლილის ოჯახში შეუდგამს ფეხი ოდესმე.

უხამსი ხატი რა იყო, არ იცოდა—ყოველი ღმერთი ხომ განსხვავებული სახით ევლინება ქვეყანას, ხოლო ერთსა და იმავე ღვთაებრივ არსს წინაუქმოდ, სხვადასხვაგვარად ეთაყვანებიან. სალამბო ტანიტის ციურ ხატებას ეთაყვანებოდა და მთვარეც თავის ძალას სცდიდა ქალწულზე: როდესაც დამცხრალი იყო, სალამბოც მისუსტდებოდა; მთელი ღღე მოთენთილი ქალი საღამოობითა ხალისდებოდა. მთვარის ერთ-ერთი დაბნელების ჟამს კინაღამ მოკვდა.

ეკვიანი რაბეთი შურს იძიებდა იმისათვის, რომ სალამბოს სიქალწულე მას არ შესწირეს და აწამებდა ასულს მწველი ვნებით. სალამბოს გაურკვეველ სურვილებს რწმენა ერთვოდა და კიდევ უფრო აცხოველებდა მის ვნებებს.

ჰამილქარის ასული გაჟღერებით ფიქრობდა ტანიტისათვის. გაეცნო მის თავგადასავალსა და მოგზაურობათა ამბავს, შეისწავლა მისი ყველა სახელი და განუწყვეტლივ იმეორებდა; არ კი უწყოდა, რომ ყოველ მაგგანს განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა. ქალწულს სურდა ტანიტის ტაძრის იღუმალ საგანძურში შეეღწია როგორმე და ბრწყინვალე მოსასხამით შებურული მთვარის ძველისძველი კერპი ეხილა—ამ მოსასხამზე იყო დამოკიდებული კარ-

ჯაგენის ბედი. ღვაება ღა მისი გამოსახულება ერთმანეთისაგან გარკვევით არ განიყოფოდნენ ქალის წარმოდგენაში და ხატის ხალკა ან მისთვის ხელის შევლება ღვთის ძლიერების ნაწილს მომანიკებსო, ქალღმერთი ერთგვარად დამმორჩილდებაო, ეგონა.

სალამბო შემობრუნდა. ეცნაურა ოქროს ევენებას წკრიალი, რომლებიც შაჰბარიმს ეკიდა სამოსლის ქობაზე.

შაჰბარიმი კიბეზე ამოვიდა, ტერასის ზღურბლთან შეღვა მკლავებზეაქვობილი.

ღრმად ჩაცვენილი თვალები ეკვდერის ლამპრებივით უელვარებდა; მალღი, ხმელი ტანი ჩაჰკარგოდა სელის კაბაში, რომელიც წვივებამდე ეშვებოდა და ქობაზე ჩამორიგებული ევენებითა და ზურმუხტის თვლებით იყო დამძიმებული, სხეული — დაძაბუნებული, კეფა — მრუდე და ნიკაპი გამხმარი ჰქონდა. კანი გასციებოდა, ჩაყვათლებული სახე თითქოს გამუღმებულ წადილსა და მწუხარებას დაეღარა ღრმა ნაოჭებით.

ტანიტის ქურუმთუხუცესი და სალამბოს მოძღვარი იყო იგი.

— თქვი!—უთხრა მან ქალწულს,—რა მოგსურვებია?

— ვიმედოვნებღი... შენ ხომ თითქმის დამპირღი...—სალანზოს ენა ებმოღა მღელვარებისაგან, შემდეგ მტკიცედ უთხრა:—რად გჟულვარ? ხომ არაფერი დამეიწყებია ღვთისმსახურებისას? ჩემი მოძღვარი ხარ და მრავალგზის გითქვამს, რომ ჩემსავით არავინ ჩასწვდომია ტანიტის სჯულს, მაგრამ არის კიდევ რაღაც, რაც არ გსურს გამიმხილო. ხომ მართალს ვამბობ, მამაო?

შაჰბარიმს მოაგონდა ჰამილკარის დანაბარები და მიუგო:

— არა, მეტი არაფერია სათქმელი!

— რომელიღაც სული შთამაგონებს მის სიყვარულს,— განგროძო ქალმა,—ცთოპიღთა და სულთა ღვთაების ეშმუნის კიბეზეღაც ავფორთხებულვარ, ტვიროსის ახალშენების მეუფის მელქარტის ოქროს ზეთისხილის ხის ძირასაც მძინებია, სინათლისა და ნაყოფიერების ღმერთის ზაალ-ქაშონის ბჰეებსაც მივახლებივარ; ტყეების, ქართა, ყვავილებისა და მთების ღმერთების — ქვესენლის ქაბორებასთვისაც შემიწირავს მსხვერპლი, მაგრამ ყვეღა ესენი ძალზე შორეულღი, მალღღი და შეუცნობეღღი არიან, გესმის? ხოლო ტანიტი და ჩემი სიცოცხლე განუყოფელია. მისით ამვსებია სული და შინაგანი სწრაფვა მართოღლებს, თითქოს იგი ფეტქავს ჩემს სულში, უნღა თავი აიშვას. მგონია თითქოს ეს-ესაღ შემომგსქებღა

მისი ხმა, ვიხილავ მის სახეს; ელვარება მკრის თვალს, შემდეგ
ანევ, მეხვევა წყვილიადი.

შაჰაბარიმი ღუმდა. სალამბომ ყვედრებით ჰიაპყრო თვალი.

ბოლოს ქურუმმა ანიშნა ქალწულს — დაეთხოვა მოახლე, რომე-
ლიც არ ეკუთვნოდა ქანაანელთა ტომს. ტანაჟი გაქრა. შაჰაბარიმა
ხელი ცისკენ აღაპყრო და დაიწყო:

— სანამ ღმერთები როველინებოდნენ სამყაროს, წყვილიადი იყო
მხოლოდ და სუნთქვა ქროდა, მძინარე კაცის შეგნებასავით მძიმე
და ბუნდოვანი. შემდგომ წყვილიადი შედედდა, წადილი და ღრუბე-
ლი წარმოიქმნა, ხოლო წადილისა და ღრუბლისაგან გამოვიდა პირ-
ველყოფილი მყარი. ეს იყო შავი, ყინულივით ცივი, ღრმა და ქუქ-
ყანი წყალი, რომელიც იმ უგრძობელ ურჩხულებსა და მომავალ
სხეულების განცალკევებულ ნაწილებს შეიცავდა, ტაძრების კედ-
ლებზე რომაა გამოსახული.

მერმე მყარი შენივთდა და კვერცხად იქცა. კვერცხი გატყდა.
ერთი ნახევრისაგან მიწა წარმოიქმნა, მეორისგან — ცარგვალი.
მზე, მთვარე, ქარი და ღრუბლები გაჩნდა; მეხის გრუხუნზე გონიერ-
ბა არსებებმა გამოაღვიძეს. მაშინ ვარსკვლავების სფეროზე ეშმუნნი
გაიფოფრა; მზეზე ქამონი გამობრწყინდა. მელქარტმა თავისი მკლავ-
ებით გადააგორა იგი გადესს იქით, ქაბირებმა ვულკანებში ჩაიბუ-
დეს და რაბეთნა გადიასავით გადმოიხარა სამყაროსაკენ, რძესავით
გადმოაღვარა სინათლე და მოსასხამივით შემოახვია ღამე.

— შემდეგ რა მოხდა? — იკითხა სალამბომ.

დაბადების საიდუმლოება იპისთვის ამცნო ქურუმმა, რომ ამ
მალალ საგანთა შესახებ საუბრით შეექცია, მაგრამ ქალწულს წა-
დერება გაუღვივა მისმა უქანასკნელმა სიტყვებმა და შაჰაბარიმიც
სანახევროდ დაჰყვა ნებას:

— ის შთააგონებს და განაგებს მაშრისა და ღიაციის სიყვარულს.

— მაშრისა და მღვდრის სიყვარულს! — გაიჟერა ოცნებით სა-
ლამბომ.

— იგია კართაგენის სული. — განაგრძო ქურუმმა, — და თუმცა
ყველგანაა განფენილი, აქ ბინადრობს მაინც, წმიდა რილის ქვეშ.

— ო, მამაო! — წამოიძახა სალამბომ, — მე ხომ ვიხილავ მას? ხომ
წამიყვან? დიდხანს ვყოყმანობდი, მაგრამ მისი ნახვის სურვილით
ვიწვი და შემიწყალე! მიშველე! წავიღეთ!

ქურუმმა ფიცხი და ზვიადი ხელის კვრით მოიშორა.

— არასოდეს! ნუთუ არ იცი, რომ ეს მომაკვდინებელია? ორ-სქეპიანი ბაალები მხოლოდ ჩვენ—მამაკაცურად გონიერთ და ქალურად სუსტთ—გვეცხადებიან. მკრეხელობაა შენი სურვილი. რაც იცი, იმით დაკმაყოფილდი.

ქალწული ფეხთ ჩაუვარდა და მონანიების ნიშნად ყურები თითებით დაიცო. დიდხანს ქვითინებდა ქურუმის სიტყვებით შეურყეპული. მისდამი რისხვითაც ავსილაჟო, ძრწოლასაც შეეპყრო და დამცირებულადაც გრძნობდა თავს. შაჰაბარბი მის წინ იღგა ქვალავით გულგაცივებული. ზემოდან დაჰყურებდა მის ფეხებთან განრთხმულ, აცახცახებულ ასულს და რაღაცნაირ სიხარულს გრძნობდა იმის შემყურე, რომ ქალსაც ტანჯავდა ქალღმერთი, რომლის სავსებით შეცნობა არც მას ძალუძდა. ამასობაში ჩიტები აჟღერტულდნენ, სუსხიანმა ქარმა დაბერა და მკრთალ ზეცას ღრუბლას ფთილები გაეკრა.

ანაზღად ცისკიღურზე, ტუნისს იქით, მსუბუქი ნისლი შეამჩნია, მიწას რომ ეფინებოდა. მერმე მტუტისფერი მტვრის ღრუბელი რიღესავით აღიმართა ჰაერში და მის ბოლქვებში გამოჩნდა აქლემთა თავები, ჰოროლები და ფარები. ეს კართაგენზე მომავალი ბარბაროსთა ლაშქარი იყო.

თავი მეოთხე

ქართაგენის კერძობან

შიშისაგან გაგიჟებული, ფერდაკარგული; აქოშინებული მიწის ჰუშები მოცვივდნენ ქალაქში. ზოგი ვირზე ამხედრებულყო, ზოგიც ფეხით მობოდა. როქის სპას გამოქცეოდნენ. ლაშქარს სამღლეში გადმოელახა სიკას გზა, რათა კართაგენს შემოსდგომოდა და შეემუსრა.

ბჭეები დახშეს. ბარბაროსებიც მაშინ მოეახლნენ ქალაქს, ნახევარკუნძულის ყელზე შეჩერდნენ, ტბის ნაპირას.

თავდაპირველად მტრობა არ გამოუვლენიათ. ზოგი ხელში პალმის რტოებით მიუახლოვდა გალავანს. კართაგენელებმა ამათაც კი დაუშინეს ისრები, ისე ეშინოდათ.

გარიჟრაჟისას და მწუხრზე რამდენიმე მაწანწალა დაძრწოდა ზოგჯერ გალავნის გასწვრივ. განსაკუთრებით იქცევდა ყურადღებას ერთი დაბალი კაცი, რომელსაც მჭიდროდ შემოგებმასნა ლაბადა და სახე ჩაფხუტის წინაფრით დაეფარა. საათობით შესცქეროდა იგი ბელღარს ისეთი დაჟინებით, რომ ექვი არ იყო, კართაგენელთა თავგზის აბნევა და თავისი ნამდვილი ზრახვების დაძალვა უნდოდა ანით. ერთი თავშიშველი გოლიათი ახლდა ყოველთვის.

კართაგენი ნახევარკუნძულის მთელ სიგანეზე იყო გამაგრებული: ჯერ თხრილი იცავდა, ხანდაკს ბალახოვანი მიწაყრილი მოსდევდა, შემდეგ ორსართულიანი, თლილი ქვით ნაგები გალავანი აღმართულიყო ოცდაათი წყრთის სიმაღლესა. გალავანშივე გამოეკრათ თავლები სამასი სპილოს მოსათავსებლად, მათივე საძაგრავისა, ხუნდებისა და საკვების საწყობები, აქვე იყო ოთხი ათასი ცხენის საბმური, მათი ქერი და აკაზმულობა და ყაზარმები, რომლებიც ოცი-ათასიან ჯარს დაიტევდა თავისი აღჭურვილობათა და საომარი იარაღითურთ. გალავნის მეორე სართულზე საბრძოლო გოდლები წამომართულიყო, ქონგურებით შემოკბილული. სამაერებს გარედან ეფარა კავებზე ჩამოკიდებული ბრანჯაოს ფარები.

ეს პირველი რკალი გალავნისა უშუალოდ მაღქას ერტყა, მეზღვაურებისა და მღებრების უბანს. გალავანს გადაღმა მოჩანდა ლატნები, რომლებზედაც ძოწეული რიდეები გაეფინათ გასაშრობად. ხოლო ბოლო ტერასებზე წათხრის საბარში თახის ღუმელები აღმართულიყო.

უკან გორაკს შეფენილი ქალაქი გაღაშლილიყო თავისი კუბური, მაღალი სახლებით, რიყას ქვით, ფიცრით, ლერწმით, ნიქარებითა და დაბეკნილი მიწით ნაგები შენობებით. ტაძართა ქალაქები მწვანე ტბებსავით მოჩანდნენ ამ ნაირფერი ლოდების ქალაქში. მოედნები უთანაბრო უბნებად ყოფდნენ კართაგენს. ურიცხვი შუკა დახლართულიყო და დაესერა გორა თავიდან ბოლომდე. მახვილი თვალი შეამჩნევდა ამქამად ერთმანეთს შერწყმული სამი უძველესი უბნის ზღუდეებსაც—ალაგ-ალაგ წყალქვეშა კლდეებით წამომარ-

თულიყო. ძველი გალავანი და უზარმაზარი მხრები გაეშალა, ყვა-
ვილებითა და ხავსით შემოსილიყო, ნაკვითა და ტურტლით შეთიზ-
ნილიყო. კედლები ზოგან გამოენგრიათ და ქუჩები ისე გადიოდა
გალავანში, როგორც მდინარეები ხილქვეშ.

ბირსის შუაგულში აღმართული აკროპოლის გორაკი უწყესრავოდ
დახერგილი ნაგებობებით იყო დაფარული მთლიანად. ერთმანეთ-
ში არეულიყო ტაძრების ხვეული სვეტები, ბრინჯაოს სვეტისთა-
ვები, ლითონის ჭაჭვები, შეუმტკიცავი ქვით ნაშენები კონუსები,
რომლებსაც ლაევარდისფერი ზოლები დაჰყვებოდა, სპილენძის
გუმბათები, მარმარილოს სამერხულები, ბაბილონური კონტრასაგ-
რები. ობელისკები გადმობრუნებულ ჩირაღდნებსა ჰგვანდნენ, პე-
რისტილები ფრონტონებს მიჰკროდნენ, ჩუქურთმები დაგრეხი-
ლიყო. კოლინადებზე; გრანიტის კედლებს კრამიტის ძგიდეები გად-
მოაშურადა. ყოველივე ეს უცნაურად, საკვირველად ახორხლილიყო
ერთიმეორეზე. უამთა ცვალება იგრძნობოდა და კიდევ რაღაც,
მივიწყებულ სამკვიდროთა ხსოვნასავით.

აკროპოლს უკან, წითელ მიწაზე, სანაპიროდან კატაკომბებამდე
გადაჭიმულიყო მაპალების თემშარა; საგოდებელი გადაშლილიყო
გზის ორსავე მხარეს. კიდევ უფრო შორს იდგა მტილოვანებით გარ-
შემორტყმული სრა-სასახლეები; სასახლეებს იქით მესამე უბანი—
ძეგარა მდებარეობდა, ახალი ქალაქი, რომელიც ზღვისპირის ციცა-
ბო კლდეებამდე აღწევდა, სადაც გიგანტური შუქურა ცასა სწვდე-
ბოდა და ყოველ ღამით ბრიალებდა.

ასე გადაშლილიყო მთელი კართაგენი ტრიალ ველზე დაბანაკე-
ბული როქის სპის წინაშე.

შორიდან ცნობდნენ ისინი ბაზრებსა და გზაჯვარედინებს, დავო-
ბდნენ ტაძრების ადგილსამყოფელის შესახებ. სისიტთა თაბუნების
პირდაპირ აღმართული ქამონის ტაძარი იმით გამოირჩეოდა, რომ
ოქროს ფილები ეხურა; მელქარტის ტაძარი ეშმუნის მარცხნივ იდგა
და ბანის ნივნივზე მარჯნის რტოები უელვარებდა. ამათ უკან მო-
ჩანდა ტანიტის ტაძრის სპილენძის გუმბათი, პალმების კენწეროები
შემორტყმოდა ირგვლივ; მოლოქის შავი სამლოცველო წყალსაცა-
ვებთან აღმართულიყო, შუქურის გვერდით. ფრონტონების კუთ-
ხებში, კედლის თავებზე, მოედნებზე, ყველგან წამომდგარიყვნენ
უზარმაზარი, ჯმუხი. გონჯი, მუცელგამობერილი ანდა ნამეტნავად
გაბრტყელებული. ხახადაბჩენილი, ხელებგაშვერილი კერპები; ხელ-

ში ორთითები, ჯაქვები ან სათხედები ეკირათ ქანდაკებს. ქუჩაბან-
დებს იქით ლურჯი ზღვა ლივლივებდა და ამის გამო კიდევ უფრო
დაფურცებული ჩანდა შეუკები.

ბაბო დილიდან საღამომდე ჩოჩქოლებდა ქუჩებში. პატარა ბი-
ჭებო ზანზალაებს აეღარუნებდნენ და გაყვიროდნენ აბანოების
წინ. ცხელი სასმელების დუქნებთან ბული ტრიალებდა, პაერში
გრდემლზე უროების ცემის უღრიალი იდგა, მზეს შეწირული თეთ-
რი ჰამლები ყიოდნენ ტერასებზე, ტაძრებში ყელგამოდარული
სამსხვერპლო ხარები ბლოდნენ, თავზე კალათებზემოდგმული მო-
წები ფაცაფუციტ დარბოდნენ; და ტალანთა შესახველთან რუხი
მოსასწამით შებურვილი, ფეხშიშველა, კუნკულიანი ქურუმი გა-
მოჩნდებოდა ზოგჯერ.

კართაგენის ხილვა ცოფსა ჰგვრიდა ბარბაროსებს. აღტაცებას
ვერ იკავებდნენ და სძაგდათ კიდევ, ერთსა და იმავე დროს სურდათ
დაეწხათ და მისი მოქალაქენი ყოფილიყვნენ. მაგრამ რა იმალებო-
და სამზავი კედლით გარშემოვლებულ სამხედრო ნავთსაყუდელში?
შორს, ქალაქგარეთ, შუა მეგარაში აკროპოლზე მალლა მოჩანდა
ჰამილქარის დიდებული სასახლე.

მ.თოს თვალები მარადეამს მისკენ იყო მიქცეული. ზეთისხილის
ხეებზე ადიოდა და იქიდან იყურებოდა, შუბლს ხელათ იჩრდილებ-
და ტოტებზე გადაყუდებული. ბაღში ძეხორციელი არ გამოდიოდა,
წავჯვრიანი კარი მუდამ დაგმანული იყო.

ბარე ოცჯერ შემოუარა სიმაგრეებს. იქნებ შესაძვრომი ვიპოვო
სადღე და ქალაქში შევიპაროო. ერთ ღამეს ყურეში გადახტა და სამი
საათის განმავლობაში მიაპოზდა ტალღებს სულმოუთქმელად, მა-
პალუბის ციცაბო ნაპირს მიაღდა, მაგრამ ფრიალო კლდეზე ამაოდ
დაიხსხსლიანა მუხლები, ამაოდ შეამსხვრია ფრჩხილები ლოდებს,
ზევით ვერ ავიდა, ფეხი ვერ მოიკიდა, ისევ ტალღებში გადაეშვა და
უკან გამობრუნდა.

თავისი უძღურება აშმაგებდა. კართაგენზე ექვიანობდა, თითქოს
კაცი ყოფილიყო ქალაქი და საღამბო თავის სახლში ჰყოლოდეს
გამოკეტილი. უსასოო დარდი განუქარდა და ქმედების გიჟურმა,
დაუტხროპელმა ცხელებამ შეიპყრო. დაწვებანთებული, პირგამეხე-
ბულა დაძწოდა ჩქარი ნაბიჯებით ტრამალებზე და ჩახლეჩილი
ხმით ზრიალებდა რაღაცას; ანდა ზღვის პირას ჩამომჯდარი სილით

აპრილებდა თავის გრძელ მახვილს, ისარს ეწროდა ირაოზე მო-
ლივლივე ქორებს და წყევლა-კრულვით იოხებდა გულს.

— ნებას მიუშვი შენი რისხვა, ეტლივით გაანავარდე. — ეუბნე-
ბოდა სპენდიუსი, — იზახე, კრულე, არბიე და ხოცე, მწუხარებას
სისხლი ჩაახშობს და, რადგანაც სიყვარული არ ძალგძის დაიკმაყო-
ფილო, სიძულვილი გაიძღე სისხლით, ის გავამაგრებს!

მათომ ისევ მიხედა თავის რაზმეულს და შეუბრალებლად
წვრთნიდა. მას პატივს სცემდნენ სიმამაცისა და განსაკუთრებით
სიძლიერის გამო. ზოგიერთს მისტიკურ შიშსაც კი შთააგონებდა;
დიქრობდნენ—დამდამობით აჩრდილებს ესაუბრებო. სხვა მეთაუ-
რებიც მის მაგალითს აპყვნენ და მოკლე ხანში მთელი სპა გამო-
ცოცხლდა. კართაგენლებს ესმოდათ ბუკის ხმა—ჯარი ვარჯიშობდა.
ბარბაროსებმა უფრო ახლოს მიიწიეს ქალაქისაკენ.

ნახევარკუნძულის ყელზე რომ მოესრათ ისინი, ამისათვის ორი
ლაშქარი იყო საჭირო—ერთი უტიკის ყურის სიღრმეში უნდა გდა-
ესხათ სანაპიროზე და უკნიდან დასტაკებოდა როქის სპაჰ. მეორე-
საც ცხელი წყაროების მთის მხრიდან უნდა შეეტია. მაგრამ რა ექ-
ნათ, მხოლოდ და მხოლოდ წმიდა ლეგიონი ჰყავდათ, რომელშიაც
სულ ბევრა — ექვსი ათასი მხედარიდა ირაცებოდა! აღმოსავლე-
თისკენ რომ წასულიყვნენ ბარბაროსები, მომთაბარეებს შეუერთდე-
ბოდნენ და კირენის გზას მოჭრიდნენ, უდაბნოსთან ვაჭრობა შეუძ-
ლებელი შეიქმნებოდა; დასავლეთით რომ გაელაშქრათ, ნუმიდიელნი
წამოპყოფდნენ თავს და რესპუბლიკას განუღებოდნენ. ბოლოს და
ბოლოს საზრდო შემოაკლდებოდათ ბარბაროსებს და ადრე თუ გვი-
ან კალიასავით შეესეოდნენ კართაგენის სანახებს, ერთიანად ააოხ-
რებდნენ; მდიდრებს გული უკვდებოდათ თავიანთი მშვენიერი დარ-
ბაზებისა, ვენახებისა და ყანების მოგონებისას.

ჰანონი მკაცრი და განუხორციელებელი ზომების მიღებას მოი-
თხოვდა—დიდი ჯილდო დავნიშნათო თითოეული ბარბაროსის მოკ-
ვლისათვის ანდა ხომალდებისა და მანქანების მეოხებით ცეცხლა
წავუქადოთო როქის სპის ბანაკს. მისი ამხანაგი გისკონი წინაღუდ-
ვა.—რაც ეკუთვნით, მივაშავოთო,—ამბობდა. მაგრამ გისკონი ხალხს
თუ უყვარდა, უხუცესებს ეჯავრებოდათ ამიტომ; შიშობდნენ, შემთ-
ხვევის წყალობით მბრძანებელი არ გავიჩინოთო, და მონარქიით
დაშინებულნი ცდილობდნენ შეესუსტებინათ ყველაფერი, რაშიაც

თავს იჩენდა მონარქია ანდა რასაც შეიძლებოდა მისი აღდგენა-
მოპყროლა.

კართაგენის სიმაგრეებს გადაღმა ცხოვრობდა უცხო თესლის,
ბნელა წარმოშობის ხალხი, რომელიც მაჩვ-ზღარბებზე ნადირობით
ირჩენდა თავს და ლოკოკინებითა და გველებით იკვებებოდა. ისინი
იმით ერთობოდნენ. რომ გამოქვაბულებში ცოცხლად შეპყრობილ
ფთხებს დაარბენინებდნენ საღამოობით მეგარის ქვიშნარებზე, საფ-
ლავია ძეგლთა შორის. ზღვის ბალახითა და შლამით ნაგები მათი
ქოხები მერცხლის ბუდეებავით აპკვროდნენ სანაპიროს ფრიალო
კლდეებს. არც მთავარი ჰყავდათ, არც ღმერთი გააჩნდათ, ცხოვრობ-
დნენ ერთმანეთში აღრეულნი, სავსებით შიშველნი, ძალპიხდილნი
და ამჟვე დროს გამძვინვარებულნი. კართაგენელებს ოდითგანვე
იზიზღებოდათ ეს უწმინდური საქმლით პირწაწყმედილი ხალხი. გუ-
შაგუშმა შეამჩნიეს ერთ დილას, რომ ისინი საუღაც გამჭკრალიყვნენ.

ბოლოს დიდი საბჭოს წევრებმა მიიღეს გადაწყვეტილება და ბარ-
ბაროსთა ბანაკს ეწვივნენ მეზობლურად — უსამაჟულოდ და უსარ-
ტყლოდ, დაღობილი სანდლებით ფეხშემოსილნი. წყნარად მიაბი-
ჯებდნენ, სალამს აძლევენ მეთაურებს ანდა ჩერდებოდნენ და
ჯარისკაცებს ესაუბრებოდნენ, ეუბნებოდნენ. ყველაფერი გათავე-
ბულა და თქვენს ყველა მოთხოვნას სამართლიანად დავაკმაყო-
ფილებთო.

ბევრი მათგანი პირველად ხედავდა როქის სპის ბანაკს. ეგონათ,
არეულობას იხილავდნენ და წესრიგი და შიშასმომგვრელი სიჩუმე
დახვდათ. მაღალი კედელი და მიწაყრილი ერთყა ბანაკს ისეთი,
ფილაკვნები ნიჩს ვერ შეუხრიდნენ. კარვებს შუა გაჭრილ შუკებზე
სუფთა წყალი მოესხურებინათ, კარვების ნაჩვრეტებიდან ბნელში
მოელვარე ველური თვალები შემოსცქეროდათ. შუბთა კონები და
ჩამოკიდებული ფარ-იარაღი სარკესავით კრიალებდა. უხუცესები
ხმადაბლა ლაპარაკობდნენ ურთიერთშორას. ეშინოდათ თავიანთი
გრძელი კაბებით რაიმეს არ გამოსდებოდნენ და არ გადაეყირავები-
ნათ.

ქეომრებმა სურსათ-სანოვავე მოითხოვეს, ფასს იმ ფულიდან გა-
დაგიზღით, ჩვენი რომ გმართებთო.

ხარები, ცხვრები, ციცრები, ხმელი ხილი, ხანჭკოლა და შებო-
ლილა თევზი გაუგზავნეს, ის ჩინებული სკომბერი, რომელიც კარ-
თაგენს ყველა ნავსადგურში გაჰქონდა სავაჭროდ. მაგრამ ბარბა-

როსები ზიზლით აქცევდნენ ზურგს საკლავს და აძაგებდნენ, თუმცა კულათ ეწადათ. ერკემალში მტრედის საფასურს სთავაზობდნენ, სამ თხას ერთი ბროწეულის ფასად თხოულობდნენ. ტილიჭანიები შუამავლობდნენ, ბარბაროსებს უმტკიცებდნენ, გაბრიყვებენო. ისინიც სატევრებს აშიშვლებდნენ და კართაგენელებს ემუქრებოდნენ, აოგლავთო.

დიღი საბჭოს წარგზავნილები ნუსხებს აღგენდნენ, იწერდნენ— რამდენი წლის ჯამაგირი ერგებოდა თითოეულ მათგანს. მაგრამ აქეამად შეუძლებელი იყო იმის გამოკვლევა, თუ რამდენი მეოქარი დაექირავებინათ, და უხუცესები შეძრწუნდნენ, როდესაც გადასახდელი თანხა შეაჯამეს. სილფიუმის მარაგიც რომ გაეყიდათ და სავაჭრო ქალაქებიც დაებეგრათ, ამდენს მაინც ვერ შეაგროვებდნენ. ამასობაში როქის სპასაც აევსებოდა მოთმინების ფიალა. ტუნისი უკვე მის მხარეზე იყო; ჰანონის სიმშაგისა და მისი ამხანაგის საყვედურებისაგან თავბრუდახვეული მდიდრები მოქალაქეებს ურჩევდნენ, თუ ვინმეს იცნობთ ბარბაროსთაგან, ეწვიეთ, ტკბილად ელაპარაკეთ, მეგობრობა განაახლეთ, ნდობა დაამშვიდებთო.

ვაჭრები, მწერლები, მუშები, მთელი ოჯახები ეწვივნენ ზარბაროსებს.

ჯარისკაცები ყველას უშვებდნენ ბანაკში, მაგრამ მხოლოდ ერთი წესასვლელიდან, რომელიც ისე ვიწრო იყო, რომ ოთხი კაცი თუ გაივლიდა გაჭირვებით. ლობურთან სპენდიუსი იღვა და გულმოდგინედ ჩხრეკდა ყველას. მის პირისპირ მათო იღვა, ზრბოს ათვალერებდა, იქნებ ისეთი ვინმე დავინახო, სალამბოს სახლში რომ შემხვედრაო.

ბანაკი ქალაქს დაემსგავსა, ისეთი ფუსფუსი იყო. ორი ჯურის ზალხი არეულიყო ერთმანეთში— ერთ ნაწილს შალის ან ტალოს ტანსაცმელი ემოსა და ნაძვის გირჩების მსგავსი თექის წოწოლა ქუდები ეხურა. მეორეს ჯაჭვი ჩაეცვა და მუზარადები ჩამოეფხატა. მსახურთა და მოვაჭრეთა შორის სხვადასხვა ტომის დიაცები დაეხეტებოდნენ; ზოგს მწიფე ინდისხურმის ფერი ეღვა, ზოგს ზეთისხილივით მომწვანო იერი გადაჰკრავდა, ზოგიც ფორთოხლისფერი იყო. ამ მეზღვაურთაგან შესყიდულ, ქონხახებში ნაპოვნ, ქარავნიდან მოტაცებულ, ქალაქთა აოხრებისას შეპყრობილ ქალებს სანამ ახალგაზრდანი იყვნენ, ხვევნა-კოცნით აცლიდნენ სიქას, ზოლო როცა დაბერდებოდნენ, ცემა-ტყეპით ტანჯავდნენ და საცო-

დავესს, მარაგზეზე ხდებოდათ სული დავარდნილი საქონლის გვერდით, მიტოვებულ ვაშქარანებს შორის. მომთაბარეთა ცოლებს აქლემის ბეწვის ჟღალი, კუბოკრული კაბები ეცვათ და კოჭებში მიიჩნებოდნენ; კირენაიკელ მომღერალ ქალებს იისფერი მარმაში მოეხვიათ, წარბები მოეხატათ და ჭილობებზე ჩაცუცქულნი მუსიკობდნენ. ბებერი, ძუძუებჩამოყრილი ზანგის დიაცები ნეხვს აგროვებდნენ და მზეზე ახმობდნენ წივის გასაკეთებლად; სირაკუზელ ქალებს ოქროს ბალთები ჩაემაგრებინათ თმებში, ლუზიტანიელებს—ნიჟარების ფარღულები, გალებს მგლის ტყავით დაეფრათ რძისფერი ძუძუ-შყერდი. წინადაუცვეთელი, ტილიანი ტიტლიკანა ბიჭები გაპვლელებს თავურით ეჯანებოდნენ მუცელზე, ანდა უკნიდან ეპარებოდნენ ვეფხვის ლეკვებივით და ხელებზე კბენდნენ.

კართაგენელები განცვიფრებულნი დადიოდნენ ბანაკის შუკებში. ბარბაროსთა სიმრავლით თავზარდაცემულებს სახე ჩამოსტიროდათ. სხვები ცდილობდნენ შემფოთება არ დაემჩნიათ.

მეომრები სიცილ-ხარხარით უტყაპუნებდნენ ხელებს ბეჭებზე. წარჩინებულ კართაგენელებს გასართობად იწვევდნენ, ბადროს თამაშისა ცდილობდნენ ფეხი დაეჭირებინათ მათთვის, ხოლო მუშტა-კრივში ყბებს ამტკრევდნენ. მეშურდულენი შურდულებით აშინებდნენ მოქალაქეებს, მჩხიბავები—ჭრელი უნასებით, მხედრები—ცხენებით. მშვიდობიანი მდაბიორები უსიტყვოდ ითმენდნენ შეურაცხყოფას, თავი ჩაეჭინდრათ და ნაძალადევად იღიმებოდნენ. ზოგი ცდილობდა თავი მამაცურად მოეჩვენებინა ბარბაროსებისათვის და ნიშნებით აგებინებდნენ—ჩვენც გვინდა მებრძოლები გავხედეთო. ამათ შუშის დაჩეხვას და ჯორებას სამურველით გაწმენდას ავალბდნენ, აბჯარს აცმევდნენ და მერმე კასრებივით დააგორებდნენ ბანაკში. შემდეგ, როდესაც გაწამებულნი აცხადებდნენ—შინ გაგვიშვითო, ჯარისკაცები სასაცილოდ იგრიხებოდნენ, ვითომდა მწუნხარებისგან თმებს იგლეჯდნენ.

მრავალ მათგანს სიბრძნისა თუ უვიცობის გამო გულუბრყვილოდ სჯეროდა, რომ ყოველი კართაგენელი უსაზღვროდ მდიდარი იყო და უკან დასდევდნენ, ეხვეწებოდნენ რაიმე გვაჩუქეთო. ყველაფერს მოითხოვდნენ, რაც თვალში მოუვიდოდათ: ბეჭლებს, სარტყლებს, სანდლებს, ხამლს, კაბის ფოჩებს და, როდესაც გაძარცული კართაგენელი შესძახებდა „მეტი არაფერი გამაჩნია, რა გინ-

და ჩემგანო!“ ზოგნი — „შენი ცოლიო“, და სხვანი — „შენი სულიო“, — ეუბნებოდნენ.

ანგარიშის ნუსხები მეთაურებს გადასცეს, ჯარისკაცებს წაუკითხეს და საბოლოოდ დაამტკიცეს. მაშინ კარვები მოითხოვეს, მისცეს ესეც. შემდეგ ბერძენთა პოლემარქებმა ჰოინდოქეს ლამაზი აბჯარი. კართაგენში რომ ჰქედნენ. დიდმა საბჭომ გამოყო თანხა აბჯრების შესაძენად. მხედრებმა განაცხადეს: — საცა სამართალია, რესპუბლიკამ ომში ნაზარალევი ცხენების საფასურიც უნდა გვიზღოსო. ერთი ამტკიცებდა — სამი ცხენი ამა და ამ გარემოცვას დროს დამეხოცა, მეორე — ხუთი ცხენი მომიკვდა ამ და ამ ლაშქრობაშიო, მესამე — თოთხმეტი ზერდაგი გადამეჩეხა ღრანტეებშიო. პეკატომპილის ულაცები შესთავაზეს. მხედრებმა — ფული გვირჩევნიაო.

მერმე მოითხოვეს — ვერცხლით (ვერცხლით და არა ტყავის რგოლებით) აენაზღაურებინათ იმ ხორბლის საფასური, რომელიც რესპუბლიკას ემართა, თანაც ომისდროინდელი, ყველაზე მაღალი მაზანდის კვალობაზე, ასე რომ ერთი საწყაო ფქვილისათვის ოთხასჯერ მეტს თხოულობდნენ, ვიდრე თვითონ იხდიდნენ ტომარა მარცვალში. ამ უსინდისობამ მთელი კართაგენი აღაშფოთა. მაგრამ რა გაეწყობოდა. — ესეც დაუთმეს.

მაშინ ჯარისკაცთა წარმომადგენლები და დიდი საბჭოს წარმომადგენლები და კართაგენის ადგილას დედა და ბარბაროსთა ღმერთები დაიფიცეს. აღმოსავლური მრავალსიტყვაობითა და ლიქნით მოუბოდიშეს და დაუტკბნენ ერთმანეთს. ამის შემდეგ ჯარისკაცებმა მეგობრული კავშირის აღსანიშნავად მოითხოვეს იმ პოროტმზრახველთა დასჯა, რომელთაც რესპუბლიკის წინააღმდეგ ამხედრეს როქის სპანი.

კართაგენელებმა თავი მოიკატუნეს, თითქოს არაფერი გაეგებოდათ. მაშინ მეომრებმა აშკარად მოითხოვეს ჰანონის თავი.

ყოველდღიურად რამდენჯერმე გამოდიოდნენ ბანაკიდან და გალავნის ძირას დაწრიალებდნენ. ყვიროდნენ — სუფეტის თავი გადმოგვიგდეთო, და ტანსაცმელის კალთებს უშვერდნენ მოკვეთილი თავის დასაქერად.

დიდი საბჭო ეგების ამაზედაც დათანხმებულიყო, ბარბაროსთა უკანასკნელი, ყველაზე შეურაცხყოფელი მოთხოვნა რომ არა. ჩვენს ბელადებს კართაგენის საუკეთესო ოჯახთა ასულები მიათ-

ხოვეთო. ეს აზრი სპენდოუსმა წამოაყენა და ჯარისკაცებმა საეცხ-
ბით მარტივ და ადვილად აღსასრულებელ რამედ მიიჩნიეს. მაგრამ
ბარბაროსთა ამ თავხედურმა წადილმა—პუნიკური სისხლისათვის
თავიანთი ბანძური სისხლი შეერიათ, ალაშფოთა კართაგენის ხალხი;
როქის სპას უხეშად მოუქრეს—მეტს არას დაგიტომბოთო. მაშინ მე-
ომრები აყვარდნენ—მოგვადორეთო, და თუ სამი დღის ვადაში ჯა-
მაგირი არ დაგირიგებიათ, ჩვენ თვითონ შემოვალთ კართაგენში
და ძალით წავიდებთო.

დაქირავებული ჯარი არც ისე სინდისგარეცხილი იყო, როგორც
მისი მტრები ფიქრობდნენ. ჰამილკარმა არაერთგზის აღუთქვა ლამ-
ქარს—ოქროში ჩაგსვამთო. მართალაა, მისი დანაპირები ბუნდოვანი
იყო. მაგრამ ზეამითა და ზარით იყო თქმული. მეომრებს შეეძლოთ
ეფიქრათ—კართაგენში რომ ჩავალთ, მთელ ქალაქს ჩვენ დაგვიტ-
მობენ და მის საუნჯეს გავინაწილებთო. იმედი სასტიკად გაუც-
რუფდათ, ჯამაგირსაც კი გაქირვებით უხდიდნენ და ამით სიამაყეც
ელახებოდათ სიზარბესთან ერთად.

დიონისე, პიროსი, აგათოკლე და ალექსანდრეს სარდლები გან-
საცვიფრებელი იღბლიანობას მაგალითებად არ ეჩახებოდათ განა?
იდეალი ჰერკულესისა. რომელსაც ქანაანელთა მზის ღვთაებასთან
ააგიებდნენ, ციალებდა სპის ფიქრთა ჰორიზონტზე. კარგად უწყო-
დნენ, რომ ზოგჯერ უბრალო მხედარს მოუხევეუია გვირგვინი და
დარბეული ხმა—იმპერიები ემხოზიანო. პატივმოყვარულ ოცნებებს
უღვიძებდა უღრან მუხნარებში დავანებულ გალებსა და ხრიოკ
ქვიწნარში ნობინაღრე ეთიოპელებს. ამასთან ხალხიც იყო ისეთი—
თავისი სიმამაცის მოხმარება სურდა; და ყველა საკუთარი
საგვარეულოდან მოკვეთილი, ქურდი. უგზო-უკვლოდ გადახვეწილი
დედ-მამის მკვლელი, ღვთისგან დაწყევლილი მკრეხელი, ყველა
დამშეული და სასოწარკვეთილი ცდილობდა მიედღვია ნავთსაყუდე-
ლამდას, სადაც კართაგენელი მოხელე მეომრებს ქირაობდა. ჩვეუ-
ლებრივ რესპუბლიკა ასრულებდა ხოლმე პირობას, მაგრამ ამჯერად
შმაგი სიძუნწე მორეოდა და სახიფათო უპირობა გამოეჩინა. ნუმი-
დიელნი, ლიბიელნი მთელი აფრიკა კართაგენის წინააღმდეგ
ამხედრებულნი იყვნენ. მხოლოდ ზღვა იყო ხსნილი. მაგრამ აქაც შეიძ-
ლებოდა რომაელები დახვედროდნენ. და მკვლელებით გარშემორ-
ტყმული კაცივით ყოველის მხრიდან მომდგარ სიკვდილს გრძნობდა
კართაგენი.

იძულებულნი შეიქნენ გისკონისათვის მიემართათ; ბარბაროსე-
ბი დათანხმდნენ მის შუამავლობაზე. ერთ მშვენიერ ღღეს დაეშვა
წავთსაყუდელის ჯაჭვი და სამი ბრტყელი ხომალდი ტენიის არხის
გავლით ტბაში შეცურდა.

პირველი ხომალდის წინამხარზე გისკონი დაინახეს. მის უკან
იღდა ბალდახინზე უფრო დიდი კილობანი, ირგვლივ ჩამოკონწილე-
ბული გვირგვინისდარი კარშიკებით შემკული. შემდეგ თარჯინები
იღგნენ. სფინქსის მაგვარი თავსაბურავები ეხურათ და მკერდ-
ზე თუთიყუში ჰქონდათ ამოსვირინგებული, ამათ უკან გის-
კონის მეგობრები და მონები გამწკრივებულიყვნენ; იარაღი არ
ესხათ, სიმრავლის გამო აღვილი არ ჰყოფნიდათ და მხარიმხარ მი-
ჯრილიყვნენ. მძიმედ დატვირთულ სამ გრძელ კარქავს წყალი
ჰგიდემდე ასხამდა. ხომალდები წინ მოიწვედნენ და მათი შემყურე
როქის სპა სინარულის ყიყინით ესალმებოდა გისკონს.

როგორც კი მიწაზე გადმოიღდა ფეხი სარდალმა, ჯარისკაცები სირ-
ბილით გავარდნენ შესახვედრად. გისკონმა ტომრებისაგან შემალ-
ლებული გააკეთებინა ჯარისკაცებს და გამოაცხადა: აქედან ფეხს
არ მოვიცვლი, სანამ ვალს ყველას არ გადავუხდით.

ტაშისცემა ატყდა. კარგა ხანს არ აძლევდნენ ხმის ამოღებას სა-
შუალებას.

შემდეგ გისკონმა გაიციხა რესპუბლიკაცა და ბარბაროსებიც და
ორივე მხარეს დასდო ბრალი. დამნაშავე რამდენიმე უჩიათი მო-
ჯანყეა, რომელთა რისხვამ კართაგენი შეაშფოთაო. განა რესპუბლი-
კის კეთილგანწყობილების საუკეთესო საბუთი არ არის ის, რომ შუა-
შველად მე გამომგზავნეს, მე, რომელიც მუდამ სუფეტ ჰანონის
ქოწინააღმდეგე ვიყავიო. ამიტომ ნუ იფიქრებთ, ვითომც კართაგე-
ნის ერს სულელური სურვილი ჰქონოდათ მამაცთა გაბრაზებისა.
ნურც ისე უმადურად მიიჩნევთ, რომ თქვენი სამსახური არ და-
ფასოსო. და გისკონი ჯამაგირის გაცემას შეუდგა. ლიბიელთაგან
დააწყო. ნუსხები ნატყუარად გამოაცხადეს და სარდალს არც მო-
უკითხავს ისინი.

ეროვნებებისდა მიხედვით დაწყობილი ჯარისკაცები გისკონის
წინ გავლისას თითებით აჩვენებდნენ რამდენი წელი ემსახურათ. მათ
რიგრიგობით ადებდნენ სერს მარცხენა მკლავზე საღებავით;
გადამწერლები პირგახსნილი სკივრებიდან იღებდნენ ფულს, სხვები

ბებუთის წვეკათ ნაჩხვლეტებს უკეთებდნენ ტყვიის თხელ ფირფიტებს.

ერთმა ჯარისკაცმა ზანტად ჩაიარა ბებერი ხარივით.

— ამოდი ჩემთან!—დაუძახა დაეკვებულმა სუფეტმა,—რამდენი წელია, რაც მსახურობ?

— თორმეტი,—მიუგო ლიბიელმა.

გისკონმა თითები მოუსვა ნიკაპქევში—მუზარადის საყბეური ხანგრძლივი ხმარებისას ორ კოჟორს აჩენდა, კოჟრებს ეშვებს ეძახდნენ და „ეშვებიანიაო“, ვეტერანზე იტყოდნენ.

— ქურდბაცავ! რაც სახეზე არ გაქვს, ალბათ მხრებზე გატყვია!—შესძახა სუფეტმა, ტუნიკა შემოახია და გაუშიშვლა ზურგი, რომელიც სისხლიანი იარებით ჰქონდა დაფარული. საცოდავი ჰიპოზარტიკელი მიწის მუშა ყოფილიყო. ატყდა ყიყინა. დამნაშავეს თავი მოჰკვეთეს.

ღამე რომ ჩამოვდა, სპენდიუსმა ლიბიელები გააღვიძა და უთხრა:

— ლიგურიელნი, ბერძნები, ბალეარელნი და იტალიელები, ჯამაგირს რომ მიიღებენ, შინ დაბრუნდებიან. თქვენ კი აფრიკაში ჯარჩებით, სათითაოდ დაიფანტებით თქვენ-თქვენს თემებში და ველარაფერი დაგიფარავთ! მაშინ ამოიყრის თქვენს ჯავრს რესპუბლიკა! გეშინოდეთ შინ დაბრუნებისა! ნუთუ გჯერათ ყველაფერი, რასაც გეუბნებიან! ორივე სუფეტი შეთანხმებულია! გისკონი გატყუებთ! გაიხსენეთ ძვლების კუნძული და ქსანტიპე, რომელიც ძირგამომპალი ვალერიით გაამგზავრეს სპარტაში!

— მაშ რა ვიღონოთ?—ეკითხებოდნენ ლიბიელნი.

— დაფიქრდით!—უპასუხებდა სპენდიუსი.

შემდგომი ორი ღლის განმავლობაში მაგდალელ, ლეპტისელ და ჰეკატომპილელ მეომრებს უსწორებდნენ ანგარიშს. სპენდიუსი ვალეებში ტრიალებდა.

— ახლა ლიბიელებს ისტუმრებენ, შემდეგ ბერძნებს, ბალეარელთ, აზიელებს და სხვებს დაურიგებენ ჯამაგირს! მაგრამ თქვენ ცოტანი ხართ და არაფერსაც არ მოგცემენ! ვეღარ ეღირსებით სამშობლოში დაბრუნებას! ხომალდები თქვენ არ გაგაჩნიათ და ძაღლებით დაგკლავენ, რათა სარჩენი არ გაუხდეთ და სასმელ-საჭმლის ყაირათი გასწიონ.

ვალეები სუფეტთან გაეშურნენ. ოტარიდი, რომელიც გისკონმა

ჰამილკარის ბაღში დაქრა, გამოელაპარაკა სარდალს. მონებმა კინ-
წისკერით გამოაგდეს. გალმა დაიფიცა: შენს ჯავრს ამოვიყრო.

მოთხოვნილებანი და საჩივრები მატულობდა. ყველაზე ჩიუტნი
სუფეტის კარვამდეც აღწევდნენ და შიგ უვარდებოდნენ; სარდალს
გულის მოსალობად ხელებს უქერდნენ და უკბილო ნუნებზე, გამ-
სნარ მკლავებზე და ნაიარევით დასერაღ კანზე ავლებინებდნენ.
ვისაც აქამდე არ მიეღო ჯამაგირი, შმაგობდა, ხოლო ვისთვისაც
უკვე ეზლოთ, კიდევ მოითხოვდნენ ცხენების საფასურს; მაწანწა-
ლები და დევნილი ეუფლებოდნენ ჯარისკაცთა საჭურველს, იფი-
ცებოდნენ — გვიპოვნიო. გრიგალივით ტრიალებდნენ ჯარისკაც-
თა ბრბოები; კარვებს ტკაცატკუცი გაუდიოდა და ძირს ემზობოდა;
ბანაკას სიმაგრეთა შორის გაქედილი ბრბო ღელავდა და ყვირილით
აწყულებოდა აქეთ-იქით — შესასვლელებიდან შუა მოედნამდე. როცა
ალიაქოთი მეტისმეტად ძლიერდებოდა, გისკონი თავის სპილოს
ძვლის არგანს ჩამოეყრდნობოდა იდაყვით, ზღვას გასცქეროდა და
ასე იდგა გაუნძრევლად წვერში თითებგაჩრილი.

მათო ხშირად განაპირდებოდა ხოლმე სპენდიუსთან სათათბი-
როდ. შემდეგ ისევ სუფეტის პირისპირ დგებოდა და გისკონი გამუდ-
მებით გრძნობდა ორი ცეცხლმოკიდებული ქეიბურივით მასზე და-
პიზნებული თვალების მზერას. ზოგჯერ ერთმანეთს აგინებდნენ
შუაში მოქოთქოთე ბრბოს თავებს ზემოთ, მაგრამ ერთის ხმა მეო-
რის ყურს ვერა სწვდებოდა. ამასობაში ფულის დარიგება გრძელ-
დებოდა და სუფეტი ყოველგვარი დაბრკოლებიდან იოლად პოუ-
ლობდა გამოსავალს.

ბერძნებს უნდოდათ შარი მოედოთ ფულის სხვადასხვაობის
გამო. გისკონმა ისე განუმარტა მათ ყოველივე, რომ დაკმაყოფილე-
ბულნი ხმის ამოუღებლად გაბრუნდნენ. ზანგები მოითხოვდნენ
თეთრ ნიჯარებს, რომელიც ფულად გადიოდა შუა აფრიკაში. გის-
კონმა შესთავაზა — თუ გსურთ, კართაგენში გავგზავნი ხალხს ნი-
ჯარების მოსატანად. მაშინ ისინი დაშოშმინდნენ და სხვეპის
მსგავსად ვერცხლით მიითვალეს ქირა.

ბალეარელთ უკეთეს რასმე დაჰპირებოდნენ — ქალებს. გისკონმა
განუცხადა: თქვენთვის ურიცხვ ქალწულს ველი, მაგრამ ქარავანს
გრძელი გზა აქვს გამოსავლელი, კიდევ ექვსი თვე უნდა დაიცადოთ.
ჩათქვირებულ და სურნელოვანი ზეთით კანგასალუქებულ ქალებს
დავსვამთ ხომალდებზე და ბალეარის ნავსადგურებში მოგაყენებთო.

ანაზღად სავსებით გამოკეთებული და ძალ-ღონით ავსილა ზარქსასი მუშაითივით ახტა მეგობრების მხრებზე და შეჰყვირა:

— დახოცილებისთვის ხომ არ გადაგინახავს! — და კართაგენის მხარეს გაიშვირა ხელი, ქამონის კარიბჭისაკენ.

თავით ბოლომდე სპილენძის ფირფიტებით მოქედელი ჭიშკარი ჩამავალი მზის სხივებზე ლაპლაპებდა. ბარბაროსებს სისხლის ნაკვალევი მოელანდათ აპრიალეებულ ლითონზე. რამდენჯერაც დააპირა გისკონმა დალაპარაკება, იმდენჯერვე შეაწყვეტინეს ყვირილით. ბოლოს ზვიადი ნაბიჯებით ჩამოვიდა იგი შემალეებულიდან და თავის კარავში ჩაიკეტა.

დილით, მზის ამოსვლისას რომ გამოვიდა, თარჯიმნები, რომელთაც გარეთ ეძინათ, არ განძრეულან; გულაღმა ეყარნენ თვალე-გადმოკარკლულნი, ენაგადმოგდებულნი და სახედალურჩებულნი; თეთრი ლორწო დასდიოდათ ნესტოებიდან, კიდურები გაშეშებოდათ, თითქოს გაყინულიყვნენ ცივ ღამეში. ლელის ზონარი წაექირათ საცოდავებისათვის ყელში.

ამის შემდეგ ჯანყი არ დამცხრალა. ბალეარელთა დახოცვის ამბავი, ზარქსასმა რომ მოაგონათ, უნდობლობას უღვივებდათ. სპენდიუსიცი ნავთს ასხამდა ცეცხლზე. ბარბაროსებმა წარმოიდგინეს, რომ რესპუბლიკას მათი მოლორება უნდოდა. მოთმინების ფილა აევსოთ. თარჯიმნთა გარეშეც იოლად წავიდოდნენ! თავშეხვეული ზარქსასი საომარ სიმღერას გაყოდა, ოტარიდი თავის უშველებელ მახვილს ატრიალებდა; სპენდიუსი ერთს რომ ჩუმად უჩურჩულებდა ყურში, მეორეს ხანჯალს აწოდებდა. ძალგულოვანნი ლამობდნენ ძალით წაეგლიჯათ ჯამაგირი, ნაკლებ გაბედულთ სურდათ ძველებურად გაგრძელებულიყო ჭირის დარიგება. ყველას იარაღი აესხა, ყველა ბრაზობდა და გისკონისადმი გამძვინვებელი მძულვარებით ანთებულყო.

რამდენიმე მხედარი ამოსდგომოდა სარდალს აქეთ-იქიდან და გაყვიროდა. თუ ლანძღვა-გინებას ანთხევდნენ — მათ მოთმინებით უსმენდნენ, მაგრამ, ერთ სიტყვასაც თუ დასძრავდნენ გისკონის დასაცავად, მაშინვე ქოლავდნენ ანდა უქნიდან თავს სხებდნენ ხმლებით. ტომრების გროვა წითელი სისხლით შეღებილიყო სამსხვერპლოსავით.

ნასადილევს განსაკუთრებით საზარელნი იყვნენ ღვინონასვამნი! კართაგენის ლაშქარში ღვინის სმა აკრძალული იყო, ამ წესის დამრ-

ღვევს სიკვდილით დასჯა მოელოდა; ახლა კი თავაშვებული მეომრები კართაგენისკენ იშვერდნენ ღვინიან თასებს — პუნიკური წესრიგის გასამასხრებლად. შემდგომ ხაზინის მცველ მონებს უბრუნდებოდნენ და მათ ხოცვა-ჟლეტას მიჰყოფდნენ ხელს. შეძახილი — „დაჰკა!“, განსხვავებულად რომ ითქმის სხვადასხვა ენაზე, ყველას გაეგებოდა.

გისკონმა კარგად იცოდა, რომ სამშობლო ქალაქისგან განწირული იყო, მაგრამ მამულის უმადურობისდა მიუხედავად, არ უნდოდა შეერცხვინა თავისი ქვეყანა. როცა შეახსენეს — რესპუბლიკა გემებს დაგვიბრდაო, მოლოქი დაიფიცა — ხომალდებს ჩემს ხარჯზე შეგიკაზმავთო. ლურჯი თვლების ფარღული მოიგლიჯა და ბრბოში გადაისროლა გირაოდ. მაშინ აფრიკელებმა დიდი საბჭოს დაპირებული ხორბალი მოითხოვეს. გისკონმა ნერბის ეტრატზე იოსფერი მელნით დაწერილი სისიტთა ნუსხები გაშალა და თვიდან თვემდე, დღიდან დღემდე კართაგენში შემოზიდული საქონლის ანგარიშის კითხვა დაიწყო.

უეცრად თვალებდაჭყეტილი გაჩუმდა, თითქოს ციფრებში სასიკვდილო განაჩენი ამოიკითხა თავისთვის.

უხუცესებს თაღლითურად შეემცირებინათ რიცხვები და ომის ყველაზე მძიმე ხანებში გაყიდული ხორბალი ისეთი დაბალი ნიხრით აღენიშნათ, რომ ბრმაც კი არ დაიჭერებდა.

— ილაპარაკე! უფრო ხმამაღლა! — უყვიროდნენ ჯარისკაცები, — ოჰო, ტყუილები გინდა მოიგონო, შე ლაჩარო, შენა! ნუ ენდობით მაგას!

გისკონი რამდენსამე წამს ყოყმანობდა, ბოლოს განაგრძო.

ჯარისკაცებს ეჭვიც კი არ აუღიათ რომ ატყუებდნენ და სისიტთა ანგარიში სრულ ჭეშმარიტებად მიიჩნიეს. კართაგენის სიმდიდრეთა სიუხვემ შურით აღაგზნო და გააშმაგა ჯარი. ნეკერჩხლის ყუთი დაამტვრიეს — სალარო თითქმის ცარიელი აღმოჩნდა. მათ თვალწინ იმოდენა თანხა გასცეს ამ ზარდახჩიდან, რომ ყუთი ამოურწყავი ეგონათ და იფიქრეს, ალბათ გისკონმა მოიპარა და თავის კარავში გადამალაო. შემადლებულზე აფოფხდნენ. წინ მათო მიუძლოდათ, გაყვიროდნენ: „ფული! ფული!“ გისკონმა უპასუხა:

— თქვენმა წინამძღოლმა მოგცეთ!

იგი ბრბოს პირისპირ იდგა და შესცქეროდა უსიტყვოდ თავისი დიდი, ყვითელი თვალებით. გრძელი სახე თეთრ წვერზე უფრო გაფითრებოდა. ოქროს ბრტყელ საყურეში ისარი გარკობოდა, ფრთა-

მდე გასულიყო და სისხლი დასდიოდა ყურიდან, ტიარიდან მხარზე ეწვეებოდა.

მათომ ნიშანი მისცა და ბარბაროსები შემალლებულზე აცვივდნენ. გისკონმა ხელები გაასავსავა, სპენდიუსმა მოქნილი ღვედით გაუკრა მაჭები, ვილაცამ წააქცია და სარდალი გაქრა აქოთქოთებულ ბრბოში, ტომრების გროვაზე რომ ბობოქრობდა.

სუფეტის კარავი იავარყვეს, აუცილებელი ნივთების გარდა ვერაფერი ნახეს შიგ. ბევრი ძებნის შემდეგ ტანიტის სამი გამოსახულება და მთვარიდან ჩამოვარდნილი შავი ქვა იპოვეს, მაიმუნის ტყავში გამოხვეული. გისკონს მრავალი კართაგენელი წამოჰყოლოდა თავისი ნებით, ყველანი წარჩინებულთა წოდებას ეკუთვნოდნენ და ომის პარტიის მომხრენი იყვნენ.

ბარბაროსებმა კარვებს იქით გაიყვანეს ისინი და სანაგვე ორმოებში ჩაყარეს. რკინის ჯაჭვებით მუცლებით მიაბეს მსხვილ-მსხვილ პალოებზე და საქმელს შუბის წვერით აწვდიდნენ.

ოტარიდი სდარაჯობდა მათ და გამუდმებით აგინებდა, ტყვეებს მისი ენა არ ესმოდათ და პასუხად ხმას არ იღებდნენ. გაშმაგებული გალი დროდადრო ქვეებს ესროდა თავპირში, რათა აეყვირებინა ისინი.

მეორე დილიდან უცნაურმა მოუთმენლობამ მოიკცა ლაშქარი. რაკი სიშმაგით გული მოიჭერეს, შეშფოთებამ შეიპყრო ახლა ჯარი. მათო გაურკვეველი მწუხარებით იტანჯებოდა. ეჩვენებოდა, თითქოს რალაცნაირად სალამბოც შეურაცხყო. ეს მდიდარნი როგორდაც დაკავშირებულნი იყვნენ მასთან. ღამის სიბნელეში ორმოს პირას ჩამოჯდებოდა ლიბიელთა ბელადი და ტყვეთა კვნესა აგონებდა იმ ხმას, რომლითაც ავსებოდა გული.

ყველა ლიბიელებს სდებდა ბრალს, რადგან მხოლოდ ამათ მიიღეს ჯამაგირი. მაგრამ ეროვნული შუღლისა და პირადული მძულვარების გაღვივებასთან ერთად გრძნობდნენ, რომ სახიფათო იყო ურთიერთშორის კინკლაობა. ასეთ დანაშაულს საშინელი სასჯელი უნდა მოჰყოლოდა და ცდილობდნენ როგორმე განრიდებოდნენ კართაგენელთა შურისძიებას. იღუმალი ბჭობა და გულის გამაწყვლელებელი თათბირები არა წყდებოდა. ყველა თავისას გაიძახოდა, სხვას არავინ უსმენდა და სპენდიუსი, ჩვეულებრივ რომ დაუსრუ-

ლებლივ ყბედობდა, ახლა ყოველ წინადადებაზე თავს აქნევდა მხოლოდ.

ერთ სადამოს სხვათა შორის ჰკითხა მათოს, ქალაქში სადმე წყარო ხომ არ ამოდისო.

— არა! — მიუგო მათომ.

მეორე დღეს ტბის ციკაბ ნაპირთან მიიყვანა.

— პატრონო! — უთხრა, — თუ გული გერჩის, ქალაქში შეგყვან.

— როგორ? — შეყვირა სუნთქვაშეგუბებულმა ლიბიელმა.

— დაიფიცე, რომ ჩემს ყოველ სიტყვას დაიჭერებ და ჩრდილივით ავედევნები!

მათომ ქაბარის ცთომილისაკენ აღმართა მარჯვენა და შესძახა:

— ტანიტის მადლმა! როგორც მეტყვი, ისე მოვიქცევი!

სპენდიუსმა განაგრძო:

— ხვალ, მზის ჩასვლის შემდეგ, დამიცადე ბელლარის ძირას, მეცხრე და მეათე ბურჯს შუა. თან რკინის ძალაყინი წამოიძღვანე, უფროთო მუზარადი და ტყავის სანდლები.

ბელლარი, რომლის შესახებაც ეუბნებოდა სპენდიუსი, ირიბად სკრიდა ნახევარკუნძულის ყელს. ეს შესანიშნავი ნაგებობა შემდეგში რომაელებმა შეაკეთეს და გააგრძელეს. მიუხედავად იმისა, რომ სხვა ხალხები სძულდათ, კართაგენელებმა უგერგილოდ გადმოიღეს რომაელებისაგან ეს ახალი გამოგონება, ისევე როგორც რომაელებმა მათგან ისესხეს განთქმული პუნიკური ვალერების ფორმა: ხუთი ერთმანეთზე განლაგებული სართული სვეტებისა, რომელთაც ქვემოდან სქელი ბურჯები, ხოლო თავზე ლომების გამოსახულება ედვა, აკროპოლის დასავლეთ კიდე სწვდებოდა, ქალაქში შედიოდა. კარგა მოზრდილი მდინარის ოდენი ნაკადი შეჰყავდა და მეგარის წყალსატევებს ავსებდა.

დათქმულ დროს სპენდიუსი შეხვდა მათოს, ბარჯის მსგავს ჯოხს თოკი გამოაბა, შურდულივით დაატრიალა და ბურჯს სტყორცნა. რკინის კავი კედელს გამოედო და ისინი ერთიმეორის მიყოლებით აცოცდნენ ზევით.

პირველ სართულზე რომ ავიდნენ, ახლა მეორეს სტყორცნეს ბარჯი. რამდენჯერმე უკანვე ჩამოვარდა კაუჭი, ფეხი რომ მოეკიდებინათ, ლავგარდანის ძგიდეზე უხდებოდათ სიარული. მალლა და მალლა, ზედა სართულებზე, ვიწროვდებოდა ლავგარდანი, თოკი მოფამფალდა და რამდენჯერმე კინალამ გაწყდა.

ბოლოს უმაღლეს ბაქანზე ავიდნენ. სპენდიუსი დროდადრო იხრებოდა და ქვებში ხელებს აფათურებდა.

— აი აქ, დავიწყით! — თქვა მან.

მათოს წამოღებული ძალაყინით ერთი ფილა ამოაბრუნეს და ხერელი გააკეთეს.

შორს მხედართა რაზმი გამოჩნდა. უავშარო ცხენებს მოაქენებდნენ. ოქროს სამაჯურები კრთოდნენ მოსასხაპების ფართო ნაკეცებში. წინ სირაქლემას ფრთებით თავშემკული მხედარი მოაგელვებდა მერანს, ორივე ხელში სათხედები ეჭირა.

— ნარჰავასი! — შეჰყვირა მათომ.

— მერე რა! — მიუგო სპენდიუსმა და ჩახტა ხერელში, ფილის ამოღებით რომ შეიქმნა.

მისი ბრძანებით მათომ სცადა შეეძრა უზარმაზარი ლოდი, მაგრამ ადგილი არ ეყო და მკლავები ველარ გამართა.

— არაფერია, დავბრუნდებით, — თქვა სპენდიუსმა, — წადი წინ. და ისინი ალაღებელზე გაჰყვნენ წყლის ნაკადს.

ჯერ მუცლამდე სწვდებოდათ წყალი. მალე ატივტივდნენ და ცურვით გაუყვნენ. ხელ-ფეხი ეკაწრებოდათ ძალზე ვიწრო ღარის შიდა კედლებზე. წყალი თითქმის ჰერს ესხმებოდა და თავებს უხატიქუნებდნენ ქვის ფილებს. შემდეგ მდინარებამ ჩაითრია მოცურავენი. აკლდამაში არ იქნებოდა ამაზე უფრო მძიმე ჰაერი და სული შეუგუბდათ. თავი ხელებით დაეფარათ, მუხლები ერთმანეთზე გადაეჭდოთ, როგორც შეეძლოთ გაძაგრულიყვნენ და სულშეხუთულნი, ცოცხალ-მკვდარნი, ახრიალებულნი მიჰქროდნენ სიბნელეში ისრებივით. უეცრად ყველაფერი წყვდიადმა შთანთქა, დინების სისწრაფე გაორკეცდა. ისინი სადღაც გადავარდნენ.

როცა ზედაპირზე ამოიყურესუმაღავეს, რამდენსამე წუთს ზურგით იწვნენ წყალზე და ნეტარებით ულაპავდნენ ჰაერს. წყალგამყოფ კედლებს შორის ერთიმეორის მიყოლებით მოჩანდა სვეტები. ყველა აუზი პირთამდე იყო სავსე და წყალი ზემოდან გადადიოდა ცისტერნებზე. ჰერის თაღებიდან მკრთალი სინათლე იჭვირებოდა სასულეებში და ნათელი დისკოებივით ეფინა ზედაპირზე. ირგვლივ, ბჭეებთან სქელი წყვდიადი ჩამოწოლილიყო და ამის გამო უსაზმნო შორეთი ეგონებოდა კაცს კედლებამდე. სულ მცირე ჩქამს უზარმაზარი ექო მოსდევდა.

სპენდიუსმა და მათომ მხარული გაკრეს და რამდენიმე აუზი გა-

დაცურეს თაღებს შუა. აქეთ-იქით უფრო მცირე წყალსატევების ორი გასწვრივი რიგი ჩაუყვებოდა უმთავრეს აუზს. მათ გზა-კვალი დაებნათ, წალმა-უკულმა აწყდებოდნენ, ძველ ალაგს უბრუნდებოდნენ; ბოლოს ფსკერი იგრძნეს ფეხქვეშ — ეს წყალსაცავებს შორის გაქიპული დერეფნის მოკირწყლული იატაკი იყო.

დიდი სიფრთხილით მიიწევდნენ წინ, კედელ-კედელ მიდიოდნენ ხელის ფათურით, რომ როგორმე გასასვლელი ეპოვათ. ფეხი უსრიალებდათ გალიბულ ლოდებზე, ღურღუმელებში ვარდებოდნენ. ამოფორთხდებოდნენ და ისევ დაუცდებოდათ ფეხი. ისეთ საშინელ დაღლილობას გრძნობდნენ, თითქოს კუნთები წყალში გასდნობოდათ. თვალები ეხუჭებოდათ. სიკვდილს მიახლებოდნენ.

სპენდიუსმა ცხაურის ძელაკს მოახვედრა ხელი. დაეჯაჯგურნენ. მოაჯირი დაჰყვათ და მათ კიბის საფეხურებზე ამოჰყვეს თავი. კიბის თავში ბრინჯაოს კარი იყო. ხანჯლის წვერით გადასწიეს გარედან დადებული ურდული და შეცრაღ სუფთა ჰაერზე აღმოჩნდნენ.

მშვიდი ღამე ჩამომდგარიყო. ზეცა უსაზღვროდ მაღალი იყო, ხეთა ვარჯები გადმოჰფენოდა გალავნის გრძელ ზოლს. მთელ ქალაქს ეძინა. მეწინავე საგუშაგოთა კოცონები ცთომილებივით ციმციმებდნენ შორეთში.

სპენდიუსს სამი წელიწადი დილეგში ჰქონდა გატარებული და ამიტომ კარგად არ იცნობდა ქალაქის ქუჩაბანდებს. მათო ფიქრობდა, რომ ჰამილკარის სასახლესთან მისასვლელად მარცხნივ უნდა გაეხვიათ და მაპალები გადაეჭრათ.

— არა, — უთხრა სპენდიუსმა, — ტანიტის ტაძრისკენ გამიძღვ. მათოს რაღაც უნდოდა ეთქვა.

— გაიხსენე! — შეაჩერა მონაყოფილმა, ხელი გაიშვირა და ცაზე მოკიაფე ქაბარი დაანახა.

მაშინ მათომ ხმის ამოუღებლად გაუხვია აკროპოლისაკენ.

ბილიკების გაყოლებით გაბარდულ მოცხარის ბუჩქებში მიხობხავდნენ. ტანიდან წყალი ჩამოსდიოდათ და მტვერს ეწვეთებოდა. უჩუმრად მიაბიჯებდნენ სველი სანდლებით. სპენდიუსი ჩირაღდნებივით აბრიალებდა თვალებს და ჯაგნარში დაფათურობდა, მათოს უკან მიალაჯებდა და ხელებით დაებლუჯა იღლიებქვეშ ტყავის სალტეებით ჩამოკიდებული ორი ხანჯალი. |

ბანიზი

ბაღებიდან რომ გავიდნენ, მეგარის გაღვანი გადაელობათ წინ. მაგრამ სქელ კედელში ხვრელი იპოვეს და გადავიდნენ.

დაღმართი ფართო ველობზე ეშვებოდა, წინ ღია სივრცე გადაშლილიყო.

— ყური დამიგდე, — უთხრა სპენდიუსმა, — ნურაჟრის შეგეშინდება!... რასაც დაგპირდი, შეგისრულდება...

ფიქრიანი იერით გაჩუმდა, თითქოს სიტყვებს ეძებდა.

— გახსოვს, მაშინ, მზის ამოსვლის ჟამს, სალამპოს ტერასიდან რომ დაგანახე კართაგენი? მაშინ ძლიერნი ვიყავით, მაგრამ ჩემი არ შე-სწინე! მერმე ზვიადი კილოთი განაგრძო: — პატრონო, ტანტის საკურთხეველში ზეციდან ჩამოვარდნილი იდუმალი რიდეა ერთი. ქალღმერთს ახურავს.

— ვიცი, — მოუგო მათოვ.

სპენდიუსმა განაგრძო:

— იგი წმიდაა თავისთავადაც, რადგან ქალღმერთის ნაწილს შეადგენს. ღმერთებიც იქ ბინადრობენ, სადაც მათი მსგავსება სუფევს. კართაგენი ძლიერია მხოლოდ იმიტომ, რომ ამ რიდეს ფლობს. — ყურთან მიუტანა პირი და უჩურჩულა: — წაგიძლევი იქ და მოვიტაცო!

ზარდაცემულმა მათომ უკან დაიხია.

— წადი! სხვა ვინმე მოძებნე! მე ვერ შეგიწყობ ხელს მაგ საშინელ დანაშაულში!

— მაგრამ ტანიტი ხომ შენი მტერია, — სიტყვა შეუბრუნა სპენდიუსმა, — ის გდევნის და მისი რისხვა გაშთობს. ჯავრს ამოიყრი. დაიმორჩილებ. თითქმის უკვდავი და უძლეველი შეიქნები.

მათომ თავი დახარა. სპენდიუსმა განაგრძო:

— დაუძღურდებით, ლაშქარი თავისთავად მოისპობა. არც გაქცევის იმედი გვაქვს, არც დახმარების, არც შეწყალების! რა ღვთის რისხვის გეშინია, თუ მისი ძალა შენს ხელთ გექნება? ნუთუ გირჩევნია დაგვამარცხონ და დაიღუპო საცოდავად სადმე ბუჩქის ძირას ან ბრბომ გაგთელოს და კოცონზე ამოგძვრეს სული? პატრო-

ნო, ერთ მშვენიერ დღეს შეხვალ კართაგენში მღვდელმთავართა დასით გარშემორტყმული და ისინი ფეხსაცმელებს დაგიკოცნიან. და თუ ტანიტის რიდე კიდევ შეგაწუხებს, ისევ ტაძარში დააბრუნებ. წამომყევი და წამოიდე!

საშინელმა წადილმა შეიპყრო მათო, მაგრამ უნდოდა ისე დაუფლებოდა რიდეს, რომ მკრეხელობა არ ჩაედინა. გუნებაში ამბობდა: შესაძლოა, წამოლება არც იყოს საჭირო მისი ჯადოს ხელში საგდებადო. არ სურდა ჩასწვდომოდა თავის ფიქრთა სიღრმეს და საშიშროების საზღვარზე იკავებდა თავს.

— წავიდეთ! — თქვა ბოლოს და ჩქარი ნაბიჯით, ხმისამოულებლად გასწიეს მხარდამხარ.

აღმართს შეუდგნენ. სახლები გახშირდა. სიბნელეში მიჰყვებოდნენ ვიწრო ქუჩებს. კედლებს ეხათქუნებოდნენ ვაციწვერას ღვლერკები, რომლებითაც ჭიშკრები გადაეკეტათ. ერთ მოედანზე მოცელოლი ბალახის ზვინთან აქლემები იცოხნიდნენ; შემდეგ შეფოთლილი თალარი გაიარეს. ძაღლების ხროვამ ყეფა და წკაფწკაფი ატეხა. მოულოდნელად ისევ სივრცე გადაეშალათ წინ და აკროპოლის დასავლეთი მხარე შეიცნეს. ბირსას ძირას გრძელი და შავი, უზარმაზარი კედელი გადაჰიმულიყო: ეს იყო ტანიტის ტაძარი, დაბალი ყორით გარშემორტყმული ქანდაკებები და ბალები, ეზონი და წინაეზონი. სპენდიუსმა და მათომ ზღუდე გადაიარეს.

ამ პირველ გალავანს იქით ჭადრების ჭალაკი იყო, შავი ჭირისა და მავნე ჰაერისაგან თავდასაცავად გაშენებული. აქა-იქ გაფანტულიყო კარვები, სადაც დღისით ტაროს, ნელსაცხებელს, ტანისამოსს, მთვარისდარ ნამცხვრებს და თაბაშირის ბელტებზე ამოკვეთილ ქალღმერთისა და მისი ტაძრის გამოსახულებებს ჰყიდდნენ.

სახიფათო არა იყო რა, რადგან უმთვარო დამეგებში ღვთისმსახურება არ სრულდებოდა. მათომ მაინც შეანელა ნაბიჯი და შეჩერდა ეკალმუხის სამ საფეხურთან, რომელიც მეორე გალავანზე გადადიოდა.

— გასწი! — უთხრა სპენდიუსმა.

ბრინჯაოსგან ჩამოსხმულებივით გაშეშებული ბროწეულები, ნუშები, სარონი და ტვიები ენაცვლებოდნენ ერთმანეთს; ცისფერი კენჭებით მოკირწყლული გზა ოდნავ ჩქამს გამოსცემდა ფეხქვეშ და ხეივნის მთელს სიგრძეზე გაშლილი ვარდები გადმოშვერილიყვნენ. სპენდიუსი და მათო მესერიტ დახურულ მრგვალ შესასვლელს მიადგნენ. სიჩუმით შემკრთალმა მათომ უთხრა მონაყოფილს:

— აქ აზავებენ მტკნარსა და მლაშე წყალს.

— ვიცი, მინახავს, — მიუგო სპენდიუსმა, — სირიაში, მაფუგ ქალაქში.

ვერცხლის ექვსსაფეხურიანი კიბით მესამე გალავანზეც გადავიდნენ.

შუაში იდგა უზარმაზარი კედარი. ქვედა ტოტები აღარც მოჩანდა ღვთისმოსავთა მიერ შებმული ჭრელ-ჭრელი ნაჭრებისა და ფარღულეების ქვეშ. რამდენიმე ბიჭი კიდეც გადადგეს და ტაძრის წინა მხარი გადაეშალათ თვალწინ.

ორი გრძელი ტალანი, რომელთა სამერხულები დაბალ სვეტებზე იყო დაყრდნობილი, ფრთებივით ედგა ნამგალა მთვარით ზეთავშემკულ ოთხკუთხა კოშკს. ფრთედთა ძგიდეებსა და კოშკს ოთხსავე კუთხეში საკმეველდაგზნებული დიდი მუჯამრები იდგა. ბროწეულებითა და აყიროებით დაეტვირთათ სვეტისთავები. გრეხილები, მახვილკუთხედები და მარგალიტის ძაფები აშშვენებდნენ კედლებს. ნაჭედი ვერცხლის ღობური ნახევარწრედ ერტყა თითბრის კიბეს, რომელიც დერეფანში ჩაღიოდა.

შესასვლელში, ოქროსა და ზურმუხტის სტელათა შორის, ქვის კონუსი იდგა. მის გვერდით გავლიასას მარჯვენა ხელი დაიკოცნა მათომ.

პირველი დარბაზი ძალზე მაღალი იყო, უამრავი ჭრილით დაცხრილული ჰქონდა კამარა. თავს თუ ასწევდი, ვარსკვლავებს დაინახავდი. კედლების გასწვრივ დალაგებულ ლერწმის კალათებში გაკრეჭილი თმა-წვერი იყო დახვავებული — ჰაბუკებს შეეწირათ ახლადშლილი წვერ-ულვაში. მრგვალი სენაკის შუაგულში ძუძუების გამოსახულებით დაფარულ კვარცხლბეკზე ქალის ზედატანი წამომართულიყო. ჩათქვირული, წვეროსანი და ქუთუთოებმოჭუტული დიაცი თითქოს ილიმებოდა და მლოცველთა კოცნისაგან გაპრიალებული სქელი მუცლის ქვემოთ გადაეჭდო ხელები.

შემდეგ ისევ სუფთა პაერზე გავიდნენ, გამკოლ დერეფანში, სადაც სპილოს ძვლის კარებზე პატარა სამსხვერპლო მიეყუდებინათ. ამას იქით წასვლა აკრძალული იყო. მხოლოდ ქურუმებს ჰქონდათ ნება კარის გაღებისა. ტაძარი თავშესაყრელი ადგილი კი არ იყო, არამედ ღვთაების სასუფეველი.

— ჩვენი განზრახვის შესრულება შეუძლებელია, — თქვა მათომ, — ეგ არ გიფიქრია. დავბრუნდეთ!

სპენდიუსი კედლების დათვალიერებას შეუდგა.

მას იმიტომ კი არ ეწადა რიდე, რომ მისი ჯადოსნური ძალა სწამდა (მხოლოდ მისანი სწამდა მას), არამედ იმიტომ, რომ დარწმუნებული იყო, რიდის დაკარგვის გამო საშინელ მკმუნვარებას მიეცემოდნენ კართაგენელი. შესასვლელის მოსაძებნად უკნიდან შემოუარეს კოშკს.

სკიპიდრის ხეთა ქალაქში სხვადასხვაგვარი მცირე სახლაკები მოჩანდა. აქა-იქ ქვის ფალოსები წამომართულიყო და მაღალი ირმები რონინებდნენ მშვიდად, ორკაბა ჩლიქებს აჩქამებდნენ ძირს ჩამოცვენილ ფიჭვის გირჩებზე დაბიჯებისას.

ორ გრძელ, ერთმანეთის გასწვრივ გაჭიმულ დერეფანს შუა გამოვლით დაბრუნდნენ უკან. ორსავე მხარეს მცირე სენაკები იყო. ძელის სვეტები თავიდან ბოლომდე დაირებითა და წინწილებით დაეხორხლათ. სენაკების წინ გაფენილ ქილობებზე ქალებს ეძინათ. უმარულით გააოხილი მათი სხეული ნელსულნელებისა და ჩამქრალი საცეცხლურების ჭუნითა ფშვენდა. ისე დაეფარათ კანი სვირინგით, იმდენი ფარული და ღილილო აესხათ, ისე მოთხუნულიყვნენ ჭიაფერთა და ლახუსტაკით, — სუნთქვისაგან მათი მკერდის რხევა რომ არა, მიწაზე დაწვენილი კერპები ეგონებოდა კაცს. ლოტოსებით გარშემორტყმულ შადრევანში სალამბოს ღლაკების მსგავსი თევზები დაცურავდნენ; უფრო იქით, ტაძრის კედელზე, მინის-ყლორტებიანი და ზურმუხტისკუმპლებიანი ვაზი იყო გამოყვანილი: ძვირფასი თვლების არილი დასთამაშებდა მოხატულ სვეტებსა და მძინარეთა სახეებს.

მათოს სული შეუხუთა ცხელმა ჰაერმა, რომელიც კედრის სვეტებიდან ეფინებოდა. ეს ნიშნები ნაყოფიერებისა, ეს სუნი, ციმციმი და მძინარეთა სულთქმა დააწვა გულზე. ამ მისტიკურ გამოცხადებათა შორის სალამბოზე ოცნებობდა. ქალღმერთისა და მისი სახე ერთმანეთს ერთვოდა და სიყვარული წყლის სიღრმეში გაშლილი უზარმაზარი ლოტოსის ყვავილივით იფურჩქნებოდა.

სპენდიუსი ანგარიშობდა, თუ რამდენ ვერცხლს მოიხვეჭდა წინათ ამ ქალების გაყიდვით და თვალის ერთი შევლებით სწონიდა ოქროს საყელურებს.

ტაძარს არც ამ მხრიდან ჰქონდა შესასვლელი. ისინი ისევ პირველი დარბაზის უკან დაბრუნდნენ. ვიდრე სპენდიუსი იქაურობას მთლად გადააქოთებდა და შესასვლელს მოძებნიდა, კარების წინ

განრთხმული მათო ტანიტს შელადადებდა, ევედრებოდა, არ დაეშვა ეს მკრეხელობა, ცდილობდა აღერსიანი სიტყვებით მოეღბო მისი გული, თითქოს განრისხებული ადამიანი ყოფილიყოს ღვთაება.

სპენდიუსმა კარს ზემოთ ვიწრო ღრუ შეამჩნია.

— ადექი! — უთხრა მათოს და კედელთან დააყენა, ხელზე დაეჭინა ცალი ფეხით, მეორე ფეხი თავზე დაადგა, სასულეს მისწვდა, შეძვრა და თვალს მიეფარა. ცოტა ხნის შემდეგ მათომ იგრძნო, რომ მხარზე კვანძებიანი ბაწარი დაეცა, სპენდიუსმა რომ წყალსატევში ჩასვლამდე დაიხვია წელზე, ორივე ხელი ჩასჭიდა და მალე წყვდიადით მოცულ დიდ დარბაზში აღმოჩნდა მონაყოფილის გვერდით.

მსგავსი ღვთისგმობა წარმოუდგენელი იყო. მის ასარიდებლად არააკმარისი ზომები მიეღოთ, რაც იმას მოწმობდა, რომ ასეთი რამ შეუძლებლად მიიჩნდათ. წმიდა ნაწილებს შიში უფრო უკეთ იცავდა, ვიდრე კედლები. ყოველი ნაბიჯის გადადგმაზე სიკვდილს ელოდა მათო.

წყვდიადის სიღრმეში რაღაც ნათელი ციალებდა. მიუახლოვდნენ. ეს ლამპარი იყო, ქაბირთა ქუდით თავდარქმული ქანდაკების კვარცხლბეკზე შემოდგმულ ნიჟარაში რომ ენთო. აღმასის ბირთვებით მოეჩითათ ქანდაკის ცისფერი კაბა და ფილებს შუა დატანებული ჯაჭვებით ქუსლებით მიემაგრებინათ იგი იატაკზე. მათომ ყვირილი შეიკავა. აბუტბუტდა: „აი ის! ის!..“ სპენდიუსი ლამპარს დასწვდა კერპის გასაშუქებლად.

— რა ურჯულო ხარ! — ჩაიხურჩულა მათომ, მაგრამ მაინც გაპყვა უკან.

ოთახში, სადაც ისინი შევიდნენ, არაფერი ჩანდა, გარდა ქალის გამომსახველი შავი ფრესკისა. ქალის ფეხები ჭერამდე წვდებოდა, ტანი ჭერზე იყო მიხატული — კიპზე უზარმაზარი კვერციხი ეკიდა ზონრით, — ხოლო თავი მოპირისპირე კედელზე გადადიოდა პირდაღმა და იატაკს სწვდებოდა წამახული თითები.

ფარდაგი გადასწიეს, რათა გზა განეგრძოთ. ნიაგმა დაუბერა და ლამპარი ჩააქრო.

დახლართულ გასასვლელებში გზა-კვალი აებნათ. უეცრად ფეხქვეშ, რაღაც უცნაური სიღბო შეიგრძნეს. ნაპერწყმები ტყაცუნობდნენ და ჩქეფდნენ, თითქოს გიზგიზა ცეცხლში მიაბიჯებდნენ. სპენდიუსმა ხელი მოუფათურა და მიხვდა, რომ იატაკი ფოცხვერის

ტყავებით იყო მოფენილი. მერმე მოეჩვენათ, თითქოს გასლიბული, ცივი და სველი თოკი გაუსრიალდათ ფეხებში. კედელში გამოჭრილი სამერხულებიდან მკრთალი რიჟრაჟი შემოდოდა და ამ ბინდებუნდში მიიკვლევდნენ გზას. უზარმაზარი შავი გველი შეამჩნიეს. გველი ელვასავით გაიკლაკნა და გაქრა.

— გავიქცეთ! — წამოიძახა მათომ, — ეს ისაა! ვგრძნობ, რომ გვიახლოვდება!

— რას ამბობს! — მიუგო სპენდიუსმა, — ტაძარი ცარიელია, არავინ არის.

უეცრად კაშკაშა სინათლემ მოსჭრათ თვალი. ყოველის მხრიდან შემორტყმოდით ურიცხვი ჩამომხმარი, აქაქანებული, ბრტყალებდა-დაგრული მხეცი, რომლებიც საზარლად და რაღაც უცნაურად დახორხლილიყვნენ ერთმანეთზე. გველებს ფეხები ესხათ, ხარებს — ფრთები, ადამიანის თავები გამოსხმოდით თევზებს და ნაყოფებს თქველედნენ, ნიანგთა ხახაში ყვავილები გაშლილიყვნენ, ხოლო ხორთუმებამვეერილი სპილოები ზვიადად დარონინებდნენ ცაქს ლაქვარდში არწივების მსგავსად. საშინელი ძალისხმევით დასტიმოდით უკმარი თუ ზომამზე მეტი იოგები სხეულისა. ისეთი ნირი ედვათ, თითქოს ენაგამოგდებულებს სურდათ სულელებს გაპყროდნენ. აქ იყო სახე ყოვლისა ტანისა. თითქოს ჩანასახთა ბუდე დამსხვრეულიყო უცბადი გამოჩეკის გამო და ამ დარბაზის კედლებზე გადმოღვრილიყო.

კედლების გასწვრივ წრიულად ელაგა ვეფხვების მაგვარ ურჩხულებზე შემოდგმული ბროლის თორმეტი ბირთვი. მხეცებს თვალები გაღმოეკარკლათ ლოკოკინებივით, მოუხეშავი წელი მოედრიკათ და თავები დარბაზის სიღრმისაკენ გაეშვირათ, სადაც სპილოს ძვლის ტახტრევანზე უზენაესი რაბეთი დაბრძანებულიყო, ყოვლის გამანაყოფიერებელი და საბოლოო ქმნილება გონისა.

ქერეჭი, ფრთები, ყვავილები და ჩიტები მუცლამდე სწვდებოდა მას. ყურში გაჩრილი ვერცხლის ეყვნები დაწვებზე ელამუნებოდა. გაქვავებული დიდი თვალებით მჭკრეტელს მიშტერებოდა; უხამს სიმბოლოდ რომ ჰქონდა შუბლში ჩასმული ელვარე ქვა, მთელ დარბაზს აშუქებდა და წითელი სპილენძის სარკეებში ირეკლებოდა კარებს ზემოთ.

მათომ ბაჟი წარსდგა. იატაკის ფილა შეირხა მის ფეხქვეშ და უეცრად დატრიალდნენ ბირთვები, აღმუვლდნენ ურჩხულები; აულ-

რიალდა სფეროთა ჰარმონიასავით ნარნარი და ხმეერი მუსიკა, ტანიტის დაუცხრომელი სული გადმოიღვარა თითქოს. თითქოს ეს-ესაა უნდა წამომდგარიყო, მკლავებგაშლილი და დიადი, ჭერს მისწვდომოდა. ანაზდეულად ურჩხულებმა ყბები მოკუმეს, ბროლის ბირთვებიც მაშინვე შედგნენ.

ჰაერი კიდევ რამდენსამე ხანს ირხეოდა მძიმედ, შემდეგ ყოველივე მიწყდა, მიყუჩდა.

— რიდე სადლაა? — თქვა სპენდიუსმა.

ალარსად ჩანდა. სად უნდა ყოფილიყო? როგორ ეპოვათ? იქნებ. ქურუმებმა გადამალეს? მათოს ტკივილით დაესერა გული, თითქოს რწმენა გაუცრუვდაო.

— აქაა! — ჩაიჭურჩულა სპენდიუსმა, ზეშთაგონებით შეპყრობილმა დაავლო მათოს ხელი და ტანიტის ეტლს უქან მიიყვანა, სადაც კედელი ერთი წყრთის სიგანეზე იყო გაპობილი ჭერიდან სოხანემდე.

ნაპრალში გაძვრნენ და შევიდნენ მრგვალ ოთახში, რომელიც ისე ვიწრო და მაღალი იყო, რომ სვეტის შიგნით გამოკვეთილსა ჰგავდა. შუაში იდო დიდი, ნახევრად მომრგვალებული შავი ქვა, დოლის მსგავსი. ზედ ცეცხლი ეგზნო. უქან ებანოზის კონუსი წამომართულიყო, თავი ედგა და ორი ხელი ესხა.

ამას იქით რაღაც ირხეოდა ღრუბელივით და ვარსკვლავები ციმციმებდნენ ზედ; ნარკებში სახეები მოჩანდა: ეშმუნი და ქაბირები, ზოგი იმ ურჩხულთაგანი, ახლახან რომ იხილეს, ბაბილონელთა წმიდა ცხოველები და სხვები, რომლებიც არასოდეს ენახათ. მოსასხამივით ჰქონდა ჩამოფარებული ეს ღრუბელი კერპს სახეზე და შემდეგ კედელზე იყო გაფენილი ზემოთ, კიდევებით ეკიდა და ერთსა და იმავ დროს ღამესავით ლურჯიც იყო, გარიჟრაჟივით ყვითელიც, მზესავით მეწამული, უკიდევანო, გამჭვირვალე, მოციმციმე და მსუბუქი. ეს ქალღმერთის ლაბადა იყო, წმიდა ზაიმფი, რომელსაც ძე-ხორციელის თვალი არ უნდა მოხვედროდა.

ორივენი გაფითრდნენ.

— დაავლე ხელი! — უთხრა ბოლოს მათომ.

სპენდიუსი არ შეეყოყმანებულა, კერპს დაებჯინა და რიდე ჩამოგლიჯა. ზაიმფი ძირს გაიშალა. მათომ ხელი შეავლო, შემდეგ თავი გაყო საყელოში, ტანზე შემოიხვია და მკლავები გაშალა, რათა უკეთ დაეთვალიერებინა.

— წავიდეთ! — უთხრა სპენდიუსმა.

გულამგერებული მათო უძრავად იდგა და იატაკის ფილებს დასჩერებოდა.

ანაზღად შესძახა:

— სალამბოსთან რომ წავიდე? ახლა აღარ მაშინებს მისი მშვენება! რა უნდა მიყოს? კაცზე მეტი ვარ ახლა. ცეცხლში გავივლი. ზღვაზე ვისეირნებ! ერთი სწრაფვა მძლევეს! სალამბო! სალამბო! მე შენი უფალი ვარ!

მეხივით ქექდა მისი ხმა, უფრო მაღალი და სავსებით გადასხვადებული ეჩვენებოდა სპენდიუსს.

ნაბიჯების ხმა გაისმა, კარი გაიღო და გამოჩნდა წოწოლაქუდიანი და თვალებდაჭყეტილი ქურუმი. ვიდრე იგი ხელის განძრევას მოასწრებდა, სპენდიუსი ეძგერა, ხელები შემოაჭლო და ორივე ხანჯალი გაუყარა ფერღებში. მოკლულის თავმა რახუნი მოიღო ქვის ფილებზე.

მერმე ამ ცხედარივით გაშეშებულნი რამდენსამე წუთს იდგნენ და აყურადებდნენ. მხოლოდ ნიავი ჩურჩულებდა ღრიჭო კარებში.

ვიწრო გასასვლელში გადიოდა კარი. სპენდიუსი გავიდა, მათოც გაჰყვა და თითქმის მაშინვე მესამე შემორაგულში მოხვდნენ, გვერდით ფრთედთა შორის, სადაც ქურუმთა საცხოვრებელი სენაკები იყო.

სენაკებს მიღმა უმოკლესი გზა უნდა ყოფილიყო. ჩქარობდნენ.

სპენდიუსი შადრევნის კიდესთან ჩაცუცქდა და სისხლიანი ხელები დაიბანა. ქალებს ეძინათ. ზურმუხტის ვაზი ციმციმებდა სიბნელეში. შემდეგ ისევ გასწიეს.

ვიდაც მოსდევდათ ხეებში. მათომ, რომელსაც რიდე მიჰქონდა, რამდენჯერმე იგრძნო, რომ ნელა ექაჩებოდნენ ქვევით. ეს ერთ-ერთი იმ ძალთაგა მაიმუნთაგანი იყო. თავისუფლად რომ გაეშვათ ქალღმერთის წალკოტში. მაიმუნი თითქოს გრძნობდა, რომ ესენი ქურდები იყვნენ და რიდეს ებლაუჭებოდა. შიმტაცებელნი ველარ იგრაებდნენ — ვაითუ წივილი ატეხოსო. ბოლოს მაიმუნი დაცხრა და მხარდამხარ აედევნა მიმავალთ, მთელი ტანით მიიჩხეოდა და ჩამოგრძელებულ ხელებს აქნევდა. გალავანთან ერთი ფეხის დაკვრით ახტა პალმაზე.

უკანასკნელ ზღუდესაც რომ გადააბიჯეს, ჰამილკარის სასახლის-

კენ ქნეს პირი. სპენდიუსი მიხვდა, რომ მათოს გეზს ვერ აცვლევინებდა და მისი ყოველი ცდა ამაო იქნებოდა.

ჯაბალთა ქუჩას გაჰყვინენ, მუთუმბალის მოედანი გადაჭრეს, მწვანელეულის ბაზარი და სინაზინის გზაჯვარედინი გაიარეს. ერთ მოსახვევში ვილაც შეეჩეხათ. სიბნელეში მოციმციმე საგნით დამფრთხალი შემხედური უკუიქცა.

— დამალე ზაიმი! — უთხრა სპენდიუსმა მათოს.

სპენდიუსი შემოეყარათ გზაზე, მაგრამ მათთვის ყურადღება არ მიუქცევიათ.

ბოლოს მეგარის შენობები შეიცნეს.

უკან, ციკაბო ტინზე აღმართული შუქურა წითლად აშუქებდა ზეცას და ერთმანეთზე შეხორხლილი ტერასებიანი სასახლის ჩრდილი უცნაური პირამიდის დარად ეფინა ბაღებზე. ხანჯლებით ჩაჭრეს ჯღარდალას ღვლერქებით მოწნული ტყარუშული ღობე და ეზოში შევიდნენ.

როქის სპის ღრეობის ნაკვალევი აჩნდა ყველაფერს. ბაკები დარღვეული იყო, რუები დაშრეტილი, დილეგის საგდული — დია. კაციშვილი არ ჩანდა სამზადებსა და მარნებში. სპენდიუსი და მათო გააოცა ირგვლივ დამკვიდრებულმა სიმყურდროვემ, რომელსაც სპილოების ხრინწიანი ხვნეშა, ხუნდების ჩხარუნი და შუქურაზე დაგზნებული ალოს რტოების ტკაცუნი არღვევდა მხოლოდ.

მათო დაჟინებით იმეორებდა:

— სადაა იგი? უნდა ვნახო! წამიძელ!

— რამ გადაგრია! — ეუბნებოდა სპენდიუსი, — ქალი კივილს ასტუნას, მონები მოცვივდებიან და შენი ჯან-ლონე ვერას გიშველის, მოგკლავენ!

ასე მიაღწიეს გაღერების კიბემდე. მათომ თავი აიღო და მოეჩვენა, თითქოს სულ ზემოთ მკრთალი, მოციმციმე და რბილი სინათლე კრთოდა. სპენდიუსს უნდოდა შეეკავებინა, მაგრამ ლიბიელ სირბალით აუყვა კიბეს.

იმ ადგილას დაბრუნებამ, სადაც ოდესღაც სალამბო იხილა, გარდასულ დროთა მოგონება წაშალა მის გონებაში. თითქოს ახლახან ჩაიწერა ქალმა ტაბლათა შორის, მერმე თვალს მიეფარა და მას შემდეგ არბის მათო ამ კიბეებზე. მალა, თავს ზემოთ, ცაზე ცეცხლი კიაფობდა, ზღვა შემოდგომოდა ცის დასალიერს, ყოველ ნაბიჯზე უფრო და უფრო ფართო სივრცე იშლებოდა მათოს ირგვლივ და

ისიც ისეთი უცნაური სიმსუბუქით აღიოდა ზევით, როგორსაც ნხოლოდ სიზმარში გრძნობენ.

ქვის საფეხურებზე მოშრიალე ზაიმფის ჩქამმა თავისი ახლადშეძენილი ძლიერება მოაგონა; იმედით გულშეტბორებულმა არ იცოდა რა ექნა, თავისი გაუბედაობა აცბუნებდა.

დროდადრო დაგმანულ სენაკთა ოთხკუთხა მალებს ეკვროდა სახით და ეჩვენებოდა, თითქოს მძინარეებს ხედავდა ზოგან.

უკანასკნელი, ყველაზე ვიწრო სართული სათითურსავით ედგა ზემოდან ტერასებს. მათომ ნელი ნაბიჯით შემოუარა გარს.

რძისფერი სინათლე ეფინა სალმანდის ფირფიტებს, კედელში გამოქრილ სანთურებს რომ ეფარა. თანაზომიერად განლაგებული სალმანდები მარგალიტის ძაფებსა ჰგვანდნენ სიბნელეში. მათომ იცნო შავი ჯვრით მონატული წითელი კარი. გული ძალუმად აუძგერდა. გაქცევა მოუნდა. მიაწვა საგდულს. კარები გაიღო.

ოთახის სიღრმეში ენთო ჩამოკიდებული ლამპარი, გალერის მსგავსი. მისი ვერცხლის ძირიდან სამი სხივი ჰვირავდა და ცახცახებდა წითელი და შავი ზოლებით მონატულ მაღალ პანელზე. ჰერის მოოქროვილ, მკირე თავხეებს შუაში ამეთვისტოები და ტოპაზები ამკობდა, ხის როკებში ჩასმული. ოთახს ორსავე მხარეს გრძელი სკამლოგინი გასდევდა, თეთრი ღვედებით მოწნული; ნიჟარჭბის მსგავსი ნიშნები იყო გამოქრილი სქელ კედელში და იქიდან ტანსაცმელი ჩამოშლილიყო იატაკზე.

ანჭვითის ძგიდე ერთყა ოვალურ აბაზანას, გველის ტყავის ნატიფი ქოშები და თაბაშირის ქოთანი დარჩენოდათ ზედ. იქვე სველი ფეხების ნაკვალევი აჩნდა ფილებს. ნელი სულნელი იდგა ოთახში.

მათო ფრთხილად აბიჯებდა ოქროთი, სადაფითა და ჰიქით მოზარნიშულ ფილებზე; მოპრიალებული იატაკის მიუხედავად ეჩვენებოდა, თითქოს ფეხები ეფლობოდა ისე, როგორც სილაში.

ვერცხლის ლამპრის იქით ოთხი ბაწრით ჩამოკიდებული ლაქვარდის ფართო გავალაკი დაინახა და პირდაღებული, წელში მონხრილი გაემართა მისკენ.

შავი მარჯნის სახელურებში ჩასმული ფლამინგოს ნაკრტენის მარაოები ეყარა ძოწეულ ბალიშებს, ბაკნის სავარცხლებს, კედლის ყულაბებსა და სპილოს ძვლის სამურვლებს შორის. ანტილოპების რქებზე ბეჭდები და სამაჯურები იყო აცმული; ლერწმის ლასტებზე დაეწყოთ თიხის ამფორები და კედლის ჰრილებში გაედგათ გა-

საგრილებლად. მათომ რამდენჯერმე წაიფორხილა, რადგან იატაკი სხვადასხვა სიმაღლისა იყო და ამრიგად რამდენიმე ნაწილად იყო დაყოფილი ოთახი. სიღრმეში ვერცხლის მოაჯირი ერთყა ყვავილებით მოჩითულ ნოხს. ბოლოს მათო დაკიდებულ სარეცელზე მიდგმულ შავი ხის პატარა კიბეს მიაღვა.

სინათლე საწოლის კიდემდე აღწევდა მხოლოდ. ჩრდილი უზარმაზარ რიდესავით ეფინა ლოგინს და მხოლოდ წითელი ლეიბის კუთხე მოჩანდა და პატარა, შიშველი ფეხის წვერი. მათომ ნელა, სულ ნელა. მოსწია ლამპარი.

სალამბოს ლოყა ხელზე დაეყრდნო, მეორე მკლავი გაეშალა და ისე ეძინა. სქელი კულულები ისე გადმოშლოდა, გეგონებოდათ, შავ ბუშბულზე მიუდვია თავიო. ფართო თეთრი კვართი რბილ ნაკეცებად ეფინა ფეხებამდე და მისი ტანი ინაკვეთბოდა თხელ მარმარებში. მოხუჭულ ქუთუთოებში თვალები უჩანდა ოდნავ. სწორად ჩამოშვებული ფარდები მოლურჯო არილს აფენდნენ; სუნთქვისგან რომ ეყრდი ერხეოდა — ბაწრებიც ირხეოდნენ ოდნავ და თითქოს არწევდნენ ჰაერში. კოლო წუოდა.

ჯახვეებულ მათოს ვერცხლის ლამპარი ეჭირა. უეცრად მარმარის რიდეს მოებრიალა ალი და მეყსეულად დაიფერფლა. სალამბოს გაეღვიძა.

ცეცხლი თავისთავად ჩაქრა. ქალწული ხმაგაკმენდილი იყურებოდა. ლამპრის შუქი ფართო, ტალღოვან ლანდებად ირხეოდა კედლებზე.

— ეგ რაა? — იკითხა მან ბოლოს.

მათომ უპასუხა:

— ქალღმერთის რიდეა!

— ტანიტის რიდე! — შესძახა სალამბომ, ორსავე ხელს დაეყრდნო და ათრთოლებული გადმოიხარა სარეცლიდან. მათომ განაგრძო:

— შენთვის წამოვიდე საკურთხეველიდან! დახე! — სხივებში გახვეული ზაიმფი ციალებდა.

— გახსოვს, — ეუბნებოდა მათო, — ღამღამობით რომ მეველინებოდი სიზმრად, მაგრამ არ მესმოდა შენი თვალების უტყვი ბრძანება! — სალამბომ შავი ხის კიბეზე ჩამოდგა ფეხი, — რომ შემეტყო. რა გსურდა, მოგაშურებდი, დავაგდებდი ლაშქარს და კართაგენსაც არ დავტოვებდი. აჩრდილთა საუფლოშიც ჩავიდოდი ჰად-

რუმეტის გამოქვაბულით, თუ ინებებდი!... მაპატიე, თითქოს მთა მაწვა გულზე ამ დღეების განმავლობაში და მაინც რაღაც მიზიდავდა გარე! შენკენ მიმავალ გზას დავეძებდი! ღვთის ნება რომ არა, გავებდავდი განა!... წავიდეთ! გამომყევით! ან თუ არ გინდა რომ გამომყვე, მაშინ მე დავრჩები შენთან. ჩემთვის სულ ერთია... შენს სუნთქვას განუზავე ჩემი სული! ტუჩები გამაცვეთინე შენი ხელების კოცნით!

— დამანახე! — უთხრა სალამბომ, — უფრო ახლოს, ახლოს!

ირიყრა და ღვინისფერი შუქი მოადგა კედლებში ჩასმულ სალამანდის ფირფიტებს. მღელვარებისგან მისუსტებული სალამბო ბალიშებს მიესვენა.

— მიყვარხარ! — შესძახა მათომ.

სალამბო ჩურჩულებდა:

— მომეცი, მომეცი!

და ისინი ერთმანეთს მიუახლოვდნენ.

ქალწულს თეთრი სიმარა მოსთრევედა უკან და ისე მოიწვედა, დიდი თვალეზი რიდისთვის მიეშტერებინა. მათო შესცქეროდა მისი სახის მშვენიერებით თვალმოკვეთილი და ზაიმფი ისე გაეშვირა მისკენ. თითქოს უნდოდა მოეხვია და გულში ჩაეკრა ქალი. სალამბომ ხელი ჰკრა და უცებ შედგა. თვალდაშტერებით უშვებდნენ ურთიერთს.

ქალს არ ესმოდა, რას სთხოვდა ვაჟი და მაინც შიშმა აიტანა. წვრილი წარბები შეკრა, ბაგე გაეხსნა, მთლად ცახცახებდა. ბოლოს თითბრის სამაგრს დაჰკრა ხელი, წითელი ნალს რომ ეკეთა კუთხეებში და შეჰკივლა:

— მომეშველეთ! მომეშველეთ! უკან, შე ბილწო! შეჩვენებულო! ჩემკენ, ტაანაჟ, კრუმ, ელვა, მიციპსა, შაულ!

თავზარდაცემული სპენდიუსის სახემ გაიელვა კედლის კრილბში შედგმულ თიხის ქოთანთა შორის.

— გაიქეცი! აქეთ მოდიან!

ერთი ალიაქოთი ატყდა კიბეებზე. ქალების, მსახურებისა და მონების ბრბო შემოვარდა ოთახში ხმლებით, კეტებით, კალდიმებიჭა და ხანჯლებით შეიარაღებული. აღშფოთებისგან გაქვავდნენ, მანაკაცი რომ დაინახეს აქ. მსახურებმა ზარი და ღრიალი ატეხეს, შავკანიანი საქურისებიც კი გაფითრდნენ რისხვით.

მათო მოაჯირს იქით იდგა. ზაიმფში გახვეული ვარსკვლავთა

ღვთაებას ჰგავდა. ცარგვალთ შემორკალულს. მონებმა წაიწიეს მისკენ. სალამბომ შეაჩერა:

— ხელი არ ახლოთ! ქალღმერთის რიდე ახურავს!

ქალი კუთხეში მიკუნჭულიყო, მაგრამ ერთი ნაბიჯი ვადმოდგა და შიშველი ხელი გაიშვირა მათოსკენ.

— შეჩვენება შენ, ტანიტის მპარავო! რისხვა და შურისძიება, მუსრი და საღმობა წუ მოგიშალოს უფალმა! ომის ღვთაებამ, გურ-ზილმა დაგფლითოს! მკედართა ღვთაებამ, მასტიმანმა მოგაშთოს! და იმან, ვისი სახელიც არ ითქმის, დაგწვას და დაგდაგოს!

მათომ შეყვირა, თითქოს შუბი ჩაჰკრეს გულში. სალამბომ რამ-დენჯერმე გაიშეორა:

--- განვედ აქედან, განვედ!

მსახურთა ბრბო შუაზე გაიპო და თავდახრილმა მათომ ნელა გაიარა მათ შორის. მაგრამ კარებთან შეღვა — ზაიმფის ფოჩი წამოდო ერთ ოქროს ვარსკვლავთაგანს, რომლებითაც მოქედელი იყო იატაკი. მხრის გაქნევით მოწყვიტა და კიბეს დაჰყვა.

ამასობაში სპენდიუსი ტერასებზე გადაეშვა ხტომით, ღობეებსა და რუებს გადაევლო და ბალიდან გავიდა, შუქურამდე მიაღწია. ამ ადგილას გაღავანი დაუცველი იყო, ქარაფზე მაინც ვერავინ ამოვიდოდა. მონაყოფილი კლდის ქიმამდე მიხობდა, ზურგზე გაწვა და წყალში ჩასრიალდა, საფლავთა კონცხამდე ცურვით მიაღწია, შორიდან შემოუარა მარილოვან ყურეს და საღამო ხანს დაბრუნდა როქის სპის ბანაკში.

მზე ამოსულიყო. ნებიერი ღომივით მიაბიჯებდა მათო და შემძხარავი თვალებით იყურებოდა აქეთ-იქით.

ბუნდოვანი ბუბუნნი აღწევდა მის ყურამდე. სასახლიდან მოდიოდა ეს ხმაური, უფრო შორს კი იწყებოდა, აკროპოლიდან. ერთნი ამბობდნენ, მოლოქის ტაძრიდან რესპუბლიკის ხაზინა გაიტაცესო. სხვანი მოკლული ქურუმის თაობაზე ყაყანებდნენ. ზოგს ეგონა — ბარბაროსები ქალაქში შემოვიდნენო.

მათომ არ იცოდა, როგორ გაეღწია გაღავანში და პირდაპირ მიაბიჯებდა. იგი შეამჩნიეს და ყვირილ-წივილი ატეხეს. ყველაპ გაიგო, რაც მოხდა. ჭერ გაოგნდნენ, შემდეგ უსაზღვრო სიშმაგით აღენთნენ.

მაპალებიდან, აკროპოლის სიმაღლიდან, კატაკომბებიდან, ტბის ნაპირებიდან შეიყარა ურიცხვი ხალხი. პატრიციები გამოვიდ-

ნენ სასახლეებიდან, მოვაჭრენი — დუქან-ფარდულებიდან; დედებმა შვილები მიატოვეს, ხმლებს, ნაჯახებს, სარებს დააეალეს ხელი, მაგრამ დაბრკოლება, რომელმაც სალამბო შეაჩერა, მათაც გადაელობა. როგორ წაერთმიათ რიდე? თვალის შეველებაც კი ღვთის გამობა იყო, ღვთაების ნაწილი იყო იგი და შეხება სიკვდილს მოასწავებდა.

ტაძრების პერისტილებზე ხელებს იმტვრევდნენ სასოწარკვეთილი ქურუმები. ლეგიონერები უგზო-უკვლოდ დააქნებდნენ ცხენებს; სახურავებზე, ტერასებზე, კერპების მხრებზე და ხომალდთა ანძებზე გადიოდნენ. მათო მშვიდად მიაბიჯებდა და მის ყოველ ბიჯზე ჩატულობდა რისხვა და შიში. ქუჩები ცარიელდებოდა მის მიახლოებისას და გაქცეულნი აქეთ-იქით აწყდებოდნენ კედლებს. ყოველს მხრიდან თვალებს უბრიალებდნენ მათოს, თითქოს მისი ცოცხლად შექმა უნდოდათ, კბილებს. აკრაკუნებდნენ, მუშტებს უღერებდნენ და სალამბოს წყევლა გაისმოდა ყველგან.

უცებ გრძელმა ქეიბურმა გაისისინა, ერთს მეორე მოჰყვა და ქვებიც წამოვიდა, მაგრამ ცუდად უმიზნებდნენ (ეშინოდათ — ზაიმფს არ მოვახვედროთო) და თავს ზევით გადადიოდა ნასროლი. მათო ფარად ხმარობდა ზაიმფს, მარჯვნივ და მარცხნივ, წინ და უკან იფარებდა და კართაგენელებმა არ იცოდნენ, რა ეღონათ. ლობიელი სულ უფრო და უფრო უჩქარებდა ნაბიჯს, დაცარიელებულ ქუჩებს მიჰყვებოდა. ბაწრებით გადაელობათ შუკები, ეტლებით, ხაფანგებით ჩაეხერგათ და მათო იძულებული ხდებოდა უკან დაბრუნებულაყო. ბოლოს ქამონის მოედანზე გავიდა, სადაც ბალეარელი ამოხოცეს. აქ შედგა მომაკვდავივით გაფითრებული. ახლა კი დაღუპულა იყო. კართაგენელებმა ტაში შემოჰკარეს.

უზარმაზარ ჩაგმანულ კარიბჭემდე მიიბრინა. ბჭე მეტად მაღალი იყო, მუხის მერქნისგან გამოთლილი და რკინის სამსკვალეებითა და თიხბრით გამაგრებული. მათო გამეტებით ეძგერა. ძვრაც კი ვერ უყო ბრბო სიხარულით აბაკუნებდა ფეხებს, მის უძღურებას რომ ხედავდა, მაშინ მათომ სანდალი წაიძრო ფეხიდან, დააფურთხა და შესუტრელ დირეებს დაუწყო ტყაპუნი. მთელი ქალაქი აღრიალდა. რიდეც კი დაავიწყდათ და მათოს გასასრესად გამოექანნენ. მათომ ფართოდ გახელილი, ამღვრეული თვალები მიმოავლო ბრბოს. საფეთქლები თავბრუდამხვევად უცემდა, მთვრალი კაცივით დაუბნელდა გონება. უეცრად გრძელი ჯაჭვი შეამჩნია, რომელსაც კარიბჭის გაღება-დაკეტვისას იყენებდნენ. ახტა, გაწვდილი ხელებით ჩაე-

ბლაუქა და ფეხებით შეაბობლდა. ბოლოს უზარმაზარი საგდულები გაიღო.

გარეთ რომ გააღწია, კისრიდან შემოიხსნა განიერი ზაიმფი და რაც შეეძლო მაღლა ასწია, ზღვაურმა ააფრიალა ქსოვილი და ძვირფასი თვლები და ღმერთების გამოსახულებანი აბრკვეიალდა მზეზე. ასე გადასერა მათომ მთელი მინდორი როქის სპის კარკებამდე და გალავანზე გადმომდგარი კართაგენელნი შესცქეროდნენ, როგორ ეცლებოდათ ხელიდან ბედი.

თავი მეთხუთსე

პანონი

— უნდა მომეტაცებინა! — ეუბნებოდა მათო სალამო ხანს სპენდიუსს, — ხელი უნდა ჩამეჭიდა და ძალით წამომეყვანა! წინ ვერავინ აღმიდგებოდა!

სპენდიუსი ყურს არ უგდებდა. გულაღმა გაშოტილი ნეტარებით ისვენებდა, გვერდით თაფლიანი წყლით სავსე ქილა მოედგა და დროდადრო თავს ყოფდა შიგ და გემოზე იკლავდა წყურვილს.

მათო განაგრძობდა:

— ახლა რა ვქნა? როგორ დავბრუნდე კართაგენში?

— აბა რა ვიცი. — მიუგო სპენდიუსმა.

მისმა გულგრილობამ გაარისხა მათო და მონას შესძახა:

--- სულ შენი ბრალია ყველაფერი! შენ ჩამითრიე ამ საქმეში და ახლა მტოვებ, შე ლაჩარო, შენა! ხომ არ გგონია, რომ სულ შენს ნებაზე ვივლი? ჩემი ბატონი ხომ არ გგონია თავი? აჰ, შე გარყვნილო მონავ, მონის ნაბიკვარო! — კბილები გაახრქიალა და უზარმაზარი ტორი მოუქნია სპენდიუსს.

ბერძენმა პასუხი არ გასცა. თიხის სანთური მკრთალ სინათლეს ჰფენდა კარვის დედაბოძს. მის შუქზე ზაიმფი ციალებდა ჩამოკიდებულ ჯაჭვი-იარაღთან ერთად.

ანაზღად მათონი კოთურნები ჩაიცვა, თითბრის ფირფიტებიანი კურტაკი შეიკრა და მუზარადს დასწვდა.

— სად მიხვალ? — ჰკითხა სპენდიუსმა.

— კართაგენს! თავი დამანებე! უნდა წამოვიყვანო სალაძბო! თუ ვინმე გადამეღობა, კრელი უნასივით გავუქექყავ თავს! სალამბოსაც ამოვართმევ სულს, სპენდიუს! — და რამდენჯერმე გაიმეორა: -- ჰო, მოვკლავ! აი ნახავ, მოვკლავ!

მაგრამ ყურდაცქვეტილმა სპენდიუსმა სასწრაფოდ ჩამოგლიჯა ზაიმფი ბოძიდან და კუთხეში მიჩურთა. ზემოდან საწმისები დააყარა, ჩოჩქოლი მოისმა, ჩირაღდნები გამოჩნდა და ნარჰავასი შემოვიდა ოციოდე მწლებლითურთ.

თეთრი შალის ლაბადები ესხათ, გრძელი ხანჯლები, ტყავის ავგაროზები, ხის საყურეები ეკიდათ და აფთრის ტყავის ხამლი ემოსათ. ზღურბლზე შედგნენ და ხელშუბებს ჩამოეყრდნენ, მწყემსები რომ ისვენებენ, ისე. ნარჰავასი ყველაზე წარმოსადეგი იყო. მარგალიტით მოკენჭილი ღვედებით გაეკრა თხელი მკლავები, განიერი სამოსელი ოქროს რკალით დაემაგრებინა თავზე და ზედ სირაქლემას ფრთები ეკეთა, რომელიც ბექზე გადმოჰფენოდა; ღიმილს ბაგე გაეპო და კბილები უელავდა, თვალები ისრებივით წამახვოდა და მთელ მის არსებაში რაღაცნაირი გულისხმიერება და სიმსუბუქე იგრძნობოდა.

მან განაცხადა, რომ სურდა როქის სპას შეერთებოდა, რადგანაც რესპუბლიკა უკვე კარგა ხანია მის სამეფოს ეშუქრებოდა. ჩემთვის სასარგებლოა ბარბაროსთა მხარზე ყოფნა, არც თქვენთვის ვიქნები ურგები.

— სპილოებს მოვასხამ (ჩემი ტყეები სავსეა ამ ცხოველებით), ღვინოს. მცენარეულ ზეთს, ქერს, ინდისხურმას მოგაწვდით, კუბრსა და გოგირდს მოგცემთ ალყად დგომისთვის, ოცი ათას ქვეითსა და ათი ათას მხედარს გამოგიყვანთ. შენ იმიტომ მოგმართავ, მათო, რომ პირველი ხარ როქის სპაში, რადგან ზაიმფს ფლობ, — და დასძინა: --- თანაც, ძველი მეგობრები ვართ.

მათო მაინც სპენდიუსს შესცქეროდა, რომელიც ცხერის ტყავებზე იჯდა და მოწონების ნიშნად თავს აკანტურებდა. ნარჰავასი ლაპარაკს განაგრძობდა, ღმერთებს იმოწმებდა, კართაგენს კრულავდა.

წყევლა-შეჩვენებაში ხელშუბი შემოემსხვრა ხელში. მისმა მხლებ-
ლებმა ერთხმად შედრიალეს და ნუმიდიელთა რისხვით აღგზნე-
ბულმა მათომ შესძახა, თანახმა ვარ თქვენთან კავშირისათ.

მაშინ მოიყვანეს თეთრი მოზვერი და შავი შაქი — დღისა და
ღამის ნიშნად, ორმოს კიდესთან ყელი გამოლადრეს და, როცა ორპო
სისხლით აივსო, ხელები ჩაყვეს შიგ. შემდეგ ნარპავასმა მკერდზე
დაადო მათოს ხელი, მათომ — ნარპავასს. ასეთივე ნიშნით დაბეჭ-
დეს თავიანთი კარვის კალთები და მერმე მთელი ღამე ღრეობდნენ.
მორჩენილი ხორცი ტყავთან, ძვლებთან, რქებთან და ჩლიქებთან
ეროდ დაწვეს.

ქალმერთის რიდით მომავალ მათოს გამაყრუებელი ყოყინით
შეეგებნენ როქის სპანი. ისიც კი, ვინც ქანაანელთა რჯულს არ აღი-
არებდა, რაღაცნაირ გაურკვეველ სიხარულს გრძნობდა, ფრთები შეს-
ხმოდა, რომ მფარველი გენია მოველინათ. ზაიმფის მისაკუთრება
არავის მოსვლია აზრად, იღუმალება, რომლითაც რიდე იქნა მოპო-
ვებული, საკმარისი იყო ბარბაროსთათვის მისი კუთვნილების და-
საყანონებლად. ასე ფიქრობდნენ აფრიკული რასის ჯარისკაცები.
სხვები მათებრ არ იყვნენ რისხვით აღტყინებულნი, მაგრამ არ
უწყოდნენ რა ელონათ. ზომალდები რომ ჰქონოდათ, მაშინვე აიკრა-
ვდნენ გუდა-ნაბადს და შინ გასწევდნენ.

სპენდიუსმა, ნარპავასმა და მათომ პუნიკურ მიწა-წყალზე
მცხოვრებ ყველა ტომს დაუგზავნეს შიკრიკები.

კართაგენი ყვლეფდა ამ ხალხებს, აურაცხელ ხარაჯას ჰგლეჯდა.
ბორკილებით. ნაჯახითა და ძელზე გასპით სჯიდნენ ხარკის დაგვი-
ანებისა და ბუზღუნისთვისაც კი. ის უნდა ეთესათ, რაც რესპუბლიკას
ნებავდა, ის ეშოვათ, რასაც კართაგენი მოითხოვდა: კაციშვილს არ
ჰქონდა უფლება იარაღის ტარებისა, მოჯანყე სოფლელებს მონებად
ყიდდნენ: მმართველებს ისე უყურებდნენ, როგორც წნეხებს —
ვინა უფრო მეტს გამოსწურავდა, მეტად აფასებდნენ. კართაგენის
უშუალო საზღვრობელოებს იქით მოკავშირენი ცხოვრობდნენ, ისინი
მცირე ხარაჯას იხდიდნენ; მოკავშირე ტომებს მომთაბარენი საზღ-
ვრავდნენ და ყოველთვის შეეძლოთ მათი მისისიანება. ამის გამო
სამკალი მუდამყამს უხვი იყო, რემა — ურიცხვი, ყანა — სანაქებო.
მიწათმოქმედებასა და მონათმფლობელობაში ფრიად განსწავლულ
კატონ უფროსს ოთხმოცდათორმეტი წლის შემდეგაც აცვიფრებდა

ეს და მისი გამუდმებული მოწოდება რომაელთაღმი — კართაგენ-
ნა ჰოვსრათო — გაუმძლარი შურით იყო გამოწვეული მხოლოდ.

უკანასკნელი ოპის განმავლობაში ხარაჯა გაორკეცდა, რის შე-
დეგადაც ლიბიის თითქმის ყველა ქალაქი რეგულუსს მიემხრო. ამის
სასჯელად ათასი ტალანტი, ოცი ათასი ხარი, სამასი ტომარა ოქროს
ქვიშა და ხორბლის დიდი მარაგი წაპვლიჯეს მათ, ხოლო თავკაცთა
ნაწილი ჯვარს აცვეს, ნაწილიც ლომებს მიუგდეს საჯიჯნად.

განსაკუთრებით ტუნისს სძაგდა კართაგენი! იგი უფრო ძველი
ქალაქი იყო, ვიდრე მეტროპოლი და ვერ ეპატიებინა მისთვის ეგზო-
მი განდიდება; მისი კედლების პირისპირ გაშენებული წუმბეში
განრთხმულიყო წყლის პირას და შხამიანი ქვემძრომივით შეპყურებ-
და მეტოქეს. გაძევება, ჟლეტა და შავი ჭირი არ დაჰკლებია, მაგრამ
ამანაც ვერ დაასუსტა ის. არქაგატე აგათოკლეს ძეს მიემხრო ტუნი-
სი და ტილიქამიებმაც ამ ქალაქში იზოვეს საჭურველი.

შიკრიკები გამგზავრებულნიც არ იყვნენ, რომ პროვინციები
საყოველთაო სინარულმა მოიცვა. დაუყოვნებლივ მოაშთვეს აბა-
ნოებში რესპუბლიკის მიერ დანიშნული მოხელეები და მამასახლი-
სები. ქებაულებიდან გადაამალული ჯაჰვე-იარალი გამოიტანეს, გუთ-
ნის რკინიდან ხმლები გამოჰქედეს. კარის წინ ჩამომსხდარი ბაღდე-
ბი ხელშუბგეს ლესავდნენ, ქალებმა დაიძვრეს ყელსაბამები, ბექდე-
ბი, საყურეები, ყველაფერი, რაც კი კართაგენის დამხობის საქმეს
წაადგებოდა. ყველა ცდილობდა ხელი გამოეღო. გარეუბნებში შუ-
ბის შეკვრები დააზვინეს სიმინდის კონებივით. საკლავსა და
ვერცხლს უგზავნიდნენ სპას. მათომ სპენდიუსის რჩევით ჯამაგირის
გადაუხდელი წილი დაურიგა ჯარისკაცებს და ამის შემდეგ ბარბა-
როსთა სპასპეტად, შალიშიმად აღიარეს.

ამასთანავე მამუელი ჯარიც მოზღვადა. ჯერ ადგილობრივი
ხალხი მოაწყდა, შემდეგ სოფლებიდან გამოქცეული მონები. ზანგთა
ქარავნებიც დააკავეს, შეაიარაღეს. უტყუარი მოგების იმედით კარ-
თაგენისკენ მომავალი მოვაჭრეებიც ბარბაროსებს შეუერთდნენ.
განუწყვეტლივ მოდიოდნენ რიცხემრავალი რაზმები. აკროპოლის
სიმაღლიდან მოჩანდა, როგორ იზრდებოდა ლაშქარი.

ბელარის ბაქანზე ლეგიონერები იღგნენ დარაჯად. ხელდახელ,
ერთიმეორის მიყოლებით თითბრის როფები დაეწყით და ასფალტი
თუხთუხებდა შიგ. ქვევით, მინდორზე, უშქარი ბრბო ზიმიზიმებდა.
ბარბაროსები ყოყმანობდნენ, გულში კრთომა შეჰპარვოდათ, რასაც

ყოველთვის განიცდიდნენ ისინი, როცა სიმაგრეთა კედლები გადა-
ლობობდათ წინ.

უტიკამ და ჰიპო-ზარიტმა უარი თქვა მათთან კავშირზე. ესენიც
კართაგენივით ფინიკიურ კოლონებს წარმოადგენდნენ, თვითმმარ-
იველობა ჰქონდათ და, რა ხელშეკრულებაც უნდა დაედო რესპუბ-
ლიკას, ამის დამადასტურებელი მუხლებიც უნდა შეეტანა უტიკელ-
თა და ჰიპოზარიტელთა დაქვინებით. ასე იყო თუ ისე, პატივსა სცე-
მდნენ თავიანთ მფარველ უფროს მოძმეს და არ სჯეროდათ, რომ ეს
ხროვა მის დამარცხებას შეიძლებდა. პირიქით, დარწმუნებულნი
იყვნენ, რომ ბარბაროსებს მალე ამოყლავდნენ. ამიტომ ამჯობინე-
ბდნენ ნეიტრალიტეტი დაეცვათ და მშვიდობიანად ეცხოვრათ.

მაგრამ ისეთი ადგილმდებარეობა ეჭირათ, რომ მათი კავშირი
ნეტად ეჭირვებოდა როქის სპას. უტიკა ყურის სიღრმეში მდებარე-
ობდა და აქედან ძალზე მოხერხებული იყო კართაგენში მამველი
ჯარის შეყვანა. უტიკაც რომ აეღოთ, ჰიპოზარიტი, რომელიც ექვსი
საათის სავალზე იყო, შეცვლიდა მას და აქედან მომარაგებულ
დგდა ქალაქს ვეღარ დასძლევდნენ.

სპენდიუსმა დაიხინა — კართაგენს ახლავე შემოვარტყათ ალყაო.
ნარჩევასი წინააღმდეგი წავიდა. ჯერ საზღვრებისკენ უნდა დაძრულ-
იყვნენ, ომში ნაცად შემოართა აზრიც ეს იყო, მათოც ამას ფიქრობ-
და და გადაწყვიტეს სპენდიუსი უტიკისაკენ წასულიყო, მათო ჰიპო-
ზარიტს ჰკვეთებოდა, მესამე ლაშქარი ტუნისს დაყრდნობოდა და
კართაგენის ველი დაეჭირა, ეს ოტარიდმა იკისრა, რაც შეეხება ნარ-
ჩევასს. იგი თავის სამეფოში უნდა დაბრუნებულიყო, სპილოები წა-
მოეყვანა და თავისი მხედრობით გზები დაერბია.

ქალებმა წიოკობა ატეხეს ამ გადაწყვეტილების გამო, მათ კარ-
თაგენელ დიაცთა სამკაული ეწადათ გულით. ლიბიელებიც უარზე
იყვნენ — კართაგენის წინააღმდეგ საბრძოლველად მოგვიწოდეთ
და სად გვგზავნითო! თითქმის მხოლოდ როქის სპანი გაუდგნენ
სალაშქრო გზას. მათო თავის თვისტომებთან ერთად იბერიელებს,
ლუზიტანიელთ, დასავლელთ და კუნძულელთ სარდლობდა. ბერ-
ძნულ ენაზე მოლაპარაკებმა სპენდიუსი მოითხოვეს მეთაურად.
მის გონიერებას ენდობოდნენ.

დიდი იყო განცვიფრება, როდესაც ანაზხად ამოძრავებული ლაშ-
ქარი დაინახეს. ჯარი არიანის გორის ძირას დაეწყო, უტიკის გზაზე
ზღვის მხრიდან. ერთი ნაწილი ტუნისთან დარჩა, დანარჩენი თვალს

ნიეუარა და პერმე ისევ გამოჩნდა ყურის მეორე მხარეს, კალაქის განაპირას და მალე ტყეში მიიმალა.

დაახლოებით ოთხმოცი ათასი მეომარი ირიცხებოდა როქის სპაში. ტვიროსელთა ორივე ქალაქი როგორ გაუმკლავდებოდა, ისევ კართაგენს მიუბრუნდებოდნენ, მოზრდილმა ლაშქარმა დაიკავა ნახევარკუნძულის ყელი, ხმელეთს მოსწყვიტა ქალაქი და ალბათ მალე კართაგენს შიმშილით ამოძვრება სული, მას ხომ პროვინციების გარეშე არსებობა არ შეეძლო, მოქალაქენი რომაელების მსგავსად როდი იხდიდნენ გადასახადს. პოლიტიკური გენია აკლდა კართაგენს. მისი ერთადერთი საზრუნავი სარგებელი იყო და ამის გამო არ გააჩნდა ის სიფრთხილე, რომელსაც უფრო მაღალი მისწრაფებანი ბადებენ. ლიბიის ქვიშნარებში ღუზაჩაშვებულ ამ ხომალდს ოდენ წრომით გაჰქონდა თავი. ხალხები ტალღებივით შეღმუროდნენ ირგვლივ და მცირე ქარტეხილიც კი აზანზარებდა ამ უშველებელ მექანიზმს.

ზაზინა რომაელებთან ომში დაცარიელებოდათ, - დანარჩენიც ბარბაროსებთან ვაჭრობისას გაფლანგეს და დაკარგეს. ახლა ჯარისკაცები იყო საჭირო და არც ერთი მთავრობა არ ენდობოდათ! ბტოლომემ ამას წინათ: ორი ათასი ტალანტის სესხებაზე უთხრა უარი ქალაქს. თანაც ზაიმფის მოტაცებამ მხნეობა გამოაცალათ. სპენდოუსმა კარგად განჰკვრიტა ეს წინასწარ.

ხალხი გრძნობდა, რომ ყველას სძულდა და მხოლოდ თავისი სიმდიდრისა და ღმერთების ანაბარა იყო. სამშობლოსადმი ერის სიყვარული ქვეყნის სახელმწიფო წესწყობილებას ეფუძნებოდა.

უპირველეს ყოვლისა, ძალაუფლება ყველას ეკუთვნოდა და არვინ იყო ისე ძლიერი, რომ მხოლოდ თვითონ ჩაეგდო ხელში. კერძო ვალი საზოგადო ვალად ითვლებოდა, ვაჭრობის უფლება მხოლოდ ქანაანელთ ჰქონდათ. ერთადერთი იყო სიმდიდრე, რის საფუძველზედაც იძლეოდნენ თანამდებობას. მეკობრეობისა თუ მეკახშეობის, მონებისა და ღარიბ-ღატაკთა ყვლეფისა თუ სახნავ-სათესიდან მთელი სინოყვირის ამოწურვის გზით ზოგიერთი სიმდიდრის მოხვეჭას ახერხებდნენ; თუმც სიმდიდრე და ძალაუფლება ერთსა და იმავე ოჯახებს ეპყრათ, იტანდნენ ამ ოლიგარქიას, რადგან მათ რიცხვში მოხვედრის იმედი ჰქონდათ.

მოვაჭრეთა საზოგადოებები ადგენდნენ კანონებს და ნიშნავდნენ ფინანსთა ზედამხედველებს, რომელნიც სამსახურიდან გასვლის შემ-

დევ ირჩევდნენ ას წევრს უხუცესთა საბჭოსას, რომელიც, თავის მხრივ, ემორჩილებოდა დიდ შეკრებულობას, მდიდართა საზოგადო კრებას. ორ სუფეტს რაც შეეჩება — მეფობის ამ გადმონაშთს, — მათ კონსულებზე ნაკლები უფლებები ჰქონდათ და ერთსა და იმავე დღეს ირჩეოდნენ სხვადასხვა საგვარეულოდან, ცდილობდნენ ერთ-მანეთისთვის წაესისინებინათ, გადაემტერებინათ და ამით დაესუსტებინათ ურთიერთი. ომიანობის საკითხების განსჯის უფლება არა ჰქონდათ, მაგრამ, თუ დამარცხდებოდნენ უზენაესი საბჭო ძელზე გასვამდა მათ.

ამრიგად კართაგენის ძლიერება სისიტებისგან მომდინარეობდა. ნალქის შუაგულში მდებარე დიდი ეზოდან, სადაც, როგორც ამბობდნენ, ფინიკიელ მეზღვაურთა პირველი ორჩხომელი მოადგა ნაპირს. მას შემდეგ ზღვას საკმაოდ შორს დაეხია. ეს იყო ძველებური. პალმის ზროებით ნაგები პატარა სენაკების გროვა, რომლებიც ერთმანეთისგან განცალკევებით იდგნენ სხვადასხვა საზოგადოებათა ცალ-ცალკე თავშესაყარად და კუთხეებში ქვა ჰქონდათ დატანებული. მთელი დღე აქ ტრიალებდნენ მდიდრები თავიანთი და სახელმწიფო საქმეების განსასჯელად: აქ აგვარდნენ ყოველგვარ საქმეებს — დაწყებული პილპილის მოპოვებიდან, რომის განადგურებით გათავებული. ყოველ მთვარეზე სამჯერ აატანიებდნენ ხოლმე ტახტებს მალალ ტერასაზე, რომელიც ეზოს გალავანს ერტყმოდა და დაბლიდან ჩანდა, როგორ ისხდნენ ისინი ინახით სუფთა ჰაერზე, უკოთურნებოდ და ულაბადოდ, აღმასებით დახუნძლული თითებით როგორ იღებდნენ ხორცს და დიდი საყურეები როგორ ერხეოდათ ქოთნებზე თავდახრილთ. ისხდნენ ჯან-ლონით აღსავსენი, ჩაკურატებულინი, სანახევროდ გაშიშვლებულნი და მხიარულნი, იცინოდნენ და ტრაპეზობდნენ ლაწვარდ ცის ფონზე ზღვაში მოთამაშე ზვიგენებით.

მაგრამ ამჟამად შეშფოთებას ვეღარ ფარავდნენ, მთლად გაფითრებულებიყვნენ. ბრბო ჭიშკართან იცდიდა და სასახლეებამდე აცილებდა მათ, რომ როგორმე ახალი ამბები შეეტყოთ. როგორც ჭირიანობისას, ყველა სახლი გამოკეტილი იყო. ქუჩები უცებ ივსებოდა ხალხით და უცებვე ცარიელდებოდა. აკროპოლზე ადიოდნენ, ნავთსადგურისკენ გარბოდნენ; ყოველ ღამით ბჭობდა დიდი საბჭო. ბოლოს ქამონის მოედანზე უხმეს ხალხს და გადაწყვიტეს: ჰანონი მოეწვიათ, ჰეკატომპილის ბრძოლის მოწვები.

იგი მუხმუხელა: მზაკვარი, აფრიკელთადმი დაუნდობელი, ნაძვილი კართაგენელი იყო. მისი სიმდიდრე ბარკას ოჯახის ზინათს უღრიდა. არავის ჰქონდა მისოდენი გამოცდილება მმართველობის საქმეში.

ჰანონმა ქულზე კაცი გაიწვია, გოდლებზე ფილაკენები დაადგმევინა, უზომო და ურიცხვი ჯაჭვ-იარაღი მოითხოვა, ისიც კი ბრძანა, თოთხმეტი ხომალდი აეგოთ, თუმცა ეს სრულიადაც არ იყო საქარო. განკარგულება გასცა, ყველაფერი აღენუსხათ და გულმოდგინედ აღეწერათ. ზარადხანაში, შუქურაზე, ტაძრების სალაროებში დაატარებინებდა თავს და ყველას თვალში ეჩხირობოდა მისი ფართო ტახტრევანი, რომელსაც საფეხურიდან საფეხურზე მიარწევდნენ და ისე აქმონდათ აკროპოლის კიბეზე მონებს. შინ, თავის სასახლეშიც, ვერ ისვენებდა და უძილობით შეპყრობილი დამდამობით საომრად ემზადებოდა, საბრძოლო ბრძანებებს ღრიალებდა თავზარდამცეპი ხმით.

შიშმა გაამაჟაცა ხალხი, მდიდარნი მამლის ყვირილზე ეწყობოდნენ მაპალების გასწვრივ და კალთებაკარწახებულნი ვარჯიშობდნენ ჰოროლის კვრაში. მაგრამ მწვრთნელი არა ჰყავდათ და სხვადასხვა ილეთების თაობაზე დაობდნენ, გულამოვარდნილნი საფლავის ქვებზე ისვენებდნენ, შემდეგ ისევ იწყებდნენ ვარჯიშს. ზოგიერთი დიეტასაც კი იცავდა. ზოგიც ფიქრობდა, ძალის მოსაკრებად, ბევრი ჰამა მჭირიანო და იტენებოდა, სხვებს სიმსუქნე აწუხებდათ და მარხულობდნენ — იქნებ, როგორმე გავხდეთო.

უტიკამ რამდენჯერმე სთხოვა დახმარება კართაგენს. მაგრამ ჰანონს არ უნდოდა ლაშქრობა დაეწყო, ვიდრე საომარ მანქანებში უკანასკნელი ქანჩიც თავის ადგილას არ იქნებოდა მორგებულნი. მერმე სამი თვე იმ ასთორმეტი სპილოს აღჭურვას მოანდომა, რომლებიც გალავნის თავლებში ჰყავდათ. ამ სპილოებმა დაამარცხეს რეგულუსი. ხალხს უყვარდა ეს ცხოველები და ამ ძველ მეგობრებს, რაც შეიძლება, მეტი ყურადღებით უნდა მოპყრობოდნენ. ჰანონმა გადაადნობინა მათი თითბრის სამკერდულები, მოავარაყებინა ეშვები, გააფართოებინა გოდლები და საუკეთესო ბისონისაგან გამოაჭრევინა მძიმე ფოჩებიანი ყაჯრები. ბოლოს იმის გამო, რომ სპილოთა მარეკებს ინდოელებს ეძახდნენ (ალბათ, პირველნი ინდოეთიდან იყვნენ მოსულნი), ბრძანა ყველანი ინდურ ყაიდაზე გამოეწყოთ, ესე იგი თეთრი ჩაღმები მოეხვიათ თავზე და ბისონის მოკლე საწ-

მერთულები ჩაეცმიათ, გარდიგარდმო ნაკეცებიანი, ბარძაყებზე მი-
მაგრებული ნიჟარის ორკაპ ნაჭუჭებს რომ ჰგავდა.

ოტარიდის ლაშქარი ისევ ტუნისთან იდგა, ტბის ლამით ამოყვან-
ნილ და ეკლიანი ქაცვით დაჯორგილ კედელს უკან იმალებოდა. აქა-
იქ ზანგებმა მაღალი როკები დაასვეს და ფრინველთა ნაქრტენით.
ტურქსა და გველის თავებით გაკეთებული საშინელი საფრთხობე-
ლები გამოკიდეს ადამიანის სახისა. მტრის დასაფრთხობად შემწა-
რავად დაედრინათ ხახა ურჩხულებს. ამის შემდეგ ბარბაროსებმა
თავი უძლეველად მიიჩნიეს და გუნებზეარად ცეკვავდნენ, ჭიდაობდ-
ნენ, ერთობოდნენ დარწმუნებულნი, რომ კართაგენი მალე დაიჭე-
ოდა. სხვა ვინმე ჰანონის ადგილას ადვილად შემუსრავდა ქალებითა
და ნახირით ხელფეხშეკრულ ამ ბრბოს. ამას გარდა საომარი წყო-
ბისაც არა გაეგებოდათ რა და ოტარიდს ხელი ჰქონდა ჩაქნეული.

გზას უთმობდნენ ოტარიდს, ცისფერი თვალების ბრიალით რომ
ჩაუვლიდა ხოლმე ბრბოს. ტბის ნაპირას მივიდოდა და სელაჰის
ბეწვის ლაბადას მოიხდიდა, შეიხსნიდა ბაწარს, რომლითაც გრძელი
წითური თმები ჰქონდა წაქრული და წყლით ისველებდა თავს. ნანო-
ბდა. რომ თავის ორი ათას გალთან ერთად არ გაიქცა რომაელებთან
ერეჩის ტაძრიდან.

ნაირად შუადღის მზეს ბრწყინვალემა ეკარგებოდა ანაზდეუ-
ლად. ყურე და ზღვა გაძნარ ტყვიას ემგვანებოდა მაშინ. რუხი
მტვრის ღრუბელი აღიმართებოდა ჰაერში და დაგრაგნილი გადი-
გრიგალებდა; პალმები იდრიკებოდნენ, ზეცა ქრებოდა, ისმოდა, რო-
გორ ეტყაპუნებოდა ჩამოვარდნილი ქვები საქონელს გავაზე. და
თავის კარვის ქუჭრუტანაზე ტუჩებშიმჭყლეტილი გალი უილაჯოდ
ხრილებდა გულგასენილი. აგონდებოდა საძოვრების სურნელი შე-
მოდგოვის დილით, თოვლის ფიფქები, ნისლში გზააბნეული ჯიხ-
ვების ბლავილი და თვალებდახუჭული თითქოს ხედავდა ჭყანტობ-
ზე წამომართულ ისლის ქოხებში დანთებული ცეცხლის პარპალს
ტყე-ტევრის წიად.

სხვებსაც ტანჯავდა სამშობლოს სევდა, თუმცა ეგზომ შორს არ
იყვნენ მისგან. დატყვევებულ კართაგენელებს შეეძლოთ ყურეს
გადაღმა. ბირსას კალთებზე დაენახათ თავიანთ ეზოებში გაფენილი
გავალაკები. მაგრამ გუშმაგნი განუწყვეტლივ დალაჯებდნენ ირგვ-
ლივ და ისინიც ერთი საერთო ჯაჭვით იყვნენ დაბმულნი, თითოეულ
მათვანს რკინის ხაჯალური ეკეთა კისერზე და მთელი დღე ბრბო

მოწარულიყო გარშემო მათ სამზერად. ქალები ბავშვებს უჩვენებდნენ მათს ოდესღაც მშვენიერ ტალავარს, ახლა რომ ნაფლეთებად ქცეული ჩამოჰკიდებოდათ გაძვალტყავებულ სხეულზე.

ყოველთვის, როცა გისკონს შეხედავდა, სიშმაგე იპყრობდა ოტარიდს, მისგან მიყენებული შეურაცხყოფა აგონდებოდა, სულს ეაფრთხოპინებდა, ნარჰავასისთვის ფიცი რომ არ ჰქონოდა მიცემული — არ მოვკლავო. თავის კარავში ბრუნდებოდა, ომბალოსა და ქერის ნახადს სვამდა, სანამ სიმთვრალე გონს არ დაუბნელებდა და მერმე შუადღის ალხზე ეღვიწებოდა საშინლად მოწყურებულს.

ამასობაში მათო ჰინო-ზარიტს ადგა გარს.

მაგრამ ქალაქს ზღვასთან შეერთებული ტბა იფარავდა. სამმაგი ვალავანი ჰქონდა შემორტყმული, ხოლო ირგვლივ მდებარე გორაკებზე ვოდლებით გაჰაგრებული კედელი იყო გადაჰიმული. მათის მანამდე არასოდეს შეხვედრია ამდაგვარი ალყის სარდლობა. თანაც სალამბოზე ფიქრი ტანჯავდა და ქალწულის დაუფლების ოცნება შურისძიების სიამოვნებად უჩნდა, სიამაყის დამაამებელ სიამოვნებად. მისი მშვენების ხელმეორედ ხილვის მძაფრი, გიჟური და გაჰუღპებული წადილით იწვოდა. იმასაც კი ფიქრობდა — ღესპანოზა ეკისრა, რომ კართაგენში მოხვედრილიყო და სალამბომდე მიეღწია როგორმე. ხშირ-ხშირად აკურევენებდა საიერიშო ნალარას და არავის უცდიდა, ისე ავარდებოდა ჯებირზე, რომლის აგებასაც ცდილობდნენ ზღვაში. შიშველი ხელებით გლეჯდა ლოდებს, ამხობდა იქაურობას, წაღმა-უკულმა იქნევდა ხმალს და კუწავდა ყველაფერს. არეულ-დაჩეული ბარბაროსები უკან მოჰყვებოდნენ. კიბეები ხრიგინით იმხვრეოდა და ხალხი ცვივოდა წყალში, რომელიც წითელ ტალღებად ეშხაჰუნებოდა ზღუდეებს, ბოლოს ჩოჩქოლი მიწყნარდებოდა და ჯარი უკან იხევდა, რათა ისევ შემოეტია.

მათო კარვის კართან ჩამოჯდებოდა, სისხლით დაწინწყლულ სახეს მოიწმენდა ხელით და კართაგენისაკენ პირშექცეული გაჰყურებდა დასალიერს.

მის წინ ზეთისხილის ხეებს, პალმებს, ტვიასა და ჰადრებს შორის ორი ვრცელი გუბე გაშლილიყო და უერთდებოდა მესამე ტბას, რომელიც მთლიანად არ ჩანდა. გორაკებს იქით გორაკები მოჩანდა ისევ და თვალუწვდენელ ტბაში წამომართულიყო პირამიდის ფორმის საესებით შავი კენძული. მარცხნივ, ყურის ბოლოში, ქვიშის დიუნები გადაშლილიყვნენ უეცრად გაჰვავებული უზარჰა-

ზარი ნაცრისფერი ტალღებივით; ხოლო სოსან-ლაქვირდის ფილაქანივით დაგებული გლუვი ზღვა შეუმჩნევლად უერთდებოდა ცისკიდურს. ველების სიმწვანე ზოგან ყვითელი ზოლებით დაფარულიყო. ბროწეულები მარჯნის ძიძიბებივით ეღვარებდნენ, ვაზის ლერწები ჩამოკონწიალებულიყო ნეკერჩხლის ტოტებზე; ნაკადულების რაკრაკი ისმოდა. ქოჩორა ტოროლები ზეცას ასკდებოდნენ და ჩამავალი მზის უკანასკნელი სხივები აოქროებდნენ სიოს ქროლვაზე გასაგრილებლად ლელიანიდან გამოცოცებულ კუთა ბაკნებს. მათო ხმამალა ოხრავდა, პირქვე დაემხოზოდა, ფრჩხილებს მიწაში ასობდა და ტიროდა. საწყალობლად, უბედურად და მიტოვებულად გრძნობდა თავს; ვერასოდეს ვერ დაეუფლება სალამბოს, მის ქალაქსაც კი ვერ დაიპყრობს.

ლამლამობით, მარტოდმარტო, თავის კარავში ათვალეირებდა ზაიმფს. რაში გამოადგა ეს საღვთო რიდე? ეჭვი იღვიძებდა ბარბაროსის გონში. მერმე პირიქით ეჩვენებოდა, რომ ქალღმერთის სამოსელი რაღაცნაირად სალამბოს ზიარი იყო და მისი სულის ნაწილი დაქპროლავდა, მსუბუქ სუნთქვაზე უფრორე ნაზი, თითებით სრვსდა, ყნოსავდა, სახეზე იკრავდა და ქვეთინით ჰკოცნიდა მას; მხრებზე იხვევდა, რათა სალამბოსთან სიახლოვის ილუზია შეექმნა.

ზოგჯერ მოულოდნელად გავარდებოდა გარეთ, ვარსკვლავების სინათლეზე აბიჯებდა ლაბადებში გახვეულ მძინარ მხედართა შორის. ბანაკის ბჰესთან მერანს მოახტებოდა და ორი საათის შემდეგ უტიკასთან გაჩნდებოდა, სპენდიუსის კარავში.

ჯერ გარემოცვის თაობაზე დაუწყებდა საუბარს, მაგრამ იმიტვის იყო მისული, რომ სალამბოს შესახებ ლაპარაკით დაეცხრო სევდა. სპენდიუსი შეავგონებდა — ჭკუას მოუხმეო.

— თავიდან მოიშორე ეგ საზიზღარი სატანჯველი! წინათ სხვათა ქვეშევრდომი იყავ, ახლა თავად ხარ სპათ წინამდგომი. კართაგენი კიდევაც რომ ვერ ავიღოთ, პროვინციები ხომ ჩვენს ხელთაა და ნუფეები შევიქნებით!

მაგრამ ზაიმფი ხომ მათია და როგორ ვერ გაიმარჯვებენ?! სპენდიუსის აზრით მხოლოდ მოთმინება იყო საჭირო.

მათო ფიქრობდა, რომ ტანიტის რიდე მხოლოდ და მხოლოდ ქანაანელთ მფარველობდა და ბარბაროსის გონებაამხვილობა უკარნახებდა: მამასაღამე, ზაიმფი მე არას მარგებს, მაგრამ არც კართაგენლებს წაადგება, რაკი დაჰკარგესო.

მერმე ერთმა აზრმა შეაშფოთა, ეშინოდა — ვაითუ ლიბიელთა ღმერთს აფთუქნოს რომ ვეთაყვანები, მოლოქი გამინაწყენდესო. და კრძალვით ჰკითხა სპენდიუსს: რომელ მათგანს შეეწირო ადამიანი მსხვერპლადო?

— ორივეს შესწირე! — უპასუხა ღიმილით სპენდიუსმა.

მათოს არ ესმოდა მონაყოფილის გულგრილობა ამ საკითხისადმი და ეკვი აიღო — მაგ ბერძენს ალბათ იღუმალი მფარველი ღვთაება ჰყავს და არ ამხელსო.

ბარბაროსთა ლაშქარში ყოველი რჯულისა და ეროვნების ხალხი იყო შეყრილი და ერთიმეორის ღმერთების გულის მონადირებას ცდილობდნენ, რადგან ეშინოდათ მათი. ზოგიერთი მამაპაპურ სარწმუნოებას უცხოური ნირით ესაუბრა. კიდევ რომ არ ჰქონოდათ მნათობთა რწმენა, მაინც სწირავდნენ მსხვერპლს ამა თუ იმ დამლუპველსა თუ მფარველ თანავარსკვლავედს. საშიშროების უამს შემთხვევით ნაპოვნი უცხო თილისმა წმიდა ნაწილად ესახებოდათ; ზოგჯერ მარტოოდენ სახელს ეთაყვანებოდნენ და იმეორებდნენ ისე, რომ არც კი ესმოდათ, რას ნიშნავდა იგი. მაგრამ ამდენი ხალხისა და სისხლისღვრის ნახვის, ამდენი ტაძრის გაძარცვის შემდეგ მრავალ მათგანს მხოლოდ ბედისწერა და სიკვდილი სწამდა და გარეული ნადირის უშფოთველობით იძინებდა საღამოობით. სპენდიუსი მზად იყო მიეფურთხებინა ოლიმპიელი იუპიტერის გამოსახულებისათვის, მაგრამ სიბნელეში ხმამაღლა ლაპარაკს ეკრძალებოდა და დილდილობით პირველად მარჯვენა ფეხზე იცვამდა ხამლს.

მან უტიკის პირისპირ გრძელი ოთხკუთხედი ტერასა აამართვინა ლაშქარს. მაგრამ ტერასის სიმაღლის მატებასთან ერთად ქალაქის სიმაგრეებიც მალღებოდა; ერთნი რომ დაანგრევდნენ, მეორენი თითქმის მაშინვე ააშენებდნენ ხოლმე. სპენდიუსი თავის ნალხს უფრთხილდებოდა და გეგმებს აწყობდა, ცდილობდა მოეგონებინა საომარი ხრიკები, რომლებიც ქვეყნის ზურგზე ხეტიალისას სქენოდა.

სად იყო ამდენხანს ნარჰავასი? ყველა შფოთავდა ამის გამო.

ჰანონმა სამზადისი დაასრულა. ერთ უმთვარო ღამეს ტივებით გადაიყვანა თავისი ჯარისკაცები და სპილოები კართაგენის ყურის მეორე ნაპირას. მერმე ცხელი წყაროების გორას შემოუთარეს, რათა ოტარიდს არიდებოდნენ და ზოზინით შეუდგნენ ლაშქრობას, ისე რომ ნაცვლად გარიჟრაჟზე მოულოდნელი თავდასხმისა, როგორც

სუფეტი ვარაუდობდა, მესამე დღესლა მიუახლოვდნენ ბარბაროსებს. მზე შუბისტარზე იყო.

უტიკას აღმოსავლეთის მხრიდან დაბლობი ეკრა, რომელიც კართაგენის დიდ ყურემდე იყო გადაჭიმული. ყურის იქით ორ დაბალ გორაკს შუა ველობი იყო ერთი. ბარბაროსები უფრო შორს, მარცხნისკენ დაბანაკებულიყვნენ, რათა ნავთსადგური ჩაეკეტათ. მათ კარვებში ეძინათ (ისე დაქანცულიყვნენ, იმ დღეს ბრძოლა არ შეეძლოთ მოწინააღმდეგეებს და ისვენებდნენ), როდესაც გზის მოსახვევში ლაშქარი გამოჩნდა.

შურდულებით შეიარაღებული მებარგულნი მარცხენა და მარჯვენა ფრთებზე განლაგებულიყვნენ, ოქროს ქერქოვანი აბჯრით შექურვილი წმიდა ლეგიონი წინა რიგს ქმნიდა. ლეგიონერები ფაფარშეკრეკილ, ყურებდაჭრილ მარტორქების მისამსგავსებლად შუბლზე ვერცხლის რქადადგმულ ლოხ ცხენებზე ისხდნენ. რაზმელებს შორის პატარა ჩაფხუტებით თავსდარქმული ჭაბუკები არხედნენ ორივე ხელში იფნის სათხედებს; უკან მიიმედ შეიარაღებული ქვეითების ვრძელი შუბები ირხეოდნენ. ამ ვაქრუჟანებს, რაც შეეძლოთ, მეტა იარაღი აესხათ: ხელშუბებიც დაექირათ, ნაჯახიც, კოშბალიც, ორ-ორი კალდიმიც; ზოგი ზღარბივით აბურძგვნილიყო საწერტლებით და ხელები გაეჩაჩხა რქის ფირფიტებითა და რკინის ბალთებით დაჯარჯულ თორწში ჩამჯდარს. ბოლოს ახოხოლებული, მალალი საომარი მანქანებიც გამოჩნდა: კარობალისტები, კანჯრები, ფილაკვნები და კირჩხაბები მოქანაობდნენ ურმებზე, რომლებშიაც ჯორები და წყვილ-წყვილი უღელი ხარი ება. ჯარი თანდათან იშლებოდა. აქოშინებული მეთაურები წინ და უკან დარბოდნენ, ბრძანებებს გადასცემდნენ და ერთიმეორისაგან სათანადო მანძილის დაშორებით აწყობდნენ რიგებს. სარდლებად დანიშნულ უხუცესებს ძოწისფერი მუზარადები ეხურათ და ზედ დამაგრებული გრძელი ფოჩები კოთურნების კოქსაკრავებში ეხლართებოდათ; სინგურით მოთხუნული სახე უელვარებდათ უზარმაზარი, ღმერთთა გამოსახულებებით შემკული ჩაფხუტების ქვეშ. ფარებისათვის სპილოს ძვლის არშიები შემოევლოთ, ძვირფასი ქვებით მოკენჭილი, — თითბრის კედლების გასწვრივ გეგონებოდათ მზეები იძვრიანო.

კართაგენელნი ისე ზანტად ეწყობოდნენ, რომ როქის მეომრები დაცინვით უყვიროდნენ — ჩამოსხედით, დაიღლებითო, გასიებულ

მუცლებს გამოგიფატრავთ, კანზე ვარაყს ჩამოგარეცხთ და გამდნარ რკინას შეგასმევთო.

სპენდიუსის კარვის წინ დარკობილ ლატანზე მწვანე ალამი გამოჩნდა: ეს ნიშანი იყო. კართაგენელთა ლაშქარში საპასუხოდ ბუჯ-ნალარა, წინწილები, საყვირები, ვირის ძვლის ნესტეები და ბარბითები აახმიანეს. ბარბაროსები ბანაკის მესერს გადაევიწყნენ და ორივე ლაშქარი ურთიერთის პირისპირ დადგა სათხედის სასროლ მანძილზე.

ერთმა ბალეარელმა მეშურდულემ წინ წადგა ბიჯი, შურდულის ღვედში თიხის სატყორცნი ჩადო, დაატრიალა და სპილოს ძვლის ფარი მიუქსხვრია რომელიღაც კართაგენელს. მოწინააღმდეგენი ერთმანეთს ეძგერნენ.

ბერძნები შუბის წვერებით ნესტოებს აგლეჯდნენ ცხენებს და მხედართ აყირავებდნენ. მონებს, რომელთაც ქვების სროლა ევალე-ბოდათ, მეტისმეტად დიდი ქვები წამოეღოთ და შორს ვერ ტყორ-ცნიდნენ, იქვე მათ წინ ვარდებოდა ნასროლი. კართაგენელი ქვეითები გრძელ-გრძელ ჭეკარდნებს ატრიალებდნენ და მარჯვენა ფრთა გა-აშიშვლეს; ბარბაროსები შეიჭრნენ მათ რიგებში და მახვილებით დასხნიეს თავები, თვალეში შესხმული სისხლით დაბრძალებულბ-მა გადაჭევეს სულთმობრძავთ, და სულგაფრთხობილთა გვამებ-ა-შუბების, ჩაჩქნების, აბჯრების, ხმლებისა და ერთმანეთში არეული სხეულების ზედახორა ტრიალებდა, ელასტიკურად იშლებოდა და იკუმშებოდა. კართაგენელთა კოჰორტები თვალდათვალ თხელდე-ბოდნენ, სილაში ჩაფლული საომარი მანქანებიც ვერასგზით ვერ გა-მოათრიეს. ბოლოს სუფეტის ტახტრევანიც (მისი ბროლის შიბებით შეწყული განიერი ტახტრევანი), რომელიც მეომართა თავებზე ისე ირწვოდა, როგორც ორჩხომელი ტალღებზე, გაქრა უეცრად. ეს მის სიკვდილს ხომ არ მოასწავებდა? ბარბაროსები მარტონი დარჩნენ.

მტვერი ნელ-ნელა ჩადგა და მათ სიმღერა დაიწყეს, როდესაც თავად ჰანონი გამოჩნდა სპილოზე ამხედრებული, თავშიშველი იყო. უკან შემომჯდარი ზანგი ბისონის ქოლგით უჩრდილებდა. ცისფერი ქვების ფარდული ყვავილებით მოჩითულ შავ ტუნიკაზე უთამაშებ-და. ალმასის რგოლები შემოეჭდო მსხვილ-მსხვილ მკლავებზე და პირდაღებული აქნევდა ბოლოში ლოტოსივით განზიდულ შუბს, რომელიც საჩქესავით ციალებდა. მაშინვე მიწა შეიძრა და ბარბა-როსებმა დაინახეს, რომ ერთ მწკრივად დაწყობილი, მოოქროვილ-

ემშვებიანი, ცისფრად ყურებმოხატული, ბრინჯაოში ჩამსხდარი კართაგენული სპილოები მოჭროდნენ მათზე ალისფერ ყაჯრებს ზემოთ წამომდგარი ტყავის გოდლების რხევით, რომლებშიაც სამსამი მოისარი იჭდა და ერთი უზარმაზარი მშვილდი მოექიმათ.

ჯარისკაცებმა სასწრაფოდ წაშაველეს ხელი დაფანტულ იარაღს, როგორც მოუხდათ, ისე დაეწყენ. თავზარდამცემმა შიშმა გაუყინათ გული. არ იცოდნენ, რა ექნათ.

გოდლებიდან უკვე წამოვიდა სათხედების, ისრების, აღმოდებული ქეიბჯრებისა და გამდნარი ტყვიის წვიმა. ზოგი ცდილობდა კოშკურაზე აცოცებულიყო და ყაჯრის ფოჩებს ებლაუჭებოდა. მათ ხანჯლებით ასხეპდნენ ხელებს და გამომშვერილ კალდიმებზე ეგებოდნენ გულადმა გადმომხობილნი. მყიფე ჰოროლები ხელში ემსხვრეოდნენ. სპილოები ისე დაბორილობდნენ ფალანგებში, როგორც ტახები კატაბარდებში; ხორთუმებით თხრიდნენ მარგილებს, ბანაკის ერთი ბოლოდან მეორეში გადიოდნენ და კარებს ამხობდნენ მკერდით. ბარბაროსები გაიქცნენ, გორაკებს შეაფარეს თავი, იმ ველს რომ შემორტყმოდა, საიდანაც კართაგენელი მოვიდნენ.

გამარჯვებული ჰანონი უტიკის კარიბჭეს მიადგა, ბუკს ჩააბერვინა. გოდლის თავანზე, ქონგურებს შორის ქალაქის სამი მსაჯული გამოჩნდა.

უტიკის მცხოვრებლებმა არ ინდომეს ეგზომ შეიარაღებული სტუნირების მიღება. ჰანონი გაცხარდა. მაშინ ისინი დათანხმდნენ მცირე ამალის თანხლებით შეეშვათ.

ვიწრო ქუჩაბანდებში სპილოები ვერ გაეტეოდნენ და იძულებული შეიქნენ გარეთ დაეტოვებინათ.

როგორც კი გალავანში შეადგა ფეხი სუფეტმა, ქალაქის, ხელი-სუფალნი მიეგებნენ მისასალმებლად. ჰანონმა ცხელი აბანო მოითხოვა და თავისი მზარეულები მოაყვანინა.

სამი საათის შემდეგ იგი ისევ ნებივრობდა დარიჩინის ზეთში, რომლითაც აბაზანა ავესოთ. იბანდა და თან სადილობდა გაშლილ ხარის ტყავზე, ფლამინგოს ენებს მიირთმევდა, თაფლით შეზავებულ ყაყაჩოს მარცვალს აყოლებდა ზედ. მის გვერდით უძრავად გაშეშებული, გრძელსა და ყვითელ სამოსში გამოწყობილი ბერძენი აქიმი ჟანიდან ჟამზე აცხელებინებდა აბანოს და აუზის საფეხურებზე ჩა-

კუცქელი ორი ბიჭი თეძობს უზელდა სუფეტს. მაგრამ საკუთარ სხეულზე ზრუნვა სახელმწიფო საქმეს როდი უშლიდა: იგი წერილს უკარნახებდა დიდი საბჭოს სახელზე და თანაც რაკი ტყვეები ევდოთ ხელთ, ცდილობდა უსაშინლესი სასჯელი მოეგონებინა.

— დაიცა — უთხრა მან მონას, რომელიც ფეხზე მდგარი წყრდა ხელისგულზე, — აქ მომიყვანონ ისინი! მინდა ვნახო!

მოთეთრო ნისლით გავსებული დარბაზის სიღრმიდან სამი ბარბაროსი გამოათრიეს: სამნიელი, სპარტელი და კაპადუკიელი. ჩირაღდნები წითელი ლაქებივით ჩანდნენ ორთქლის ბურუსში.

— განაგრძე! — თქვა ჰანონმა, — განიხარეთ, ბაალთ მთიებნო! თქვენმა სუფეტმა ამოწყვიტა გაუმადლარი ძაღლების ხროვა! კურთხეულ იყოს რესპუბლიკა! ბრძანება გაეცით, სამადლობელი ლოცვა აღავლინონ! — სუფეტმა ტყვეები შეამჩნია და გადაიხარხარა: — ოჰო! სიკელო მამაცებო! დღეს აღარ ღრიალებთ მაშინდებურად! ეს მე ვარ! მიცანიო? სადღაა თქვენი საჭურველი? საშიშნი ხართ. ღმერთმანი! — და ვითომც ეშინიაო, მოიკუნტა, თითქოს დამალვა სურდა, — ცხენებს, ქალებს, მიწებს თხოულობდით, მსაჯულობაა და ქურუმობასაც მოინდომებდით ალბათ! აბა რად არ უნდა გეთხოვათ? რაკი ინდომეთ, მოგცემთ შავ მიწას, ოღონდ ვერასდროს ევლარ ამოხვალთ იქიდან! ახალთახალ სახრჩობელებზე დაგაქორწინებთ! ჯამაგირო? გამდნარ ტყვიას ჩავასხამთ ხახაში ქირის საზღაურად! საუკეთესო ადგილს მოგიზომავთ, ძალიან მაღლა, ღრუბელთა შორის, რათა არწივებს დაუახლოვდეთ!

თმაგაჩეჩილი და სამოსელშემოძარცული სამი ბარბაროსი უახროდ შესცქეროდა, არ ესმოდათ, რას ამბობდა კართაგენელთა სარდალი. მუხლში დაჭრილნი ქამანდით შეეპყროთ და იატაკის ფილებამდე ჩამოშვებული მსხვილი ბორკილები დაედოთ მაჯებზე. ჰანონი გააშმაგა მათმა სიმშვიდემ.

— დაიჩოქეთ, დაიჩოქეთ-მეთქი, ტურებო! ბაღლინჯობო! ტურტლიანებო! ხმასაც კი არ იღებენ! კმარა! ენა ჩაიგდეთ! ცოცხლად გაატყაონ! არა! დაიცათ!

ჰიპოპოტამივით ხროტინებდა და თვალებს აბრიალებდა. სურნელოვანი ზეთი იღვრებოდა მისი სხეულით შეპირთავეებული აუზიდან. აქერცლილი კანი ეზინთებოდა და ჩირაღდნების სინათლეზე ვარდისფრად უბზინავდა.

მერმე კარნახი განაგრძო:

— ოთხი დღის განმავლობაში მეტისმეტად გავგაწამა მზემ. მაკარის გავლისას ჯორები დაგველუპა. ხელსაყრელი მდგომარეობისა და არაჩვეულებრივი სიმამაცის მიუხედავად... ოჰ! დემონადეს! როგორ მტკევა! აგურები გაახურონ, ვიდრე წითლად არ გავარვარდებოდეს!

ატყდა ასტამთა ჩხაყუნი და აგუგუნდა ღუმელი. გუნდრუკი ძალუმიად აკვამლა საცეცხლურებზე და ორმა შიშველმა, ოფლისაგან ღრუბელივით სველმა მექისემ ხორბლის, გოგირდის, შავი ღვინის. ძაღლის რძის, ნარდის, ხის ფისისა და სურნელ-საკმეველისაგან შეზავებული საცხით დაუწყა ზელა. დაუცხრომელი წყურვილი ტანჯავდა სუფეტს, მაგრამ ყვითელსამოსიანმა აქიმმა ნება არ დართო და გაუწოდა ოქროს სასმისი, რომელშიაც ჭრელი გველის ნახარში ესხა და ოხშივარი ასლიოდა.

— შესვი! — უთხრა, — რათა მზისგან ნაშობი გველების ძალით განიქსკვალოს შენი ძელის ტვინი. გული გაიმაგრე. ღმერთთა არალო! ხომ იცი, რომ ეშმუნის ერთი ქურუმი განუწყვეტილად ადევნებს თვალს ძაღლის დასის ირგვლივ თავმოყრილ უღმობელ ვარსკვლავებს, რომელთაგანაც მომდინარეობს ეგ შენი სენი. ის ვარსკვლავები მკრთალდებიან შენი კანის ფორეჯებივით და სიკვდილი არ გიწერია.

— ჰო! ჰო! სწორედ მაგრეა, — გაიმეორა სუფეტმა, — სიკვდილი არ მიწერია!

ჩალიღავებული ტუჩებიდან გახრწნილი ცხედრის სუნზე უფრო გულისამრევი მყრალი სუნთქვა ამოსდიოდა მას. თვალების ადგილას თითქოს ორი ნაკვერჩხალი ენთო. წარბები არ გააჩნდა, ხორკლიანი ტყავი გადმოჰკეცოდა შუბლზე, ყურები გაჩაჩხოდა და გასიებოდა, ნესტოების ირგვლივ შემორკალული ღრმა ნაოქები მძვინვარე მხეცის იერს, უცნაურსა და საზარელ შესახედაობას ანიჭებდა: ხმა ჩახლეჩოდა და ლაპარაკის ნაცვლად რალაცნაირად ლულულულებდა, ღმუოდა. აქიმს უთხრა:

— შესაძლოა მართლაც მაგრე იყოს, დემონადეს. მართლაც დახე რამდენიმე მუწუქმა შეიკრა პირი. თავს კარგადა ვგრძნობ. შეხედე, რა მადა მაქვს!

და იმდენად სიხარბით არა, რამდენადაც ნათქვამის დასამტკიცებლად და თავის დასაჩვენებლად — უკეთა ვარო. პიტნაში გადაზელოლ ყველს მისწვდა. ფხაგაცილილ თევზსაც წაეტანა. გოგრას.

კვერცხით შეზავებულ ხამანწყას, ხანდალს, ქამა სოკოს და პწკალზე შემწვარ პატარა ჩიტებსაც შეექცა. თან ტყვეებს შესცქეროდა და ტკებოდა მათი წამების წარმოდგენით. სიკა მოაგონდა და სხეულის საღმობისაგან გამოწვეული რისხვა ლანძღვა-გინებით გადმოაღვარა ტყვეებს:

— ოპ! გამყიდველნო! ოპ! არამზადებო! ბილწნო! შეჩვენებულნო! თქვენ მასხამდით ლატს მე? მე! სუფეტს! ჩვენი დამსახურება, ჩვენი სისხლის საზღაურო. ამბობდით! ოპო! კარგი! თქვენი სისხლი იყოს! თქვენი სისხლი! — შემდეგ თავის თავს გაუბა საუბარი: — ყველას ამოვყლეთ! ერთსაც კი არ გავყიდით მონად! თუმცა აჯობებდა ჭერ კართაგენში წამეთრია! დამინახავდნენ... მაგრამ წამოვიღე კია საკმარი ბორკილები? დაწერე: გამომიგზავნეთ... რამდენნი არიან ეს გასაწყვეტლები? ვინმე გააგზავნე, მუთუშბაღსა ჰკითხოს! წა! არავითარი შებრალება! ყველას მაჯები დაასხიპონ და კალათებით მომიტანონ!

მაგრამ ველურმა ყიყინამ, უცნაურმა, ერთსა და იმავე დროს ყრუ და მკვეთრმა ყვირილმა მიაღწია დარბაზამდე და ჰანონის ხმა და ჭურჭლის წკრიალი ჩაახშო. ყიყინა გაძლიერდა და უეცრად გაისმა სპილოების გაშმაგებული ხავილი. თითქოს ბრძოლა განახლებულიყო. ქალაქში საშინელი ალიაქოთი ატყდა.

კართაგენელებს არც უფიქრიათ ბარბაროსებს გამოსდგომოდნენ, ვალავნის გასწვრივ განლაგებულიყვნენ თავიანთი ალალითა და მსახურებითურთ სატრაპებივით განსაცხრომლად გამზადებულნი; მარგალიტის არშიებით მოქსელილ, ლამაზ კარვებში მოიკალათეს და მოილხინეს, ხოლო როქის სპის ბანაკისაგან მიღეწ-მოღეწილი და ჩაქარბაკებული ნანგრევების გროვალა დარჩენილიყო. ბარბაროსთაგან პირველად სპენდიუსმა მოიცა გული, ზარქსასი გაგზავნა მათოსთან, ტყეები შემოირბინა, თავის ხალხს მოუყარა თავი (დანაკარგი უმნიშვნელო იყო). უბრძოლველად დამარცხებით გაცოფებული ბარბაროსები ისევ დაეწყვნენ. ამ დროს ნავთობით სავსე კასრი იპოვეს, უეჭველად კართაგენელთა დანატოვარი. მაშინ სპენდიუსმა ღორების კოლტი მოარეკინა ახლომახლო მამულებიდან, კუპრით შეაგლეხინა, ნავთი გადაასხა, ცეცხლი წაუქიდა და უტიკისაკენ გარეკა.

ცეცხლით დამფრთხალმა სპილოებმა გაქცევა იკადრეს. აქეთ აღმართი იყო, შემხვდურები სათხედებს ესროდნენ, სპილოებმა პირი

იბრუნეს და უკანვე გამოქანდნენ, კართაგენელთა წყებაში შეიჭრნენ. ეშვებით აყრევიანებდნენ ნაწლავებს, ახრჩობდნენ, უზარმაზარი ფეხებით მიწას აჭყლეტდნენ ბედასლ მეომრებს. სპილოებს ბარბაროსთა ლაშქარი მოჰყვა. პუნიკურ ბანაკს ხანდაკები არ ერტყა და პირველსავე იერიშზე გადათქერეს, გალავანს მიაუხუცეს კართაგენელები, რადგან როქის სპის შიშით ბჭეები არ გახსნეს უტიკელებმა.

ინათა. დასავლეთის მხარეს მათოს ქვეითი ჯარი გამოჩნდა. ამავე დროს ცხენოსნებიც გამოძვრნენ საიდანღაც, — ეს ნარჰავასი იყო თავისი ნუმიდიელებით. ღრანტეებსა ად ძეძვის ბუჩქებზე ახტუნებდნენ ცხენებს და გაქცეულებს ისე დასდევდნენ, როგორც მწვერუბი კურდღლებს. ომის ბედის ამ ცვალებადობამ შეაწყვეტინა სწორედ სუფეტს სიტყვები, მან მონებს დაუყვირა — აბაზანიდან ამოსვლაში შემეშველეთო.

სამი ტყვე ისევ მის წინ იდგა. ზანგმა, რომელიც ბრძოლის ველზე საჩრდილობლით ახლდა ჰანონს, რაღაც უჩუროხულა ყურში.

— მერე რაო?..— მიუგო ნელა სუფეტმა და უკმეხად დასძინა:— ესენი ჩააძაღლეთ!

ეთიოპელმა გრძელი ხანჯალი ამოიძრო ქამრიდან და სამივეს თავები დააყრევინა. ერთი თავი ტრაპეზის ნამუსრევზე დაგორდა, აბაზანაში ჩავარდა და რამდენსამე ხანს ტივტივებდა პირდაღებული და თვალეგაციებული. დილის სინათლე აღწევდა ვიწრო სარკმელებიდან. პირქვე ჩამხობილი გვამებიდან სისხლი ქაფქაფით ასხამდა შადრევანივით და ცისფერ ფხვნილმოყრილ მოზაიკის იატაკს ფარავდა. სუფეტმა ხელისგული დაისველა ამ თბილ წუმპეში და მუხლები დაიზილა: ახალი სისხლიც წამალი იყო.

სალამო ეამს თავის ამალასთან ერთად გაიქცა ქალაქიდან და მთებს მიაშურა, რათა თავის ჯარს შეერთებოდა.

ლაშქრის საცოდავ ნარჩენებსლა მოუყარა თავი.

ოთხი დღის შემდეგ გორზასთან იდგა ერთი ხეობის კბოღეზე, როდესაც დაბლა სპენდიუსის რაზმეულები გამოჩნდნენ. ოცი ღონიერი შუბი რომ დაეხვედრებიათ ვიწრო ხეობაში მომავალი ლაშქრისათვის, სულ იოლად შეაჩერებდნენ. გაოგნებულმა კართაგენელებმა კი ხელისგაუხმრევლად გაატარეს. უკანა რაზმეულში ჰანონმა ნუმიდიელთა მთავარი შეიცნო. ნარჰავასმა თავი დაუქნია მისასალმებლად და რაღაც ანიშნა. სუფეტი ვერაფერს მიხვდა.

შიშის ძრწოლით შეპყრობილნი ბრუნდებოდნენ კართაგენში.

მხოლოდ დამდამობით ბედავდნენ სიარულს, დღისით ზეთისხილის ტყეებში იმალებოდნენ. ყოველ გადასასვლელზე რამდენიმე კაცი უცვდებოდათ, ხანდახან დაღუპულად მიაჩნდათ თავი. ბოლოს ჰერმე-უპის კონცხს მიაღწიეს და გადასაყვანად მათ ხომალდები მოაშვე-ლეს ქალაქიდან.

ჰანონი ისე დაქანცული და სასომიხილი იყო, — განსაკუთრე-ბით სპილოების დაკარგვა უკლავდა გულს, — რომ დემონადესს სა-წამლავი სთხოვა. წინდაწინვე გრძნობდა თავს ჯვარზე გაკრულად.

კართაგენს ძალა არ ეყო მის წინააღმდეგ აღსაშფოთებლად. ოთხი ათას ცხრაას სამოცდათორმეტი სიკლი ვერცხლი და თხუთმე-ტი ათას ექვსას ოცდასამი სიკლი ოქრო დაკარგეს, თვრამეტი სპი-ლო, დიდი საბჭოს თოთხმეტი წევრი, სამასი მდიდარი და რვა ათას-მოქალაქე დაეღუპათ. სამი თვის საკმარი ხორბალი, უამრავი ბარგი-პარხანა და ყველა საომარი მანქანა დარჩათ ბრძოლის ველზე! ნარ-ჰავასის განდგომა უეჭველი იყო. ორივე ქალაქის ალყა განაახლეს. ოტარიდის ლაშქარი ტუნისიდან რჩადესამდე გაიშალა. აკროპოლის მალლობიდან მოჩანდა ველ-მინდვრებზე ამდგარი, ცად აწვდენილი კვამლის სვეტები: ეს მდიდართა სასახლეებს სპობდა ხანძარი.

მხოლოდ ერთადერთ კაცს შეეძლო რესპუბლიკის ხსნა. ახლა ნა-ნობდნენ, რომ თავის ღროზე სათანადოდ არ დააფასეს და მშვიდო-ბის პარტიამაც კი დაადგინა ზვარაკი შეეწირათ ჰამილკარის დაბრუ-ნებისათვის.

ზაიმფის ზილვამ სულიან-ხორციანად ააფორიაქა სალამბო. დამ-დამობით ქალღმერთის ფეხის ხმა ჩაესმოდა, ეღვიძებოდა შეძრ-წუნებულს და წიოდა. ყოველდღე სანოვაგეს აგზავნიდა ტაძრებში. ტაანაქი წელებზე ფეხს იდგამდა მისი ნება-სურვილის აღსასრუ-ლებლად და შაჰაბარიმიც არ სცილდებოდა.

ჰამილკარ ბარკა

მემთვარიემ, რომელიც ეშმუნის ტაძრის სახურავზე ტეხდა და მეებს, რათა მნათობის მოძრაობა ბუკით ემცნო ქალაქისათვის, ერთ დილას ზღვის ზედაპირზე გრძელფრთებგაშლილი ფრინველის მსგავსი რამ საგანი შეამჩნია დასავლეთის მხარეს.

ეს სამწყება ხოფებიანი ხომალდი იყო, ქიმზე ცხენის გამოსახულება ჰქონდა ამოკვეთილი. მზე ამოლიოდა. მემთვარიემ ხელით ბოიჩრდილა, შემდეგ ნალარას მისწვდა და მთელ კართაგენზე დააყვირა თითბრის საკრავი.

სახლებიდან გარეთ გამოცვივდნენ. ერთიმეორის ნათქვამის დაჯერება არ უნდოდათ, კამათობდნენ. ჯებირი ხალხით გაიქედა. ბოლოს ყველამ შეიცნო ჰამილკარის ტრირემა.

ამპარტავენულად და უკარებლად მოცურავდა სწორანძიანი ხომალდი, იალქანგაბერილი მოაპობდა ქაფს. უზარმაზარი ხოფები რიტმულად ეშვებოდნენ წყალში. დროდადრო გემის ხერხემლის წვერი, გუთნის სახნისს რომ ჰგავდა, ჩნდებოდა ტალღათა ზემოთ და წინამხრის დეზივით მოგრეხილი ჰეინტის ქვეშ სპილოსძვლისთავიანი ყალყზე შემდგარი ცხენი ზღვის ტრამალებზე გაქენებულს ემსგავსებოდა.

მალალი კონცხის სიახლოვეს ქარი არ უბერავდა. იალქანი დაეშვა და გამოჩნდა მესაქის გვერდით მდგარი თავშიშველი კაცი. იგი იყო, სუფეტი ჰამილკარი! რკინის ელვარე ბეთგარი ეცვა, მხრებზე ღამაგრებული წითელი მოსასხამი მკლავებს არ უფარავდა, ორი გრძელი მარგალიტი ეკიდა ყურებზე და ხშირი შავი წვერი მკერდზე ეფინა.

გალერა უკვე სანაპირო ტინებს შორის მოქანაობდა და ჯებირს მოჰყვებოდა. ხალხი ყვირილით მოსდევდა ფეხდაფეხ:

— სალამი შენდა! კურთხეულიმც იყავ, ქამონის თვალო! ოჰ! გადაგვარჩინე! სულ მდიდრების ბრალია! შენი მოკვლა უნდათ! გაფრთხილდი, ბარკა!

იგი ხმას არ იღებდა, თითქოს ოკეანეთა და ბრძოლათა ზათქს დაეყრუებინა სავსებით. მაგრამ, როცა აკროპოლის კიბეს ჩაუარა

გემმა, ჰამილკარმა თავი ასწია და გულხელდაკრეფილმა გადახედა ემპუნის ტაძარს. შემდეგ უფრო მაღლა უზარმაზარ, მოკრიალებულ ზეცას მიაწვდინა თვალი. მკახე ხმით რაღაც უბრძანა მეზღვაურებს. ტირიემა შეტორტმანდა, ჯებირის ცხვირზე ქარტეხილთა დასაშოშ-მინებლად აღმართულ კერპს გაეხახუნა და ტურტლიან, ნაფოტებითა და ხილის ნაფცქვენებით გაჭუჭყიანებულ სავაქრო ნავთსაყუდელში შეეცურდა, ხიმინჯებზე ბაგირებით მიბმულ და ნიანგისუბებიან ხომალდთა შორის შეიქრა და მისწი-მოსწია. ხალსი მოცვივდა, ზოგი ცურვით წამოვიდა. ტირიემამ ყურე გადაჭრა და ლურსმნებით აბურძგვნილ ბჭეს მიაღვა. ბჭე აიწია და ხომალდი თვალს მიეფარა ღრმა კამარაში. სამხედრო ნავთსაყუდელი ქალაქისგან სავსებით გამოყოფილი იყო. როცა ელჩები ჩამოდიოდნენ, ორ კედელს შუა გაატარებდნენ ხოლმე მათ, დერეფანში, რომელიც მარცხნივ, ქამონის ტაძართან გამოდიოდა. წყლის ამ უზარმაზარ, თასივით მრგვალ მოედანს სანაპირო ერთყა და გემთა საყუდრები იყო აშენებული ზედ. ყოველი საყუდრის წინ ორ-ორი სვეტი იყო აღმართული და სვეტისთავებს ამონის რქები ეყეთა. ამნაირად, სტოა მთელი აუზის ირგვლივ გადაჭიმულიყო. შუა ყურეში, პატარა კუნძულზე, ზღვათა სუფეტის სახლი წარმომართულიყო.

წყალი ისე გამჭვირვალე იყო, რომ თეთრი კენჭებით მოკირწყ-ლული ფსკერი მოჩანდა. ქუჩათა ხმაური არ აღწევდა აქამდე და ჰამილკარი გვერდით ჩავლისას ცნობდა ტირიემებს, რომლებს-თვისაც წინათ ესარღლა.

ოციოდელა გადარჩენილიყო ასეთი, საყუდრებში მშრალ მიწა-ზე გადმოფერდილიყვნენ ან არა და ხერხემალზე იდგნენ პირდაპირ, ძალზე მაღალი კიჩოებითა და გამობერილი წინამხრებით, ოქროთი და იღუმალი ნიშნებით რომ ჰქონდათ შემკული; ქიმერებს ფრთები ჩამომსხვრეოდათ, პატეკ ღმერთებს — მხარ-მკლავები, კუროებს — ვერცხლის რქები, — და სანახევროდ ჩამორეცხილნი, უძრავნი, და-წულღურობებულნი, მაგრამ წარსულისა და მოგზაურობათა სურნე-ლით აღსაესენი იმ ხეიბარ მეომართა მსგავსად, თავიანთ სარდალს რომ ხედებიან ისევ. თითქოს ეუბნებოდნენ ჰამილკარს: „ეს ჩვენა ვართ, ჩვენ და ჩვენსავით შენც მარცხი მოგსვლია!“

ზღვათა სუფეტის გარდა არავის ჰქონდა უფლება საამირბარო სახლში შესვლისა. სანამ მისი სიკვდილის უტყუარი საბუთი არ მოუ-ვიდოდათ, ცოცხლად თვლიდნენ. უხუცესები კიდევ ერთ მეუფრო-

სეს იცილებდნენ თავიდან ამით და არც ჰამილკარის მიმართ გადა-
უხვევიათ ადათისათვის.

სუფეტი უკაცრიელ სახლში შევიდა. ყოველ ნაბჯზე პოულობ-
და წინანდელ ადგილას თორნ-იარაღს, ავეჯს და ნაცნობ საგნებს.
აოცებდა ეს. დერეფანში მუჯამარზე აქამდე შემორჩენილიყო მელ-
ქარტის სავედრებლად გამგზავრებისას დაგზნებული ნელსულნეუ-
ბის ფერფლი. ასე როდი წარმოედგინა შინ დაბრუნება! ყველაფერი,
რაც მოიმოქმედა და ნახა, გადაეშალა გონების თვალწინ: იერიშები,
ხანძრები, ლეგიონები, ქარტეხილები, ღრეპანუმი, სირაკუზი, ლილი-
ბე, ეტნას მთა, ერიქსის ზეგანი, ბრძოლაში გატარებული ხუთი წე-
ლი, — იმ დამღუპველ დღემდე, როცა იარაღი დაყარეს და დაკარგეს
სიცილია. შემდეგ მოიგონა ლიმონის ქალაქები, მწყემსები, ნაცრის-
ფერ გორაკებზე შეფენილ თხების არევებს რომ მწყსიდნენ, და გუ-
ლი აუძგერდა იმ მეორე კართაგენის წარმოსახვისას, რომლის იქ აგე-
ბაზე ოცნებობდა. ეს ზრახვანი და მოგონებანი უტრიალებდა ჭერაც
ხომალდის ტორტმანით გაბრუებულ თავში, სევდა მოერიდა, უეცარმა
სისუსტემ შეიპყრო და ღმერთთან სიახლოვე მოუნდა.

მაშინ სახლის უმაღლეს ტერასაზე ავიდა, მკლავზე ჩამოკიდე-
ბული ოქროს ნიჟარიდან ლურსმნებგარკობილი ჩქიფი ამოიღო და
პატარა, მრგვალი ოთახის კარი გააღო.

კედელში ჩასმულ მინასავით გამჭვირვალე პატარა შავი ღისკოე-
ბიდან მკრთალი სინათლე ეფინებოდა სენაკს. ამ თანაბარზომიერი
ღისკოების მწყკრივთა შორის ღრუები იყო ამოღრუტნული კოლუმ-
ბარიუმების ურნების მსგავსად. ყოველ ღრუში მრგვალი და რუხი
ქვა იდო, სიმძიმე შეხედვითაც ეტყობოდა. მხოლოდ მაღალი სულის
აღამიანები ეთაყვანებოდნენ ამ მთვარიდან ჩამოცვენილ აბადირებს.
ჩამოვარდნით ვარსკვლავებს აღნიშნავდნენ ისინი, ზეცასა და
ცეცხლს; ფერით — მრუშე ღამეს, ხოლო სიმკვრივით — მიწიერ არს-
თა კავშირს. შეხუთული ჰაერი იდგა ამ იდუმალ სამყოფელში. კარის
ქუჭრუტანებიდან ქარს ზღვის სილა შემოეტანა და ნიშებში შე-
წყობილ ქვებს თეთრად წაჰფენოდა. ჰამილკარმა სათითაოდ გადათვა-
ლა ქვები, შემდეგ სახე ზაფრანისფერ მოსასხამში ჩამალა, მუხლთ
მოიყარა და მიწაზე განერთხო ხელებგამხვართული.

ღღის შუქი სცემდა გარედან კედელში ჩასმულ შავ ფურცლებს.
მცენარეულობა, ბორცვები, ცხოველთა ბუნდოვანი აჩრდილები და
კორიანტელი იხატებოდა მათს გამჭვირვალე სიზრქეში. ოთახში ნა-

თელი იღვრებოდა, შემადრწუნებელი და თანაც სიმშვიდის მგვრელი, როგორც უნდა ყოფილიყო შუქი სწორედ მზის მიღმა მხარეს, მომავალ არსებათა დაღვრემილ სივრცეში. ჰამილკარი ცდილობდა გონიდან განეგდო ყველა სახე და ყველა ნიშანი, ყველა სახელი ღვთაებებისა, რათა უკეთ ჩაწვდომოდა მარად უცვლელსა და უძრავ სულს, მოვლენებში რომ იმალება. პლანეტების სიცოცხლით იმსკვალეობდა და სიკვდილისა და ყოველგვარი შემთხვევითობისადმი გონიერულ და შინაგან, უღრმეს ზიზღს გრძნობდა ამ წუთას. როდესაც ადგა, სიბრალულისა და შიშისგან შეულახველი მტკიცე სიმამაცით სავსე ჰქონდა გული. სული შეეხუთა და ავიდა კოშკზე, რომელიც კართაგენს გადაჰყურებდა.

ქალაქი მრუდე ხაზად ეშვებოდა ქვევით თავისი გუმბათებით, ტაძრებით, ოქროს სახურავებით, სასახლეებით, პალმების ჭალებით, აქა-იქ დალაგებული მინის ბირთვებით, რომლებშიაც სინათლე ჩქეფდა და სიმაგრეები უზარმაზარ არშიასავით შემორტყმოდა ამ მისკენ გადმოხრილ სიუხვის თასს. დაბლა მოჩანდა ნავთსადგურები, მოედნები, შიდა ეზონი, ქუჩათა ქარგა და ამ სიშორიდან ქვაფენილთან გასწორებული ნამცეცა ადამიანები. აჰ! ჰანონს რომ არ დაეგვიანებინა იმ დილით ეგატის კუნძულებთან! მან თვალები მიაშტერა დასალიერს და რომის მხრისკენ გაიშვირა ათრთოლებული ხელები.

აკროპოლის საფეხურები ხალხით იყო სავსე. ქამონის მოედანზეც იჭგვლიმებოდნენ, რათა სუფეტი დაენახათ გამოსვლისას, ტერასებს თანდათან ავსებდა ბრბო. ზოგიერთმა იცნო და შორიდან უძღვრა სალამი. ჰამილკარი შიგნით შებრუნდა, რათა მოქალაქეთა მოუთმენლობა გაეცხოველებინა.

დაბლა, დარბაზში თავი მოეყარათ ყველაზე გავლენიანთ მის მომხრეთა შორის. აქ იყვნენ ისტათენი, სუბელდია, ჰიქტამონი, იეუბა და სხვანი. მათ უამბეს, რაც მოხდა დაზავების შემდეგ: უხუცესთა სიძუნწე, როქის სპის წასვლა, მობრუნება, მათი მოთხოვნილებანი, გისკონის დატყვევება. ზაიმფის მოტაცებაც შეატყობინეს, მოუთხრეს, როგორ მიეშველნენ უტიკას და მერმე როგორ მიატოვეს იგი; მაგრამ ვერავინ გაბედა იმის თქმა, რაც თავად მას ეხებოდა. ბოლოს დაიშალნენ, რათა ისევ შეხვედროდნენ ერთმანეთს ღამით, უხუცესთა საბჭოს სხდომაზე, მოლოქის ტაძარში.

ისინი კარებში გადიოდნენ, როცა გარეთ, კარებთან ერთი ჩოჩქოლი ატყდა. მიუხედავად მსახურთა წინააღმდეგობისა, ვიღაც ლა-

მობდა შემოსვლას. ალიაქოთი გაორკეცდა და ჰამილკარმა ბრძანა, შემოეყვანათ უცნობი.

ბებერი, დაჩაჩანაკებულ-დანაოკებელი, აცახცახებული ზანგის დიაცი შემოჩერჩეტდა, კოჭებამდე ჩამოშვებულ ფართო ლურჯ მოსასხამში გამოხვეული. იგი სუფეტისკენ წამოვიდა და რამდენსაქე ზანს თვალი თვალს გაყრილნი შეჰყურებდნენ ერთმანეთს. ანაზღად ჰამილკარი შეთრთოლდა, ხელის გაქნევით დაითხოვა მონები და შემოსულს ანიშნა ფრთხილად გაჰყოლოდა, მკლავში ჩააელო ხელი და შორეულ ოთახში შეათრია.

ზანგის ქალი მიწაზე დაემხო და ფეხები დაუკოცნა. ჰამილკარმა უხეშად წამოაყენა.

— სად დატოვე იგი, იდიბალ?

— იქ, პატრონო, — მიუგო მან და მოსასხამები შემოიხსნა, სახელოთი სახე მოიწმინდა. შავი ფერი, ბებრული ცახცახი, მოკალეული წელი უეცრად გაქრა. ეს ჰარმაგი მოხუცებული იყო, ჯანლონიერი, მისი სახის კანი სილას, ქარსა და ზღვას დაეთრიმლა თითქოს. ფრინველის ბიბილოსავით ერთი ბლუჯა თეთრი თმა შეერჩინა კეფაზე. დამცინავი მზერით დაანახა ძირს დაყრილი გადასაცმელი.

— ეგ კარგად გიქნია, იდიბალ! კარგია! — შემდეგ მახვილი მზერა მიაშტერა, — ხომ არავის აუღია ეჭვი?..

მოხუცებულმა ქაბირები დაიფიცა — საიდუმლო არავისთვის გამინდვიაო. არ მოვცილებივართ ჩვენს ჯარგვალს, პადრუმეტიდან სამი დღის სავალზე რომ დგას, კუთი ავსებულ სანაპიროზე, სადა კლიუნები პალმებითაა დაფარული.

— შენი ბრძანებისდა მიხედვით, პატრონო, სათხედის ტყორცნას და ცხენოსნობას ვასწავლი!

— ხომ ღონიერია?

— დიახ, პატრონო, და თანაც გულადი ფრიალ! არც უნასისა ეშინია, არც ქუხილის, არც მოჩვენების. ფეხშიშველა დარბის მწყემსივით უფსკრულთა კიდებზე...

— მიაძბე! მიაძბე!

— მძვინვარე მხეცების შესაპყრობად ხაფანგებს იგონებს. წინა თვეში, თუ დამიჯერებ, არწივი დაეჭირა და მოათრევდა. ფრინველისა და ბავშვის სისხლი მსხვილ-მსხვილ წვეთებად ჩქეფდა ჰაერში სიოთი გატაცებული ვარდის ფურცლებივით. გამშაგებული არწივი გამწარებით უხათქუნებდა ფრთებს; ბავშვი მკერდში იხუტებდა და

ფრინველს რომ სული ხდებოდა, ყმაწვილი სიცილს უმატებდა და-
ჯახებული ხმლების წკრიალის ხმაზე.

ეს სიდიადეს წინასწარმეტყველებდა და ალტაცებულმა ჰამილ-
კარმა სიხარულით დახარა თავი.

— მაგრამ ეს ერთი ხანია რაღაცნაირად შფოთავს. შორით გა-
ჰყურებს ზღვაზე გამოჩენილ აფრებს, მოიწყინა, საჭმელს არ ეკარე-
ბა, ღმერთთა შესახებ მეკითხება და კართაგენის ნახვა უნდა.

— არა! არა! ჯერ არა! — წამოიძახა სუფეტმა.

ბებერმა მონამ, ეტყობოდა, იცოდა, რა განსაცდელი აშინებ-
და ჰამილკარს და განაგრძო:

— როგორ დავაკავო? იძულებული ვარ, დაპირებებით ვკვებო
და ახლაც კართაგენში მხოლოდ იმისთვის ჩამოვედი, რომ ვერცხ-
ლისტარიანი ხანჯალი ვუყიდო, მარგალიტით მოოჭვილი. — შემდეგ
უამბო, რომ ტერასაზე მოუკრავს თვალი სუფეტისათვის და დარაჯებ-
თან სალამბოს მხველად გაუსაღებია თავი, რათა მასთან შეეღწია.

ჰამილკარი ფიქრებში ჩაიკარგა, ბოლოს უთხრა:

— ხვალ მეგარაში მოდი მზის ჩასვლისას, ძოწის სარეწებს უკან
და სამჯერ დაიკივლე ტურასავით. თუ არ მოვედი, ყოველი თვის
პირველ რიცხვებში ჩამოხვალ კართაგენში. არ დაგავიწყდეს! გიყ-
ვარდეს იგი! ახლა ნებას გრთავ ჰამილკარზე ელაპარაკო.

მონამ თავისი სამოსელი გადაიკვა ისევ. სახლიდან და ნავთსა-
ყუდლიდან ერთად გავიდნენ.

ჰამილკარმა მარტო, უამალოდ განაგრძო გზა, რადგან უხუცეს-
თა კრებები არაჩვეულებრივ შემთხვევებში საიდუმლოდ იმართებო-
და და მალულად უნდა მოეყარათ თავი.

ჯერ აკროპოლის აღმოსავლეთ კიდეს გაუყვა ფეხით, შემდეგ
მწვანელიულის ბაზარი გადაჰკრა, კინიზღოს ქარვასლები და მენელ-
საცხებელთა უბანი გაიარა. იშვიათი კანდელები ქრებოდა, ფართო
ქუჩებში სიწყნარემ დაისადგურა, შემდეგ სიბნელეში მკრთალი ლან-
დები აედევნენ. ლანდების რიცხვი მატულობდა და ჰამილკარივით
მაპალების მხარეს მიეშურებოდნენ ისინი.

ბოლოქის ტაძარი ციცაბო დაღმართის კიდეზე იყო აშენებული,
ავბედით ადგილას. ქვემოდან მხოლოდ ცად ატყორცნილი კედლები
მოჩანდა, საზარელი აკლდამის ძვიდეთა მსგავსი. ბნელი ღამე იდგა,
მკრთალი ნისლი აწვა ზღვის ტატნობს. ზღვა ქვითინითა და ხრიალით

აწყდებოდა სანაპირო ქარაფებს. ლანდები თანდათან იპარებოდნენ, თითქოს კედლებში ძვრებოდნენ საღდაც.

მაგრამ კარიბჭეს გადააღაჩებდნენ თუ არა, ვრცელსა და ოთხკუთხ, კამარებით გარშემორტყმულ ეზოში ამოყოფდნენ თავს. შუაში რვაკუთხედი ნაგებობა იყო აღმართული. გუმბათები შექმოსჯაროდნენ მეორე სართულს, რომელსაც მრავალი კოშკი ედგა ზემოდან. კოშკს კონუსისდარი, ძგიდეებმორკალურა სახურავი ეხურა, ბირთვით დაბოლოებული.

ნატიფად ნაქედ ლილვებში ცეცხლი ენთო. ლილვები ლატნებზე იყო დამაგრებული და მსახურებს ეჭირათ. ქარის ქროლვაზე ალი ირხეოდა და წითლად აბრჭყვიანებდა ოქროს სავარცხლებს, კეფაზე რომ ჰქონდათ დაწულ თმაში ჩარჭობილი. მსახურები დარბოდნენ და ერთმანეთს უხმობდნენ უხუცესთა მისაგებებლად.

ქვის ფილებზე ალაგ-ალაგ სფინქსებივით ჩაცუცქულიყვენ უშველებელი ღომები, ყოვლისშთანმტყმელი მზის ცოცხალი სიმბოლოები; სანახევროდ დაეხუჭათ ქუთუთოები და თვლებდნენ. ფეხის ხმასა და ლაპარაკზე გამოედვიძათ და ზანტად იზმორებოდნენ, დგებოდნენ, უხუცესებთან მიდიოდნენ, — ტანსაცმლით ცნობდნენ მათ, — ფერდებზე ეხახუნებოდნენ ქედმოდრეკილნი და ხშიერად ამთქნარებდნენ. ჩირაღდნების სინათლეზე მოჩანდა მათი ნასუნთქის ორთქლი. მოლოაობა გაცხოველდა, კარები ჩარაზეს, ქურუმები საღდაც მიიკარგნენ და უხუცესებიც მიიმაღნენ ტაძრის გარშემო ფართო დერეფნად შემორტყმულ კოლონადაში.

სვეტები მრგვალ მწკრივებად იყო განლაგებული, სატურნის რკალების მიმსგავსებით, — გარე მწკრივი წელიწადს აღნიშნავდა, შემდეგი — თვეებს, შიდა — დღეებს გამოსახავდა და საკურთხეველის კედელს ებჯინებოდა.

აქ მიაყუდეს უხუცესებმა მარტორქის რქებისგან გამოთლილი არგნები, — რადგან გარდუვალი კანონის თანახმად სიკვდილით ისჯებოდა ყველა, ვინც ბჭობაზე რაიმე იარაღით გამოცხადდებოდა. მრავალ მათგანს ტანსაცმლის კალთა ჩახეული და ქვემოთ ძოწის ყაითნით დამაგრებული ჰქონდა, რათა ეჩვენებინათ, რომ მახლობლის გარდაცვალების გამოტირებისას სამოსელი არ დაინანეს, თანაც ეს გლოვის ნიშანი ნახევის გაფართოებასაც უშლიდა ხელს. ზოგს წვერი იისფერი ტყავის პატარა პარკუჭში ჩაეკეცა და ყურებზე მიემაგრებინა ზონრებით. შეხვედრისას ერთმანეთს ეხვეოდნენ მისალმების

ნიშნად და მკერდს მკერდზე აწებებდნენ. ჰამილკარს შემოეხვიენენ და ულოცავდნენ, იტყოდით, ძმები არიანო, დიდი ხნის გაყრილი ძმისა მპოვნელნი.

მეტწილად ჯმუხი შესახედაობისანი იყვნენ ისინი, ცხვირკეხიანი ასურულ ქანდაკთა დარად. ზოგიერთს მაინც წამოზურცულ დაწვისთავებსა, ტანის სიმაღლესა და წვრილ კანკებზე ეტყობოდა, რომ აფრიკული სისხლი ერია, მომთაბარე წინაპრების ნაშიერი იყო. ვინც გამუდმებით უჯდა ცხრაკლიტულში სალაროს, ფერგამკრთალი იყო სავსებით; სხვებს უდაბნოს სიმკაცრე დაძფენოდათ სახეზე და უცხო თვლები უელავდათ ცხრა მთას იქითური მზით გარუჯულ თითებსა და მკლავებზე. ზღვათამავალნი ტორტმანა სიარულით გამოირჩეოდნენ, ხოლო მიწათმოქმედთ საწნებლების, ხმელი თივისა და ჯორების ოფლის სუნი ასდიოდათ. ეს ბებერი მეკობრეები ახლა დაქირავებულთ ამუშავებინებდნენ მინდვრებს, ვერცხლის მხვექელნი ხომალდებს აგზავნიდნენ შორეულ ქვეყნებში, მემამულენი ხელოსნობაში ხელგაწაფულ მონებს ინახავდნენ. ყველა ღრმად იყო განსწავლული რჯულის საკითხებში. საომარ ხრიკებში გაწაფულნი, დაუნდობელნი და უზომოდ მდიდარნი იყვნენ, მრავალი საზრუნავით დაქანცულთა იერი ედოთ, უნდოდ იყურებოდნენ ცეცხლიანი თვალებით და მოგზაურობასა და ტყუილს, აღებ-მიცემასა და უფროსობას დაჩვეულთ ცბიერი და მკაცრი გამომეტყველება აღბეჭდოდათ სახეზე, ფარული და წრესგადასული უკმეხობა დამჩნეოდათ. თავიანთი ღვთაება კიდევ უფრო უბნელებდათ სულს.

ჯერ კვერცხის მოყვანილობის თაღებიანი დარბაზი გაიარეს. შვიდი ცთომილის შესატყვისი შვიდი კარი სხვადასხვა ფერის შვიდ კვადრატად აჩნდა მის კედლებს. ერთი გრძელი პალატიც განვლეს და ბეორე, მსგავსსავე დარბაზში შევიდნენ.

ამოქდებული ყვავილებით დაფარული შანდალი ციმცინებდა სიღრმეში. რვავე ოქროს შტოზე ალმასის ჯამებში ბისონის პატრუქები ენთო. კუთხეებში თითბრის რქებით შემკული შანდალი უზარმაზარ საკურთხეველზე ამავალი კიბის უმაღლეს საფეხურზე იდგა. ორი გვერდითი კიბეც ადიოდა საკურთხეველის გაბრტყელებულ ოხე-მამდე. ქვა არსად ჩანდა. იგი თითქოს დაგროვილი ფერფლის გორაკი იყო და რაღაც გაურკვეველი საგანი ახლაც ხრჩოლავდა ზემოთ. უკან. შანდალსა და საკურთხეველზე გაცილებით მაღლა, მოლოქი წამომართულიყო, მთლიანი რკინისაგან ჩამოსხმული, ადამიანის

მკერდი ჰქონდა და ზედ პირდაღებული ღრუები უჩანდა. გაშლილი ფრთები კედელზე გაეფოფრა, ჩამოგრძელებული ხელები მიწას სწვდებოდა; ყვითელი რკალით შემოგვირისტებული სამი შავი ქვა სამ გუჯას გამოსახავდა მის შუბლზე. საშინელი ძალისხმევით დაეძაბა ხარის თავი კერპს, თითქოს ეს-ესაა უნდა დაიღმეველოსო.

ირგვლივ ებანოზის სკამები ელაგა. ყოველ სკამს უკან სამბწყლიან ბრინჯაოს ლატნებზე ჩირალდნები ეკიდა. ალი ირეკლებოდა სადაფის რომბებში, რომლებითაც იყო იატაკი მოგებული. დარბაზი ისე მაღალი იყო, რომ წითელი ფერის კედლები სულ მაღლა კუნაპეტო სიშავით კრთოდნენ და კერპის სამი თვალი მრუშე ღამეში სანახევროდ ჩაკარგული ვარსკვლავებივით ცრიატებდა ჰერთან.

უხუცესები ებანოზის სკამებზე დასხდნენ და სამოსლის კალთები წამოიფინეს თავზე. უძრავად ისხდნენ, ფართო სახელოებში გადაეკვარედინებოდა ხელები და სადაფის იატაკი მოციმციმე ნაკადულს ჰგავდა, საკურთხევიდან კარებისკენ მიმდინარეს მათ შიშველ ფეხებს ქვეშ.

ოთხი მღვდელთმთავარი ერთმანეთისკენ ზურგშექცევით მოთავსდა შუაში ჯვრის სახედ განლაგებულ სპილოს ძვლის სკამებზე. ემპნის ქურუმთუხუცესს სოსანისფერი კაბა ემოსა, ტანიტის ქურუმთუხუცესს — თეთრი სელისა, ქამონის ქურუმთუხუცესს — ეღალი შალისა, ხოლო მოლოქის ქურუმთუხუცესს — ძოწისფერი.

ჰამილკარი შანდლისკენ გაემართა, შემოუარა, დაათვალიერა ანთებული პატრუქები, შემდეგ სურნელოვანი ფხვნილი მოაყარა. იისფერი ალი აბრიალდა შანდლის რტოებზე.

მაშინ ხაფი ხმა გაისმა და მეორე გაეხმინა. ასმა უხუცესმა, ოთხმა მღვდელთმთავარმა და ფეხზე მდგარმა ჰამილკარმა ერთად შეგროსძახეს საგალობელი. ერთსა და იმავე მარცვლებს იმეორებდნენ, ხმას უმატებდნენ, აძლიერებდნენ, აგუგუნებდნენ, შემზარავად აზრი-ალეზდნენ ჰიმნს. შემდეგ უეცრად დაჩუმდნენ.

რამდენსამე წუთს დუმდნენ. მერმე ჰამილკარმა უბიდან პატარა სამთავიანი ქანდაკი ამოიღო, საფირონივით ლურჯი, და წინ დაიდგა. ეს ჭეშმარიტების გამოსახულება იყო და ამავე დროს მისი სიტყვის გენიაც. შემდეგ ისევ უბეში ჩაიღო და ერთბაშად ყველა აყვირდა, თითქოს უეცარმა სიბრაზემ წამოუარათ.

— შენი კეთილი მეგობრები არიან ეგ ბარბაროსები! მფალა-

ტევ! თავლაფდასხმულო! ჩვენი დაღუპვის სანახავად დაბრუნდი ხომ? აცალეთ, ილაპარაკოს!

— არ გვინდა! არა!

ისინი ჯავრს იყრიდნენ იმ თავშეკავებისათვის, რასაც პოლიტიკური ცერემონიალი აიძულებდათ ახლახან. და, თუმცა გულით ეწადათ ჰამილკარის დაბრუნება, ახლა იმით იყვნენ აღშფოთებულნი, რომ დროზე არ მოვიდა იგი და უბედურებას არ აარიდა რესპუბლიკა, და უფრო იმით, რომ მათთან ერთად არ უქამია ეს სირცხვილი.

როცა ალიაქოთი მიწყნარდა, წამოდგა მოლოქის ქურუმთუხუცესი:

— ჩვენ გეკითხებით, რად არ დაბრუნდი ამდენ ხანს კართაგენში?

— რა თქვენი საქმეა! — ზიზლით მიუგო სუფეტმა.

ყვირილი გაორკეცდა.

— რასა მდებთ ბრალად? ეგების ომი მიმყავდა ცუდად? ჩემი საბრძოლო განრიგებანი ხომ ნახეთ თქვენ! თქვენ, ბარბაროსებს რომ დაანებეთ...

— კმარა! კმარა!

ჰამილკარმა დაბალი ხმით განაგრძო, რომ უფრო დაეგლოთ ყური.

— ჰო! მართალია! ეცდები მე, ბაალთ მთიებნო! თქვენს შორის მამაცნიც არიან! წამოდექ, გისკონ! — საკურთხეველის კიბეებს გადავლო მოქუტუღი თვალი, თითქოს ვინმეს ეძებდა. — გაიმეორა: — წამოდექ, გისკონ! შენ შეგიძლია დამდო მე ბრალი, ესენი შენ მოვადგებიან! მაგრამ სადღაა? — შემდეგ თითქოს რაღაც მოაფიქრდაო. განაგრძო: — აჰ! უეჭველად თავის სახლშია, ვაჟიშვილებით გარშემორტყმული, მონებს მბრძანებლობს ბედნიერი და თვლის კედელზე დაკიდებულ საპატიო ფარღულებს, რითაც სამშობლომ დააჩილდოვა!

უხუცესნი შეჩოჩქოლდნენ და მხრები აიწურეს, თითქოს მათრახით გვემდნენ:

— თქვენ ისიც კი არ უწყით, ცოცხალია თუ მკვდარი იგი!

და მათი სიშმაგის მიუხედავად უთხრა კრებას, რომ სუფეტის გაცემით რესპუბლიკა გასცეს, რომ რომაელებთან დადებული ზავი, ერთის შეხედვით სახეირო, ბევრად უფრო დამღუპველია, ვიდრე ოცი წაგებული ბრძოლა. რამდენიმემ ტაში დაუქრა, მაგრამ ესენი

ნაკლები სიმდიდრის მქონენი იყვნენ და მათ ყოველთვის ექვით უყურებდნენ — ხალხისა და ტირანიისკენ იხრებიანო; მოწინააღმდეგენი, სისიტთა გამგენი და ხელისუფალნი, სიმრავლით ჯაბნდნენ. ყველაზე გავლენიანნი დარბაზის მეორე მხარეს მიქუჩებულნი იყვნენ ჰანონის ახლოს, რომელიც ლილისფერ ფარდაგჩამოფარებული მაღალი კარების წინ იჯდა.

ჰანონს ფერ-უმარულით დაეთარა სახეზე გამოსული მუწუკები. ოქროს ფხვნილი ორ ბრჭყვიალა ლაქად დასცვენოდა თმიდან ბეჭებზე და აშკარად ეტყობოდა, რომ მოთეთრო, თხელი და მატყლივით დახუჭუჭებული თმა ჰქონდა. ნელსაცხებლით გაუღენთილი ნოტიო სახვევებით შეეკრა მკლავები და სურნელოვანი ზეთი იატაკზე წვეთავდა. ეტყობოდა, მეტისმეტად მორეოდა სენი, თვალები სავსებით ჩაჰკარგოდა დასიებულ ქუთუთოებში. რაიმეს დასანახავად თავი უკან უნდა გადაეხარა. მომხრეები აქეზებდნენ — თქვიო. ბოლოს მანაც ხრინწიანი და საზიზღარი ხმით წამოიხროტინა:

— ნუ უტიფრობ, ბარკა! ჩვენ ყველანი დავმარცხდით! ყოველ ჩვენთაგანს ხვდა უბედობის წილი! შენც უნდა დაცხრე!

— ჯობს ის გვიამბო, — თქვა ღიმილით ჰამილკარმა, — როგორ წარუძედ შენს ვალერებს რომაელთა ხომალდებისკენ!

— ქარმა დამაღალატა, — მიუგო ჰანონმა.

— მარტორქასავით საკუთარ ნებში ინაცვლებ ფეხს და საკუთარ სიბრძვივეს ააშკარავებ! გაჩუმდი მაინც! — და ეგატის კუნძულებთან გამართული ბრძოლის თაობაზე დაუწყეს ერთმანეთს დავა.

ჰანონი ბრალსა სდებდა — ჩემს შესახვედრად რად არ გამოემართეო.

— ამით ხომ ერიქსს გავაშიშვლებდი. ღია ზღვაში უნდა გასულიყავი, ვინ გიშლიდა? აჰ! დამავიწყდა! სპილოებს ზღვისა ეშინიათ!

ჰამილკარის მომხრეებს ისე მოეწონათ მისი ხუმრობა, რომ ხმამაღლა გადაიხარხარეს. დარბაზის თალი აქდრიალდა, თითქოს ბარბითებზე უკრავდნენ.

ჰანონმა — ასე უღირსად რად აქარბებთო, ეს ავადმყოფობა ჰეკატომპილის ალყის დროს შემეყარა გაცივების შედეგადო — დიკრემლები ისე დასდიოდა სახეზე, როგორც ზამთრის წვიმა ჩამონგრეულ კედელს.

ჰამილკარმა განაგრძო:

— მაგასავით რომ გყვარებოდით, დიდი ლხენა და სიამე იქნე-

ბოდა დავანებული ახლა კართაგენში! რამდენჯერ შემოგვევდრეთ და ყოველთვის უარს მითვლიდით ფულის გაღებაზე.

— ჩვენ თვითონვე გვჭირდებოდა, — მიუგეს სისიტთა განმგებლებმა.

— და როდესაც სასოწარკვეთილების საზღვრამდე ვიყავი მისული, — ჯორების შარდსა ვსვამდით და სანდლების თასმებს ვღებავდით, როცა ვნატრობდი — ნეტა ეს ბალახის ღერები მეომრებად გადაიქცეოდნენ-მეთქი და ჩემი ჭარისკაცების გახრწნილი გვაგებით მინდოდა შემედგინა რაზმეულები, უკანასკნელი დარჩენილი ხომალდებიც გაიწვიეთ და წამართვით!

— ჩვენ არ შეგვეძლო ყველაფერი ბედის სასწორზე შეგვეგდლო. — უპასუხა ბათ-ბალმა, რომელიც დარითის გეტულიაში ოქროს მალაროებს ფლობდა.

— მაინც რას იქმოდით აქ, კართაგენში, თქვენ-თქვენს სახლებსა და კედელ-ყურეს მიფარებულნი? გალები უნდა გადაგერეკათ: ერიდანში, ქანაანელნი კირენაში მოვიდოდნენ და ვიდრე რომაელები პტოლომეს უგზავნიდნენ დესპანებს...

— ახლა რომაელებს გვიქვებს! — და ვილაყამ დაუყვირა: — რამდენი მოგცეს, რომ მათი მხარე დაგვიჭიროს?

— ეგ ბრუტიუმის ველ-მინდვრებს ჰკითხე, ლოკრის, მეტაპონტისა და ჰერაკლეს ნანგრევებს! ხე არ დამიტოვებია მოუჩეხავი, ტაძრები იავარყვავ და მათი შვილთაშვილის შვილები სიკვდილს მივეცი...

— ე! რიტორივით ენაშვებო! — უთხრა კაპურასმა, გამოჩენილმა დიდვაჭარმა, — მაინც რა გინდა მაგით?

— მე ვამბობ, რომ ან უფრო მარჯვენი უნდა ვიყვნეთ, ან უფრო საშიშნი! მთელმა აფრიკამ გადაიგდო თქვენი უღელი და ეგ იმიტომ, რომ არ უწყით, თქვე უძლურებო, როგორ დაადგათ რიგიანად ქედზე! აგათოკლეს, რეგულუსს, სციპიონს და ყველა მამაცს მხოლოდ ნაპირზე გადმოსხდომა დასჭირდებათ, რათა დაიპყრონ. აღმოსავლელი ლიბიელები რომ დასავლელ ნუმიდიელებს შეუთანხმდებიან, მომთაბარენი რომ მოვლენ სამხრეთიდან, ხოლო ჩრდილოეთიდან — რომაელები, — ძრწოლის ყვირილი ატყდა, — ჰო! მაშინ იცემთ თავში ხელს, მტვერში განერთხმებით და მოსასხამებს შემოიხევთ! გვიანდა იქნება თითზე კბენანი! სუბურში წისქვილის ქვების ტრიალი მოგიწევთ და ლაციუმის გორაკებზე რთვლის მოწევა.

უხუცესები მარჯვენა ბარძაყზე ირტყამდნენ ხელს აღშფოთების წიშნად და დაფეთებული ფრინველების ფართო ფრთებივით ფრიალებდა მათი კაბების სახელოები. ერთი სულისკვეთებით აგზნებულნი ჰამილკარი კი განაგრძობდა, საკურთხეველის კიბის უმაღლეს საფეხურზე იდგა ათროლოებული და ზარდამცემი, ხელებსა შლიდა და მის უკან მოპარპალე შანდლის სხივები ოქროს შუბებივით იქვირებოდნენ მის გაჩაჩხულ თითებში.

— ხომალდებსაც წაგართმევენ, სახნავ-სათესსაც, აღარც ეტლები გეყოლებათ და არც დაკიდული გავალაკები, აღარც მონები გეყოლებათ, რათა ფეხის გული მოგფხანონ! თქვენს სასახლეებში ტურები დაიბუღებენ და გუთნებით გადახნავენ თქვენს საქვალეებს. იქნება მხოლოდ არწივთა ყვირილი და ნანგრევთა გროვა. დაიქცევი შენ, კართაგენო!

ოთხივე მღვდელთმთავარმა ხელები გაიშვირა ანათემის ასარიდებლად. ყველა ფეხზე დადგა, მაგრამ მღვდელთმსახურების გამრიგე ზღვათა სუფეტს მზე მფარველობდა და ხელუხლებელი იყო, ვიდრე მლიდართა ასამბლეა განაჩენს არ გამოუტანდა. საკურთხეველი შიშის ზარსა სცემდათ და უკან დაიხიეს.

ჰამილკარი დადუმდა. მზერა გაეყინა და თავისი ტიარის მარგალიტებივით გაუთეთრდა სახე. სულს ძლივს ითქვამდა აქოშინებულნი, თავისივე სიტყვებით თავზარდაცემული სამგლოვიარო მოჩვენებებს გასდევნებოდა ფიქრით. იმ სიმალიდან, სადაც თვით იდგა, ბრინჯაოს ლატნებზე დადგმული ჩირალდნები გლუვ იატაკზე დადებული ცეცხლის ფართო გვირგვინივით ჩანდა; რუხი კვამლი მრუმე კამარამდის აღიოდა და რამდენსამე წამს ისეთი ღრმა დუმილი იდგა, რომ შორიდან ზღვის ტალღების შხუილი შემოესმათ.

შემდეგ უხუცესებმა თათბირი დაიწყეს. ბარბაროსები ემუქრებოდნენ მათ ქონებასა და სიცოცხლეს. სუფეტის დაუხმარებლად არ ძალუძდათ მათი დამარცხება. ამ მოსაზრებამ ყოველივე დაავიწყათ და ამპარტავნების ხმა ჩაიდუმეს. ჰამილკარის მეგობრები დაიმარტოებლეს, ანგარებისა გამო ურიგდებოდნენ, გადაკრული სიტყვებითა და დაპირებებით ცდილობდნენ მათი გული მოეგოთ. ჰამილკარმა განაცხადა — ვერავითარ ხელისუფლებას ვერ ვიკისრებო. შეევედრნენ. შეემუდარნენ, მაგრამ რადგან სიტყვა „გამყიდველი“ მაინც ისმოდა მათ ლაპარაკში, ბრაზი მოერია სუფეტს. მისი აზრით, მოლაღატე და გამყიდველი თავად დიდი საბჭო იყო, რადგან ბარბაროსებს ომის

დამთავრებისას გაუდიოდათ სამსახურის ვადა და დაზავების შემდეგ თავისუფალნი იყვნენ. შეაქო კიდეც მათი სიმამაცე და საბჭოს აუხსნა, თუ რაოდენი სარგებლობა შეიძლებოდა კიდეც გამოეწურათ მათგან, საჩუქრებითა და წარჩინებით რომ მიეზიარებინათ.

მაშინ მაგდასანმა, გარეუბანთა ყოფილმა მმართველმა, წარმოთქვა ყვითელი თვალების ბრიალით:

— მოგზაურობათა გამო არ ვიცი ბერძნად თუ რომაელად გადაქცეულხარ, ბარკა! რა ჯილდოებზე ლაპარაკობ, რა საჩუქრებზე? ათი ათასი ბარბაროსის სიკვდილი არ გვიჯობს რომელიმე ჩვენგანის დაღუპვას?

უხუცესებმა თანხმობის ნიშნად თავები ააკანტურეს და აჩუჩულდნენ: „აბა რა, რაა აქ საფიქრალი? რამდენიც გინდა იმდენი ყრია ქირით მეგრძოლი!“

— და ადვილად მოსაშორებელნიც არიან, არა? შეიძლება უპატრონოდ მიადგოთ, როგორც სარდინიაში ჩაიდინეთ, ან მტერს აცნობოთ წინასწარ, თუ რომელ გზას დაადგებიან, როგორც გალებს უყავით სიცილიაში, ან არა და შუა ზღვაში გადმოსხამთ. აქეთობა: რომ მოვდიოდი, თვალი ვკიდე ძვლებით გათეთრებულ სანაპირო კლდეებს!

— რა ბედინაა! — ურცხვად განაცხადა კაპურასმა.

— რამდენჯერ გადასულან მტრების მხარეზე! — შეჰყვირეს სხვებმა.

ჰამილკარმა შესძახა:

— მაშინ თქვენივე კანონების წინააღმდეგ რად მოიქეცით და კართაგენში რად დააბრუნეთ? ურიცხვ დამშეულს რომ მოუყარეთ თავი ქალაქში და თქვენს სიმდიდრეს აყურებინებდით, რატომ არ მოგივიდათ აზრად, რომ უთანხმოება დაგეთესათ მათ შორის და ამრიგად დაგესუსტებინათ! მერმე დედაწულიანად რად გაუშვით ყველა და ერთი მძევალიც არ დაიტოვეთ! ხომ არ ფიქრობდით, რომ ისინი ერთმანეთს გაწყვეტდნენ და დანაპირების შესრულებისაგან გაგათავისუფლებდნენ? იმიტომ გძაგთ, რომ ძლიერნი არიან! და შეკიდე უფრო მეტად გეზიზღებით, მათი სარდალი! ოჰ! ახლახან ვიგრძენი ეს, ხელებს რომ მიკოცნიდით და თავს ძლიერს იკავებდით, ისე გინდოდათ გეკბინათ კოცნის მაგიერ!

ეზოში მძინარე ლომებიც რომ შემოსულიყვნენ ბრდღვინვით, ამაზე საზარელი ღმუილი მაინც არ იქნებოდა. მაგრამ ეშმუნის ქუ-

რუმთუხუცესი ადგა, მუხლები შეატყუბა, იდაყვები ფერღებზე მიიკრა, გასწორდა. ოდნავ გაშალა ხელები და წარმოთქვა:

— ბარკა, კართაგენს სჭირდება, რომ შენ იკისრო მხედართმთავრობა პუნიკური ლაშქრისა როქის სპის წინააღმდეგ!

— მე უარს ვამბობ! — უპასუხა ჰამილკარმა.

— სრულ ძალაუფლებას გაძლევთ! — შეჰყვირეს სისიტთა გამეთუხუცესებმა.

— არა!

— სრულსა და განუყოფელ ძალაუფლებას და ფულს, რამდენსაც კი ინდომებ. გითმობთ ყველა ტყვეს, მთელ ალაფსა და ორმოცდაათ ზერეტ მიწას მტრის ყოველი ცხედარისათვის.

— არა, არა-მეთქი! თქვენთან ერთად გამარჯვება შეუძლებელია!

— ეშინია ბარბაროსების!

— შეუძლებელია იმიტომ, რომ ლაჩრები, ძუნწები, უმადურნი, სულმდაბალნი და შეშლილნი ხართ!

— ზოგავს როქის სპას!

— მათი წინამძღვარი უნდა რომ გახდეს! — წამოიძახა ვილაკამ.

— და ჩვენ მოგვიტრიალდეს, — თქვა მეორემ და დარბაზის სიღრმეში ჰანონმაც დაიღმუვლა:

— მეფედ კურთხევა ნებავს!

მაშინ უხუცესნი წამოხტნენ, სკამები და ჩირაღდნები გადააბრუნეს. ჯგროლ მიეახლნენ საკურთხეველს ხანჯლებმოდერებულნი. მაგრამ ჰამილკარმა სახელოები მოიფათურა და ორი ბრტყელპირიანი კალდები დააქრო; სანახევროდ მოხრილი და მარცხენა ფეხწინწამოდგმული, თვალებანთებული, კბილებდაკრეჭილი იდგა უშიშრად ოქროს შანდლის ქვეშ.

ამრიგად. სოფრთხილეს თავი არ სტყვიავო და იარაღი შემოეტანათ მალულად. ეს საზარელი დანაშაული იყო და თავზარდაცემულნი შეჰყურებდნენ ერთიმეორეს, მაგრამ დანაშაულში ყველას ედო წილი და ამიტომ მალე დამშვიდდნენ: ნელ-ნელა ზურგი შეაქციეს სუფეტს და ისევ ძირს ჩავიდნენ სირცხვილეულნი, გაშმაგებულნი — ეს მეორედ დაიბეეს უკან იმის წინაშე. რამდენსამე ხანს ფეხზე იდგნენ. ზოგ მათგანს თითები დაეჭრა მახვილზე და პირში იდებდა, ან არა და ტანსაცმლის კალთას ახვევდა ფრთხილად. წასვლას ეპირებოდნენ უქვე, როდესაც ჰამილკარს მოესმა ეს სიტყვები:

— ო! გულისხმიერებით მოსდის ეს, არ უნდა ქალიშვილს ატკინოს გული!

მეორემ უფრო ხმამაღლა დაიძახა: —

— ექვი არ არის. მაგისი გოგო ხომ მეომრებში ირჩევს კუროებს!

ჰამილკარი შებარბაცდა, შემდეგ შაჰაბარიმს დაუწყო ძებნა თვალებით. მხოლოდ ტანიტის ქურუმთუხუცესი არ დაძრულიყო თავისი ადგილიდან და მისი მაღალი კუნკულადა მოჩანდა. შორიდან უხუცესები პირში დასცინოდნენ და, რაც უფრო მეტად იპყრობდა მღელვარება სუფეტს, მხიარულება უორკეცდებოდათ და საერთო ხორხოცში უკან მდგარნი გაიძახოდნენ:

— მისი ოთახიდან გამოსული ნახეს!

— თამუზის თვეში იყო, ერთ დილას!

— ზაიმფი რომ მოიპარა, იგი იყო!

— მოხდენილი ვაჟკაცია!

— შენზე მაღალია, სარდალო!

ჰამილკარმა მოიგლიჯა თავიდან ტიარა, — თავისი ხარისხი! ნიშანი, — რვა მისტიკურ რკალად დახვეული ტიარა, შუაში რომ ზურმუხტის ნიჟარა ეკეთა და ორივე ხელით, რაც ძალი და ღონე ჰქონდა, მიწას დაანარცხა. ოქროს რკალები დაიმსხვრა და მარგალიტები აწყრიალდა იატაკის ფილებზე. თეთრ შუბლზე გრძელი ნაქრიალობევი გამოუჩნდა. სუფეტს, გველივით რომ დაკლაკნილიყო წარბებს შუა. მთელი სხეულით ძაგძაგებდა. გვერდითა კიბეს აპყვა, საკურთხეველზე ავიდა და ფეხი შეადგა! ამით ღმერთს ეწირებოდა, ზვარაკად მიჰქონდა თავი. მოსასხამის ფრიალზე პატრუქებზე დაგზნებული აღი აპარპალდა — შანდალი მის ქვევით იყო, სანდლებამდეც ვერ წვდებოდა; ფერფლი აიშალა ჰამილკარის ფეხქვეშ და ღრუბელივით შემოიხვია წელამდე. სუფეტი თითბრის კერპის ბარძაყებს შუა უადგა, აიღო ორი მუჟა ნაცარი, რომლის დანახვაზედაც კი ზარდაცემულნი ცახცახებდნენ კართაგენელნი და წარმოთქვა:

— თქვენი სულების ას სანთურს ვფიცავ! ქაბირების რვავე საცეცხლურს! ვარსკვლავებს, მეტეორებს და ვულკანებს ვფიცავ! ყველაფერს, რასაც ცეცხლი ედება! უდაბნოს წყურვილს და ოკეანის მარილოვნებას ვფიცავ! ჰადრუმეტის გამოქვაბულს და სულთა საუფლოს! ვფიცავ მოკვდინებას და თქვენი შვილების და თქვენი წინაპრების ძმების მტვერს, რომელსაც ახლა მე ჩემსას ვურევ! თქვენ ასნო

წევრო კართაგენის დარბაზისანო, ტყუილი თქვით და ცილი დასწამეთ ჩემს ასულს და მე, ჰამილკარ ბარკა, ზღვათა სუფეტი, მდიდართ მოთავე და ხალხის მეუფე ხარისთავიანი მოლოქის წინაშე ვფიცავ! — დარბაზში მყოფნი რალაც საშინელებას მოელოდნენ, მან კი უფრო მაღალი და მშვიდი ხმით დაამთავრა: — რომ ამის შესახებ სიტყვასაც კი არ დავძრავ სალამბოსთან!

ოქროსსავარცხლიანი წმიდა მსახურები შემოვიდნენ — ზოგი ძოწისფერი ღრუბლით, ზოგიც პალმის რტოებით. კარებზე ჩამოფარებული ლილისფერი ფარდაგი გადასწვეს და ამ ღია კუთხიდან სხვა მრავალ დარბაზთა მიღმა ფართოდ გაშლილი ვარდისფერი ცა დაინახეს, რომელიც თითქოს აგრძელებდა თაღს და სრულიად ლურჯ ზღვას დაყრდნობოდა დასალიერზე. ტალღებიდან მზე ამოდიოდა. უეცრად თითბრის კერპს დაეცა სხივი ცხაურით აქედილ და შვიდ ნაწილად დაყოფილ მკერდზე. წითელკბილებიანი ხახა დაალო ქანდაკდა, საზარლად დაამთქნარა და უზარმაზარი ნესტოები დაებერა. დღის სინათლე სულს უდგამდა მას და შემზარავი მოუთმენლობის იერს აძლევდა: თითქოს უნდოდა გარეთ გავარდნილიყო, განზავებოდა მნათობს, ღმერთს და მასთან ერთად ენავარდა უსაზღვრო სივრცეში.

ძირს დამხობილი ჩირაღდნები ისევ ენთო და სისხლის ლაქებით ეყარა აქა-იქ სადაფის იატაკზე. დაქანტული უხუცესები ძლივს იდგნენ ფეხზე. მთელი მკერდით ისუნთქავდნენ დილის გრილ ნიავს; ჩალურჯებულ სახეებზე ოფლი ღვარად ასკდებოდათ, ყვირილისაგან ყელი ამოხაფვროდათ და ყურთასმენა დასჩლუნგებოდათ. მაგრამ სიბრძნე არ დასცხრომოდათ. დამშვიდობების ნაცვლად ემუქრებოდნენ ჰამილკარს, ისიც მათებრვე უპასუხებდა:

- ხვალინდელ ღამემდე, ბარკა, ეშმუნის ტაძარში!
- უცილოდ მოვალ!
- მდიდრებს განაჩენს გამოვატანინებ შენთვის.
- მე ხალხს გამოვატანინებ განაჩენს!
- გაფრთხილდი, ჯვარს არ გაცვან!
- თქვენ არ ჩაგქოლონ ქუჩებში!

მაგრამ ეზოს ზღურბლს გადააბიჯეს თუ არა, მშვიდობიანი ნირი გადააკრეს სახეზე.

წალემსრბოლები და მეჩინიბეები ელოდებოდათ კარიბჭესთან. უმეტესობა თეთრ ჯორებზე ამხედრდა. სუფეტი თავის ეტლს შეახ-

ტა და სადავეებს დაავლო ხელი. ორმა კისერმოდრეკილმა ცხენმა ქენებით აირბინა მაპალეების გზა, თანაზომიერად ურტყამდნენ მიწას ფლოქვებს და კენჭები იფანტებოდა აქეთ-იქით; ხელნის წვეროზე დამაგრებული ვერცხლის ქორი თითქოს მიფრინავდა, ისე სწრაფად მიქროდა ეტლი.

შარა პირამიდებივით წვერწამახული გრძელი ლოდებით მოფენილ საგოდებელს კვეთდა. გაშლილი ხელის მტევნები გამოეკვეთათ სიპ ქეებზე, თითქოს მათ ქვეშ დაფლული მიცვალებულნი ამ ხელს იშვერდნენ ცისკენ და რაღაცას ითხოვდნენ. მერმე კონუსისადარი მიწურები, ალაჩუნები და ლერწმის ლასტებიც გამოჩნდა. კენჭებით ამოყვანილი მცირე ყორებები მორაკრაკე რუები, წნული ღვლელები, მოცხარის ღობეები ყოფდნენ ოკრობოკროდ ამ საპარადისო სამკვიდრებლებს, რომლებიც უფრო და უფრო ვაწროვდებოდნენ სუფეტის ბალების მიმართულებით. ჰამილკარი თვალს არ აცილებდა უზარმაზარ კოშკს, რომლის სამი სართული უშვეკლებელ გოდლებად ახორხლილიყო ერთიმეორეზე. პირველი ქვით იყო ნაშენი, მეორე — აგურით, მესამე — კედრის ფიცრებით და ტვიის ოცდაათხ სვეტზე დაყრდნობილი სპილენძის გუმბათით ბოლოვდებოდა. გუმბათს წნული ჩაქვები ეკიდა ყვაილების გვირგვინებივით. ეს მაღალი შენობა გადამხობოდა მარჯვნივ მდებარე საწყობებსა და სავაჭრო სახლებს, ხოლო საქალაქო სახლი ბრინჯაოს წყვილი კედელივით ჩარიგებულ კვიპაროზებს იქით იყო აღმართული.

ეტლმა უღრიალით გაიარა ვიწრო კიშკარი და ფართო ფარდულს ქვეშ შედგა, სადაც ბაგაზე მიბმულ ცხენებს თივას აკმევდნენ.

მსახურნი მისცვივდნენ. უამრავნი იყვნენ ისინი. როქის სპის შიშით სოფლად მომუშავენიც კართაგენში ჩამოეყვანათ. ტყავებში გამოწყობილი მიწის მუშები კოქებზე გამობმულ ბორკილებს მოათრეულნენ; ძოწეულის სარეწებში მომუშავეებს ჯალათებივით იდაყვებამდე წითელი მკლავები ჰქონდათ, მეზღვაურებს მწვანე ქუდები ეხურათ, მეთევზეებს მარჯნის კაკილები ჩამოეკონწიალებინათ, მონადირეებს მახეები მოეგდოთ ბეჭებზე და მეგარელნიც თეთრსა თუ შავ ტუნიკებში. ტყავის ძიქვებში, თექის, კილობისა თუ ტილოს ქუდებში იყვნენ გამოწყობილნი ხელობებისა და თანამდებობისა მიხედვით.

სულ უკან ჩამოკონკილი ხალხი მოჯარულიყო. მათ არავითარი გარკვეული სამსახური არ ეკისრებოდათ, სახლში არ უშვებდნენ და

ლამლამობით ცის ქვეშ ეძინათ ბალებში და სამზარეულოს ნამუსრე-
ვით იკვებებოდნენ. — სასახლის ჩრდილში ამოსულ ადამიანისეულ
სახეს წარზოდგენდნენ ისინი. ჰამილკარი მათ იწყნარებდა უფრო
წინდახედულობით, ვიდრე ზიზლით. სიხარულის გამოსახატავად ყვე-
ლას ყვავილი გაერქო ყურში, თუმცა მრავალ მათგანს თვალითაც არ
ენახა ამირბარი.

მაგრამ სფინქსივით თავმობურული და ხელკეტებით შეიარაღე-
ბული ჩუხჩინი დაერივნენ ბრბოს და მარცხნივ და მარჯვნივ დაუწყეს
ცემა, რათა პატრონის ხილვას მოწადინებული მონები გაერეკათ,
თორემ ბატონს მათი ჩოჩქოლი და მყრალი სუნი შეაწუხებდა.

მაშინ ყველანი მიწას განერთხნენ ძახილით: „ბაალთა თვალო!
იხაროს შენმა სახლეულობამ!“ და კვიპაროზების ხეივანში პირქვე-
დამხობილ მონებს შორის ეზოსმოძღვარი აბდალონიმიც გამოჩნდა.
თეთრი მიტრით თავდარქმული, და ჰამილკარს მიუახლოვდა საცეცხ-
ლურით ხელში.

სალამბოც ჩამოდიოდა ხომალდების წინამხრებიან კიბეზე. მხე-
ვლები უკან მოჰყვებოდნენ ფეხდაფეხ. ზანგის დიაცების თავები დიდ
შავ წერტილებად ჩანდნენ ოქროსფირფიტებიანი თავსაკრავებით.
შუბლშებურვილ რომაელ ქალთა შორის. სხვებს ვერცხლის ისრები
გაერქოთ თმებში, ზურმუხტის პეპლები და მწესავით გაბარჩხულ
გრძელი ქინძისთავები. ამ თეთრ-ყვითელ-ლურჯი სამოსლის გროვა-
ში ბეკდები, ღილ-კილოები, მანიაკები, ფოჩები და სამაჯურები ბზ-
ნავდა და ცრიატებდა; ისმოდა მსუბუქი ქსოვილის შარიშური და
სანდლების ტყაპუნი ხის საფეხურებზე შიშველი ფეხისგულების
ყრუ ტყაპა-ტყუბთან ერთად, აქა-იქ ახოვანი, ქალებზე მთელი თავით
მალალი საჭურისები იღრიკებოდნენ თავაწეულნი. როცა მონათა
ჩოჩქოლი მიწყნარდა, ქალებმა სახელოები აიფარეს სახეზე და უც-
ნაურად დაიყმუვლეს ძუ მგლებივით, ისე მქახედ და ყურისწამლე-
ბად. რომ მხეველებით გაჭვდილი ეკალმუხის გრძელი კიბე სიმივით
აზრიალდა.

ნიაგმა ააფრიალა რიდენი და პაპირუსის წვრილი ღერები შეა-
შრიალა. შებაზის თვე იდგა, შუა ზამთარი. აყვავებული ბროწეულე-
ბი ინაკვებოდნენ ლაყვარდ ცის ფონზე, რტოებში ზღვა მოჩანდა
და შორეული, სანახევროდ ნისლში ჩაძირული კუნძული.

სალამბოს დანახვისას ჰამილკარი შედგა. რამდენიმე ვაჟიშვი-
ლის გარდაცვალების შემდეგ შეეძინა იგი. ქალიშვილის დაბადებ:

წმინდის თაყვანისმცემელთა შორის უბედურებად ითვლება. ღმერთებმა შემდგომ ძეც აჩუქეს, მაგრამ ერთგვარი იმედის გაცრუების ნაკვალევი ახლაც ჩარჩენოდა მამას გულის სიღრმეში და აგრეთვე ერთგვარი ძრწოლაც იმის გამო, რომ მან დაბადებისთანავე დასწყევლა საკუთარი ასული. ამასობაში სალამბო მისკენ მოაბიჯებდა.

სხვადასხვაფერი მარგალიტის ძეწკვები გრძელ მტევნებად ეკიდა ყურებზე, მხრებზე ეფინა და იდაყვებამდე სწვდებოდა. თნები ღრუბლის დარად ჰქონდა ახვეული. კისერზე ასხმულა ეკიდა ოქროს ოთხკუთხი ფირფიტებისა, რომლებზედაც ორ ყალყზე შენდგარ ლომს შუა მდგარი ქალი იყო ამოტვიფრული. ქალღმერთის სანოსელის ასლი იყო მისი ტანსაცმელი — ფართოსახელოებიანი ლილისფერი კაბა წელში გამოკვროდა და დაბლა განიერდებოდა. ჭიაფერით შეღებილ ბაგეთა შორის თეთრზე თეთრი კბილები უკრთოდა და ლახუსტაკით დაფერილი გრძელი წამწამები შემოსჯაროდნენ ქუქუნა თვალებს. ფრინველთა ნაკრტენით შეთხზულ სანდლებს ძალზე მაღალი ქუსლები ჰქონდა. და საოცრად გაფითრებოდა სახე ასულს, ალბათ სიცივის გამო.

ბოლოს ჰამილკარს მიეახლა და თავის აუწევლად და თვალის გაუსწორებლად უთხრა:

— სალამი შენდა, ბაალთა თვალო, მარადიული დიდება შენდა! გამარჯვება, მშვიდობა, კმაყოფილება და სიუხვე ნუმც გაშოროს უფალმა! რა ხანია მტკიოდა გული და შენმა სახლმაც მოიწყინა უშენობით. მაგრამ შინ დაბრუნებული პატრონი მკვდრეთით აღმდგარ თამუზს ედრება და შენს მზერანზე, მამავ, ახალი სიცოცხლე და სიხარული გაიფურჩქნება ირგვლივ!

მერმე ტანაქს გამოართვა პატარა და მოგრძო ლარნაკი, რომელშიც ფქვილის, ცხიმის, ჭავისა და ღვინის ნაზავს ასდიოდა ოხშივარი და უთხრა:

— შესვი სასმელი დაბრუნებისა, შენი მხევლის შემზადებული.

— უფალმა გაკურთხოს! — მიუგო ჰამილკარმა და ჩამოართვა ოქროს ლარნაკი, რომელსაც ასული უწვდიდა.

მაგრამ ისეთი დაძაბული ყურადღებით მისჩერებოდა, რომ ამღვრეულმა სალამბომ წაიბუტბუტა:

— გაიმბეს, პატრონო?..

— ჰო! ვიცი! — მიუგო ჰამილკარმა ხმადაბლა.

აღიარება იყო ეს? თუ როქის სპაზე ეუბნებოდა? და რამდენ-

ნიმე ბუნჯოვანი სიტყვაც დასძინა იმ საზოგადო გაკვირვების შესახებ, რომელსაც იმედოვნებდა, მარტო თვითონ მოერეოდა.

— ო. მამე! — შესძახა სალამბომ, — გატეხილს ველარ გაამთელე!

ჰამილკარმა უკან დაიხია და სალამბო გააკვირვა მისმა ძრწოლან. იგი კართაგენს კი არ გულისხმობდა, არამედ იმ მკრეხელობას. რომლის მონაწილეც გახდა უნებლიეთ. ეს კაცი, რომელიც ლეგიონებს აცახცახებდა და ვისაც რიგიანად არც თვითონ იცნობდა, ღვთაებასავით სცემდა მას თავზარს. ყველაფერს მიმხვდარა, ყოველივე სცოდნია და ახლა რალაც საშინელი უნდა მოიმოქმედოს ალბათ!

— შემიწყალე! — შესძახა ქალწულმა.

ჰამილკარმა ნელა დახარა თავი.

სალამბოს უნდოდა გამოსტყდომოდა, მაგრამ სიტყვის დაძვრას ვერა ბედავდა; ამასთანავე სულითა და გულით ეწადა შეეჩვილა და ნუგეშინი მოესმინა მისგან. ჰამილკარმა კინდამ გატეხა ფიცი და სიამაყისა თუ იმის შიშითა შეიკავა თავი, რომ მერმე საეჭვო და საეგებო აღარაფერი დარჩებოდა. თვალეში ჩააშტერდა ასულს და ცდილობდა ამოეკითხა მისი გულის უღრმეს კუნჭულებში დაფარული ფიქრი.

მამის მიმე მზერით შეძრწუნებულმა სალამბომ ნელ-ნელა მხრებში ჩარგო თავი და მღელვარებისგან ქოშინი აუვარდა. ამან დაარწმუნა ჰამილკარი, რომ ბარბაროსს ნამდვილად შეეცდინა მისი ასული. აძაგძაგდა და მუშტები მოუღირა ქალს. სალამბომ შეჰკივლა და ირგვლივ მოგროვილ მხევალთა მკლავებზე გადაესვენა.

ჰამილკარმა ზურგი შეაქცია. გამგეთუხუცესები უკან აედევნენ.

საწყობთა კარები გახსნეს და პატრონი ვრცელსა და მრგვალ პალატში შევიდა, საიდანაც ბორბლის სოლებივით ყოველმხრივ მიემართებოდნენ სხვა პალატებში გამავალი გრძელი ტალანები. შუაში მოაჯირშემოვლებული მრგვალი ქვა იდო და ზედ გადაფენილ ნოხებზე ბალიშები ეყარა.

სუფეტმა ჯერ სწრაფი და დიდი ნაბიჯებით დაიწყო ბოლთის ცემა, ხმამალა ქშინავდა, ღონივრად ურტყამდა ქუსლებს იატაკს და მწერებისგან გულგაწყალბულივით ისვამდა შუბლზე ხელს. შემდეგ თავი გააქნია და დაშოშმინდა თავისი უზომო სიმდიდრის შემყურე; დერეფნებს გააყოლა თვალი და ფიქრით მისწვდა სხვა პალატებს, ფასდაუდებელი და უიშვიათესი საუნჯით სავსე საცავებს.

ბრინჯაოს, ვერცხლისა და რკინის ზოდები ბურუსიანი ზღვის გადაღმა კასიტერიდიდან მოზიდულ კალის რვილებს ენაცვლებოდნენ, პალმის ქერქისგან მოწნული გოდრები საესე იყო შავკანიანთა ქვეყნებიდან ჩამოტანილი გუმფისით; თხის ტიკორები ოქროს ჭვიშით გამოეტიკნათ და წვრილი ხვიჭა შეუმჩნევლად იცრებოდა ძველ ნაკერებში. წყალმცენარეთაგან გამობებკილი თხელი ბოქკოს კონები ეკიდა ეგვიპტური, ბერძნული, ტაპრობანული და იუდეური სელის ფთილებს შორის; კედლების გასწვრივ ბუჩქნარივით ამაგრულიყო ვარსკვლავა მარჯნის გრძელი გროვები. ნელსაცხებლის, ტყავის, სანელებლის და კამაროვანში დიდ-დიდ კონებად დაკიდებული სირაქლემას ფრთების ნაზავი სუნი ტრიალებდა ირგვლივ. ყოველი ტალანის შესასვლელში სპილოს ეშვები ეწყო, წვეტებით რომ თაღისდარად უერთდებოდნენ ურთიერთს კარებს ზემოდან.

მერმე მრგვალ ქვაზე ავიდა ჰამილკარი. გამგეთუხუცესნი გულხელდაკრეფილნი იდგნენ და თავი ჩაეჭინდრათ, მხოლოდ აბლალონიმს წაეგრძელებინა ამპარტავნულად კისერი და თავის წოწოლა მიტრას აკანტურებდა.

ჰამილკარმა მენავეთუხუცესს დაუწყო გამოკითხვა. მოხუცებულ მეზღვაურს ქუთუთოები შემუშებოდა ქარიშხალთაგან და წელამდე გადმოჰფენოდა თეთრი კულულები — თითქოს ქარტეხილთა ქაფი შერჩენოდა ქალარა წვერზე.

მოხუცებულმა უპასუხა — ხომალდები გავგზავნე ეზიონგაბერს, გადესი და თიმიამატა გაიარეს, სამხრეთის რქასა და ნელსულნელოვან კონცხს გვერდი აუქციესო.

სხვა ხომალდებმა დასავლეთისკენ გააგრძელეს გზა და ოთხი მთვარის განმავლობაში ისე იარეს, ნაპირს თვალი ვერსად ჰკიდესო. მაგრამ-გემების წინამხრები ბალახებში იხლართებოდა, თვალსაწიერი ჩანჩქერების ჩქრიალით ხმიანებდა განუწყვეტლივ და სისხლისფერი ბურუსი აბნელებდა მზეს, ხოლო სურნელებით გაჟღენთილი ზეფირი რულსა ჰკვრიდა მეზღვაურებს და ისე ამღვრევიათ გონება, ახლა არაფრის მოგონება აღარ ძალუძთო. მაინც აპყოლიან სკვითეთის მდინარეებს, კოლხიდაშიც შეაღწიეს, ურთა და ესტთა ქვეყნები მოიარეს, არქიპელაგიდან ათას ხუთასი ქალწული მოიტაცეს და უცხოელთა ყველა ხომალდი ჩასძირეს, რომელიც კი ესტრიმონის კონცხს გამოსცდა — საზღვაო გზათა საიდუმლო რომ არ გამჟღავნებულიყო. პტოლომე მეფემ დაგვიკავა შესბარის გუნდრუკი. სირა-

კუზს, ელათიას, კორსიკასა და კუნძულებს არაფერი არ მოუწოდებიათო, — და მოხუცებულმა მენავეთუხუცესმა ხმას დაუდებლა:

— რუზიკადასთან ერთი ტირიემა ნუმიდიელებმა ჩაიგდეს ხელთ. ისინი იმათ მხარეზე არიანო, პატრონო.

ჰამილკარმა წარბები შეკრა. შემდეგ ანიშნა რუხსა და უსარტყლო კაბაში გამოწყობილ მექარავნეთუხუცესს, რომელსაც თეთრი ყაბალახით მოებურა თავი, ერთი ბოლო ნიკაპზე მოეხვია და მხარს უკან გადაეგდო.

როგორც ეგებოდა, ზამთრის ბუნიობისას გაემგზავრებინათ ქარავნები. მაგრამ შუაგულ ეთიოპიაში მუხლმაგარი აქლემებითა, ახალთახალი რუმბებითა და კრელი ფართლის დიდი მარავით გამგზავრებულ ათას ხუთას მექარავნეთაგან ერთადერთი დაბრუნებულა კართაგენში, — დანარჩენებს არაქათი გამოლევიათ და სული ღეთისთვის ჩაუბარებიათ, ზოგიც უდაბნოს შიშს შეუშლია. გადარჩენილს უთქვამს — შორს, შავ ჰარუშსა, ატარანტებსა და გოლიათი მაიმუნების ქვეყნებს იქით, ჩემი თვალით ვნახე უკიდევანო სამეფოები, სადაც სულ უმცირესი საოჯახო ჰურჭლეულიც კი ოქროსია. ზღვასავით ვრცელი და რძისფერი მდინარე დის. ცისფერი ტყეებია, ნელსულნელებათა გორები დგას და კაცისსახიანი ურჩხულები ცხოვრობენ ქარათებში — თვალები ყვავილებივით ეფურჩქნებათ გამოხედვისასო. ამ სამეფოს იქით, დრაკონების ტბების გადაღმა, ბროლის მთებია და მისი მწვერვალები მზეს შეჰყრდნობიაო. სხვა ქარავნები დაბრუნებულან ინდოეთიდან — ფარშევანგები ჩამოუყვანიათ, პილპილი და ახალ-ახალი ოქსინო ჩამოუტანიათ. იმათ რაც შეეხება, სირტასა და ამონის ტაძრის გზით ქალკედონის შესასყიდლად რომ იყვნენ წასულნი, ეკვი არ არის, ქვიშნარებში ჩაილუბნენ სადღაც. გეტულიისა და ფაცანის ქარავნებმა ჩვეულებრივი ტვირთი მიიღეს, მაგრამ ამჟამად ველარ ვებედავ ქარავნების აღჭურვასაო, — დასძინა მექარავნეთუხუცესმა.

ჰამილკარი მიხვდა — როქის სპას დაეკირა შემოგარენი. მან ყრულ ამოიოხრა და იდაყვს ჩამოეყრდნო. მეერქვენეთუხუცესს ისე შეშინებოდა, რომ ფოთოლივით ცახცახებდა ეს მხარბეკიანი და თვალსისხლიანი ვაჟკაცი. დოგის დრუნჩის მსგავს ნოლა ცხვირპირზე მერქნის ძაფების ქსელი გადმოეფინა, ავაზის გამოუქნელი ტყავის ქამარში ორი უზარმაზარი ყამა უციმციმებდა.

როგორც კი მიუბრუნდა ჰამილკარი, ყელი ამოიხაფრა კივი-

ლით — ბაალებს გეფიცები, ჩემი ბრალი არ არისო, მე რა უნდა მექნაო! ამინდსაც ვუყურებდი, ნიადაგსაც, ვარსკვლავებსაც, ზამთრის ბუნიობისას ვათესინებდი, დამცხრალ მთვარეზე ვასხვლევინებდი, მონებს მზრუნველობას არ ვაკლებდი, მათ სამოსელზეც მეჭირა თვალიო.

ჰამილკარს ბრაზი მოერია მის ლაქლაქზე, ენა გააწკლაპუნა და ყამებინანმა კაცმა სულმოუთქმელად ჩაათავა:

— აჰ! პატრონო! ყველაფერი დაიტაცეს! იავარჰყვეს! დაამხეს! მასშალაში სამი ათასი ძირი ხე ამოძირკვეს, უბადაში ბელლები დააცარიელეს, აუზები მიწით ამოავსეს! ტედესიდან ათას ხუთასი ლომორი ხორბალი გაიტანეს, მარაცანაში მწყემსები დახოცეს ღანახირი შექამეს. შენი სახლი ცეცხლს მისცეს, კედრის თავხეებიანი საზაფხულო სადგომი შენი! ტუბურბოელი მონები, ქერსა რომ მკიდნენ, მთებში გაიქცნენ და არც ერთი ვირი, ჯორი, ტაორმინის ხარი, არც ერთი ორინგული ცხენი არ დაუტოვებიათ, ყველა გარეკეს! ნამდვილი რისხვავა უფლისა! რაღად მინდა თავი ცოცხალი! — და ტირილით განაგრძო: — აჰ! რომ იცოდე, ჰირნახულს ბელლებში ველარ ვატევდით და ხნულებს სულ კაშკაში გაუდიოდათ! ვაი, ჩვენო მარნებო! ვაი, ჩვენო ხარებო!..

ჰამილკარს ბოღმა მოაწვა ყელში და ამოხეთქა:

— ხმა ჩაიკმინდე! გაღლეტილი გლახა ხომ არ ვარ? ნუღარა ცრუობთ, მართალი მითხარით! მნებავს ვიცოდე, რა დავკარგე და რამდენი, სულ სიკლობითა და ქაბობით მნებავს ვიანგარიშო. აბდალონიმ, მოიტანე ხომალდებისა და ქარავნების ანგარიშები. ფერმებისა და სასახლის ნახარჯის ნუსხაც მოაყოლე! და ვაი თქვენს ტყავს, თუ სინდისი წმინდა არა გაქვთ! აქედან დამეკარგეთ!

წელში მოდრეკილი, მიწამდე ხელებჩამოშვებული გამგეთუხუცესები უკუსვლით გავიდნენ.

აბდალონიმმა კედელში ჩადგმული კარადიდან დაკვანძული ბაწრები, ტილოს ბანდები და პაპირუსები, ცხვრის ბეჭები გამოალაგა, წმინდა ნაწერთი აქრელებული. ჰამილკარის ფეხებთან დააწყო. პატრონს ხის ჩარჩო მიაართვა, სამსიმგაბმული, რომლებზედაც ოქროს, ვერცხლისა და რქის რგოლები იყო აცმული და დაიწყო:

— მაპალეში ას ოთხმოცდათორმეტი სახლის გაქირავებული ახალმოსახლე კართაგენელებზე თვეში თითო ბეკად.

— მეტისმეტია! ღარიბებს ხელი უნდა გაუშვაროთ! ყველას სახელი ჩაიწერე, ვინც სხვებზე მამაცი მოგეჩვენოს, და ისიც შეიტყვე, რესპუბლიკის ერთგულნი არიან თუ არა! მერმე?

პატრონის ხელგაშლილობით განცვიფრებული აბდლონიმი შეყოყმანდა.

ჰამილკარმა ტილოს ბანდები გამოსტაცა ხელიდან.

— ეს რაღაა? ჭამონის ახლოს სამი სასახლე თვეში თორმეტ კეზიტაჰად გაგიქირავებიათ! ოცი გამოართვი! მდიდრებს რაზე გავაფცქვნივინო თავი!

ეზოსმოძღვარმა ღრმად დაუკრა თავი და განაგრძო.

— ტიგილასს ჩვეულებრივი სარგებელი მივეციოთ ნაონობის დამთავრებამდე — სამიდან ორი კიკარი; ბარ-მალქარტს — ათას ზუთასი სიკლი ოცდაათი მონის გირაოში. მაგრამ თორმეტი მონა მლაშე ტბებში დაგვეხოცა.

— ალბათ მეტისმეტად გაქუცული მონები იყვნენ, — გაიცინა სუფეტმა, — არა უშავს რა! თუ კიდევ დასჭირდეს ფული, ასესხე! ფული არავის დაუკავო და სხვადასხვა სარგებლით გაეცი მსესხებლის ქონებისდა შესაბამისად.

მერმე მსახურმა აჩქარებით მოახსენა ანაბას რკინის მალარობის, მარჯნის, ძოწის სარეწების, კართაგენში, მოსახლე ბერძნების გადასახადის იჯარის, არაბეთში ვერცხლის გატანის, სადაც ის ოქროზე ათჯერ ძვირად ფასობდა, და ნადავლი ხომალდების შემოსავალი ქალღმერთის ტაძრის სალაროში ჩარიცხული მეთაუდის გამოკლებით.

— ყოველთვის მეოთხედით ნაკლებს გეუბნებოდი, პატრონო! ჰამილკარი საანგარიშოს არაჩხუნებდა და თვლები წკრიალებდნენ მის თითებში.

— კმარა! ახლა რა გაეციოთ?

— კორინთის სტრატონიკლესს და სამ ალექსანდრიელ ვაჭარს ამ დაბრუნებული ბარათების მიხედვით მივეციოთ ათი ათასი ათინური დრაქმა და თორმეტი ასურული ოქროს ტალანტი. მეზღვაურთა გამოკვება ოცი მინა დაგვიჯდა თვეში თითო ტრირემაზე...

— ვიცი! რამდენი დაგველუპა?

— აი, ამ ტყვიის ფირფიტებზეა ანგარიში, — უთხრა ეზოს-მოდღვარმა — რაც შეეხება საზიარო გემებს, ტვირთის ზღვაში გადაყრა მოუხდათ რამდენჯერმე და ზარალი მოზიარებებს გაუნაწილდა წილისდა მიხედვით. ზარადხანიდან გამოტანილი ხომალდთ-აღჭურვილობისათვის, რაც უკან ველარ დავებრუნეთ, სისიტებმა რვაასი კეზიტათი მოითხოვეს უტიკას გალაშქრების წინ.

— ისევ ისინი! — თქვა ჰამილკარმა, თავი დახარა და ერთ ხანს იღგა ასე, საყოველთაო სიძულვილით გულშეპყრობილი. — მე აქ მეგარის ხარჯებს ვერ ვხედავ.

აბდალონიმი გაფითრდა და მეორე ყუთიდან ტყავის თასმებზე ჩამოცმული ნეკერჩხლის ფირფიტები გამოიღო.

მეურნეობის წვრილმანებით დაინტერესებული ჰამილკარი ყურს უვლებდა და მშვიდდებოდა მსახურის ბუტბუტზე, რომელიც ციფრებს უსახელებდა. აბდალონიმს ენა დაება, მერმე უეცრად გაუცვივდა ხელიდან ნეკერჩხლის ფირფიტები და თვითონაც მიწას განერთხა, ვედრებით ხელემაშვერილი განწირულივით: ჰამილკარმა აულელებლად აკრიფა ფირფიტები და ერთი დღის დანახარჯს რომ მოჰკრა თვალი, განცვიფრებისგან პირი დააღო და თვალები გაუფართოვდა. ურიცხვი ხორცი, თევზი, ფრინველი, ღვინო და სანელებელი დანარჩულიყო, ურიცხვი თასი დაემსხვრიათ, მონები მოეკლათ, სუფრები დაეფხრინათ.

ძირს გართხმულმა აბდალონიმმა მოახსენა ბარბაროსთა ღრეობის ამბავი. როგორ არ დამორჩილებოდა უხუცესთა ბრძანებას, — სალამბოც თხოულობდა, ხარჯს არ დარიდებოდა და, რაც შეიძლება, უკეთ გამასპინძლებოდა როქის სპას.

ქალიშვილის სახელის ხსენებაზე ჰამილკარი წამოხტა. მერმე ტუჩები მოკუმა და ბალიშებს მიესვენა, ფრჩხილებით წეწდა ფოჩებს, თვალგაშტერებული და შქენააფარდნილი.

— ადე! — უთხრა მსახურს და ძირს ჩამოვიდა.

აბდალონიმი უკან გაედევნა, მუხლები უკანკალებდა. რკინის ძელაკს ჩასკიდა ხელი და იატაკის ფილებს დაუწყყო გაშმაგებით ცემა, ერთი ფიცარი ამოაგდო და მის ქვეშ გამოჩნდა დერეფნის სიგანეზე ჩაყოლებული ფართო სარკველები, რომლებიც ხორბლის ორმოებს ეფარა.

— ხედავ, ბაალთა თვალო, — თქვა ცახცახით ეზოსმოდღვარმა,

— ყველაფერი არ წაუღიათ! ორმოცდაათი მხრის სიღრმე აქვს თვითმუცელ ორმოს და პირთამდე არის ავსილი! ვიდრე შენ ზღვებზე მოგზაურობდი, ასეთივე ორმოები მოვათხრევიანე საწყობებში, ბაღებში, ყველგან! სახლი დოვლათით არის სავსე, ვითარცა შენი გონება სიბრძნით.

ლიმი დააჩნდა ჰამილკარის სახეს:

— კარგია, აბდალონიმ!

შემდეგ ყურში წასჩურჩულა:

— მოაზიდვინე კიდევ ხორბალი ეტრურიიდან, ბრუტიუმიდან, საიდანაც გსურს და რა ფასადაც! დააგროვე და შეინახე! მთელა მარაგი ხორბლისა კართაგენში ჩემს ხელთ უნდა იყოს!

დერეფნის ბოლო: რომ მიადწიეს, აბდალონიმმა ქამარზე ჩამოკიდებული კლიტით გააღო ერთი ფართო, ოთხკუთხი ოთახი, რომელიც კედლის ბოძებით იყო შუაში გაყოფილი. ქერის თავხეებამდე აებორავებინათ ოთხივე კედლის გასწვრივ მაგიდები და წალოები ოქროს, ვერცხლის და თითბრის ფულებით. კუთხეებში დალაგებული ჰიპოპოტამის ტყავის უშველებელი ხურჩინები პატარ-პატარა ტოპრაკებით გამოეჭიკნათ. ხურდა ფული პირდაპირ იატაკზე დაეხვავებინათ. აქა-იქ მაღალ-მაღალი გროვები ჩამომოლილიყო და ჩამონგრეულ სვეტებს დამგვანებოდა. კართაგენული დიდი ფულები, რომლებზედაც პალმის ქვეშ მდგარი ტანიტი და ცხენი იყო ამოტვიფრული, ახალშენების ხარისსახიან, ვარსკვლავიან, დისკოიან და ნამგალა მთვარით დატვიფრულ მონეტებში არეულიყო. სხვადასხვა ზომის გროვებად ეწყო სხვადასხვა ზომის, დროისა და ღირებულების ფული, ფრჩხილივით თხელი ასურული ფულებიდან მოყოლებული, ხელისგულივით სქელი ფულები ლაციუმისა, ეგინაა ჩხირები და ბაქტრიანის ფირფიტები, ლაკედემონიის ძველისძველი მოკლე სოლები. ზოგი ჟანგით დაფარულიყო, ჭუჭყს შეეჭამა; ნესტს გაემწვანებინა და ცეცხლს გაემურა წყლიდან სათხედით ამოთრეული და დანგრეულ-დაბუგული ქალაქების ნაცარტუტაში ამოკრებილი ვერცხლი და ოქრო. სუფეტმა სწრაფად გამოიანგარიშა, რამდენად შეესაბამებოდა ეს თანხა ჰარგებლისა და ზარალის ეს-ესაა წარმოდგენილ ნუსხას და უკვე გარეთ გადიოდა, როცა სავსებით ამოცლილ სამ თითბრის ქილას ჰკიდა თვალი. აბდალონიმმა ძრწოლის ნიშნად თავი მიაბრუნა, ჰამილკარმა უდრტივინველად და უხმოდ ჩაუარა გვერდით.

რამდენიმე დერეფანი და დარბაზი გაიარეს და ბოლოს ერთ კარს მიადგნენ, სადაც ერთი მონა საგულდაგულოდ მიეჩაქვათ მუცლით გრძელ დაბეჭდილ ბორკილზე რომაული ჩვეულებისამებრ, რაც ახალი შემოღებული იყო კართაგენში. დაბორკილს საშინლად წამოზრდოდა წვერი და ფრჩხილები და დატყვევებული ნადირივით გამუდმებულად ირწეოდა მარცხნივ და მარჯვნივ. ჰამილკარი რომ შეიცნო, ყვირილით გამოიწია:

— შემიწყალე, ბაალთა თვალო! შემიწყალე და ბრძანე მომკლან! ათი წელია, მზე არ მინახავს! მამის სულს გაფიცებ! შემიწყალე!

ჰამილკარმა ხმის გაუცემლად დაჰკრა ტაში და სამი კაცი შემოვიდა. ოთხივემ ერთად დაიმკლავა და საგდულიდან ამოიღო უზარმაზარი ზოდი, რომელიც შესასვლელს ეფარა. ჰამილკარმა ჩირაღდანი აიღო და სიბნელეში გაუჩინარდა.

საგვარეულო აკლდამას ჰგავდა ეს, მაგრამ განიერი ჰა იყო მხოლოდ, ქურდების მოსატყუებლად ამოთხრილი და არაფერი არ იყო შიგ. ჰამილკარმა გვერდი აუქცია, შემდეგ დაიხარა და მძიმე დოლაბი შეატრიალა ლიღვზე, ხვრელში შეაბიჯა და კონუსისდარ სენაკში შევიდა.

თითბრის ქიცვი ფარავდა კედლებს. შუა ოთახში გრანიტის კვარცხლბეკზე ერთ-ერთი ქაბირის, სახელად ალეტესის, ქანდაკი იდგა, კელტიბერიის მალაროთა გამომგონებლის ბომონი. ქანდაკის ძირას ჯვარედინად ეწყო განიერი ოქროს ფარები და უზარმაზარი, თავდარქმული, უცნაური მოყვანილობისა და სრულიად გამოუსადეგარი ვერცხლის საწყაოები, ჩვეულებად ჰქონდათ დიდი რაოდენობით ჩამოესხათ ასე ლითონი, რათა თითქმის შეუძლებელ ეყოთ მისი გაფლანგვა, ანდა თუნდაც ადგილიდან დაძვრა.

ჰამილკარმა თავისი ჩირაღდნით ბომონის ქულზე მიმაგრებული მალაროს ქალი აანთო და მთელი დარბაზი ერთბაშად მწვანე. ყვითელი, ცისფერი, იისფერი, ღვინისფერი და სისხლისფერი ალით აციმციმდა. თითბრის მავთულებზე ნათურებივით ჩამოკიდებული ოქროს ხაპები სავსე იყო ძვირფასი თვლებით, კედლის გაყოლებითაც დაელაგებინათ დაუხვეწელი ქვები. აქ ელაგა მიუდგომელი კლდეებიდან შურდულებით ჩამომტვრეული კალასები, ფოცხვერის შარდში გაქვავებული ბადახში, მთვარიდან ჩამოცვენილი გლოსოპეტრები, ტიანები, ალმასები, სანდასტრუმები, ბივრიტები და სამნაირი იერის ლალი, ოთხნაირი საფირონი და თორმეტი გვარის

ზურმუხტი. რძის შხეფებივით, ცისფერი მყინვარებივით, ვერცხლის ცახესავით ათინათებდნენ ფასდაუდებელი თვლები და სოლები, ვარსკვლავების, სხივების დარად აფენდნენ არილს. ელვისაგან ქმნილი ნეფირტები ცრიატებდნენ მოშხამულის წამლად ვარგისი ქალცედონების გვერდით. ზაბარკას მთიდან ჩამოტანილი ტოპაზები საშიშროების ასარიდებლად გამოდგებოდნენ, ბაქტრიანის აფალები მუცლის წახდენას შველოდნენ, ხოლო ამონის რქები უტკბესი სიზმრების მომგვრელი იყო, თუ ლოგინქვეშ შეალაგებდი.

ოქროს ფარები ირეკლავდა თვლების ციმციმს და სანთურების ალს. ხელდაჭდობილი ჰამილკარი ილიმებოდა და უფრო თავისი სიმდიდრის შეგნებით ტკბებოდა, ვიდრე ამ სანახვით. მისი საუნჯე მიუწვდომელი, ამოურწყავი, უზომო იყო. მის ფერხთა ქვეშე მძინებული წინაპარნი მის გულს თავიანთ მარადისობას უზიარებდნენ. ქვესკნელის სულთა სიახლოვეს გრძნობდა გუმანით. ქაბირის ლხენით აღვსილიყო და სახეზე რომ სხივები ეფინებოდა, უჩინარ სათხედს აგონებდა, უფსკრულთა წიად გადმოსრაოილს, სამყაროს გულთან მაკავშირებელს.

ერთმა აზრმა გაუელვა და შეცახცახდა. ბომონის უკან დადგა და კედლისკენ გაემართა პირდაპირ. მერმე თავისი მკლავის სვირინგებს დააკქერდა, შვეულს, რომელიც ორი გარდიგარდმო ხაზით იყო გადაკვეთილი, რაც ქანაანური დამწერლობით ცამეტს ნიშნავდა. მაშინ ცამეტი თითბრის ფირფიტა გადათვალა და კიდევ ერთხელ დაიკაპიწა ფართო სახელო. მარჯვენაგაწვდილმა ახლა სხვა ადგილას ამოიკითხა უფრო რთული ნასვირინგები, ფრთხილად გადაუსვა მეორე ხელი, თითქოს ქნარის სიმებს შეეხო. ბოლოს შვიდჯერ დაჰკრა ცერი და კედლის ერთი ნაწილი გაიხსნა.

იგი ერთგვარ ეკედერს ფარავდა, სადაც იდუმალი ნივთები ეწყო, უსახელო და ფასდაუდებელი, ჰამილკარმა სამ საფეხურს გადააბიჯა, ვერცხლის ჩანახიდან შავ სითხეში მოტივტივე ლამას ტყავი ამოიღო და ისევ ზევით ამოვიდა.

აბდალონიმი ისევ წინ წაუძღვა. თავის ექვნებიან გრქელ ყვარჯენს სცემდა იატაკს და ყოველი სენაკის წინ გაიძახოდა ჰამილკარის სახელს, ხოტბითა და კურთხევით ამკობდა.

მრგვალ ტალანში, სადაც ყველა ღერეფანი ბოლოვდებოდა, კედლების გასწვრივ ალგუმინის კოკები, ლავზონიის ტომრები, ლემნონის თიხის კვერები და მარგალიტებით პირთამდე ავსილი კუს ბაკ-

ნები ელაგა. სუფეტი კაბის კალთით ეხებოდა გვერდით გავლისას და ზედაც არ უყურებდა მზის სხივებისგან წარმოქმნილი თითქმის ღვთაებრივი ნივთიერების, ქარვის უზარმაზარ ნატეხებს.

სურნელოვანი კვამლი აიბოლქვა ერთგან.

— გააღე კარი!
ისინი შევიდნენ.

მიშველი კაცები ზელდნენ ცომს, ნაყავდნენ ბალახებს, ნახშირს აღვივებდნენ, ქოთნებში ასხაპდნენ ზეთს, ალებდნენ და ისევ ხურავდნენ კედლის ირგვლივ ამოჭრილ პატარ-პატარა და მოგრძო უჯრედებს, რომლებიც იმდენად მრავალი იყო, რომ ოთახი ფიჭას წაგავდა, მირობალონით, ბდელიუმით, ზაფრანითა და იებით იყო სავსე ეს უჯრედები. გუმფისი, ფხვნილი, ძირკვები, შუშები, ფილაპენდულის რტოები და ვარდის ფურცლები მიმოფანტათ გარშემო. სუნთქვა ჭირდა ამ სურნელით ავსილ სენაკში, თუმცა შუა ოთახში თითბრის სამფეხზე საკმეველი ხრჩოლავდა.

კვარის ჩირაღდანით აწოწილი და ფერმკრთალი ნელსაცხებელთა ოსტატი მიეახლა ჰამილკარს და მეტოპიონის კონა დააწურა ბელებზე, ამასობაში ორი სხვა ბაკარისის ფოთლებით უშელდა კოჭებს. ესენი კირენელნი იყვნენ, ბინძური ზნეობის ხალხი, რომელთაც პატრეს მაინც სცემდნენ მათი იღუმალი ცოდნისა გამო.

გულმოდგინების გამოსაჩენად ნელსაცხებელთა ოსტატმა ცოტაოდენი მალობატრი შესთავაზა სუფეტს ქარვის კოვზით დასაჭაშნიკებლად. მერმე სადგისი გაუყარა სამ ინდურ ბეზოარს. პატრონი ხელობას იცნობდა, ბალზამით სავსე რქა აიღო, ნაკვერჩხლებზე შეათბო და თავის კაბაზე გადმოაპირქვავა. რუხი ლაქა დააჩნდა სამოსს — ეს თაღლითობის ნიშანი იყო. მაშინ დაჟინებით დააკქერდა ნელსაცხებელთა ოსტატს და სიტყვის უთქმელად ხეთქა სახეში ქურციკის რქა.

მისდა* საზარალოდ ჩადენილი სიყალბით განრისხებულმა ჰამილკარმა ზღვებს გაღმა ქვეყნებში გასაგზავნად სუიმბულით დატენილ ბოხჩებს მოჰკრა თვალი და ტვირთის დასამძიმებლად სანელებელში საოლავის გარევა ბრძანა.

მერმე მისთვის განკუთვნილი ნელსაცხებლის სამი ყუთი მოიკითხა.

ნელსაცხებელთა ოსტატი გამოუტყდა — არაფერი ვიცი, ჯარის-

* ამ აბზაციდან თარგმნილია მანანა გიგინეიშვილის მიერ.

კაცები დანებს ატრიალებდნენ, ღრიალებდნენ და ყველა სკივრი გავუღო.

— აბა, ჩემზე მეტად მათი გეშინია! — წამოიძახა კვამლის ბოლქვებში გახვეულმა სუფეტმა და გადაფითრებულ მაღალ კაცს შეანათა ჩირაღდნებივით აბრიალებული თვალები.

— აბდალონიმ! მზის ჩასვენებამდე გაატარეთ მწყობრში მენელსაცხებლე, გაგლიჯეთ!

ამ დანაკლისმა, სხვაზე უმნიშვნელომ, გააცოფა ჰამილკარი. ბარბაროსების გახსენება არ სურდა. მიანიც ყოველ წამს მათი ნამოქმედარი ედგა თვალწინ და თავი ველარ გაართვა მათზე ფიქრს. როქის სპის თავაშვებულობას ასულის სახელის გატეხაც დაერთო და მთელ სასახლეზე განრისხდა, რომ დაუფარეს მომხდარი ამბავი. რაღაც უცნაური ძალა აიძულებდა ჩაჰკვირვებოდა თავის უბედურებას. ცნობისმოყვარეობით შეათვალერა ჩარდახქვეშ, ქულბაქს უკან მომარაგებული კუპრი და ხე-ტყე, ლუზები და ბაგირი, თაფლი და ცვილი, ფართლეულის საწყობი, ხორაგით გამოტენილი საკუჭნაოეზი, მარმარილოს სათლელი და თრიაქით სავსე ბედლები.

მერმე ბალის კიდეში ჩაროგებული ქოხებისკენ გაემართა. ხელოვნები სახლობდნენ აქ, მათი ნამუშევარი ბაზარზე გაჰქონდათ. თერძები ლაბადებს აგვირისტებდნენ, მეთევზეები ბადეებს ქსოვდნენ, მეხამლეები წუღებს კერავდნენ. ზოგი ბალიშების მოხატვით იყო გართული. ეგვიპტელი მუშები ნიჟარებით აკრიალებდნენ პაპირუსს, ფეიქრები მაქოებს აწრიპინებდნენ, მეაბჯრეთა სამჭედლოში გრდემლი გრგვინავდა.

ჰამილკარი მათ მიუბრუნდა:

— ჰედეთ მახვილი! შეუსვენებლივ ჰედეთ! დამკირდება! — უბიდან ამოიღო საწამლავეთ გაუღენთილი ანტილოპის ტყავი და ზრძანა: — თითბრის უმტკიცესი ბეგთარი დამიმზადეთ, რკინამ რომ ვერ გაატანოს და ცეცხლმა რომ ვერ ავნოს, ისეთი!

ამასობაში ხელოსნებს მიუახლოვდა სუფეტი. მისი რისხვის ასარიდებლად და მუშებზე წყრომის გადასატანად აბდალონიმი აბუზლუნდა:

— რა ნახელავია! სამარცხვინოა სწორედ! ბატონი მეტისმეტად გწყალობთ.

ჰამილკარმა მას ყურაც არ ათხოვა და განშორდა.

ფეხი შეანელა, რადგან გზა ჩახორგილი იყო ზროშემომწვარი

ხეებით, გეგონებოდით, მწყემსებს დაებანაკებინათ ტყეში. ტყრუ-
შული ღობე გადაეთელათ, კვლებში წყალი დამშრალიყო, ქუჭყიან
ეუბეებში შუშის ნამსხვერვეები და მაიმუნთა ძვლები ეყარა. ჩირ-
გვებში აქა-იქ დაძონძილი ჩვრები ფრიალებდა; ლიმონთა ძირას ჩა-
მოცვენით ყვითელ ყვავილთა გროვა ლებოდა. მსახურთ ეფექრათ.
ბატონი აღარ დაბრუნდებოდა და ღვთის ანაბარა მიეტოვებინათ ყვე-
ლაფერი.

ყოველ ნაბიჯზე ახალ უსიამოვნებას აწყდებოდა ჰამილკარი.
ყველაფერი უდასტურებდა იმას, რისი შეტყობაც არ სურდა. აგერ
ახლა სკორეთი გაეთითხნა ძოწისფერი ხამლი. რად არაა ეს ხალხი
აქ, რომ ფილაკენით ნაკუწ-ნაკუწ აქციოს! შერცხვა, რომ ესარჩლე-
ბოდა მათ. როქის სპამ გააცრუა იგი, დააღალატა! შური ვერ იძია
მეომრებსა და უხუცესებზე, ვერც სალამბოზე, — ვერაკაცზე. რი-
სხვა კი გადმონთხევას ლამობდა და უეცრად ყველა მეზღეს მაღა-
როებში შრომა მიუსაჯა.

ეზოსმოძღვარი შიშით ცახცახებდა, მხეცების ბაკს რომ უან-
ლოვდებოდა სუფეტი, მაგრამ ჰამილკარი წისქვილისკენ მიმავალ
ბილიკს დაადგა. გულსაკლავი ხმები აღწევდა იქიდან.

მტკრის კორიანტელში პორფირის ორი უშველებელი კონუსი-
სებრი დოლაბი გაირჩეოდა. ზედა ხვიშირიანი იყო, ქვედას ეყრ-
დნობოდა და მსხვილი ძელების დახმარებით ბრუნავდა. მუშები
მკერდით და ხელებით უბიძგებდნენ, ზოგი კი ჰაპანს შებმული
ატრიალებდა დოლაბს. ღვედების ხახუნისგან იღლიებში ჩირქიანი
კოჟრები გაჩენოდით, ისეთი, სახედრებმა რომ იციან ქეჩოზე. წვი-
რიანი კონკები წელს ძლივს უფარავდათ და სამოსის ნაფხრეწები
გრძელი კუდივით მისთრევდათ წვივებზე; თვალები ჩასისხლიანე-
ბოდით, ბორკილებს არაჩხუნებდნენ და ყველანი ერთად ითქვამდ-
ნენ სულს. ფქვილს რომ არ დახარბებოდნენ, ბრინჯაოს ორი ძეწ-
კვით ალიკაბი ჰქონდათ პირზე აკრული. ხელჯაგები უჭერდათ და
ვერც აღებას ახერხებდნენ ფქვილისას.

ბატონის დანახვაზე ძელმა ჰკრიალს უმატა. ხორბალი ხრაშუნით
იღერდებოდა. ზოგი მუხლებში ჩაიკეცა, დანარჩენებმა მათ ვადაა-
ბიჯეს და სვლა განაგრძეს.

მონათა მეთვალყურე გიდენემი შოიკითხა სუფეტმა. თავისი
ღირსების შესაფერად მდიდრულად გამოწყობილი გამოცხადდა იგი.

გვერდებზე ჩაპრილი წმიდად ნაქსოვი ძოწეული ტუნიკა ემოსა, ყურებზე მსხვილი რგოლები ეკიდა. ფეხებზე შემოხვეულ სტავრას ოქროწნული ყაითანი უერთდებოდა, ხეს შემოგრავნილი გველივით შემოტმანსოდა იგი კოჭიდან თეძომდე. ბექდებით დახუნძლულ თითებში ათამაშებდა გიშრის კრიალოანს, რომლითაც ავი ზნით შეპურობილთ ცნობენ.

ჰამილკარმა პირსაკრავების ჩამოხსნა ანიშნა მეთვალყურეს. მონები დამშეული მხეცებივით ღრიალით ეძგერნენ დაზვინულ ფქვილს, თავი ჩარგეს შიგ და სულმოუთქმელად იწყეს ჭამა.

— შიმშილით დაგიხოცავს!

გიდენემმა მიუგო, სხვა გზით შეუძლებელია მათი მოთვინიერებაო.

— ტყუილად მიგავლინე სირაკუზს მონათა სკოლაში! მოუხმე დანარჩენთ.

მზარეულები, მწოდები, მეჩინიბეები, ფაიქები, მეტახტრევენები, მექისეები და ბავშვიანი ქალები ერთ მწკრივად ჩარიგდნენ ბაღში ქულბაქიდან მძვინვარე მხეცთა ბაკამდე. სუნთქვა შეეკრათ. სიჩუქემ დაისადგურა მთელ მეგარაში. კატაკომბებს იქით ტბაში ეშვებოდა მზე. ფარშევანგები ყიოდნენ. ჰამილკარმა ნაბიჯი შეანელა.

— რად მჭირია ეს დაჩაჩანაკებული ბებრები! — წამოიძახა მან. — გაყიდე! მრავლად მყავს ლოთი გალი და ცრუ კრიტელი! შეისყიდე კაბადოკიელები, აზიელები, ზანგები!

ბავშვების სიმცირემ გააკვირვა სუფეტი.

— გიდენემ! ყოველ წელიწადს თითო ბავშვი უნდა დაიბადოს სახლში! ღამლამობით ქოხების კარებს ნუ დაგმანავთ, ლალად შეერიონ ერთმანეთს!

მერმე ქურდების, უქნარებისა და ურჩების ნახვა ისურვა. სასჯელი განუწყესა მათ, თან მეთვალყურეს ესაყვედურებოდა. გიდენემს მოზვერივით დაეხარა დაბალი შუბლი და შეეკმუხნა ერთმანეთს გადაბმული ხშირი წარბები.

— შეხე, ბაალთა თვალო. ამ კაცს ყულფში თავგაყოფილს მიუხარეს, — მეთვალყურემ მხარბეჭიან ლიბიელზე მიუთითა.

— ოპო, სიკვდილი მოგინდა?! — აიგდო სუფეტიძა.

ჰონამ შეუპოვრად მიუგო:

— დიახ!

ჰამილკარი აღარ დაფიქრდა სხვათათვის მისაბამ ცუდ მაგალითზე. არც ზარალს გაუწია ანგარიში.

— გაიყვანეთ! — შესძახა მსახურთ.

ვინ იცის, ეგებ მსხვერპლის შეწირვა მოესურვა და უბედურების ასაცილებლად არ მოერიდა მცირე დანაკლისს.

გიდენემს ხეიბარნი უკან მიეჩქმალა, ჰამილკარმა მაინც შეამჩნია ისინი.

— ხელი ვინ მოგკვეთა?

— მეომრებმა, ბაალთა თვალთ!

შემდეგ დაკოდილ ყანჩასავით აფართხალებულ სამნიელს მიუბრუნდა:

— შენ ვინლა დაგასახიჩრა?

თურმე მეთვალყურეს რკინის კვერთხით ფეხი მოემტვრია მისთვის. ასეთმა უაზრო სისასტიკემ აღამფოთა სუფეტი. გიდენემს ხელიდან გამოვლიჯა გიშრის შიბი და დაიღრიალა:

— წყეულიმც იყოს ფარის დამაწიოკებელი ქოფაკი! სად გაგონილა მონათა წახდენა. მწყალობელო ტანიტ! ხომ დააქცევ ასე შენს პატრონს! დამპალ ნეხეში ამოახრჩვეთ! სხვანი, სხვანი რა იქნენ, დანარჩენები მებრძოლებთან ერთად ამოუყუეე, ხომ?!

ისეთი მრისხანე სახე ჰქონდა, რომ თავზარდაცემული ქალები გაიფანტნენ. მონებმა უკან დაიხიეს და წრედ შემოერთყნენ სუფეტსა და მეთვალყურეს, გიდენემი სანდლებს უკოცინდა ჰამილკარს, რომელსაც გასართყემლად ხელი მოეღერებინა მისთვის.

ომის ქარცეცხლში არასოდეს დაბინდვია გონება სუფეტს, ახლაც შეინარჩუნა აზრის სიცხადე. უმრავი სიბილწე გაიხსენა. მრავალი უხამსობა მოაგონდა, თუმცა ყველაფრის დავიწყება ერჩია. განრისხებულს ელვის გამოკრთომასავით ანაზღად წარმოუდგა თვალწინ თავს დამტყდარი ყველა უბედურება. ეზოსმოძღვრები დამფრთხალან და გადახვეწილან; ვინ უწყის, ეგებ პირიც შეკრეს როქის მეომრებთან. ყველა ატყუებდა ჰამილკარს. რა ხანია მალავს ბოლმას!

— აქ მომგვარეთ! ყველანი აქ მომგვარეთ და გავარვარებული შანთით შუბლი დაუდალეთ მხდალთ! — დაიქუხა მან.

მაშინ შუა ბაღში დაახვავეს ბორკილები, რკინის უღლები, დანები, ჯაჭვები — მალარობეში გაწესებულთათვის, ფეხის მოსამტე-

რევი კალაპოტები. მხარებში წასაქვრი რკინები და ღრინაკლები —
თათბრის კაუჭით დაბოლოვებული სამღვედიანი მათრახები.

ყველა დასასჯელი მზის პირისპირ, ყოვლისშთამნთქმელი მო-
ლოქის მხარეს პირქვე ან გულაღმა გააწვინეს. გასაშოლტნი ხეებს
მიაყუდეს და ორ-ორი კაცი ამოუყენეს გვერდში. ერთი მთელი ძა-
ლით უქნევდა, მეორე დარტყმებს ითვლიდა.

ორივე ხელით გამეტებით სცემდნენ. ღვედები ჰაერში სტვენდა
და ქერქს აცლიდა კადრებს. სისხლი შხაპუნა წვიმასავით ეშხეფე-
ბოდა ფოთლებს; გასისხლულები ღრიალით იღვლარქნებოდნენ გა-
ქერქილი ხეების ძირას. სახეს იხოკდნენ დადაღულები, ისმოდა ძე-
ლის მუხრბუქთა ხრქიალი, ყრუ ხმებს ზოგჯერ გამყივანი კვილი
ერთვოდა. სამზარეულოებთან სამოსის ნაფლეთებსა და დაგლეჯი-
ლი თმების ბღუჯებს შუა მსახურნი ნაკვერჩხლებს აღვივებდნენ
საბერველებით, ტრუსის სუნი იდგა. მარტვილთ ძალა გამოელიათ,
მაგრამ ხელებით იყვნენ ხეზე ჩამოკიდებული და არ ვარდებოდ-
ნენ, თვალები მოეკუტათ და თავს იქნევდნენ მხოლოდ. წამების
ჩხილველთ შემფოთებისაგან ოზვრა აღმოხდათ. ლომები მთქნარე-
ბით ჩამწკრივდნენ ორმოებთან, ღრეობა თუ გაახსენდათ.

სალამბო გამოჩნდა თავის ტერასაზე. დაბნეული ქალი აქეთ-
იქით აწყდებოდა. ჰამილკარმა თვალი მოჰკრა სალამბოს. მოეჩვენა,
თითქოს ასული ხელებს იწვდიდა მიჰკენ და შენდობას სთხოვდა.
შემფოთებული სუფეტი შემოღობილში შევიდა.

პუნიკურ სასახლეთა სიამაყე სპილოები იყო. მათ ზურგზე უე-
ლიათ შამა-პაპათ, ცხარე ბრძოლებში გაუმარჯვიათ, მტერი აულაგ-
მავთ და მათ თავყანს სცემდნენ, როგორც მზის რჩეულთ.

მთელ კართაგენში განირჩეოდნენ მეგარის სპილოები. გამგზავ-
რების წინ ჰამილკარი ფიცით არწმუნა აბდალონიმმა, რომ მათ ღირ-
სეულად უპატრონებდა, მაგრამ სპილოებს წამება ვერ აეტანათ,
დახოცილიყვნენ და ახლა სამად სამი სპილო იწვა მტვრიან ბაკში
დამტვრეულ გეჯებს შორის.

პატრონი იცნეს და მიაშურეს.

ერთს ყური ჰქონდა საზარლად გახლეჩილი, მეორეს მუხლი და-
იარავებოდა, მესამისათვის ხორთუმი მოეკვეთათ. უმწეოდ უმზერდ-
ნენ ჰამილკარს, უმზერდნენ გონივრულად, ადამიანური მზერით.
ერთმა თავი დახარა, მუხლებში მოიკეცა და ხორთუმის გადანაჭე-
რით ნაზად დაუყვავა პატრონს.

ცხოველის ალერსზე ორი ცრემლი გადმოუვარდა ჰამილკარს.

— ო, უბადრუკო! ჭვარს აცვით, ჭვარს! — აბდალონიმს ეცა.

გრძნობამიხდელი აბდალონიმი პირქვე დაეცა მიწაზე.

ძოწის სარეწებს გადაღმა, იქ, სადაც ზეცას კვამლის მოლიბრო ბოლქვები ერთვის, ტურის მკახე კივილი გაისმა. ჰამილკარი და-
ცხრა.

ვაჟიშვილზე ფიქრმა ღვთაების შეხებასავით უეცრად დაამშვი-
და იგი. ვაჟი ხომ მისი ძლიერების ზრდა, მისი შეუტყნობელი არსე-
ბის განუწყვეტელი განახლება იყო. მონები ვერ მიხვდნენ, რამ დაა-
შოშმინა სუფეტი.

შემდეგ ძოწის სარეწებისკენ გასწია. გვერდი აუარა ოთხკუთხ-
გრძელ თხრილში შავი ქვით ამოშენებულ მონათა დილეგს, რომელ-
საც კიდეში საცალფეხო ბილიკი გასდევდა კუთხეებში დატანებული
ოთხი კიბითურთ.

იდიბალს ნიშანი არ დაუმთავრებია, ჩამოლამებას ელოდა. „რა
მაჩქარებს“, — გაიფიქრა ჰამილკარმა და დილეგში ჩავიდა. ზოგნა
უკან დაბრუნება ურიია, უფრო გაბედულნი ჩაპყვნენ.

ქარი არაჩგუნებდა გაღებულ კარს. ბინდი მოიპარებოდა ვიწრო
სარკმლებში. დილეგის სიღრმეში კედელზე ჩამოკიდებული და-
წყვეტილი ჯაჭვები ჩანდა.

ესლა დარჩენილიყო სამხედრო ტყვეთაგან!

შკვდრის ფერი დაედო ჰამილკარს. ორმოს გადამხობილმა მხლებ-
ლებმა თვალი მოჰკრეს, თავის შესამაგრებლად როგორ მიეყრდნო
კედელს.

ტურამ სამგზის გაბმით დაიკივლა. ჰამილკარმა თავი წამოაწია
მხოლოდ, არაფერი უთქვამს, არც განძრეულა; მზე რომ ჩაესვენა.
შემორაგულს იქით გაუჩინარდა სუფეტი. მწუხრის ეამს ეშმუნის
ტაძარში დიდებულთა საკრებულოს განუცხადა:

— ბაალთ მთიებნო, მე ვიკისრებ პუნიკური ლაშქრის სარდლო-
ბას, რათა ბარბაროსნი დავთრგუნო!

ბრძოლა გეგმითან

მეორე დღესვე ჰამილკარმა ორას ოცდასამი ათასი ტალანტი ოქრო აიღო სისიტთაგან და თოთხმეტი სიკლი შეაწერა დარბაისელთ. დიაცთაც უნდა გაეღოთ თავიანთი წილი, ბალღებზედაც დაწესდა გადასახადი. კართაგენელთათვის ყველაზე უჩვეულო ის იყო, რომ ქურუმთა დასიც დახარკეს.

ჰამილკარმა ყველა ცხენის, ჯორისა და იარაღის ჩამორთმევა ბრძანა. ვისაც სიმდიდრის დაფარვა სურდა, მას ქონება გაუყიდეს და გაუნიავეს. სხვათა სიძუნწე რომ აღეკვეთა, თავად გასცა სამოცი თორნ-აბჯარი და ათას ხუთასი ღომორი ფქვილი, დაახლოებით იმდენივე, რამდენიც სპილოს ძვლით მოვაჭრეთაგან შემოდიოდა.

ლიგურიაში ხალხი გაგზავნა დათვებზე მონადირე სამი ათასი წთიელის დასაჭირავებლად. მათ წინასწარ გადაუხადეს ექვსი თვის ქირა — დღეში ოთხ-ოთხი მინა.

სპა მიინც არ კმაროდა. მაგრამ ჰანონის მსგავსად ქალაქის ყველა მკვიდრს როდი იღებდა ლაშქარში; იწუნებდა სხარტ მოძრაობას შეუჩვეველთ, სქელლიპიანებს და ჯაბანთ. ამით ნაცვლად თავს უყრიდა სინდისგარეცხილთ, შალქის ნაძირალებს, ბარბაროსთა შთამომავალთ და ნაციხართ. სამუქფოდ კართაგენის მოქალაქეთა სრულ პატივს აღუთქვამდა მათ.

სუფეტის თავიდათავი საზრუნავი იყო ლეგიონის გარდაქმნა. მასში შემავალი მოხდენილი ვაჟკაცები რესპუბლიკის სამხედრო დიდებას იჩემებდნენ და თვითმმართველობით სარგებლობდნენ. ჰამილკარმა დაითხოვა მათი თავკაცები. ჰაბუკებს უხეშად ექცეოდა, აიძულებდა ერბინათ, ეძუნძულათ, სულის ერთი ამოთქმით აეთავებინათ ბირსის ბეჭობი, შუბი ეტყორცნათ, ხელჩართულ ბრძოლაში პირისპირ შესტაკებოდნენ ერთერთს და შუა მოედანზე, ღია ცის ქვეშ ეთიათ ღამე. თავისიანები აკითხავდნენ და იბრალებდნენ ლეგიონერებს.

მოკლე მახვილები და გამძლე ხამლები დაამზადებინა, განსაზღვრა მსახურთა რიცხვი და ტვირთი შეუმცირა მეომრებს; მოლოქის

ტაძარში დაცული სამასი რომაული ლახვარი გამოატანიდა უზემთა-
ესი ქურუმის უარის მიუხედავად.

უტიკიდან დაბრუნებულ სპილოებს მიუმატა კერძო პირთა კუთ-
ვნილი სპილოები. სამოცდათორმეტი სპილო ერთ რიგად ჩაამ-
წკრივა და პირქუშ საომარ ძალად აქცია. მარეკებს ურო და საჭრე-
თელი ჩამოურიგა, რათა თავის ქალა გაეჩეჩქვათ ცხოველებისთვის,
ბრძოლის ველზე თუ გაუჩრდებოდნენ.

დიდ საბჭოს ჩამოართვა სპასალართა არჩევის უფლება. უხუცე-
სებმა კანონი მოიშველიეს, მაგრამ ჰამილკარმა წაიყრუა მათი სა-
ჩივარი. კრინტის დაძვრას ვერვინ ბედავდა, ყველა დაიმორჩილა
მისმა მტკიცე ნებამ.

სპასპეტობა, საერთო ხელისუფლება და მეჭურჭლეთუხუცესობა
იღო თავს. ბრალი რომ არაფერში დასდებოდა. ხარჯთაღრიცხვა
სუფეტ ჰანონს დააქისრა.

სიმაგრეების აგება დაიწყო და, ქვა რომ ეცოტავა, საშენი მასა-
ლისთვის ძველი უქმი შიდა კედლების ნგრევას შეუდგა. ტომობ-
რივი სხვაობა მოსპო, მაგრამ ბედი კვლავ აშორიშორებდა დამარ-
ცხებულთა შთამომავალთ და გამარჯვებულთა ნაშიერთ. წარჩინე-
ბულნი ცოფს ყრიდნენ ნანგრევთა მოშლის გამო, მდაბიონი კი უნე-
ბურად სიამეს ეძლეოდნენ.

ქუჩებში დილიდან დაღამებამდე დაიარებოდნენ შეჭურვილი
რაზმები. გაყოდა ნალარა. ეტლებით გადაჰქონდათ ფარები, შუბე-
ბი, კარვები; ეზოებში ქალები გამოფენილიყვნენ და საკარვე ხამს
ხევდნენ. ერთმანეთისგან გადაედოთ დაუშოშმინებელი აღმაფრე-
ნა. ჰამილკარი რესპუბლიკის სულად იქცა.

მეომრები წყვილებად დაყო და ისე დააწყო, რომ სუსტებს
ძალგულოვანნი ენაცვლებოდნენ, რათა ჯაბანნი და სულმოკლენი
ბრძოლებში ნაცად ვაჟაკებს შეეგულიანებინათ. სამი ათას ლიჯუ-
რიელს რჩეული კართაგენელები დაუმატა და ოთხი ათას ოთხმოც-
დათექვსმეტი ქვეითისაგან შემდგარი ერთი მწყობრი ძლივს შექმ-
ნა. მეომრები ბრინჯაოს ჩაჩქნებითა და იფნის თოთხმეტწყრთიანი
შუბებით შეაიარადა.

სანდლებით ფეხშემოსილ ორი ათას ჰაბუკს შურდულები და
ხანჯლები ჩამოურიგა. ამათ შემოუერთდა მრგვალი ფარებითა და
რომაული სატევრებით აღჭურვილი რვაასი მებრძოლი.

ცენოსან სპას შეადგენდა ძველი ლეგიონიდან გადარჩენილი

ათას ცხრაასი მხედარი, რომელთაც ოქროთი მოზარნიშნული ბრინჯაოს ბეგთარი ეცვათ ასურელ კლინაბართა მსგავსად. ამათ გარდა ჰამილკარს ჰყავდა ტყავის ტუნიკებითა და სინდიოფალას ბეწვის ქუდებით დამოსილი ოთხასი ტარენტელი მოისარი მხედარი, ყოველ მათგანს ორლესული ჩუგლუგი ეპყრა. ქარავანთა უბნებიდან შემოიკრიბა ათას ორასი ზანგი. ისინი რბენაში ისე იყვნენ გაწაფულნი, რომ გაჭენებულ ბედაურს ფაფარში ჩაავლებდნენ ხელს და ფეხდაფეხ მისდევდნენ. ყველაფერი მზად იყო, ჰამილკარი მაინც ფეხს ითრევდა.

ღამამობით კართაგენის ბჭეთაგან გავიდოდა ხოლმე მარტოდ-მარტო, ტბას უკან მოიტოვებდა, მაკარის შესართავისაკენ გასწევდა. ეგებ უნდოდა როქის სპას შეერთებოდა? მაპალეებში დაბანაკებული ლიგურიელნი მის სასახლეს ერტყმოდნენ გარს.

დიდებულთა ეჭვი თითქოს გამართლდა. ერთ მშვენიერ დღეს სამასა ბარბაროსი მოადგა გალავანს და სუფეტმა კარიბჭეები დახსნა. ესენი იყვნენ როქის სპის გამცემელნი, რომელთაც, კაცმა არ იცის, შიშისა თუ ერთგულების გამო, მოაშურეს პატრონს.

ბარბაროსები არ გაუოცებია ჰამილკარის დაბრუნებას. სჯეროდათ. რომ ამ კაცს სიკვდილი ვერას დააკლებდა. ფიქრობდნენ, დაბრუნდა, რათა დანაპირები შეასრულოსო. იმოდენა უფსკრული იყო სპასა და მამულს შორის, რომ მეგრძოლთ ვერც კი წარმოედგინათ, თუ აღთქმულს არ მიუზღავდნენ. თავს არაფერში თვლიდნენ დამნაშავედ. ღრეობა აღარც ახსოვდათ.

შეპყრობილ მსტოვართაგან შეიტყვეს სიმართლე. ყველაზე გამძვინვარებულმა მეგრძოლებმა დიდად განიხარეს. სხვანი, შედარებით გულგრილნიც კი, დაჩახმახდნენ. ორმა გარემოცვამ სული შეუხზუთა ამომრებს. მოწყენილობას ვერსად გაეჭყენენ. არავითარი ძვრა! ცხარე ბრძოლა უჯობდათ ამას! მობეზრდათ ერთ ადგილას ყურყუტი და გარეუბნებში იწყეს ხეტიალი. როცა შეიტყვეს, ჯარი საომრად იჭურვებო, სასწრაფოდ მოიყარეს თავი. მათო სიხარულით ხტოდა და გაყვიროდა: „როგორც იქნა, გვეშველა! როგორც იქნა!“

სალამბოზე გამწყარალმა ჰამილკარზე გადაიტანა ბოლმა. მათო მძვინვარება გარკვეულ მსხვერპლს ითხოვდა. კართაგენელებთან შეტაკება შურისძიებას გაუადვილებდა. წარმოიდგინა, რომ უკვე მიუზღო მათ სამაგიერო და გულში სიამე ჩაეღვარა. ამამაღლებელმა

და უნაზესმა გრძნობამ შეიპყრო მათო, თან ცხოველი ვნება სწავ-
და. დროდადრო წარმოიდგენდა, მებრძოლთა შორის როგორ ბო-
ბოქრობდა და დაატარებდა შუბზე წამოცმულ თავს ჰამილკარისას.
ზოგჯერ სალამბოს პალატში იყო პორფირის სარეცელთან; მკლავებ-
ში გამოემწყვდია ქალწული, სახეს უკოცნიდა, ეალერსებოდა მის
ხშირ გიშრის თმას. იცოდა, რომ განუხორციელებელი იყო ეს ოცნე-
ვა და გული ეკუმშებოდა. დაიფიცა, შალიშშიობა თუ მიბოძეს.
ომს ღირსეულად წარემართავთო. გული უთქვამდა, რომ ვერ დაბ-
რუნდებოდა ბრძოლის ველიდან და ამან კიდევ უფრო გაააფა მათო.

სპენდიუსთან მიიქრა და უთხრა:

— წაუძებ შენს ხალხს! ჩემს სპასაც გამოვიყვან! ოტარიდი გაა-
ფრთხილე! დავიღუპებით, ჰამილკარმა თუ დაგვასწრო! ადექი, გე-
სმის?

სპენდიუსი გაოგნებული შეჰყურებდა. მათოს ღიფიცზე მალე
გაუნელდებოდა ხოლმე და ყოველთვის უჩერებდა სპენდიუსს, მაგ-
რამ ამჯერად დამშვიდებული იყო და უფრო სასტიკიც ჩანდა. მის
თვალებში სამსხვერპლოს ალივით კიაფობდა სიამაყე.

ბერძენმა ყური არ ათხოვა. სპენდიუსი მარგალიტის არშიამოვ-
ლებულ ერთ-ერთ კართაგენულ კარავში იყო დაბანაკებული,
ვერცხლის ბარძიმით სვამდა გამაგრილებელ სასმელებს, კოტაბს თა-
მაშობდა, თმა მოუშვა და მშვიდად იცდიდა. ამას გარდა თანამზრა-
ხველები ეგულებოდა ქალაქში და ფეხის მოცვლა არ სურდა; დარ-
წმუნებული იყო, რომ რამდენიმე დღეში გაუღებდნენ ქალაქის
ბჭეებს.

ნარჰავასიც აქვე იყო. იგი სამ ლაშქარს შორის დაეხეტებოდა
და ხან ერთის მხარეს იჭერდა, ხან მეორისას. მან კვერი დაუკრა
სპენდიუსს და გაამტყუნა სიმამაციით გადიდგულეებული ლიბიელი,
რომელიც ალყის მოხსნას აპირებდა.

— მოგვშორდი, რაკი შიშით ძრწი! — შეუყვია მათომ. --
კუპრს დაგვიპირდი, გოგირდს, სპილოებს, ქვეით სპას და ცხენოს-
ნებს! სადაა მერმე?!

ნარჰავასმა თავი იმართლა — ჰანონის უკანასკნელი რაზმები
მე გავქლიტე, სპილოთა მოსანადირებლად ხალხი მყავს გაგზავნი-
ლი ტყეებში. ქვეით ჯარს აღვკურავ, ცხენები გზაშია უკვეო. ნუმი-
დიელმა ხელი გადაუსვა მხარზე დაფენილ სირაქლემის ფრთას,

კობჯია ქალივით დააფახულა თვალები და გამაღიზიანებლად გაიღიმა. მათომ პასუხი ვეღარ მონახა.

ვინაც უცნობი შემოვიდა კარავში. ოფლში ცურავდა, დაბნეული იყო, ფეხებიდან სისხლი მოასხამდა, სარტყელი გახსნოდა; ჩამოშვებული მკერდი ძლივს უძლებდა ქოშინს. უცხო კილოზე ლაპარაკობდა, თვალებს ისე აბრიალებდა, რომ ბრძოლის ამბავს ჰყვებოდა ალბათ. ნუმიდიელთა მეფე წამოიჭრა და თავის მხედრებს ნოუხმო.

მას წრედ შემოერთებენ მეომრები. ნარჰავასი ცხენს მოახტა, თავი ჩაქინდრა და ტუჩების კენჭა იწყო, მერმე თავისი ლაშქარი ორად გაყო; ერთ ნაწილს უბრძანა — დამელოდეთო, დანარჩენებს მედიდურად ანიშნა — მომყევითო და მთების მხარეს ცის დასავალთან გაუჩინარდა.

— ბატონო! რაღაც არ მექაშნიკება ეს უცნაური დამთხვევა, სუფეტი დაბრუნდა და ნარჰავასმაც მიგვატოვა, — ჩაილაპარაკა სპენდიუსმა.

— ეჰ, დიდი ამბავი! — გაგულისდა მათო.

ნათ უფრო გარდუვალი იყო ოტარიდს შეერთებოდნენ და დაესწროთ ჰამილკარისთვის. ალყა რომ მოეხსნათ, ქალაქის მკვიდრნი ზურგოდან შეუტევდნენ ბარბაროსებს, წინ კი კართგანელები დაუხვდებოდნენ. დიდხანს იღავეს, ბოლოს, როგორც იქნა, მოითათბირეს და შეასრულეს კიდევ განზრახული.

სპენდიუსი ათას ხუთასი კაცის თანხლებით გაეშურა უტიკიდან სამი ჰილის დაშორებით მდინარე მაკარზე გადებული ხიდისაკენ. ხიდის ოთხივე კუთხეში უშველებელი კოშკები აღმართეს და ფილაკნებით გაამაგრეს. მორებით, კლდიდან ჩამონაშალი ღორლით, ქაცვიანი ჯაგებითა და ქვის ყორებით ჩახერგეს მთებში ყველა ბილიკი და ღრანტე. მათათა თხემებზე თივა მოაქუჩეს სანიშნო კოცონებისათვის. აქა-იქ სათვალთვალოდ ჩააყენეს გამჭრიახი მწყემსები.

ჰამილკარი, რა თქმა უნდა, ჰანონივით არ მოუვლიდა ცხელი წყაროების მთას; მიხვდებოდა, რომ ოტარიდი გზას გადაუჭრიდა. თავშივე გაწბილებული სუფეტი დაიღუპება უთუოდ! როქის სპაკვლავ შეერკინებოდა პუნიკურ ლაშქარს, პირველი გამარჯვება შემდგომი წინსვლის საწინდარი იქნებოდა. სუფეტს შეეძლო ვაზის კონცხზე დაბანაკება და იქიდან რომელიმე ქალაქისთვის შემოტევა, მაგრამ მაშინ ორ ლაშქარს შუა გამოემწყვდევოდა; მას კი არც

ისე მრავალრიცხოვანი ჯარი ჰყავდა, რომ ასე წინდაუხედავად მოქცეულიყო, სხვა გზა არ იყო, არიანას უნდა ჩაჰყოლოდა, მარცხნივ უნდა გაეხვია, მაკარის შესართავისთვის შემოევიღო და მისულიყო ხილთან, სადაც მათო იყო ჩასაფრებული.

ლამით ჩირალდანთა შუქზე თვალყურს ადევნებდა მათო მიწის მთხრელებს, ჰიპო-ზარიტში გარბოდა სამთო სამუშაოების დასახედავად და სულმოუთქმელად მოქროდა უკან. სპენდიუსი შენატროდა მის ამტანობას. აეშაგთა გაძლოდა, გუშაგთა შერჩევა, საბრძოლო მანქანების აწყობა და იარაღის წესრიგში მოყვანა სპენდიუსს ჰქონდა დაკისრებული. მათო მორჩილად უგონებდა მას. სალაშხოს ხსენება შეწყვიტეს. ერთს აღარც ახსოვდა იგი, მეორეს რიდი აკავებდა.

მათო დაყილობდა კართაგენის მხარეს, ცდილობდა ჰამილკარის ლაშქრისთვის მოეკრა თვალი. ცის დასალიერს შეჰყურებდა. თავის ძარღვებში სისხლის ჩქერა სპის გუგუნად ეჩვენებოდა.

სპენდიუსს უთხრა, სამ დღეს კიდეც თუ არ გამოჩნდა ჰამილკარი, მთელი ჩემი ლაშქრით გავწევ მისკენ და შევებრძოლებიო, ორი დღე დააღამდათ. სპენდიუსი აკავებდა. მეექვსე დილას მათო დაიძრა.

კართაგენელი ბარბაროსებზე ნაკლებ არ იყვნენ ომს მოწყურებულნი, კარვებსა თუ სახლებში ყველა ერთი სურვილით იყო შეპყრობილი, ყველა ერთ წუხილს აეტანა. ჰამილკარის ზოზინმა შეაფიქრინა კართაგენელები .

ხანდახან სუფეტი ეშმუნის ტაძრის გუმბათზე აღიოდა, მხარში ამოუდგებოდა მემთვარიეს და ქარის მიმართულებას აკვირდებოდა.

ერთხელ, თიბის თვის მესამე დღეს, ჰამილკარი ჩქარი ნაბიჯით დაეშვა აკროპოლიდან. მაპალეებში ყოყინა დასცეს. უეცრად ქუჩებში ჩოჩქოლი ატყდა. ებაუტებს მკერდში ეკვროდნენ თვალცრემლიანი ქალები. მებრძოლნი აბჯარს ისამდნენ, ქამონის მოედნისკენ ეშურებოდნენ და მწყობრში დგებოდნენ. არც ხმის გაცემა შეიძლებოდა მათთვის, არც გადევნება; სიმაგრეებთან მისვლაც აკრძალული იყო. რანდენსამე წუთს ქალაქში სამარისებური სიჩუმე იდგა. შუბდაბიჯებული ძეგლები ფიქრს მისცემოდნენ, მათი მოკეთებები კი ობრავენდნენ სახლებში.

მზის ჩასვლისას დასავლის ბქეთაგან დაიძრა ლაშქარი. იმის ნაცვლად, რომ ტუნისის გზას დასდგომოდა ანდა უტიკის მიმართუ-

ლებით მთა-მთა ევლო, ჯარი ზღვის პირს გაუყვა. მალე მებრძოლები ტბას მიადგნენ. სანაპიროზე მივიწყებული ვერცხლის უშველბელი ლანგრებივით ელვარებდნენ მარილით გადათეთრებული ტაფობები.

გზადაგზა გუბეები ხედებოდათ. ფეხი ეფლობოდა ჭყანტობში. ჰამილკარს უკან არ მოუხედავს, ლაშქარს მიუძღოდა. გველუშაპივით ყვითელი ფორეჯებით სხურებული მისი ტაიჭი ძლივს მიიკვლევდა შლამში გზას და აქაფებულ კვალს ტოვებდა უკან. შემოალამდათ. უმთვარო იყო ღამე. ზოგი აწუწუნდა — ვილუპებითო. სუფეტმა იარალი აპყარა მათ და ფარეშებს გადასცა. შლამმა იმატა. მემორები საპალნეებზე შემოსხდნენ. ზოგი ცხენის კუდს ჩამოეკიდა. ძლიერნი ჯაბანთ მიათრევდნენ. ლიგურელთა რაზმი ჰოროლის კვრით მიერეკებოდა ქვეით სპას. ღამე ჩამუქდა. ლაშქარი გზას ასცდა. ყველანი შედგნენ.

მონები დაწინაურდნენ, რომ სუფეტის ბრძანებით აქა-იქ ჩასობილი საყეები ძოენახათ. სიბნელეში გაკიოდნენ და სპა შორით მიჰყვებოდა მათ.

ბოლოს მყარი ნიადაგი ივრძნეს ფეხქვეშ. მრუმე ღამეში ბუნდოვნად გამოინაკეთა მოთეთრო რკალი, ლაშქარი მაკარის ნაპირას აღმოჩნდა. ცეცხლი არ გაუჩაღებიათ, თუმცა სიცივე ძვალ-რბილში ატანდა.

შუალამისას გრიგალი ამოვარდა. ჰამილკარმა მემორები გაადვილებინა. ბუკისთვის არ ჩაუბერავთ, მეთაურებმა ჩამოუარეს მებრძოლებს და მხარზე ხელის დაკვრით ფეხზე დააყენეს მთელი ლაშქარი.

ვილაც ახმახი მდინარეში შევიდა, წელამდე ძლივს მოსწვდა წყალი. ფონს გასვლა შესაძლებელი იყო.

სუფეტმა ოცდათორმეტი სპილო ჩააყენა მდინარეში განდაგან, ერთმანეთისაგან ასიოდ ნაბიჯის დაშორებით. დანარჩენი სპალოები ქვევით ჩაამწყრივეს წყალწაღებულთა შესაჩერებლად. მთელმა სპამ თავს ზევით დაიჭირა იარალი და სპილოთა ორ ზღუდეს შორის გადასერა მდინარე მაკარი. ჰამილკარმა შენიშნა, რომ ქვენა ქარმა ქვიშა ჩახვეტა კალაპოტში, მდინარე ჩახერგა და ბუნებრივი კაშხალი შექმნა.

სუფეტი უტიკის პირისპირ იდგა მაკარის მარცხენა ნაპირზე. გაშ-

ლილ ველზე ადვილი მოსახმარი იყოს მისი ლაშქრის წამყვანი ძა-
ლა — სპილოები.

მდინარეზე მშენებლობით გადასვლამ ფრთა შეასხა მეზრძოლთ.
სურდათ უმაღლვე თავს დასხმოდნენ ბარბაროსებს. მაგრამ ჰამილ-
კარმა ორსაათიანი შესვენება ბრძანა. მზე რომ ამოიწვერა, სამრი-
გად დარაზმული ჯარი დაიძრა ველზე. წინ სპილოები მიუძღოდ-
ლაშქარს, ქვეითებს ცხენოსნები მოყვებოდნენ, უკან მწყობრი მო-
ემართებოდა.

ხილთან დაჯრილი ათას ხუთასი მეზრძოლი და უტიკაში დაბან-
კებული ბარბაროსები გაოცდნენ, როცა იხილეს მიწის ტორტმანი.
ქარბუქმა კორიანტელი დააყენა. ქვევიდან ატაცებული მოთეთრო
სილა უშველებელი ნაფლეთებევით ტრიალებდა ჰაერში და დაბლა
ეშვებოდა. შემდეგ ავლავ ახვეტავდა ქარი ქვიშას და როქის სპისა-
გან ფარავდა პუნიკურ ლაშქარს. კართაგენელებს ჩაჩქნებზე რქები
მიემაგრებინათ და ბარბაროსებს ეგონათ — ნახირი გვიახლოვდ-
ბო. ზოგს ფრთების ცემად მოეჩვენა ლაბადების ფრიალი. ხოლო
ისინი, ვინაც დედამიწის ზურგზე ბევრი ეხეტიალა, მხრებს იჩეჩა-
დნენ, — მოჩვენება ან წირი თუაო — ამბობდნენ. ამასობაში უზარ-
მაზარი რალაც მოიწვევდა წინ. ამონასუნთქევით მსუბუქი ორთქლი
განეფინა უდაბნოს. მზე კარგა ამოწვერილიყო და აშუქებდა იქაუ-
რობას. მკვეთრი და თანაც მოფარფატე ნათელი იღვრებოდა ზე-
ცის სიღრმეში, საგნებს ბურავდა, აძნელებდა მანძილის თვალდათვალ
შეტყობას. ვეებერთელა მინდორი გადაშლილიყო მზერამიუწვდო-
მელ სივრცეში. მიწის ოდნავ შესამჩნევი რყევა აღწევდა ცის კი-
დემდე, სადაც ფართო ლურჯი ზოლი არშიასავით გასდევდა თვალ-
საწიერს. ყველამ იცოდა, რომ ზღვა იყო იქ. ბარბაროსთა ორივე
ლაშქარი კარვებიდან გამოეფინა და მოფუთფუთე სივრცეს მიაჩერ-
და. უკეთ რომ დაენახათ, უტიკაში დაბანაკებული ყორეებზე ძვრე-
ბოდნენ.

როგორც იქნა გაარჩიეს წერტილებით მოწინწყლული ერთმა-
ნეთის გადამკვეთი ზოლები, რომლებიც თანდათან იზრდებოდა დ-
ფართოვდებოდა. რალაც მაღალი და შავი მოირწოდა. უეცრად
ოთხკუთხა ბუჩქები გამოჩნდა. ეს იყო ამოწვდილი მახვილები და
სპილოები. „კართაგენელები!“ — ყველამ ერთხმად წაჰოიყვირა.
უტიკასა და ხილთან დაბანაკებული მეომრები ბუკისა და ბრძანების

ვარეშე არევ-დარეულნი გაექანენ, რათა ერთად შესტაკებოდნენ ჰამილკარს.

მისი სახელის გაგონებაზე სპენდიუსი აცახცახდა. „ჰამილკარი! ჰამილკარი! — იმეორებდა აქოშინებული — გასაქცევი გზა არაა! სადაა ახლა მათო! რა ვქნა, რა ვიღონო?!“ მოულოდნელმა თავდასხმამ და სუფეტის წინაშე ძრწოლამ სულით ხორცამდე ააფორიაქა იგი. აუცილებელი იყო სასწრაფო გადაწყვეტილების მიღება, — ამან მთლად გააოგნა სპენდიუსი. ხედავდა თავის თავს, ათასი მახვილით განგმირულს, თავმოკვეთილს, მკვდარს. მაინც მას უხმობდა ლაშქარი. ოცდაათათასიანი სპა მზად იყო მას გაპყოლოდა. სპენდიუსი აღშფოთდა თავისი სიმხდალის გამო, გამარჯვების იმედი გონს მოეგო და ნეტარების მოლოდინში ეპამინონდასზე უფრო სწორუპოვარ გმირად წარმოიდგინა თავი. გაფითრება რომ დაეფარა, ფერგამკრთალ ლოყებზე კიაფერი წაისვა; საბარკული შეიკრა; ბეგთარი შეიმოსა, ბარძიძით ღვინო შესვა და უტიკისაყენ დაძრულ სპას გამოუღდა.

ორი ლაშქარი ისე მალე შეერწყა ერთმანეთს, რომ სუფეტმა ჯარის საომრად დაწყობა ველარ მოასწრო. ჰამილკარმა ნაბიჯს უკლო. სპილოები შედგნენ. ისინი მძიმედ იქნევდნენ სირაქლემას ფრთებით მორთულ თავებს და მხრებზე იცემდნენ ხორათუმებს.

სპილოებს შორის სიღრმეში ქვეითთა რაზმები მოჩანდა. უფრო შორს გაირჩეოდა კლინაბართა უშველებელი ჩაჩქნები, მზეზე მოელვარე სატევრები, თორნ-აბჯარი, ჯილები და აფრიალებული აღმები. კართაგენელთა თერთმეტი ათას სამას ოთხმოცდათექვსმეტკაციანი ლაშქარი გვერდებში შემჭიდროებულიყო და ოთხკუთხა გრძელ ზოლს ქმნიდა. ამიტომ ჯარი ძლივს იტევდა სპილოებს.

მათი სისუსტის ხილვაზე ბარბაროსები უნაპირო სიხარულს მიეცნენ. ისინი ხომ სამჯერ აღემატებოდნენ პუნიკურ ლაშქარს. ჰამილკარი არ ჩანდა. ეგებ დარჩა? თუმცა სულ ერთი არაა! ამ ჩარჩვაჭრებისადმი ზიზღმა მთლად გააკაჟა როქის სპა, ვაჟკაცური ცეცხლი შეუნთო. სპენდიუსი ბრძანებას ვერ ასწრებდა, რომ მეომრები თავად ხედებოდნენ საბრძოლო ფანდს და მოქმედებდნენ კიდევ.

ბარბაროსები გრძელ მწკრივად გაიშალნენ და პუნიკური ლაშქარის რიგებს გასცილდნენ, რათა ერთიანად გარემოეცვათ იგი. მაგრამ, სამასიოდენ ნაბიჯზე რომ მიუახლოვდნენ კართაგენელებს, სპილოებმა შემოტევის ნაცვლად პირი უკან იბრუნეს; კლინაბარებმაც ზურგი

შეაქციეს ბარბაროსებს და სპილოებს გაედევნენ. როქის სპის გაცემას საზღვარი არ ჰქონდა, როცა მშვილდოსნებიც მათ გაჰყვნენ კვალდაკვალ, კართაგენელი ძრწიან, გარბიან, უკან იხევენ! ბარბაროსთა სპამ გამაყრუებელი ყიჟინა დასცა. ლურჯან აქლემზე შემომჯდარი სპენდიუსი გაყვიროდა: „ოჰო, ასეც ველოდი წინ გასწით, წინ!“

უეცრად სეტყვესავით დაძრა სათხედები, აღმოდებული ქეიბურები, შურდულით განატყორცინი ქვეები. გავაში ისარგარკობილი სპილოები გაცოფებულნი გარბოდნენ და მტვრის კორიანტელში ისე უჩინარდებოდნენ, როგორც აჩრდილები ღრუბლის ფთილებში.

შორიდან მოაღწია ლაშქრის გუგუნმა. იგი მალე ნაღარის გამყივნამა მოძახილმა დაფარა. წინ განფენილი, ბულში გახვეული მოფუთფუთე სივრცე უფსკრულივით იზიდავდა ბარბაროსებს. ზოგი გადაეშვა კიდეც. გამოჩნდა მებრძოლთა მწყობრი რაზმები. ბარბაროსებმა დაინახეს, როგორ მორბოდნენ ქვეითნი, როგორ მოაგელვებდნენ რაშებს მხედრები.

ჰამილკარმა ჯარი ნაწილებად დაქსაქსა. სპილოებს, ქვეითებს და მხედრებს შუალედებში უნდა გაევლოთ და გვერდებიდან დასხმოდნენ მტერს. ისე კარგად გაითვალისწინა ბარბაროსთაგან დაშორება, რომ, ვიდრე როქის სპა მოუახლოვდებოდა, კართაგენელთა არმია ერთ სწორ ხაზზე გამწყრივდა.

შუაში იდგა ყოველი მხრიდან თექვსმეტ-თექვსმეტი კაცისაგან სწორკუთხედად შეკრული ყოლბი. აქა-იქ გამოშვერილ მახვილებს შორის მოჩანდნენ მწყრივთა მეთაურები. პირველ ექვს მწყრივში მებრძოლებს შუბები გადაეჯვარედინებინათ და ბუნისთვის შუაში ჩაევლოთ ხელი. მომდევნო ათ რიგში მეწინავეთა მხრებზე გაედოთ ჰოროლები და ისე მოაბიჯებდნენ. სახე ნახევრად დაფარული ჰქონდათ ჩაფხუტით, მარჯვენა ფეხზე პრინჯაოს საბარკული ერთყათ, ცილინდრის ფორმის უზარმაზარი ფარები მუხლებამდე სწვდებოდათ. ოთხკუთხა მწყობრი ფეხშეწყობილად მოიწვედა წინ, მძვინვარე მხეცს ჰგავდა და მანქანასავით ზუპტად მოქმედებდა. სპილოთა ორი წყება გარს ერტყმოდა ყოლბს. სპილოები ზანტად შეირხოდნენ ხოლმე და რუს კანში ჩარჩენილ ისრის ნამტვრევებს იცილებდნენ. სპილოების ზურგზე თეთრი ფრთების კონებს შუა წამოსკუპული ინდოელები კაუჭიანი ჭოკით აკავებდნენ მათ. გოდლებში მხრებიანად ჩამალული მოისარები ვეებერთელა მოზიდულ მშვილდთა-

გან ტყორცნიდნენ ისაას, რომელსაც აღმოდებული ძენძი ჰქონდა შემობლარდნილი. სპილოების მარჯვნივ და მარცხნივ მოქროდნენ ნეშურდულენი. თითო შურდული მხარილღივ გადაეგდოთ და თედოზე სთრევდათ, მეორე თავზე დაემაგრებინათ, მესამე კი ხელში ნოემარჯვებინათ. შემდეგ კლინაბარები მოემართებოდნენ. თითო-ეულ მათგანს ზანგი ამოსდგომოდა გვერდში; ლახვრები ცხენის ყურებს შორის ეჭირათ. ულაყები ისევე იყვნენ ჩამსხდარი ოქროში, როგორც მათი პატრონები. მოშორებით ცხენებს მოაჭენებდნენ მსუბუქად შეიარაღებული ძნედრები. ფოცხვერის ტყავის ფარებიდან მოჩანდა წამახული პირი მახვილისა, რომელიც მარცხენა ხელში ეპყრათ. ტარენტელები მოუძლოდნენ ერთმანეთს გადაბმულ ორ-ორ ბედაურს და ორივე კიდიდან ერთყმოდნენ მებრძოლთა ნტყაცე ზღუდეს.

კართაგენელთაგან განსხვავებით ბარბაროსებმა ვერ შეინარჩუნეს წესრიგი. მეტისმეტად გაზიდული მწყობრი დაიტალდა და აქა-იქ გაითიშა. სირბილისაგან აქოშინებული მეომრები სულს ძლივს იბრუნებდნენ.

ბუნეკური ლაშქარი ტორტმანითა და ლახვრის ძგერებით დაიძრა. ძლიერმა შემოიტევამ შუაში გადრიკა ბარბაროსთა ისედაც შეთხელებული რიგები.

კართაგენის ჯარი გაიშალა მათ გარეშემოსაცველად. სპილოებიც გამოეშურნენ. წაფერდებული შუბებით გააპეს ბარბაროსები. ორად გაკვეთილი ლაშქარი ძრწოლამ აიტანა. შურდულისა თუ ისარის ტყორცნით კართაგენელები ფრთებისკენ მიერეკებოდნენ მათ. კართაგენელთა მოსაგერიებლად მხედრობა არ გასწვდათ. კლინაბართა მარჯვენა რაზმთან მორკინალი ორასი ნუმიდელის გარდა ყველა ცხენოსანი ხელფეხშეკრული აღმოჩნდა, ადგილიდან დაძვრაც კი ეურ შეძლეს. ხიფათი ელოდა როქის სპას. სასწრაფოდ უნდა ელონათ რამე.

სპენდიუსმა ბრძანა, ერთდროულად ორმხრივ შეეუტიოთ, ეგებ გასწვრივ დაეკვეთოთ მტერიო. მაგრამ ყველაზე ვიწრო მწყრივები გასრაღლდნენ სიგრძივ გაზიდულ რიგებს შორის და აღრინდელ ადგალს დაუბრუნდნენ. კართაგენელთა ლაშქარი ახლა გვერდიდან შემოუბრუნდა ბარბაროსებს. იგი აქედანაც ისეთივე შიშისმგვრელი იყო, როგორც წინიდან.

როქის ლაშქარმა ლახვრები მოიმარჯვა, მაგრამ უკან შემომდგა-

რი ცხენოსნები აფერხებდნენ, ბორკავდნენ მას. კართაგენელები სპილოებს ეყრდნობოდნენ. ისინი შემქიძროვდნენ, მერმე სიგრძივ გაიშალნენ; ხან ოთხკუთხედად ეწყობოდნენ, ხან კონუსის, რომბის, ტრაპეციის, ხან კი პირამიდის ფორმას იღებდნენ. ორმაგი შინაგანი მოძრაობა განუწყვეტილად გასდევდა მწყობრს ერთი ბოლოდან მეორემდე. უკან მდგომნი წინ მოიწევდნენ, წინმავალნი — დაკოდილნი და ილაგაგაწყვეტილნი — უკან იხევდნენ. ბარბაროსებმა ფეხი ვერ მოიცვალეს. კართაგენელებმა გადათელეს ისინი. ბრძოლის ველი უკიდევანოდ გადაშლილ ოკეანეს ჰგავდა, რომელშიაც აქა-იქ ტივტივებდა მეწამული ჭილები და თევზის ქერქვის მსგავსი ბრინჯაოს ჭავშანი; მოელვარე ფარები აქაფებული ვერცხლოვანი ნაკადის ზვირთებს წაავადდა. დროდადრო ერთი ბოლოდან მეორისკენ დააძვროდა უშველებელი ტალღა და მერმე კვლავ უკან მიედინებოდა. შუაგულში უძრავად რჩებოდა რაღაც მძიმე მასა. ლახვრები გადინებოდა და იმართებოდა. ისე გამალებით იქნევდნენ გაშიშვლებულ ხმლებს, რომ მხოლოდ მახვილის პირის გაელვებას თუ მოჰკრავდა კაცი თვალს. მხედართა ჯგუფები აპობდნენ წრეებს, რომლებიც უეცრად კვლავ იკვროდა მათ უკან.

ჰაერში მოზუზუნებდა ტყვიის ბირთვები და თიხის გუნდები. მეთაურთა ძახილს, ბუკის ცემააა და ქნარის გულისმომწყლველ ხმებს ფარავდა, თავის ქალას უპობდა და ტვინს ათხევანებდა მებრძოლთ. დაჭრილნი ცალი ხელით ფარს იშველიებდნენ, მეორით დაბლა დაშვებული ხმლები ეკირათ. ზოგი სისხლის გუბეში იცდოდა თავს აბრუნებდა, რათა ქუსლები დაეკბინა მტარვალთათვის. ისეთი ჩოჩქოლი იყო და ისეთი ბული იდგა, რომ ძალდი პატრონს ვერ იცნობდა. ლაჩრებმა ტყვედ დანებება დააპირეს, მაგრამ დანაჩრენებმა ყურიც კი არ ათხოვეს მათ. უიარალო მეომრები შიშველი ხელებით ეძგერნენ ერთმანეთს. ტანი ტანს გადაეჯაჭვა, თორნ-აბჯარში გამოძწყვდეული მკერდი მკერდს ეხეთქებოდა; უკანთავგადაგდებული ცხედრებიდა შერჩათ მებრძოლებს მკლავებში. ომბრიელთა სამოცკაციანი რაზმი არ დაბნეულა. უდრეკი მეომრები კბილთა ღრქენით შეებნენ მტერს და ზედიზედ უუუაქციეს ორი სინტაგმა. ეპირელი მწყემსები კლინაბართა მარცხენა რაზმისკენ გავარდნენ, ფაფარში ჩაავლეს ხელი მათ ცხენებს და კომბლები მოუქნიეს. ყალყზე შემდგარმა რაშებმა ძირს დაანარცხეს მხედრები და ველად გაიჭირითეს. თავგზაარეული პუნიკელი მეშურდულენი გაიფანტნენ.

წყობის რყევა დაეტყო, მეთაურები ანგარიშმიუცემლად დარბოდნენ. მუჯლუგუნს ჰკრავდნენ მებრძოლთ. ბარბაროსები მწყობრში ჯგებოდნენ, თავს იყრიდნენ, უკან ბრუნდებოდნენ. ძლევა მათ მხარეს გადაიხარა.

უეცრად შემზარავი კვილი, საღმობისა და რისხვის ხმა გაიჰმა. ორ შუკრივად ჩარიგებული სამოცდათორმეტი სპილო გამოქანდა. ჰამილკარმა შეიცადა და, როცა ბარბაროსები ერთად შეჯგუფდნენ, მაშინ მიუსია სპილოები. ინდოელი მარეკები ისე გააფთრებით ჩხვლედტნენ მათ, რომ საცოდავ ცხოველებს სისხლი წასკდათ უშველებელი ყურებიდან. სურინჯით შეფერილი წითელი ძლოკების მსგავსი ხორთუმები აპრინეს. ზურგზე თოქალთო და მკერდზე აკინაკი ჰქონდათ დამაგრებული: ხმალივით მოგრეხილ რკინის ზოდებს წაეგრძელებინა მათი ეშვები. სპილოები პილპილის, ლვინისა და გუნდრუკის ნახავით დაეთროთ, რათა მძვინვარება მომატებოდათ. მოეშურებოდნენ, ავღრიალელებდნენ შიბად ასხმულ ზანზალაკებს და ზრდღვინავდნენ. მარეკნი თავს დრეკდნენ გოდლებიდან ნატყორცნ აღწოდებულ ქეიბურთა სეტყვის ასაცილებლად.

უკეთ რომ გამკლავებოდნენ მტერს, ბარბაროსები ერთად დაჯრდნენ ეკვეთნენ. გაავებული სპილოები შეიჭრნენ როქის სპის რიგებში. მათ სამკერდულებზე დამაგრებული საწერტელი ხომალდის ქიმივით აპობდა ლაშქარს. სპილოები ხორთუმებით ამთობდნენ მებრძოლთ; მიწიდან აიტაცებდნენ კაცს, თავზე გადაიჭარებდნენ და გოდოლში მოკალათებულ მეომრებს აწვდიდნენ, ეშვებით ფატრავდნენ ბარბაროსებს და მალა ისროდნენ. გამოცვნილი ნაწლავები ანძაზე გამობმული ბაგირივით ეკონწიალებოდა სპილოთა ეშვებს. როქის მეომრები ცდილობდნენ თვალები დაეთხარათ, სახსრები გადაეჭრათ მათთვის. ზოგი სპილოს მუცელთან მიფორთხდებოდა, ვადამდე ატაკებდა მახვილს და ბოლოს მისი ფეხებით დაჭეკალი ღაფავდა სულს. უფრო გაბედულნი ღვედებზე ჩამოეკიდნენ სპილოებს, აღმური ედებოდათ, ქვისა თუ ისრის წვიმა აწვიმდათ. მაინც განაგრძობდნენ ღვედების გადახერხვას და სპილოთა ზურგზე შედგმული ძენწის ხუხულები შეუმტყიცავი ქვით ნაგები კოშკებივით ნაწილ-ნაწილ იშლებოდა, მარჯვენა კიდეში მომწყვდეული თოთხმეტი დაკოდელი სპილო ჰრილობებმა გაახელა. ისინი შემობრუნდნენ და უკანა რიგი გადაქელეს. ინდოელებმა ურო და საქრეტელი შოიმარჯვეს და სპილოებს მძლავრად ჩასცეს კეთაში.

უზარმაზარი ცხოველები შეტორტმანდნენ, ერთიმეორეზე იწყეს ცვენა და მალე გორა აღიმართა. ჯაქვ-ჯავშნისა და ლეშის ამ ზედა-ზორაზე შედგა ერთი უშველებელი სპილო, „ბაალის რისხვად“ ხმო-ბილი; ფეხი ჯაქვით დაბორკოდა, დაღამებამდე იყო ასე გაბაჯიგე-ბული, ცალ თვალში ისარჩაბობილი და დრტვინავდა.

სხვა სპილოები დამპყრობლებივით ხოცვა-ჟლეტით იკლავდნენ ეინს, ყველაფერს თავქვე ამხოზდნენ, ფეხით თრგუნავდნენ, თელავ-დნენ; დავეშილნი ეცნენ გვაშებს, ნამუსრევს. ირგვლივ შემოსეული მეომრები რომ უკუვედოთ, უკანა ფეხებზე დაყუბნული სპილოები განუწყვეტლივ ტრიალებდნენ და თან წინ მიიწევდნენ. კარლაგე-ნელთ ძალა შეემატათ, ბრძოლა განახლდა.

ბარბაროსები შესუსტდნენ, ბერძენმა ჰოპლიტებმა იარაღი დაყა-რეს. ჯარი შიშმა აიტანა. მეომრებმა სპენდიუსს მოჰკრეს თვალი, ზურგში ორი ხანჯალი გაეყარა თავისი ღურკანი აქლემისათვის; ზედ გადამხოზოდა და მიერეკებოდა. მაშინ ყველანი ფრთებს მიაწყდ-ნენ და უტიკის მხარეს ქნეს პირი.

ცხენები ისე გაქაფულიყვნენ, რომ კლინაბარები აღარ დასდევ-ნებიან გაქცეულ ლაშქარს. წყურვილით სულდაღებულ ლიგუ-რიელები ყვირილით მიიწევდნენ მდინარისაკენ. სინტაგმათა შორის გამოძწყვდეულ კართაგენელებს ნაკლები ჰირი გარდახდათ, ისინი ფეხებს აბაკუნებდნენ; გულს აკლდათ, რომ შურისგების შესაძლებ-ლობა ეცლებოდათ ხელიდან, და მდევრად გამოუდგნენ როქის სპას. ჰამილკარი გამოჩნდა.

სადავეებით იურვებდა ვერცხლის ავშარაამოდებულ ყვითელ-ფორეჯებიან ულაყს, რომელიც ოფლში ცურავდა. მუზარადის რქე-ბზე მიმაგრებულ ყაბიწს აფრიალებდა უკან ქარი. მარცხენა თეძოზე თავისი მოგრძო ფარი დაებჯინა. სამძვიდე ჰოროლის ერთი შექნე-ვით შეაჩერა სპა.

ტარენტელნი ელვის უსწრაფესად მოახტნენ მარჯაფა ცხენებს და მარჯვნივ და მარცხნივ, მდინარისა და ქალაქის მხარეს გაქუს-ლეს.

კართაგენელთა ლაშქარმა დაუბრკოლებლად გააცამტვერა მოსი-სხლე სპის ნაშთები. ხმალი რომ გაიელვებდა, ბარბაროსები თვალებს ბუქავდნენ და ყელს ახვედრებდნენ გამოსაღადრავად. ზოგი უკა-ნასკნელ სისხლის წვეთამდე იცავდა თავს. ისინი ცოფიანი ძალე-ბივით შორიდან ჩაქოლეს ქვით. ჰამილკარმა ბრძანა ტყვე წანოას-

ხითო. მაგრამ ჯარს ისეთ სიამეს ჰგვრიდა ბარბაროსთა სხეულში მახვილის ძგერება, რომ უჭირდა დაყაბულება. დასცხათ. აბჯარი შემოიძარცვეს და ველზე გასული მთიბავებივით იქნევდნენ ხმლებს. სულის მოსათქმელად შეჩერდნენ და თვალი გააყოლეს მხედარს, რომელიც რაშს მიაგელვებდა და ფეხდაფეხ მისდევდა გაქცეულ ჯარისკაცს. მალე წამოეწია კიდევ, თმებში ჩაავლო ხელი, ერთხანს ასე ეჭირა, შემდეგ ჩუგლუვით წააგდებინა თავი.

ღამე ჩამოწვა. ბნელმა შთანთქა ორივე ლაშქარი. შორს, თვალსაწიერთან, გაქცეული სპილოები დაბორილობდნენ. გოდლები ხრჩოლავდა. მრუმეში აღმოდებული სპილოები გაიელვებდნენ აქა-იქ სქელ წისლში მბუტბავი შუქურებივით. ველზე არაფერი იძვროდა. მდინარე ჩქერდა მხოლოდ, მოკლულთა გვამთაგან ადიდებულყო და ზღვაში მიეზიდებოდა ნადავლს.

ორ საათს შემდგომ მათოც გამოჩნდა. ვარსკვლავთა შუქზე გაარჩია მიწაზე წაწოლილი, სიგრძივ გაზიდული უთანაბრო გროკები.

ეს ბარბაროსთა სპა იყო. დაიხარა. ყველა დახოცილი იყო. ხმა-მალლა შესძახა. არავინ გამოხმაურებია.

აღიონზე თავისი ლაშქრიანად გამოემართა მათო ჰიპოზარტიტიდან, რათა თავს დასხმოდა კართაგენს. სპენდიუსის ჯარს მიეტოვებინა უტაკა და ქალაქის მკვიდრნი სააღყო მანქანების წვას შესდგომოდნენ. ყველა თავგანწირვით იბრძოდა: ხიდიდან მოღწეულმა ღრიანცელმა უცნაურად იმატა. მათო უმოკლესი გზით დაიძრა მთა-მთა. ბარბაროსები ველით იხევდნენ და ამიტომ არავინ შემოჰყრია გზად.

მის წინ ბნელში გამოიკვვთა პატარა პირამიდის მსგავსი ჩრდილები. დაბლა, მდინარის გაღმა. კოკონებს მოჰკრა თვალი. როგორც ჩანდა, კართაგენელები ხელს უკან დაბანაკებულიყვნენ და ბარბაროსთა გასაცრუებლად სუფეტს მეორე ნაპირზე გაემართა საგუშაგოები.

მათო შეუსვენებლივ მიიწევდა წინ. მოეჩვენა, თითქოს პუნიკური აღმებიც გაარჩია. შუბის ბუნებზე წამოცმული ცხენის თავები გამოჩნდა, ბუნი არ ჩანდა და თავები უძრავად იყო გამოკიდებული ჰაერში. შორიდან აღწევდა ბუბუნი, ისმოდა ტკბილი დვრინი და სასმისთა ქახუნი.

მათო ვერ მიმხვდარაიყო, სად იყო ან როგორ მოეძია სპენდიუსი. სევდა შემოაწვა, შეძრწუნდა უკუნეთ ბნელში ჩაკარგული. პირი

იბრუნა და იმავე გზას დაადგა, რომლითაც მოვიდა. ირიქრაჟა. მთის თხემიდან მათომ ქალაქი დაინახა. ჩამწვარ-ჩანახშირებული სააღყო მანქანები გოლიათის ჩონჩხებივით მიყრდნობოდნენ გალავანს.

ყველანი გატრუნულიყვნენ, ღონემიხდილნი იყვნენ და ისვენებდნენ. კარვებთან, მებრძოლებს შორის, პირადმა გამხლართულიყვნენ ნახევრად შიშველი კაცები და უძინათ. ზოგს სასთუმლად აბჯარი ამოედო და ხელებში ჩაერგო თავი; ზოგი სისხლში გათხვრილ ფეხსახვევებს იძრობდა. მომაკვდავნი თავს იქნევდნენ, დაკოდილნი ძლივს მიხანხალებდნენ მათთვის წყლის მოსატანად. საცალფეხო ბილიკებზე აქეთ-იქით დადიოდნენ გათოშილი გუშაგები, რომ ოდნავ მაინც შემთბარიყვნენ, ანდა იდგნენ და ცისკიდურს გასცქეროდნენ, მხარზე შუბები გაედოთ, სასტიკი იერი ჰქონდათ.

ორ ლატანზე გადაჭიმული კარვის ნახევის ქვეშ მიავნო მათომ სპენდიუსს, ხელი მუხლებზე შემოეწყო და თავი ჩაექინდრა.

კარგა ხანს კრინტი არ დაუძრავთ.

ბოლოს მათომ წაილულლულა:

— დაგვამარცხეს!

სპენდიუსმა მოგულდული ხმით უგემურად მიუგო:

— ჰო, დაგვამარცხეს!

ყველა დანარჩენ შეკითხვაზე იმედგადაწყვეტილი იქნევდა თავს. იამოდა ოხვრა და ხროტინი. მათომ კარვის კალთა გადასწია. მებრძოლთა დანახვაზე მოავონდა ამავე ადგილას მომხდარი მეორე უბედურება. კბილთა ღრჭენით ეცა სპენდიუსს.

— უბადრუკო! ერთხელ უკვე ხომ...

სპენდიუსმა გააწყვეტინა:

— არც მაშინ იყავ აქ.

— ღეთის რისხვია სწორედ! — დაიღრიალა მათომ. — ბოლოს და ბოლოს დავიხელთებ სადმე! დავჯაბნი! მოვკლავ! ეჰ, ნეტავ აქ ვყოფილიყავ! — ბრძოლას რომ გაერიდა უნებურად, დამარცხებაზე მეტად ეს უმღვრევდა გულს.

— არა, მაინც კართაგენელებმა როგორ დაგვეტრგუნეს?!

მონაყოფილმა ბრძოლის მსვლელობა მოუთხრო. მათო შფოთავდა. ეგონა, თითქოს თვალნათლივ ხედავდა ყოველივეს. უტიკის ლაშქარს ხილისკენ გაქცევის ნაცვლად უქნიდან უნდა შემოევლო ჰამილკარისთვის.

— ეჰ, ვიცი, — უპასუხებდა სპენდიუსი.

— მწყობრის სიღრმე უნდა გავედიდებინა. ქვეითნი არ უნდა გადაგესროლა განზე. ამით ხომ გზა დაუცალეთ სპილოებს?! უკანასკნელ წუთსაც კი შეიძლებოდა ყველაფრის გამოსწორება, რა ძალა გადგათ, რომ მოკურცხლეთ!

— იგი ვიხილე, — მიუგო სპენდიუსმა, — უშველებელი წითელი მოსასხამი ებურა. ხელები ზედაპყრო. მტერის კორიანტელში გამოიკვეთა. არწივს ჰგავდა, ლაშქართა ყოლების გასწვრივ ირაოს სცემდა თითქოს. მისი თავის გაქნევაზე სპა იჯრებოდა და გვეკვებებოდა. ჯარმა გადაგვქელა, ერთმანეთს შეგვატაკა. ჰამილკარმა შეპომხედა და გული გამეყინა, თითქოს სატევარი გამიყარესო.

— განგებ თუ შეარჩია ეს დღე, — წაიჩურჩულა მათომ.

ბაასობდნენ, ცდილობდნენ მიმხვდარიყვნენ, ასეთ ცუდ პირობებში რატომ დაიძრა ჰამილკარი. დანაშაულის შესარბილებლად და თავის გასამხნეველად სპენდიუსმა განაცხადა — იმედი მთლად არ დამწურვიანო.

— კიდეც რომ დაგწურვოდეს, მე რა მენადვლება! — შესძახა მათომ, — იცოდე, მარტოდმარტო განვაგრძობ ომს.

— მეც! — წამოიჭრა ბერძენი. დაბოტებდა, თვალები აუციბ-ციბდა, უცნაურად გაიღიმა და ტურასავით გაურბინდა სახე.

— თავიდან დავიწყეთ, ნუ მომიცილებ! თაკარა მზეში საომრად არ ვარგვივარ, მახვილთა ელვარება თვალს მჭრის; სენით ვარ შეპყრობილი, დიდხანს ვეგდე დილეგში, მაგრამ, აბა, კუნაპეტ ღამეში მიმიშვი, როგორ ავცოცდე გალავანზე! ციხე-სიმაგრეებში შევალწევ. მამლის ყვილაძდე ამოვუუუავ ყველას! ოღონდ მანიშნე ვინმე ან რამე. მოსისხლე მტერი, თუნდ განძი და თუ გინდა ქალი, — გაიგეორა. — ქალი! უფლისწულიც რომ იყოს, ფერხითთ გაგიგებ შენა სასურველს. ჰანონთან მარცხს მაყვედრი, აკი მივეუზღე სამაგიერო! გამოტყდი! განა ჩემი კოლტი ღორისა სპარტელთა მთელ სპაზე მეტად არ წაგვადგა! — აპკვა განდიდების სურვილს და თავისი თავის შესაგულიანებლად წვლილად ჩამოთვალა, როქის სპისთვის რაც სამაახური გაეწია. — სუფეტის ბაღნარში მე უკუვაგდე გალი! მოგვიანებით სიკაში ლაშქარი ავამხედრე რესპუბლიკის შიშის გამხელით! გისკონმა დაითხოვა მეომრები, მაგრამ მე არ დავანებე ლაპარაკი თარჯიმნებს. არა და, როგორ ჰქონდათ ენა წაგდებული! ხომ გახსოვს? კართავენში შეგიძელ! ზაიმფი მოვიტაცე. მასთანაც მე შე-

ვაპარე! კიდეც მეტს ვიქმ, აი, ნახავ! — სპენდიუსმა შეშლილივით გაღიხარხარა.

მათო თვალდაქყეტილი შეპყურებდა. უმძიმდა ასეთ ჯაბან ჯა თან საშიშ კაცთან სიახლოვე.

ბერძენმა თითები გაატკაცუნა და ლალად განაგრძო:

— ევოპე! ავდარს დარი ნოსდევს. ხან ქვისამტებლოებში ვღვრიდი ოფლს, ხან კი საკუთარ ხომალდში ოქროს ჩარდახქვეშ ვსვამდი მასიკს, თითქოს ერთი პტოლომეთაგანი ვყოფილიყავ. გასაქირი ამტანობას გვმატებს. ჩვენი ძალისხმევა ბედისწერას ცვილივით მოქნის, მას გამოწრთობილი ხალხი უყვარს და უკან დაიხევს!

მათო მითახლოვდა და ხელი ჩასჭიდა.

— პატრონო, კართაგენელები დაჭერებულნი არიან გამარჯვებაში. შენს სპას ჯერ არ უომია. შენი მებრძოლები გაგიგონებენ. დასძარი ისინი! ჩემებიც გამოგყვებიან სამაგიეროს საზღვეველად. სამი ათასი კარიელი და ათას ორასი მეშურდულე შემრჩა. მოისარნიც მრავლად მყვანან! მოვბრუნდეთ, მწყობრის შექმნა შეგვიძლია!

მარცხით თავზარდაცემულ მათოს ჯერ ვერაფერი ეღონა, პირდაბჩენილი უშენდა სპენდიუსს, მკერდზე შემოკდობილი ბრინჯაოს თორნი იდრიკებოდა მისი გულის ძვერაზე. ხმალი იშიშვლა და დაიგრგვინა:

— მომყევი!

მობრუნებულმა მაცნებმა ამბავი მოიტანეს, კართაგენელებს დახოცილები აუტკრეფიათ, ხიდი დაუნგრევიათ, თავად ჰამლაკარი კი არსად ჩანსო.

თავი მეცხრი

ღაშქობა

ჰამილკარი ვარაუდობდა, რომ როქის სპა ან უტიკაში დაუღარაჯდებოდა, ან ხელახლა შემოუტევდა. თავისი ძალები ეცოტავა, არც თავდასხმისთვის მიაჩნდა საკმარად და არც მტრის მოსაგერი-

ებლად, მოულოდნელი იერიშისგან რომ დაეზღვია თავი, სამხრეთით გასწია და მდინარის მარჯვენა ნაპირს გაუყვა.

მოსახლეობისაგან ბარბაროსთა გათიშვა სურდა, ამიტომ ყურადღება არ მიაქცია ხალხის შოფოს. მთავარია, გარეუბნებში გაიტყუოს და გარიყოს როჭის სპა, მერმე თავს დაეცემა და ერთიანად მოსრავს.

ორ კვირამი დააშოშმინა ტუქაბერსა და უტიკას შუა მომწყვედული უბნები; დაიზავა ტინიქაბაპი, ტუსურაპი, ვაქა და კიდევ დასავლეთის სხვა ქალაქები. შემოიმტკიცა მთებში გაშენებული ზუნგარი, თავისი ტაძრით განთქმული ასური და ტვიით ნაყოფიერი ჯერაადო. დაბებმა — თაპიტისმა და ჰაგურმა დესპანი მოუგზავნეს სუფეტს. სოფლებიდან გლეხკაცები გამოეგებნენ ჰამილკარს, საჯმელ-სასმელს სთავაზობდნენ, ემუდარებოდნენ — დაგვიფარო; ბარბაროსთა ძვირის ბსენებაში იყვნენ და ფეხებს უკოცნიდნენ სუფეტსაც და მის მეომრებსაც. ზოგს ბარბაროსთა თავებით დატენილი ტომრები მოჰქონდა, ირწმუნებოდნენ — ჩვენი დახოცილიაო, ნამდვილად კი გვამებს დააყრვეინეს თავები. გაქცეულ ბარბაროსებს გზა დაბნეოდათ, წანწალში აქა-იქ ჩამკვდარიყვნენ და მოსახლეობა ზეთისხილის ქალასა თუ ზვარში პოულობდა დახოცილ მებრძოლებს.

ხალხის გასაოცებლად ჰამილკარმა გამარჯვების მეორე დღესვე ბრძოლის ველზე ხელში ჩაგდებული ორი ათასი ტყვე გაგზავნა კართაგენში. ისინი გრძელ, ას-ას კაციან მწყრივებად ჩარიგებულნი მიდიოდნენ. ზურგზე გადებული ბრინჯაოს კვერთხი, რომელზედაც ხელები ჰქონდათ გაკრული, ქედზე ებჯინებოდათ. სისხლჩამომდინარე დაჭრილები ძლივს მილასლასებდნენ. უკან მხედრობა მიჰყვებოდა და მათრახის ცემით მიერეკებოდა მათ.

კართაგენი სიხარულმა აიტაცა. ხმა დაირხა, ექვსი ათასი ბარბაროსი აღარაა ცოცხალთა შორის, დანარჩენები დიდხანს ვერ გავვიმკლავდებიან, ომი დასრულებულიაო. ქუჩებში გამოფენილი ხალხი ერთმანეთს ეხვეოდა, პატეკ ღმერთთა სახეები ერთთი და დარიჩინით შეთითხნეს მადლიერების ნიშნად. თვალებგადმოკარკლულ, ღიპიან და მკლავებგაშლილ კერპებს სიცოცხლე შემატა ახალმა საღებავმა. თითქოს მათაც წილი ედოთ ერის სიხარულში. შეძლებულებმა სახლის კარები დაადეს. ტაძრები მთელ დამეს გაჩირადდნებულნი იყო. ქალღმერთის მსახურნი მალქაში ჩამოვიდ-

ნენ, მეზობილებზე ნეკერჩხლის კვარცხლბეკები აღმართეს და ავხორცობდნენ სახელდახელოდ გამართულ ამ სარეცლებზე. გამარჯვებულებს მიწები დაუბრუნეს, მსხვერპლს სწირავდნენ მელქარტს. მოსახლეობამ სამასი ოქროს გვირგვინი მიართვა სუფეტს. ბარკას თანამზრახველები უფრო მეტი პატივის მიზღვას ცდილობდნენ მისთვის.

ჰამილკარმა უხუცესები წააქეზა, რომ ოტარიდთან ეთათბირათ და ყველა ტყვე ბარბაროსი გაეცვალათ ბებერ გისკონსა და მასთან ერთად ტყვექმნილ კართაგენელებზე. ოტარიდის მოლაშქრე ლიბიელები და მომთაბარენი ხეირიანად არც კი იცნობდნენ იტალიელ თუ ბერძენ მეომრებს; რაკი რესპუბლიკამ უამრავი ტყვე შეაძლია სამუქედოდ ასე ცოტა კართაგენელებში, მათ დაასკვნეს — ჩვენი მებრძოლები უვარგისნი არიან, კართაგენელ ტყვეებს კი განუზომელი ფასი ადევთო და ოტარიდმა მახეში გაბმას უარი არჩია.

მაშინ უხუცესებმა ტყვეთა დასჯა გადაწყვიტეს. თუმცა სუფეტის უსტარით იტყობინებოდა, ტყვეებს ნუ დახოცავთო; თავის ლაშქარში უნდოდა რჩეულთა მიღება და მერმე მათი საშუალებით დანარჩენ ბარბაროსთა გადაბირებას აპირებდა, მაგრამ საერთო სიძულვილმა ჩაუშალა თადარიგი.

ორი ათასი ტყვე ბარბაროსი მაპალებში წაასხეს და საფლავის ქვებს მიაბაწრეს. მოვაჭრენი, მზარეულები, მესევადენი, დიაცნი, ბალებიანი ქვრივები, — ყველა, ვისაც კი სურდა, მოიჩქაროდა ტყვეთათვის ისრის სასროლად. ზოზინით უმიზნებდნენ. მშვილდს ასწევ-დასწევდნენ, რათა გაეხანგრძლივებინათ მათი წამება. ბრბო იჯგვლიმებოდა და ღრიალებდა. ჯალამბრებით მოჰყავდათ დაუძლურებულნი. ზოგს საგზალი წამოეღო და დაღამებამდე ფეხს არ იცვლიდა. ბევრი აქვე ათევდა ღამეს. სახელდახელოდ გაშლილ კარვებში თვრებოდნენ. ზოგმა კაიძალი ფული მოხვეტა მშვილდის გაქირავებით.

ჯვარცმულები არ ჩამოუხსნიათ და საფლავებზე წითელ ქანდაკებებივით აღმართულიყვნენ ცხედრები. აღტყინებამ მალქის მკვიდრნიც მოიცვა. ისინი ადგილობრივი მოსახლეობის ნაშიერნი იყვნენ და მამულიშვილობას მაინცდამაინც არ იჩემებდნენ. მაგრამ ისე მაღლიერნი იყვნენ ტყვეთა მარტვილობით მონიჭებული სიამისთვის, რომ თავი პუნიკელებად ჩათვალეს და სამშობლოზე ბედით დაინტერესდნენ. უხუცესები კმაყოფილი დარჩნენ, შურისგებად რომ შეადუღაბა მთელი ერი.

ღმერთების წყალობაც არ დაჰკლებიათ. ცის ყოველი კიდიდან მოეშურებოდნენ ყორნები და უხიაგი ყრანტალით სერავდნენ ჰაერს. ყორანთა მოფუთფუთე ღრუბელი გადაეფარა ზეცას. კლიპეიდან, რჰადესიდან და ჰერმეუმის კონცხიდან მოჩანდა იგი. დროდადრო ღრუბლები იძენძებოდა და შორს მიმოფანტავდა შავ ხვეულლებს. ეს იყო მაშინ, როცა არწივი გაითარეშებდა ყორანთა გუნდში. ტერასებზე, გუმბათებზე, ობელისკებსა თუ ტაძრის შუბლანებზე აქა-იქ შემომსხდარიყვნენ უშველებელი ფრინველები, გააისხლიანებულ ნისკარტში ადამიანის სხეულის ნაფლეთები გაეჩარათ.

კართაგენელები იძულებულნი შეიქნენ ჩამოეხსნათ აყროლებული გვაგები. ზოგი ცეცხლს მისცეს, ზოგს ზღვაში გადაუძახეს და ზენაქარმა ყურის კიდეში, ოტარიდის ბანაკისაკენ გარიყა ცხედრები.

ასეთმა სისასტიკემ, როგორც ჩანს, შეაძრწუნა ბარბაროსები. ეშმუენის ტაძრის გუმბათიდან ჩანდა, როგორ აკრიფეს კარვები, ფარას თავი მოუყარეს, საპალნე აჰკიდეს სახედრებს და იმავე საღამოს მთელი სპა გაეცალა იქაურობას.

ცხელი წყაროების მთასა და ჰიპო-ზარიტს შორის მომწყვდეული ლაშქარი ტვიროსის ქალაქებისაკენ გზას გადაუკეტავდა სუფეტს. თავად კი კართაგენში დასაბრუნებელი გზა ხსნილი ექნებოდა.

ამასობაში დარჩენილი ორი ლაშქარი შეეცდებოდა სამხრეთის მხრიდან თავს წასდგომოდა ჰამილკარს; სპენდიუსი აღმოსავლეთიდან შემოუტევედა, მათო — დასავლეთიდან, სამივენი შეერთდებოდნენ და ხელში ჩაიგდებდნენ მას. ბარბაროსებს მოულოდნელად ახალი ძალა შეემატათ, — ნარჰავასი გამოჩნდა კუპრით დატვირთული სამასი აქლემით, ოცდახუთი სპილოთი და ექვსი ათასი მხედრით.

როქის სპის შესასუსტებლად სუფეტმა საჭიროდ ჩათვალა ნარჰავასის სამფლობელოში შფოთის ჩამოგდება. მან კართაგენიდან პირი შეკრა გუტულიელ აბრაგ მასლაბასთან, რომელიც ძალაუფლებას ეძიებდა. პუნიკური თეთრის გაღებით ამბოხი ატეხა ნუმიდელთა სამეფოში და თავისუფლება აღუთქვა მკვიდრთ. მაგრამ ნარჰავასი ძუძუმტემ გააფრთხილა. ნუმიდელთა მეფემ სირტი-სკენ გასწია, წყალსატევის მოწამვლით გაწყვიტა გამარჯვებულნი, ზოგს თავები დააყრევინა, წესრიგი აღადგინა და ჰამილკარზე ისე განრისხდა, რომ ბარბაროსთა მძევინვარებას გადააჰარბა.

ოთხი ლაშქრის სპასპეტები ბკობდნენ ბრძოლის მსვლელობაზე. ომი ხანგრძლივი იქნებოდა. საჭირო იყო ყველაფრის წინასწარ განკვერტა.

ჯერ გადაწყვიტეს შველა ეთხოვათ რომაელთათვის და სპენდიუსს დააკისრეს ნათათბირევის სისრულეში მოყვანა, მაგრამ იგი რომაელთაგან იყო გადმოხვეწილი და ვერ იტვირთა შუამავლობა. ბერძნული ანალშენების თორმეტმა მკვიდრმა ნუმიდიური ორჩხომელით გასცურა ანაბისაკენ. სპასალარებმა მოითხოვეს, რომ თითოეულ ბარბაროსს ზენაართ აღეთქვა სრული შორჩილება. მეთაურები ტანსაცმელსა და ხამლს უსინჯავდნენ ყოველდღე მეთმრებს. გუშაგებს ფარის ტარება აუკრძალეს, რადგან ისინი ლახვრებს ეყრდნობოდნენ ხოლმე ფარებით და ზეზეურად თვლემდნენ. ვისაც ბარგი ჰქონდა, ჩამოართვეს. რომაული წესისამებრ, მებრძოლებს ზურგით უნდა ეზიდათ ტვირთი. ჰამილკარის სპილოთა სანაცვლოდ მათომ კატაფრაქტების რაზმი შეადგინა; ცხენსა და მხედარს — ორივეს სამსპვალჩასობილი ჰიპობოტამის ტყავის ჯავშანი ესხათ. ფლოქეების დასაცავად ცხრატყავათი მოწნული ხამლი ჩააცვეს ბედაურებს.

აკრძალული იყო გარეუბანთა ძარცვა-რბევა და მოსახლეობის წამება. ხორაგი გათავდა, მათომ ბრძანა სურსათი ჯარისკაცებზე გაენაწილებინათ დიაცთა ჩაუთვლელად. აქამდე მათაც არგუნებდნენ ხოლმე წილს. უქმელობამ დააძაბუნა ისინი, განუწყვეტელი დავისა და უსიამოვნების საბაბად იქცა ეს ამბავი. ზოგმა თავისი არჩივის განაწილებით ან დაპირებით გადაიბირა თანამებრძოლის გულისსწორი. მაშინ მათომ ბრძანა დიაცთა გაძევა. ქალები ოტარიდის ბანაკს მიაწყდნენ, მაგრამ გალებმა და ლიბიელებმა შეურაცხყვეს ისინი და აიძულეს აქედანაც გაქცეულიყვნენ.

ბოლოს კართაგენის გალავანს მიაშურეს ქალებმა. სირაკუზის გარემოცვის დროს. ჩადენილ ბოროტებათა გამოსასყიდად ბირსაში აგებული იყო ტაძარი, რომელშიაც ცერერასა და პროზერპინასთვის შეწირული ქურუმი ქალები ცხოვრობდნენ. ამიტომ ბარბაროსთაგან ლტოლვილი დიაცები ამ ქალღმერთებს ევედრებოდნენ წყალობას. ნალაფარზე უფლებამოსილმა სისიტებმა გასაყიდად გამოითხოვეს ყველაზე ახალგაზრდები. კართაგენის ახალმა მკვიდრებმა ქერათმიაინი, პირთეთრა ლაკედემონიელი ასულები აირჩიეს ცოლებად.

ზოგი ჯიუტად ფეხდაფეხ აედევნა სპას. ქალები სინტაგმების

შორიასლო, მეთაურთა გვერდით გარბოდნენ, უხმობდნენ თანამეცხედრეთ, ლაბადაში ხელს წაატანდნენ და თავისკენ ეზიდებოდნენ, მკერდში მჭილს იცემდნენ, წყველა-კრულვას უთვლიდნენ მებრძოლებს, აღრიალებულ, შიშველ ძუძუთა ბალებს უწვდიდნენ. ამ სანახაობამ გული მოუღობო ბარბაროსთ, მაგრამ რა გაეწყობოდა, ქალები ბორკაევდნენ. დაღუპვას უქადოდნენ როქის სპას. რამდენჯერმე უბიძგეს მათ, ისინი მაინც უკან ბრუნდებოდნენ. მათომ ნარჰავასის მხედრებს დიაცთათვის ლახვრის ძგერება უბრძანა და, როცა ბალე-არელნი აყვირდნენ — ქალები გვინდაო,

— მე არა მყავს ქალი! — მიუგო პასუხად.

მოლოქის სული დაეუფლა მათოს, სინდისის ქენჯნის მიუხედავად, საშინელ სისასტიკეს იჩენდა. ეგონა, რომ ღვთის ნებას ასრულებდა. ქვეყნის იავარქმნა რომ ვერ შეძლო, ქვებით დაფარა მინდვრები, რათა უდაბნოდ ექცია ეს მხარე.

ზედიზედ აფრინა ფაიქები ოტარიდისა და სპენდიუსის დასაჩქარებლად. სუფეტის გეგმა ვერასგზით ვერ განჭვრიტეს. იგი არხეინად დაბანაკდა ეიდუსსა, მონშარსა და ტეჰენტაში. მსტოვრები ირწმუნებოდნენ — ჰამილკარს იშილიის მიდამოებში, ნარჰავასის სამფლობელოს საზღვრებთან მოვკარით თვალიო. შემდეგ შეიტყვეს — ტებურბას ზემოთ მდინარე გადაულახავს და კართაგენში დაბრუნებას აპირებსო. ერთ ადგილს მისული არ იყო, რომ უკვე მეორეზე ინაცვლებდა. მისი ასავალ-დასავალი კაცმა ირ იცოდა. სუფეტი უომრადაც ინარჩუნებდა უპირატესობას, ბარბაროსთაგან დევნილი თითქოს უძლოდა მათვე.

წინ და უკან ამდენმა ხეტიალმა მოლალა კართაგენელები. ჰამილკარის განუახლებელი ძალები დღითიდღე კლებულობდა. სოფლებებს ძველებურად როდი ეხალისებოდათ ჯარის დაპურება. ყოყმანსა და ფარულ სიძულვილს აწყდებოდა ყველგან სუფეტი. დიდ საბჭოს შველა სთხოვა, მაგრამ კართაგენიდან დახმარება არ ჩანდა.

ამბობდნენ (და ვინ იცის, ეგებ ასეც ეგონათ), ჰამილკარს მხარში ამოდგომა არ სჭირია, თვალთმაქცობს, ტყუილად წუწუნებსო. ჰანონის მომხრეებს სურდათ ეენოთ სუფეტისთვის და გააზვიადეს მისი გამარჯვების მნიშვნელობა, კართაგენი მზად იყო გაეწირა მთელი ლაშქარი, რომელსაც ჰამილკარი სარდლობდა, მაგრამ მისი უთავბოლო მოთხოვნების აყოლა აღარ შეეძლო. ომი მძიმე ტვირთად

აწვა კართაგენს! ძვირად დაუჯდათ სისხლისღვრა და ჰამილკარის თანამზრახველი დიდებულები მხოლოდ სიამაყის გამო ცალყბად უჭერდნენ მას მხარს.

რესპუბლიკისგან იმედდაწურულმა ჰამილკარმა ძალადობით მოიხვეჭა მეზობელი ტომებიდან ყველაფერი, რაც კი ბრძოლისათვის სჭირდა: მარცვლეული თუ ერბო, ხე-ტყე, საქონელი თუ მემორები. მოსახლეობა გაიხიზნა, დაცარიელებული დაბები ხვდებოდათ. ქოხებს ჩხრეკდნენ, მაგრამ საკბილოს ვერაფერს პოულობდნენ შიგ. შიშისმგვრელმა მარტობამ მოიცვა პუნიკური ლაშქარი.

გაათრებულმა კართაგენელებმა გარეუბანთა აოხრება იწყეს. ამოყორეს წყალსატევები, ცეცხლი წაუქიდეს სახლებს. ქარი აიტაცებდა ხოლმე ნაპერწკლებს და შორს ფანტავდა. მთებზე შეფენილი ტყეები ხრჩოლავდა და ცეცხლოვანი გვირგვინით ეკვროდა შუაში გადაშლილ ვაკეს. იძულებულნი გახდნენ შეეცადათ, რომ მინდორი გადაესერათ. თაკარა მზესა და ღველფში ლაშქარმა კვლავ განაგრძო სვლა.

ღროდადრო თვალს შეასწრებდნენ, გზის პირას ჩირგვებში ფოცხვერის თვალბივით რომ გაიეღვებდა რაღაც. ეს იყო ჩაცუცქული ბარბაროსი, რომელიც მტვერში ამოგანგლულიყო, რათა გადახრუკული ფოთლების ფერს შეხამებოდა. როცა ლაშქარი ჭიუხს მიუყვებოდა, კიდეში მდგომთ ესმოდათ ქვების ხათქახუთქი. აიხედავდნენ და ფეხშიშველი კაცი წამოხტებოდა ღრანტიდან.

როქის სპამ ალყა მოხსნა, უტიკა და ჰიპო-ზარიტი განთავისუფლდა. ჰამილკარმა საშველად მოუხმო მათ, მაგრამ ისინი დაბრკოლდნენ — ვაითუ თავი გავიწბილოთო — და გადაჭრილი პასუხი არ შეუთვლიათ, ქებას უძღვნიდნენ სუფეტს, თან ბოდისობდნენ.

მაშინ ჩრდილოეთით გაუხვია ჰამილკარმა. ტვიროსის ერთი ქალაქი მაინც სურდა ჩაეგდო ხელში, თუნდაც ამისთვის გარემოცვა დასჭირვებოდა. კუნძულებსა ან კირენაში სანაოვავისა და მემორების შოვნა რომ გაადვილებოდა, სანაპიროზე უნდა ჰქონოდა საყრდენი. გულით ეწადა კართაგენის უახლოესი ნავთსაყუდლის — უტიკის დაკავება.

იგი ზუიტიინიდან გამომართა და ფრთხილად შემოუარა ჰიპო-ზარიტის ტბას. ორი მინდვრის გამყარ მთაზე ასასვლელად მებრძოლები ვიწრო მწკრივებად დააწყო, მწუხრის ქამს, როცა ლაშქარი ზვიმირივით ამოღრმავებული მწვერვალიდან ეშვებოდა, ქვემოთ

გამოჩნდნენ ბრინჯაოს მგელთა მსგავსი უცნაური არსებანი, ისინი ბალახებში დაძუნძულებდნენ.

უეცრად უშველებელი ჯიღები წამოიმართა და გაისმა ნესტის რიტმს შეწყობილი ხმიერი სიმღერა. ეს სპენდიუსის ჯარი იყო. კართაგენზე გამწყრალი კამპანიელი და ბერძენი გულბოროტი მეომრები რომაული თორნ-აბჯრით აღჭურვილიყვნენ. იმავე წამს მარცხნივ გაიელვა გრძელბუნიაანმა შუბებმა, ავაზის ტყავგადაკრულმა ფარებმა, სელის სამოსმა და შიშველმა მხრებმა. ესენი იყვნენ მათოს იბერიელნი, ლუზიტანიელნი, ბალეარელნი და გეტულიელნი. აქიხვინდნენ ფერდობებზე შეფენილი ნარჰავასის რაშები; თტარიდის აურაცხელი სპა წინ მოიწევდა ჩოჩქოლით. მრავლად იყვნენ გალები, ლიბიელნი, მომთაბარენი; თმებში გარჭობილი თევზის ფხით გამოირჩეოდნენ უწმინდური საჭმლის მოყვარული ტომები.

ბარბაროსებმა ისე შეთანხმებულად იარეს, რომ მათმა ყველა ლაშქარმა ერთად მოიყარა თავი. შემცბარნი იყვნენ და ერთხანს იდგნენ უძრავად, შემდეგ მოითათბირეს.

სუფეტმა წრიულად დააწყო თავისი სპა, რათა თანაბრად შეეტაა ყოველი მხრიდან. მიწაში ერთიმეორის მიყოლებით ჩასობილი მალაღი, წამახული ფარები იფარავდა ქვეითებს. კლინაბარები წრეს გარს ერტყმოდნენ, მათ შორიახლოს ალაგ-ალაგ სპალოები ჩააყენა სუფეტმა. როქის მეომრები დაღლილობით წელში იყვნენ გაწყვეტილნი, ამიტომ გათენებამდე მოცდა უჯობდათ. გამარჯვებაში დამედებულმა ბარბაროსებმა მთელი ღამე ჭამა-სმამი გაატარეს.

გააჩაღეს ცათამბჯენი კოცონები. აბრიალებული ცეცხლი თვალს სჭრიდა ბარბაროსთ, მათ ქვევით დაბანაკებულ კართაგენელებს კი ბნელში ტოვებდა. ჰამილკარმა რომაელთა წესისამებრ თავის ზანაკს შემოავლო ხანდაკი, რომლის სიგანე თხუთმეტ ნაბიჯს, სიღრმე კი ათ წყრთას აღწევდა. ამონათხარი მიწით ყორე გააკეთებინა და ერთმანეთს გადაჭდობილი წვეტიანი მარგილები ჩაასობინა შიგინათა. ბარბაროსებმა იხილეს ციხე-სიმაგრესავით შემოზღუდული კართაგენელები და გოაცებისაგან სახტად დარჩნენ.

ჰამილკარი გაარჩიეს, კარვებს შუა ბოლოს სცემდა და ბრძანებას იძლეოდა. ქერეკივით წვრილად მოჭედილი რუხი ჯაჭვი ემოსა, ტაიჭი თან ახლდა; დროდადრო შედგებოდა და გაწვდილი მარჯვენით რალაცაზე მიუთითებდა.

ბარბაროსთაგან ბევრს აგონდებოდა მსგავსი გარიჟრაჟები, რო-

ცა ბუჯისა და ნაღარის ხმაზე ჩამოუვლიდა ლაშქარს ჰამილკარი. მისი ერთი გამოხედვა გულს უმაგრებდა, ღვინით სავსე ფილასავით აღაგზნებდა მებრძოლთ. მის დანახვაზე მოლმობიერდა როქის სპა, ხოლო ისინი, რომელთაც ჯერ არ ენახათ ჰამილკარი, მის შეპყრობას ლამობდნენ და სიხარულით ატაცებულნი ჰყლოპინებდნენ.

ყველანი ერთად რომ დასხმოდნენ კართაგენელებს, არ ივარგებდა, დიდი გასაქანი არ ჰქონდათ და ერთმანეთს შებოროტავდნენ. ნუმიდიელთ შეეძლოთ მტერს კვეთებოდნენ, მაგრამ თორნ-აბჯრით დაცული კლინაბარები ნამდვილად გადაქელავდნენ მათ. მერმე და, ორმოს რა გადაახტებოდა? სპილოები რიგიანად არც იყვნენ გაწვრთნილნი.

— ლაჩრებო! — შეჰკივლა მათომ და რჩეული ვაჟკაცებით ეძგერა სანგრებს. ქვების სეტყვამ უკუთავდო ისინი. თურმე სუფეტს ხელში ჩაეგდო ხილთან მიტოვებული მათი ფილაკვნები.

ამ მარცხმა უეცრად ფრთა მოაკვეცა ბარბაროსთ. მათი სიძანაცე შეფერხდა. გამარჯვება სწყუროდათ, მაგრამ თავი არ ემეტებოდათ გასაწირავად. სპენდიუსის აზრით, არსებული განლაგების შენარჩუნება და პუნიკური ლაშქრის დამშევა ჯობდა. მაგრამ კართაგენელებმა ჭები ამოთხარეს და ვინაიდან ირგვლივ მთები ერთყმოდა ბორცვს, ადვილად მიაგნეს წყალს.

ყორეს ამოფარებულები ისარს სტყორცნიდნენ როქის მეომრებს, უშენდნენ ბელტებს, ნაქელს, მიწიდან ამოთხრილ ქვებს. სანჯრის გასწვრივ განუწყვეტლივ ბრუნავდა ექვსი ფილაკვანი.

მაგრამ ბოლოს და ბოლოს წყარო თავისთავად დაიშრიტებოდა, სურსათი ამოიწურებოდა, ფილაკვნები გაცვდებოდა და კართაგენელებზე ათჯერ მრავალი როქის სპა გამარჯვებას იზეიმებდა. სუფეტმა დროის მოსაგებად თათბირი მოიგონა. ერთ მშვენიერ დილას ბარბაროსებმა წარწერებით აჭრელებული ეტრატე იპოვეს თავის ბანაკში. ჰამილკარი თავს იმართლებდა, ბოდიშობდა გამარჯვების გამო, უხუცესებმა მაიძულეს. შეგბრძოლებოდითო; რომ ეჩვენებინა—სიტყვის კაცი ვარო, როქის სპას ასაკლებად სთავაზობდა უტიკას ან ჰიპო-ზარიტს, ერთ-ერთს, რომელსაც აირჩევდნენ. ბოლოს აცხადებდა — არაფრის მეშინია, რადგან თქვენს შორის გადაბირებული მყავს მოღალატეები და მათი წყალობით დანარჩენებსაც ადვილად დაგძლეეთო.

ბარბაროსები შეშფოთდნენ, ასეთი ალაფის შეთავაზებით მოი-

ხიბლენ, თან ღალატს შეუშინდნენ, ფიქრადაც არ გაუვლიათ, რომ მახეს უგებდა მათ სუფეტი. ექვის თვლით დაუწყეს ცქერა ერთ-ერთს, ზომავდნენ ყოველ სიტყვას, ყოველ ქცევას; ზარგანხდილთ ძილი გაუტყდათ. ბევრი ტოვებდა თანამომძიებებს და თავისი ალღოთი ირჩევდა ლაშქარს. გალებს ციზალპინელ მებრძოლთა ენა ესმოდათ და ოტარიდიანად მიეკედლნენ მათ.

ყოველ საღამოს ოთხი სპასალარი თავს იყრიდა მათოს კარავში. ჩაცუცქედებოდნენ ფარის ირგვლივ, წინ წამოწევდნენ და კვლავ უკან ახევინებდნენ ხის პაწია კაცუნებს, საბრძოლო ფანდების ნათელსაყოფად პიროსის მოგონილს. სპენდიუსმა ყველას ცხლად დაანახა ჰამილკარის მდგომარეობა, სარდლებს ემუდარებოდა — ხელიდან ნუ გაუშვებთ კარგ შემთხვევასო — და ყველა ღმერთს იმოწმებდა ფიცით. გაშმაგებული მათო წინ და უკან დაიარებოდა ხელების ქნევით. კართაგენთან ომი თავის პირად საქმედ მიაჩნდა, ცოფს ყრიდა, რომ სხვები ერეოდნენ მის ზრახვებში და არავის ეპუებოდა. ოტარიდი სახის გამომეტყველებით ხვდებოდა მის ნათქვამს და ტაშს უკრავდა. ნარპავასი ზიზლით მალლა პრეხდა ცხვირს. ყოველგვარი ხერხი და ღონე მას დამღუპველად მიაჩნდა, უწინდებურად აღარ იღიშებოდა, ზოგჯერ ოხვრა აღმობდებოდა, თითქოს სურდა გულში ჩაეკლა აუხდენელი სურვილით შემოყრილი კაენანი, უიღბლო საქმით გამოწვეული სასოწარკვეთა.

ვიდრე დაბნეული ბარბაროსები ბჭობდნენ, სუფეტი თავდაცვისათვის ზრუნავდა. მიწაყრილს იქით მეორე ორმო ამოათხრევინა, ახალი ზღუდე აღმართა. კუთხეებში ხის გოდლები დაატანა. მისი მონები წინა ხაზამდე აღწევდნენ და ხლართებს აგებდნენ მიწაზე. სპილოებს ულუფა შეუშეპირეს, ისინი დრტვინავდნენ და ჭაჭვების გასაგლეჯად იწევდნენ. ჰამილკარმა თივის დასაზოგად ყველაზე ჩიშიანი ულაყები დაახოცინა კლინაბარებს. ზოგმა უარი თქვა ბრძანების შესრულებაზე, სუფეტმა მათ თავები დააყრევინა. ცხენები შესანსლეს. მებრძოლებს რამდენიმე დღეს აგონდებოდათ ამ ახალი ხორცის გემო და დანადვლიანებულნი იყვნენ.

ტაფობში გამომწყვდელი კართაგენელები შეჰყურებდნენ ირგვლივ მთის კალთებზე გაშლილ ბარბაროსთა ოთხ აწრიალებულ ბანაკს. დაფუსფუსებდნენ თავზე თხიერშემოდგმული დედაკაცები, ციკნები კიკინით ცმუკავდნენ შუბების კონასთან; გუშაგები იცვლებოდნენ, სამფეხა ტაბლას შემომსხდარი მეომრები ჭამდნენ. მეზო-

ბელი ტომები სურსათით კარგად ამარაგებდნენ როქის სპას. ბარბაროსებს ფიქრადაც არ მოსვლიათ, რომ მათი უმოქმედობა შიშის ზარს სცემდა პუნიკურ ლაშქარს.

კართაგენელებმა მეორე დღესვე შეამჩნიეს მომთაბარეთა ბანაკში განზე გარიყული სამასი კაცი. ესენი იყვნენ მდიდრები, რომლებიც ომის დაწყებისთანავე დაეტყვევებინათ. ლიბიელებმა თხრილის პირას ჩააყენეს ისინი და მათ ზურგს ამოფარებული ისროდნენ ლახვრებს. მატლსა და წვირეს ისე დაემლიერებინა ტყვექმნილთა სახეები, რომ ველარც იცნობდით ბეჩავენს. ბლუჯა-ბლუჯა ამოგლეჯილი თმების ძირებში თხრამლიანი წყლულები გასჩეხოდათ; საზარელი სანახავი იყვნენ, გაძვალტყავებულები დაბეჭილ სუდარაში გახვეულ მუმიებს ჰგვანდნენ. ზოგი მათგანი უაზროდ იცქირებოდა, მთელი ტანით ცახცახებდა და ქვითინებდა. სხვები მეგობრებს გასძახოდნენ — ბარბაროსები ამოუუყეთო. ერთი ტყვე უძრავად იდგა თავჩაქინდრული, ხმას არ იღებდა, გრძელი თეთრი წვერი ხუნდებით დაბორკილ ხელებზე სცემდა. იცნეს გისკონი; გულის ხმამ რესპუბლიკის აღსასრული აუწყა კართაგენელებს. გზას მიიკვლევდნენ მის სახილველად, თუმც საშიშროება ელოდათ. გასაქილიკებლად ბარბაროსებს მისთვის პატიოსანი თვლების ნაცვლად თავს დაემხოთ ღინჭილებით მოკენქილი ჰიპოპოტამის ტყავის ტიარა. ეს ოტარიდს მოესაზრებინა. მათოს არ ეამა კაცის ასე აგდება.

გაათრებულმა ჰამილკარმა ყორე გაანგრევიანა: რაღაც უნდა დასჯდომოდა, სჭირდებოდა გასასვლელი. გაშმაგებული კართაგენელები დაიძრნენ და ნახევარი ფერდობი აათავეს, სამასიოდ ნაბიჯი რომ გადადგეს, ბარბაროსთა ნაკადი ეძგერა მათ, სასწრაფოდ უკან დაახევინა და მათსავე ბანაკში გადატყორცნა პუნიკური ლაშქარი. ერთ-ერთმა ლეგიონერმა ქვაზე წაიფორხილა და სხვებს ჩამორჩა. ზარქსასი მიიჭრა მასთან, წამოაქცია, ყელში გაუყარა ხანჯალი, მერმე ამოაძრო მახვილი, კრილობას დააცხრა და ტუჩები მიაწება. სიხარულით ბლაოდა, ცმუყავდა, თავით ფეხამდე ძაგძაგებდა და ხარბად სწოვდა ლისხლს. შემდეგ გვამს გადააჯდა, თავი ასწია, კისერი მოიღერა, რომ უკეთ ჩაესუნთქა ჰაერი. ასე ირჯება ფურიერემი, როცა წყაროს დაეწაფება მოწყურებული. მერმე როყიო ხმით წამოიწყო ბალეარული სიმღერა. ეს იყო რაღაც გაურკვეველი და გაქიანურებული ჰანგი. მთებში დარხეული მოძახილის დარად უეც-

რად წყდებოდა და იცვლებოდა. ზარქსასი გარდაცვლილ ძმებს მოუხმობდა, ლხინზე იწვევდა. მერმე ფეხებს შუა ჩაუშვა ხელები, ნელა დახარა თავი და ატირდა. ამ საშინელმა სანახაობამ შეაძრწუნა ბარბაროსები, განსაკუთრებით კი ბერძნები.

ამიერიდან კართაგენელები აღარ ცდილან გამოხდომას, მაგრამ არც დანებება უფიქრიათ, დარწმუნებულნი იყვნენ, რომ ბარბაროსები ტანჯვაში ამოხდიდნენ მათ სულს.

ამასობაში ჰამილკარის თადარიგიანობის მიუხედავად სურსათი ილეოდა. თითო კაცს ათი ღომორი ხორბალი, სამი კოდი ფეტვი და თორმეტი აცმა ჩირი ძლივ ერგებოდა. ხორცი და ერბო გამოილია, წნილიც გაუთავდათ, ცხენებისთვის ერთი მარცვლი ქერი არ გააჩნდათ. ბედურებს ჯიდაო დაეხარათ, მტვერში იქექებოდნენ და ფეხით გათელილ ხალს ღერს ეძებდნენ. მიწაყრალზე აღმართულ სათვალთვალო ჯახურში მოკალათებული ფხიზელი გუშაგები ზოგჯერ მთვარის შუქზე თვალს მოჰკრავდნენ ბარბაროსთა ძაღლს, რომელიც თხრილში დაწანწალებდა და ნაგვის გროვაში ყოფდა დრუნჩს. ძაღლს ქვას ესროდნენ, მოკლავდნენ, შემდეგ ფარის ღველის მოშველიებით ჩაცოცდებოდნენ ორმოში და ჩუმად სანალავდნენ ნადავლს. ზოგჯერ საშინელი ყეფა ატყდებოდა და გუშაგი აღარ ბრუნდებოდა უკან. მეთორმეტე სინტაგმის მეოთხე ნაწილში ერთი ვირთხის გულისთვის სამი მებრძოლი წაიკიდა და დანებით დაკლეს ერთმანეთი.

ლაშქარი დადარდიანდა. ყველას მოენატრა ჯალაბი, სახლ-კარი. ღარიბ-ღატაკებს მოაგონდათ სკასავით ახირხლული თავისი ქობახები ზღურბლზე მობნეული ნიჟარებითა და გასაშრობად გამოკიდებული ბადეებით. წარჩინებულებმა გაიხსენეს მოლიბრო შუქით მქრქალად განათებული თვალუწვდენელი დარბაზები, სადაც ნებიერად ისვენებდნენ დალილობის ჟამს. წალკოტებში ფოთოლთა შრიალი შუკების ყრუ ხმაურს ეზავებოდა. თვალებს ლულავდნენ, რომ უკეთ მისცემოდნენ ოცნებას და მეტი სიამე ეგრძნოთ, მაგრამ ტკივილი აფხიზლებდა დაკოდილებს. ყოველ წამს ახალი ალიაქოთი მოჰქონდა. ახალი შფოთი. კოშკები იწვოდა. უწმინდური საკმლის მოყვარულნი ღობეზე ძვრებოდნენ. ჩუგლუგის ერთი დაკვრით მებრძოლები ხელებს კვეთდნენ მათ. უკუგდებულთა ნაცვლად სხვანი შორბოდნენ. ტყვია აწვიმდა კარვებს. კართაგენელებმა ლერწმის

ჩელტით შეკრული ტალავრები აღმართეს თავდასაცავად, შიგ შეი-
ყუვნენ და ფეხს არ იცვლიდნენ.

მზე ამოიწვერებოდა ხოლმე გორაკზე და მცირე ხანს შემდეგ
ჩრდილს ჰყენდა კართაგენელთა ღარტაფს. ასე გრძელდებოდა ყო-
ველდღე. მათ წინ და უკან ხავსიანი ქვებით მოფენილი რუხი ფერ-
დობები აზიდულიყო. თავზე წამომხობოდათ უსაზღვროდ წმინდ-
ცა, ლითონის გუმბათივით ცივი და გლუვი. ჰამილკარი ისე გაგულის-
და კართაგენზე, რომ ბარბაროსებთან პირის შეკვრაც კი იფიქრა,
რათა კართაგენის მოსასრველად წასძლოლოდა მათ. თანაც მებარ-
გულები, მარკიტანტები და მონები აბუზღუნდნენ. არც ერი, არც
დიდი საბჭო არ იძლეოდა იმედს. არსაიდან არ ჩანდა საშველი. აუტა-
ნელ დღეში იყვნენ, მით უმეტეს, რომ მოსალოდნელი იყო მდგო-
მარეობის გაუარესება.

ჰამილკარის მარცხის შეტყობაზე კართაგენი რისხვამ და სი-
ძულვილმა მოიცვა. თავიდანვე რომ დანებებოდა მტერს, ასე არ გა-
წირავდნენ სუფეტს.

სპის დასაქირავებლად არც დრო იყო და არც სახსარი. ახალი
მებრძოლები რომ გაეწვიათ, რით აღექურვათ? ყველა იარაღი ჰა-
მილკარის ხელთ იყო! მერმე და ვინ წაუძღვებოდა ლაშქარს? საუ-
კეთესო სარდლები თან ახლდნენ სუფეტს! ჰამილკარის ჯარჩები ქუ-
ჩებში დაძრწოდნენ და გაყვიროდნენ. დიდი საბჭო შეშფოთდა და
მათი ალაგმვა ბრძანა.

ფიქრობდნენ, რომ ზედმეტ სიფრთხილეს იჩენდა ჰამილკარი.
ყველა ამტყუნებდა ბარკას: მეტისმეტად მოწყალეა, გამარჯვების
შემდეგ ერთიანად უნდა ამოეყლიტა ბარბაროსებო. რაღასთვის
ყვლეფდა მეზობელ ტომებს? ნუთუ ეცოტაფა გადებული მსხვერ-
პლი! დიდებულებს გულს აკლდათ, თოთხმეტი სიკლი ვერცხლი
რომ გასცეს, სისიტებს ენანებოდათ ორას ოცდასამი ათასი ტალანტი
ოქრო. ვისაც არაფერი გადაუხდია, ისინი სხვებს არ ჩამოუვარდებო-
დნენ წუწუნში. ერს შურდა კართაგენის ახალი მკვიდრებისა, რო-
მელთაც ჰამილკარმა მოქალაქეობის პატივი აღუთქვა. თავგანწირვით
მებრძოლი ლიგურიელნიც კი ბარბაროსებში არიეს და განურჩევ-
ლად კრულავდნენ მათ. ყოველ ლიგურიელს დამნაშავედ და ბარბა-
როსთა თანამზრახველად თვლიდნენ. ქულბაქის ზღურბლზე გად-
მომდგარი ზარაფები. ტყვიის სახაზავით ხელში მიმავალი ამქრე-
ბი, წათხის გამყიდველები, რომლებიც ბადიებს რეცხავდნენ, მეაბა-

ნოეები თუ ცხელი სასმელებით მოვაჭრენი, — ყველანი ომის მსვლელობაზე ბჭობდნენ, მტვერში თითით ხაზავდნენ საბრძოლო გეგმებს. უკანასკნელი ღვთის გლახაც კი შეცდომებს უსწორებდა ჰამილკარს.

ქურუმები ირწმუნებოდნენ, სუფეტს ურჯულოების გამო ღვთის რისხვა დაატყდა თავს. ზვარაკი არ შეუწირავს, არც ჯარი განუწმენდია, წინასწარმეტყველთა წაყოლიებაზეც უარი განაცხადაო. მისი მკრეხელობა აძლიერებდა ხალხის სისასტიკეს და უსაზღვრო სიძულვილს, აუხდენელ ოცნებათაგან გაღვივებულს. აგონდებოდათ, სიცილიაში რომ დამარცხება იწენიეს. რა ხანია ჰამილკარის სიამაყე მძიმე უღლად აქვეს ერს! ქურუმთუხუცესთა საკრებულომ სუფეტს ვერ აპატია მათი საჭურჭლის მიტაცება და დიდ საბჭოს პირობა ჩამოართვა, რომ ჯვარს აცვამდა ჰამილკარს, თუ კი ოდესმე დაბრუნდებოდა იგი.

მეორე უბედურება ის იყო, რომ იმ წელს ელულის თვეში საშინელი სიციხე დაიჭირა. ტბის ნაპირებიდან წამოსული გულისამრევი სიმყრალე ჰაერში ტრიალებდა და ქუჩის კუთხეებში დავზნებული საკმევლის ბოლქვებს ერთოდა, განუწყვეტლივ გაისმოდა ჰიმნთა ჭალობა. ხალხს ტაძრის კიბეებზე მოეყარა თავი. კედლები შავი ფარდაგებით იყო მოფენილი. პატეკ ღმერთთა შუბლზე თაფლის სანთელი დაენტოთ. სამსხვერპლოზე ყელგამოდარულ აქლემთა სისხლი დიოდა მოაჯირის გასწვრივ, წითელ ჩანჩქერებად მიჩქრილებდა საფესურებზე. სიშმაგემ მოიცვა კართაგენი. ვიწრო შუკებიდან და ბნელი ქოხმანებიდან გამოიძურწებოდნენ ხოლმე გაცრეცილი ლანდები. ესენი იყვნენ იქედნის იერის მქონე ადამიანები, რომლებიც კბილთა ღრქენით გულში იხვევდნენ ბოლმას. სახლებს აყრუებდა დიაცთა გამყინავი კივილი, ხარხებიდან გარეთ აღწევდა, მოედნებზე მოლაყებ ბრბოს ყურადღებას იპყრობდა. ხალხს ზოგჯერ ეჩვენებოდა, რომ როქის სპა მოდიოდა. ხმა დაირხა, მთის გადაღმა, ცხელ წყაროებთან უნახავთ ისინი, ბარბაროსები ტუნისში დაბანაკებულანო. ყაყანი მატულობდა და საერთო ღრიანცელში ირეოდა. შემდეგ ჯამარისებურმა სიჩუმემ დაისადგურა. ზოგნი შენობათა შუბლანზე ამძვრალიყვნენ და თვალი ხელით მოეჩრდილათ; სხვები უურდაცქვეტილი ჩამზობილიყვნენ სანგრების სიახლოვეს. შიშმა გაიარა, გზა უტია სიძულვილს, მაგრამ საკუთარ უმწეობას რომ გრძნობდნენ, კვლავ სევდას ეძლეოდნენ კართაგენელები.

მწუხრის უამს, როცა ტერასებზე დიქრილი ერი ცხრაჯერ თავის დადრეკით და ხმამაღალი შეძახილებით სალამს უძღვნიდა მზეს, კიდევ უფრო მატულობდა დარდი. მზე ზანტად ეშვებოდა ყურეში, შემდეგ უეცრად უჩინარდებოდა, ბარბაროსების მხარეს მთებში იკარგებოდა.

ახლოვდებოდა ზეიმთაგან სამგზის უწმიდესი დღესასწაული, როცა ცადაწვდილი კოცონიდან ზეცაში ავარდებოდა წელიწადის განახლების ნიშანი — არწივი. იგი იყო უზეშთაესი ბაალისადმი ხალხის მიერ წარგზავნილი შუამავალი, მზის ძალასთან კაცთა შემაკავშირებელი. სიძულვილით გაავეებული ერი გულუბრყვილოდ შემობრუნდა ყოვლისმომსვრელი მოლოქისაკენ და ტანიტზე ხელი აიღო. რიდეშემოძარცულ რაბენთას თითქოს მოაკლდა აღრინდელი ძლიერება. მისი წყლების სასწაულმოქმედება განქარდა, ქალღმერთმა მიატოვა კართაგენი, უმტრო, მოწინააღმდეგეთ მიემხრო, ზოგმა შესაგინებლად ქვები დაუშინა მას. მაგრამ შეურაცხყოფასთან ერთად ბევრს ებრალებოდა ყბადაღებული ქალღმერთი. ვინ იცის, ეგებ აღრინდელზე უფრო მიაჩნდათ და უყვარდათ კიდევ.

ზაიმფის დაკარგვას მოჰყვა ყველა უბედურება. სალამბო უშუალო მონაწილე არ ყოფილა რიდის მიტაცებისა, მაგრამ ქალი მაინც დამნაშავედ მიიჩნეეს. ასული უნდა დასჯილიყო. შეცოდების გამოსყიდვის შესახებ რალაც გაურკვეველი აზრი გაჩნდა ხალხში. ბაალთა დასაშოშმინებლად საჭიროა უყოყმანოდ შესთავაზონ მას ფადაუდებელი და კეთილი არსება, ნორჩი ქალწული, უძველესი გვარის შთამომავალი, ღმერთების ნაშიერი, ადამიანთა მშვენება. ყოველდღე დაძრწოდა უცხო ხალხი მეგარის ბაღნარებში; აცახცახებული მონები გაძალიანებას ვერ უბედავდნენ მათ, მაგრამ ხომალდთა წყალსაკვეთიან კიბეს არ გასცილებია არცერთი. ქვემოთ იდგნენ, უმაღლესი ტერასისთვის მიეპყროთ მზერა, სალამბოს ელოდნენ და რამდენიმე საათის განმავლობაში გაკიოდნენ; ქალწული-სადმი ბოლმას ყვირილში ათხვედნენ იმ ძაღლის დარად, გაბმით რომ შეჰყმუის მთვარეს.

გველი

ბრბოს ყაყანი როდი აშინებდა ჰამილკარის ქალს.

სხვა ჯავრი შემოსწოლოდა: მისი დიდი გველი, შავი პითონი მოუძლურდა. იგი საკუთრად კართაგენელთა სათაყვანებელი იყო, ამასთანავე საერთო სახალხო კერპადაც თვლიდნენ. იგი დედამიწის შლამის ნაშიერად მიაჩნდათ, რადგან მიწის წიაღიდან ამოსულს ფეხები არ სკიროდა ხმელზე სავალად. გველის სარსალი წყლის ვარდნას ჰგავს, მისი სხეულის ცივი სისოვლე უხსოვარი წარსულის ნაყოფიერ წყვდიადს აგონებთ; ხოლო წრე, კუდს რომ პირში ჩაიჩრის და შემოწერს, პლანეტათა სიმრგვლეს, ეშმუნის გონებას ასახიერებს.

პითონმა პირი არ დააკარა ოთხ ბელურას, მთვარის ყოველ მოვანებასა და კლებაზე ცოცხლად რომ მიაართმევდნენ ხოლმე. ცის თაღით შავ ფონზე ოქროსფერი ფორეჯებით მოწინწკლული საოცარი კანი მთლად გაუყვითლდა, მოუდუნდა და დაეღარა, ტანს სჭარბობდა ზომით. თავის ირგვლივ ობის მსგავსი ღინღლი მოეკიდა; თვალის უპეებში დააჩნდა წითელი მომცრო წინწკლები, რომლებიც თითქოს დაფათურობდნენ. დროდადრო სალამბო ვერცხლით მოსევადებულ კალათთან მოვიდოდა, ძოწეულ კრეტსაბმელს გადასწევდა, ლოტოსის ფურცლებს შეარხევდა, ბუმბულს შეაფოფინებდა. შეგრაგნილი გველი დამლრალ ლიანასავით ეგდო უძრავად. მისი მზერით მონუსხულ ასულს მოეჩვენა, რომ გული ზამბარასავით ჩაეხვია და ყელში მოებჯინა, მოეჩვენა, თითქოს რომელიღაც სხვა გველი სულს ხდიდა.

ქალს სასო მიჰბანდა ზაიმფის ხილვამ, თან სიხარულით და ფარული სიამაყითაც აავსო, მზინავი ნაკეცები შეუცნობელს მალავდა. იგი ღრუბელი იყო, ღმერთების შემბურველი; მზერამიუწვდომელი სამყაროს არსებობის იღუმალება იყო იგი! სალამბო შფოთავდა, გულს აკლდა, რომ არ შეეხთ ქალღმერთის რიდეს.

ჩაცუტქულიყო თავის პალატში, ორივე ხელი მარცხენა მუხლისთვის შემოეკვლო, ბაგე გაპობილი დარჩენოდა, თავი ჩაექინდრა და მზერა გაშტერებოდა. მამის სახე გაახსენდა და ძრწოლამ აიტა-

ნა ქალი. ფინიკიის მთებში სურდა გაყარიბება, მოხილვა უნდოდა აფაკის ტაძრისა, სადაც ვარსკვლავად გარდასახული ტანიტი დაეშვა ერთხელ. სალაამბოს წარმოდგენაში მიმზიდველი და თანაც შიშისმგვრელი ხატები ირეოდა. დღითიდღე ეუფლებოდა მარტოობა. ჰამილკარის ამბავი არ იცოდა.

ფიქრებით მოღლილი წამოდგებოდა. პაწია სანდლოს ლანჩები ფეხებზე ეფლატუნებოდა; სალაამბო დაბორიალობდა დიდსა და მყუდრო პალატში. ამეთვისტოთი და ტოპაზით მოოქვილი ქერი ციმციმებდა. ჰამილკარის ასული თავს აბრუნებდა პატიოსანი თვლების ციალს სახილველად და თან სვლას განაგრძობდა. მალა ჩამოკიდებულ ამფორებს ეწაფებოდა, უშველებელი მარათი იგრილებდა მკერდს, ანდა თავს იქცევდა ამოჭრეთილ ობოლ მარგალიტში დარიჩინის დაწვით. მწუხრის ჟამს ტანაქი იღებდა შავი თექის ოთხკუთხა ნაჭრებს, რომლებითაც კედლის ნიშები იყო დაგმანული. მაშინ ოთახში მტრედები მოფრინავდნენ. ისინი ტანიტის მტრედთა მსგავსად მუშკით იყვნენ ცხებულნი; ვარდისფერ ფეხისგულებს დაასრიალებდნენ იატაკის მოქიქულ ფილებზე. სალაამბო ველზე გასული მთესვარივით სავსე პეშვით უყრიდა მათ ქერს. უეცრად ქალს ქვითანი აუვარდებოდა, გადაწვებოდა ხარისღვედებიან ფართო სარეცელზე, არ იძვროდა და განუწყვეტლივ იმეორებდა ერთსა და იმავე სიტყვას. თვალები გახელილი დარჩენოდა, მკვდრის ფერი ედო. იწვა გრძობამიხდილი და გაცივებული. მაინც ესმოდა პალმების კენწეროებზე გასული მაიმუნების წიკვინი და ჭრიალი უშველებელი ბორბლისა, რომელიც პორფირის აუზში ქაჩავდა წყალს.

ზოგჯერ რამდენიმე დღის განმავლობაში პირს არ აკარებდა საქმელს. ეზმანებოდა, თითქოს მიმქრალი ვარსკვლავები მის ფერხთით ცვიოდნენ. შაჰაბარიმს უხმობდა. იგი ეახლებოდა, მაგრამ ჰამილკარის ასულს არაფერი ჰქონდა მისთვის სათქმელი.

ქურუმის სიახლოვე ყოფას უმსუბუქებდა, უმისობა არ შეეძლო. მაგრამ შინაგანად არ ეპუებოდა მის გავლენას. შაჰაბარიმისადმი მის განწყობილებაში შიში, შური და სიძულვილი იყო არეული; თითქოს უყვარდა კიდევ იმ აუწერელი ნეტარების გამო, რომელსაც ქურუმთან ყოფნა ჰგვრიდა.

შაჰაბარიმი კარგად ერკვეოდა, თუ რომელი ღმერთები უგზავნიდნენ ხალხს საღმობას, და უმაღ იგრძნო, რომ რაბეთს დაემორჩილებინა ქალი. სალაამბოს განსაკურნავად მის პალატში ცოცხანასა

და სადაფას ნაყენი მოასხურებინა; ყოველ დილით ჩიტავაშლას აკმევდა. ქურუმთუხუცესთა მიერ შეზავებულ ნელსაცხებელთა ტომსიკა ედო მძინარე ასულს სასთუმალქვეშ, ქურუმმა არ დაიშურა აღისფერფესვებიანი ბაარასიც კი, რომელიც ავ სულებს განახხამს და ჩრდილოეთისაკენ განაძებს. ბოლოს პოლარული ვარსკვლავისკენ შებრუნდა და სამჯერ ჩაიჩურჩულა ტანიტის იღუმალი სახელი. მაგრამ სალამბო კვლავ იტანჯებოდა, ქურუმს სიმშვიდე დაერღვა.

მთელ კართაგენში არვინ იყო მისებრ ბრძენი. ყმაწვილკაცობაში ბაბილონის მახლობლად ბორსიპის მოგვთა სკოლაში ესწავლა, სამოთრაკია, პესინუნტი, ეფესო, თესალია და ჰურიასტანი შემოეცლო; ქვიშაში ჩაფლული ნაბათელთა ტაძრები მოეხილა, წყალვარდნილებიდან ვიდრე ზღვამდე ფენით დაეველო ნილოსის სანაპიროები. საშინელებათა მამამთავრის — სფინქსის მკერდის წინ ტვიის ფისით აბრიალებულ კოცონთან მდგარიყო, რილით მობურულს კელაპტრების რხევით უსვრია ცეცხლში შავი მამალი; პროზერპინას პარახებშიც ჩაედწია, ეხილა ლემნოსის ლაბირინთის ხუთასი სვეტი და ტარენტის შუქმოსილი შანდალი, რომლის წიფხზე იმდენი კანდელი ენთო, რამდენიც დღეა წელიწადში. ზოგჯერ დამლამობით შაჰაბარიმი ბერძნებს იწვევდა და ემასლაათებოდა. ღმერთების ბუნებაზე ნაკლებ როდი ხიბლავდა სამყაროს აღნაგობა; ალექსანდრიის სტოაში გამართული ჭოგრით აკვირდებოდა ბუნიობას, კირენამდე თან ახლდა ვერგეტელ ბემატისტებს, რომლებიც თავიანთ ნაბიჯთა აღნუსხვით ზომავდნენ ზეცას. ბოლოს მის სულში დაისადგურა რაღაც განსაკუთრებულმა სჯულმა. მისი რწმენა ვერ ეტეოდა დაკანონებულ ჩარჩოებში, სწორედ ამიტომ თავბრუდამხვევი და ცეცხლივით მწველი იყო. ქურუმს არ სჯეროდა, რომ მიწა ნაძვის გირჩის მსგავსად შეიქმნა. შაჰაბარიმი დედამიწას თვლიდა უსასრულობაში მოძრავ სფერულ სხეულად, რომელსაც ისეთი საოცარი სისწრაფე აქვს, რომ თვალნათვის შეუცნობელია მისი სრბოლა.

მთვარის ზემოთ მზის დგომამ ბაალის უპირატესობაში დაარწმუნა. მზე ხომ ღვთის ანარეკლია, მისი ხატია! მიწიერ მოვლენათა განჰკრეტის შედეგად ყოვლისშთანმთქმელი მამაკაცურა საწყისის უზემთაესობა აღიარა. თავის ავბედით ცხოვრებაში იღუმალად ბრალს სდებდა რაბეთს. წინწილათა ქლეკის ხმაზე მავალმა ქურუმთუხუცესმა მღულარე წყლიანი თასით განა ქალღმერთის გამო არ გამოათხოვა იგი მომავალ მამაკაცობას? შაჰაბარიმი სევდიანი

მზერით აცილებდა ვაჟკაცებს, რომელნიც ქურუმ ქალებთან განმარტოებულნი თვალს ეფარებოდნენ ბელეკონის ჭალაში.

მისი დღეები ღამდებოდა საგუნდრუკეების, ოქროს ლარნაკების, ჩქიფებისა და სამსხვერპლოს ფერფლის ასაღები აქანდაზების თვალთვალში. ტაძრის მესამე ნაწილში, ზურმუხტისმტევნებიანი ვაზის სიახლოვეს მდგარი ტანიტის თმათა დასახვევ ბრინჯაოს წკირიდან ქანდაკების სამოსამდე ყველაფერს ამოწმებდა, დათქმულ დროს ასწევდა ხოლმე უშველებელ კრეტსაბმელს დათქმული კარისას; შემდეგ ფარდაგები ჩამოიშლებოდა. ხელაღპყრობილი იღვანე ერთი და იმავე იერით, იატაკის ერთსა და იმავე ფილებზე განრთხმული ლოცულობდა; მის ირგვლივ მარადიული წყვილიადით მოცულ ტალანებში უხამურ ქურუმთა დასი დაბორილობდა.

სამარხის ნაპრალში ამოსული ყვავილივით შემოიქრა საღამებო მის უღიმღამო ცხოვრებაში. ქურუმი მაინც სასტიკი იყო ქალის მიმართ; არ იბრალებდა ასულს, ადვილად იმეტებდა ხანგრძლივი მონანიებისა და ღვარძლიანი სიტყვისთვისაც. საქურისობამ თითქოს სქესობრივი თანასწორობა დაამყარა მათ შორის. ქალწულის დაუფლება რომ არ შეეძლო, ეს არ აღიზიანებდა ისე, როგორც მისი სიმშვენიერე და სიწმინდე. ხშირად ამჩნევდა, რომ ჰამილკარის ქალი იქანცებოდა, მის ფიქრს ვერ მიჰყვებოდა. მაშინ დაღონებული ქურუმი გაეცლებოდა ასულს; უფრო მეტად ეუფლებოდა მარტოობა, ყველასაგან მიტოვებულად, დაცარიელებულად მიაჩნდა თავი.

ქურუმს უცნაური სიტყვები წამოსცდებოდა ზოგჯერ. ჩახჩახა ნათელივით გაიფრებდა ქალის წინ, უფსკრულებს ანათებდა მისი ნათქვამი. ეს იყო ღამით, როცა ტერასაზე მარტოდმარტონი უჭვრეტდნენ ვარსკვლავებს. მათ ფერხთით კართაგენი იყო განუვინილი, ყურე და ზღვა წყვილიადს ერწყმოდა.

ქალწულს აცნობდა მოძღვრებას სულთა მიწაზე ჩამოსვლის შესახებ. სულები თურმე იმავ გზას მოჰყვებიან, რომლითაც მზე ხოლიაქოს ეტლებს მოივლის. ხელგანრთხმული ქურუმი ვერძის თანავარსკვლავედში აჩვენებდა ასულს კაცთა მოდგმის დაბადების ბჭეს, თხის რქის ზოდიაქოში ღმერთების წიაღში დასაბრუნებელ კარზე მიუთითებდა. საღამებო იძაბებოდა. კარიბჭეთა ხილვას ღამობდა. ქურუმის თვალსაზრისს ჭეშმარიტებად თვლიდა, განყენებულ სიმბოლოებს სიცხადედ მიიჩნევდა, ქურუმის საუბრის კილოც

კი გარღვეული ეგონა. ასე თვალნათლივ თავად ქურუმსაც არ ჰქონდა წარმოსახული თავისი თვალთახედვა.

— მიცვალებულთა სულები მთვარეზე განქარდებიან მიწაში გახრწნილი გვამივით. მათი ცრემლები მთვარის ნოტიოს ქმნის. მთვარე ბნელით მოსილი სავანეა; აედარი ბობოქრობს, ქუჩყი და ნაშალი თავს იყრის იქ, — ამბობდა ქურუმი.

ქალმა იკითხა, რა მომელისო.

— მოუძღურდები, წყალთაგან აკრეფილი ორთქლის უმსუბუქესი შეიქნები. განსაცდლისა და ღრმა მწუხარების შემდეგ წარემართები მზის კერიაში. იგია სიბრძნის წყარო!

რბეთზე არას ეუბნებოდა. სალამბოს ეგონა, დამარცხებული ქალღმერთის ხსენება ეთაკილება ქურუმს და მის სახელს მთვარე შეუნაცვლაო. ჰამილკარის ქალი ნაყოფიერების მომტან უნაზეს მნათობს — მთვარეს აღიდებდა. ბოლოს ქურუმმა წამოიძახა:

— არა, არა! მას სხვისგან აქვს მომადლებული თავისი ნაყოფიერება! განა ვერ ხედავ, როგორ დაეხეტება მზის ირგვლივ, გეგონება, გამიჯნურებული ასული იყოს და მისდევდეს ველად გაჭრილ თავის სასურველს, — ქურუმი დაუსრულებლივ აღიდებდა ნათელის ძლიერებას.

ასულის იღუმალ სურვილთა შენელების ნაცვლად უარესად ალაგზნებდა მას ქურუმი. სიაშეს ეძლეოდა, თავისი ურყევი მოძღვრების გამხელით რომ სასო მიჰხადა სალამბოს. ტრფობის ალით გათანგული ქალი მთელი არსებით უსმენდა მის ნათქვამს.

რაც უფრო ეჭვი ებადებოდა ტანიტის მიმართ, მით უფრო სურდა წაჰაბარიმს ქალღმერთის მოსავი გამხდარიყო. სულის სიღრმეში ბორჯავდა სინდისის ქენჭნა; საბუთი სურდა, ღმერთებისაგან მოვლენილი ჩვენება სჭიროდა. ბოლოს დაიმედდა, რომ მიაღწევდა მიზანს. წარმოიდგინა, თითქოს იყო საშველი, რომელიც იხსნიდა მამულს, იხსნიდა მის რწმენას.

ანიერიდან სალამბოსთან იწყო ჩივილი. ვაებდა, ჩადენილ მკრეხელობას საშინელი უბედურება მოჰყვება ქვეყნად და ზეცაშიო. მერძე უეცრად განუცხადა — სუფეტს დიდი ხიფათი მოელის, გარს არტყა სამი ლაშქარი, რომელთაც მათო სპასალარობს; რიდის გატაცების შემდეგ კართაგენელებს მათო ბარბაროსთა ცხებულ მეფედ შიარჩნათო, და დაატანა, რესპუბლიკისა და მამის ხსნა მხოლოდ შენზეა დამოკიდებულიო.

— ჩემზე?! — წამოიძახა ასულმა, — მე რა ძალა შემწევს?
ქურუმმა ზიზლით გაიღიმა.

— მაგრამ არასოდეს არ დაყაბულდები!

ასული შეევედრა. შაჰბარიმმა, როგორც იქნა, ამოლერდა:

— ბარბაროსთა ბანაკში უნდა შეაღწიო, ზაიმფი უნდა დაი-
ბრუნო!

ქალი ეკალმუხის ჯორკოზე დაეშვა. დიდხანს იჯდა ასე. მუხ-
ლებზე ხელები შემოეკვდო, მთელი ტანით ცახცახებდა, თავსდამტყ-
დარი უბედურების მოლოდინში სამსხვერბლოს კვარცხლბეკთან
ატუზულ ტარიგს ჰკავდა... საფეთქლები უცემდა, ჰაერში ცეცხლის
ალები რიალებდა; გონიხდილს ისღა ესმოდა, რომ სასიკვდილოდ
იყო განწირული.

მაგრამ რაბეთნა თუ იზეიმებს, რიდე თუ დაუბრუნდება, კართა-
გენი თუ შვეებით ამოისუნთქებს, რა მნიშვნელობა აქვს სიცოცხლეს
ერთი ასულისას, — ფიქრობდა შაჰბარიმი. ვინ იცის, ეგებ სალამ-
ბომ რიდეც ჩაივდოს ხელთ და ცოცხალიც დაბრუნდეს.

ქურუმი სამ დღეს არ გამოჩენილა. შერთხე სალამოს სალამბომ
უხმო.

მან წასაქვებლად მოუთხრო ქალს, რომ ჰამილკარი ლანძღვა-
გინებით მოიხსენია მთელმა საბჭომ. ეუბნებოდა — შენ გაძევს ბრა-
ლი, დანაშაულის გამოსყიდვაა საჭირო, რაბეთნა ითხოვს შენგან ამ
მსხვერპლსო.

მაპალებს იქით, მეგარიდან საშინელი ღრიანცელი აღწევდა.
შაჰბარიმი და სალამბო კარში გამოდიოდნენ სასწრაფოდ, ხომალ-
დის წინამხრებიანი კიბის თავთან მდგარნი გასცქეროდნენ სივრცეს.

ქამონის მოყდანზე ბრბო ყაყანებდა. იარაღს ითხოვდა. უხუ-
ცესთ არ სურდათ მათი აღჭურვა, რადგან ამათ ეგონათ ყოველგვა-
რი შეტაკება. უსპასპეტოდ დაძრული რაზმები მტერმა მოსრა. ბო-
ლოს გაუშვეს ისინი. მოლოქის პატივისცემით თუ ნგრევის გაუცხო-
ბიერებელი სურვილით ადძრული ხალხი ტაძართა ირგვლივ ატეხილ
ტყეებში ძირფესვიანად გლეჯდა ვეება კვიპაროზებს, ცეცხლს უკი-
დებდა და ქაბირის ჩირაღდნებივით სიმღერით დაატარებდა ქუჩა-
ქუჩა. ცადამწვდომი ალი გიზგიზებდა, ნელა ირხეოდა და ირეკლე-
ბოდა საყდართა მინის გუმბათებზე, კერბთა ორნამენტებზე. ცია-
ლებდა ხომალდთა ქიმებზე. ცეცხლის ენები ტერასებს გასცდა. უშ-

ველებელი ჩირალდნები ქალაქში წრემბრუნავ მზეებს ჰგავდნენ. ბრბო აკროპოლიდან დაეშვა. მალქის კარიბჭე გახსნეს.

— მზადა ხარ? — წამოიძახა შაჰაბარიმმა, — ეგებ უბრძანებ ამათ, მამაშენს გადასცენ, რომ განუღეგ მას.

ქალწულმა პირბადე ჩამოიბურა. კოცონები ნელ-ნელა შორდებოდნენ იქაურობას და სანაპიროსკენ ეშვებოდნენ.

სალამბო რაღაც უჩვეულო ძრწოლამ შეიპყრო. შიშის ზარს სცემდა მოლოქი, ეშინოდა მათოსი, ზაიმფს დაპატრონებული ბრგე ვაჟკაცი, რომელმაც ბაალის დარად დაჯაბნა რაბენთა, ასულს ღვთაებრივი დიდებით მოსილი ეგონა. ღმერთების სული ზოგჯერ ხომ დაივანებს ხოლმე კაცის სხეულში. განა მას არ გულისხმობდა შაჰაბარიმი, როცა შეაგონებდა, მოლოქი უნდა დათრგუნო?! მათო და მოლოქი ერთია, ისინი ერთურთს შეერწყნენ და ერთად ღვენიან ქალწულს.

მომავლის შეტყობა სურდა და გველთან მივიდა, მის იერში შეეძლო ასულს განეჭკრიტა თავისი სვე-ბედი. კალათა ცარიელი დახვდა. სალამბო შემფოთდა.

ღვედებით დაკიდებული სარეცლის გვერდით მიაკვლია პითონს. იგი კუდით შემოხვეოდა ვერცხლის მოაჯირს და ეხახუნებოდა მოყვითალო ძველი ტყავის გასაძრობად. მისი ღია ფერის მშზინავი ტანი ქარქაშიდან ამოწვდილი სატევიარით ლაპლაპებდა.

მომღვენო ღღეებში, რაც უფრო მზად იყო სალამბო ტანიტის საშველად, მით უფრო მოიკეთა პითონმა, გაივსო, გამოცოცხლდა.

სალამბოს ღრმად გაუჯდა აზრი, რომ შაჰაბარიმი ღმერთების ნებას გამოხატავდა. ერთ მშვენიერ დილას მან მტკიცე გადაწყვეტილებით გაიღვიძა და იკითხა: რაა საჭირო, რომ მათომ რიდე დააბრუნოსო.

— მოთხოვნა, — მიუგო შაჰაბარიმმა.

— რომ იუაროს?

ქურუმმა გაუღვიძა ასულს და თვალი თვალში გაუყარა. ასეთი ღიმილი არასოდეს შეუმჩნევია მის სახეზე სალამბოს.

— ჰო, თუ იუარა, მაშინ? — გაუმეორა კითხვა.

ქურუმი თითებზე იხვევდა ტიარიდან მხრებზე ჩამოშვებული ყაითნის ბოლოს, თვალეები უძრავად დაეხარა. ბოლოს, რაკი ქალწული ვერ მიხვდა, დაატანა:

- განმარტოვდები მასთან.
- მერმე?
- მარტოდმარტო, კარავში...
- მერმე?

შაჰაბარიმმა ტუჩი მოიკვნითა, სიტყვას ეძებდა, შეფარვით სურდა ეთქვა.

— თუ სასიკვდილო ხარ, მერმე მოკვდები, მოგვიანებით! ნუ გეშინია! მშველელს არ მოუხმო, რაც არ უნდა მოხდეს! ნუ დაფრთხები! დაემორჩილე, ხომ გეყურება, უნდა დაჰყვე მის სურვილს და ზეცის ბრძანებას!

- კი, მაგრამ რიდე?
- ღმერთები გადაწყვეტენ, — მიუგო შაჰაბარიმმა.
- ეგებ შენ გამომყოლოდი, მამაო?
- არა!

ქურუმმა მუხლი მოადრეკინა ასულს. მარცხენა ხელი ალაპყრო, მარჯვენა გაშალა და სალამბოს მაგიერ დაიფიცა, რომ ქალღმერთის რიდე კართაგენს დაუბრუნდებოდა. ღონემიხდილი ქალი იმეორებდა შაჰაბარიმის ყოველ სიტყვას და საშინელი წყევლა-კრულვით შეჩვენებას უქალოდა თავს, თუ ღმერთებს არ შეეწირებოდა.

ქურუმმა ასწავლა — ცოდვათაგან როგორ უნდა განწმენდილიყო, აუხსნა — როგორ უნდა მიეღწია მათოსთან. თან დაატანა, მეგზურს გააყოლებო.

სალამბომ შვებით ამოისუნთქა. უხაროდა, რომ კვლავ იხილავდა ზაიმფს და მადლს სწირავდა შაჰაბარიმს მისი დამოძღვრისათვის.

ჩიტების გადაფრენის დრომ მოაწია. კართაგენიდან მტრედები სიცილიაში, ერიქსის მთაზე, ვენერას ტაძრისკენ იხიზნებოდნენ. გადაფრენამდე რამდენიმე დღით ადრე ერთმანეთს ეძებდნენ, უხმობდნენ, თავს იყრიდნენ. ბოლოს, ერთ საღამოს გაფრინდნენ. ზურგქარა წაშველა მათ და მალა ზღვის ზემოთ ზეცა გადასერა უშველებელმა თეთრმა ღრუბელმა.

სისხლისფრად შეიღება თვალსაწიერი. მტრედები თითქოს ზვირთებში ეშვებოდნენ. ნელ-ნელა უჩინარდებოდნენ, მზეს უცვივოდნენ ხახაში. სალამბომ მხერა გააყოლა ფრინველთ და თავი ჩაქინდრა. ტაანაქს ეგონა, სევდას მივუხვდიო, და ნაზად დაუყვავა:

— არა უშავს, ისევ მობრუნდებიან, უფლისწულო.

— ჰო, ვიცი.

— კვლავ იხილავ მათ.

— ვინილავ ალბათ! — ამოიოხრა ქალწულმა.

სალამბოს არავისთვის გაუნდვია თავისი გადაწყვეტილება. საქმე რომ ფარულად მოეგვარებინა, ეზოსმოდღვისთვის არაფერი უთხოვია; კინიზღოს გარეუბანში შეაქნინა ტანაქს სინგური, ნელსაცხებლები, სელის სარტყელი და ახალი სამოსელი. ბებერი მხევალი გააოცა ამ სამზადისმა, მაგრამ კითხვა ვერ შებედა. ბოლოს დადგა შაჰაბარიმის დათქმული დღე. სალამბო უნდა წასულიყო.

მეთორმეტე საათი იყო, ნეკერჩხლის ქალაში უსინათლო ბერიკაცი რომ შენიშნა ქალწულმა. წინ ბიჭი მოუძლოდა, მოხუცი ცალი ხელით ბიჭის მხარს ეყრდნობოდა, მეორეში ეკალმუხის კითარა ეპყრა. საკურისები, მონები და სეფექალები მოეცილებინათ იქაურობისთვის. ვერვინ შეიტყობდა საიდუმლოს.

პალატის ოთხივე კუთხეში ტანაქმა ოთხ სამფეხზე ცეცხლი და აგზნო გირჩებითა და ილით. შემდეგ გაშალა ბაბილონური უშველებელი ხალიჩები და ოთახის ირგვლივ თოკებზე გადაფინა. კედლებსაც კი ემალებოდა სალამბო. კარს უკან ჩაცუცქულიყო მემუსიკე. ბიჭი ფეხზე იდგა. ტუჩზე მიედო ლერწმის სალამური. შორს, ქუჩებში, ყაყანი მიწყდა. ტაძართა სტოასთან იისფერი ჩრდილები წაგრძელდა. ყურის მეორე ნაპირზე მთების ძირი, ზეთისხილის ქალა და გადაყვითლებული ყამირი უსაზღვროებას ერთვოდა, მოლურჯო, ნისლში ინთქმებოდა. ჩამიჩუმი არ ისმოდა. რალაც ენით უთქმელი მოთენთილობა ჩაიდვარა ჰაერში.

სალამბო აუზის პირას აქატის საფეხურზე ჩაცუცქდა, ფართო ყურთმაჯები აიკრიფა, ზურგზე გაიკრა და გულდასმით იწყო წმინდა ადათის მიხედვით განზანა.

მხევალმა ალაბასტრის ფიალით შედგებულ სითხე მოართვა. ეს იყო ზამთრის სუსხიან ღამეში სამარხის ნანგრევებში ბერწი ქალების მიერ ყელგამოდარული შავი ძაღლის სისხლი. სალამბომ ყურები და ქუსლები დაიზილა სისხლით, მარჯვენა ხელის ცერზეც წაიციხო. ფრჩხილი წითლად შეეღება, გეგონებოდათ ნაყოფი გასრიხა და ხელი დაესვარაო.

მთვარე ამოცურდა. კითარა და ნესტვი ხმაშეწყობილად ახმიანდა. ასულმა საყურეები, შიბი და სამაჯურები შეიხსნა, გრძელი ქვე-

დაწელი გაიძრო, ზილფები გაიშალა და მხრებზე შეათამაშა, რომ გამოფხიზლებულიყო. გარეთ კვლავ ყლერდა ჰანგი. სამად სამი დაუცხრომელი ხმა საოცარი სისწრაფით ენაცვლებოდა ერთმანეთს. ქნარის ძალები აცახცახნდა, სალამური მთლად შეიშალა. მხეველმა რიტმს ააყოლა ტაში. სალამბო მთელი ტანით ირწეოდა და ლოცვებს ბუტბუტებდა. სამოსელი ერთიმეორის მიყოლებით ცვიოდა ქალწულის ფერხით.

უზარმაზარი კრეტსაბმელი შეიჩხა და საბელს ზემოთ პითონის თავი გამოჩნდა. კედელზე ჩამოცურებული წყლის წვეთივით ნელა დაეშვა გველი, დაცვენილ ქსოვილთა შორის გასრიალდა, მერმე კუდი დაიბიჯა იატაკზე და ზეაღმართა. შემდეგ სალამბოს მიაშტერა ბადახშზე უფრო ელვარე თვალები.

ქალი შეყოყმანდა, — სიცივემ შეაშინა თუ სირცხვილმა შეაკრთო, მაგრამ შაჰაბარიმის ნაბრძანები მოაგონდა და წინ წადგა ფეხი. პითონი ძირს დაეშვა, შუატანით შემოეხვია ქალწულს. მისი თავი და კუდი კისერზე ჩამოეკიდა სალამბოს; გაწყვეტილ ფარღულს ჰგავდა, ბოლოები მიწამდე აღწევდა. ქალმა მუცელზე შემოიტმასნა გველი, იღლიებში ამოიტარა და მუხლებზე შემოიხვია. მერმე ყბაში ჩაავლო ხელი, კბილებთან მიიტანა მისი პაწაწა სამკუთხა ხახა; სალამბომ თვალები მოჭუტა და თავი უკან გადააგდო, მთვარის შუქს მიუშვირა. თეთრმა ნათელმა თითქოს ვერცხლისფერი ბურუსით შებურა იგი. ქალწულის სველი ფეხების ნაკვალევი ალაპლაპდა იატაკის ფილებზე. განსაბან წყალში ვარსკვლავების ანარეკლი ციმციმებდა. გველმა ოქროსფერი ფორეჯებით მოწინწყლული შავი რგოლები შემოაქლო ასულს. დიდი სიმძიმის ქვეშ სალამბოს სუნთქვა ეკვროდა, წელში წყდებოდა, სიკვდილის სიახლოვეს გრძნობდა. პითონი კუდის ბოლოს უცაცუნებდა თეძოზე. ჰანგი შეწყდა, გველი ძირს დაეცა.

ტანაქი მივიდა სალამბოსთან, ორი ლამპარი მიიტანა. ალი წყლით სავსე ბროლის ბირთვებში ენთო. მხეველმა ხელისგულები ენდროთი შეუფერა, დაწვები სინგურით შეუფაკლა, ქუთუთოებსზე საოლაეი წასცხო; მწერის გაგლესილი ფეხების, აშიფის, მუშკისა და ებანოზის ნაზავით წაუგრძელა წარბები.

სალამბო ჩამოჯდა სკამზე, რომელსაც სპილოს ეშვები ჰქონდა ფეხებად, და ტანაქს მიანდო თავი. მარხულობამ და ნელსაცხებელ-

მა ღონე მიჰხადა ასულს. მხევლის შეხებაზე იგი ისე გადაფითრდა, რომ ტანაჩი შედგა.

— განაგრძე! — უთხრა სალამბომ, თავს დასძლია, უცებ გამოცვლდა. შემდეგ ქალწული მოუთმენლობამ შეიპყრო, ტანაჩს აჩქარებდა და ბებერმა მხევალმა წაიბუზღუნა:

— კარგი! კარგი! უფლისწულო!... გეგონება, გიცდიდეს ვინმე!

— ჰო, მელიან, — მიუგო სალამბომ.

მხევალი გაოცებისგან შეცბა, შემდეგ გამოსატეხად ჩაეკითხა:

— რას დამიბარებ, უფლისწულო? თუ მიხვალ...

ჰამილკარის ასული აქვითინდა.

— იტანჯები! რა დაგემართა, რა გჭირს! მეც თან წამიტანე! — აკივლდა მოხუცი, — ჩვილი რომ წამოიტირებდი, გულში ჩაგიკრავდი სოლმე და ჩემი ძუძუს კერტებით გართობდი. შენ დააქნე ჩემი ძუძუები, უფლისწულო! — მჯილი ჩაიკრა დაჩვარულ მკერდში, — დავჩაჩანაკდი, ვერას წაგადგები, აღარ მიგაჩნევარ! შენს სატკივარს მიმალავ, გამზრდელი ძიძა გეთაკილები! — გულაჩუყებულსა და განაწყენებულს ცრემლი ჩამოუგორდა სვირინგებით დაღარულ ყბებზე.

— არა! მიყვარხარ! დაშოშმინდი! — დაამშვიდა სალამბომ.

ტანაჩი ბებერი მაიმუნით დაიდმიჰა და მისი მორთვა განაგრძო. შაჰაბარიმის რჩევით ქალწულმა შეუყვება — მომეტებული ბრწყინვალეებით გამომაწყვეო. მხევალმა ბარბაროსთა გემოვნებით, გამორჩეულად და თან შნოიანად შემოსა იგი.

ღვინისფერ თხელ ტუნიკაზე ასულმა ჩიტის ქუნქლით გაწყობილი ზეორე ტუნიკა გადაიცვა. წელზე ოქროს ქერეჭი ჰქონდა შემოტმასნილი და ამ ფართო სარტყლიდან ჩამოშვებოდა ვერცხლის ვარსკვლავებით მოოქვილი ლურჯი წვივსაცმლის ნაოკები. ტანაჩმა სერესული სელის გრძელი კაბა ჩააცვა, თეთრი სამოსი მწვანე ზოლებით იყო აკრელებული. მხარზე დაუმაგრა ძოწისფერი ოთხკუთხა ხილაპანდი, რომელსაც სანდასტრუმის ბურთულეები ჰქონდა ფორიებად. შემდეგ მოახურა შავი გრძელი ლაბადა; კუდი იატაკზე მისთრევდა. მერვე შეათვალიერა და თავისი ხელობით წათამამებულმა თავი ვეღარ შეიკავა:

— შენი ქორწილის დღესაც კი არ იქნები, ალბათ, ასე მშვენიერი!

— ჩემი ქორწილის დღეს! — გაიმეორა სალამბომ, იდაყვით ჩამოეყრდნო სპილოს ძვლის სკამს და ფიქრებს მიეცა.

ტაანაქმა სპილენძის უზარმაზარი სარკე დაუდგა წინ. სალამბომ მთელი ტანით გამოჩნდა შიგ. ქალწული წამოიძვარა და ნაზად შეისწორა ჩამოშლილი ზილფი.

ოქროს ფხვნილით შეფრქვეული თმები შუბლზე დატალღოდა. ზურგზე დაყრილ გრძელ დალაღებში თბოლი მარგალიტები ჰქონდა ჩახვეული. ლამპრის აღმა ნათელი სცა ქალწულის შეფერილ ლაწვეებს, აეღვარა მისი სამოსის ოქროს ვარაყები, გამოკვეთა კანის სითეთრე. წელზე, მკლავებზე, ხელებსა თუ ფეხის თითებზე იმდენი პატოსანი თვალი აუციმციმდა, რომ სარკე მზესავით გაციკროვნდა და არეკლილი სხივები შემოანათა ასულს. ტაანაქის გვერდით იდგა, მხევალი წახრილიყო მის საჭკრეტად. თვალისმომპრელი სანახაობის შემყურე ასულმა გაიღიმა.

შემდეგ დროის მოსაკლავად ბოლთის ცემა იწყო.

უეცრად მამლის ყვირილი გაისმა. ქალწულმა თმებზე შემოიბურა ყვითელი გრძელი რიდე, ყელზე ჩიქილა შემოიხვია, ლურჯი ტყავის ქოშებში სტუცა ფეხი და ტაანაქს მიუბრუნდა:

— გასწი, ნახე, ტვიის ქალაში კაცი თუ იცდის ორი ტაიჯით.

მხევალი მობრუნებული არც იყო, რომ სალამბომ ხომალდის ქიშკიდან კიბეზე დაეშვა.

— უფლისწულო! — წამოიყვირა ძიძამ.

სალამბომ მოიხედა და თითი მიიდვა ტუჩზე, დადუმება ანიშნა.

ტაანაქი ქვედა ტერასამდე ჩასრიალდა ხომალდის წყალსაკვეთთა შორის. მთვარის შუქზე გაარჩია კვიპაროზთა ხეივანში სალამბოს მარცხნივ მოძრავი უშველებელი წაფერდებული ლანდი. ეს სიკვდილს მოასწავებდა.

ტაანაქი სალამბოს პალატში შებრუნდა. იატაკზე განერთხა და ფრჩხილებით იხოკდა სახეს, თმებს იგლეჯდა, მთელი ძალით ღრიალებდა.

არ შემიტყონო, იფიქრა და გაჟუჟდა. შემდეგ ჩუმად ასლუქუნდა, იატაკის ფილებს დაემხო და ხელებში ჩარგო თავი.

ქ ა რ ა შ უ ი

გამყოლი შუქურას იქით, კატაკომბებისკენ წაუძღვა სალამბოს. შემდეგ თავქვე დაეშენნ მოლუიას უბანში, რომელიც სიგრძივ იყო განზიდული და თავდაღმართში დაკიდებული შუკებით იყო დასერილი. ინათა. აქა-იქ კედლებიდან პალმის თავხეები იყო გამოშვერილი და თავის დახრა უხლებოდათ. ცხენები ფეხს ვერ იკიდებდნენ და ბობღვით მიდიოდნენ. ასე მიაღწიეს ტებესტის ბქეს.

ერთხანს სანგრების პირას იარეს. წყალსატევს რომ გაუსწორდნენ, ტენიისაკენ გაუხვიეს, დაადგნენ ყურისა და ტბის გამყარ ყვითელი მიწის ზოლს, რომელიც რჰადესამდე იყო წაგრძელებული.

კართაგენის სიახლოვეს ზღვასა თუ ხმელზე ძე-ხორციელი არ ჩანდა. ნელა ირწეოდნენ ასპიტისფერი ზვირთები. ზეფირმა აქოჩრილი ტალღებით დასერა ზღვა. განთიადის სუსხისაგან რიდემ ვერ დაიფარა სალამბო და შემცივნებული ქალი ათრთოლდა. ჰაერმა დასცადა, მგზავრობამაც მოქანცა; მზე ამოიწვერა, ზურგზე დააცხუნა და ასულნა უნებურად ჩათვლიმა. ცხენები გვერდიგვერდ მითოხარიკობდნენ. ნოტიო ქვიშაში ეფლობოდათ ფლოქვები.

ცხელი წყაროების მთას რომ გასცდნენ, ბელაურებმა მიწა იგრძნეს ფეხქვეშ და გაქუსლეს.

სადაც კი თვალი მიუწვდებოდათ, მინდვრები უდაბნოსავით იყო უკაცრიელი, თუმცა ხენა-თესვის ალო იდგა. ზოგან ხორბალი იყო მიმოზნეული, ზოგან ქერი ჩაცვენილიყო. მზის სხივებით განათებულ ცის დასავალზე მოჩანდა შავად ჩამუქებული სოფლები ახირხლულ სახლებითა და ოკრობოკრო გზებით.

დროდადრო გზის პირას აღიმართებოდა დანახშირებული კედლის ნაწილი. ჯარგვალთა სახურავები ჩანგრეულიყო, ნასახლარში გაარჩევდით თიხის ჭურჭლის ნამსხვრევებს, ფლასებს, საოჯახო ნივთებს. ზოგი რამ ისე გავერანებულიყო, რომ ველარც იცნობდით, რისი ნაშთი იყო. ხანდახან ნანგრევებიდან გამოძვრებოდნენ ძონძებში გახვეული არსებანი, რომელთაც ანთებული თვალები ჰქონდათ და მიწის ფერი ედოთ სახეზე. მგზავრების დანახვაზე ანგარიშმიუტეგმლად

გარბოდნენ ან ისევ მიაშურებდნენ თავიანთ სამყოფელს. სალამბო და მისი გამყოლი წინ მიიწევდნენ შეუჩერებლივ.

მიტოვებული ზოდამუნები ერთმანეთს მისდევდა. ცხენების თქარათქურზე ბუღად დგებოდა თვალუწვდენელ თეთრ ველზე დაზვავებული ნაცარი. ზოგჯერ შესასვენებელ მყუდრო ადგილს წააწყდებოდნენ; მაღალ ბალახებში ნაკადული მორაკაკებდა. მეორე ნაპირს გადავიდოდა სალამბო და სველ ქვერს გლეჯდა გახურებული ხელების გასაგრილებლად. ოლეანდრების ბაღნარს რომ ჩაუარეს, სალამბოს ცხენი დაფრთხა და ყალყზე შედგა მიწაზე დაგდებული გვამის წინ.

მონამ იმავე წამს ბალიშებზე მიასვენა ჰამილკარის ასული. იგი ტაძრის მსახურთაგანი იყო, შაჰაბარიმი მუდამ მას ავალებდა სახიფათო საქმეებს.

მეგზური მეთისმეტად ფრთხილობდა და ცხენებს შუა ჩამდგარი ქვეითად მიჰყვებოდა სალამბოს, ხელზე შემოგრაგნილ ტყავის მათრახს უტლაშუნებდა ცხენებს. მკერდზე ჩამოკიდებული აბგიდან იღებდა პურის კვერს, ინდისხურმას, ლოტოსის ფურცლებში შეხვეულ კვერცხის გულს და უჩუმრად სთავაზობდა ქალწულს.

ნაშუადღევს გზად შემოეფეთათ ნადირის ტყავში გახვეული სამი ბარბაროსი. მერმე და მერმე გამოჩნდნენ სხვანიც. ჩგუფ-ჩგუფად დაძრწოდა ათი, თორმეტი, ოცდახუთი კაცი. ზოგი თხას მოლალავდა, ზოგი — ფეხმოტეხილ ძროხას. თითბრის საწერტლით დაბოლოებული უშველებელი კომბლები მოემარჯვებინათ, გაზინზლულ ტანსაცმელში გარკობილი ყამები უელავდათ. გაოცებულნი იყვნენ და მუქარით აბრიალებდნენ თვალებს. გვერდზე ჩავლისას ზოგი ლოცვა-კურთხევას უგზავნიდა მგზავრებს, ზოგი უტიფრად დასცინოდა მათ. შაჰაბარიმის მონა ყოველ მათგანს თავ-თავიანთ კილოზე ეუბნებოდა — სნეულ ჭაბუკს ვაზლავარ, განსაკურნავად შორეულ ტაძრად მივალთო.

ამასობაში დღე მიიწურა. მოისმა ძაღლების ყეფა, მგზავრებმა იქით გასწიეს.

შელამების ბინდბუნდში შენიშნეს შეუმტკიცავი ქვით ნაშენი ყორე, რომელიც რალაც უცნაურ ნაგებობას ფარავდა. გალავანზე ძალი გარბოდა. მონამ ქვეები დაუშინა. ისინი მაღალთაღებიან დარბაზში შევიდნენ.

შუა პალატში დედაკაცი ჩაცუცქულიყო და ცეცხლს ეფიცებ-

ბოდა. ფიჩხი იწვოდა, კვამლი ქერის ნაპრალიდან გადიოდა. თეთრი თმა პუხლებამდე სწვდებოდა და ნახევრად ფარავდა ქალს. მოსულ-თათვის პასუხის გაცემა არ სურდა, უაზროდ ლულლულებდა რაღაცას ბარბაროსთა და კარგთაგენელთა შურისძიებაზე.

მონამ გადაქექა ოთახი, შემდეგ ქალთან მივიდა და საქმელი მოს-თხოვა. დედაბერს ნაღვერდლებისთვის მიეშტერებინა თვალები და თავის კანტურით ბუტბუტებდა:

— ხელი ვიყავ. ათივე თითი მომკვეთეს. პირი გადაეჩვია ქამას.

მეგზურმა მუქით ოქრო წაუჩვენა. დედაკაცი წამოხტა, მაგრამ იმავე წამს გაშეშდა უძრავად.

მაშინ მონამ ქამრიდან ამოიწვავდა ხანჯალი და ყელში მიაბჯინა. აკანკალებულმა დედაბერმა გადააგორა ლოდი, ღვინიანი გოზაური და თაფლში ჩახარშული ჰიპოზარტიული თევზი გამოაჩინა.

სალამბომ ზიზღით მოარიდა თვალი ამ უწმინდურ კერძს და დარ-ბაზის ერთ კუთხეში დაგდებულ ყაჯარზე მიწვა დასაძინებლად.

უთენია გამოაღვიძა მონამ.

ძალდი აყეფდა. მონა ფეხაკრეფით მიეპარა და ხანჯლის ერთი მოქნევით წააცალა თავი. მერმე გამოსაფხიზლებლად ცხენებს ნეს-ტოები დაუზილა ძაღლის სისხლით. დედაბერმა წყევლა მიაყოლა თან. სალამბომ ყური მოჰკრა მის წყევლა-კრულვას და მკერდზე ჩა-მოკიდებული ავგაროზი ჩაბღუჯა.

გზა განაგრძეს.

უამითი უამად ასული იკითხავდა — მალე თუ მივალთო. გზა ფერდობებს უხვევდა. კრიკინების კრუალის გარდა არაფერი ისმო-და. მზემ დააცხუნა გადამხმარ ბალახს. დახეთქილი მიწა თითქოს ფილებით იყო მოგებული. დროდადრო იქედნე გაისრიალებდა, არ-წივი გადაიფრენდა. მონა შეუსვენებლივ მიაჰქენებდა. ასული ოცნე-ბას მიეცა. სამოსის გაწვირიანებას ერიდებოდა და სიცხის მიუხე-დავად მაინც რიდეს იბურავდა.

კართაგენელებს სათვალთვალო კოშკები აღემართათ ერთმანეთი-საგან თანაბარი დაშორებით. სალამბო და მისი მეგზური ჯიხურში შედიოდნენ, გადაიჩრდილებდნენ და კვლავ განაგრძობდნენ სვლას.

ბოლო დროს სიფრთხილის გამო შორი გზა მოიარეს, მაგრამ უკვე აღარავინ იყო შემხვედური. ამ უნაყოფო ველებში ბარბაროსები არ დაიარებოდნენ.

ისევ გამოჩნდა აოხრების კვალი. ტრიალ მინდორში ეგდო ქვებით

მოკენქილი ერთადერთი ნაშთი იავარქმნილი ციხე-დარბაზისა. ფოთ-
ლებშემოძარცული ზეთისხილის ხეები შორიდან ძეძვნარს ჰგავდნენ.
ერთი დაბა გადაიარეს, ყველა სახლი გადაეწვათ და მიწასთან გაეს-
წორებინათ. გალავნის გაყოლებით ადამიანთა ჩონჩხები ეყარა. ბლო-
მად იყო ლურჯან აქლემთა და ჯორთა ძვლებიც. ნახევრად დახრუ-
ლი ლეში ზვინებად იდგა ორლობებში.

ჩამოლამდა. დაბლა ჩამოწოლილმა ღრუბლებმა შეხუთა ჰაერი.

ორი საათის განმავლობაში მალლა მიიწევდნენ, დასავლეთისკენ.
უეცრად სინათლე დაინახეს.

სერზე კოცონები ბრიალებდა. აქა-იქ ოქროს ბალთები მოძრა-
ობდა და ციმციმებდა. ეს იყო კლინაბართა თორნ-აბჯარი, პუნიკურის
ლაშქარი. შემდეგ უფრო მეტი ცეცხლი გაარჩიეს ირგვლივ. მთელ
როქის სპას მოეყარა თავი და ვრცელ მანძილზე გაშლილიყო.

სალამბომ წინ წაიწია, მაგრამ შაჰაბარიმის მონა იმ მიწაყრილის
კასწვრივ გაუძღვა, რომელიც ბარბაროსთა ლაშქარს ეკვროდა. მათ
წინ ნიში გადაიხსნა, მონა გაუჩინარდა შიგ.

სანგრის თავზე ბოლთას სცემდა გუშაგი, ხელში მშვილდი ეპყრა.
მხარზე შუბი გაედო.

ჰამილკარის ასულმა მისკენ გასწია. ბარბაროსმა ჩაიმუხლა და სა-
ლამბოს ლაბადის კალთაში გრძელმა ისარმა გაატანა. ქალს ფეხი არ
მოუცვლია, წამოიკივლა მხოლოდ. მაშინ კი ჰკითხა გუშაგმა, რა გნე-
ზავსო.

— მათოსთან საუბარი, კართაგენელთაგან ვარ გადმოხვეწილი,—
უპასუხა სალამბომ.

გუშაგმა დაუსტვინა. შორიდან სტვენითვე შეეპასუხნენ.

ქალი იცდიდა. მისი ცხენი დაფრთხა, ცმუკავდა და ფრუტუნებდა.

მათოს გამოჩენისას მთვარე ამოცურდა სალამბოს უკან. მაგრამ
აპულს შავი ყვავილებით მოხატული ყვითელი რიდე ჩამოებურა
სახეზე და იმდენი ეცვა, რომ მისი ცნობა შეუძლებელი იყო. მათო
მიწაყრილიდან დაჰყურებდა სალამოს ბინდბუნდში მის წინ ზმანება-
სავით წამომართულ უცნაურ არსებას.

ბოლოს სალამბომ უთხრა:

— შენს კარავში შემიძედ, ასე მნებავს!

რალაც გაურკვეველმა მოგონებამ მოიცვა მათო. გული აუძგერ-
და, მბრძანებლურმა იერმა მოდრიკა.

— მომყევი! — უთხრა.

ტახარი დადაბლდა და ქალი როქის სპის ბანაკში აღმოჩნდა.

საშინელ ყაყანსა და ჩოჩქოლს გაეყრუებინა იქაურობა. შუა-ცეცხლზე ჩამოკიდებულ კარდლებს ცეცხლი ჰქონდა შენთებული. მოწითალო ალი ალაგ-ალაგ ანათებდა ბარბაროსთა ბანაკს, დანარჩენი არე ბნელს მოეცვა. მებრძოლები გაყვიროდნენ. ერთმანეთს უხმობდნენ. კარვებს შუა ჩარიგებულიყვნენ ღობეს მიბმული ცხენები. მრავლად იყო ტყავისა თუ ხამის, მრგვალი თუ ოთხკუთხედი კარავი; აქა-იქ ლერწმის ფაცხები იდგა. ქვიშაში ძაღლის ბუნაგის მსგავსი ორმოები იყო ამოთხრილი. მეომრები ფიჩხს ეზიდებოდნენ; ზოგნი მიწაზე გაწოლილიყვნენ, ზოგნი ჭილობებში გახვეულიყვნენ და ძილს აპირებდნენ. სალამბოს ცხენი გზას ვერ იკვლევდა, რამდენჯერმე იშვირა ფეხი და გადაახტა მათ.

ასულს გაახსენდა, რომ ნანახი ჰყავდა ეს ხალხი, მაგრამ ახლა წვერ-ულვაში მოზრდოდათ, სახე გარუჯოდათ და ხმაში ხრინწი შერეოდათ. მათო წინ მიუძლოდა, ხელს იწვდიდა და ორად აპობდა ბრბოს. მისი წითელი მოსასხამი ფართოდ იშლებოდა. ჯარისკაცთაგან ზოგი ხელზე ემთხვია მათოს, სხვებმა, მდაბლად თავდადრეკილებმა მოაშურეს—გვიბრძანე რამეო. იგი იყო ბარბაროსთა ერთადერთი ქეშმარიტი სპასალარი. სპენდიუსი, ოტარიდი და ნარჰავასი შედრკნენ. მათომ ისეთი გამძლეობა გამოიჩინა, რომ ყველა მის უტეხ ნებას დაემორჩილა.

სალამბო უკან მიჰყვებოდა. მთელი ბანაკი გადასერეს. მათოს კარავი სულ ბოლოს, ჰამილკარის სანგრებიდან სამასიოდ ნაბიჯზე იყო გაშლილი.

ქალმა მარჯვნივ უშველებელი ორმო შენიშნა. ხაროს კიდეში, მიწის გასწვრივ სახეებს მოჰკრა თვალი. თავმოკვეთილებს გვანდნენ, თვალები უელავდათ ოღონდ და გახსნილი ბაგეები პუნიკურ ენაზე ვაებდნენ.

კარვის შესასვლელთან აქეთ-იქით ორი ჩირაღდნიანი ზანგი ყურყუტობდა. მათომ სწრაფად გადასწია კარვის კალთა. ქალი შეჰყვა.

კარავი დიდი იყო, შუაგულში ლატანი ჰქონდა დასმული. ლოტოსის ყუავილის დარი უშველებელი ლამპარი ანათებდა იქაურობას. ლამპარის მოყვითალო ზეთში წვეთები ტივტივებდა. მრუმეში საჭურველი ელავდა. ფარის გვერდით, ჯორკოზე გაშიშვლებული ხმალი იყო მიყუდებული. დაღობილ კალათაში ეგდო ერთმანეთში არეული

პოპოტამის ტყავის მათრახები, წინწილები, ბობლანი და შიბები. თექის ფარდაგში შავი პურის ნამცეცები ჩაცვენილიყო. კუთხეში მრგვალ ქვაზე ხურდა ფული ეყარა. კარვის ჩახეული კალთიდან მტვერი და სპილოთა ზინზლის სუნი შემოჰქონდა ქარს. ისმოდა მათი ყბების დგაფუნი და ჯაჭვების ჩხარუნი.

— ვინა ხარ? — იკითხა მათომ.

სალამბო არ შეჰპასუხებია. ნელა მიმოიხედა ირგვლივ, პალმის რტოებით შეკრულ სარეცელზე დაფენილ რაღაც მოლურჯოსა და სხივმოსილზე შეაჩერა მზერა.

იქით გაეშურა ქალწული და წამოიყვია. მათომ ფეხი დააბაკუნა:

— ვინ მოგიყვანა, ვინ, და რა გინდა?!

ზაიმფზე მიუთითა და უთხრა:

— რიდის წასაღებად ვარ მოსული!

სალამბომ მეორე ხელით პირბადე ჩამოიძრო. მათო უკუიქცა, პირი დაალო, ძრწოლამ აიტანა.

ღმერთების მხარდაჭერა იგრძნო ასულმა, სახეში ჩახედა მათოს და ზაიმფი მოითხოვა; მრავალსიტყვაობითა და მედიდურობით სჯაბნიდა ვაქს.

მათოს აღარაფერი ეყურებოდა, სალამბოს შესცქეროდა. მოეჩვენა, თითქოს სამოსელი ქალწულის სხეულს შეენივთა. დატალღული სტავრა ასულის კანივით ბზინავდა. მხოლოდ იგი შეიძლება იყოს ასე სხივმოსილი! თვალები და აღმასები ერთნაირად უციმიციმებდა; შეფერილი ფრჩხილები აგრძელებდნენ ბეჭდებით დახუნძლულ თითებზე თვალების ციალს. ტუნისკის ორი ბალთა ოდნავ ზემოთ სწევდა და ერთმანეთს უახლოვებდა ძუძუებს, და მათო ოცნებებით ჩაიკარგა მათ შუა ვიწრო ღარში. იისფერი მარამაშები ამხელდნენ, რომ ზურმუხტისთვლიანი ძეწკვი ეშვებოდა შიგ. საყურეებად ჰქონდა საფირონის ჩხირებზე დაკიდებული ამოჭრეთილი მარგალიტები, რომლებშიაც ნელსაცხებელი ესხა. მარგალიტის განასერიდან დროდადრო წვეთი ეცემოდა შიშველ მხარზე ასულს. მათო გაფაციცებით აღევნებდა თვალს.

ვაეი საოცარმა ცნობისმოყვარეობამ შეიპყრო. ათრთოლებული ოდნავ შეეხო სალამბოს მაღალ მკერდს, უცხო ხილს რომ წაეტანება ბავშვი, ისე. ქალწულის შემცივნებული სხეული მცირე წინააღმდეგობით დაჰყვა მას.

ამ ძლივს საგრძნობმა შეხებამ მთლად ააფორიაქა კაბუკი, მთელი თავისი არსებით მიისწრაფოდა ასულისკენ. სურდა ჩაეკრა იგი: გადაეყლაპა, შეესვა. გული საგულეს აღარ ჰქონდა, კბილებს აკაწ-კაწებდა.

ორივე ხელით ნაზად მიიზიდა ქალწული და ლომის ტყავით დაგებულ პალმის სარეცელთან ჩამოჯდა აბჯარზე. სალამბო ფეხზე იდგა. მათო ქვევიდან შესციცინებდა, მუხლებშუა ჰყავდა გამომწყვდეული და იმეორებდა:

— რა მშვენიერი ხარ! რა მშვენიერი!

სალამბოს სტანჯავდა მისი ანთებული მზერა, შეჭირვებული იყო. ზიზღი ისე მოერია, რომ ძლივს იკავებდა ყვირილს. შაპბარიმი გაახსენდა და თავს დასძლია.

მათოს ჩაებლუჯა მისი პაწია ხელები. ქურუმის დარიგების მიუხედავად, სალამბო ცდილობდა ხელის აქნევით მის მოცილებას. მათოს ნესტოები დაჰბეროდა და ხარბად სუნთქავდა, თვრებოდა მისი სურნელით. რალაც გაურკვეველი კეთილსურნელება იფრქვევოდა ასულისაგან, იგი აფხიზლებდა და თან აკვამლებული მუჭამარივით ბურანში ახვევდა მათოს. თაფლის, სანელებლის, გუნდრუჯის, ვარდისა და კიდევ რალაცის სუნი შეზავებოდა ერთმანეთს.

კი მაგრამ, როგორ გაჩნდა ქალწული მის სიახლოვეს, მის კარავში? როგორ აღმოჩნდა მის ხელთ? ეჭვი არაა, ვიღაცამ გამოგზავნა! ეგებ მართლა ზაიმფის წასაღებად მოვიდა? ხელები ჩამოუცვივდა მათოს, თავი ჩაქინდრა, უეცარმა ფიქრმა დაუმძიმა გონება.

გულის ასაჩუყებლად სალამბომ საწყალობელი ხმით უთხრა:

— რა დაგიშავე, ჩემი სიკვდილი რომ გასურს?

— შენი სიკვდილი?!

ქალწულმა განაგრძო:

— ერთ სალამოს ჩემს აღმოდებულ ბაღნარებში გიხილე აქაფებულ ბარძიმთა და ყელგამოლადრულ მონათა შორის. უსაზღვრო იყო შენი რისხვა, შემომიტიე და მაიძულე გავქეუულიყავ! მას აქეთ შიშმა დაისადგურა კართაგენში. ლაპარაკობდნენ იავარქმნილ ქალაქებზე, ჩაფერფლილ დაბებსა და მებრძოლთა ხოცვა-ჟლეტაზე. შენ დააქციე, შენ მოსარი ისინი! მეზარები! შენი სახელის გაგონებაზე სინდისი მქენჯნის! შავ კირზე საშინელი ხარ, რომაელებთან ომზე უარესი! ყოველი მხარე ცახცახებს შენი შიშით, ველ-მინდვრები გვა-

მებითაა მოფენილი! შენგან ნაცარტუტად ქცეულ სოფლებზე გად-
მოვიარე, მოლოქის კვალდაკვალ მევლოს თითქოს!

მათო წამოიჭრა. საოცარი სიამაყით აღევსო გული, ღმერთების
სიმაღლეზე აზიდულად მიიჩნია თავი.

სალამბოს ნესტოები უთრთოდა, კბილებში სცრიდა:

— მკრეხელობა არ იქმარე, ჩემთან შემოაღწიე, ზაიმფით მობუ-
რული გამომეცხადე მძინარეს! შენი ნათქვამი ვერ გავიგე, მაგრამ
მშვენივრად მივხვდი, რაღაც საშინელებაში რომ მითრევედი, უფს-
კრულში მიმაქანებდი.

მათო თითებს იმტვრევდა.

— არა! არა! შენთვის მსურდა რიდე! შენთვის უნდა მომერთმია!
მეგონა, ქალღმერთმა სამოსი შემოიძარცვა, რადგან შენ უფრო შეგ-
ფერდა იგი! ქალღმერთის ტაძარში თუ შენს სასახლეში, სად იქნე-
ბა, სულ ერთი არაა? ტანიტივით ყოვლისშემძლე, უცოდველი, სხივ-
მოსილი და მშვენიერი არა ხარ განა?

მათო უსაზღვრო სიყვარულით უმზერდა.

— ვინ იცის, ეგებ თავად ხარ ტანიტი!

— მე, ტანიტი?! — ჩაიჩურჩულა სალამბომ.

დადუმდნენ. საღრაც შორს დაიქუხა. ავდრით დაშინებული
ცხვრების პეტელი მოესმათ.

— მომიახლოვდი! — წამოიწყო მათომ, — ნუ გეშინია, მომიახ-
ლოვდი! როქის მებრძოლთა ბრბოში გარეული უბრალო ქვეითი ვი-
ყავ, თან ისე მორჩილი, რომ სხვათათვის ზურგით ვეზიდებოდი
შეშას. რა ბედენაა კართაგენი! შენს ფეხთა მტვერში განქარდება
სრულად მისი სპა. მის კუნძულებსა, ზომალდებსა და განძზე მეტად
შენთა ბაგეთა კრთომა მხიბლავს, მხართა სინაზე. შენს სახილვე-
ლად, შენს დასაუფლებლად კართაგენის ზღუდეთა აღგვა მსურდა!
შურს ვიძიებდი, ლოფორთქინებივით ვსრგესდი ხალხს, ლაშქართა
ყოლბს ვეკვეთებოდი; შიშველი ხელით ვირიდებდი მოღერილ ჰო-
როლთ, გაფრენილ რაშებს ვიურვებდი თავის დადრეკით. მე ვერ შე-
მარყევს ფილაკვანით ნატყორცნი ლოდი! ოჰ! რომ იცოდე, ბრძოლის
ქარცეცხლში შენ მყავდი თვალწინ! ზოგჯერ შენი ტანის მიმოტანა,
შენი სამოსის ნაკეცთა გახსენება წამიტანს, შემომებურვის. შენი
თვალეები მეზმანება ისართა ცეცხლში, მოზარნიშულ ფარებში, შენ-
ხმა მეყურება წინწილების ხმიანობაში! მიმოვიხედავ, არსად ხარ
და... მტერს ვეკვეთები!

ხელები აღმართა, ხეთა ვარჯში გახლართული ფათალოს ლერწებივით დასჩენოდა ძარღვები. ოფლი ღვართქაფად სდიოდა დაკუნთულ მკერდზე. ბრინჯაოს საღტეებიან ქამარში გამოძწყვდეული გვერდები მძიმე სუნთქვისგან ებერებოდა. სარტყლიდან მარმარილოზე უფრო მაგარი ღვედები სთრევედა მუხლებამდე. საკურისებს ჩვეული ქალწული გააცოცა მისმა ძალამ; გაიფიქრა — ქალღმერთის მოვლენილი რისხვა თუა ან მოლოქის წყრომა, თან რომ მდევს და ხუთივე ლაშქარს თავს რომ დასტრიალებსო.

თბილი ჰაერის ჰაველებმა ააფარფატა ჩირაღდნის ალი. ჟამითი ჟამად ეღვა კრთებოდა კარავში. მერმე კვლავ მრუმე გადასძალავდა. საღამბო მათოს ორ ნაღვერდალივით მოკიაფე თვალსდა არჩევდა ბნელში. ქალმა გარდუვალის სიახლოვე იგრძნო, თავს დასძლია, ზაიმფისკენ გაიწია და ხელით წაებოტინა.

— რას შერები?! — წამოიძახა მათომ.

ქალმა უდრტვინველად უპასუხა:

— ზაიწფით დაებრუნდები კართაგენს.

მათო მკლავგადაჭდობილი მიუახლოვდა. ისეთი შიშისპკვერელი იერი ჰქონდა, რომ საღამბო გაიღურსა.

— კართაგენს დაბრუნდები?!

ხმა ერთმოდა, კბილთა ღრქენით იმეორებდა:

— კართაგენს დაბრუნდები?! ჰა! მოხველ, რათა ზაიმფი წაიღო, დამჯაბნო და გაქრე?! არა, ჩემს ხელთა ხარ! ვერკინ დაგისნის აქედან! რა დამავიწყებს შენი დიდი მშვიდი თვალების გამოხედვას და გულისმომწყლველ შენს სიღამაზეს. ჩემი ჯერია! ჩემი ტყვე ხარ, ჩემი მხვეალი, ჩემი მორჩილი! თუ გსურს, მოუხმე მამაშენს და მთელ სპას მამისას, უხუცესთ, მდიდართ, შენს დაწყევლილ ხალხს. სამასათას კაცს ვმბრძანებლობ, კიდევ მეტს მოვხვეტ ლუზიტანიაში, გალეთსა და უდაბნოთა ვრცელ ტრამალეებში. შენს ქალაქს აღგვი, ტაძართ დაწვავ! ხომალდები სისხლის ზვირთებში იტივტივებენ! ქვას არ დაეტოვებ, არც სახლს, არც პალმას! სპა დამელევა? მთით მოვრეკ დათვებს, მხეცთ მოვლალავ, ლომებს მოვდენი! გაქცევის ნუ ლამობ, შემომაკვდები!

გადაფითრებული და მჯიღებშეკუმშული მათო გასაწყვეტად გამზადებული ქნარის ძალივით აცახცახდა. უეცრად მუხლთ მოეკვეთა, კვითინი ახრჩობდა.

— შემინდევ, მორიელზე უკეთური ვარ, მტვერსა და წვირეზე

საზარი! შენი საუბარი მალხენს, შენი სუნთქვა სახეზე მესალბუნება, როგორც მომაკვდავს წყაროს წყალი. გამსრისე, რათა შენს ფეხქვეშ ვთრთოდე, შენს ტერფებს ვგრძნობდე ჩემს სხეულზე და შემაჩვენე: მე შენი ხმის გაგონება მწადის! ნუ მიმატოვებ! გებრალეობდე! მიყვარხარ! მიყვარხარ!

ჩაიმუხლა, მკლავები წელზე შემოაპლო და თავი გადაუვარდა. მისი ხელები აფათურდა ქალწულის სხეულზე. ყურში გაჩრილი ოქროს რგოლები უელავდა გარუჯულ ყელზე. თვლებში მსხვილი ცრემლი ჩაუდგა, ვერცხლის ბირთვების დარი. ნეტარებით ოხრავდა, გაუგებარ სიტყვებს ბუტბუტებდა, ნიავის უნაზესს და ამბორის უტკბესს.

სალამბო საამურად მოითენთა, თავი დაკარგა. რაღაც ფაქიზი და თან ძლიერი, ღმერთების ნების მსგავსი აიძულებდა — ამ გრძნობას მინდობოდა ანგარიშმიუტემლად. ღრუბლები შეუდგნენ მხრებში ასულს და ცად აზიდეს. ღონემიხდილი ქალწული გადაესვენა ღომის ტყავით დაფენილ სარეცელზე. მათო მის ტერფებს მისწვდა. ოქროს ძეწკვი გაწყდა და მისი ორი ბოლო ორი გველის დარად გაიკლანა კარვის კალთაზე. ზაიმფი ჩამოიშალა და შებურა იგი. სალამბომ მისი მკერდისკენ დახრილი სახე გააჩია მათოსი.

— მოლოქ, შენ მწვავ!

მისი სხეული ჯარისკაცის კოცნამ დაფარა, ცეცხლის უფიცხელესმა კოცნამ. ქარიშხალმა აიტაცა, მზის ძალამ დაატყვევა სალამბო.

ქაბუკმა დაუკოცნა ხელის თითები, მკლავები, ფეხები; მიესიყვარულა გრძელ ზილფებს ასულისას.

— წაილე ზაიმფი! რად მინდა იგი?! მეც თან წამიტანე! სპას მივატოვებ, ყველაფერს გავემიჯნები! გადესის მიღმა, ზღვით ოცი დღის სავალზე, ფრინველთ საბუდარი კუნძულია, ოქროს ქვიშითა და მწვანით დაფარული. სურნელს აფრქვევენ მთის უშველებელი ყვავილები და ირწვიან მარადიულ საგუნდრუკესავით. კედრის უმაღლეს ლიმონთა ძირას რძისფერი უნასები დასარსალებენ და აღმასებით მოკენქილი ხახით ბერტყავენ მოლზე ნაყოფს. ჰაერი ისეთი რბილია, რომ სიკვდილი უძღურია იმ მხარეში. მივაკვლევ იმ კუნძულს! ქარაფებში შეთხრილ ბროლის მღვიმეში დავბინავდებით. არავინ მკვიდრობს იმ კუნძულზე სულიერთაგან და მე მეუფე ვიქნები მისი! მტვერი მოაცილა სალამბოს კოთურნებს. ბროწეულის ნახლეჩს

სთავაზობდა, ჰამეო — სთხოვდა. სამოსელი დაუგო სასთუმლად; მისი სამსახური ეამებოდა, მის წინ დამდაბლება სურდა. თავს ევლებოდა, ფეხები ზაიმფით ჩაუთბუნა, თითქოს უბრალო საბანი ყოფილიყოს.

— ისევა გაქვს ნიამორის პაწია რქები, რომლებზედაც შიბებს ჰკიდებდი? ხომ მაჩუქებ! მომწონს ძალიან! — ისე ეტრტინებოდა, თითქოს ომი დასრულებულიყო. სიხარულით იცინოდა. როქის სპა, ჰამილკარი, ყველაფერი განქარდა მისთვის. კარვის ჩახეული კალთიდან უმზერდნენ მთვარეს, ორ ღრუბელს შუა რომ მიზოზინობდა.

— რამდენი დამე დამთენებია მთვარის შემყურეს! იგი რიდედ მეჩვენებოდა, შენი ხატის დამმაღავად. ზოგჯერ მთვარიდან მიმზერდი, შენი გახსენება მის ციალს ერთვოდა და ველარ გარჩევდი მთვარისაგან, — თავი მიაყრდნო ქალის მკერდს და ცრემლად დაიდვარა.

— დახე, როგორი ყოფილა ეგ საოცარი კაცი, კართაგენს რომ რისხვად დაატყდა, — გაიფიქრა სალამბომ.

მათოს ჩაეძინა. ქალი მკლავებიდან გამოუხსლტა, ცალი ფეხი მიწაზე ჩამოდგა და გაწყვეტილ ძეწკვს მოჰკრა თვალი.

დიდგვაროვან ასულებს ჩანერგილი ჰქონდათ, რომ ეს ბორკილი იყო თითქმის წმიდათა წმიდა რამ. სალამბოს სახე აელეწა და წვივებზე შემოიხვია ძეწკვის ბოლოები.

საოცარი სისწრაფით და თან ცხადად წარმოუდგა თვალწინ კართაგენი, მეგარა, ჰამილკარის სასახლე, თავისი პალატი და დაბები, რომლებიც გადმოიარა. ახლა კი... როგორ უსაზღვროდ დაშორდა ყოველივეს, უფსკრული გაჩნდა ამ გახსენებასა და ასულს შორის.

გამოიღარა. წვიმის მეჩხერი წვეთები აქა-იქ ეცემოდა და არხევიდა კარვის კალთას.

მათო გვერდზე იწვა, ცალი ხელი სარეცლიდან გადმოვარდნოდა და მთვრალივით ეძინა. მარგალიტებით მოოჭვილი შუბლსაკრავი ოდნავ ასწეოდა და შუბლი უჩანდა. ღიმილს ბაგე გაეპო, შავი წვერის ფონზე თეთრად უელავდა კბილები. მოქუტუული ქუთუთოები უჩუმარ და თითქმის შეურაცხმყოფელ სიხარულს ამხელდნენ.

თავჩაქინდრული და ხელებგადაჭდობილი სალამბო იდგა უძრავად, მათოს დასცქეროდა. სასთუმალთან, კვიპაროზის ტაბლაზე, სატევარი ეგდო. ბასრი მახვილის ელვარებამ სისხლი მოაწყურა ასულს. შორიდან, სიბნელიდან მოღწეული მოთქმა-გოდება ანგელოზთა დასივით შეაგულიანებდა სალამბოს. მიუახლოვდა და ვადაში დასწევ-

და მახვილს. მისი კაბის შრიალზე მათომ თვალი გაახილა, ბაგე შეაწება ასულის ხელს და ხანჯალი ძირს დავარდა.

ყვირილი გაისმა. კარვის იქით ალი ავარდა ზეცაში. მათომ კარვის კალთა გადასწია. ლიბიელთა ბანაკი ცეცხლში იყო გახვეული.

იფერფლებოდა ლერწმის ქოხები. სკდებოდა და იღრიკებოდა ლეროები. ცეცხლი ისრებივით ისროდა მალლა მუგუზლებს. წითლად შეღებილ ცისკიდურზე თავგზააბნეული შავი ლანდები დაბორიალობდნენ. ღრიალებდნენ ფაცხაში დარჩენილნი. სპილოები, ხარები და ცხენები დააბოტებდნენ, ფეხქვეშ თელავდნენ ხალხს და ალიდან გამოტანილ სურსათ-სანოვაგეს. ნალარა გაკიოდა. მათოს უხმობდნენ, ხალხი მოაწყდა კარავს.

— გამოდი! ჰამილკარმა ცეცხლს მისცა ოტარიდის ბანაკი!

მათო გარეთ გავარდა. სალამბო მარტოლმარტო დარჩა.

ზაიმფი შეათვალიერა, კარგად დააკვირდა და გოცდა, რომ ვერ იგრძნო ამდენი ხნის ნანატრი ნეტარება. ოცნება აუხდა, მაგრამ დარდიანებული იყო.

დაბლა კარვის კალთა გადაიწია და რაღაც საშინელება გამოჩნდა. სალამბომ თვალები და ძირს დაფენილი თეთრი წვერი გააჩია მხოლოდ. უღალ ძონძებში გახვეული ტანი მიწაზე მოხოხავდა, წინ წასაწევად ორივე ხელით ჩაბლუჯავდა წვერს და კვლავ გაუშვებდა. ასე ცოცვით მოაღწია სალამბოს ფეხებამდე და ქალმა მოხუცი გისკონი იცნო.

რომ არ გაპარულიყვნენ, ბარბაროსებმა ძველ ტყვეებს თითბრის კვერთხით მოამტკრიეს ფეხები. შემდეგ ყველა ერთად ჩაყარეს ორმოში და ისინი ქუქყსა და წვირეში იღუპებოდნენ. ყველაზე ამტანნი კარდლების რაჩხუნზე წამოხანხალდებოდნენ ხოლმე და საჭმელს ითხოვდნენ ყვირილით. გისკონმა, ხმაურზე ჰწოროდ ასე წამოწვეულმა, დანახა სალამბო. კოთურნებზე დამაგრებულმა სანდასტრუმის პაწია ბირთვებმა მიახედრა, რომ კართაგენელი ასული უნდა ყოფილიყო. დიდი საიდუმლო იფარებოდა, გაიფიქრა და თანამოძმეთა დახმარებით ამოძვრა ხაროდან. იდაყვებისა და ხელების დაბიჯებით ოციოდ ნაბიჯზე წაჩოჩდა და მათოს კარვამდე მიაღწია. ორნი საუბრობდნენ. დააყურა და ყოველივე შეიტყო.

— შენა ხარ! — თქვა შეშფოთებულმა ასულმა.

გისკონი ხელებს დაეყრდნო, წამოიწია და მიუგო:

— ჰო, მე ვარ! ყველას მკვდარი ვგონივარ, არა?

ქალმა თავი დახარა. გისკონმა განაგრძო:

— ეჰ! რად არ შემობრალეს ბაალთ! — ახლოს მიუჩოჩდა, თითქმის ეხებოდა სალამბოს, — რად არ ამაშორეს ეს სატიკივარი, რად არ ამარიდეს შენი შეჩვენება!

ჰამილკარის ასული ისე შეაშინა ამ გაზიზნილმა არსებამ, მდილივით საზარელმა და მოჩვენებასავით საშინელმა, რომ უკან დაიხია.

— ასი წლისა ვარ თითქმის, მინახავს აგათოკლე და რეგულუსი, მიხილავს რომაული არწივები, მკის ალოს დადგომისას თავს რომ გადაეკლებოდნენ პუნიკურ სამკალს! ომის ქარცეცხლი და ჩვენი ხომალდების ნამსხვრევებით შეტბორებული ზღვა მინახავს! ჩემმა ხელქვეითმა ბარბაროსებმა ხელ-ფეხი დამიბორაკეს, თითქოს კაცის-მკვლელი მონა ვყოფილიყავ! ირგვლივ სულს დაფავენი ჩემი თანამემამულენო; მძრრის სიმყრალე ძილს არ მამძლევს და ვაფრთხობ ლეშისთვის თვალების ამოსაკორტნად მოფრენილ ყვავ-ყორანთ. მაინც არაანდროს დამწურვია კართაგინის გამარჯვების იმედი! ყველა ქვეყნის ლაშქარი რომ დამრულიყო მის მოსასრველად, გარემოცვის ალი ტაძრებს რომ ასწვდომოდა, მაინც ვირწმუნებდი მის მარადიულობას! მაგრამ ახლა ყველაფერი დასრულდა, გაქრა! ღმერთებმა გასწირეს კართაგენი! წყეულიმც იყავ, შენი შერცხვენით დააჩქარე მისი დაქცევა!

სალამბომ პირი დააღო.

— აქვე ვიყავ! — წამოიძახა გისკონმა, — მეძავივით სუნთქვა გეკვროდა ტრფობის აღმოდებულს. მერმე თავისი სურვილი გაგიმხილა და ნება მიეც დაეკოცნა შენთვის ხელები! ასე თუ აგიტანა ავხორციობამ, მძვინვარე მხეცთათვის მაინც მიიგებაძა, ისინი მალულად ერწყმიან ერთურთს. რალა მამაშენის თვალწინ ააშკარავებდი შენს სიმრუშეს!

— რას ამბობ? — ჩაეკითხა ქალი.

— ჰო, განა არ იცოდი, რომ ორი მოსისხლე ბანაკის სანგრები მხოლოდ სამოციოდე წყრთითაა ერთმანეთს დაშორებული და სიამაყით გაყოფილი მყოფი ეგ შენი მათო ჰამილკარის პირისპირ მოკალათდა! აგერ აქვეა, შენს უკანაა მამაშენი. კორდისკენ მიმავალ ბილიკზე ახონება რომ შემძლებოდა, შევძახებდი: „ბარბაროსთან ჩახუტებული შენი ასული იხილე! მისდა საამებლად ქალღმერთის სამოსლითაა მორთული. თავისი სხეულის წაბილწვით შესაგინებლად

ვაიმეტა შენი სახელი და დიდება, დათმო ღმერთების ძალა, მანულისათვის შურისგება და კართაგენის ძლიერებაც კი!“

მოხუცი ჩიფჩიფებდა და უკბილო ყბების მოძრაობაზე წვერი უცანცარებდა. თვალი თვალში გაუყარა სალამბოს, თითქოს მზად იყო, შეეჭამა იგი; მტვერში სულს ძლივს ითქვამდა და იმეორებდა.

— მკრებელო! წყეულიმც იყავ! შეჩვენებულო, შეჩვენებულო!

სალამბო გისკონს არ შეჰპასუხებია, კარვის კალთა გადაწია და ჰამილკარის ბანაკს გადახედა.

— იქაა, არა?

— შენ რა გენადვლება, სადაა! შემობრუნდი! წაეთრიე! მიწაზე ცემით უნდა იხოკდე სახეს! ის წმიდა ადგილია და შენი მზერა შებღალავს!

სალამბომ ზაიმფი წელზე შემოიხვია, თავის რიდეებს, ლაბადას და ჩიქილას დასტაცა ხელი, „იქ მივდივარო“, წამოიყვირა, გარეთ გავარდა და გაუჩინარდა.

ჯერ ბნელში მიაბიჯებდა. ყველას ხანძრისთვის მიეშურებინა და გზად არავინ შემოხვედრია. ღრიანცელი მატულობდა. მის უკან ალმა ძოწისფრად შეღება ზეცა. სალამბო გრძელ მიწაყრილთან შედგა.

აქეთ-იქით შებრუნდა. ეძებდა კიბეს, ბაგირს ან ქვეს, ფეხი რომ შოეკიდა და ამძვრალიყო. გისკონის ეშინოდა, ეჩვენებოდა, რომ ყვირილი და ფეხის ხმა თან სდევდა. ირიქრაქა. სანგრის გასწვრივ ბილიკი შენიშნა. გრძელი კაბა ბორკავდა, კალთები აიკვალთა და კბილებით დაიკავა. სამი ნახტომით აათავა ბილიკი და მიწაყრილს ზევით აღმოჩნდა.

გამყვიანი კვილი გაისმა სიბნელეში, სწორედ იგივე ხმა მოესმა ხომალდთა წყალსაკვეთიანი კიბის ძირას. სალამბო დაიხარა და შაჰაბარიმის კაცი დაინახა, ერთმანეთს გადაბმული წყვილი ტაიჭი თან ახლდა.

მონა მთელ ღამეს დაყიალობდა ორ ხანდაკს შუა. მერმე ხანძარმა დააფრთხო, უკან დაიხია, თან ცდილობდა თვალი ედევნებინა მათოს ბანაკისთვის; მონახა მისი კარვიდან უახლოესი ადგილი და ქურუმის დარიგებისამებრ ფეხს არ იცვლიდა იქიდან.

მონა ცხენს მოახტა, სალამბო მასთან მივიდა და ბედაურები გააჰკენეს. ჩორთით შემოუარეს პუნიკურ ბანაკს, ბჭეს ეძებდნენ შიგ შესაღწევად.

მათო კარავში დაბრუნდა. აბოლებული ლამპარი ძლივს ანათებდა იქაურობას. - იფიქრა, სალამბოს სძინავსო. ხელი მოუფათურა ზალმის სარეცელზე დაგებულ ლომის ტყავს, სალამბოს დაუძახა. არვინ გაეპასუხა. მერმე კარვის კალთა ჩახია, რომ დღის ნათელი შემოსულიყო კარავში. ზაიმფი არსად იყო.

მიწა ირყეოდა ლაშქართა ფეხქვეშ. ისმოდა ყაყანი, კიხვინი და თორნ-აბჯრის ჩხარუნნი. საგანგაშოდ გაკიოდა ბუყი და ნალარა. მის ირგვლივ გრიგალი დატრიალდა თითქოს. გააფთრებულმა მათომ ხელი სტაცა იარაღს და გარეთ გაეარდა.

ბარბაროსთა გრძელი მწკრივები სირბილით დაეშენენ სერზე. პუნიკური ოთხკუთხა რაზმები ტორტმანით დაიძრნენ მათ შესახვედრად. მზის სხივმა გაატანა ნისლში, დაძენდა და მომცრო ქულებად მიმოფანტა. მერმე ნელ-ნელა აიკრიფა ღრუბლის ფთილებიც და გამოჩნდა ალმები, ჩაჩქნები და შუბის პირები. სწრაფი მსვლელობის გამო გეგონებოდათ, ლაშქარი კი არა ბინდში გახვეული მიწის ნაკვეთები მოძრაობდა. ერთმანეთის გადამკვეთ ნაკადებს ჰგავდა ჯარი, შუაში უძრავი ეკლიანი მასა იყო მოქცეული. მათომ გააჩნია სარდლები, მეომრები, ჯარჩები და სახედრებზე შემომსხდარი ფარეშებიც კი. ნაცვლად იმისა, რომ განლაგება შეენარჩუნებინა და ქვეყნებს წაშველებოდა, ნარჰავასი უეცრად მარჯვნივ შეტრიალდა, თითქოს სურდა ჰამილკარისთვის გადაექელინებინა თავისი ლაშქარი.

ნარჰავასის მხედრობამ უკან ჩამოიტოვა ზანტად მიმავალი სპილოები. სადავემიშვებულმა ბედაურებმა ჯიდაო წაიგრძელეს და ისე გაქენდნენ, რომ მათი მუცლები მიწას გაეკრა. ნარჰავასი საქმიანი იერით გაემართა ერთ-ერთი გუშაგისკენ, ძირს დაყარა ხმალი, ლახვარი, ხანჯლები და კართაგენელთ შეერია.

ნუმიდიელთ მეფე ჰამილკარის კარავში შევიდა, შორიაბლო მდგარ თავის სპაზე მიუთითა და მოახსენა:

— ბარკა! შენთვის მომიგვრია ჩემი ლაშქარი, ამიერიდან შენია იგი.

ყურმოჭრილი ყმობის ნიშნად ჰამილკარის ფერხთით განერთხა მიწას. თავისი ერთგულების დასადასტურებლად მოაგონა, როგორ ეკირა თავი ომის დასაწყისიდანვე:

ჯერ ხელი შეუშალა კართაგენის გარემოცვას და ტყვეთა ამოყლეტას; თავის სასარგებლოდ არ გამოუყენებია უტიკაში მარცხის შემდეგ პანონის დაძლევა, ტვიროსის ქალაქები მის სამეფოს ესაზღვ-

რება; ბოლოს, მაკართან ბრძოლაში არც ჩაბმულა, განგებ აარიდა თავა სუფეტთან შეტაკებას.

ნამდვილად კი ნარპავასს პუნიკური მიწების ხარჯზე თავისი სამფლობელოს გაზრდა სურდა. იმის მიხედვით, თუ ვის მხარეს იხრებოდა გამარჯვება, ხან ემხრობოდა, ხან კი ზურგს აქცევდა როქის სპას. როცა დარწმუნდა ჰამილკარის ძლიერებაში, მისკენ მობრუნდა. მათოზე გულმწყრალად იყო ჰასასალარობისა თუ სალამბოს ძველი ტრფობის გამო. ვინ იცის, ეგებ, მასთან შუღლმაც გადააწყვეტინა ღალატი.

სუფეტი არ ჩარევიდა, მოთმინებით უსმენდა. ხელის კვრის ღირსი არ იყო შემოხიზნული მოღალატე, რომლისთვისაც შეიძლება სამაგიერო ეზღო აღრინდელი მტრობის გამო. ჰამილკარმა იმავე წამს გაითვალისწინა, რომ ასეთ მოკავშირეს დიდი მნიშვნელობა ექნებოდა მისი ფართო გეგმებისთვის. ნუმიდიელთა დახმარებით ლიბიელთაგან დააღწევდა თავს, შემდეგ დასავლეთს ამხედრებდა იბერიის დასამორჩილებლად. აღარ უკითხავს ნარპავასისთვის, აღერად არ შემომეკედლეო, არც მისი შეთითხნილი ტყუილები უმხილებია. ჰამილკარმა გადააკოცა ნუმიდიელთა მეფე. მათ სამჯერ შეაჯახეს მკერდი მკერდს.

სასოწარკვეთილმა ჰამილკარმა ცეცხლს მისცა ლიბიელთა ბანაკი. რომ ბოლოს და ბოლოს რაღაც გამოსავალი ენახა და საშველი დასდგომოდა ომს. ნარპავასის ლაშქარი ღვთის წყალობასავით მოადგა კარზე, მაგრამ სიხარული არ დაიმჩნია, ნარპავასს მიუგო:

— ბაღნი გწყალობდნენ! არ ვიცი, როგორ დავიმადლებს რესპუბლიკა, ჰამილკარმა კი ამავის დაფასება იცის!

ჩოჩქოლმა იმატა. სარღლები შემოდრიოდნენ კარავში. ჰამილკარი იარაღს ისხამდა, თან განაგრძობდა:

— გასწი! ჩემსა და შენს სპილოებს შუა გამოიმწყვდიე მათი ქვეითნი და შემეუსრე შენი მხედრობით! აბა, ივაჟკაცე! ამოელიტე ბარბაროსები!

ნარპავასი დაჩახმახდა. კარვის ზღურბლზე სალამბო გამოჩნდა.

ქალი სწრაფად ჩამოხტა ცხენიდან, მოსასხამი გადასწია, ხელები გაშალა და ზაიმფი ააფრიალა.

ტყავის ფარღალა კარვიდან ჩანდა მემორებით შეფენილი მთები. სალამბო შუა კარავში იდგა და ყოველი მხრიდან მოჰკრეს მას თვალი, ჯარმა საოცარი ყიჟინა დასცა. გამარჯვებისა და ღმედის ზეიმი

იყო! მიმავალნი ჩერდებოდნენ, მომაკვდავნი იდაყვებს ეყრდნობოდნენ, სალამბოსკენ აბრუნებდნენ თავს და ლოცვა-კურთხევას უგზავნიდნენ. ბარბაროსები მიხვდნენ, რომ მან გაიტაცა ზაიმფი. შორიდან უცქერდნენ სალამბოს; ვინც ვერ ხედავდა, ეჩვენებოდა — ეხედავო. კართაგენელთა ალტაცებული ყოჩინის გვერდით სხვა ხმებმა — შურისიძებამ და ბოდმამ დაიჭექა. ფერდობებზე სართულებად განლაგებული ხუთივე ლაშქარი ფეხით ტორავდა მიწას და სალამბოს ირგვლივ ღრიალებდა.

ჰამილკარს თქმა უჭირდა და თავის დადრეკით უხდიდა მადლს ასულს. სუფეტი თვალს არ აცილებდა ზაიმფს და თავის ქალს. გაწყვეტილი ძეწკვი ენიშნა, შეკრთა, საშინელმა ექვემა შეიპყრო, მაგრამ მალე შეიკავა თავი; ცერად გახედა ნარჰავასს, არც შებრუნებულა მისკენ.

ნუმიდელთ მეფე განზე გამდგარიყო მორჩილად. ჰამილკარის ფერხითით რომ განერთხა, შუბლზე ქუჭყი წასცხებოდა. სუფეტი მიუახლოვდა მას და ზვიადად უთხრა:

— ნარჰავას! საზღაურად ჩემდამი შენი სამსახურისა მიბოძებია ასული ჩემი! — თან დაატანა: — იყავ ძე ჩემი და დაიცავ მამა!

გაოცებისგან შეცბა ნარჰავასი, შემდეგ მის ხელებს ეცა და კოცნა დაუწყო.

სალამბო ქანდაკებასავით გარინდული იდგა, თითქოს ვერც კი გაეგო, რა ხდებოდა. ოდნავ შეეფაკლა სახე და თვალები დახარა. აპრეხილი გრძელი წამწამები ჩრდილს ჰფენდა დაწვებზე.

ჰამილკარმა მათი დანიშვნა მოისურვა გადაუღებლად. მან სალამბოს ხელთ მისცა ლახვარი, რომელიც ასულმა ნარჰავასს მიართვა. ხარის ტყავის თასმებით ერთმანეთს გადააბეს მათი ცერები. მერმე ორივეს ხორბალი გადააპნიეს თავზე. მარცვალი სეტყვასავით ხტუნვა-ხტუნვით ცვიოდა მათ ირგვლივ.

ბეღარი

ორი საათის შემდეგ როქის სპისაგან დაკოდილთა, მიცვალებულთა და მონაკვდავთა გარდა აღარაფერი დარჩა.

ჰამილკარი უეცრად დაიძრა ხევიდან და ჩამოჰყვა დასავლეთის კალთას, რომელიც ჰიპო-ზარიტს გაჰყურებდა. აქ მეტი გასაქანი ჰქონდა და ბარბაროსთა შემოტყუებას აპირებდა, ნარჰავასი თავისი მხედრებით ალყად შემოერთყა როქის სპას, სუფეტი კი დაერია და მოაზა. რიღის დაქარგვამ წინასწარვე განსაზღვრა ბარბაროსთა დამარცხება. ვისაც დიდად არაფრად მიაჩნდა ზაიმფი, ისინიც ძრწოლამ აიტანა და ძალა გამოელიათ. ჰამილკარი არ ცდილა ბრძოლის ველის დაკავებას, შორიახლო, მარცხნივ, ბეჭობზე დაბანაკდა და თავს დაჰყურებდა ბარბაროსთ.

აქედან მოჩანდა დაბრეცილი მესერით შოლობილი ბანაკი. შავად ხრჩოლავდა და იღველფებოდა ლიბიელთა მხარე. ოკრობოკროდ გადათხრილი მიწა ზღვასავით იტალღებოდა, ნაფლეთებად ქცეული ხამის კარვები ბრაგებზე მიმსხვრეულ ხომალდებს ჰგავდნენ. გვამებს შორის ეყარა თორნ-აბჯარი, ფიწლები, ბუკი და ნალარა, ნაფოტები, რკინისა და თითბრის ნამსხვრევები, ხორბალი; თივა და სამოსელი. აქა-იქ საპალნეების გვერდით იფერფლებოდა აღმოდებული რჩები. ზოგან მიწა არც კი ჩანდა, ისე დაეხვავებინათ ფარები. დაკოდილ ცხენთა გროვები მთაგრეხილივით მისდევდა ერთმანეთს. მოჩანდა ფეხები, სანდლები, მკლავები და ჯაჰვე-ჯავშანი; ჩაჩქანჩამოცმული თავები ბურთებივით დაგორავდნენ. თმების ბლუჯები გახლართულიყო ბეჭში. მუცელგამოფატრული სპილოები თავიანთ ხუხულებიანად ეყარნენ სისხლის ტბორებში. ფეხქვეშ ნიადაგის მაგიერ ბლანტი სხეულები იგრძნობოდა. ლაფი იდგა; თუმცა არ უწვიმია.

მთელი მთა თხემიდან ძირამდე გვამებით იყო მოფენილი.

ცოცხლად დარჩენილნი მკედრებივით იყვნენ, ჯგუფ-ჯგუფად დაყუნტულიყვნენ, თვალებს აცეცებდნენ დაბნეულნი და ხმას არ იღებდნენ.

ვრცელი ველის კიდეში ლაპლაპებდა ჩამავალი მზით სხივ-ნატყორცნი ჰიპო-ზარიტის ტბა. მარჯვნივ, გალავანს იქით, მოჩანდა

ერთმანეთზე მიჯრილი თეთრი სახლები. მათ უკან უნაპირო ზღვა იყო. ბარბაროსები ნიკაპით ჩამოყრდნობოდნენ ხელებს, გმინავდნენ და თავიანთ მამულზე ოცნებობდნენ. მტკრის რუხი ღრუბელი დაიქსაქსა.

შელამებისას ქარმა დაუბერა. ყველამ შვეებით ამოისუნთქა. აგრილდა. მატლები გაცივებული გვაგებიდან ცხელ ქვიშაზე მილოდავდნენ. უზარმაზარ ლოდებზე გარინდულიყვინენ ყორნები და თვალს არ აცილებდნენ მომაკვდავთ.

ლამე ჩამოწვა. ყვითელბალნიანი ძაღლები შემოიძურწნენ ბარბაროსთა ბანაკში. ეს უწმინდური ცხოველები თან სდევდნენ ლაშქარს. ჭრილობებით დასერილ მოთბო გვაგებზე შედგებული სისხლი ალოკეს, შემდეგ გვაგები გამოშიგნეს და სანსვლას შეუდგნენ.

ლანდად ქცეული ხიზნები ნელ-ნელა თავს იყრიდნენ. ქალებმაც ვაბედეს დაბრუნება. ნუშიდიელებმა ამოელიტეს ისინი, მაგრამ ნაინც ბევრი დიაცი დარჩა ლიბიელებთან.

ზოგნი ცეცხლს უკიდებდნენ საბელს და ჩირაღდანვიით ინათებდნენ გზას. სხვებს შუბები გადაეჯვარედინებინათ, ზეღ დაეწყოთ ცხედრები და განზე გაჰქონდათ.

გრძელ მწკრივად ჩარიგებული მიცვალებულები პირაღმა დაესვენებინათ; პირი დაბჩენილი ჰქონდათ, მათი მახვილები იქვე გვერდით ეყარა. ზოგან გვაგები ერთმანეთში არეულიყო. გაბნეულთა მოსაძევად მთელი ზედახორა უნდა გადაექეჩათ. ჩირაღდნის აღზე გულდასმით ათვალიერებდნენ მათ სახეებს. მტრის საზარელ იარაღებს მძიმე ჭრილობები მიეყენებინა ბარბაროსთათვის. შუბლზე მომწვანო ნაფლეთები სთრევდათ, ნაკუწ-ნაკუწ იყვინენ ქცეულნი. ჩალურჯებულიყვინენ გაგუღულები, ტვინდათხეული და სპილოს ეშვებით გაგლეჯილი ცხედრები ეყარა აქა-იქ. ყველანი ერთად დაიხოცნენ, მაგრამ ერთნაირად როდი იხრწნებოდნენ ჩრდილოეთის მკვიდრნი დისფრად შესივდნენ, ჩაკუნთული აფრიკელები გამჰკვარტლულებს ჰგვანდნენ და უკვე გამომშრალიყვინენ კიდეც. როქის შებრძოლებს დასვირინგებული ხელებით ცნობდნენ. ანტიოქელ ბებერ მეომრებს ქორი ჰქონდათ გამოსახული მკლავებზე, ეგვიპტეში ნამსახურთ — ძაღლთავა მაიმუნი; აზიელ უფლისწულებთან ნამყოფთ ხელეჩო, ბროწეული და ჩაქუჩი მოეხატათ სხეულზე. რესპუბლიკელ ბერძნებს ციხე-სიმაგრის ქრილი ამოესვირინგებინათ, ან არქონტის სახელი ეწერათ. ზოგს მკლავები მთლად აჭრელებულია

ჰქონდა ნიშნებით. სვირინგები ძველ ნაიარევესა და ახალ ჰრილობებში ირეოდა.

ლათინელთა რასის წარმომადგენელთათვის, სამნიელთა, ეტრუსკთა. კამპანიელთა და ბრუტიუმელთათვის ოთხი უზარმაზარი კოცონი ააბრიალეს.

ბერძნებმა ორმოები ამოთხარეს სატევრის წამახული წვერით. სპარტელებმა მეწამულ ლბადებში გაახვიეს მიცვალეზულნი. ათენელებმა ამომავალი მზისკენ მიაპყრობინეს პირი გარდაცვლილთ, კანტაბრიელნი ქვებქვეშ ფლავდნენ მკვდრებს; ნაზამონელნი ხარის ღვედებით ორად კეცავდნენ ცხედართ და ისე მარხავდნენ. გარამელებმა წყლის პირას დაასამარეს თავისიანები, რათა ტალღებს განებანა გვამები. ლათინელებს გული ეთანადრებოდათ, ლარნაკში რომ ვერ შეაგროვეს თავიანთ მოკეთეთა ფერფლი; მომთაბარეთ გულს აკლდათ, სიახლოვეს რომ არ იყო გახურებული ქვიშა, რომელშიაც გვამი მუშიად იქცევა. კელტები სამ გაუთლელ ქვას და მეჩეჩებით დახორცილ ყურის სიღრმეში პირქუში ცის ქვეშ განმარტობას ნატრობდნენ.

გოდებას სამარისებური სიჩუმე მოჰყვა. ასე ცდილობდნენ გარდაცვლილ სულთა მობრუნებას. დროდადრო, თანაბარი შუალედების შემდეგ კვლავ გაკიოდნენ ჭიუტად.

ცოცხლები მკვდრებს ებოდიშებოდნენ — ადათის მიხედვით შესაფერი პატივი ვერ გეცითო. ღრმად სწამდათ, რომ წესის აუგებლად სულები ათასგვარ შემთხვევითობათა და გარდასახვათა დაუარულებელ წრებრუნვაში იქნებოდნენ ჩართულნი. უნებოდნენ მათ, ეკითხებოდნენ — რა გასურთო. სხვანი გარდაცვლილ თანამომძიებებს უშვერად ლანძღავდნენ, მტერს რად დააჯაბნინეთ თავიო.

უშველელი კოცონების აღმა კიდევ უფრო გააფერმკრთალა იარაღის ნამსხვრევებში აქა-იქ გამოტილ მიცვალეზულთა გაცრეცილი სახეები. ერთის ცრემლი გულს უჩრუებდა მეორეს. გოდებანი იმატა. გვამს იცნობდნენ, გულზე მიიხუტებდნენ და გააფთრებულნი შეიცხადებდნენ. ქალები ზედ დაეკონნენ ცხედრებს, ბაგე ბაგეს შეუწებეს, შუბლი შუბლს. ცემით ძლივს აგდებდნენ მათ, როცა მიწას აყრიდნენ მიცვალეზულთ. დედაკაცები შავად იფერავდნენ ლწვებს; თმებს იკვეცდნენ; სამარეში იღვრებოდა მათი დათხეული სისხლი, თავს ისახიჩრებდნენ, გარდაცვლილთა ჰრილობების მსგავსად ისერავდნენ სხეულს. წინწილების ხმიანობა ვერ ახშობდა მოთ-

ქმა-ვაებას. ავგაროზებს იგლეჯდნენ მკერდიდან და ზედ აფურთხებდნენ. მომაკვდავნი სისხლნარევი წუმბეში ბორგავდნენ და გააკვებულნი იკბენდნენ წაყვეთილ მარჯებს. ერთმანეთს დაერია ორმოცდასამი სამნიელი და წმიდა ჭაბუკთა მთელმა რაზმმა გლადიატორებით ყელი გამოლადრა ერთურთს. კოცონის შესაკეთებლად შეშა შემოაკლდათ, ცეცხლი ჩაიღველდა. მინდორი გაქვილილი იყო. ყვირილით ქანცგაწყვეტილი ბარბაროსები ძლივს დაბანდალებდნენ: გარდაცვლილ მოძმეთა გვერდით მიწვნენ და მიიძინეს. ერთნი ხიფათითა და განსაცდელით აღსავსე სიცოცხლეს ებლაუქებოდნენ. მეორენი არგალვიძებას ნატრობდნენ.

აისის მკრთალ ნათელში ბარბაროსთა ბანაკის საზღვრებთან მეომრები გამოჩნდნენ. შუბის ბუნზე მუზარადი ჩამოეცვათ, ნოემართებოდნენ, სალამს უძღვნიდნენ როქის სპას და ჰკითხავდნენ — ეგებ რაიმეს დაგაბარებთ თქვენს მამულშიო.

შემდეგ სხვებიც მოვიდნენ. ბარბაროსებმა ძველი თანამოსაგრენი იცნეს.

სუფეტმა ტყვექმნილთ შესთავაზა პუნიკურ ლაშქარში სამსახური. ბევრმა მტკიცედ იუარა. ტყუილად მათი რჩენა არ ინება ჰამილკარმა, არც დიდი საბჭოსთვის სურდა მათი გადაცემა. მან ტყვეებს უბრძანა — კართაგენის წინააღმდეგ არასოდეს არ იბრძოლოთ, და ყველანი დაითხოვა, ვინც წამების შიშით დაყაბულდა სუფეტს, ისინი მტრის იარაღით აღჭურვეს. ჰამილკარის სამსახურში შესული მეომრები მოვიდნენ დამარცხებულ ლაშქართან. თანამებრძოლთა წაქეზება ან გადაბირება არ უფიქრიათ, სიამაყე და ცნობისმოყვარეობა ამოძრავებდათ მხოლოდ.

ჯერ ილაპარაკეს, სუფეტი რიგიანად გვეპყრობაო. ბარბაროსები შურით უსმენდნენ, თუკვა ეზიზღებოდათ ისინი. მერჟე სულნიკულე მოლალატენი მეომართა საყვედურებზე გაცხარდნენ, შორიდან წაუჩვენეს მათი ხმლები და თორნ-აბჯარი, ქილიკად ეპატიებოდნენ: მობრძანდით და ინებეთ თქვენი იარაღიო. ბარბაროსებმა მათ ქვები დაუშინეს. ყველანი გაიქცნენ. მთის კორტოხზე, შემოლობილს ზევით, შუბის პირებილა ჩანდა.

სევდამ მოიცვა ლაშქარი, მარცხსა და შერცხვენაზე მძიმე ვარამმა შეიპყრო ბარბაროსნი. ფიქრობდნენ ამოდ ჩავლილ ვაჟაკობაზე, თვალები გაშტერებოდათ და კბილებს აკაწყაწებდნენ.

ერთმა აზრმა გაუელვა ყველას, კართაგენელ ტყვეებს ეძგერ-

ნენ. სუფეტის მეომრებმა შემთხვევით ვერ მიაკვლიეს მათ. მიტოვებულ ბრძოლის ველზე ღრმა ორმოში ეყარნენ ტყვეები.

ისინი გაშლილ ადგილას დააყენეს. გუშაგები წრედ შემოერთან და ხანგამოშვებით ოცდაათ-ორმოც დიაცს უშვებდნენ მათთან. მცირე დრო რომ კარგად გამოეყენებინათ, ქშენაავარდნილი ქალები დაბნეულნი გარბოდნენ ერთიდან მეორისაკენ; ზედ გადაემხოოდნენ საცოდავებს და ხელებს უბათქუნებდნენ, მრეცხავი რომ თეთრეულს ეჭაჭგურება, ისე ჯიჯნიდნენ; თავიანთ თანამეცხედრეთა სახელებს გაკიოდნენ და ფრჩხილებით სახეს უხოკავდნენ ტყვეებს, თვალებს უვსებდნენ თმის სამაგრებით. შემდეგ კაცები მიესეოდნენ ხოლმე წამებულთ და თავით ფეხებამდე ასახიჩრებდნენ, კოჭებს უსერავდნენ, შუბლზე ტყავს აძრობდნენ და თავს იმშვენებდნენ მათი ტყავის ნაფლეთებით. უწმინდური საკმლის მოყვარულნი ახალ-ალ-ახალ უმოწყალო სატანჯველს იგონებდნენ; იარაში სტენიდნენ ძმარში ახელილ მტვერსა და თიხის კურკლის ნამსხვრევებს. სხვები უკან იდგნენ და ჯერს ელოდნენ. სისხლი ღვარად დიოდა. გალადებული ბარბაროსები აქაფებულ საწნახელებთან მდგარ მევენახეებს ჰგავდნენ.

მათო გაუნძრევლად იჯდა მიწაზე იმ ადგილას, სადაც ომის დამთავრებისას აღმოჩნდა; იდაყვები მუხლებზე დაებჯინა და ხელები საფეთქლებზე წაევილო. ვერაფერს ხედავდა, არაფერი ეყურებოდა, აღარაფერზე არ ფიქრობდა.

სიხარულის ყიჟინა რომ გაისმა, თავი ასწია. მის წინ ძირს ეთრეოდა სარზე მიმაგრებული ხამის ნახევი, კალათებს, ფარდაგებს და ლომის ტყავს წაჰფარებოდა. თავისი კარავი იცნო. მიწას ისე დააშტერდა, თითქოს ჰამილკარის ასულს ქვესკნელმა პირი უყო და შთანთქაო.

ქარი აფრიალებდა გაგლეჯილ კარავს, გრძელი ნაფლეთები ტუჩზე ხვდებოდა მათოს. უცებ წითელ ლაქას მოჰკრა თვალი. ეს ნარკავასის ხელის ანაბეჭდი იყო, მათი ძმადნაფიცობის ნიშანი. მათო წამოხტა, მხრიოლავ მუგუზალს დაავლო ხელი და ზიზლით ესროლა კარკის ნაშთს. მერმე თავისი კოთურნის ჰვინტით ცეცხლში უბიძგა ყველაფერს, რაც ირგვლივ ეყარა, რათა არაფერი გადარჩენილიყო ჩაუფერფლავი.

უეცრად საიდანდაც გაჩნდა სპენდიუსი.

ნონაყოფილს იღლიებში ამოედო ორი ლახვრის ბუნი, გმინავდა და საცოდავად მოხანხალეზდა.

— რაა ეს, მოიშორე! მე ხომ ვიცი შენი სიმამაცის ამბავი! — უთხრა ლიბიელმა. ღმერთების უსამართლობამ ისე გაასწორა მიწასთან შათო, რომ ძალა არ ყოფინდა კაცთა ხინჯზე გასაგულისებლად.

სპენდიუსმა რაღაც ანიშნა და მახლობელ გორაკზე პარეზში შეუდგა. ზარქსასს და ოტარიდს შეეფარებინათ აქ თავი.

ზარქსასი სასტიკი იყო, ოტარიდი — მეღვარი, მაგრამ მაინც დაფრთხნენ ორივენი და სპენდიუსის მსგავსად მიიმალნენ. თავს იმართლებდნენ, ამბობდნენ, როგორ წარმოვიდგენდით ნარჰავასის ღალატს, ლიბიელთა გადაბუგვას ან ზაიმფის მიტაცებას; რას ვიფიქრებდით, თუ ჰამილკარი ასე მოულოდნელად დაგვაცხრებოდა, მით უმეტეს, თუ მთის ძირას მიგვიმწყვდევდა კართაგენელთა დარტყმების პირისპირო. სპენდიუსი ძრწოლას არ ამხელდა და ირწმუნებოდა — ფეხი მოვიმტკრიეო.

ბოლოს შალიშიში და სამივე სარდალი დაფიქრდნენ, რა ვიღონოთო.

კართაგენისკენ გზა ჰამილკარმა ჩაკეტა. ისინი ნარჰავასის სამფლობელოებსა და პუნიკურ ლაშქარს შორის იყვნენ მომწყვდეულნი. ტვიროსის ქალაქები გამარჯვებულთ მიემხრობიან, ბარბაროსები ზღვას პირს მიაწყდებიან და მოკავშირეები გაერთიანებული ძალებით ამოუყუავენ მათ. ეს გარდუვალია.

საშველი არ იყო, ომის აცილება არ შეიძლებოდა. უკანასკნელ სისხლის წვეთამდე უნდა ებრძოლათ. მაგრამ როგორ დაერწმუნებინათ ეს იმედდაწურული და სულდაღებული ხალხი, რომელსაც ჯერ კრილობები არ მოშუშებოდა, რომ აუცილებელი იყო სასწრაფო შეტევა.

— ეს ჩემზე იყოს! — თქვა სპენდიუსმა.

ორ საათს შემდგომ ჰიპო-ზარიტის მხრიდან გამოჩენილმა მაცნემ აიზბინა სერი. ფირფიტებს აქნევდა და ხმამაღლა გაყვიროდა. ბარბაროსები შემოეხვივნენ.

ფირფიტები სარდინიელ ბერძენთაგან იყო გამოგზავნილი. ისინი თავის აფრიკელ თანამომეტ ურჩევდნენ — თვალყური ადევნეთ გისკონას და დანარჩენ ტყვეებსო. სამოსელ ვაჭარს, ვინმე ჰიპონაქსს, კართაგენზე გამოუვლია და როქის სპას ატყობინებდა: ტყვეთა გა-

საქცევად შეთქმულება მზადდება, ფხიზლად იყავით, რესპუბლიკა ყოვლის შემძლეაო.

დიდი იმედების მიუხედავად სპენდიუსის გეგმა ვერ ხორციელდებოდა. ლაშქრის შეგულიანება იყო საჭირო, მაგრამ ახალი ხოცვა-ჟლეტის მოლოდინში უარესად წარეკვეთა სასო მებრძოლებს. აგონდებოდათ ჰამილკარის ამასწინდელი მუქარა, უეცარსა და საშინელ სასჯელს ელოდნენ. მთელ ღამეს შფოთავდნენ. ზოგმა იარაღი აიყარა: სუფეტი თუ მოვა, ეგებ თავი შევებრალოო.

მეორე დღეს, ის იყო მესამედ იცვლებოდა სარანგი, რომ სხვა მალემსრბოლი მოვარდა; სულს ძლივს ითქვამდა, მტვერში იყო ამოგანგლული. ბერძენმა მას ხელიდან გამოგლიჯა ფრნიკიური წარწერებით აჭრელებული ჭილის გრაფნილი. როქის სპას სთხოვდნენ: ნუ დაძაბუნდებით, ტუნისელი ლომგული ჰაბუკები თქვენდა საშველად მოემართებიან დიდი ლაშქრითო.

სპენდიუსმა სამჯერ ზედიზედ გადაიკითხა ბარათი. შემდეგ ჩამოეყრნო ორ კაპადოკიელს; მათ იგი მხარზე შეისვეს, დაატარებდნენ და სპენდიუსი მებრძოლთ უკითხავდა უსტარა; ასე ენამრავლობდა შვილ საათს.

სპენდიუსმა როქის სპას მოაგონა დიდი საბჭოს დანაპირები. აფრიკელებს განმგებელთა სისასტიკეზე ელაპარაკა, ყველა ბარბაროსს შეაჩხენა კართაგენის უსამართლობა: სუფეტის მოღმობიერება თქვენს გასაცრუებლად მოგონილი ხრიკია მხოლოდ. თუ დანებდებით. მონებად გაგყიდნიან; დამარცხებულთ სულს ამოგზდიან წამებით. გასაქცევი გზა არაა! არც ერთი ერი არ შეგიფარებთ. ჰაგრამ ბრძოლას თუ განაგრძობთ, თავისუფლებას მოიპოვებთ, შურს იძიებთ, ვერცხლს მოიხვეჭთ! დიდი ლოდინი არ მოგიხდებათ. მთელი ღიბია საშველად მოეშურება, ტუნისელი მებრძოლებიც მოიჩქარიანო. ჭილის გრაფნილი გაშალა: — შეხეთ! წაიკითხეთ! აი, მათი დაპირება! მე როდი ვცრუობ!

ძაღლები დაძრწოდნენ, შავი დრუნჩები სისხლში ჰქონდათ დათხვრილი. თაკარა მზე აცხუნებდა თავშიშველ მებრძოლთ. ნაუცბათევად დამარხული გვამები ყარდა, ზოგი მხოლოდ მუცლამდე იყო ჩაფლული. სპენდიუსი მათ იმოწმებდა ნათქვამის სასწორეში. იმუქრებოდა, მუშტებს იქნევდა ჰამილკარის მხარეს.

მათო თვალყურს ადევნებდა მას. სიმზღალე რომ დაეფარა, სპენდიუსი რისხვას აფრქვევდა. ბოლოს თვითონვე მოეჩვენა, რომ

ნამდვილად განრისხებული იყო. ღმერთებს ეფიცებოდა ერთგულებას და შეჩვენებას უთვლიდა კართაგენელთ.

— ტყვეთა მარტილობა ბალების თამაშს ჰგავს, რას ველოლიავეებით და დავათრევთ ამ უვარგის პირუტყვს! უნდა მოვიცილოთ თავიდან! მათი ზრახვები მშვენივრად ვიცით! ერთ ტყვესაც კი შეუძლია ჩენი დაღუპვა! არავითარი სიბრალული! აბა, თქვენ იცით, როგორ ივარგებთ, მგლის მუხლი მოიბით და ძლიერად დაპყარით!

ტყვეებს მიუბრუნდნენ. რამდენიმე კაცი ჯერ კიდევ ხროტივებდა, ისინი იქვე ჩაკლეს, ზოგს ფეხი ჩასჩარეს პირში, ზოგი ლახვრით განგმირეს.

შეჰდევ გისკონი გაახსენდათ. არსად ჩანდა და, ცოტა არ იყოს. შეშფოთდნენ. სურდათ, დარწმუნებულიყვნენ მის სიკვდილში, თავად სწყუროდათ მისი მოკვლა. სამმა სამნიელმა მწყემსმა მიაკვლია მას იმ ადგილიდან თხუთმეტიოდე ნაბიჯზე, სადაც ცოტა ხნის წინ მათოს კარავი იყო გაშლილი, გრძელი წვერით იცნეს იგი და სხვებსაც მოუხმეს.

გაკონი ზურგზე იყო გაწოლილი, მუხლები მიეტყუებინა, ხელები თეძოებზე მიეჭირა, დასამარხად წასაგებულ მიცვალებულს ჰგავდა. გაძვალტყავებული გვერდები ებერებოდა, სახეგაცრეცილ ფართოდ გახელილი თვალები გაშტერებოდა. თვალი ვერვინ გაუსწორა; ისეთი შემზარავი იყო მისი გამოხედვა.

ბარბაროსები ჯერ გაოცებულნი შეჰყურებდნენ. მას აქეთ, რაც ხარონი ჩააგდეს, მიავიწყდათ იგი. ძველი მოგონებებისგან შემკრთალი მეომრები შორიახლო ატუზულიყვნენ და მასზე ხელის აღმართვას ვერ ბედავდნენ.

უკან მდგომნი ჩურჩულებდნენ და ერთმანეთს მუჯლუგუნს ჰკრავდნენ. ვილაც გარამელი გამოეყო ბრბოს, ხელში ნამგალს ატრიალებდა, ყველა მიუხვდა ფიქრს. ბარბაროსებს სახე წამოუჰქარხლდათ, სირცხვილი ჰამეს. ერთხმად დაიქუხეს: ჰო! ჰო!

ნამკლიანი კაცი წელში მოიკაკვა და მივარდა გისკონს. თავში ჩაავლო ხელი, მუხლებზე მიიყრდნო და სწრაფად დაუწყო ჰკრა. თავი ვაგორდა. სისხლის ორმა მძლავრმა ნაკადმა გზა გაიკვალა მტვერში. ზარქსასი წამოიჭრა, ხელი დასტაცა თავს და ავაზაავით გაექანა კართაგენელებისაკენ.

გორაკის ორ მესამედს რომ გასცდა, უბიდან ამოიღო გისკონის

თავი, წვერში ჩაბლუჯა და რამდენჯერმე მოიქნია. დიდი მრუდი შემოწერა გატყორცნილმა თავმა და პუნიკური სანგრების იქით გაუჩინარდა.

მალე ყორესთან გამოჩნდა გადაჯვარედინებული ორი ალაში. ეს გვამების გამოსათხოვი პირობითი ნიშანი იყო.

ბარბაროსების შერჩეულმა ოთხმა მკერდგანიერმა ჯარჩმა წინ წარდგა ნაბიჯი. მათ თათბრის საყვირებში ჩასძახეს, რომ ამიერიდან კართაგენელთა და ბარბაროსთა შორის აღარაა არც ნდობა. არც სიბრალული, არც კაცი, არც ღმერთი. წინასწარ იუარეს ყოველგვარი თათბირი და — დესპანს თუ მოგვიგზავნით, ხელეზ მოვკვეთთო.

იმავე წამს სურსათისთვის ჰიპო-ზარიტს წარავლინეს სპენდიუსი. ტვიროსის ქალაქმა იმ საღამოსვე გამოგზავნა სანოვაგე. ბარბაროსები ხარბად დააცხრნენ საკმელს. როცა დანაყრდნენ, თავი მოუყარეს ნარჩენებს, ბარგი-ბარხანას და დამსხვრეულ იარაღს. ქალები შუაში ირეოდნენ. უკან ჩამოტოვებული დაჭრილები ცრემლს ღვრიდნენ, მათი ჯავრი არავის ჰქონდა. ბარბაროსები სწრაფად გაუყვნენ მდინარის ნაპირს და მგლებს ხროვასავით წაძუნძულდნენ.

ჰიპო-ზარიტისკენ მიიწევდნენ, მისი აღება სურდათ. აუცილებლად სჭიროდათ ქალაქი.

ჰამილკარმა შორიდან თვალი მოჰკრა როქის სპას და შეწფოთდა, თუმცა ეამაყებოდა, ლტოლვილ ლაშქარს რომ ხედავდა. საჭირო იყო განახლებული ძალებით დაუყოვნებლივ დასხმოდა მათ თავს. კიდევ ერთი დღე და ომი მოგებულ იქნება! ფეხი თუ ითრია, ისინი მომძლავრდებიან და აქეთ შემოუტევენ. ტვიროსის ქალაქები მათ მიუერთდება. რაში წაადგა თავისი ლმობიერება. დამარცხებულთა შებრალება! გადაწყვიტა, ამიერიდან სასტიკი ყოფილიყო.

იმავე საღამოს მკვდრებისთვის ართმეული სამაჯურებით დატვირთა ლურკანი აქლემი და დიდ საბჭოს გაუგზავნა, თან საშინელი მუქარით ითხოვდა ახალ ლაშქარს.

ყველას კარგა ხნის დაღუპული ეგონა ჰამილკარი. მისი გამარჯვების ამბავი რომ შეიტყვეს, გაშრნენ, შეძრწუნდნენ. ზაიმფის დაბრუნება ყურმოკრულად იცოდნენ, ახლა კი ამ სასწაულით დაკვირ-

გვინდა. როგორც ჩანს, ღმერთები სწყალობენ ჰამილკარს და კართაგენის ძალაც მის ხელთაა.

ბარკას მტერთაგან კაციშვილი ვერ ბედავდა წუწუნს ან მის გამტყუნებას. ზოგი აღფრთოვანებული იყო, ზოგი მისი შიშით ძრწოდა. ასე იყო თუ ისე, დათქმულ ვადამდე მზად იყო ხუთათასიანი ლაშქარი.

ჯარმა მარჯვედ შეაღწია უტიკაში და ზურგი გაუმაგრა სუფეტს. სამი ათასმა უმამაცესმა მებრძოლმა ხომალდებით გასწია ჰიპო-ზარიტისაკენ, რათა ბარბაროსებს შეებოდა.

სარდლობა ჰანონმა იკისრა, მაგრამ ლაშქარი თავის ხელქვეით მაგდასანს ჩააბარა. თვითონ გადასასხმელ ჯარს გაჰყვა, რადგან ტანტრეენის ჯაყჯაყს ვერ იტანდა. სატკივარი აშლოდა, ტუჩები და ნესტოები მთლად დაღრღნილი ჰქონდა; სახეზე უშველებელი ღრუ გასჩენოდა, ათიოდ ნაბიჯით დაშორებული კაცი დაინახავდა მის ხახას. იცოდა, საზარელი სანახავი რომ იყო, და დიაცივით რიღით იბურავდა თავს.

ჰიპო-ზარიტს ყური არ შეუბერტყავს არც ბარბაროსთა და არც ჰანონის მოთხოვნებზე, ოღონდ ქალაქის მკვიდრნი ყოველ დღით ზევიდან ძარებით ხორაგს აწვდიდნენ და კოშკებზე გაღმომდგარნი გასძახოდნენ ბარბაროსებს, ბოღიზობდნენ, რესპუბლიკის წინააღმდეგებს უმხელდნენ, ემუდარებოდნენ — გაგვეცალეთო. ქალაქის მოსახლეობა იმასვე აწიშნებდა კართაგენელთ, რომელნიც ზღვაში იყვნენ გაშლილნი.

ჰანონი ნავთსაყუდლის გარემოცვას დასჯერდა, იერიშს ვეღარ ბედავდა. ამასობაში ჰიპო-ზარიტის მსაჯულები დაიყოლია ქალაქში სამასი მეომრის შეშვებაზე. მერმე ვაზის ხიდისკენ გაემართა, შორი გზა მოიარა და ბარბაროსებს შემოერტყა. ეს მეტად სახიფათო შემოვლა სულ არ იყო აუცილებელი. ჰანონს შურდა ჰამილკარისა და უჭირდა მისთვის დახმარება. ჰამილკარის მსტოვრებს აკავებდა, აბრკოლებდა მის გეგმებს, ომს აფერხებდა. ბოლოს ბარკამ დიდ საბჭოს მისწერა — ჰანონი მომაშორეთო. უხუცესთა სულმდაბლობითა და სუფეტის სირეგვნით გაცოფებული ჰანონი კართაგენს დაბრუნდა. ამდენი იმედიანობის მერმე კართაგენელები სავალალო მდგომარეობაში აღმოჩნდნენ. მაგრამ არაფერს არ იმჩნევდნენ და არც ლაპარაკობდნენ ამაზე.

ბედმა თითქოს ამდენი გასაჰკირი არ აკმარა მათ. ხმამ მოაღწია.

სარდინიელ დაქირავებულ მებრძოლებს ჯვარს უცვამთ თავიანთი სპასპეტი, სიმაგრეებს დაჰპატრონებიან და ყელი გამოუღადრავთ: ყველა ქანაანელისათვისო. ათას ორას ტალანტს თუ არ გაიღებდა და სარდინიის მთელ კუნძულს თუ არ დათმობდა, რომაელები თავდასხმას უქადოდნენ კართაგენს, რომმა ბარბაროსებთან შეკრა პირი, ფქვილით და აპოხტით დატვირთული ბრტყელძირიანი ნავეები გამოუგზავნა მათ. კართაგენელები ნავეებს გამოუღდგენ, ხუთასი კაცი დაატყვევეს, მაგრამ სამი დღის შემდეგ ქარიშხალმა ჩასძირა ბიზანტიდან მომავალი ხომალდები, რომელთაც ნაძარცვი სანოვაგე მოჰქონდათ. ეჭვი არაა, ღმერთები განუღდგენ კართაგენს!

ჰიპო-ზარიტის მცხოვრებლებმა განგაში ატეხეს განზრახ, გალავანზე აიტყუეს ჰანონის სამასი მეომარი, ზურგიდან დაესხნენ, ფეხებში სტაცეს ხელი და ძირს გადმოყარეს ზღუდიდან. ზოგი გადარჩა. მათ მღვდარი დაადევნეს და ზღვაში ჩაახრჩვეს ყველანი.

უტიკა ერთხანს ითმენდა მებრძოლებს. მაგრამ მაგადასანმა წაიყრუა ჰამილკარის თხოვნა, ჰანონს აპყვა და მისი ბრძანებით ალყა შემოარტყა ქალაქს. მაშინ მეომრებს ჩიტავაშლანარევი ღვინო ასვეს და მძინარეთ ყელი გამოსჭრეს უტიკელებმა. სწორედ ამ დროს ბარბაროსებიც გამოჩნდნენ. მაგდასანმა გაქცევით უშველა თავს. ქალაქის ბქენი დახსნეს. მას აქეთ ტვიროსის ორივე ქალაქი თავდადებული იყო ახალი მოკეთებებისთვის და ორივემ საშინლად შეიზიზღა ძველი მოკავშირეები.

პუნიკელთა უღლიდან ამ ქალაქების განთავისუფლება მისაბამი მაგალითი იყო სხვებისთვისაც. დაპყრობილ ხალხებს თავის დახსნის იმედი მიეცათ. ყველაზე უსუსური და გაუბედავი ტომებიც კი აღარ ყოყმანობდნენ. ყველა ამოძრავდა. სუფეტმა შეიტყო ეს ამბავი. შეხიდებას არავისგან ელოდა. დაღუპული იყო!

მაშინვე გაუშვა ნარჰავასი თავისი სამეფოს საზღვრების დასაცავად. თავად გადაწყვიტა კართაგენში დაბრუნებულიყო, ახალი მებრძოლები გაეწვია და ომი განეახლებინა.

ჰიპო-ზარიტში დაბანაკებულმა ბარბაროსებმა დაინახეს მთიდან დაშვებული პუნიკური ლაშქარი.

საით გაუწევიათ? შიმშილმა თუ გააწამა მებრძოლები. ტანჯვა-ვაებისაგან თუ შეიშალნენ? აბა, ასე ილაჯგაწყვეტილნი აპირებენ ბრძოლას? მაგრამ პირი მარჯვნივ იბრუნეს, გარბიან! დადევნება და მათი ამოყუჩება საჭირო!

კართაგენელები მდინარემ შეაჩერა. წყალი აღიდებულყო, ქვე-
ნა ქარი არ ქროდა. ზოგმა მხარული მოუსვა. ზოგმა ფარებზე გადა-
ცურა მდინარე. კვლავ განაგრძეს სვლა. ღამე ჩამოწვა. პუნიურ
ჯარი სიბნელეში გაუჩინარდა.

ბარბაროსები არ შეჩერებულან, სათავისკენ აპყენენ მდინარეს,
ფონს ეძებდნენ. ტუნისის მკვიდრნი მოცვივდნენ, უტყელებიც ა-
ყოლიეს. ყოველ ნაბიჯზე მატულობდა მეომრების რიცხვი. კართაგე-
ნელები მიწაზე გაწვებოდნენ და დააყურებდნენ ხოლმე, ლაშქრის
ფეხის ხმა ესმოდათ მრუმე ღამეში. ბარკამ თავის ჯარს ისარი და-
შენინა, რომ ოდნავ მაინც შეეფერხებინა მათი მსვლელობა. ბერი
დაეცა განგმირული. გათენებისას ბარბაროსები არიანის მთებშ-
აღმოჩნდნენ, იმ ადგილას, სადაც გზა უხვევდა.

მათო წინ უძღოდა ბარბაროსთ. ცნს დასავალთან, მთის თხემზე
რალაც მომწვანო შენიშნა. შემდეგ გაივაკეს. ობელისკები, გუმბათე-
ბი და სახლები გამოიკვეთა! კართაგენია! გული ისე აუძგერდა —
ხეს მიეყრდნო თავის შესამაგრებლად.

გაახსენდა ყველაფერი, რაც თავს გარდახდა კართაგენში უკანას-
კნელად ყოფნის შემდეგ. ეს რა მოულოდნელი სიხარულია! თავ-
ბრუ დაეხვა. საოცარი სიამოვნება იგრძნო იმის გაფიქრებისას, რომ
კვლავ იხილავდა სალაშბოს. „წესით, უნდა შემეჩვენებინა იგი, სა-
მისო მიზეზი მაქვს“, — გაუელვა მათოს, მაგრამ სასწრაფოდ განე-
რიდა ამ აზრს. აცახცახებული ვაეკაცი გაფაციცებით უმზერდა ეშ-
მუნსა და პალმების ზემოთ უმაღლეს ტერასას სასახლისას. ბედნიე-
რების ღიმილმა ისე გაუნათა სახე, თითქოს ზეციური ნათელი გად-
მოღვრილიყო მასზე. მკლავებს შლიდა, ამბორს უგზავნიდა სალაშ-
ბოს, ნიავს ატანდა ალერსს, ჩურჩულებდა: „მოდო! მომამურგ!“
მკერდიდან ოხვრა აღმოხდა და ორი კურცხალი ორი ობოლი მარ-
გალიტივით ჩამოუგორდა წვერზე.

— ფეხს რად ითრევ! — წამოიძახა სპენდიუსმა. — აბა, ჩქა-
რა! გასწი! სუფეტი ხელიდან გაგვისხლტება! რა დაგემართა, მუხ-
ლები გიკანკალებს, მთვრალივით მიყურებ.

სპენდიუსს მოუთმენლობისაგან სული კბილით ეჭირა, ფეხებს
აბაკუნებდა და მათოს აჩქარებდა; თვლებს ისე აფახულებდა, თით-
ქოს დიდი ხნის დასახულ მიზანს ეს-ესაა მიაღწიაო.

— აგერ, აქა ვართ! მის სამყოფელში! მტერი გამომწყვდეული
გვყავს! — გაიძახოდა სულმოუთქმელად.

ისეთი მოზეიმე იერი ჰქონდა სპენდიუსს და ისე იყო დაიმედებული, რომ გარინდებიდან გამოიყვანა მათო და აიყოლია. მათოს ვარაშს ცეცხლს უკეთებდა მისი სიტყვები, სასოწარკვეთილებიდან შურისგებისაკენ უბიძგებდა, რისხვას უძლიერებდა. მათო საპალნით ღატვირთულ აქლემს მოახტა, ავშარა მოაძრო და გრძელი საბელო მოუქნია ჩამორჩენილებს. აქეთ-იქით დარბოდა, ქოფაკი რომ ფარას მილაღავს, ისე მიერეკებოდა ლაშქარს.

მისი ხაფი ხმის გაგონებაზე მწყობრში დგებოდნენ მებრძოლები. ხეიბართაც კი აიჩქარეს ფეხი. ნახევარკუნძულის ყელზე ლაშქრებს შორის მანძილი შემცირდა. როქის სპის მეწინავენი პუნიკელთა მიერ დაყენებულ მტერის კორიანტელში მიიკვლევდნენ გზას. ბარბაროსები უახლოვდებოდნენ, ეწეოდნენ კართაგენელთ. მალქის, ტაგასტისა და ქამონის დიდი კარიბჭეები დახსნეს. კართაგენელთა ოთხკუთხა ყოლბი დანაწილდა სამ რიგად და სამივე გაუჩინარდა ბჭეებს შიგნით. ტაძრის სტოაში თაღებქვეშ ირეოდა ჭარი. შემჭიდროებულმა ლაშქარმა მალე შეწყვიტა ჩოჩქოლი. შუბის პირები ედებოდა ერთმანეთს, ბარბაროსთა ისრები სტვენით ეხლებოდა კედლებს.

ქამონის ტაძრის ზღურბლზე ჰამილკარი გამოჩნდა, შემობრუნდა და მეომრებს უკიჟინა — გაიშალეთო. მერმე ცხენიდან ჩამოხტა, ხელში მომარჯვებული მახვილი ატაკა გავაში თავის ბედაურს და ბარბაროსებისკენ აფრინა.

ეს იყო პურის კვერებით ნაპატიები ორინგული ულაყი. ცხენმუხლებს დრეკდა, რათა ადვილად ამხედრებულყო მასზე პატრონი. რატომ გაუშვა ბარბაროსებისკენ, რად გაწირა იგი ჰამილკარმა? რას უნდა ნიშნავდეს ეს მსხვერპლი?

ტაიჰმა ლახვრებს შორის გაიჭირითა. პირქვე ამხობდა მებრძოლებს, ფეხი ებორკებოდა, ძირს ეცემოდა, წამოიჭრებოდა და ყალყზე დგებოდა. გაფანტული ბარბაროსები მის დაოკებას ცდილობდნენ. ზოგი გაოცებული შესცქეროდა ბედაურს. ამასობაში კართაგენელებმა თავი მოიყარეს და ქალაქში შევიდნენ. უზარმაზარი კარიბჭე რაჯუნით ჩაირაზა მათ უკან.

ბჭე არ შეეპუა ბარბაროსების დაწოლას. მეომრები ალაყაფზე მიიარისნენ. რამდენიმე წუთს ლაშქარს მთელ სიგრძეზე დაეტყო რყევა, რომელიც თანდათან მინელდა და ბოლოს მიწყდა.

კართაგენელებმა ბელლართან ჩააყენეს მებრძოლები და იწყეს

ქვების, ბიძაშვილების, მორების სროლა. სპენდიუსმა მეომრებს შეახსენა — მორჩალება გმართებთო. ბარბაროსები შორიახლოს იდგნენ, მტკიცედ ჰქონდათ გადაწყვეტილი, ალყად შემოსდგომოდნენ კართაგენს.

ომის წესახებ დაირხა ხმა და პუნიკური იმპერიის საზღვრებს გასცდა. პერკულესის ტაძრის სვეტებიდან ვიდრე კირენამდე ყველა ომზე ფიქრობდა. დამდამობით ჩახჩახა ვარსკვლავების შუქზე მობაასე მექარავენებს ომი ეკერათ პირზე. აღმოჩნდა ხალხი, რომელმაც ზელი აღმართა დიდ კართაგენზე, ზღვათა მეუფეზე, მზესავით შუქმოსილსა და ღმერთივით შიშისმგვრელზე! დაბეჭითებით ამტკიცებდნენ — კართაგენი დაემხო, და ყველამ ირწმუნა ეს ამბავი, რადგან ყველას ეწადა მისი დაცემა. დაბეჭავებულ ერებს, დახარკულ დაბებს, მიერთებულ გარეუბნებსა თუ თავისუფალ ურდოებს — ყველას სძულდა კართაგენი მისი სისასტიკის გამო, ყველას შურდა მისი ძლიერება, ყველას ეხარბებოდა მისი სიმდიდრე. ღონეული ვაჟაკები შეუერთდნენ როქის სპას. სხვები მაკართან დამარცხებამ შეაყავა, მაგრამ ბოლოს მაინც გული მოიციეს, ნელ-ნელა უაიძრნენ და წამოეწივნენ ბარბაროსებს. მაშრიყელნი კლიპიის ქვიწიწარებში დაბანაკდნენ, ყურის გაღმა ნაპირას. ბარბაროსები გამოჩნდნენ თუ არა, ისინიც გაეშურნენ.

ეს მეომრები კართაგენის სანახებიდან თავმოყრილი ლიბიელები როდი იყვნენ! კარგა ხანია, რაც მათ მესამე ლაშქარი შექმნეს. ესენი გახლდნენ ბარკას ზეგნიდან წამოსული მომთაბარენი, ფისკუსისა და დერნეს კონცხებიდან შემოკრებილი აბრაგები. ფაცანიდან და წარმარკიდან გადმოიარეს მათ უდაბნო. აქლემის ძვლებით ამოშენებული მლაშე ქებიდან იკლავდნენ წყურვილს. სირაქლემას ფრთებით მორთული ზუაყეები ოთხცხენიანი ეტლებით მოქროდნენ; შავი რიდით მობურთული გარამელნი გავაზე შემოსხდომოდნენ ძუაშეფერილ ფაშატებს. სხვები სახედრებზე, კანჯრებზე, ზებრასა თუ კამეჩზე ამხედრებულიყვნენ. ზოგი ჯალაბთან და კერპებთან ერთად მოათრევდა თავისი ჯარგვლის სახურავს, რომელსაც ნავის მოყვანილობა ჰქონდა. ცხელ წყაროებს სახე დაეპრანჭა ამონიელთათვის. მოდროდნენ მზის შემჩვენებელი ათარელები და გამოქვაბულის მკვიდრნი, რომელნიც რტობეჭვეშ სიცილ-ხარხარით მარხავდნენ

მიცვლებულთ; მოემართებოდნენ მკალიკამია საზარელი ავზიელე-
ბი, ტილიკამია აქირმაქიდები, სინგურით შეთითხნილი გიზელეები,
რომლებიც მაიმუნის ხორცს მიირთმევდნენ.

ყველანი ფართო მწკრივად ჩარიდნენ ზღვის პირას და ქარით
ატაცებული ქვიშის კორიანტელივით დაიძრნენ. ნახევარკუთხულის
ყულთან ჯარი შედგა, გასაქანი არ იყო; მათ წინ, გალავანთან დბა-
ნაკებული როქის სპა ფეხის მოცვლას არ აპირებდა.

შემდეგ არიანის მხრიდან გამოჩნდნენ მალრიბელნი და ნუმი-
დიელნი. ნარჰავასი მასილიელებს მთავრობდა მხოლოდ. ნუმიდიელ-
თა ადათით, დამარცხებული მეფისთვის ზურგის შექცევა შეიძლე-
ბოდა. ისინი ზაინთან შეგროვდნენ და ჰამილკარის დაძვრისთანავე
გადალახეს მდინარე. მოირბინეს ლომის ტყავით შემოსილმა მა-
ლეთუთ-ბაალელმა და გარაფოსელმა მონადირეებმა, შუბის ტარით
მოერეკებოდნენ გრძელფაფრიან გაძვალტყავებულ კვიცებს. მერმე
მოდიოდნენ გეტულიელნი, რომელთაც გველის პერანგი ეცვათ ჯავ-
შნად. ფარუსიელებს ცვილში აზელილი აშიფის გვირგვინები ედგათ
თავზე. კონელთ, მაკარელთ და ტილაბარიელთ ორ-ორი ლახვარა
და ბეჭემოთის ტყავგადაკრული მრგვალი ფარები ეპყრათ. ისინი
კატაკომბებთან შედგნენ, იქ, სადაც ტბის გუბეები იწყებოდა.

ლობიელნი რომ დაიძრნენ, მათ ადგილას მიწაზე განფენილი ლე-
გა ღრუბელივით გამოჩნდა ზანგთა სიმრავლე. ისინი მოსულიყვნენ
თეთრი და შავი ჰარუშიდან, ავეილის უდაბნოდან და ავაზიმბის
თვალუწვდნელი ქვეყნიდან, რომელიც გარამელების სამხრეთით
ოთხი თვის სავალზეა და, ვინ იცის, ეგებ უფრო შორსაც! მეწამუ-
ლი ზის სამკაულები ესხათ, მაგრამ შავ კანში ისე ჰქონდათ ჩამჯდა-
რი წვირე, რომ მტვერში ამოგანგლულ თუთის მარცვლებს ჰგვან-
დნენ. მერქნის ბოჭკოს წვივსაცმელი და შეგრეხილი თივით ნაქსოვი
ტუნიკები ემოსათ; მძვინვარე ნადირთა დრუნჩები ჩამოეცვათ თავ-
ზე, მგლებივით ყმუოდნენ, მავთულებზე ახირხლულ რგოლებს არ-
ხევდნენ და ჯოხზე ალაშივით მიმაგრებულ ძროხის ტყავს აფრია-
ლებდნენ.

ნუმიდიელების, მავრუზიელების და გეტულიელების უკან
ჯგლეთაში გზას მოიკვლევდნენ ტაგირის იქით, კედრიანში მოსახლე
ყვითელკანიანები. უკან მოგდებული კატის ტყავის კაპარჭი მხარზე
სცემდათ, ავშარამოდებული უშველებელი ქოფაკები მოჰყავდათ.
ძაღლები არ ყეფდნენ.

თითქოს საკმაოდ გავერანებული არ ყოფილიყოს აფრიკა, მეტ საშინელებათა დასაწევად გაერთიანებულიყვნენ სხვადასხვა ჯურის ნაძირალები. ყველაზე ბოლოს მოაბიჯებდნენ მხეცური გამოწვეტყველების მქონე კაცები, კბილებს აკაწკაწებდნენ და სულელურად ხითხითებდნენ. მოალაჩებდნენ საზარელ საღმობათაგან მოტეხილი მახინჯი ქონდრისკაცები და ქალკაცა მულატები; ალბინოსები წითელ თვალებს აფახულებდნენ მზეზე. ყველანი გაურკვეველად ბურღლუნებდნენ და შიმშილის ნიშნად პირში იჩრიდნენ თითებს.

საქოსლისა და ტომების ნაირსახეობას არ ჩამოუვარდებოდა საოწარო აკაწმულობის სხვადასხვაობა. სასიკვდილო ყოველგვარ იარაღს წააწყდებოდი ხისაგან გამოჩორკნილი ხანჯლებიდან, ქვის ეჩოღან და სპილოს ძვლის სამკაბა ჩქიფიდან ვიდრე თხელი და ღრეკადი სპილენძისაგან დამზადებულ, ხერხივით დაკბილულ გრძელ ხმლებამდე. ხელთ ეყრათ ანტილოპის რქებივით დატოტვილი ყაშები. საბელს გამობმული ბებუთები, რკინის სამკუთხედები, კომბლები და მახათები. ბამბოტელ ეთიოპელებს მოწაშლული პატარა იარაღები დაემალათ თმებში. ზოგი ქვებით დატენილ ტომარებს მოათრევდა. ხელცარიელები კბილთა ღრქენით მოემართებოდნენ.

იღვა ერთი ალიაქოთი. ზომალდებივით კუპრით გათითხნილი ღურკანი აქლემები ძირს ისროდნენ დედაკაცებს, რომელთაც ბავშვები ჰყავდათ ატატებული. გოდრებიდან ხორაგი ცვიოდა. სპა ფეხით ჯაგუნავდა ქვამარილის ნატეხებს, აშიფიან ტომსიკებს, დამპალ ინდინაზურმას, კაკალს. ზოგს ტილებდასეულ მკერდზე წვრილი ზონრით ეკიდა პატისიანი ქვა, ფასდაუდებელი ზღაპრული თვალი, მთელ სამეფოს რომ იყიდის, სატრაპები რომ ეძიებენ, ისეთი. უმრავლესობამ არც კი იცოდა, რა სურდა. ატაცებულნი იყვნენ დინობის წადილი ამოძრავებდათ. მომთაბარეთ ქალაქი არასდროს ენახათ და გალავნის ჩრდილმა დააშინა ისინი.

ყელი მთლად დაფარული იყო ხალხით. ამ უშველებელ სიყრცენი გაფანტული კარვები წარღვნის დროს მოტივტივე ქოხება ჰგვანდნენ. კარვები აღწევდნენ ბელლარის ორივე კიდეში თანაპირად განლაგებულ დანარჩენ ბარბაროსებამდე, რომელნიც რკინის ჯაჭვ-ჯავშნით ელავდნენ.

ბარბაროსთა დანახვაზე კართაგენელები დაფრთხნენ და ჯერ ხეირიანად ვერ გამორკვეულიყვნენ, რომ თვალი მოჰკრეს პირდაპირ მათკენ მომავალ ურჩხულის მსგავს ნაგებობებს. ეს იყო ტვიროსის

ქალაქთა საალყო მანქანები. გამოჩნდა ანძები, უღლები, ბაკირა, მუხლები, ბულაურები და თორნი, მოიმართებოდა სამოცი სამალი, ოთხმოცი „კანჯარი“, ოცდაათი „კირჩხიბი“, ორმოცდაათი ტოლენონი, თორმეტი ურნალი და სამი უზარმაზარი ფილაკვანი, რომლებიც თხუთმეტტალანტიან უშველებელ ლოდებს ტყორცნიდნენ. ბარბაროსები ფილაკვანების ღერძს ჩაბლაუჭებოდნენ, უბიძგებდნენ და ყოველ ნაბიჯზე ირყეოდნენ. ასე მიაღწიეს გალავანს.

მაგრამ რამდენიმე დღე გავიდა ალყის სამზადისში. დამარცხებანაწვინევე როქის სპას არ სურდა უშედეგო შეტაკება. არც ერთი მხარე არ ჩქარობდა, იცოდნენ, რომ გაჩაღდებოდა სისხლისმღვრელი ბრძოლა, რომელიც გამარჯვებას ან სრულ განადგურებას მოიტანდა.

კართაგენს კარგა ხანს შეეძლო გამკლავება. მისი ფართო გალავანი ისე იყო დაკუთხული, რომ დიდ უპირატესობას ქმნიდა იერიშის მოსაგერიებლად.

კატაკომბების მხარეს კედლის ნაწილი ჩამონგრეულიყო. გალავნის ნაპრალებში მოჩანდა ბნელ ღამეებში მალქის საროსკიპოებში მბეუტავი სინათლე. ზოგან ჯარგვლები სანგრების სიმაღლეს ასცილებოდა. აქ ცხოვრობდნენ თავიანთ ახალშერთულ ქმრებთან შათოს მიერ გაძევებული ქალები. ისევ რომ იხილეს ისინი, დააცთ გული საგულეს აღარ ჰქონდათ; შორიდან თავსაფარს უქნევდნენ, მიდიოდნენ და დაბზარული გალავნიდან სიბნელეში ესაუბრებოდნენ მებრძოლებს. ერთ მშვენიერ დილას დიდმა საბჭომ შეიტყო, რომ ყველა დიაცი გაქცეულიყო. ზოგი დაშორიშორებულ ლოდებს შორის გამძვრალიყო, უფრო გაბედულნი თოკით დაშვებულყვნენ.

ბოლოს და ბოლოს სპენდიუსმა გადაწყვიტა შეესრულებინა თავისი განზარხვა.

ომი აბრკოლებდა, მიზანს აშორებდა მას. კართაგენის სიახლოვეს რომ აღმოჩნდა ისევ, მოეჩვენა თითქოს ქალაქის მკვადრნი ზედებოდნენ მის ზრახვებს. ბელართან გუშაგთა რიცხვმა იკლო, ხალხი არ კმაროდა გალავნის დასაცავად.

მონაყოფილი რამდენიმე დღეს ვარჯიშობდა, ისარს სტყორცნიდა ტბაში მოცურავე ფლაშინგოებს. ერთ მთვარიან ღამეს შათოს სთხოვა — შუალამეზე ფიჩხით დიდი კოცონი ააბრიალე და მებრძოლებს ღრიანცელი აატეხინეო. თავად კი ზარქსასი წაიყოლია და ყურის ნაპირს გაუყვა ტუნისის მხარეს.

უკანასკნელ თაღებს რომ გაუსწორდნენ, ბელარისკენ ქნეს

პირი. გაშლილი ადგილი იყო. ხოხვით მიაღწიეს სვეტების კვარცხლებეს.

ბაქანზე გუშაგები მშვიდად სცემდნენ ბოლოს.

უეცრად ალი ავირდა და ბუკის ჰმა გაისმა. სარანგებმა იფიქრეს — შემოგვიტიესო, და კართაგენის მხარეს გაექანნენ.

ერთი მათგანი დარჩა. ცის ფონზე შავად მოჩანდა იგი. მთვარე უქუქს სცემდა გუშაგს და მისი უშველებელი ლანდი მოძრავი ობელისკივით გაწოლილიყო ველზე.

შეიცადეს, ვიდრე მათ გაუსწორდებოდა გუშაგი. ზარქასამა შურდული მოიმარჯვა. სიფრთხილისა თუ სისასტიკის გამო შეაჩერა სპენდიუსმა.

— არა, შურდული გაიზუზუნებს! დამაცა!

შემდეგ სპენდიუსმა მთელი ძალით მოზიდა მშვილდი, მარცხენა ფეხის ცერს მიაბჯინა მისი ბოლო, ნიშნში ამოიღო და ისარი გაფრინდა.

კაცი არ წაქცეულა, გაუჩინარდა.

— რომ დაჭრილიყო, შევიტყობდით! — თქვა სპენდიუსმა. ბაგირით ზევით აცოცდა, აღრინდებურად ჰოკს იშველიებდა. ცხედართან ავიდა და თოკი ჩამოუშვა. ბალეარელმა საბელს წერაქვი და საბეგველა გამოაბა, თვითონ კი უკან დაბრუნდა.

მიწყდა ანდარა. ჩაჩუმდა ყველაფერი. სპენდიუსმა ერთი ფილა ასწია, წყალში შევიდა და კვლავ ჩამოსწია ფილა. მერმე მანძილი გამოთვალა ნაბიჯებით და მიაღწია იმ ადგილს, სადაც ირიბი ნაპრალი შენიშნა. გათენებამდე სამ საათს გამალებით მუშაობდა. ზედა ფილების ჰუჭურუტანებიდან ითქვამდა სულს. შემფოთებულს ბარე ოცჯერ მოუჩვენა, ვკვდებიო. ბოლოს გრუხუნნი გაისმა, ვეება ლოდი მოსწყდა ქვედა თალს და დაბლა დაეშვა. უეცრად ჩანჩქერი, მთელი მდინარე ჩამოიქცა ზეციდან ბარად. შუაში გადახსნილა ბელდარი იცლებოდა. ეს კართაგენელთა დასამარებას და ბარბაროსთა გამარჯვებას მოასწავებდა.

ძილგამკრთალი კართაგენელები იმავე წამს გამოეფინნენ გალავანზე, სახლის ბანებსა და ტაძრის სახურავებზე. ბარბაროსები ჩოჩოლებდნენ და გაკიოდნენ; გახელებული მეომრები დაცუნდრუკობდნენ უზარმაზარი წყალვარდნილის ირგვლივ და გალადებულეები თავს ისველებდნენ წყალში.

ბელლარის თავზე კაცი გამოჩნდა, რუხი ტუნიკა შემოჰტლეთო-

და ტანზე. ღონიჭი შემოიყარა, გადმოიხარა და ძირს ჩამოიხედა, თითქოს აოცებდა თავისი ნამოქმედარი.

შემდეგ გაიჭვიმა, თვალი მიმოავლო ცისკიდურს. მისი ამაყი მზერა ამბობდა, ესე ყოველი მე მეკუთვნიშო. ბარბაროსებმა ტაში შეაგებეს. კართაგენელი გამოერკვნენ, როგორც იქნა. მიხვდნენ — რა უბედურებაც სჭირდათ და სასოწარკვეთილნი აზმუვლდნენ. კაცი ბელარის ერთი კიდიდან მეორეში გარბოდა. სიამაყით თავბრუდახვეულ სპენდიუსს ოლიმპიურ თამაშობებზე გამარჯვებულ მოჭირითესავით მალლა აღეპყრო ხელები.

თავი მეცამეტი

მოდმი

ბარბაროსებს სანგრები არ სჭიროდათ აფრიკის მხარეს, რადგან სამხრეთი მათ ეკუთვნოდათ. გალავანთან მისვლა რომ გაადვილებოდათ, თხრილის გაყოლებით მოშალეს ყორე. მათომ დიდ ნახევარწრეებად დაყო ლაშქარი, რათა კართაგენს ადვილად შემორტყმოდა გარს. წინ ჰოპლიტები ჩააყენა, მათ უკან — მეშურდულენი და მხედრები; ამათ მოჰყვებოდა ადალი, ეტლები, ცხენები. გოდლებიდან სამასიოდე ნაბიჯზე საომარი მანქანები აღმართულიყო.

საუკუნეთა მანძილზე უთავბოლოდ იცვლებოდა მათი სახელები, მაგრამ ძირითადად ორ რიგად იყოფოდა ეს მანქანები. ერთი წყება შურდულის ყაიდაზე იყო მოწყობილი, მეორე — მშვილდივით ისროდა ისარს.

პირველთაგან ფილაკვანი ოთხკუთხა ჩარჩოს ჰგავდა. ორ შვეულ ბიჯზე ერთი განივი კოჭი მაგრდებოდა. გარედან ბაგირებიანი ცილინდრი აკავებდა უშველებელ რვილს, რომელსაც ლოდების გა-

სატყორცი ღარღანა ჰქონდა; ფსკერზე დაძახული ძაფის მურგა იყო. ბაგის რომ მოაღუნებდნენ, ცილინდრი მალე იწევდა და ძელს ეხეთქებოდა. ძელი შეინჯდრეოდა და მეტი ძალით ამოქმედდებოდა.

მეორე რიგის მანქანები უფრო რთული მოწყობილობისა იყო. მომცრო სარზე შუა ნაწილით გარდიგარდმო დაემაგრებინათ სოლი, აქვე თავდებოდა მართი კუთხით მოხვეული ღარი. ძელს ორივე ბოლოში შეთელილი ძუით დატენილი ორი ხუფი ჰქონდა. ორ დირეს გამობმული იყო საბელი, რომელიც ღარის ბოლოში მოთავსებულ ბრინჯაოს ფირფიტამდე ეშვებოდა. ზამბარის დახმარებით ფირფიტა დაიძვროდა, ღარში გასრიალდებოდა და ისრებს უბიძგებდა.

ფილაკვებებს კანჯარსაც უწოდებდნენ, რადგან მეომრებს იგი აგონებდა ვარეულ ვირს, ტლინკით რომ ისვრის ქვებს. ისრის სატყორცნ მანქანებს ღრიანკალადაც ნათლავდნენ, ვინაიდან ფირფიტას გამობმული ჰქონდა მარწუხი, რომელიც მუშტის დარტყმით ძირს ენარცხებოდა და ზამბარას ამოძრავებდა.

ამ რთულ მანქანათა გასამართავად გაწაფული ხელი იყო საჭირო. ხე-ტყე მაგარი ჭიშისა უნდა შეერჩიათ; თითბრის დაკბილული ბორბლების ჩამოცმა შეიძლებოდა აზარმაცით, კოკონაქით, ოწინარითა და კბილანათი. მკვიდრი ღერძი სროლის მიმართულებას წარმართავდა, ცილინდრი მანქანის გადასადგილებლად იყო საჭირო. უზარმაზარი მანქანები ნაწილ-ნაწილ მოათრიეს და მტრის პირისპირა ააწყვეს.

სპენდიუსმა სამი დიდი ფილაკვანი სამ მთავარ კუთხეში განალაგა: ყოველი კარიბჭის წინ ურნალი აღმართა, ყოველ კოშკთან — ბირთვისატყორცი მანქანა: მათ უკან სამალები დატრიალებდნენ. გარემოცულთა ცეცხლისაგან უნდა დაეზღვიათ მანქანები, უნდა შემოველოთ გალავნისაგან გამთიშველი ხანდაკი.

პოიტანეს ნორჩი ღერწმისაგან მოღობილი ჩელტები და მუხის მორკალული რტოები, რომლებიც სამ ბორბალზე მოგრიალე უშველებელ ფარებს ჰგვანდნენ. ნელლი ტყავით გადახურულ და შიგნიდან წყალმცენარეებით მოგებულ ქოხებს შეკვთარებოდნენ მუშაკები. ფილაკვნებსა და ღრიანკალებს იცავდა ბაწრით მოწნული ჩარდახი; თოკები ძმრით გაეჟღინათ, რომ ცეცხლი არ მოჰკიდებოდა. დედა-

კაცები და ბაღლები ქვებს აგროვებდნენ, რიყეზე ხელით თხროდნენ ნიწას და ნებრძოლებთან ეზიდებოდნენ.

არც კართაგენელი იყვნენ გულხელდაკრეფილნი.

ჰამილკარმა სასწრაფოდ დააშოშმინა მოსახლეობა, განაცხადა — ბაკებში ას ოცდასამი დღის სამყოფი წყალი მაქვს მოკავებულყო. ამ ამბავმა, ჰამილკარის მათთან ყოფნამ და ზაიმფის დაბრუნებამ იმედით აღაფრთოვანა ქალაქის მოსახლეობა. კართაგენმა სული მოითქვა. ქანაანელთა მოდგმას ვინც არ ეკუთვნოდა, მათაც კი გაღვივდნენ სხვების აღტაცება.

მონები შეაიარაღეს, ზარადხანა მთლად დაცალეს; ყოველ კაცს თავისი ადგილი და საქმე მიუჩინეს. გადმოხვეწილ ბარბაროსთაგანათას ორასი ხიზანი გადარჩა. სუფეტმა მათ ყველას მეთაურობა უბოძა. ხუროები, მეაბჯრენი, ნალბანდები და ოქრომჭედლები მანქანებს მიუყენეს. რომთან დაზავების მიუხედავად, კართაგენელებს რამდენიმე საომარი მანქანა შემორჩენოდათ. გულდაგულ შეაკეთეს ისინი. პუნიელებს საქმის კარგი გაძლოლა მოსდგამდათ.

ჩრდილოეთისა და აღმოსავლეთის მხარეს ზღვა და ყურე ერტყმოდა კართაგენელებს, ეს უბანი მიუდგომელი იყო. ბარბაროსებისკენ მიქცეულ გალავანზე აზიდეს მორები, წისკვილის დოლაბები, გოგორდით სავსე ჯამები, ზეთით შეპირთავებული კარდლები და გამართეს ღუმელები. კოშკის თავანზე ქვები დაახვავეს, ზღუდის სიახლოვეს რაც კი სახლები იყო, ქვიშით ამოავსეს, რომ გაეფართოებინათ და გაემტკიცებინათ გალავანი.

ამ სამზადისის შემყურე ბარბაროსები გაღიზიანდნენ. სურდათ, მალე შებრძოლებოდნენ მტერს, მაგრამ ფილაკენები მათ ისე დაეტვირთათ, რომ ხელნა გატყდა და იერიში გადაიდო.

ბოლოს შაბარის თვის მეცამეტე დღეს, მზის ამოსვლის ჟამს, ქამონის ტაძრის ბქეზე დარტყმა გაისმა.

სამოცდათხუთმეტი მეომარი ეზიდებოდა უშველებელ მორზე ამოდებულ ბაგირებს. ძელი ბოლოვდებოდა თითბრის ვერძის ვეებათავით, იგი ჯაჭვებით განივად ჩამოეკიდათ ღერძზე. ძელს ხარის ტყავი ჰქონდა შემოხვეული, აქა-იქ რკინით იყო შემოსალტული. სიმსხოთი სამჯერ აღემატებოდა ადამიანის ტანს. ასოცწყურთიან მორს უამრავი შიშველი მკლავი უბიძგებდა და მერმე უკან აბრუნებდა; იგი წინ და უკან იწევდა და ტორტმანებდა.

სხვა კარიბჭეებთან აღმართული ურნალებიც ამოქმედდნენ.

შებლანების ლავგარდანებს შორის დაცხრილულ რგოლებში მოჩანდა საფეხურებზე ამავეალი ხალხი. ოწინარებმა და ხუფებმა გაიხრქიალა, ბაწრისაგან მოწნული ჩარდახი ჩამოეშვა, უეცრად ქვებისა და ისრების ნაკადი დაიძრა, გაფანტულმა მეშურდულეებმა მოკურცხლეს. ზოგნი სანგართან მიიჭრნენ, ფარს უკან მალავდნენ კუპრიან ქოთნებს და შემდეგ ხელის მოქნევით შორს ისროდნენ. ბირთვი, ცეცხლი თუ ისარი სეტყეასავით გადაეველო წინა რიგებს, მრუდი შემოხაზა და ზღუდის იქით დაეცა. გალავანზე აიზიდა საანძე ამწეები. მათგან ჩამოეშვა უშველებელი მარწუხები, რომლებიც შიგნიდან ორი დაკბილული ნახევარწრით მთავრდებოდა. მარწუხები ჩაეჭიდნენ ურნალებს. მეომრები შორს ჩაბლაუჭებოდნენ და უკან ექაჩებოდნენ; კართაგენელები მალა აწევას ცდილობდნენ და ამ კილილმა სალამომდე გასტანა.

მეორე დღეს, როცა როქის სპა შეტევას შეუდგა, მთელი გალავანი ბამბის ქულებით, ტილოთი და ბალიშებით მოგებული აღმოჩნდა. ქონგურები ქილოფით ამოეგმანათ. ყორეზე, ამწეებს შორის, მოჩანდა ფიწალთა წყება და ჯოხზე მიმაგრებული ფიცრები. დაიწყო გაათრებული თავდაცვა.

ბაგირგამომბული ძელები რიგრიგობით ეცემოდა ურნალს და კვლავ მალა იწევდა. საბრძოლო მანქანათაგან განატყორცნი კაუჭები სახურავს აცლიდნენ ქოხებს. კოშკებიდან ცვიოდა ღორღი და რიყის ქვა.

ურნალებმა შეტეხეს ქამონის და ტაგასტის ტაძართა ბქენი. კართაგენელებს შიგნიდან ისე ჩაეხორგათ ტაძრები, რომ შელეწილი კარიბჭეები არ იღებოდა და უწინდებურად იყო აღმართული.

გალავანს ბურღი მიუყენეს, რათა ბზარები გაეფართოებინათ და მიწასთან გაესწორებინათ კედლები. მანქანებს კარგად უძლოდნენ ჯგუფებად დანაწილებული მებრძოლები, გათენებიდან დალამებამდე განუწყვეტლივ მოძრაობდნენ საქსოვი დაზგის მოსაწყენი სიზუსტით.

სპენდიუსი დაულალავად მართავდა მანქანებს, თვითონ კიმავედა ბაგირს. ძაბვა და სრიალი რომ თანაბარი ყოფილიყო, თოკს ქაჩავდა ორივე მხრიდან, რიგრიგობით ურტყამდნენ პალოს მარცხნივ და მარჯვნივ, ვიდრე ორივე ბოლო ერთგვარ ბგერას არ გამოსცემდა. სპენდიუსი ძვრებოდა ხარისხებზე, ფეხის წვერით ნელ-ნელა უკაკუნებდა, შემდეგ დააყურებდა მემუსიკესავით, თითქოს ქნარს აწყობდა-

ფალაკვანის რვილი აიწეოდა და ზამბარას შეარხევდა; ღერძი შეირ-
ყეოდა. ქვები სხივებივით გაღმოეშვებოდა და ისრები ნაკადული-
ვით მოჩქეფდა. სპენდიუსი მოიკაკეებოდა ხოლმე და ხელებს გაწ-
ლიდა, თითქოს სურდა — თავადაც გაფრენილიყო.

მეომრები ალტაცებული იყვნენ მისი სიმკვირცხლით და ყვე-
ლაფერს უგონებდნენ. გალაღებული ბარბაროსები მუშაობდნენ, თან
ლაყობდნენ, ათასგვარ სახუმარო სახელს არქმევდნენ მანქანებს.
ურნალის ჩასაჭერ ტყეც „მგელი“, ხარისებს კი „ვაზის ტალავერი“
შეარქვეს. თავიანთ თავს „კრავებს“ უწოდებდნენ, მევენახეები
ვართ და რთველი გვაქვსო. „კანჯართ“ ქვებით ამარაგებდნენ და
აქეზებდნენ; „წამო, ჩაწიხლე ისინიო“ „ღრიანკალთ“ მიმართავდნენ:
„შიგ გულში დაგესლეო!“ ეს უკბილო ენამახვილობა ამხნევებდა
მებრძოლთ.

მაგრამ მანქანებმა ზღუდე ვერ მოშალეს, მხოლოდ ზედა ნაწილი
ააცალეს, რადგან ორი კედელი შუაში მიწით იყო ამოვსებული, გა-
რემოცულნი იმავე წამს აღადგენდნენ ხოლმე დაზიანებულ ადგილს.
მათომ ქვითკირის კოშკებივით მაღალი ძელის გოდლების აგება
ბრძანა. თხრილში ჩაყარეს მიწის ბელტები, სარები, კაჭარი და ეტ-
ლები თავის ბორბლებიანად, რათა საჩქაროდ ამოევსოთ იგი. ვიდ-
რე თხრილი გასწორდებოდა, ბარბაროსთა ბრბო დაიძრა ველზე და
ბობოქარ ზღვასავით მოასკდა გალავნის ძირს.

მოზიდეს გადმოსაკიდებელი თუ ასაყუდებელი კიბეები და სამ-
ბუკები. ეს იყო ორი ლატინიდან დაშვებული ბამბუკის ჭოკები, რომ-
ლებზედაც მოძრავი ხიდი იყო გადებული. ურიცხვი ბიჯგი მიაყუდეს
გალავანს; როქის მქომრებმა იარაღი მოიმარჯვეს და ერთმანეთს
გადაბაწრულები თითოთითოდ აცოცდნენ მაღლა; ზღუდის ორ მე-
სამედს გასცდნენ, მაგრამ არც ერთი კართაგენელი არ გამოჩენი-
ლა. უეცრად ქონგურებმა ურჩხულის ხახასავით გადმოაფრქვიეს
ცეცხლი და კვამლი. მაღლიდან ჩამოცვენილი ქვიშა ბეგთარის ჭუ-
ჭრუტანებში ატანდა; ნავთმა გაუღინთა სამოსელი. გამდნარი ტყვია
ეშხეფებოდა ჩაჩქნებს, სხეულს უდაღავდა მებრძოლებს. ნაპერწკ-
ლების წვიმამ სახე დაუწინწკლა ბარბაროსებს. თვალდავსე-
ბულთა უპეები თითქოს ტიროდნენ ნუშისოდენა ცრემლით. ზე-
თით გადაყვითლებულებს თმებზე ედებოდათ ალი, საცოდავები
გარბოდნენ და სხვებს უკიდებდნენ ცეცხლს. სისხლით გალუმპულ
ლაბადას ესროდნენ მათ სახეში, ცეცხლს უნელებდნენ. ზოგი დაქ-

რილი არ იყო, მაგრამ იდგა უძრავად სარივით ჩასობილი, პირი დაელო და ხელები გაეჩაჩხა.

ბარბაროსები რამდენიმე დღეს ზედიზედ უტევდნენ. თავისი ძალითა და მამაცობით დაიმედებული როქის სპა გამარჯვებას მოულოდა.

ხანდახან ერთი მებრძოლი მხარზე შეადგებოდა მეორეს, პალოს ჩაასობდა გალავნის ქვებს შუა, ზედ შედგებოდა, ასობდა მეორეს, მესამეს და მალა ძვრებოდა. ქონგურების ძგიდე იფარავდა მეომრებს, ზევით მიცოცავდნენ, მაგრამ ბოლოს თავქვე ცვიოდნენ. ღრმე თხრილი პირამდე აივსო. ცოცხალთა ფერხითთ ეყარნენ გვაშებსა და მომაკვდავებში არეული დაჭრილები. ნაწლავებსა, დათხეულ ტვინსა და სისხლის ტბორებს შორის შავ ლაქებად ჩანდა შერუჯული სხეულები. გადახრუჯული ვენახის კიგოებივით აღმართულიყო ცხედართა გროვიდან გამოჩენილი ხელ-ფეხი.

კიბებმა არ იკმარა და ტოლენონებს მიმართეს. ტოლენონი იყო უზარმაზარი მორი, გარდიგარდმო დასობილი მეორე ძელზე; ბოლოში დამაგრებული ჰქონდა ოთხკუთხა კალათი, რომელშიც ოცდაათი ქვეითი თავსდებოდა თავის საჭურვლიანად.

მათო პირველ რიგში აპირებდა ჩაჯდომას, მაგრამ სპენდიუსმა შეაჩერა.

მეომრები გადაიხარნენ ოწინარზე. უშველებელი მორი წამოიწია, გაიშალა, შვეულად აღიმართა, შემდეგ ზედმეტი სიმძიმისაგან ვეებერთელა ლერწამივით გაიდრია. კალათში კისრებამდე ჩაფლული მეომრები მიიყუენენ, მათი ჩაჩქნის ღიჯები მოჩანდა მხოლოდ. მორმა ოცდაათი წყრთის სიმაღლეზე აიწია ჰაერში, რამდენჯერმე გადაიზნიქა აქეთ-იქით და დაბლა დეშვა; გოლიათივით თითქოს ხელისგულზე შეისვა ქონდრის კაცთა მთელი რაზმი, ასწია ზელი და გალავანზე შემოდო კალათი. მებრძოლები გადმოხტნენ, ბრბოში გადაეშენენ და აღარც მობრუნებულან უკან.

სხვა ტოლენონებიც სასწრაფოდ გამართეს. მაგრამ ქალაქის ასაღებად ასი ამდენი თუ იკმარებდა მხოლოდ. დაუზოგავად ხმარობდნენ მათ; კალათში სხდებოდნენ ეთიოპელი მშვილდოსნები, შემდეგ, როცა ბაგირს მოზიდავდნენ და კალათი ჰაერში გადმოეკიდებოდა, მოწამლულ ისრებს ისროდნენ. ორმოცდაათი ტოლენონი გალავნის ქონგურებს გადამხობოდა, უზარმაზარი ქორებივით შესე-

ოდა ქალაქს. ზანგები ხარხარებდნენ საშინელი წამებითა და კრუნ-
ჩხვებით მომაკვდავ გუშაგათა დანახვაზე.

ჰამილკარმა მეციხოვნეებს ქვეითები მიაშველა. საწამლავისაგან
დასაცავად დილდილაობით ბალახების წვეს ასმევდნენ მათ. ერთ-
ხელ, კარგად რომ ჩამოლამდა, საბარგო ხომალდებსა და ტივებზე
შესხა რჩეული მეომრები, ნავთსაყუდლიდან მარჯვნივ გაემართა და
ტენიაში გადასხა ჯარი, შემდეგ ბარბაროსთა წინა რიგებისკენ და-
იძრნენ კართაგენელები და გვერდიდან დაესხნენ მტერს. საშინელი
ხოცვა-ჟლეტა ატყდა. ღამით გალავნიდან თოკით ეშვებოდნენ პუ-
ნიკელი მოლაშქრეები, ხელში ჩირაღდნები ეჭირათ; წვავენენ ბარ-
ბაროსთა მანქანებს და კვლავ ზევით მიცოცავდნენ.

მათო ბრლდვინავდა. ყოველგვარი წინააღმდეგობა ამძვინვარებ-
და მას. ოცნებებში უხმობდა სალამბოს. მერმე ელოდა. ქალი არ ჩან-
და. ეს ამბავი მათოს ახალ მუხანათობად ეჩვენებოდა. ამიერიდან შე-
იძულა ჰამილკარის ასული. ჰადმე მის ცხედარს რომ წასწყდომოდა,
თვალს მოარიდებდა, ალბათ. მათომ წინა რიგები გააძლიერა, ყორის
პირას ფიწოები ჩაასობინა, მახეები მიმალა მიწაში; ლიბიელთ უბრ-
ძანა — მთელი ტყე მოზიდეთ, ისეთი ცეცხლი უნდა დავაგუზგუზო,
რომ მელიის სოროსავით ამოიბუგოს კართაგენიო.

სპენდიუსმა დაიჟინა — გარემოცვა ჯობსო. შიშისმგვრელ მან-
ქანებს იგონებდა, კაციშვილს რომ არასოდეს არ გაუმართავს, ისეთს.

ნახევარკუნძულის ყელზე დაბანაკებულ დანარჩენ ბარბარო-
სებს აოცებდათ მეწინავეთა სიზანტე და ბუზღუნებდნენ. მაშინ წინ
მიუშვეს ისინი.

როქის მეომრები დანებითა და ლახვარებით ხელში გამოქან-
დნენ და ბჭეს შეუტიეს. მაგრამ ნახევრად შიმვლები იყვნენ, ადვი-
ლად იჭრებოდნენ და კართაგენელებმა უწყალოდ ჟლიტეს ისინი.
ბარბაროსებს უხაროდათ თანამებრძოლთა დაღუპვა, რადგან ნადავ-
ლის მოცილე ნაკლები ეყოლებოდათ. ამას მოჰყვა დავა, ერთმანეთ-
თან შებრძოლება. ნათესები გავერანებული იყო, ამიტომ ერთმა-
ნეთს სტაცებდნენ საკმელს; სულით დაეცნენ, მრავალი ურდო დაი-
ქსაქსა, თავის გზას ეწია, მაგრამ სპა იმდენი იყო, რომ არც დამჩ-
ნევია ეს დანაკლისი.

გულდინჯმა მებრძოლებმა სანგრების გათხრა სცადეს, მაგრამ
ფხვიერი ნიადაგი ჩამოშვავდა. სხვა ადგილას იწყეს თხრა. ჰამილ-
კარი ყურთან მიიტანდა ბრინჯაოს ფარს, წინასწარ იგებდა მათ მი-

მართულებას და ათხრევიანებდა სანგრებს იმ გზების ქვეშ, სადაც ბარბაროსთა ხის კოშკებს უნდა გაეგლო. მეომრები როგორც კი დაიძვროდნენ, იმ წამსვე ორმოში ცვიოდნენ.

ბოლოს ყველა მიხვდა, რომ ქალაქი შეუვალი იყო, ვიდრე ვალავნის სისწორეზე არ აღმართავდნენ მიწაყრილს; იგი ბარბაროსებს საშუალებას მისცემდა იმავე სიმაღლეზე შებრძოლებოდნენ გარემოცულთ. მიწაყრილი ფილებით უნდა მოეგოთ, რომ მანქანა აეგორებინათ ზედ. მაშინ კი ველარ შეძლებდა კართაგენი გამკლავებას.

უწყლოდ გაუჭირდა ქალაქს. ალყის დასაწყისში თუ ორი კეზიტაპი ღირდა კოკა წყალი, ახლა ვერცხლის სიკლად ფასობდა. ხორცისა და პურის მარაგმაც იკლო. დამშვივის ეშინოდათ. მუქთამჟამელებზე იწყეს ლაპარაკი და ამან ყველა შეაშფოთა.

ქაშონის მოედნიდან მეღქარტის ტაძრამდე ქუჩები გვამებს დაეფარა. ზაფხულის მიწურული იყო და შავი ხარბუხები გულს უწყალებდნენ მებრძოლთ. მოხუცებს დაქრილები გადაჰყავდათ; ღვთისმომშიშებმა სადღაც შორს, ბრძოლაში დაცემული სახლიკაცები და მოყვასები დაიტირეს ისე, რომ მიცვალებული თვალითაც არ უნახავთ. ცვილისაგან გამოძერწილი, თმებიანი და სამოსიანი ქანდაკებები გარდიგარდმო გაეწვინათ კარის ღირეზე. ირგვლივ აბრიალებულ კელაპტართაგან გამოცემული სითბო აღლობდა გამოსახულებებს, საღებავი მხრებზე წურწურით ჩამოსდიოდათ; მათ გვერდით ცრემლი სდიოდათ დაწვებზე ცოცხალთ, რომელნიც ზარის საგალობლებს ასრულებდნენ. კარში ხალხი დაძრწოდა, შეიარაღებული რაზმები დაიარებოდნენ; მეთაურები ბრძანებებს გაყვიროდნენ, განუწყვეტლივ ისმოდა ურნალის გრუხუნი. იგი ზღუდეს უტევდა.

ჰაერი შეიხუთა. მიცვალებულნი სივდებოდნენ და აღარ ეტეოდნენ ლუსკუმაში. შუა ეზოში წვავდნენ მათ. ალს გასაქანი არა ჰქონდა, ახლომანლო სახლების კედლებს ედებოდა და ცეცხლის გრძელი ენები არტერიიდან ამოხეთქილი სისხლივით ავარდებოდა ხოლმე სახლებიდან. მოლოქი დაეუფლა კართაგენს, სანგრებს გადაეფოფრა, ქუჩებს დაერია, ნთქაედა ყველაფერს, ლეშსაც კი.

გზაჯვარედინებზე იდგნენ კაცები, რომელთაც უიმედობის ნიშნად ქუჩა-ქუჩა მოგროვილი ძონძებისაგან შეკოწიწებული მოსასხამი ესხათ. ისინი უხუცესების ძვირის ხსენებაში იყვნენ, ბრაზობდნენ

ჰამილკარზე, სრულ განადგურებას უწინასწარმეტყველებდნენ ხალხს, აგულიანებდნენ — ნურაფრის რიდი ნუ გაქვთ, ყველაფერი დაახვით და დააქციეთო. სხვებზე საშიში იყვნენ ლენცოფანაჰამნი. სიშლეგ რომ წამოუვლიდათ, თავი მძვინვარე მხეცებად მიაჩნდათ, გამვლე-გამომვლელს ზედ ახტებოდნენ, მათ გაგლეჯას ლამობდნენ. გაბელებულებს ამბოხი ერთყა გარს, ვისლა ახსოვდა კართაგენის დაცვა. სუფეტმა ხალხის გადაბირება განიზრახა დაქრთამვით.

ღმერთების მფარველობა რომ არ მოჰკლებოდა კართაგენს, ნათი კერპები ჯაჭვებით დაბორკეს; პატეკებს შავი რიდეები შემოახვიეს, ბეწვი დააგეს საკურთხეველზე. ცდილობდნენ შური აღეძრათ, წყე-ქეზებინათ ამაყი ბაალები. მათ ყურში ჩაჰლიღინებდნენ: „ნუთუ თავს დააჯაბინებთ?! ეგებ უძლიერესნი არიან სხვანი? გვიჩვენე შენი ძალა! დაგვიფარე, წაგვაღეძი, რომ სხვა ხალხმა ვერ დაგვაყვედრო — რა იქნენ თქვენი ღმერთებიო!“

განუწყვეტელი ვარამი გულს უღრღნიდა ქურუმთა დასს. განსაკუთრებით დაშინდნენ რაბეთნას ქურუმები, რადგან ზაიმფის დაბრუნებამ ვერ იხსნა ერი. ისინი ციხე-სიმაგრესავით შეუღწეველ მესამე პალატაში ჩაიკეტნენ. მხოლოდ ერთი მათგანი, ქურუმთუხუცესი შაჰაბარიმი ბედავდა გამოჩენას.

იგი სალამბოსთან მიდიოდა, ღუმდა, თვალს თვალში გაუყრიდა ასულს და ესაუბრებოდა. მისი საყვედურები ადრინდელზე უფრო სასტიკი იყო, უფრო გამეტებით ტუქსავდა ასულს.

ქურუმი საოცარ წინააღმდეგობაში ვარდებოდა. ვერ ეპატიებინა სალამბოსათვის, მის რჩევას რომ დაუჯერა. შაჰაბარიმი ყველაფერს მიხვდა და კიდევ უფრო გაუცხოველდა შური თავისი უსუსურობის გამო. ქალს ბრალს დებდა — შენ ხარ ომის მიზეზი, მათო ზაიმფის დასაბრუნებლად შემოადგა ალყად კართაგენსო. კილავდა და დასცინოდა ბარბაროსს, რომელიც ისე გათავხედდა, რომ კართაგენის წმიდათაწმიდის დაპატრონება მოისურვა. სინამდვილეში ქურუმს სულ სხვა რამ ჰქონდა სათქმელი.

ამჯერად სალამბოს არ უჭირდა შაჰაბარიმთან ყოფნა; წუხილი ნეუმსუბუქდა და საოცარი სიმშვიდე დაეუფლა ქალს. მზერა აღარ გაურბოდა სადღაც, თვალეებში წმინდა ნათელი ჩაუდგა.

ამასობაში პითონი კვლავ დასნეულდა. სამაგიეროდ სალამბომ მოიკეთა. ბებერ ტანაჰს უხაროდა გველის ავადმყოფობა, დარწმუნებული იყო, რომ მასზე გადავიდა უფლისწულის სატიკივარი.

ერთ დილას ტანაქი ხარის ღვედებიანი სარეცლის უკან წაწყდა შეგრაგნილ პითონს. გველი მარმარილოსავით გაცივებულიყო და პატლები დასეოდა თავზე. მოახლის შეკივლებაზე სალამბო მოვიდა, სანდლის ქვინტით შეეხო გველს. მოხუცი გადია გააოცა მისმა გულცივობამ.

პამილკარის ასული ძველი გულმოდგინებით აღარ მარხულობდა. მთელ დღეებს ატარებდა უმაღლეს ტერასაზე. იდაყვებით ჩამოეყრდნობოდა მოაჯირს და სიერცეს გაჰყურებდა. ქალაქის ბოლოს აღმართული გალავნის ქონგურები დაკბილულ ტეხილებად გამოჩვენებულიყო ცაზე. კედლის გაყოლებით ჩარიგებულ გუშაგთა შუბები თავთავების არშიასავით გახდევდა გალავანს. შორს, კოშკებს შუა სალამბო ხედავდა ბარბაროსთა საომარ მზადებას. როცა ალყას შეაჩერებდნენ, ისიც კი შეეძლო გაერჩია, რას საქმიანობდნენ მეომრები. ბარბაროსები იარაღის შეკეთებით იყვნენ გართულნი, ქონით იხოხავდნენ თმებს, ზღვაში იბანდნენ სისხლიან ხელებს. კარვები დაკეცილი იყო. საკიდარი პირუტყვი იცოხნიდა. ნახევარწრეებად ჩაქრკრივებულ ეტლთა სოლები მთის ძირას დაგდებულ ვერცხლის ორღესულ მახვილებს ჰგავდა. შაჰაბარიმის ნათქვამი აგონდებოდა სალამბოს, ელოდა თავის დანიშნულს — ნარჰავასს. სიძულვილის მიუხედავად მაინც სურდა მათოს ნახვა. მთელ კართაგენში, აღბათ, ერთადერთს სალამბოს შეეძლო უშიშრად შელაპარაკებოდა მას.

მამა ხშირად ეწვეოდა ხოლმე ქალიშვილს პალატში. აქოშინებული ჩაჯდებოდა ბალიშებში და ნაზად უმზერდა ასულს, თითქოს მის ჰერეტაში ეძებდა შევებას მოღლილი სუფეტი. რამდენჯერმე გამოჰკითხა ქალს როქის სპის ბანაკში ყოფნის ამბავი. ჩაეძია — ვინემ ხომ არ შთაგაგონა წასვლაო. სალამბოს ეამაყებოდა, ზაიფი რომ იხსნა, და თავის გაქნევით ანიშნებდა — არაო.

მავრამ სუფეტი წარამარა მათოს უბრუნდებოდა ვითომდა სამხედრო საჭიროებისთვის. ვერ გაეგო, რაში დასჭირდა მის ასულს ამდენ ხანს კარაფში ყოფნა, რა მოხდა ამ დროის მანძილზე. სალამბოს გისკონი არ უხსენებია; სჯეროდა, რომ სიტყვას ძალა ჰქონდა და, თუ ვინმეს მოუთხოვობდა იმ წყევლა-კრულვას, ეშინოდა არ ამიხდესო. მათოს მოკვლის სურვილმა რომ გაუელვა, ისიც დაფარა; იფიქრა — დამძრახავენ, რომ არ ავისრულე წადილიო. თქვა, შალიშში ჯერ ცოფს ჰყრიდა, ბევრი იყვირა და მერმე ჩაიძინაო. მეტი არა-

ფერი გაუმხელია, დაირცხვინა თუ გულუბრყვილობის გამო დიდი მნიშვნელობა არ მიუნიჭებია ჭარისკაცის ხვევნა-ალერსისათვის. ყველაფერი, რაც კარავში მოხდა, უსიამოვნო სიზმარივით აწვა მის დადარდიანებულ და დამძიმებულ გულს. არც კი იცოდა — რანაირად, რა სიტყვებით გამოეხატა ყოველივე.

ერთ საღამოს, როცა მამა-შვილი ერთმანეთის პირდაპირ იჯდა, შემფოთებული ტანაჩი შემოვარდა, ეზოში მოხუცია, ბავშვი ახლავს და სუფეტის ნახვა სურსო.

ჰამილკარი გადაფითრდა.

— მომგვარე! — წამოიძახა სასწრაფოდ.

შემოვიდა იდიბალი. ჰამილკარის წინ ფერხთით არ განრთხმულა. ხელი ჩაეჭიდა თხის ტყავში გახვეული ბიჭისთვის.

— აი, ბატონო! ჩაიბარე!

სუფეტი და მონა პალატის კუთხეში განმარტოვდნენ.

ბიჭი შუა ოთახში იდგა, არ გაოცებულა. ყურადღებით შეათვალიერა ჰერი, ავეჯი, მეწამული ქსოვილის ნაკეცებში მიმოფანტული მარგალიტის შიბები და მისკენ დახრილი დიდებული ქალი.

ასე ათი წლის იქნებოდა. რომაული ხმლის უმადლესი არ იყო. თმები ჩრდილს ფენდა მის გამობურცულ შუბლს, თვალები სივრცეს ეძებდა თითქოს. თხელი ცხვირი ჰქონდა, ნესტოები უთრთოდა. მთელ მის არსებას რაღაც განუსაზღვრელი ნათელი ადგა, ისეთი, დიად საქმეთათვის დაბადებულთ რომ გამოარჩევს ხოლმე. თხის ტყაბუჭი შეიძრო, წელზე ფოცხვერის ტყავი ჰქონდა შემოხვეული, მტკრისაგან გადათეთრებული პაწია შიშველი ფეხებით გაბედულად დააბიჯებდა ფილებზე. უეჭველია, იგრძნო, რაღაც სერიოზული ამბავი რომ ხდებოდა; უძრავად იდგა, ცალი ხელი ზურგს უკან ამოედო, თავი დაეხარა და პირში ჩაეყო თითი.

ბოლოს ჰამილკარმა საღამბო მოიხმო და ხმადაბლა უთხრა:

— შენთან გყავდეს, გესმის! კაციშვილმა, შინაურებმაც კი არ უნდა შეიტყონ, რომ აქაა.

შემდეგ კარს უკან კვლავ ჩაეკითხა იდიბალს — ნამდვილად არავის შეუნიშნავხარო.

— არა! — უპასუხა მონამ, — ქუჩები დაცარიელებული იყო.

ომი გარეუბნებსაც გადასწვდა. იდიბალი შეძრწუნებულიყო ბატონიშვილის ბედის გამო, ვერ გაეკვლია, სად დაემალა; ნავით ნაპირ-ნაპირ გამოუცურავს, სამ დღეს ყურეში იმალებოდა თურმე,

ზღუდეს უთვალთვალებდა. ერთ საღამოს, როცა ქამონის მიდამოებში არავინ ჩანდა, მარღალ გადაუსერავს სრუტე, ზარდაზანასთან გაუნაპირებია. ნავთსაყუდელიც ცარიელი ყოფილა.

კართაგენელთათვის რომ გამოსვლა შეეშალათ, ბარბაროსებმა უზარმაზარი ტივი მიაყენეს ნავთსაყუდელს; ხის გოდლები აღმართეს, ამავე დროს მიწაყრილს ამაღლებდნენ.

კართაგენს გარეუბნებთან კავშირი გაუწყდა. აუტანელი შიმშილი დაიწყო.

დახოცეს ყველა ძაღლი, ჯორი, ყველა სახეღარი; ზედ მიაყოლეს სუფეტის მოყვანილი თხუთმეტი სპილო. მოლოქის ტაძრის ლომები უჭმელობით გაცოფდნენ, მონასტრის ფარეშები მიახლოებას ვერ ბედავდნენ. დაქრილი ბარბაროსები შეუყარეს მათ, შემდეგ შეუგდეს ჯერ კიდევ თბილი გვამები, მაგრამ ლომები ლეშს არ გაეკარნენ და ყველანი დაიხოცნენ. შებინდებისას ქალაქის მკვიდრნი დაძრწოდნენ ციხე-სიმაგრის ნანგრევებში, ქვებს შუა ამოწვერილ ბალახს და ყვავილებს კრეფდნენ და ღვინოში ხარშავდნენ. წყალზე მეტად ღვინო იაფობდა. კართაგენელები მტრის წინა რიგებში გააღწევდნენ, კარვებში ძვრებოდნენ და იპარავდნენ საკმელს. ბარბაროსები ისე იყვნენ გაოცებულნი, რომ ზოგჯერ არას ვნებდნენ და უკან უშვებდნენ მათ. ერთ მშვენიერ დღეს უხუცესებმა გადაწყვიტეს — ეშმუნის ცხენებიც დაეკლათ ფარულად. ისინი წმიდა ცხოველებად ითვლებოდნენ. ამ ულაყებს ქურუმები ოქრომკედს უწნავდნენ ფაფარში. მათი სიცოცხლე მზის წრებრუნვას ასახიერებდა, ცეცხლის იდეას გადმოსცემდა ყველაზე დახვეწილ ფორმით. ცხენები თანაბარ ნაჭრებად აქნეს და საკურთხევლის უკან გადამალეს. საღამოობით ღვთისმოსავი უხუცესები აღიოდნენ ტაძარში, ჩუმად შეექცეოდნენ ხორცს და ტუნიკის ქვეშ ამოდებული თითო ნაჭერი მიჰქონდათ თავიანთი ბავშვებისთვის. მიყრუებულ ადგილებში, გალავნიდან მოშორებით მცხოვრებ ხალხს ნაკლებად ჯჭირდა. ისინი სხვების შიშით სახლებში იყვნენ გამოკეტილნი.

კართაგენელებმა თავის დასაცავად ქუჩები ჩახორგეს ფილაკენით ნატყორცნი ლოდებითა და ნანგრევებით. სიჩუმეში უეცრად ყვირილით დაიძროდა ამბოხი; აქა-იქ გაჩაღებული ხანძრები აკროპოლის სიმაღლიდან ჰვავდა მიმოფანტულ ძოწისფერ ნაფლეთებს, რომელთაც ქარი დააფრიალებდა.

სამი დიდი ფილაკენი საოცარი დატვირთვის მიუხედავად შეუ-

ჩერებლივ მოქმედებდა და ყველაფერს აცამტვერებდა. კაცის თავი სისიქტა ტაძრის შუბლანთან გატყორცნა. კინიზღოს ქუჩაზე მელოგინე ქალი გასრისა მარმარილოს ლოდმა, ჩვილი საწოლიანად სინაზინის გზაჯვარედინთან გაისროლა. იქვე აღმოჩნდა საბანიც.

ყველაზე მეტად გამალიზიანებელი იყო მეშურდულეთა ნატყორცნი ბირთვები. ისინი ცვიოდნენ ბანზე, ბალჩაში, შუა ეზოში; ცვიოდნენ, როცა ოხვრით გულგასენილი კართაგენელები ღარიბულ სუფრას უსხდნენ. ამ საშინელ ქვებზე ამოჭრეთილი იყო წარწერები, რომლებიც დაღს აჩენდა სხეულს. გვაგებზე სალანძღავ სიტყვებს კითხულობდნენ გარდაცვლილთა თანამოძმენი. „ღორი“, „ტურა“, „მატლი“ — ეწერა ზოგს; ხანდახან დაცინვაც ერია, „აბა მოკურცხლე!“ ან „ახია!“ — ასეთი კვალი აჩნდა ზოგ ცხედარს.

ნავთსაყუდლის კუთხიდან წყალსატევამდე ზღუდე მოინგრა. მალქის მცხოვრებნი გამოემწყვდნენ ბირსის ძველ გალავანსა და ბარბაროსებს შუა. კართაგანელები კედლის ამოყვანას შეუდგნენ, ცდილობდნენ, რაც შეიძლება აემალლებინათ იგი. მალქის მკვიდრნი არც გახსენებიათ, უპატრონოდ დაყარეს და ყველანი ამოწყდნენ. კართაგანელებს ეჯავრებოდათ მალქელები, მაგრამ მაინც აღშფოთდნენ ჰამილკარზე და გულში ჩაიხვიეს წყენა.

მეორე დღეს ჰამილკარმა დახსნა ხორბლით სავსე ორმოები, მისმა ხელქვეითებმა ხალხს დაურიგეს მარცვალი. სამი დღის განმავლობაში განუწყვეტლივ ჭამდნენ.

ამან კიდევ უფრო მოაწყურა ხალხი. მათ თვალწინ ბელღარიდან ჩანჩქერად მოჩქეფდა ანკარა წყალი. დაბლიდან მქრქალი ნისლივით აიტაცა შხეფები მზის სხივებმა და ცისარტყელად შემოახვია წყალვარდნილს. პაწია ნაკადული მიიკლაკნებოდა ველზე და ყურეში იღვრებოდა.

ჰამილკარი არ მოტეხილა. იმედი ჰქონდა, რაიმე არაჩვეულებრივი შემთხვევა გვიხსნის და ყველაფერს გადაწყვეტსო.

მისმა მონებმა ვერცხლის სევადა ააგლიჯეს მელქარტის ტაძარს: ნავთსაყუდლიდან მაპალების ძირამდე ოწინარებით მოათრიეს ოთხი დიდი ზომალდი, სანაპიროსკენ მიქცეული კედელი გაბურღეს და გალეთში გაემართნენ, რათა, რადაც არ უნდა დასჯდომოდათ, დაეჭირავებინათ ჯარი. ჰამილკარი წუხდა, რომ ვერ უკავშირდებოდა ნუმიდიელთა მეფეს, რომელიც ბარბაროსებს იქით იღვა და შეტევისთვის მზად იყო. ჯაბანი ნარჰავასი მარტო ვერ გაბედავდა

თავდასხმას. ჰამილკარმა თორმეტი მტკაველით აამაღლებინა მიწა-ყრილი, ზარადხანებიდან აკროპოლში მოაზიდვინა საქურველი და კიდევ ერთხელ შეაკეთებინა მანქანები.

ფილაკვანზე დასახვევად ხარის კისრის ან ირმის კლიკის ძარღვებს ხმარობდნენ. კართაგენში აღარც ირემი იყო, აღარც ხარი. ჰამილკარმა უხუცესებს მათი თანამეცხედრეების თმები სთხოვა. ყველამ უყოყმანოდ გაიღო მსხვერპლი, მაგრამ თმამ მაინც არ იქნა. სისიტთა ჭერქვეშ ცხოვრობდა საბერძნეთსა და იტალიაში ხარკებად გასაყიდი ათას ორასი მოწიფული მხევალი. სურნელოვანი ზეთებისაგან გასალუქებული მათი თმები საუცხოო იქნებოდა მანქანებისთვის, მაგრამ დიდ ზარალს ნახავდნენ. ბოლოს გადაწყვიტეს მდაბიოთა ცოლებში შეერჩიათ გრძელთმიანები. ქალებს მამულის კეთილდღეობა არაფრად მიაჩნდათ და სასომიხდილნი კიოდნენ, უხუცესთა ასეულის ფარეშები რომ გამოჩნდებოდნენ მაკრატლებით ხელში.

ბარბაროსებს ხელახლა წამოუარა სიშმაგემ. შორიდან ჩანდა, მიცვალებულთა ქონით როგორ დაპოხეს მანქანები. გვამებს ფრჩხილები დააძრეს, ერთიმეორის მიყოლებით ჩააკერეს სამოსში და ამნაირად გაიკეთეს ჯავშანი.

ლოდების ნაცვლად ზანგების მიერ მოყვანილი უნასებით სავსე ჭურჭელს დებდნენ ფილაკვანში. გასროლილი თიხის ქოთნები იფშვნებოდა ფილებზე; გველები დასრიალებდნენ, მათი რიცხვი ისე მატულობდა, თითქოს კედლებიდან მოძვრებიანო. ბარბაროსები ამას არ დასჯერდნენ, კიდევ უფრო სრულყოფდნენ თავის გამოგონებებს. ისროდნენ ყოველგვარ სიბინძურეს — კაცის სკორეს, მძორს, გვამებს. გაჩნდა შავი ჰირი. კართაგენელებს კბილები სცივდათ, შორი გზისგან გასავათებული აქლემებივით გაუფერმკრთალდათ ღრძილები.

მიწაყრილი ჯერ ზღუდეს არ იყო გათანაბრებული, მაგრამ ბარბაროსებმა მაინც ჩამაწყრივეს მანქანები. ციხე-სიმაგრის ოცდასამი ბურჯის წინ ააგეს ოცდასამი ხის გოდოლი. გამართეს ყველა ტოლენონი. სიღრმეში, ოღნავ უკან დემეტრე პოლიორცეტის უზარმაზარი ურნალი მოჩანდა. იგი დიდი გაჭირვებით ააწყო სპენდიუსმა. დიდი ურნალი ალექსანდრიის შუქურასავით პირამიდის ფორმისა იყო, ასოცდაათი წყრთა სიმაღლე და ოცდასამი წყრთა სიგანე ჰქონდა. მისი ცხრა სართული მწვერვალისაკენ თანდათან ვიწ-

როვდებოდა და დაცული იყო თითბრის ჯავშნით, რომელსაც უამრავი კარი ჰქონდა დატანებული. დიდი ურნალი მთლად გამოტენილი იყო მეომრებით. ზედა ბაქანზე ფილაკვანი იდგა, აქეთ-იქით სამალები ჩაერიგებინათ.

ჰამილკარმა ჯვრები აღმართა მათთვის, ვინც კრინტს დაძრავდა დანებებაზე. დიაცთაც ამუშავებდნენ. ყველანი ქუჩებში ათევდნენ ღამეს და შეძრწუნებულები ელოდნენ უარესს.

ერთხელ: გათენებისას, ნისანის მოვანების მეშვიდე დღეს, შემზარავი ყვირილი მოესმათ. ყველა ბარბაროსი ერთხმად აღრიალებულიყო, ტყვიის ნაღარები გრგვინავდა, პაფლადონური დიდი ბუკები ბუღასავით ღმუროდნენ. ყველანი წამოიჭრნენ და ზღუდეს მიაწყდნენ.

ლახვრების, შუბებისა და ხმლების მთელი ტყე ირხეოდა ძირს. მეომრები ეძგერნენ გალავანს, კიდებდნენ კიბეებს. ქონგურებშ-ბარბაროსთა თავები გამოჩნდა.

მებრძოლთა ჯგუფს მხარზე გაედო უშველებელი მორები და კარიბჭეს უხატქუნებდა. სადაც მიწაყრილი არ იყო, იმ ადგილებს ბარბაროსები ერთად მიჭრილნი ეკვეთნენ, რათა ადვილად შეენგრიათ კედელი. პირველი რიგი ჩაცუცქულიყო, მეორეს ჩაემუხლა, უკანასკნელები ფეხზე იდგნენ და ბარბაროსები მათზე გადადიოდნენ. გალავანზე რომ უკეთ აცოცებულებიყვნენ, ზოგან ახმახები წინ მიდიოდნენ, დაგვაჯულები უკან მიჰყვებოდნენ, მარცხენა ხელით ფარები ჩამოემხოთ მუზარადზე და ისე მიტმასნებოდნენ ერთმანეთს, რომ კუთა გროვას ჰგვანდნენ. განატყორცნი ქვეები სხლტებოდა დამრეც ფარებზე.

კართაგენელები ისროდნენ წისქვილის დოლაბებს, ფილთაქვებს, კარდლებს, კასრებს, საწოლებს, — ყველაფერს, რაც მძინე იყო და ხალხს მოსრავდა. ზოგი სათევზაო ბადით ჩასაფრდა სათოფურებთან; ბარბაროსები მახეში ებმებოდნენ, ბადის თვლებში თევზივით ფართხალებდნენ. გარემოცულნი თვითონ ანგრევდნენ ქონგურებს, კედლის ნაშალი ცვიოდა და მტკრის კორიანტელს აყენებდა. მიწაყრილიდან გრუხუნებდნენ ფილაკვნები. გასროლილი ლოდები ერთმანეთზე ილეწებოდა და ღორღი აწვიმდა მებრძოლთ.

მაღე მოწინააღმდეგეთა ორი ნაკადი გადაიხლართა, აღამიანთა სხეულებით აცმულ ჯაჭვად იქცა. მიწაყრილის შუალედებში განსაკუთრებული ჯგლეთა იყო, კიდევბში შეთხელებულიყო ბრბო. წინ

ვერ მიიწვედნენ, ერთ ადგილს ტკეპნიდნენ. მიწაზე პირქვე ჩამხო-
ბილი მეომრები მოჭიდავეებივით გადასკდობოდნენ და თელავდნენ
ერთმანეთს. ქონგურებზე გადმოკიდებული ქალები გაკიოდნენ; ბარ-
ბაროსები რიდეებზე ექაჩებოდნენ და დაბლა ითრევდნენ მათ.
ღიაცთა შიშველი თეთრი სხეული თვალისმომპრელად ელავდა
ზანგების მკლავებში; ისინი ხანჯლით გმირავდნენ ქალებს. ბრბო ისე
იყო გაჭედილი, რომ მიცვალებულნი ძირს არ ვარდებოდნენ; თანა-
მებრძოლები ამოსდგომოდნენ მათ მხარში და ერთხანს გაშეშებული
იდგნენ მზერაგაყინული გვამები. ზოგს საფეთქელში ჰქონდა გაყრი-
ლი ლახვარი და დათვივით იქნევდა თავს. საყვირლად დაბჩენილი
პირის მოკუმვას ვეღარ ასწრებდნენ. ჰაერში მოქროდა მოკვეთილი
ბელები. ისეთი ხოცვა-ყლეტა იყო, რომ კართაგენელებს კარგა ხანს
ეყოფოდათ მოსაგონრად.

ძელისა და ქვითყირის კოშკებიდან მოფრინავდნენ ისრები. ტო-
ლენონები სწრაფად ამოძრავებდნენ გრძელ მორებს. ბარბაროსებმა
კატაკომბებს ქვეშ ადგილობრივ მკვიდრთა ძველი სასაფლაო ააოხ-
რეს და საფლავის ლოდები დაუშინეს კართაგენელთ. მეტისმეტად
დამძიმებულ კალათებს ზოგჯერ ბაგირი ვეღარ უძლებდა; წყდებო-
და და მეომრები ხელების სავსავით ცვიოდნენ მაღლიდან.

ნაცადი პოპლიტები სამხრობამდე გაათრებულნი უტევდნენ
ტენიას, ნავთსაყუდელში უნდა შეედრწათ და ხომალდები გაენად-
გურებინათ. ჰამილკარმა ქამონის ტაძრის სახურავზე კოცონი გააჩა-
ღებინა გამხმარი ზღვის ბალახით. ცეცხლი თვალს სჭრიდა ბარბარო-
სებს; მათ მარცხნივ გაუხვიეს და მაღქაში მოფუსფუსე საშინელ
ურდოს შეერივნენ. სინტაგმებმა, რომლებშიაც საგანგებოდ ჯანდო-
ნიანი მეომრები იყვნენ შერჩეულნი, სამი კარიბჭე შეღეწეს. და-
ლურსმულმა მაღალმა ტიხრებმა შეაჩერა ისინი. მეოთხე ბჭე აღვი-
ლად დაჰყვა მათ დაწოლას. ბარბაროსები გამოქანდნენ და ყველა-
ნი ჩაცვიდნენ ორმოში, რომელშიც მახე იყო დაგებული. სამხრეთ-
დასავლეთის კუთხეში ოტარიდმა თავის მებრძოლებს მონაგრევიანა
დახეთქილი და აგურებით ამოვსებული ყორე. შემდეგ გაუჭირვებ-
ლად აჰყვნენ მაღლა მიმავალ გზას, მაგრამ ზემოთ წააწყდნენ რიყის
ქვითა და ძელით ნაგებ მეორე ზღუდეს. კედელში განივად ჩატანე-
ბული მორები ქადრაკულად მისდევდა ერთმანეთს. კედლის ასე ამო-
ყვანა გალთა წესი იყო და საპიროების დროს ჰამილკარმა მას მი-

მართა. გალებმა თავისი ქვეყნის ერთ-ერთი ქალაქის წინ წარმოიდგინეს თავი, უსულგულოდ შეუტიეს მტერს და მალე უკუიქცნენ.

ქამონის ქუჩიდან მწვანელიულის სავაჭრომდე ყველა გზას ბარბაროსები დაჰპატრონებოდნენ. სამნიელნი ჰოროლის ძგერებით ბოლოს უღებდნენ მომაკვდავთ ანდა ცალი ფეხით კედელზე შედგებოდნენ და გაჰყურებდნენ მხრჩოლავ ნანგრევებსა და განახლებულ ბრძოლას.

უკან ჩაყენებული მეშურდულენი შეუჩერებლივ ისროდნენ ქვებს. აკარნაიული შურდულების ზამბარებს დიდი ძალა დაადგათ და მოიშალნენ. მაშინ მეშურდულეებმა მწყემსებივით ხელით მოიქნიეს ქვები. ზოგი ტყვიის ბურთულებს ტყორცნიდა მათრახის ტარით. ზარქსასს მხრებზე დალალებად დაჰყროდა შავი თმები. იგი აქეთ-იქით დაქროდა და ბალეარელიცი აიყოლია; გვერდზე ჩამოკიდებული ჰქონდა ორი ტომსიკა, რომლებშიაც წამდაუწუმ ყოფდა მარცხენა ხელს, მარჯვენას კი ეტლის თვალივით ატრიალებდა.

უკეთ რომ გასძლოლოდა ბარბაროსთა მთელ სპას, მათო ჯერ ბრძოლაში ჩაბმას ერიდებოდა. ხან ყურესთან გაჩნდებოდა, ხან ნუმიდიელებთან იყო, ხან ტბის პირას, ზანგებს შორის; მინდვრიდან მოერეკებოდა მეომრებს. სიმაგრეებთან განუწყვეტლივ მატულობდა მებრძოლთა რიცხვი. მათო ნელ-ნელა მიუახლოვდა გალავანს. სისხლის სუნმა, ზოცვა-ჟღერამ და ბუკის ცემამ გული აუჩქროლა; თავის კარავში შებრუნდა, თორნ-აბჯარი შემოიძარცვა და ბრძოლაში უფრო მოსახერხებელი ლომის ტყავი მოისხა. ხახა თავზე ჩამოიცვა, შუანები არშიად შემოერტყა მის სახეს; წინა თათები მკერდზე გადანასკვა, უკანა ტორები ქანგებიანად მუხლს ქვემოთ სთრევდა.

მათომ შეიტოვა ფართო სარტყელი, რომელშიაც ორღესული ჩუგლუგი უელავდა. ორივე ხელით დასწვდა თავის უშველებელ ხმალს და სულმოუთქმელად გადაეშვა გალავნის ნაპრალიდან. მებადლე რომ ტირიფის რტოებს ბელავს და ცდილობს, რაც შეიძლება მეტი მოსხეპოს, რათა გასამრჯელო დაიმსახუროს, ისე დაერია კართაგენელებს მათო; წინ მიიწევდა და ირგვლივ ყველას ჟღერდა. გვერდიდან ვინც შეეცადა მის შეპყრობას, მათომ მათ ხმლის ვადა მოუქნია და ძირს დასცა; პირისპირ ვინც შემოუტევდა, მათ უმალ გმირავდა, გაქცეულებს შუაზე აპობდა. ორი კაცი ერთად შეახტა ზურგზე. მათო ერთი ნახტომით ბქესთან გაჩნდა და ზედ მიაჰყლიტა

ისინი. მისი მახვილი დაეშვებოდა და კვლავ აღიმართებოდა ხოლმე. კედლის ძგიდეს შეატეხა ხმალი. შემდეგ მძიმე ჩუგლუგი იძრო; წინ და უკან იქნევდა, ცხერის ფარასავით დაერია კართაგენელებს. ისინი უკან იხევდნენ. მათო მარტოღმარტო აღმოჩნდა აკროპოლის ძირას, მეორე ზღუდესთან. ზევიდან ჩამოყრილ ხარახურას საფეხურები ჩაეხერგა და გალავანს ზევით ახირხლულიყო. ნანგრევებში ჩამღ-გარმა მათომ მიმოიხედა, თანამოძმეთა ხმობა სურდა.

ბრბოში გაფანტულ თავის მებრძოლთა ჩაჩქნის ჯიღები დაინახა-ჯიღები დაბლა დაიხარა; როგორც ჩანს, იღუპებოდნენ მისი მეომრე-ბი. მათო მათკენ გავარდა. კვლავ შეიკრა მეწამული ფრთების გვირ-გვინი, ჯარისკაცები კვლავ შემოერთყნენ მათოს, გვერდითი ქუჩები-დან ბრბო მოეშურებოდა. ბარბაროსებმა ხელი სტაცეს მათოს, მალ-ლა აზიდეს და გააქანეს ყორის იქით, იმ ადგილისკენ, სადაც მიწა-ყრილი ამაღლებული იყო.

ლიბიელმა ბრძანება დაიქუხა. ყველამ ჩაჩქანზე ჩამოიმხო ფარი. მათო ფარებზე ახტა, სურდა, რაიმეს მობლაუჭებოდა და კართაგენში შეედწოია. შემზარავ ჩუგლუგს ატრიალებდა და დარბოდა ბრინჯაოს ტალღების დარ ფარებზე; ზვირთებში ჩამღგარ ზღვის ღმერთს ჰგავდა, სამკაპა ბარჯს იქნევდა თითქოს.

თეთრით მოსილი კაცი დადიოდა ყორის კიდეში. უშფოთველი და გულგრილი იყო ირგვლივ გამეფებული სიკვდილის მიმართ. ზოგჯერ მარჯვენას მოიჩრდილებდა, თითქოს ეძებდა ვინმეს. მათომ ქვევით ჩაუარა. უეცრად თეთრსამოსიანს თვალები აუელვარდა, ჩა-ლურჯებული სახე მოენგრა, მალლა აღაპყრო გაძვალტყავებული ბელები და ლანძღვა-გინება მიაყოლა მათოს.

ლიბიელმა ნათქვამი ვერ გაიგო, მაგრამ გულში ჩაესო მისი სას-ტიკი და მძვინვარე მზერა. მათოს ღრიალი აღმოხდა და გრძელი ჩუგლუგი გაუქანა ქურუმს. ხალხი მისცივიდა შაპაბარიმს. მათო ღო-ნემიხდილი დაეცა პირალმა და ველარ ხედავდა მას.

საღდაც ახლოს საშინელი ბრკიალი გაისმა, მას შეერია ყრუ ხმე-ბის შეწყობილი გალობა.

უზარმაზარ ურნალს მებრძოლები მისეოდნენ, ორივე ხელით ჩაებლუჯათ და ეწეოდნენ ბაგირით, უბიძგებდნენ მხრებით. მინდვ-რიდან მიწაყრილამდე ფერდი მინცდამინც დამრეცი არ ყოფილა. მაგრამ მძიმე წონის მანქანებისთვის მოუხერხებელი იყო. დილას აქეთ ნელ-ნელა მიიწევდა წინ ურნალი რკინით შემოსალტული თა-

ვისი რვა ბორბალით, მთა მთაზე ადიოდა თითქოს. მისი ძირიდან გამოზიდეს უშველებელი „ვერძი“. ქალაქის ნხარეს მიქცეული სამი კარი დაეშვა და გამოჩნდნენ აბჯარში ჩამსხდარი მებრძოლები. ისინი რკინის სვეტებს ჰგვანდნენ, მაღლა ძვრებოდნენ და თავქვე ეშვებოდნენ ორი კიბით, რომლებიც ყველა სართულს გასდევდა. ზოგმა შეიცადა, ვიდრე კარის კაუჭები კედელს გამოედებოდა, და შემდეგ ეკვეთა მტერს. ზედა ბაქანზე ბრუნავდა სამალის მურგები და დაბლა იწეოდა ფილაკენის დიდი რვილი.

ამ დროს ჰამილკარი მელქარტის ტაძრის სახურავზე იდგა. მან გაითვალისწინა, წესით ურნალი მისკენ უნდა დაძრულიყო და მისდგომოდა გალავანს, რომელიც ამ ადგილას იმდენად შეუვალი იყო, რომ გუშაგებიც კი არ იცავდნენ. რა ხანია მისი მონები საგუშაგოზე ეზიდებოდნენ რუმბებს. აქვე აღმართეს მათ თიხის ორი გადაამკვეთი კედელი. ტიხრებს შორის აუზივით ღრმული იყო. წყალზე შეუჩმნეველად მიედინებოდა მიწაყრილზე და ყველას უკვირდა, ჰამილკარს რომ არ აწუხებდა ეს ამბავი.

ოცდაათიოდე ნაბიჯზე დაუახლოვდა დიდი ურნალი სუფეტს. ჰამილკარმა წყლის მოსაკავებელი ბაკიდან ყორემდე ქუჩებზე სახლებს ზემოთ ფიცრები გაადებინა. შეომრები დაწალიკებული გარბოდნენ ფიცრებზე, ხელიდან ხელში გადადიოდა წყლით სავსე ჩაჩქნები და ბადიები, რომელთაც სულმოუთქმელად ცლიდნენ. წყლის ასე ფლანგვა არ მოსწონდათ კართაგენელებს. ურნალი გალავანს ანგრევდა. უეცრად შადრევანმა ამოხეთქა დაშორიშორებული ქვებიდან. ცხრა სართულად აზიდული თითბრის ბუმბერაზი, რომელიც სამი ათასზე მეტ კაცს იტევდა, ნელა შეტორტმანდა ხომალდით. წყალმა მიწაყრილში შეჟონა და წალეკა გზა. თვლები ლაფში ეფლობოდა. პირველ სართულზე ფარდაგებს შორის სპენდიუსი გამოჩნდა. მთელი ძალით ჩაბერა სპილოს ძვლის ნალარას. ვეებერთელა მანქანა თითქოს დაიკრუნჩხა და წაბარბაცდა კიდევ ათიოდე ნაბიჯზე. ნიდაგი უფრო და უფრო რბილდებოდა. ბორბლის სოლები ტალახით გაითითხნა. ურნალი საშინლად გადაიხარა ცალ მხარეს და შედგა. ბაქნის კიდეში ფილაკვანი დაგორდა, ხელნამ დაამძიმა. ჩამოვარდა და ქვეშ მოიტანა დანარჩენი სართულები. კარებთან მდგომი მებრძოლები უფსკრულში ცვიოდნენ ანდა ეჭიდებოდნენ დიდ ძელს. მათი სიმძიმით ურნალი კიდევ უფრო წაყირავდა. მანქანა ჰრიალით იშლებოდა ნაწილ-ნაწილ.

ბარბაროსები ერთად დაიჯარნენ და საშველად გამოეშურნენ. კართაგენელები მიწაყრილიდან დაეშვნენ, უკნიდან მოუარეს როქის მეომრებს და გული იჭერეს მათი ქლექით. ამასობაში მოგრიალდნენ ეტლები, რომლებზედაც ცელები იყო დამაგრებული. ეტლები მოგრუნებდნენ და გარს ერტყმოდნენ ბრბოს. კართაგენელები უკან აბრუნებდნენ მიწაყრილზე. ჩამოლამდა. ბარბაროსები ნელა-ნელა გაიკრიფნენ.

მოლურჯო ყურიდან ვიდრე თეთრ ტბამდე ველად არაფერი მოჩანდა შავად მოფუთფუთე ბრბოს გარდა. მოშორებით მეწამული ტბორივით გადაჭიმულიყო ტბა, რომელსაც სისხლის ღვარი ერთოდა.

მიწაყრილი ისე იყო დაფარული გვამებით, რომ ცხედართა ზედანორას ჰგავდა. შუაში დაჩავენული დიდი ურნალი აწოწილიყო. დროდადრო მისი უშველებელი ნაწილები ვარდებოდა ძირს, როგორც ლოდები პირამიდის ნგრევისას. გამდნარი ტყვიის ნაკადს დაელარა გალავანი. აქა-იქ ხის კოშკები იფერფლებოდა. ბუნდოვნად გამოკვეთილი სახლები ნანგრევებად ქცეულ ამფითეატრის საფეხურებს ჰგავდა. კვამლის მძიმე ბოლქვებით მალლა ატაცებული ნაპერწკლები შავ ცაზე უჩინარდებოდნენ.

წყურვილით განაწამები კართაგენელები ბაკებს ეცნენ, ხუფრ შეტეხეს. ბაის ფსკერზე მღვრიე გუბე იდგა მხოლოდ.

რა ქნან, რა წყალში ჩაცვივდნენ? ბარბაროსები ურიცხვნი არიან. ოდნავ სულს მოითქვამენ და განაახლებენ ბრძოლას.

ქუჩის კუთხეებში მთელ ღამეს ჯგუფ-ჯგუფად ბჭობდა ხალხი. ზოგმა ქალების, დავრდომილებისა და მოხუცების გახიზნვა დაიჩემა. სხვებმა — ქალაქი მივატოვოთ და სადმე შორს დავეშენოთო. მაგრამ ხომალდები არ კმაროდა. ისე დაათენდათ თავზე, რომ ვერაფერი გადაწყვიტეს.

გეორგე დღეს არ უბრძოლიათ, ქანცი ჰქონდათ გაწყვეტილი. მძინარენი მიცვალბულთ ჰგვანდნენ.

ბოლოს, კართაგენელებმა იწყეს თავისი უბედურების მიზეზის ძიება. მოაგონდათ, რომ ფინიკიაში ტვიროსელი მელქარტისთვის არ გაუგზავნიათ აღთქმული ყოველწლიური საბოძვარი. ზარი დაეცათ. რესანუბლიკაზე გულაყრილი ღმერთები, უეჭველია, შურისგებას განაგრძობენ.

კართაგენელებს ღმერთები მიაჩნდათ მრისხანე ბატონებად, რო-

მელთა მოღმობიერება და გულის მოგება მუდართა და ძღვენიტ შეიძლებოდა მხოლოდ. ხალხი უსუსური იყო ყოვლისმომსრველი ნოლოქის წინაშე. კაცის სიცოცხლე და თვით სხეულიც კი ამ სასტიკ ღმერთს ეკუთვნოდა. კართაგენელი, ადათისამებრ, სხეულის ნაწილს მსხვერპლად სწირავდნენ მოლოქს, რათა მისი მძვინვარება დაეცხროთ. აღმოდებული დაზლით შუბლს ან კისერს ამოუწვავდნენ ხოლმე ბაღდებს. ბაღლის დაშომშინების ეს წესი სარფას აძღვედა ქურუმთ. ამიტომ ისინი ირწმუნებოდნენ, ესაა ყველაზე იოლი და ღმობიერი საშუალებათ.

მაგრამ ამჯერად საქმე ეხებოდა რესპუბლიკას. ყოველი სარგებელი რაიმე დანაკარგის ფასად უნდა დასჯდომოდათ. მორიგება ხდებოდა ძლიერთა მოთხოვნილებისა და სუსტთა საჭიროების მიხედვით. უდიდესი სატანჯველი უნდა აეტანათ, რადგან მოლოქს დაამშვიდებდა მხოლოდ საშინელი მარტვილობათ. არადა, კართაგენლები ღმერთების ხელთ იყვნენ. უნდა დაენაყრებინათ მოლოქი. გამოცდილებამ უჩვენა პუნიკელებს, რომ მხოლოდ ამ ხერხით შეიძლებოდა მისი წყრომის განელება. ამასთანავე სწამდათ, რომ მსხვერპლთა დაწვა განწმენდა კართაგენს. ერის წინააღმდეგობათ წინდაწინვე მოთოქეს, არჩევანი საგანგებოდ დიდებულთათ ოჯახებზე უნდა შეჩერებულყო.

უხუცესებმა ითათბირეს. ბჭობამ დიდხანს გასტანათ. მას ჰანონიც დაესწრო. ჯდომა აღარ შეეძლო, კარის სიახლოვეს იწვა, ამოქარგული დიდი რიღის ფოჩებში სანახევროდ ჩაკარგულიყო. როცა მოლოქის ქურუმმა იკითხათ — საკუთარ შეილებს თუ გასწირავთ, ბნელ გამოქვაბულში დაბუდებული ავი სულის ღრიალივით გაისმა ჰანონის ხმა. დიდად ვინაღვლი, ჩემი სისხლი სისხლთაგანი და ღორცი ხორცთაგანი რომ არ გამაჩნიათ, თქვა მან და პირისპირ, დარბაზის მეორე კიდეში მჯდარ ჰამილკარს მიაჩერდა. სუფეტი ისე შეაძრწუნათ მისმა მზერამ, რომ თვალი მოარიდა. თავის დადრეკით ყველამ კვერი დაუკრათ ჰანონს. ადათი აიძულებდა ბარკას ქურუმთუხუცესისათვის ეპასუხათ: „დაე იყოს ასე!“ უხუცესებმა მსხვერპლის შეწირვა დაასკვნეს და ჩვეულებისამებრ, მინიშნებით გამოხატეს თავისი სათქმელი. არის საქმე, რომლის შესრულება უფრო ადვილიათ, ვიდრე მასზე ლაპარაკი.

უხუცესთა გადაწყვეტილება მთელმა კართაგენმა შეიტყო. გოღება გაისმა, ქალები მოთქვამდნენ ყველგან. ქმრები ანუგეშებდნენ მათ, ზოგჯერ ტუქსავდნენ და ჭკუას არიგებდნენ.

სამი საათის შემდეგ არაჩვეულებრივი ამბავი გახმაურდა: სუფეტ-მა კლდის ძირას წყარო აღმოაჩინა. ხალხი იქით გაექანა. დაღარულ ქვიშაში წყალი მოჩანდა. ზოგი ჩამხობილიყო და სვამდა.

ჰამილკარმა თავადაც არ იცოდა, ღმერთების შთაგონებით მიაგ-ნო წყალს თუ ბუნდოვნად ახსოვდა მამამისის მიერ განდობილი სა-იდუმლო. უხუცესები რომ მიატოვა, სანაპიროზე დაეშვა და მონებს სილა გადაათხრევინა.

ჰამილკარმა ვასცა სამოსელი, ხამლი და ღვინო. თავისთვის მომ-არაგებული პური დაარიგა; სასახლეშიც კი შეუშვა ბრბო, დახსნა სამ-ზარეულოები, საკუჭნაოები და ყველა პალატი სალამბოს სენაკს გარდა. განაცხადა — სადაცაა გამოჩნდება გალთა ქვეყანაში დაქი-რავებული ექვსათასიანი ლაშქარი, მაკედონიის მეფეც მომამშველებს მეომრებსო.

მეორე დღეს წყარომ იკლო. მესამე საღამოს მთლად დაიშრიტა. უხუცესთა გადაწყვეტილება ყველას პირზე ეკერა ისევ. მოლოქის ქურუმები სამზადისს შეუდგნენ.

შავსამოსიანი კაცები დაიარებოდნენ კარდაკარ. ბევრმა წინასწარ მიატოვა სახლი. რაიმე საქმეს იმიზეზებდნენ, ტკბილეულის საყიდ-ლად მივალთო, ამბობდნენ. მოლოქის მსახურნი მოდიოდნენ და მი-ჰყავდათ ბავშვები. ზოგი ბრიყვეულად თავისი ნებით შეეღია შვილს. ტანტის ტაძარში აბინავებდნენ ბალებს. აქ მათთვის უნდა ეპატ-რონათ ქურუმ ქალებს და საზეიმო დღემდე უნდა შეექციათ ისინი.

ეს ხალხი უეცრად თავს წაადგა ბაღში მყოფ ჰამილკარს.

— ბარკა! ხომ იცი, რისთვის მოვედი? შენი ვაჟი მოგვეგვარე!

თან დაატანეს, რომ წინა თვეში საღამო უამს მაპალებში უნახავთ ბიჭ- მოხუცის თანხლებით.

ჰამილკარს სუნთქვა შეეკრა, მაგრამ მალე მიხვდა, უარი რომ არ გაუედიოდა და დაეთანხმა მათ. ქულბაქში შეუძღვა მოსულებს. მო-ნები მოცვიდნენ, ჰამილკარმა მათ ანიშნა — კარს უღარაჯეთო.

ვაოგნებული სუფეტი შევიდა სალამბოს პალატში. ცალი ხელი დაავლო ჰანიბალს, მეორით იქვე დაგდებულ სამოსელს ყითანი მოგ-ლიჯა, ხელ-ფეხი გაუქრა ბიჭს, ზონრის ბოლო პირში ჩასჩარა, ხარის ღვეჯებიანი სარეცლის ქვეშ დამალა და იატაკამდე ჩაუშვა გრძელი გაღასაფარებელი.

სუფეტი ბოლთას სცემდა. ხელები აღაპყრო, წრიალებდა, ტუ-

ჩებს იკვნეტდა. მერმე თვალები გაუშტერდა და ისე აქოშინდა, ოითქოს სულს ლაფავდა.

სამჯერ შემოკრა ტაში. შემოვიდა გიღენემი.

— ყური მიგდე! მონებს შორის მომიძებნე რვა-ცხრა წლის ბიჭი, შავი თმა ჰქონდეს და მაღალი შუბლი! გასწი! მომგვარე!

გიღენემი მალე მობრუნდა, ბიჭი ახლდა.

საცოდავი ბავშვი იყო, გამზდარი და აბუზული. ტანზე წვირიანი კონკები ეკიდა, ძონძებივით მონაცრისფრო იყო მისი გაზიზნილი კანიც. თავი მხრებში ჩაერგო და ხელის ზურგით ისრესდა წირპლიან თვალებს, რომლებზედაც ბუზები მისეოდა.

აბა, ვინ ჩათვლის მას ჰანიბალად! არადა, სხვა ბიჭის შესარჩევი დრო არ იყო. ჰამილკარმა რისხვით გახედა გიღენემს, მისი მოხრჩობა სურდა.

— გაეთრე! — დაიღრიალა მან.

მონათა მეთვალყურე გარეთ გავარდა.

განსაცდელი, რომელსაც კარგა ხანია ელოდა ჰამილკარი, კარს იყო მომდგარი! დაიძაბა სუფეტი, რაიმე საშუალებას ეძებდა ამ უბედურების ასაცილებლად.

კარს უკან გაისმა აბდალონიმის ხმა. სუფეტს კითხულობდნენ, მოლოქის მსახურნი აღარ ითმენდნენ.

ჰამილკარმა, თითქოს გავარვარებული შანთით დაედალოთო, ძლივს შეიკავა ყვირილი. ხელახლა იწყო ოთახში შემლილივით წრიალი. მერმე მოაჯირთან ჩაიკეცა, იდაყვები მუხლებზე დაიბიჯა და შუბლზე წაიჭირა მუშტები.

პორფირის აუზში კიდევ იყო ჩარჩენილი სალამბოს განსაბანი სუფთა წყალი. ზიზლისა და სიამაყის მიუხედავად ჰამილკარმა შიგ ჩააყურყუმალავა ბავშვი და მონებით მოვაქრესავით იწყო მისი დაბანა. უგლასუნებდა სამურველს და ხეხავდა წითელი მიწით, თახჩიდან გამოიღო ორი ოთხკუთხა ძოწი, ერთი მკერდზე დაუმაგრა ბიჭს, მეორე ზურგზე; ლავიწთან აღმასის ორი ღილილოთი შეუერთა ერთმანეთს ძოწის ფირფიტები. თავზე სურნელი აპკურა, ყელზე ქარვის ფარლული შეაბა; მარგალიტის ქუსლებიანი სანდლები, თავისი ასულის სანდლებიც კი ჩააცვა! მთლად ცახცახებდა დარცხვენილი და გაღიზიანებული ჰამილკარი. სალამბო ფაცაფუცით ეხმარებოდა ისიც მამასვით იყო გაცრეცილი. ბიჭმა გაიღიმა, თვალს ჭრიდა

ბრწყინვალეობა; წათამამებულმა ტაში შემოჰკრა და კუნტრუშით გაჰყვა ჰამილკარს.

მან ისე მაგრა ჩასჰიდა ხელი ბიჰს, თითქოს ეშინოდა — არ დაჰკარგოდა. ბავშვი გვერდით მისდევდა, ხელი ეტკინა და წაიტერა.

დილეგს რომ გაუსწორდნენ, პალმების ქალიდან მოთქმა და მუდარა გაისმა; ვიღაც ჩურჩულებდა: „ბატონო! ბატონო!“

ჰამილკარი შემობრუნდა და საშინელი შესახედავი კაცი იხილა იგი სასახლეს შემოკედლებული ერთი მიუსაფართაგანი იყო.

— რა გინდა? — ჰკითხა სუფეტმა.

აკანკალებულმა მონამ წაილულლულა.

— მამა ვარ მისი!

ჰამილკარმა სვლა განაგრძო. წელში გადრეკილმა მონამ კისერი წაიგრძელა და აედევნა სუფეტს. აუწერელ ტანჯვა-წამებას სახე მოექცია მისთვის. ქვითინს ძლივს იკავებდა, ისრჩობოდა, სურდა შევედრებოდა და თან შეეტია, სურდა ეღრიალა ჰამილკარისთვის — „შემიბრალო“.

ბოლოს შებედა, თითოთ ოდნავ შეეხო მის იდაყვს.

— ნუთუ ჩემი ბიჭი?... — მონას ძალა აღარ შესწევდა, ვეღარ დაამთავრა სათქმელი. ჰამილკარი შეაკრთო მისმა მწუნხარებამ და შეჩერდა.

იმოდენა უფსკრული აშორებდა მათ ერთმანეთს, რომ თავის ღღეში ვერ წარმოიდგენდა ბარკა. თუ ოდესმე რაიმე საერთო ექნებოდა მონასთან. მონის განცდები შეურაცხყოფად, თავის უპირატესობათა ხელყოფად ეჩვენა. პასუხის ნაცვლად ჯალათის ნაჯახე ცივი და სასტიკი მზერა შეაგება. მონა გულწასული დაეცა მის ფერხით მტვერში. ჰამილკარმა გადააღაჯა.

შავით მოსილი სამი კაცი ელოდა სუფეტს დიდ დარბაზში. ისინი ქვის ბირთვთან იდგნენ. უეცრად ჰამილკარმა ტანსაცმელი შემოიქაჩვა, ფილებზე გაგორდა და საშინელი კივილი ატეხა.

— ო! ბედშავო ჰანიბალ! ჩემო ბიჭო! ჩემო ნუგეშო! ჩემო იმედო! ჩემო სიცოცხლე! მომკალით! მეც თან წამიყოლეთ! რა უბედურებაა, რა! უბედურება! — სახეს იხოკდა ფრჩხილებით, თმებს იგლეჯდა, ჭირისუფალი ქალივით ღრიალებდა. — რაღას უცდით? წაიყვანეთ! საშინლად ვიტანჯები! წადით, გამეცალეთ! მეც ჩემი ბიჭივით მომკალით!

მოლოქის მსახურთ უკვირდათ — დიდ ჰამილკარს რა სათუთ-
გული ჰქონიაო. ცოტა არ იყოს, მოლმობიერდნენ კიდევ.

შიშველი ფეხების ტატუნნი და მძვინვარე მხეცის ბრდღვინვის
მსგავსი არათანაბარი ხროტინი გაისმა. მესამე ტალანის ზღურბლ-
ზე, სპილოს ძვლის წირთხლებს შორის გამოჩნდა კაცი, ფერწასული
და გასაცოდავებული იწვდიდა ხელებს.

— ჩემო ბიჭო! — წამოიყვირა მან.

ჰამილკარი ერთი ნახტომით დააცხრა მონას, პირზე ხელები დაა-
ფარა და უარესად აყვირდა:

— ამ ბებერმა გაზარდა იგი! თავის ბიჭს ეძახის! შეიშლება საბ-
რალო! კმარა! გვაკმარეთ! — მხრებით უბიძგა სამივე ქურუმს და
მსხვერპლს. მათ გამოჰყვა გარეთ და გამოიჩახუნა კარი.

ერთ ხანს დააყურა, ეშინოდა, არ მობრუნებულოყვნენ. შემდეგ გა-
იფიქრა — ხომ არ აჯობებს თავიდან მოვიცილო მონა, დარწმუნე-
ბული მაინც ვიქნები, რომ დუმს. მაგრამ განსაცდელი ჯერ არ ასცი-
ლებია, მისმა მოკვლამ რომ ღმერთები გაანაწყენოს? ვინ იცის, ეგებ
ჰანიბალს შეემთხვეს ხიფათი. გადაიფიქრა და ტანაქის ხელით გაუ-
გზავნა მონას, რაც კი რამ სახარბიელო იყო სამზარეულოებში: მე-
ოთხედი თხა, ცერცვი და წუა. დამშეული ბერიკაცი ეცა-საჰმელს.
ლანგარზე ცვიოდა მისი ცრემლები.

ჰამილკარი სალამბოსთან დაბრუნდა და გამოხსნა გაბაწრული
ჰანიბალი. გამწარებულმა ბავშვმა ხელზე ისე მწარედ უკბინა მამას,
რომ სისხლი გამოადინა. სუფეტმა ალერსით მოიცილა ბიჭი.

ბავშვი რომ გაეყუჩებინა, სალამბომ კირენელი კაციჰამია ლამია-
თი დააშინა იგი.

— მერე, სადაა? — იკითხა ბიჭმა.

უთხრეს: ავაზაკები მოვლენ და დილეგში ჩაგამწყვდევნენო.

— ნეტა მოვიდოდნენ, ყველას დავხოცავდი! — პასუხად ეს მიუ-
გო ბიჭმა.

მაშინ ჰამილკარმა საშინელი სიმართლე გაუმხილა ბავშვს. ჰანი-
ბალი გაგულისდა მამამისზე. კართაგენის განმგებელი რომ ვიყო,
მთელ ხალხს ერთიანად ამოვყლეტდიო, — თქვა.

ბოლოს დაძაბულობითა და რისხვით დაქანცულმა ბიჭმა ჩაიძინა
ბორგენული ძილით. ბოდავდა. მეწამულ ბალიშებზე იყო მიწოლი-
ლი, თავი უკან გადავარდნოდა, პაწია ხელი მბრძანებლურად გა-
ეშვირა.

როცა ჩაქუფრდა ღამე, ჰამილკარმა ფრთხილად აიტატა ბავშვი და ხომალდთა წყალსაკვეთიან კიბეზე დაეშვა. ჩირაღდნით არ გაუნათებია გზა. ქულბაქს რომ ჩაუარა, კალათით ყურძენი და ერთი თუნგი სუფთა წყალი წაიღო. ბიჭმა გაიღვიძა ალექსის ქანდაკების წინ, პარეხში, სადაც განძეული ინახებოდა. ირგვლივ მოეღვარე თვალმარგალიტის დანახვაზე გაიღიმა მამის მკლავებზე გადაწოლილმა ბავშვმა, გაიღიმა იმ საცოდავი ბიჭივით.

ახლა კი მიხვდა ჰამილკარი, რომ ვერავენ წაართმევდა შვილს. აქ შემოდწევა არვის შეეძლო, გამოქვაბული სანაპიროს უერთდებოდა მიწისქვეშა გვირაბით. რომელიც მხოლოდ ჰამილკარმა იცოდა. თვალი მოაგლო იჭაურობას. ღრმად ამოისუნთქა და ოქროს ფარის გვერდით ჯოჯოხზე ჩამოსუა ბიჭი.

არაკაცს არ დაუნახავს, ამიერიდან აღარა აქვს საფიქრალი. ჰამილკარმა სული მოითქვა. დაკარგულ პირმშოს რომ დაიბრუნებს დედა, ასე გადაეფოფრა ვაჟიშვილს, მკერდზე მიიხუტა, სიცილ-ტირილი აუტყდა, ალერსით ეტიტინებოდა, ჰკოცნიდა. პატარა ჰანიბალი დააფრთხო მამის მოჭარბებულმა სინაზემ და გაიღურსა.

ჰამილკარი კედლებზე ზელის ცეცებით ფეხაკრებით დაბრუნდა უკან. დიდ დარბაზში შევიდა. გუმბათის ქრილიდან აღწევდა მთვარის ნათელი. შუა დარბაზში მარმარილოს ფილებით მოგებულ იატაკზე გაშოტილიყო გამაძლარი მონა და ეძინა. დააცქერდა. სიბრალულმა შეზარა ჰამილკარი. კოთურნის ჰვინტით ხალიჩა მიუჩოჩა და თავქვეშ ამოუდვა სასთუმლად. შემდეგ თვალები მიაპყრო ქალღმერთს. ტანიტის ხატება — გაწლობილი ნახევარმთვარე კრთებოდა ცაზე. ჰამილკარმა ბაალთა უძლიერესად იგრძნო თავი და ზიზღით აღივსო მათდამი.

სამსხვერპლო სამზადისს უკვე შესდგომოდნენ.

მოლოქის ტაძარში კედელი გამოანგრის, რათა საკურთხევლის ფერფლს არ გაჰკარებოდნენ, ისე გამოეტანათ თითბრის ღვთაება. როგორც კი მზე ამოიწვერა, მოლოქის მოსავებმა ქამონის მოედნისკენ უბიძგეს კერპს.

იგი უკუსვლით მიგორავდა ლილვზე. გალავანი მხრებამდე სწვდებოდა. თვალს მოჰკრავდნენ თუ არა, კართაგენელები თავქუდ-მოგლეჯილნი გარბოდნენ, რადგან დამღუპველად მიაჩნდათ ბაალის-

თვის მზერა. მხოლოდ განრისხებული კერპისთვის შეიძლებოდა თვალის გასწორება.

ქუჩებში ნელსაცხებელი აკმევს. ყველა ტაძრის ბჭე გახსნეს. საყდრებიდან დაიძრა ტახტრევენები, რომელთაც ქურუმები დაატარებდნენ. მოემართებოდნენ ჩარდახიანი ეტლები. გრძელი ჯიღები ირხეოდნენ საჩრდილობლის კუთხეებში, სხივებს ისროდნენ ტახტრევნის წამახული სახურავები, რომლებიც ბროლის, ოქროს, ვერცხლის და სპილენძის ბირთვებით ბოლოვდებოდნენ.

ესენი იყვნენ ქანაანური ბაალები, უზენაესი ბაალის ორეულები. რომელნიც პირველსაწყისს უბრუნდებოდნენ, რათა დაკნინებულიყვნენ მისი ძალის წინაშე და მის ბრწყინვალეობას განზავებოდნენ.

მელქარტის ძოწეულის ჩარდახში ნავთობის ალი იყო დაცული. ქამონის იაკინთისფერ საჩრდილობელქვეშ აღმართულიყო სპილოს ძვლის ფალოსი, რომელსაც პატიოსანი თვლების წრე ერტყა გარშემო. ეთერივით ლაქვარდისფერ ეშმუნის რიდეთა შორის კუდით შემორკალულიყო მძინარე პითონი. პატეკი ღმერთები ჩერებში გახვეულ დიდ ბალებს ჰგვანდნენ, ქურუმებს აეტატებინათ ისინი, ქუსლები მიწაზე მიეთრეოდათ.

შემდეგ მოჰქონდათ ღვთაების უმდაბლესი ხატებანი: ბაალ-სამინი, ზესკნელთ მეუფე; წმიდა სიმაღლეთა განმგებელი ბაალ-პეორი; ბაალ-ზებუბი, განმხრწნელი; წინ მოიწევდნენ მეზობელ ქვეყანათა და მონათესავე ტომთა ღმერთები: ლიბიელთა იარბალი, ქალდეველთა აღრამელეჟი, სირიელთა კიიუნი. ქალწულის სახიანი ღერკეტო ცოცავდა ფარფლებით. ერთ ტახტრევანში ჩირაღდნებსა და თმების ბლუჯებს შორის დასვენებული იყო თამუზის ცხედარი. ზეციური მეუფენი რომ მზისთვის დაემორჩილებინათ, მათე გავლენა რომ მზის დიდებას არ აღმატებოდა, ქურუმები გრძელ ლატანზე წამოცმულ ფერადი ლითონის ვარსკვლავებს მოარხევდნენ. ყველა აქ იყო, მერკურის სულიდან — შავი ნებოდან ვიდრე შესაზარა რაჰაბამდე, რომელიც ნიანგის თანაუარსკვლავედს გამოხატავდა. მთვარიდან ჩამოცვნილი ქვები — აბადირები ტრიალებდნენ ვერცხლით მოსირმულ შურდულებში. ცერერას ქურუმებს კალათებით მოჰქონდათ პურის კვერები, რომლებიც დიაცთა სქესს განასახიერებდნენ. სხვებიც ყველანი თავისი კერპებითა და ავგაროზებით მოდიოდნენ. მივიწყებული ღმერთები გაიხსენეს. ზომალდებსაც კი აართვეს იღუმალი ნიშ-

ნები. კართაგენს თითქოს სურდა სიკვდილსა და გაპარტახებზე შეეჩერებინა ყველას აზრი.

ყოველი ჩარდახის წინ კაცი იდგა თავზე შემოდგმული უშველებელი მუჯამრით. მუჯამრებზე გუნდრუკი იკვამლებოდა. აქა-იქ ღრუბლები მიირწეოდნენ, ბურუსში განირჩეოდა ფარდები, ფოჩები და ამოგვირისტებული წმიდა ტალავრები. ქურუმებს ტვირთი უმძიმდათ და ნელა მიიწევდნენ წინ. ხანდახან ბორბლის სოლი ქუჩაში რაიმეს გამოედებოდა ხოლმე. მოსავნი შემთხვევით სარგებლობდნენ. სამოსლის კალთით ენებოდნენ ბაალებს და მერმე წმიდა ნაწილივით ინახავდნენ ჩაქს.

თითბრის ქანდაკება ქამონის მოედნისკენ განაგრძობდა სვლას. მეგარიდან დაიძრნენ დიდებულები, რომელთაც ზურმუხტისთავიანი კვერთხები ეპყრათ ხელთ. გვირგვინებით თავმართულ უბუცესებს კინიზღოში მოეყარათ თავი. ხაზინადრები, ეზოსმოდვრები, მოვაჭრენი, მებრძოლები და დამკრძალავ მსახურთა წყება — ყველანი თავისი წარჩინებისა და ხელობის ნიშნებით მიემშურებოდნენ აკროპოლიდან ჩამოშვებული ჩარდახებისაკენ, რომლებიც ქურუმთა დასით იყო გარშემორტყმული.

მოლოჭის პატივსაცემად უძვირფასესი განძეულით მოკაზმულიყვნენ. ქურუმთა შავ სამოსს აღმასები აელვარებდა. სრული ბეჭდენი მოფამფალეობდათ გაჩხიკულ თითებზე. არაფერი იყო მათზე საზარელი. მიაბიჯებდნენ ხმაგაკმენდილნი, ფერგამკრთალ დაწვებზე სცემდათ საყურეები, ოქროს ტიარები უქმუნხნიდათ საშინელი სასოწარკვეთილებისაგან ისედაც შეკრულ შუბლს.

ბაალმა შუა მოედნამდე მიაღწია. მისმა ქურუმებმა ბრბოს შესაკავებლად არე მოლობეს ხარხიებით და კერპის ირგვლივ ჩარიდნენ.

უღალი შალეულით დამოსილი ქამონის ქურუმები თავიანთი ტარის სტოაში სვეტებქვეშ დადგნენ. ეშმუნის ქურუმებს სელის ლაბადა ებურათ, კუკუფას თავების ასხმულა წეებათ ყელზე; თავზე წოწოლა მიტრები ედგათ. ისინი აკროპოლის საფეხურებზე განლაგდნენ. დასავლეთის მხარე იისფერი ტუნიკით მოსილმა მელქარტის ქურუმებმა დაიკავეს. ფრიგიულ ქსოვილში გამოსარტყლულმა აბადირთა მოსავეებმა აღმოსავლეთი ირჩიეს. სამხრეთით, სვირინვებით დაფარული მისნების გვერდით, ჩადგნენ დაბებკილმოსასხამიანი მოტირლები, პატეკთა და იიდონთა მსახურნი, რომელნიც მიცვალებულის ძვალს იდებდნენ ხოლმე პირში და მომავალს წინასწარმეტყ-

ველებდნენ. ცერერას ქურუმნი, ლაევარდისფრად დამოსილნი, სიფრთხილის გამო სათების ქუჩაზე შეჩერდნენ და მეგარულ კილო-კავზე იწყეს დაბალი ხმით ფსალმუნთა გალობა.

ღროგამოშვებით სრულიად შიშველი ხალხი გამოჩნდებოდა, გაშლილი ხელები მხრებში ჩაეჭიდათ ერთმანეთისთვის; გულის სიღრმიდან აღმოხდებოდათ ხოლმე როყიო და ყრუ ბგერები; მტვრის კორიანტელში ელავდა მათი თვალები; კერპს მიშტერებოდნენ, დრო-დადრო თანაბრად ირწეოდნენ, თითქოს ყველას ერთი ბიძგი ამოძრავებდა. ისე იყვნენ აღტყინებულნი, რომ მონასტრის ფარეშებმა კომბლის დაშენით პირქვე გააწვინეს ისინი; სახე თითბრის ხარისხაზე ჰქონდათ დამხობილი.

ამასობაში მოედნის სიღრმიდან თეთრსამოსიანი კაცი გამოემართა და ნელა გააპო ბრბო. ყველამ იცნო ტანიტის მსახური უზეშთაესი ქურუმი შაჰაბარიმი. აღრიალდნენ. ამ დღეს მამაკაცური საწყისი ბატონობდა ყველას შეგნებაში; ქალღმერთი ისე მიივიწყეს, არც კი შეუმჩნევიათ, მისი ქურუმები რომ არ ჩანდნენ. გაოცებამ იმატა, როცა შაჰაბარიმი ხარისასთან მივიდა და მსხვერპლის შემწირველთათვის განკუთვნილი კარი შეაღო. მოლოქის ქურუმებმა თავისი ღმერთის შეგინებად მიიჩნიეს ეს ამბავი, მუქართა და ხელის ქნევით შეეცადნენ მის გამოგდებას. შეწირულებებით ნაპატიებ ქურუმებს მეფეების დარად ძოწეული ემოსათ და სამგვირგვინოვანი მიტრები ედგათ თავზე. მათ ეზიზღებოდათ ხორცის დათრგუნვით ჩამომხმარი და გაცრეცილი საჭურისი. გესლიანმა სიცილმა შეათრთოლა მათ მკერდზე მზის სხივებივით დაფენილი შავი წვერი.

შაჰაბარიმმა ხმის ამოუღებლად განაგრძო სვლა. შემოლობილი გადასერა და კერპის ფერხთით შედგა, ორივე მხარი შეახო მას. შემდეგ ხელები ალაპყრო. ასეთი იყო სადღესასწაულო ღვთისმსახურების წესი. შაჰაბარიმი დიდხანს ტანჯა ქალღმერთმა. იმედღაწურულმა არჩევანი მოლოქზე შეაჩერა. ვინ იცის, ეგებ თავისი წარმოსახვის შესაფერი ღვთაების ძიებამ მიიყვანა აქამდე ქურუმთუხუცესი.

რჯულგადასვლამ შეამფოთა ერი. გაისმა ბუზღუნი. გაწყდა უკანასკნელი ძაფი, მოწყალე ღვთაებასთან სულთა დამაკავშირებელი.

მაგრამ დაკოდილ შაჰაბარიმს არ შეიძლებოდა წილი რგებოდა ბაალის თაყვანებაში. წითელმოსასხამიანმა კაცებმა შემოკავებულნი დან გააძევეს იგი. გარიყულმა საჭურისმა რიგრიგობით შემოიარა

ქურუმთა ყველა დასი და უღმერთოდ დარჩენილი ქურუმთუხუცესი ხალხში გაუჩინარდა. ბრბო იპობოდა მის მოახლოებაზე.

კერპის ფეხებს შუა ალოს, კედრისა და დაფნის კოცონი ააბრიალეს. ბომონის ფრთები ალში გაეხვია, ნელსაცხებელი ოფლივით ეწურწურებოდა ბრინჯაოს ნაკვებზე. ქანდაკება ფეხებით ეყრდნობოდა მრგვალ ფილას, რომელსაც წრედ შემორტყმოდნენ შავრიდეშემოხვეული გატრუნული ბავშვები. კერპის უზომოდ გრძელი ხელის მტევნები სწორედ ბალღებამდე აღწევდა, თითქოს უნდა ჩაებლუჯა ეს გვირგვინი და ზეცაში აეტაცებინა.

დიდებულები, უხუცესნი, დედაკაცები, მთელი ერი — ყველანი ჩოჩქოლებდნენ ქურუმებს უკან და სახლის ბანებზე. ნაირფერად შეღებილი უშველებელი ვარსკვლავები აღარ ტრიალებდნენ. ტახტრენები მიწაზე დადგეს. მაღლა ბოლქვებად აღმართული გუნდრუყის კვამლი ჰგავდა უზარმაზარ ხეებს, რომელთაც ცის ლაყვარლში გაეშალათ თავისი მოლურჯო ვარჯი.

ბევრს შეუღონდა გული. სხვები ნეტარებით იყვნენ აღტყინებულნი და უძრავად გარინდებულებიყვნენ. უსაზღვრო სევდამ დაუძძიმა მათ გული. მიწყდა უკანასკნელი ამოძახილები. ნგრევის სურვილით ატაცებული კართაგენელები სულს ძლივს ითქვამდნენ.

ბოლოს მოლოქის ქურუმთუხუცესმა მარცხენა ხელი შეყო რიდეში, ბალღებს თითო ბლუჯა თმა ააგლიჯა შუბლზე და ცეცხლნი ისროლა. მეწამულმოსასხამიანი კაცები წმიდა ჰიმნს გალობდნენ:

— დიდება შენდა, მზევ, დედამიწის ორივე სარტყლის მეუფეო, შენი თავის შექმნელო, მამაო და დედავ, მამაო და ძე, ღმერთო და ქალღმერთო, ქალღმერთო და ღმერთო!

ქურუმთა ხმები მსხვერპლთა კივილის გასაყრუებლად ერთად ახმიანებულ საკრავთა გუგუნში მიიკარგა. რვაძალიანი შემინითები, ათძალიანი ჩანგები, თორმეტძალიანი ნებალები აწრიპინდნენ, ავღრიალდნენ, აგრუხუნდნენ. გუდა-სტვირები მჭანედ გაკიოდნენ. ისმოდა დაფდაფთა ჩქარი ცემის ყრუ ხმები. მთლად შეიშალა ნესტვი, კალიის ფრთებივით ტკაცუნობდნენ სალსალიშები.

მონასტრის ფარეშებმა გრძელი ქანჩით დახსნეს ერთიმეორეზე წაწყობილი შვიდივე ნაწილი ბაალის სხეულისა. ზევით ფქვილი ჩაყარეს, მეორე განყოფილებაში წყვილი მტრედი შესვეს, მესამეში — მაიმუნი, მეოთხეში — ვერძი, მეხუთეში — ნერბი ცხვარი. ხარი არ

ჰყავდათ და მეექვსეში საკურთხევლიდან მოტანილი დათრიმლული ტყავი ჩადვეს, მეშვიდე ნაწილი ცარიელი დატოვეს.

ვიდრე საქმეს შეუდგებოდნენ, კერპის ხელების მოსინჯვა არჩიეს. თითებზე გამობმული წვრილი ჯაჭვი მხრებზე ჰქონდა გაღადებული მოლოქს და შემდეგ უკან ეშვებოდა. ჯაჭვებს რომ მოზიდავდნენ, ხელები იდაყვებამდე აღიმართებოდა, ერთმანეთს გადაექლობოდა და მუცელს ეკვროდა. რამდენჯერმე ჩამოსწიეს. მესაქრავენი გაყუჩდნენ. ცეცხლი გიზგიზებდა.

მოლოქის ქურუმები კვარცხლბეკზე ბოლთას სცემდნენ, თან ხალხს ათვალეობდნენ.

სხვების წასაქებებლად ვინმეს თავისი ნებით უნდა გაეწირა სი-ცოცხლე. ჯერ არავინ ჩანდა. ხარხებიდან კერპისკენ მიმავალი შვიდივე ბილიკი სრულიად ცარიელი იყო. ბრბოს შესაგულიანებლად ქურუმებმა სარტყლიდან სადგისები იძრეს და სახე დაიკაწრეს. მოლობილში შემოუშვეს შეწირულები, რომელნიც აქამდე განზე ეყარნენ მიწაზე განრთხმულნი. მათ გადაუგდეს რკინის საშინელ იარაღთა შეკვრა. ყოველმა მათგანმა თვითონ აირჩია თავისი სატანჯველი. მკერდში იყრიდნენ შამფურს, ლოყებს ისერავდნენ, ეკლის გვირგვინს იდგამდნენ თავზე. შემდეგ ხელი ხელს ჩასჭიდეს და შემოერთყნენ ბავშვებს, მეორე დიდი წრე შექმნეს; ხან შემჭიდროვდებოდნენ, ხან კი ფართოდ გაიშლებოდნენ. მოაჯირს მიაწყდებოდნენ, მერმე უკან იხევდნენ, კვლავ წინ იწევდნენ და აწინაირად ბრბოს ითრევდნენ თავბრუდამხვევ ფერხულში, სისხლის ღვრასა და ღრიანცელში.

ხალხმა ნელ-ნელა იწყო დენა გასასვლელებში. ცეცხლში ისროდნენ მარგალიტებს, ოქროს ლარნაკებს, ბარძიმებს, ჩირაღდნებს. მთელ თავის ავლა-დიდებას, უხვი საბოძვრები თანდათან მატულობდა. ბოლოს შიშით დაზაფრული და გადაფითრებული კაცი წამობარბაცდა და ბავშვს უბიძგა. ბრბომ დაინახა მოლოქის ხელებმა როგორ აიტაცა პაწია შავი არსება, როგორ შთანთქა იგი ბნელმა ნაპრალმა. უშველებელი ფილის კიდეში ქურუმები წელში მოიხარნენ, კვლავ გაისმა სიკვდილის სამახარობლო და მარადიული განახლების სადიდებელი გალობა.

კვამლი ისე იბოლქვებოდა, რომ შორიდან გეგონებოდათ — ღრუბლებში უჩინარდებიანო მალლა აზიდული განწირულები. არც

ერაი არ იძროდა, ხელ-ფეხი გაკოჭილი ჰქონდათ, თალხი რიდიდან ვერაფერს ვერ ხედავდნენ. არც ცნობა შეიძლებოდა მათი.

ქურუმთა დარად წითლით მობურული ჰამილკარი მოლოქის მარჯვენა ფეხის ცერთან იდგა. მეთოთხმეტე ბალლი გამოიყვანეს. ყველამ შენიშნა, რომ შეძრწუნდა ჰამილკარი, მაგრამ უმაღლესი შეიკავათავი. გულწელი დაიკრიბა და მიწას დააშტერდა. ქანდაკების მეორე მხარეს ჰამილკარივით გაშეშებულიყო უზეშთაესი ქურუმი; ასურული პიტრით დამძიმებული თავი დაედრიკა და მისჩერებოდა მკერდზე დამაგრებულ ჯადოსნური ქვეებით მოოჰვილ ოქროს გულქანდას, რომელსაც ალი აელვარებდა. გაოგნებული ქურუმი ფითრდებოდა. ჰამილკარმა თავი ჩაქინდრა. ორივენი ცეცხლთან ისე ახლოს იდგნენ, რომ მათი მოსასხამების აფრიალებული კალთები დროდადრო ოდნავ ეხებოდა ალს.

თითბრის ხელები გამალბით მოძრაობდა, მოძრაობდა შეუჩერებელივ. ყოველთვის, როცა მოლოქის ქურუმი ბავშვებს აჩეჩებდნენ კერპს, ხელებს იწვდიდნენ, რათა ქვეყნის ცოდვა და ბრალი თავს მოეხვიათ მსხვერპლთათვის; გაკიოდნენ: „ეს ხალხი კი არა, ხარია!“ ირგვლივ ბრბო აიტაცებდა: „ხარია! ხარია!“ მსახურნი ღრიალებდნენ: „უფალო, მიირთვი!“ პროზერპინას ქურუმები, კართაგენელთაგან დაჯაბნილნი, ელევზინურ ლოცვას ბუტბუტებდნენ: „წვიმა გვიწვიმე! შობე!“

ნაპრალის კიდეს მიაღწევდნენ თუ არა მსხვერპლად შეწირულნი, გავარვარებულ ფირფიტაზე დაცემული წყლის წვეთებივით ქრებოდნენ. წითლად მღვივანი ცეცხლიდან მოთეთრო კვამლი ავარდებოდა.

ღვთაების მალა არ ცნებდა, ისევ და ისევ მეტს ითხოვდა. კერპს გამოსაკვებად ხელებში ჩაუხვავებს ადამიანები, რომელნიც ჯაპვით იყვნენ გადაბმულნი, რომ არ გადმოცვენილიყვნენ. თავდაპირველად მოსავთ მსხვერპლის დათვლა სურდათ, რათა შეეტყოთ — მზის წელიწადის დღეებს თუ შეესაბამებოდა მათი რიცხვი. მაგრამ მსხვერპლი მატულობდა, საშინელი ხელების სწრაფ მოძრაობაში შეუძლებელი შეიქნა აღნუსხვა. დიდხანს გასტანა ამ ამბავმა, უსასრულოდ დიდხანს, დაღამებამდე. ქანდაკების შიდა ნაწილი ჩამუქდა. ხალხმა გაარჩია. როგორ იხრუკებოდა ხორცი. ზოგს თმები ხელ-ფეხი და მთელი ტანიც კი მოელანდა.

დღე მიილია. ღრუბლები თავს წამოგერაგნა ბაალს. მუგუზლების პირამიდასავით აღმართული ჩაღველფილი კოცონი მუხლამდე

სწვდებოდა კერპს, იგი სისხლში გათხვრილი გოლიათივით იყო აღანძული; თავი უკან გადაეგდო და შეზარხოშებულევით ბანცალებდა თითქოს.

რაც უფრო ჩქარობდნენ ქურუმები, ბრბოს სიშმაგეც მატულობდა. მსხვერპლთა რიცხვმა იკლო. ზოგი გაკიოდა, შეწირულები შევიბრალოთო, სხვები კიდევ მეტ მსხვერპლს ითხოვდნენ. ხალხით დაზვინული კედლები, გეგონებოდათ, ჩამოინგრეოდა ამ საზარელ დრიალსა და მისტიკურ ნეტარებაში. გასასვლელებში მორწმუნენი მოიწვევდნენ, მოათრევდნენ ბავშვებს, რომელნიც მათ ეპოტინებოდნენ; ისინი ბალღებს სცემდნენ, ძლივს იცილებდნენ და წითელსამოსიანებს უწვდიდნენ. ქანცგაწყვეტილი მესაკრავენი დროდადრო ჩერდებოდნენ. მაშინ ნათლად ისმოდა დედათა კვიილი და ნაკვერჩხლებზე მწვეთავი ქონის შიშხინი. ლენცოფანაჭამნი ოთხით დაბობლავდნენ კერპის ირგვლივ და ვეფხვივით ბრდღვინავდნენ. იიდონიმები წინასწარმეტყველებდნენ, ტუჩებდასერილი შეწირულები გალობდნენ. ხარიხები გადაქელეს, ყველას სურდა წილი რგებოდა მსხვერპლის შეწირვაში. მამები, რომელთაც შვილები ადრე დახოცოდან, მათ ხატებს, სათამაშოებსა და მათ შენახულ ძვლებს ისროდნენ ცეცხლში. ვისაც დანები ჰქონდა, მოიმარჯვეს და ეძგერნენ დანარჩენთ. ყელს ღადრავდნენ ერთმანეთს. მონებმა ბრინჯაოს სანიავებლით მოხვეტეს ფილის კიდეში დაცვენილი ფერფლი და პაერში გაფანტეს, რათა მსხვერპლის გაღება მთელ ქალაქში განფენილიყო და ვარსკვლავთა სივრცემდე აეღწია.

ღრიანცელმა და მოკიაფე აღმა გალავნის ძირას მოიზიდა ბარბაროსები. უკეთ რომ დაენახათ, დიდი ურნალის ნამსხვრევებს ებლაუქებოდნენ და შიშისაგან გამოთაყვანებულები უმზერდნენ კართაგენელთ.

ნაჯახის ხევი

კართაგენელები ჯერ კიდევ არ გაკრეფილიყვნენ სახლებში, რომ ცამ ჯანლი გადიკრა. შუბლი მსხვილი წვეთებით დაეცვარა მათ, ვისაც თავი მაღლა აეწია და კერპს შესცქეროდა.

პთელ ღამეს გადუღებლივ წვიმდა. გრგვინავდა. მოლოქის ხმა იყო ქუხილი. მან დაამაბლა ტანიტი და განაყოფიერებულმა ქალღმერთმა ზეცაში გადაშალა თავისი ფართო გულ-მკერდი. ზოგჯერ ღრუბელთა შორის გაელვარებულ ნათელში ხედავდნენ ტანიტს. შემდეგ კვლავ ჩამობნელდებოდა, ღონეშიხდილ ქალღმერთს რულა ეკიდებოდა თითქოს. კართაგენელთა რწმენით, ნოტიოს მთვარე შობდა და ყვიროდნენ, რომ მშობიარისთვის სატკივარი დაეამებინათ.

ტერასები შეტბორდა. ეზოებში გუბეები იღგა, კიბეებზე ჩანქრებად დიოდა წყალი, მოსახვევებში მორვეი გაჩნდა. კოკისპირულად წვიმდა. შენობათა კუთხეებიდან აქაფებული ნიაღვარი მოედინებოდა. კედლებზე თითქოს მოთეთრო ფარდაგები გადმოეკიდათ. ტაძრის ჩამორეცხილი სახურავები შავად ბზინავდა ელვის გამოკრთომაზე. აკროპოლიდან ათასი გზებით მოედინებოდნენ ნაკადები. დელგამამ სახლები წალეკა. ბოყვები, ტყეჩი და ავეჯი მიჰქონდა ფილებზე მოჩუხჩუხე ღვარს.

წვიმის წყლის მოსაკავებლად გამოედგათ ბადიები, კოკები, ხანი გაეშალათ. ჩირაღდნები ქრებოდა. მაშინ კართაგენელებმა ბაალს კოცონიდან მუგუზლებს დაავლეს ხელი, თავი უკან გადააგდეს და პირი დააბჩინეს წყურვილის მოსაკლავად. სხვები წვირიან გუბეებს მისდგომოდნენ, ილღიებამდე ჩაეყოთ შიგ ხელები და ისე იჭყიპებოდნენ, რომ კამეჩივით დუყი მოადგათ პირზე. აგრილდა. კართაგენელები ხარბად ისუნთქავდნენ ნესტიან ჰაერს და ხელ-ფეხს ისრესდნენ. იმედი ჩაესახათ სიამით შემთვრალთ, ყოველგვარი განსაცდელი გადაავიწყდათ. კვლავ აღდგა ქვეყანა.

საკუთარ თავს ვერა ავნეს რა და ერთმანეთზე სურდათ გადაენტხიათ ნოძალებული მძვინვარება. ამოდენა მსხვერპლი უშედეგოდ არ ჩაივლიდა. ბუზღუნს ვერ ბედავდნენ. მაგრამ ყველანი ისე იყვნენ

გახელებულნი, საშინელ ბოროტმოქმედებათა თანამზრახველთ რომ სჩვევიათ ხოლმე.

ბარბაროსებს ფარღალალა კარვებში მოუსწრო თქემსა. მეორე დღეს გალუმპულუბი დააბოტებდნენ ლაფში, ეძებდნენ გაბნეულ იარაღს, წამხდარ სანოვაგეს.

ჰამილკარმა თვითონ მონახა ჰანონი, თავისი უფლებამოსილებათ ისარგებლა და სპასპეტობა შესთავაზა მას. ბებერი სუფეტი შეყოყმანდა, გულში ჩახვეულ ბოლმას წინ აღუდგა განდიდების სურვილი. ბოლოს მაინც დაჰყაბულდა.

ჰამილკარმა ხომალდი აღჭურვა, ქიმებზე თითო ფილაკვანი დაადგმევინა და ყურეში ტივის პირისპირ დააყენა. რაც ხომალდები გააჩნდა, ყველას თავი მოუყარა, შიგ ჩასხა რჩეული მეონრება, ჩრდილოეთისკენ აიღო გეზი და მალე გაუჩინარდა ნისლში.

მას აქეთ სამმა დღემ გაიარა. საიერიშოდ ემზადებოდნენ. ლიბიის სანაპიროდან ხალხი მოზღვავდა. ბარკა მათ მიწაზე გადასულიყო, სანოვაგე მოეკრიბა და ქვეყანას დაჰპატრონებოდა.

ბარბაროსები ისე აღშფოთდნენ, თითქოს მათთვის პირი გაეტეხა ჰამილკარს. მეომრებს ალყად დგომა მოებზრდათ, განსაკუთრებით მოიწყინეს გალებმა; მათ დაუფიქრებლად მიატოვეს გალავანი, რათა ბარკას შეერთებოდნენ. სპენდიუსმა დიდი ურნალის შეკეთება მოინდომა. მათომ მოიფიქრა, თავისი კარვიდან პირდაპირ მეგარაში როგორ გადასულიყო; დაიფიცა — ამ გზას დავადგებო, მაგრამ მის მებრძოლთაგან არც ერთი არ განძრეულა. სხვები ოტარიდის წინააღმდეგობით დაიძრნენ და უპატრონოდ მიატოვეს ზღუდის დასავლეთი მხარე. უთავბოლობა იქამდე მივიდა, რომ მათ შეცვლაზე არც უფიქრიათ.

ნარჰავასი მთებიდან უთვალთვალებდა ბარბაროსთ. ღამით თავისი ლაშქარი ყურის მხრიდან ზღვის სანაპიროთი გადასხა კართაგენში.

იგი გარემოცულთ მხსნელად მოველინა თავისი ექვსი ათასი კაცით, რომელთაც მოსასხამქვეშ ფქვილი ჰქონდათ დამალული და ბზითა და შაშხით დატვირთული ორმოცი სპილო ახლდათ. სპილოებს შემოესივნენ, სახელებს უძახდნენ; მაშველი ძალის შემატებაზე უფრო ბაალს შეწირული ამ მძლავრი ცხოველების ხილვამ მოაღზინა კართაგენელები. მოლოქის ლმობიერების საწინდარი იყო მათი მოსვლა, ამიერიდან ღვთაება ბრძოლაში ჩაება მათ დასაცავად.

ნარკავასმა უხუცესთა ქათინაურები დაიმსახურა. შემდეგ სალამბოს ჩასახლისკენ გაეშურა.

ქალი აღარ უნახავს მას აქეთ, რაც ჰამილკარის კარავში ხუთი ლაშქრით გარშემორტყმული ასულის ცივი პატარა ხელი შეეხო მისას. ნიშნობის შემდეგ სალამბო კართაგენს გაემგზავრა. ათასი საზრუნავი სიყვარულს უნელებდა ჰაბუქს, ახლა კი ტრფობა გაუტხოველდა. თავისი მდგომარეობით უნდოდა ესარგებლა, სურდა შეერთო სალამბო, დაუფლებოდა მას.

ჰამილკარის ქალს ვერ წარმოედგინა, ეს ვაჟი როგორ უნდა დაჰპატრონებოდა. ლიბიელისადმი ძრწოლამ იკლო, თუმცა ყოველდღე ევედრებოდა ქალმერთს მათოს სიკვდილს. სალამბო ქვეცნობიერად გრძნობდა, რომ მათოს სიძულვილი და დევნა სარწმუნოებრივ საფუძველზე იყო წარმოშობილი. ასულს ხიბლავდა ლიბიელის სიშმაგე და სურდა, ნარკავასის სულში მკრთალი ანარეკლი მარცხ დაენახა მათოს გახელებისა. უნდოდა, უკეთ გაეცნო თავისი დანიშნული, მაგრამ მასთან ყოფნა უმძიმდა, პასუხად შეუთვალა: აკრძალული მაქვს შენი ნახვაო.

ამასთანავე ჰამილკარმა მეკრეებს დაუშალა სალამბოსთან ნუმიდიელთა მეფის შეშვება, ნარკავასისთვის საზღაურის მიზღვა ომის დასასრულამდე არ უნდოდა, ფიქრობდა, რომ ამით გაამტკიცებდა მის ერთგულებას. სუფეტის შიშით ნუმიდიელი გაეცალა იქაურობას.

ნარკავასი ქედმაღლურად მოექცა უხუცესთა ასეულს. მათი თათბირი შეცვალა; მეტი პატივი მოითხოვა თავისი მებრძოლებისათვის და თავკაცებად დანიშნა ისინი. ბარბაროსებმა თვალები დააწყვიტეს, როცა კომეებზე ნუმიდიელები იხილეს.

საერთო გაოცებას საზღვარი არ ჰქონდა, ძველი პუნიკური ტრიუმფით ნაპირებს რომ მოადგა სიცილიასთან ბრძოლაში დატყვევებული ოთხასი კართაგენელი. ჰამილკარს ჩუმად გაემგზავნა კვირიტელთათვის ტვიროსის ქალაქების განდგომამდე ხელში ჩაგდებული ლათინელთა ხომალდები. სამაგიეროდ რომმა ტყვეები დააბრუნა; უარი თქვა როქის სპის მიერ სარდინიაში წარდგენილ მოთხოვნებზე და უტიკის მკვიდრთა შემოკედლებაზე.

სირაკუზის მმართველი ჰიერონი აიყოლია რომის მაგალითმა. სამთავრო რომ შეენარჩუნებინა, ამ ორ ხალხთან თანხმობა უნდა დაეცვა. ჰიერონი ქანაანელთა გამარჯვებით იყო დაინტერესებული,

თავი მათ მოყვარედ გამოაცხადა, ათას ორასი ხარი და ორმოცდა-
ცამეტი ათასი კოდი პური შეაწია კართაგენელებს.

კიდევ უფრო მნიშვნელოვანი მიზეზი აიძულებდა სხვა ქვეყნებს,
რომ კართაგენს დახმარებოდნენ. მშვენიერად გრძნობდნენ, თუ ბარ-
ბაროსები გაიმარჯვებდნენ, უბრალო მეომრიდან ჭურჭლის მრეცხა-
ვამდე ყველა ამბობდებოდა და ვერავითარი სახელმწიფო, ვერავე-
თარი ძალა ვერ მოთოკავდა მათ.

ამასობაში ჰამილკარი აღმოსავლეთის მხარეს უტევდა. გალებს
უკან დაახევინა და ბარბაროსები გარემოცულნი აღმოჩნდნენ თით-
ქოს.

შემდეგ მათ გალიზიანებას შეუდგა. ხან მიეჭრებოდა, ხან გაეც-
ლებოდა ბარბაროსთ. ამ ფანდს კარგა ხანს იმეორებდა და ნელ-ნელა
ბანაკიდან გააძევა ისინი. სპენდიუსი იძულებული შეიქნა მებრ-
ძოლებს გასდევნებოდა. ბოლოს მათოც მიჰყვა ლაშქარს.

მაგრამ მათო ტუნისს აღარ გასცილებია, ქალაქის გალავანში ჩა-
იკეტა. მისმა სიჯიუტემ გაჭრა. მალე გამოჩნდა ქამონის ბჭეთაგან
სპილოებითა და ლაშქრით გამომავალი ნარჰავასი. ჰამილკარი უხ-
მობდა ნუმიდიელს. გარეუბნებში უკვე სხვა ბარბაროსებიც აეკიდ-
ნენ სუფეტს.

კლიპეაში სამი ათასი გალი შემოიმტკიცა ჰამილკარმა. კირენა-
იკიდან ცხენები მოჰგვარეს მას, ბრუტიუმიდან — თორნ-აბჯარი.
ომი განახლდა.

არასდროს არ ყოფილა ჰამილკარი ასე მოუთმენელი და თან ასე
მარჯვე. ბარბაროსები უკან გაიყოლია, ხუთ თვეს დაატარებდა მათ,
წინასწარ დასახული მიზნისკენ მიუძღოდა.

ბარბაროსები ჯერ შეეცადნენ, პატარა რაზმებად გარს შემორ-
ტყმოდნენ ჰამილკარს, მაგრამ იგი მუდამ უსხლტებოდა მათ ხელი-
დან. მაშინ ყველანი ერთად დაედევნენ. ლაშქარში დაახლოებით
ორმოცი ათას მებრძოლს მოეყარა თავი, რამდენჯერმე უკან დაახე-
ვინეს სუფეტს და სიხარულათ ცას ეწივნენ.

ყველაზე მეტად ნარჰავასის მხედრობამ გააწამა როქის სპა. გა-
ჭირვების ეამს, როცა იარაღით დამძიმებული ძილმორეული მე-
ომრები ველად მიაბიჯებდნენ, უეცრად ცის დასავალზე სვეტებად
აეარდებოდა მტვერი; ცხენებს მოაგელვებდნენ მხედრები, ანთებუ-
ლი თვალები ელავდა კორიანტელში და ისრის წვიმა წვიმდა. თეთრ-

ლაბადიანი ნუმიდიელები დასჭყვივლებდნენ, ხელებს აღმართავდნენ, მუხლებს აჭერდნენ ყალყზე შემდგარ ულაყებს, შემდეგ უეცრად გაბრუნდებოდნენ და თვალს მიეფარებოდნენ. შორიახლო აღალი იდგა. ღურკანი აქლემები ლახვრებით ჰყავდათ დატვირთული. მხედრები კვლავ ბრუნდებოდნენ, კიდევ უფრო საშინელნი იყვნენ, მგლებივით ღმუოდნენ და ქორივით დაქროდნენ. მწყობრის კიდეში მდგარი ბარბაროსები იცელებოდნენ. ასე გასტანდა ხოლმე დაღამებამდე, ვიდრე მთას შეუყვებოდა ლაშქარი.

სპილოებისათვის სახიფათო იყო მთა-მთა სიარული, მაგრამ ჰამილკარმა მაინც არ დაიხია უკან და ჰერმეუმის კონცხიდან მწვერვალ ზაგუანამდე გადაჭიმულ გრძელ ქედს მიჰყვა. ბარბაროსებმა ლაშქრის სიმცირის დასაშალავად მოგონილ ხრიკად მიიჩნიეს ეს. ჰამილკარი ისე იქცეოდა, რომ დაუსრულებელი გაურკვევლობა დამარცხებაზე უფრო ტანჯავდა როქის მეომრებს; მაგრამ ისინი იხტიბარს არ იტეხდნენ და უკან მისდევდნენ სუფეტს.

ბოლოს, ერთ საღამოს ვერცხლისა და ტყვიის მთებს შორის, ქარაფების გამყარი ხევის პირას ბარბაროსები წამოეწივნენ ველატებს. ისმოდნენ ფეხის ხმა და ნალარის მოძახილი. კართაგენის მთელი სპა, უთუოდ, წინ იყო. კართაგენელები ჭიუხით დაეშვნენ. იგი გადადიოდა ველში, რომელსაც ნაჯახის ფორმა ჰქონდა და სალი კლდეებით იყო შემოზღუდული. ბარბაროსები დაედევნენ ქვეითებს. გამოქანებულ ხარებთან ერთად შორიდან მორბოდნენ არეულდარეული კართაგენელები. გამოჩნდა წითელმოსასხამიანი კაცი, ეს ჰამილკარი იყო. მის სახელს გაყვიროდნენ. ბარბაროსთ სიშმაგე და სიხარული გაუორკეცდათ. ზოგნი ხეობის კიდეში შედგნენ, შეეზარათ შესვლა თუ სიფრთხილის გამო შეჩერდნენ; მაგრამ ტყეს შეფარებული მხედრები მოცვივდნენ, შუბის ძვერებითა და ხმლების ტრიალით გარეკეს ისინი ველზე.

ამოდენა ზღვა ხალხი ერთხანს ჩოჩქოლებდა და შემდეგ გაყურდა, გზას ვერ პოულობდნენ.

ვინც ხევის სიახლოვეს იდგა, უკან გაბრუნდა, მაგრამ შესასვლელი აღარ ჩანდა. მეწინავეებს შეუძახეს: გზა განაგრძეთო. ისინი მთას შეეჯახნენ, დანარჩენები შორიდან ლანძღავდნენ თანამებრძოლებს, რომელთაც გზა ვერ გაეგნოთ.

როგორც კი ბარბაროსები თავიქვე დაეშვნენ, კლდეს ამოფარებულიმა კართაგენელებმა ძალაყინებით დააგორეს ლოდები. ციცაბო

ფერზე დაქანებულმა უშველებელმა ლოდებმა მთლად ჩახერგეს ვიწრო ყელი.

მინდვრის ბოლოს ორწოხი იყო, აქა-იქ ნაპრალეებით დასერილა. იგი ღარტაფს უერთდებოდა, ღარტაფი კი გადადიოდა ზეგანში, სადაც პუნიკური ლაშქარი იდგა. ვიწრო ქუჩებში ზღუდელ აღმართულ კლდეზე წინასწარ ჩამოეკიდათ კიბეები. ნიშებით დაცულმა ველიტებმა ბარბაროსთა წამოწევამდე ჩაბლუჯეს კიბეები და მალა აცოცდნენ. ზოგი ხრამში ჩაეშვა და დანარჩენებმა თოკებით ანოათრიეს ისინი. ფეხქვეშ მოძრავი ქვიშა ჰქონდათ და კალთა ისე იყო წაფერდებული, რომ მუხლებზე ხოხვითაც კი ვერ შეძლეს ამოძრომა. ის იყო ბარბაროსებიც გაჩნდნენ, რომ ზეციდან ჩამოვარდნილი კედელივით დაეშვა მათ წინ ორმოცწყრთიანი ტიხარი, რომელსაც ორწოხის შესაფერი განი ჰქონდა.

სუფეტის ჩანაფიქრი განხორციელდა. ბარბაროსები მთებს არ იცნობდნენ, მწკრივის თავში მიმავლებმა სხვები წაიყოლიეს. ძირში მოვიწროებული კლდეები ადვილად იშლებოდა. ბარბაროსები გარბოდნენ. თვალსაწიერზე ჰამილკარის ლაშქარი მოჩანდა. მისი მებრძოლები ისე გაკიოდნენ, თითქოს დიდი გასაჭირი დასდგომოდათ. სუფეტის ველიტთაგან მხოლოდ ნახევარი გადაჩა. ადვილი შესაძლებელი იყო მთლად დაღუპულიყვნენ, მაგრამ ოცი ამდენ მსხვერპლსაც კი გაიღებდა ბარკა თავისი განზრახვის მისაღწევად.

ერთმანეთზე მიჭრილი ბარბაროსები გათენებამდე აწყდებოდნენ მინდვრის კიდეებს, მთებზე ხელის ფათურით ეძებდნენ გასაღწევს.

როგორც იქნა, ინათა. ბარბაროსებს ირგვლივ ერთყმოდა შუბებივით წამახული თეთრი ქარაფების გალავანი. გამარჯვების არავითარი იმედი არ იყო. ამ მიყრუებული ადგილიდან გასასვლელი ორივე გზა დაეგმანათ კართაგენელებს, ერთი — ტიხრით, მეორე — ლოდებით.

ბარბაროსებმა უსიტყვოდ გადახედეს ერთმანეთს და ჩაიკეცნენ. ქუთუთოები დაუძიმდათ, საშინელმა სიცივემ დაზრინათ ტანში.

წამოიჭრნენ და კლდეებს ეცნენ. ყველაზე პატარა ლოდის შეძვრაც კი ვერ მოახერხეს, ისე იყო ჩაჭედილი სხვა ლოდებში. ცდილობდნენ ჩაბლაუჭებოდნენ მათ და მალა ახოხებულიყვნენ, მაგრამ ფეხს ვერ იკიდებდნენ ამობურცულ და წყლტუ ქვებზე. ხევის ორივე მხრიდან მიწის გათხრა იფიქრეს. იარაღები ჩაატყდათ ხელში. კარ-

ვის დედობით დიდი კოცონი გააჩაღეს, მაგრამ მთას ხომ ვერ დაწვავდა ცეცხლი.

შემდეგ ზღუდეს მოუბრუნდნენ. ტიხარში ჩასობილი იყო პალოს სიმსხო, მაჩვ-ზღარბის ქაცვივით წაწვეტებული და ჯაგრისის ძველებით ხშირი სამსკვლები. ბარბაროსები ისე გაავდნენ, რომ მაინც ეძგერნენ ტიხარს. ხერხემლამდე ჩაესოთ ლურსმები, დანარჩენები მათ დააცხრნენ ზევიდან. მერმე ყველანი ჩამოცვივდნენ, საზარელ რტოებს შეატოვეს ხორცის ნაფლეთები და სისხლში გათხვრილი თმის ბლუჯები.

ოდნავ ჩაუცხრათ გახელება და საკმელი მოიკითხეს. როქის სპის საპალნეები გაბნეულიყო, ორიოდე დღის საგზალი შერჩენოდათ მხოლოდ. ზოგს არაფერი არ გააჩნდა, ისინი სამხრეთის დაბების დანაპირებ ადალს მოელოდნენ.

დაეხეტებოდნენ ხევში ბარბაროსთა შესატყუებლად კართაგენელთაგან მორეკილი ხარები. მეომრები ლახვრებით დაერივნენ მათ. შეექნენ. ფაშვი რომ ამოიყორეს, გონება დაუდინჯდათ.

მეორე დღეს ყველა ჯორი დაკლეს, ორმოცივე გაატყავეს, შიგნეული მოხარშეს, ძვლები დახრეს. სასოწარკვეთილებამ იკლო. ტუნისის ლაშქარი უეჭველია, შეიტყობდა მათ გასაჭირს და საშველად გამოსწევდა.

მეხუთე საღამოს შიმშილი გამძვინვარდა. მთლად დაღრწნეს ხმლების აშურმები და ღრუბელი, რომელიც მუზარადებს შიგნიდან ჰქონდა არშიად ამოდებულს.

ორმოცი ათასი კაცი ირეოდა ცხენთა სარბიელივით მთებით შემოზღუდულ მინდორზე. ზოგი ტიხართან ან კლდის ძირთან იდგა. სხვები უთავბოლოდ დაეხეტებოდნენ ტაფობში. ვაჟკაცები თვალს არიდებდნენ ერთმანეთს, ჯაბანნი ეძებდნენ ძალგულოვანთ, მაგრამ მათ შველა არ შეეძლოთ.

ჭირისა და სნების შიშით ველიტები საჩქაროდ დამარხეს. სამარეები უცებ გადაიქვლა.

ბარბაროსები ღონემიხდილნი ეყარნენ მიწაზე. ხანდახან ოპში ნაცადი რომელიმე მებრძოლი თუ ჩაივლიდა. ღრიალით წყევლა-კრულვას უთვლიდნენ კართაგენს, ჰამილკარს და მათოს, თუმცა მას ბრალი არ მიუძღოდა მათ უბედურებაში. აჲ ეგონათ, ტანჯვა შემციირდებოდათ, სხვებსაც რომ გაეზიარებინათ მათი ხვედრი. გმინავდნენ. ზოგი ჩუმად იცრემლებოდა ბალღივით.

მეთაურებთან მიდიოდნენ, ევედრებოდნენ — რაიმე იღონეთ, შეგვამსუბუქეთ გასაჭირით. ისინი ხმას არ იღებდნენ ანდა ბრაზმორეულნი ქვას დაავლებდნენ ხელს და სახეში ესროდნენ მეომრებს.

ზოგნი საგულდაგულოდ ინახავდნენ მიწაში ჩაფლულ მარაგს — რამდენიმე მუჭა ინდისხურმას და ფქვილს. ღამდამობით მოსასხაპს წაიფარებდნენ თავზე და ჩუმად ჭამდნენ. ვისაც ხმალი შერჩინოდა, ამოწვდილი ეკირა ხელში, ყველაზე მეტად უნდობელნი მთას მიყრდნობოდნენ და იდგნენ ფეხზე.

მებრძოლები ამტყუნებდნენ და ემუქრებოდნენ მეთაურებს. ოტარიდს მაინც არ ეშინოდა გამოჩენა. ბარბაროსის უტესი სიჯიუტით დღეში ოცჯერ გასწევდა შორს, კლდეებისაკენ და ყოველ წასვლაზე იმედი ჰქონდა, რომ ქარაფები გადაადგილებული დახვდებოდა. დაიარებოდა და დაარხევდა განიერ მხრებს, რომელზედაც ტყავი წამოესხა. გაზაფხულის პირს ბუნაგიდან გამობაჯბაჯებულ დათვს ჰგავდა ოტარიდი. თოვლი თუ გალხვაო, — ამის შეტყობა სურდა თითქოს.

ბერძნებით გარშემორტყმული სპენდიუსი კლდის ერთ-ერთ ნიშში დამალულიყო. ისე დაშინდა, რომ ხმა დაარხია თავისი სიკვდილის შესახებ.

ბარბაროსები საშინლად ჩამოხმნენ. კანი მოლურჯო ლაქებითა დაეფარათ. მეცხრე საღამოს სამი იბერიელი მოკვდა.

მათი თანამომენი დაფეთდნენ და მიიძალნენ. გარდაცვლილთ სამოსელი შემოაძარცვეს. გაშიშვლებული თეთრი გვამები მზეზე ეყარა ქვიშაში.

გარამელებმა ტრიალი იწყეს მათ ირგვლივ. ისინი უდაბნოში ცხოვრებას იყვნენ შეგუებულნი და არავითარი ღმერთი არ სწამდათ. ბოლოს ტომის უხუცესმა ანიშნა მათ. გარამელნი გვამებზე წაიხარნენ, დანებით ზოლებად ამოჭრეს ხორცი. შემდეგ ჩაცუკქდნენ და მიირთვეს. სხეები შორიდან შესცქეროდნენ. შეშფოთებულ მეომრებს ყვირილი აღმოხდათ, მაგრამ სულის სიღრმეში შენატროდნენ მათ გამბედაობას.

ნაშუალამევს ზოგი მათგანი მიუჩოჩდა კაციჭამიებს. სურვილს არ ამხელდნენ, თავს იკატუნებდნენ, თითო ლუკმა ითხოვეს ვითომდა გასასინჯად. გულმაგარნი ბაძავდნენ გარამელებს. კაციჭამიათა რიცხვმა იმატა. მალე მთელი ბრბო შეიყარა. ზოგს ცივი ხორცი რომ

შეებო ტუჩებზე, ხელები ჩამოუცივდა; ზოგი, პირიქით, სიამოვნებით სანსლავდა.

სხვების ასაყოლებლად ერთმანეთის შეგულიანება იწყეს. ვინც აღრე იუარა, ისინი გარამელებთან მივიდნენ და აღარც მობრუნებულან უკან. ნაკვერჩხლებზე შებრაწეს მახვილის წვერზე წამოგებული ნაჭრები, მტვერში აწებდნენ, ამარილებდნენ თითქოს და საუკეთესო ლუკმებისათვის დაობდნენ. სამი გვამი გაათავეს. ბარბაროსებმა თვალი მოავლეს მინდორს, საკმელს ეძებდნენ.

აკი ჰყავდათ უკანასკნელ ბრძოლაში დატყვევებული ოცი კართაგანელი! კაციშვილს არ შეუნიშნავს ისინი, სადღაც გაქრნენ. მათი შეკმით შურსაც იძიებდნენ. როგორმე უნდა ეცოცხლათ. რაკი გემო გაუგეს ლეშს, მადაც გაეხსნათ. შიმშილით ხომ არ დაიხოცებოდნენ. დაკლეს თულუხჩები, ჭალავდრები, როქის სპის ყველა ფარეში. ყოველდღე ხოცავდნენ ხალხს. ზოგნი ბევრს ჰკმდნენ, ძალა მოიკრიბეს და აღარ კმუნავდნენ.

მარაგი მალე გამოელიათ. დაჭრილებსა და სნეულებზე მიდგა ჯერო. სულ ერთია, მაინც ვერ გამოძვობინდებიან, ჯობს მათ ტანჯვას ბოლო მოეღოსო, — ამბობდნენ. როგორც კი ვინმე წაბარბაცდებოდა, ყველანი გაკიოდნენ, ამის საქმე წასულია, უკეთესია — სხვებს წაადგესო. დავრდომილთა სიკვდილი რომ დაეჩქარებინათ, ცბიერობდნენ, იპარავდნენ მათი არჩივი ცოდვილი კერძის უკანასკნელ ნარჩენებს, თითქოსდა უნებურად ფეხს აბიჯებდნენ ავადმყოფებს. მომაკვდავთ სურდათ ეჩვენებინათ — კარგად ვართო, და ხელებს შლიდნენ, წამოიწეოდნენ, იცინოდნენ. გულწასულნი გონს მოდიოდნენ ბლავგი მახვილის შეხებისას, როცა ხელ-ფეხს კვეთდნენ მათ. ზოგჯერ კაცს კლავდნენ საჭიროების გარეშე, სისასტიკის გამო, თავისი შმაგი სურვილების დასაოკებლად.

ზამთრის მიწურულში ამ ადგილებისთვის ჩვეული მოთბო და შემხუთველი ნისლი ჩამოწვა მეთოთხმეტე დღეს. ამინდის ცვლილებას მოჰყვა სიკვდილიანობა. მთებით შემოკავებული ტენიანი ჰაერი შეხურდა. საოცარი სისწრაფით იხრწნებოდა გვამები. ჟინჟლაკდა, ცხედრები იცვარებოდა და ლპებოდა. მალე მთელი მინდორი თხრამლიან იარას დაემსგავსა. მოთეთრო ოხშივარი დარიალეზა მალა ჰაერში. იგი ცხვირში ეცემოდა, კანში აღწევდა, თვალებს უცრემლავდა მებრძოლთ. ბარბაროსებს ეგონათ — თანამოძმეთა უკანასკნე-

ლი ამოსუნთქვაა ეს და მათ სულელებს ვხედავთო. უსაზღვრო ზიზღმა აიტანა ისინი. აღარ სურდათ მძორი, სიკვდილი უჯობდათ ამას.

ორი დღის შემდეგ გამოიღარა და კვლავ იგრძნეს შიშშილი. თითქოს შიგანს უგლეჯდნენ მარწუხებით, იკრუნხებოდნენ, მიწის ბელტებს იტენიდნენ პირში, ხელებს იკბენდნენ და გიჟურად ხარხარებდნენ.

წყურვილმა კიდევ უფრო გააწამა ბარბაროსები. წვეთი წყალი არ გააჩნდათ, მეცხრე დღეს აქეთ ყველა რუმბი ცარიელი იყო. წყურვილის მოსაკლავად მეომრები ენაზე იდებდნენ სარტყელზე დამაგრებულ ლითონის ქაცვებს, სპილოს ძვლის ბუნიკებს, მახვილის პირს. ყოფილმა მექარავეებმა ბაწარი წაიჭირეს მუცელზე. სხვანი ქვებს ლოკავდნენ, ან თითბრის ჩაჩქნებში გაგრილებულ შარდს სვამდნენ.

ბარბაროსები მოუთმენლად ელოდნენ ტუნისის ლაშქარს. მათი ვარაუდით, ამდენ ხანს დაყოვნება ჯარის მალე მოსვლას ადასტურებდა. გარდა ამისა, მათოს სიმამაცის ამბავი რომ იცოდნენ, ასე როგორ მიატოვებდა თავის ლაშქარს. — ხვალ მოვლენ! — ამბობდნენ ბარბაროსები. ხვალე ხვალეს მისდევდა.

თავდაპირველად ლოცულობდნენ, აღთქმას დებდნენ, ათასგვარ თილისმას მიმართავდნენ. ახლა ღვთაებათა მიმართ სიძულვილის მეტს არაფერს გრძნობდნენ. ცდილობდნენ გულიდან ამოერეცხათ რწმენა, რომ ამით შური ეძიათ ღმერთებზე.

მშფოთვარე ხალხი ადრე იღუპებოდა. აფრიკელები გალებზე უფრო ამტანნი აღმოჩნდნენ. ზარქსასი ბალეარელთ შორის გამოტოლიყო, თმები მკლავზე გადაეგდო და იწვა გარინდული. სპენდიუსმა ფართოფოთლებიანი წვნიანი მცენარე იპოვა, სხეები რომ არ დახარბებოდნენ, განაცხადა — შხამიანიყო — და წუწნიდა.

მეომრები ისე მისუსტდნენ, რომ ქვა ვერ მოეჭინათ მოფრენილი ყორნებისთვის. ხანდახან, როცა კრავიჭამია დააცხრებოდა ლეშს და ჯიჯვნიდა, კაცი მიხობდებოდა მასთან, კბილებში დანა ჰქონდა გაჩრილი; ბარბაროსი ცალ ხელს დაიბიჯებდა, ნიშანში ამოიღებდა ფრინველს და ესროდა დანას. თეთრბუმბულიან მტაცებელს ჩქამი დააფრთხობდა, შეჩერდებოდა, ზვირთებში ჩაფლულ თევზიყლაპიასავით მშვიდად მიმოიხედავდა და კვლავ ჩაყოფდა მძორში თავის საზარელ ყვითელ ნისკარტს. იმედდაწურული კაცი პირქვე ვარდებოდა მტვერში. ზოგმა ქამლეონს მიაგნო, ზოგმა გველს. რა აცოცხ-

ლებდათ და — სიცოცხლის სიყვარული. ერთ აზრს ჩაბლაუჭებოდნენ, ნებისყოფა დაეძაბათ, არსებობას იყვნენ მიჯაჭვულნი და მართლა გაუხანგრძლივდათ სიცოცხლე.

ყველაზე გამძლენი ერთმანეთის სიახლოვეს, მკვდრებს შორის, წრიულად დამსხდარიყვნენ შუა მინდორში, მოსასხამებში გახვეულიყვნენ და უჩუმრად მისცემოდნენ სევდას.

ქალაქში დაბადებულებს აგონდებოდათ ხმაურიანი ქუჩები, აშმაშხანები, თეატრები, აბანოები და სადალაქოები, სადაც უამრავ ამბავს მოჰკრავ ყურს. სხვებს ელანდებოდათ სოფლები. ჩამავალი მზის შუქზე ოქროსფრად ღელავდა ჩეჩილი და გორაკებს მიუყვებოდნენ ნაპატიები ხარები, რომელთაც უღელი ჰქონდათ ქედზე გაღებული. მოგზაურები წყალსატევებს ნატრობდნენ, მონადირენი ტყეებში იხსენებდნენ; მრავალმგადანახადი მეომრები ბრძოლაზე ფიქრობდნენ. ბურანში იყვნენ გახვეულნი, აზრი სიზმრის სიცხადესა და მიმზიდველობას იძენდა. უეცრად ჩვენებები ეცხადებოდათ; მთის გადასერვა სურდათ და გასასვლელს ეძებდნენ გასაქცევად. სხვებს ეგონათ, რომ ქარიშხალში ხომალდს უძღოდნენ; ზოგი ღრუბლებში პუნიკურ ლაშქარს ხედავდა და უკუიქცეოდა შეშინებული; ზოგმა ღრეობაზე წარმოიდგინა თავი და მღერით ილხენდა.

ბევრ მათგანს უცნაურად აკვიატებოდა ერთი და იგივე სიტყვა ან ერთი და იგივე ქცევა. შემდეგ თავს რომ წამოსწევდნენ და ერთმანეთს გადახედავდნენ, ქვითინით იხრჩობოდნენ გატეხილი და განადგურებული სახეების დანახვაზე. ზოგიერთი უკვე აღარ იტანჯებოდა; დროის მოსაკლავად ერთმანეთს მოუთხრობდნენ თავს გარდახლილ ფათერაკებს.

ყველასათვის ცხადი და გარდუვალი იყო სიკვდილის სიახლოვე. რამდენჯერ შეეცადნენ გვირაბის გაქრას! გამარჯვებულებს რომ თათბირი შესთავაზონ? მაგრამ რა გზით. ჰამილკარის ასავალ-დასავალი არ იცოდნენ.

ღარტაფიდან მონაბერი ქარი ტიხარს ზემოდან ტალღებად ისროდა დაბლიდან ახვეტილ ქვიშას. ბარბაროსთა თმები და ლაბადები ისე დაეფარა სილას, თითქოს მიწას მათი დასამარება მოსურვებოდა, ამოწეულიყო და წახურვოდა ზემოდან. არაფერი არ იძროდა. მხოლოდ მარადიული მთა მალღდებოდა დღითიდღე თითქოს.

ზოგჯერ ჩიტუნების გუნდი ფრთების რხევით გადაეკლებოდა ლურჯ ცას, გაინავარდებდა უსასრულო სივრცეში. განწირულები

თვალეbs ხუკავდნენ, რომ არ დაენახათ ზეცის თავისუფალი ზინადარნი.

ჯერ ყურები უწოდათ, მერმე ფრჩხილები ჩაუშავდათ, სიცივე ჩაუდგათ მკერდში. გვერდზე გადაბრუნდებოდნენ და სულს დაფაედნენ ყვირილ-წივილის გარეშე.

მეცხრამეტე დღეს დახოცილი იყო ორი ათასი აზიელი, არჩიპელადან მოსული ათას ხუთასი მებრძოლი, რვა ათასი ლიბიელი, ყველაზე ახალგაზრდა მემორები და მთელი ტომები კიდევ. სულ ოცი ათასი კაცი, ლაშქრის ნახევარი იყო გაყლელი.

ოტარიდს ორმოცდათი მებრძოლიდა შერჩა. ის-ის იყო თავის მოკვლა და ტანჯვისთვის ბოლოს მოღება გადაწყვიტა, რომ მთის მწვერვალზე მის პირდაპირ ვიღაც გამოჩნდა.

იგი ისე მალლა იდგა, რომ ქონდრის კაცს ჰგავდა. ოტარიდმა მანინც გაარჩია მის მარცხენა ხელში სამყურა ბალახის მოყვანილობის ფარი და წამოიძახა: „კართაგენელი!“ მინდორში, ტიხართან და კლდეებს ქვეშ მოკალათებული ბარბაროსები წამოიშალნენ. კართაგენელი ხევის კიდეში დადიოდა. ბარბაროსები ქვემოდან შესცქეროდნენ მას.

სპენდიუსი ხარის თავს დასწვდა, ორი ქამარი გვირგვინად შეკრა, რქებზე დაამაგრა და სარზე წამოაგო თავი. ეს მშვიდობიანი ზრახვების ნიშანი იყო. კართაგენელი გაქრა. ბარბაროსები ელოდნენ.

სადამოს ქარაფს მოწყვეტილ ქვასავით ჩამოვარდა ზემოდან გრაგნილი. ეს იყო აღმასის სამი ვარსკვლავით შემკული წითელი აშურმა; შუაში დატვიფრული ჰქონდა დიდი საბჭოს ნიშანი — პალმის ქვეშ მობალახე ცხენი. ასე უპასუხა ჰამილკარმა ბარბაროსთ, მან საშვი გამოგზავნა.

ალარაფრის არ ემინოდათ. მათი ხვედრის ყოველგვარ ცვლილებას ტანჯვა-ვაების დასასრული მოჰყვებოდა. ბარბაროსები უნაპირო სიხარულმა შეიპყრო. ერთმანეთს ეხვეოდნენ, იტრემლებოდნენ. სპენდიუსმა, ოტარიდმა, ზარქსასმა, ოთხმა იტალიელმა, ზანგმა და ორმა სპარტელმა დესპანობა იკისრეს. ლაშქარი დაეთანხმა მათ, მაგრამ არ იცოდნენ, რა გზით გაელწიათ აქედან.

კლდეების მხარეს საშინელი გრუხუნი გაისმა. უზარმაზარი ლოდი შეირყა და ჩამოვარდა. ბარბაროსთაგან ლოდები ხელშეუვალი იყო, მათი წაფერდება ჭირდა, გარდა ამისა, ისინი ვიწრო ხევში იყვნენ ჩაჭედილი. ზემოდან კი ძლიერი დარტყმა კმაროდა მათ გაღმო-

საგორებლად. კართაგენელებმა უბიძგეს და ალიონზე ველი მთლად დახორცილი იყო. ლოდები ნანგრევებად ქცეული უშველებელი კიბის საფეხურებს ჰგევანდნენ.

ბარბაროსებმა ვერ შეძლეს აძრომა. მაშინ ზემოდან კიბეები ჩამოუშვეს. ყველანი ერთად ეცნენ კიბეებს. ფილაკვინის ზათქჳა უკუადგო ისინი. ათი კაცი აიყვანეს მხოლოდ.

კართაგენელებმა აქეთ-იქით ბადრაგად ამოუყენეს მათ კლინაბარები. ბარბაროსები ცხენების გავას ეყრდნობოდნენ თავის შესაშავრებლად.

ადრინდელი სიხარული გაქრა და უფოთმა მოიცვა წარგზავნილები. ჰამილკარის მოთხოვნილებები სასტიკი იქნება ალბათ.

— მე დაველაპარაკები! — აშოშმინებდა მათ სპენდიუსი. თან წაიტრაბახა — სიტყვა მიჭრის, ლაშქრის საკეთილდღეოდ წაიყვან საქმესო.

ყოველ ჩირგვთან გუშაგი იყო ჩასაფრებული. ისინი მიწას განერთხნენ, სპენდიუსის მხარზე გადაგდებული წითელი ყაბიწი როცა დაინახეს.

ბუნიკურ ბანაკს რომ მიაღწიეს, ბრბო შემოერთყათ გარს. ყური მოჰკრეს ჩურჩულსა და სიცილს. გადაიხსნა ერთი კარვის კალთა.

კარვის სიღრმეში სკამზე იჯდა ჰამილკარი. მის სიახლოვეს დაბალ ტაბლაზე გაშიშვლებული ხმალი ელავდა. სუფეტს სარდლები შემოსჯაროდნენ.

ბარბაროსების დანახვაზე უკან დაიხია, მერმე გადმოიხარა და დააკვირდა მათ.

გუგები გაფართოებოდათ, ამოღამებული თვალის უპეებიდან ყურებს სწვდებოდა შავი წრეები. ჩამომხმარ და ღრმა ნაოჭებით დაღარულ ლოყებს შუა წაჰგრძელებოდათ გალურჯებული ცხვირი, მომჩიარული კანი ასპიტისფერ ქუქყს დაეფარა, ტუჩები ჩაყვითლებულ კბილებს შესწებებოდა. ისეთი სიმყრალე ამოსდიოდათ პირიდან, რომ ღრიქედ დატოვებული სამარხი გაახსენდებოდა კაცს. ცოცხალი ლეშები იყვნენ.

შუა კარავში, მეთაურების ფეხმოსართხმელ ჭილობზე ოხშივარი ასდიოდა გოგრას. ბარბაროსები მთელი ტანით აცახცახდნენ, მზერა ვერ მოაცილეს კერძს, თვალზე ცრემლი მოადგათ. მაინც იკავებდნენ თავს.

ჰამილკარი შებრუნდა, ვილაცას გამოელაპარაკა. მაშინ კი ყველა-

ნი დააცხრნენ საკმელს, პირქვე ჩაემხვნენ. სახეები ქონით გაეზინ-
ზლათ, სიხარულის ქვითინს ერთოდა ყბების კაპუნი. კართაგენე-
ლებს ისინი არ შეპბრალებიათ, მაგრამ გაცეების გამო დააცალეს
დამშეულებს კარდლის ამოთავება. როცა წამოიშალნენ, ჰამილკარმა
ყაბიწიანს ანიშნა — თქვიო. დამფრთხალი სპენდიუსი ალულლულდა.

ჰამილკარი უსმენდა, თან ატრიალებდა თითზე წამოცმულ
ოქროს ბეჭედს, რომლითაც ყაბიწზე კართაგენის ღერბი დაეტივფ-
რა. ძირს დააგდო ბეჭედი. სპენდიუსი იმავ წამს დასწვდა. ბატონის
წინ რომ აღმოჩნდა, მასში კვლავ გაიღვიძა მონურმა ჩვევამ, დანარ-
ჩენები აძაგაგდნენ, ითაკილეს მისი უღირსი ქცევა.

მაგრამ ბერძენმა ხმა აიმაღლა, ილაპარაკა ჰანონის ბოროტმოქ-
მედებებზე; იცოდა, რომ იგი მტრობდა ბარკას. ცდილობდა მისთვის
თავი შეეცოდებინა, წვლილად მოუთხრო თავისი თანამოძმეების გა-
საჭირი, როქის სპის ერთგულებაც მოაგონა. კარგა ხანს იქაქანა.
ლაპარაკობდა სხაპასხუბით, ცბიერად და, ცოტა არ იყოს, უკმეხადაც
კი. ბოლოს ისე აღეგზნო, რომ თავი დაკარგა.

ჰამილკარმა მიუგო — თქვენს მობოდიშებას შევიწყნარებო.
ზავი ჩამოვარდება, საბოლოო ზავი! მაგრამ ათი მძევალი მოითხოვა.
მძევლებს მე თვითონ შევარჩევ, იარაღაყრილნი უნდა იყვნენ, ტუ-
ნიკაც კი არ უნდა ეცვათო.

ელჩები არ ელოდნენ ასეთ ლმობიერებას.

— ოცს მოგვეკრით, თუ ინებებ, ბატონო! — წამოიძახა სპენდი-
უსმა.

— არა, ათი კმარა, — მშვიდად უპასუხა ჰამილკარმა.

ისინი გარეთ გავიდნენ მოსათათბირებლად. განმარტოვდნენ თუ
არა, ოტარიდი მსხვერპლად გასაწირავ თანამებრძოლებს გამოესა-
რჩლა. ზარქსასმა უსაყვედურა სპენდიუსს:

— რატომ არ მოჰკალი? შენს გვერდით ეგდო მისი ხმალი!

— ის მომეკლა?! — სპენდიუსმა ზედიზედ გაიმეორა, — ის!
ის! — თითქოს შეუძლებელს სთხოვდნენ ან ჰამილკარი ყოფილიყოს
უკვდავი.

სისუსტე ისე მოერიათ, რომ მიწაზე გაწვნენ. არ იცოდნენ, რა
ელონათ.

სპენდიუსი ამხანაგებს არწმუნებდა, დავუთმითო. ბოლოს მათ
კვერი დაუკრეს ბერძენს და ყველანი კარავში შებრუნდნენ.

სუფეტმა რიგრიგობით ხელი ჩამოართვა ბარბაროსებს; ათივეს.

ცერზე წაუჭირა ხელი, მერვე სამოსელზე შეიხოცა, შეეზარა მათი წვირიანი და ქონით გაპოხილი კანის შეხება. შეჰდევ იკოთხა:

— თქვენ ყველანი ბარბაროსთა თავკაცები ხართ და ყველას მაგიერ შემომფიცეთ?

— ჰო! — უპასუხეს.

— ძალდაუტანებლად? სულით და გულით გსერთ აღთქმულის განხორციელება?

ბარბაროსები ირწმუნებოდნენ, თანამომკეებთან იმიტომ ვბრუნდებით, დანაპირები შევასრულოთო.

— ძალიან კარგი! მე და თქვენ შორის, ბარბაროსთა წარპოგზავნილებს შორის მომხდარი თათბირის საფუძველზე ამომირჩევინ ხართ, დარჩებით ჩემთან!

სენდიუსი გულწასული დაეცა ქილობზე. ბარბაროსებმა თითქოს მიატოვეს იგი, განზე გადგნენ და ერთად შეჯგუფდნენ. სიტყვა არ თქმულა, არვის დაუჩივლია.

თანამებრძოლები დიდხანს ელოდნენ წარგზავნილებს, მაგრამ ისინი არ ჩანდნენ და ჯარმა იფიქრა — გაგვესო. მეომრებს ეპვიოც არ ეპარებოდათ, რომ სუფეტმა გადაიბირა მათი ელჩები.

კიდევ ორ დღეს შეიცადეს. მესამე დილას გადაწყვეტილება მიიღეს. ტილოს ნაგლეჯებს საფეხურებივით გარდიგარდმო გადაასკვნეს თოკები, შუბები, ისრები და ახოხდნენ. უკან მოიტოვეს სამი ათასამდე დავრომილი და დაიძრნენ, რათა ტუნისის ლაშქარს შეერთებოდნენ.

ხევს ზემოთ ჯაგებით დაფარული ზეგანი იყო. ბარბაროსებმა კვირტები შესანსლეს. შემდეგ ცერცვის ნათესებში მოხვდნენ. ყველაფერი ისე გაცამტვერდა, თითქოს კალიების ღრუბელს გადაეველო ველზე. სამი საათის შემდგომ მიაღწიეს მეორე ზეგანს, რომელსაც ამწვანებული გორაკები ეკვროდა.

ოკრობოკრო ბორცვებზე ვერცხლისფრად ელავდა ერთმანეთის შორიანლო დაყრილი ძნები. მზე თვალს სჭრიდა ბარბაროსებს და ისინი ძლივს არჩევდნენ ქვემოთ რაღაცას შავსა და დიდს, რომელსაც ძნები გადაჰქონდა. შემდეგ კონები მალა აიზიდა, თითქოს გადაიფურჩქნა. შიშისმგვრელად შეიარაღებული სპილოების ხუხულებზე დასობილი ლახვრები იყო თურმე ეს.

მკერდზე დამაგრებული მახვილების, წამახული ეშვების, გვერდებზე შემოკრული თითბრის თორნისა და საბარკულებში ჩატანებული ხანჯლების გარდა ხორთუმზე წამოცმული ჰქონდათ ტყავის რგოლები, რომლებშიაც დიდი ბებუთების ტარები იყო გაჩრდილი. სპილოები ყველანი ერთად დაიძრნენ ველის კილიდან და ორივე ძხრიდან გვერდიგვერდ გამოემართნენ.

აუწყრელმა ძრწოლამ გააშეშა ბარბაროსები. გაქცევას არ ცდილან. გარემოცულნი იყვნენ უკვე.

სპილოებმა გადაქელეს მათი რიგები. მკერდიდან ამოწვდილი მახვილები ორად აპობდა ლაშქარს, ეშვები სახნისივით ატრიალებდა მებრძოლებს. სპილოები მათ ჭრიდნენ, ჩეხავდნენ, ცელავდნენ ხორთუმებით. მოარულ ვულკანებს ჰგვანდნენ კოშკები, რომელთაგან აღპოდებული ისრები მოქროდა. არაფერი გაირჩეოდა უზარმაზარი გროვის გარდა, აქა-იქ თეთრ ლაქებად ჩანდა ადამიანთა სხეულები; თითბრის ნამსხვრევები მონაცრისფერო ფირფიტებს ჰგავდა, წითელი ძაფის ნართივით მოჩანდა სისხლის ტბორები. შემზარავი ცხოველები ჭეკნიდნენ ლაშქარს და შავ ხნულებს ტოვებდნენ. ყველაზე მძვინვარე სპილოს ჯილიანი ნუმიდიელი მოუძლოდა. იგი საოცარი სისწრაფით ისროდა სათხედებს, თან გამაყრუებლად სტვენდა. ძალღივით თვინიერ უშველებელ ცხოველებს ამ ხოცვა-ელეტაში ცალი თვალი მისკენ ეჭირათ.

სპილოების წრე ნელ-ნელა შევიწროვდა. ღონემიხდილი ბარბაროსები აღარ უძალიანდებოდნენ მათ. მალე სპილოები შუა მინდორში აღმოჩნდნენ; გასაქანი არ ჰქონდათ, ყალყზე დგებოდნენ, დრტვინავდნენ, ეშვებს ატაკებდნენ ერთმანეთს. ნარჰავასმა სწრაფად დაიურვა ისინი. სპილოები შებრუნდნენ და გორაკებს მიაშურეს.

მარჯვნივ, ტაფობისკენ გაქცეულ ბარბაროსთა ორმა სინტაგმამ იარაღი დაყარა, პუნიკური კარავების წინ დაიჩოქა და ხელაღპყრობილმა ითხოვა შებრალება.

ისინი გათოკეს, ერთიმეორის გვერდით გააწვინეს მიწაზე და მორეკეს სპილოები.

თითქოს სკივრები იმტვრეოდა, გაისმოდა შელეწილი მკერდების მსხვრევის ხმა. თითო ნაბიჯის გადადგმაზე ორ კაცს სრესდა სპილო. უზარმაზარი ფეხები ეფლობოდა სხეულში, სპილოები ირყეოდნენ,

თითქოს კოკლობდნენ; სვლას განაგრძნობდნენ და ბოლომდე ჩაათავეს ბარბაროსთა რიგები.

ველზე კვლავ არაფერი არ იძვროდა. ღამე ჩამოწვა. ჰამილკარი ტკებოდა შურისძიების ხილვით. უეცრად შეკრთა.

მარცხნივ, ბექობზე, ექვსასიოდ ნაბიჯზე, მან თვალი მოჰკრა ბარბაროსებს, სხვებმაც დაინახეს ისინი. ყველაზე უდრეკი ოთხასი მებრძოლი — ეტრუსკები, ლიბიელები და სპარტელები აღრევე გაჭრილიყვნენ მთებში და აგერ აქამდე ვერა ეღონათ რა. თანამებრძოლების გაუღეტის მერმე გადაწყვიტეს კართაგენელთა რიგები დაეწიოკებინათ. მჭიდროდ დაჯარულნი დაეშვნენ ფერდობზე. დიდებული სანახავი იყვნენ.

ჯარჩი შეეგებათ მათ. სუფეტს მეომრები სჭირია, თან ისე აღტაცებულია თქვენი სიმამაცით, რომ ყოველგვარ მოთხოვნილებათა გარეშე მზადაა შეგიწყნაროთო. ცოტას თუ გამომყვებით, გიჩვენებთ ადგილს, სადაც სასმელ-საქმელი დაგხვდებათო, — დაატანა კართაგენელმა.

ბარბაროსები გაედევნენ და მთელი ღამე ჭამაში გაატარეს. კართაგენელებმა ყვედრება დაუწყეს სუფეტს, ბარბაროსებს მიკერძოებით ექცევიო.

კაცმა არ იცის, ჰამილკარი თავისი ლაშქრის დაუცხრომელ სიძულვილს აჰყვა, თუ კარგად შენიღბული ვერაგობა იყო ბარბაროსთა შეკედლება. მეორე დღეს თავშიშველი და იარაღაყრილი სუფეტის კლინაბართა რაზმის თანხლებით მივიდა ბარბაროსებთან. ბევრი ხალხი მყავს სარჩენი და ყველა თქვენგანს ვერ შევიფარებ, თან მეომრები მჭირდება, როგორ შევარჩიო უკეთესები, არ ვიციო, — განაცხადა და ბარბაროსთ შესთავაზა: სამკედრო-სასიცოცხლოდ შეეტაკეთ ერთმანეთს, რათა გამარჯვებულები განსაკუთრებულ რაზმში მიგიღოთ, სხვაგვარ დალუპვას ასეთი სიკვდილი ჯობსო. შეჰდგე თავისი მებრძოლები განზე გასწია, რადგან პუნიკური აღმები ცის დასალიერს ფარავდა, და ბარბაროსებს დაანახა ერთ რიგად ჩამწყრივებული ნარჰავასის ას ოთხმოცდაცხრამეტი სპილო. ისინი ხორთუმებზე დამაგრებულ მახვილებს იქნევდნენ, წალდმომარჯვებულ გოლიათებს ჰგვანდნენ.

ბარბაროსებმა უსიტყვოდ გადახედეს ერთმანეთს. გადაფითრდნენ. სიკვდილი კი არ აშინებდათ, ძრწოლას ჰგვრიდათ საშინელი პირობა, ურომლისოდაც მიუსათარნი რჩებოდნენ.

ზიარმა ყოფა-ცხოვრებამ სათუთი მეგობრობა ჩანერგა მათში. უმეტესობისთვის ბანაკი იყო მამულის მაგიერი. ოჯახურ სიტბოს მოკლებულებს თანამებრძოლებზე გადაჰქონდათ ალერსის მოთხოვნილება: ვარსკვლავების შუქზე ეძინათ ერთმანეთის გვერდით, ერთ მოსასხამქვეშ. ქვეყნის ზურგზე უგზო-უკვლოდ ხეტიალის დროს, სიკვდილსა და ხითათში მათ შორის საოცარმა ტრფობამ მოიკიდა ფეხი. გაჩნდა ქორწინებაზე არანაკლებ მყარი სამარცხვინო ურთიერთობანი. ომის ქარცეცხლში უფრო ძლიერი მებრძოლი იცავდა ჰაბუკს. ეხმარებოდა უფსკრულებზე გადახტომისას, ოფლს სწმენდდა ციებ-ცხელებით გახურებულ შუბლზე, საჭმელს იპარავდა მისთვის. მეორე კი, გზის პირას ნაპოვნი და შეკედლებული ბავში, შემდეგ როქის მეომრად ქცეული, მეგობარს ერთგულებაზე სინაზით უპასუხებდა და მეუღლის სიამტკბილობას სთავაზობდა.

ცვლიდნენ შიბებსა და საყურეებს, რომლებიც თრობის ეამს, დიდი განსაცდელის მერმე უძღვნეს ერთმანეთს. სიკვდილი ერჩიათ, არაკაცს არ სურდა კვლა. ჰაბუკი ეუბნებოდა ხანდაზმულს: „არა! არა! შენ ჩემზე ამტანი ხარ! მათ უფრო მიუზღავ სამაგიეროს, მომკალი!“ საპასუხოდ ისმოდა: „მე ნაკლები ხანი დამრჩენია სასიცოცხლოდ! შიგ გულში ჩამკარ და დამივიწყე!“ ძმებს ხელები ჩაეკიდათ და შესტკეროდნენ ერთმანეთს; მიჯნურები იღგნენ, სამარადქამოდ ეთხოვებოდნენ და ცრემლს ღვრიდნენ ერთიმეორის მკერდზე.

თორნ-აბჯარი შეიხსნეს, რათა ადვილად ჩასობოდათ მახვილის წამახული პირი. გამოჩნდა კართაგენისათვის ბრძოლის დროს დანაკოდი სხეულები, უშველებელი ნაიარეები. სვეტზე ამოკვეთილი წარწერებივით მეტყველებდნენ იგინი.

ბარბაროსები გლადიატორებივით ჩარიგდნენ ოთხ თანაბარ მწკრივად. გაუბედავად შეუღგნენ საჭმელს. ზოგმა თვალები აიხვია და ბრმის კომბალივით ნელა მოიქნია მახვილი. კართაგენელები ხორხოცობდნენ, გაიძახოდნენ — ლაჩრები ხართო. ბარბაროსები გამოცოცხლდნენ და გაჩაღდა საერთო ბრძოლა, ელვისებურად სწრაფი და საზარელი.

ზოგჯერ სისხლჩამომდინარე ორი მებრძოლი შედგებოდა, ერთმანეთს მკლავებში უეარდებოდნენ, კოცნიდნენ და კვდებოდნენ. ბარბაროსთა სიშმაგემ დააფრთხო მოშორებით მდგარი კართაგენელები.

ბოლოს როქის მეომრები შეჩერდნენ, ხროტინებდნენ, გრძელი

დალალები სისხლში გათხვროდათ, თითქოს წითელი აბაზანიდან ამოსულიყვნენ, გაბურძენილ თმებს შორის თვალები კიაფობდა. ზოგი შუბლში დაქრილ ავაზასავით ტრიალებდა. სხვები უძრავად იდგნენ და მათ ფერხთით დაგდებულ გვამებს დაჰყურებდნენ; შემდეგ სახეს იხოცდნენ ფრჩხილებით, ორივე ხელს დაავლებდნენ მახვილს და მუცელში ჩაიცემდნენ.

სამოცი დარჩა ცოცხალი. წყალი მოითხოვეს. კართაგენელებმა გასძახეს: ხმლები დაყარეთო. როცა მახვილი ჩააგეს, წყალი მოუტანეს მათ.

ვიდრე სვამდნენ სარწყულში თავჩარგულნი, სამოცი კართაგენელი მიიჭრა და ზურგში ჩასცა მათ ხანჯალი.

ბარკა თავისი ვნებააშლილი ლაშქრის ჰააჰმებლად მოიქცა ასე: თანაც ამ ვერაგობით კიდევ უფრო შემოიმტკიცა სპა.

ომი დასრულდა, ყოველ შემთხვევაში ჰამილკარი ასე ფიქრობდა. მათოს წინააღმდეგობას აღარ მოელოდა. მოუთმენლობამ შეიპყრო სუფეტი და დაძვრა უბრძანა ლაშქარს.

მსტოვრები ეახლნენ და მოახსენეს, რომ ტყვიის მთისაკენ მიძავალი აღალისთვის მოეკრათ თვალი. ჰამილკარს ეს არ ენაღვლებოდა როქის სპა განადგურებულია, ამიერიდან მომთაბარენი ვეღარ შეაწუხებენ; მთავარია ტუნისის ალება. ჩქარი ნაბიჯით გასწია იქით.

კართაგენში ნარჰავასი აფრინდა გამარჯვების მახარობლად. მიღწევებით გაამაყებულნი ნუმიდიელთა მეფე სალამბოს წინაშე წარდგა.

ქალმა წალკოტში, დიდი ნეკერჩხლის ძირას, მიიღო იგი. ტაანაქი თან ახლდა. სალამბო ყვითელი ტყავის ბალიშებზე იყო მიწოლილი; მხოლოდ თვალები უჩანდა, შუბლსა და ტუჩებს სახეზე ჩამობურჯული რიდე უმაღავდა. გამჰვირვალე ქსოვილში ისე ელავდა ბაგეები, როგორც პატიოსანი თვლები ასულის თითებზე. ხელებიც დაფარული ჰქონდა. ვიდრე საუბრობდნენ, ერთხელაც არ შერხეულა.

ნარჰავასმა ბარბაროსთა დამარცხება შეატყობინა. სალამბომ დალოცა და დაუშაღლა მამამისისთვის გაწეული სამსახური. მერმე ბრძოლის ამბების თხრობა იწყო ვაჟმა.

მათ ირგვლივ აშოლტილ პალმებზე ტკბილად ღუღუნებდნენ მტრედები, ბალახებში დაფათურობდნენ ტარტესული მწყარები და პუნეკური ციცრები. მოუვლულად მიშვებულნი ბაღი დაბურჯულიყო. აყირო აკაციის ვარჯში გახლართულიყო, ვარდნარს შორავალა შერე-

ოდა, ათასგვარი სარეველა გადაბლარდნოდა ერთმანეთს, ფანჩატურები გაჩენილიყო. მზის სხივები ირიბად ეშვებოდა და ფოთოლთა ჩრდილს ფენდა მიწაზე სწორედ ისე, როგორც ტყეში. მოშინაურებული ცხოველები გაგარეულელებიყვნენ, მცირე ჩქამზე ფრთხეზოდნენ. აქა-იქ ქურციკი გამოჩნდებოდა, პაწია შავ ჩლიქებზე ფარშევანგის ფრთები ჰქონდა დამაგრებული. ქალაქის შორეული ხმაური ტალღების ბუტბუტში იკარგებოდა.

ნარპავასი დადუმდა. სალამბო შეჰყურებდა, არაფერი უთქვამს პასუხად. ჭაბუკს ყვავილებით მოხატული სელის კაბა ემოსა, კაბას ოქროსფოჩებიანი ქობა ჰქონდა მოყოლებული. ყურს უკან გადაწულ თმებს ვერცხლის ორი ისარი უმაგრებდა. მარჯვენათი ჩამოყრდნობოდა ამარტის რგოლებით შემოსალტულ და ბუმბულით დამშვენებულ შუბის ტარს.

სალამბო შესცქეროდა ნარპავასს და ფიქრები ეხვეოდა. ტკბილმოუბარმა და ქალივით ტანწერწეტმა ვაჟმა დაატყვევა მისი მხერათავისი სინატიფითა და მოხდენილობით. სალამბომ გულში გაივლო — ბალემა მფარველად უფროსი და თუ მომივლინესო. მათო გაახსენდა, უნდოდა შეეტყო, რა შეემთხვა მას. სურვილს ვერ გაუძალიანდა.

ნარპავასმა მიუგო, კართაგენელებმა ტუნისის დასაპყრობად გასწიესო. გამარჯვების შესაძლებლობასა და მათოს სისუსტეზე რომ ლაპარაკობდა, ქალი არაჩვეულებრივად გახარებული ჩანდა. ბაგეები უთრთოდა. მკერდი უძგერდა. ბოლოს, როცა ნარპავასი დაჰპირდა, მათოს მე თვითონ მოვკლავო, მან წამოიძახა: „ჰო, მოკალ! ღირსია!“

ნუმიდიელმა უთხრა, რომ საშინლად სწყურია მისი სიკვდილი, რადგან ამით ომი დასრულდება და შეირთავს სალამბოს!

ქალი შეერთა, თავი დახარა.

ნარპავასმა მაინც განაგრძო. თავის წადილს ადარებდა წვიმას მონატრებულ ყვავილებს, გზაბნეულ ყარებს, რომელიც გათენებას მოელის. კიდევ უთხრა, მთვარის ულამაზესი და დილის ნიავის უნაზესი ხარ, დიდი ხნის ნანატრ სტუმარზე უფრო მესურვიო. ზანგთა ქვეყნებიდან ისეთი ნივთების ჩამოტანა აღუთქვა, როგორიც კართაგენში არ იშოვებოდა; ჩვენი სასახლის დარბაზებში ოქროს ქვიშა იქნება მობნეულიო, — ეუბნებოდა.

შესალამოვდა. ინის სურნელი დადგა. კარგა ხანს უსიტყვოდ შეჰყურებდნენ ერთმანეთს. ღრუბლებში გამომკრთალ ორ ჩახჩახა

ვარსკვლავს უგავდა რიდემობურულ ასულს თვალები. მზის ჩასვლამდე ვაჟი წავიდა.

კართაგენს რომ გაეცალა ნუმიდიელთა მეფე. შემოფოთებულმა უხუცესებმა შვებით ამოისუნთქეს. ხალხი ადრინდელზე მეტი აღფრთოვანებით შეხვდა მას. ჰამილკარი და ნარჰავასი თუ უხუცესთა დაუხმარებლად გაიმარჯვებდნენ, მერმე წინ ველარავინ დაუდგებოდა მათ. ამიტომ გადაწყვიტეს — ბარკას დასასუსტებლად რესპუბლიკის ხსნაში წილი რგებოდა მათთვის სასურველ ბებერ ჰანონს.

იგიც სასწრაფოდ გაეშურა დასავლეთის მხარეს, სურდა შური ეძია სწორედ იმ ადგილებში, სადაც ადრე სირცხვილი ჰქამა. მაგრამ მოსახლეობა და ბარბაროსები ან ამოწყვეტილი იყვნენ, ან მიმალული, ან გახიზნული. მაშინ ჰანონის რისხვა სოფლებს დაატყდა; ცეცხლს მისცა დანგრეული ნასახლარები, არ დატოვა ხე, ბალახის ღერი! სადაც კი ბავშვი და ხეიბარი შემოხვდათ, ყველა აწამეს. დიაცები მეომრებს გადასცა, რათა გაეუპატიურებინათ, ვიდრე სულს ამოხდიდნენ. ყველაზე ლამაზები მის ტახტრევანში შეყარეს. საზარელმა საღმობამ დაუცხრომელი ვნებები აუშალა ჰანონს და იგი იმედღაწურული კაცის სიშმაგით იკლავდა ჟინს.

გორაკების თხემებზე თალხი კარვები ისე უჩინარდებოდა, თითქოს ქარმა ახვეტაო. მოელვარე სალტეებით შეკრული დიდი წრეები, რომლებიც ეტლის თვლები უნდა ყოფილიყო, გულის გამაწვრილებელი ჭრიალით ამოძრავდებოდა ხოლმე და ნელ-ნელა მიიკარგებოდა მინდორში. ესენი იყვნენ მოხეტიალე ტომები, კართაგენის ალყა მიეტოვებინათ, გარეუბნებში დაძრწოდნენ და უცდიდნენ შემთხვევას, როქის სპის გამარჯვებას, რომ კვლავ დაბრუნებულ იყვნენ; მაგრამ ბოლოს შიშისა თუ შიშპილის გამო თავისი ქვეყნის გზას დაადგნენ და თვალს მიეფარნენ.

ჰანონის წარმატება არ ეხარბებოდა. ჰამილკარს, ეჩქარებოდა ომის მოგება და ჰანონს ტუნისში დახვევა უბრძანა. ისიც, როგორც ღირსეული მამულიშვილი, დათქმულ დღეს ქალაქის კედლებთან იყო.

ადგილობრივ მკვიდრთა გარდა ქალაქს იცავდა თორმეტი ათასი როქის მოლაშქრე და უწმინდური საჭმლის მოყვარული ტომები. ისინი მათოს დარად თვალს არ აცილებდნენ კართაგენს, რომელიც ცის დასავალზე მოჩანდა, ერი თუ შალიშიმი — ყველა მაღალ გა-

ლავანს გასცქეროდა და ოცნებობდა მის უკან დაფარულ დაუსრულებელ სიამოვნებაზე. სიძულვილით ატაცებულები მალე მოემზადნენ წინააღმდეგობის გასაწევად. ჩაჩქნის მაგიერ ტიკები ჩამოიცივეს თავზე, ბაღნარებში ლახვრებისთვის მოჭრეს ყველა პალმა, ამრთხარეს წყალსაცავები. სურსათს რაც შეეხება, ტბაში იჭერდნენ მძორითა და სიბინძურით ნასუქ დიდ თეთრ თევზებს. კართაგენელთა სიხარბის გამო ტუნისის შერყეული ზღუდეები არ აღდგენილა. გალავანი ისე იყო მოფამფალეული, რომ მხრის ერთი წაკვრა დაანგრევდა. მათომ სახლების ნაშალი ქვებით დაგმანა ნაპრალები. უკანასკნელი ბრძოლა იყო. იმედი აღარ ჰქონდა, მაგრამ ხანდახან მაინც გაიფიქრებდა: ვინ იცის, ბედი ცვალებადიაო.

მოახლოებულმა კართაგენელებმა გალავნის ქონგურებზე გადმოკიდებული კაცი შენიშნეს, მთელი ტანით იყო გადმოხრილი; მას წარბი არ შეუხრია, მოზუზუნე ისრები თითქოს მერცხლების გუნდი ყოფილიყოს. საოცარი იყო, რომ არც ერთი ისარი არ გაჰკარებია.

ჰამილკარმა სამხრეთით დააბანაკა თავისი ლაშქარი, ნარჰავასმა მარჯვნივ რჰადესის ველი დაიკავა, ჰანონმა — ტბის ნაპირი. სამივე სარდალს უნდა შეენარჩუნებინა ასეთი განლაგება, რათა ერთდროულად შეეტიათ გალავნისთვის.

ჰამილკარს უნდოდა ჰკუთა ესწავლებინა როქის მეომართათვის, უნდოდა ეჩვენებინა, რომ მონების შესაფერად დაისჯებოდნენ. ქალაქის წინ მალლობზე ერთიმეორის გვერდით ჯვარს აცვა ათივე დესპანი.

ამის დანახვაზე გარემოცულებმა მიატოვეს ზღუდე.

მათომ გადაწყვიტა ნუმიდიელებისთვის დაესწრო, გალავანსა და კარვებს შორის სწრაფად გაელწია, ზურგში მდგარ კართაგენელთა ქვეითებს დასხმოდა და თავის ლაშქარსა და ქალაქის ჯარს შუა გამოემწყვდია ისინი. ნაცად მებრძოლთა თანხლებით იგი გაიჭრა კიდეც.

ნარჰავასმა დაინახა, ტბის სანაპირო გადასერა და ჰანონს აცნობა, რომ ჰამილკარისთვის მაშველის გაგზავნა იყო საჭირო. კაცმა არ იცის, ნარჰავასს მართლა ეგონა, რომ ბარკა ვერ გაუმკლავდებოდა ბარბაროსებს, ცბიერობდა თუ უჭკუობით დაემართა ეს ამბავი. ეს მერმეც ვერვინ შეიტყო.

ჰანონი თავისი მოქიშპის დამდაბლების სურვილით იწვოდა და არც შეყოყმანებულა. დაიყვირა — ბუქსა ჰკარითო, და მისი ლაშქა-

რი გაექანა მათოსავენ. მაგრამ ბარბაროსები შემობრუნდნენ, ეძგერენ კართაგენელებს, ძირს სცემდნენ, ფეხით თრგუნავდნენ მათ. როქის მეომრებმა უკუაგდეს პუნიკელები და ჰანონის კარავს მიადგნენ. კარავში თავმოყრილი იყო უზუტესთაგან ყველაზე წარჩინებული ოცდაათი კართაგენელი.

ჰანონი გაოცებული ჩანდა ბარბაროსთა თავხედობით, თავის შეთაურებს უხმობდა. მებრძოლებმა მას მუშტები მოუღირეს, ყელში სწვდნენ და სალანძღავ სიტყვებს უქიჟინებდნენ. ატყდა ერთი ალოაქოთი. ბებერი სუფეტისთვის ხელი ჩაველოთ ბარბაროსებს და ფეხზე ძლივს ამაგრებდნენ. ჰანონი ყურში უჩურჩულებდა მებრძოლებს: „რასაც გსურთ, გიბოძებთ! შეძლებული ვარ, მიშველეთო!“ მეომრებმა გაათრიეს; მიუხედავად დიდი სიმძიმისა, მიწას არ ეხებოდა ფეხებით. უხუცესებიც გაიყვანეს. ჰანონს შიში გაუცხოველდა. „ხომ დამამარცხებთ! თქვენი ტყვე ვარ! თავს გამოვისყიდო! გამიგონეთ. ჩემო მეგობრებო!“ ჯარისკაცებს გვერდებში წაეჭირათ მისთვის მხრები და მიაქანებდნენ. — „რას მიპირებთ? რა გინდათ? ხომ ხედავთ, არ ვკითობ! ყოველთვის კეთილად გეპყრობოდით!“ — გაიძახოდა იგი.

უშველებელი ჯვარი აღმართეს კართან. ბარბაროსები გაკიოღნენ: „აქეთ! აქეთ!“ ჰანონმა ხმა აიმაღლა, მათ ღრიალს გადააქარბა. ღვთის გულისათვის შალიშმის მიმგვარეთ, უნდა გაუუშვილო რაღაც, რაზედაც დამოკიდებულია თქვენი გამარჯვებაო, — ამბობდა.

ბარბაროსები შედგნენ. ზოგმა იფიქრა, მათოს ხმობა აჯობებსო. მის საძებრად გაცვივდნენ.

ჰანონი მოლზე დაეცა. ირგვლივ სხვა ჯვრებიც დაინახა. თითქოს წინასწარ გამრავლებულიყო სატანჯველი, რომელსაც ბოლო უნდა მოეღო მისთვის. სურდა თავი დაერწმუნებინა, რომ ცდებოდა, რომ ერთი ჯვარია მხოლოდ, რომ ერთიც აღარაა. ბოლოს წამოაყენეს იგი.

— თქვი! — უბრძანა მათომ.

ჰანონმა შესთავაზა ჰამილქარის გაცემა, ქალაქის დაკავება და კართაგენის საზიარო მართვა.

მათო გაეცალა. მეომრებს ანიშნა — იჩქარეთო. დარწმუნებულნი იყო, რომ ღროის მოსაგებად ბრიკი მოიგონა ჰანონმა.

ლიბიელი შეცდა. ჰანონი ისეთ უკიდურეს მდგომარეობაში იყო, რომ არაფერს აღარ უწყევდა ანგარიშს. გარდა ამისა, ჰამილქარი

სძულდა და მთელი ლაშქრითურთ გასწირავდა მას, გადარჩენის მცირე იმედიც კი რომ ჰქონოდა.

ოცდაათი ჯვრის ქვეშ მიწაზე ეყარნენ უხუცესები. იღლებ-ქვეშ საბელი ამოეყარათ მათთვის. ბებერი სუფეტა მიხვდა, რომ კვდებოდა, და ატირდა.

ჰანონს შემოაძარცვეს სამოსი, რაც კი ჰქონდა შერჩენილი, გამოჩნდა საზარელი სიმახინჯე. დარღვეული სხეული იარებით იყო დაფარული. ფეხებზე ჩამოკიდებული ქონი ფრჩხილებს უმაღავდა და მომწვანო ნაფლეთებივით სთრევდა თითებიდან. ლაწვისთაკებზე ჩამომდინარე კურცხალი ამაზრუნ იერს აძლევდა ჰანონს. მის დაღ-რღნილ სახეს უფრო აჩნდა ცრემლი, ვიდრე სხვა კაცისას. სანეთო ყაბიწი შეხსნოდა და თეთრ თმებთან ერთად ეთრეოდა მტვერში.

ბარბაროსებმა იფიქრეს, ჰანონს თოკები ვერ გაუძლებს, ჯვარზე ვერ ავზიდავთო და პუნიკური ჩვეულებისამებრ ჯერ ჯვარს აცვეს და მერმე აღმართეს მაღლა. ტანჯვამ სიამაყე გაუღვიძა ჰანონს და მწვალებლებს თათხვა დაუწყო. დორბლი სდიოდა, სანაპიროზე ყელგამოღადრული ზღვის ურჩხულივით იკლაკნებოდა. უარესი წამება მოგიწევთ, შურისგება არ აგცდებათო, — უწინასწარმეტყ-ველებდა ჯვარმცემლებს.

ასეც მოხდა. ქალაქის მეორე კიდეში ალი ავარდა და კვამლი აიბოლქვა. როქის სპის წარგზავნილები სულს დაფავდნენ.

გონმიხდილები ბორიომ გამოაფხიზლა. ნიკაპი მკერდზე ჩამოე-ყრდნოთ, ტანი დაბლა დაწეულიყო, თუმცა ხელები თავს ზემოთ ჰქონდათ მიღურსმული. ტერფებიდან და ხელის გულებიდან ნელა წვეთავდა სისხლის მსხვილი წვეთები, დახუნძლული რტოებიდან რომ ცვივა მოწეული ხილი, ისე. კართაგენი, ყურე, მთები და ველები, — ყველაფერი ბრუნავდა უზარმაზარი ბორბალივით. ზოგჯერ მტვერი აიხვეტებოდა მიწიდან, კორიანტელი დატრიალდებოდა და შემოეხვეოდა მარტვილთ. წყურვილი ახრჩობდათ. პირში ენა მოლ-რეცოდათ. ცივი ოფლი ასხამდათ და სული ხდებოდათ.

სადღაც, ქუჩების უსასრულო შორეთში მაინც არჩევდნენ დარა-ზმულ მებრძოლებს, ხმლების ქნევას. ბრძოლის ყიყინა აღწევდა, როგორც ტალღების ჩქერა ჩაძირული ხომალდის ანძას ჩაბლაუქე-ბულ მომაკვდავებამდე: იტალიელებს, ყველაზე ამტანებს, ჯერ კიდევ ჰქონდათ ყვირილის თავი. ლაკედემონიელნი გაყურებულებიყვნენ და თვალები მოეხუჭათ. ოდესღაც ლომგული ზარქსასი გადამტყდარი

ლერწამივით გადრეკილიყო. მის გვერდით ჯვარცმულ ეთიოპელს თავი უკან გადაეგდო ჯვრის განივ ძელზე. ოტარიდი არ იძვროდა, თვალებს აბრიალებდა მხოლოდ; გრძელი თმა ხის ნაპრაღში ჩარჩენოდა და შებღბღვით ჰქონდა აწეული. მისი ხროტიანი მრისხანე ბრღვენივას უფრო შგავდა. სპენდიუსი საოცრად გაკაჟდა. სიცოცხლე შეეხარა. დარწმუნებული იყო, რომ მალე სამუდამოდ დაისვენებდა და მშვიდად ელოდა სიკვდილს.

მისუსტდნენ. ტუჩებზე ბუმბულის შეხებისას შეტოკდებოდნენ მხოლოდ. უშველებელი ფრთები ირხეოდა და ჩრდილს ისროდა მათ ირგვლივ. სპენდიუსის ჯვარი სხვების უმაღლესი იყო და პირველი ძერა მას დააცხრა. სპენდიუსმა თავი მიაბრუნა ოტარიდისკენ, უცნაურად გაუღიმა და ნელა უთხრა:

— გახსოვს ლომები სიკას გზაზე?

— ჩვენი ძმები იყვნენ ისინი! — უპასუხა გაღმა და სული დალია.

ამასობაში სუფეტმა გალავანი გაარღვია და ციხე-სიმაგრეში შეაღწია. ქარმა დაქროლა. კვამლი გაფანტა და ცის დასავალზე კართაგენის კედლები გამოჩნდა. ჰამილკარი ეშმენის ბანზე საჭკრეტად გასულ ხალხსაც კი არჩევდა თითქოს. თვალი გააყოლა მარცხნივ და ტბის პირას აზიდული ოცდაათი ჯვარი დაინახა.

მტერი რომ უფრო დაეშინებინათ, ბარბაროსებს ერთმანეთზე დაქედილი კარვის დედაბოძებით აღემართათ ჯვრები. მაღლა, ცის ფონზე მოჩანდა ოცდაათი უხუცესის გვამი. მკერდზე თეთრი ფარვანებივით ჰქონდათ რაღაც. ეს იყო ქვემოდან ნატყორცი ისრის ბოლოები.

ყველაზე დიდი ჯვრის თავზე ოქროწული სამხარიდლიე ელავდა. ჯვარცმულს მკლავი არ ჰქონდა და მხარზე ჩამოსთრეოდა იგი. ჰამილკარმა ძლავს იცნო ჰანონი. მისი სწეული ძვლები ვერ უძლებდა რკინის საწერტელს, იშლებოდა და ხელ-ფეხი ნაწილ-ნაწილ სცილდებოდა ტანს. მონადირის ქოხის კარზე მიკიდებული ნანადირევის ნარჩენების მსგავსი ნაშთილა დარჩა ჯვარზე.

სუფეტმა არ იცოდა ეს ამბავი. წინ გადაჭიმული ქალაქი ფარავდა ყველაფერს, რაც კი მის უკან ხდებოდა. სპასალარებთან რიგრიგობით გაგზავნილი მეთაურები არ მობრუნებულან. მერმე ხიზნები მოცივდნენ და მოუთხრეს ჰამილკარს მათი უბედურება. პუნიკური

ლაშქარი შედგა, გამარჯვების ჟამს თავს დამტყდარმა მარცხნა გააშეშა. სპა აღარ უგონებდა ჰამილკარს.

მათომ შემთხვევით ისარგებლა და დაერია ნუმიდიელებს.

ჰანონის ბანაკის განადგურების შემდეგ მათ მოუბრუნდა. სპილოები დაიძრნენ. როქის მებრძოლებმა გალავანზე ჩირაღდნებად დამაგრებულ მუგუზლებს დასტაცეს ხელი და ველზე გაექანნებ ცეცხლის ბრიალით. უზარმაზარი ცხოველები დაფრთხნენ და ყურეს მიაშურეს; აქ ისინი ერთმანეთს ეჯახებოდნენ და იძირებოდნენ ჯავშან-იარაღით დამძიმებულნი. მაშინ ნარჰავასმა თავისი მხედრებუ აფრინა. ბარბაროსები მიწაზე ჩაემხვნენ და, როცა ბედაურები სამ ნაბიჯზე მიუახლოვდნენ, მუცელში ეცნენ, ხანჯლით დაუწყეს ფატვრა. ბარკას მოსვლამდე გაწყდა ნუმიდიელთა ნახევარი.

ქანცმილეული ბარბაროსები ჰამილკარის ლაშქარს ველარ გაუმკლავდნენ და მწყობრად დაიხიეს ცხელი წყაროების მთამდე. სუფეტი ფრთხილობდა, არ დასდევნებია მათ, მაკარის შესართავისაკენ გასწია.

ტუნისი მისია. მაგრამ ქალაქი მხრჩოლავი ნანგრევების გროვად იყო ქცეული. დახეთქილი გალავნიდან შუა მინდვრამდე წაწყობილიყო ნასახლარები. შორს, ყურის ნაპირებთან, ქარი ერთმანეთს ახლიდა ჩამჩჩრჩვალ სპილოებს. სპილოთა ლეშები წყალში მოტავტივე შავ ბრაგებს ჰგავდა.

ომს რომ ათავებოდა, ნარჰავასმა თავისი ტყეებიდან მოარეკინა ყველა სპილო — დიდი თუ პატარა, ძუ თუ ხვალი. ამიერიდან რაღა აღადგენდა მისი სამეფოს საომარ ძალას! იმედდაწურული ხალხი შორიდან შესცქეროდა სპილოების დაღუპვას. ქუჩებში ქვითინებდნენ, გარდაცვლილ მეგობრებსავით უხმობდნენ სპილოებს. „ო, უძლეველო! გამარჯვებავ! მრისხანევ! მერცხალავ!“ — გაისმოდა ხმები. პირველ დღეს დახოცილ ადამიანებზე არ ულაპარაკიათ ამდენი. მეორე დღეს ცხელი წყაროების მთაზე როქის სპის კარვები შენიშნეს. სასოწარკვეთილება იქამდე მივიდა, რომ ბევრნი, განსაკუთრებით კი ქალები, ძირს ვარდებოდნენ აკროპოლიდან.

ჰამილკარის ზრახვები არაკაცმა არ იცოდა. იგი მარტოდმარტო იდგა კარავში, ერთი პატარა ბიჭი ახლდა. ნარჰავასსაც კი არ იპატიუებდა სუფრაზე. ჰანონის დამარცხების შემდეგ იგი განსაკუთრებულ გულისხმიერებას იჩენდა ნუმიდიელთა მეფის მიმართ. ნარჰავასს ისე

ეწაღა, ჰამილკარს დასიძებოდა, რომ ეშინოდა, პირი არ შემეშალო-
სო. და არ ენდობოდა მას.

სუფეტის უმოქმედობა ხრიკი იყო მხოლოდ. ათასგვარი ხერხით თავს უქონავდა დაბათა მმართველებს და ისინი როქის მეომრებს სდევნიდნენ, აძევებდნენ, მძვინვარე მხეცებავით ერეკებოდნენ. ბარბაროსები ტყეში თავს შერგავდნენ თუ არა, ხეებს ცეცხლი ედებოდა; წყალს სვამდნენ და — წყარო მოწამლული იყო; გამოქვაბულს თუ შეეფარებოდნენ ღამის გასათევად, გამოსასვლელი ამოქოლილი ხვდებოდათ. ძველი თანამზრახველი სოფლელები აქამდე თუ იცავდნენ, ახლა მტრობდნენ მათ. მოსახლეობა კართაგენული იარაღით იყო აღჭურვილი.

როქის მეომართაგან ბევრს წითელი წყლულებით ჰქონდა სახე დაფარული. ზოგს ეგონა, ჰანონს რომ შეევეხეთ, სენი გადაგვედოო; ზოგი ფიქრობდა, სალამბოს თევზების შეჭმისთვის მოგვეზლო სამაგეროო. მონანიების მაგიერ ოცნებობდნენ უარეს მკრეხელობაზე, რათა დაემდაბლებინათ პუნიკელთა ღმერთები. მზად იყვნენ მთლად გაენადგურებინათ ისინი.

სამ თვეს დაძრწოდნენ აღმოსავლეთ ნაპირზე, მერმე სელუმის მთა გადალახეს და უდაბნოს ქვიშნარებში დაეშვნენ; ეძიებდნენ თავშესაფარს, სულ ერთია, როგორს. მხოლოდ უტიკას და ჰიპოზარიტს არ უღალატია მათთვის, მაგრამ ჰამილკარმა ალყა შემოარტყა ორივე ქალაქს. ბარბაროსებმა ანგარიშმიუცემლად გასწიეს ჩრდილოეთისკენ, გზებიც კი არ იცოდნენ. თავბრუ დაეხვათ ამდენ გასაკირში.

საშინლად იყვნენ გაღიზიანებულნი. მათი გააფთრება თანდათან მატულობდა. ერთ მშვენიერ დღეს კობუს პარეზში აღმოჩნდნენ, კართაგენის პირისპირ.

შეტაკებები გახშირდა. ბედი თანაბრად სწყალობდა ორივე მხარეს. მოწინააღმდეგეებს ისე გაუწყალდათ გული, რომ მცირე შეჯახებებს ერჩიათ ცხარე ბრძოლა, სასტიკი და უკანასკნელი.

მათოს სურდა, თავად შეეთავაზებინა ჰამილკარისთვის ბრძოლა, მაგრამ ერთი ლიბიელი შეენაცვლა. ყველამ დაინახა, როგორ წავიდა იგი. დარწმუნებული იყვნენ, რომ არ მობრუნდებოდა.

მაგრამ ლიბიელი იმ საღამოსვე დაბრუნდა.

ჰამილკარი დაყაბულებულიყო. მეორე დღეს, მზის ამოსვლის ჟამს რჰადესის ველზე უნდა შეჰყროდნენ ერთმანეთს.

მებრძოლებს სურდათ გაეგოთ, მეტი რა თქვა სუფეტმა. ლიბი-
ელმა დაურთო:

— მის წინ ვიდექი, მკითხა, რას უცდიო. ვუპასუხე სიკვდილს-
მეთქი! არა, გასწი, ხვალ მოგკლავ სხვებთან ერთადო, — მომიგო.

ასეთმა დიდსულოვნებამ გააოცა ბარბაროსები, ზოგი შეძრწუნ-
და კიდევ. მათოს გული დასწყდა, მისი ეჭიბი რომ არ მოკლეს.

სამი ათასი აფრიკელი, ათასი ორასი ბერძენი, ათასი ხუთასი კამპა-
ნიელი, ორასი იბერიელი, ოთხასი ეტრუსკი, ხუთასი სამნიელი, ორ-
მოცი გალი და ინდისხურმის უბნებში გზად შემოყრილი მომთაბა-
რე აბრაგთა—ნაფურთა რაზმი შემორჩა მათოს. სულ შეიდი ათას
ორას ცხრაშეტი კაცი, რომლებიც ერთ სრულ სინტაგმას ვერც შეად-
გენდნენ. თორნ-აბჯრის ნაპრალები საქონლის ბეჭის ძვლით ამოაჯ-
სეს, ბრინჯაოს კოთურნების ნაცვლად ძირგავარდნილ სანდლებში
ტუცეს ფეხი. რკინისა და თითბრის ბალთები ამძიმებდა მათ სამო-
სელს, ჯავშანი ნაფლეთებად ეკიდათ სხეულზე; სახესა და ფაჩვნიერ
მკლავებზე მეწამულ ზოლებად აჩნდათ ნაიარევი.

დაღუპულ თანამებრძოლთა რისხვა გულს უმაგრებდა, გამბედა-
ობას მატებდა ბარბაროსთ. ბუნდოვნად გრძნობდნენ, რომ ჩაგრულ-
თა სულში დავანებული ღმერთის მსახურნი და საყოველთაო შურის-
ძიების წარმმართველნი იყვნენ. ცის ტატნობზე კართაგენის გამო-
ჩენამ და უსამართლოდ მიყენებულმა ტკივილებმა გააავა ისინი. და-
იფიცეს. ერთმანეთის დასაცავად ებრძოლათ სამარის კარამდე.

სააღალე პირუტყვი დახოცეს. რამდენიც კი შეეძლოთ ჭამეს, ძა-
ლა მოიკრიბეს. შემდეგ წაიძინეს. ზოგს სხვადასხვა თანავარსკვლა-
ველთათვის მიეპყრო მხერა და ლოცულობდა.

კართაგენელებმა ველზე მისვლა დაასწრეს მათ. ფარები ზეთით
გააოხეს, რომ ისარი ადვილად აესხლიტა. გრძელდალალეებიან ქვეი-
თებს სიფრთხილისთვის შუბლზე მოეკვეცათ თმა. ჰამილკარმა კარ-
გად იცოდა, ნაქამზე ბრძოლა რომ არ ვარგოდა, და მეხუთე საათი
იქნებოდა, ყველა ჯამი რომ გადმოაპირქვეავებინა მებრძოლებს. მისი
თოთხმეტათასიანი ლაშქარი თითქმის ორჯერ სჭარბობდა ბარბა-
როსთა სპას. ასე მშფოთვარე ჯერ არასდროს არ ყოფილა ჰამილკა-
რი. მისი დამარცხება რესპუბლიკის აღსასრულს ნიშნავდა, მას კი
ჯვარცმა არ ასცდებოდა. თუ გაიმარჯვებდა, პირინეს, გალეთისა და
ალპების გადალახვით იტალიაში შეაღწევდა, სამარადისო იქნებოდა

ბარკას დიდება. ღამის განმავლობაში ოცჯერ მაინც წამოიჭრა, თვალუურს ადევნებდა ყოველგვარ წვრილმანს. კართაგენელები განაწამები იყვნენ დაუსრულებელი შიშითა და ძრწოლით.

ნარჰავას ექვი ეპარებოდა თავის ნუმიდიელთა ერთგულებაში. ამას გარდა, ბარბაროსებს შეეძლოთ მათი დაჯანა. ნუმიდიელთა მეფე საოცარმა სისუსტემ შეიპყრო. დიდი თასით წამდაუწუმ ეწათებოდა წყალს.

ვილაც უცნობმა გადასწია მისი კარვის კალთა და მიწაზე დადო ქვამარილის გვირგვინი, რომელიც გოგირდითა და სადაფის რომბებით ამოჭრეთილი წმიდა გამოსახულებებით იყო შემკობილი. ქალი თავის დანიშნულს ტრფობის ნიშნად და შესაგულიანებლად ზოგჯერ უგზავნიდა ხოლმე ასეთ საქორწილო საჩუქარს.

ჰამილკარის ასულს ნარჰავასის სურვილი არ წყავდა.

მათოს მოგონება საშინლად აწვალებდა სალამბოს. როგორც უნასის ნაკბენის განსაკურნავადაა საქირო იარაზე გველის დასრესა, ასევე ეგონა, რომ მათოს სიკვდილი დაიხსნიდა მასზე ფიქრისაგან. ნუმიდიელთა მეფე მისი მორჩილია და მოუთმენლად მოელის ქორწილს. მათი შეუღლება გამარჯვებას უნდა მოჰყოლოდა და ამიტომ წასაქეზებლად ქალმა ძღვენი მიართვა საქმროს. ნარჰავასი დამშვიდდა. ოცნებობდა ბედნიერებაზე, რომელსაც უმშვენიერესი ქალის დაუფლება მოუტანდა.

მათოსაც აეკვიტა სალამბოს ჩვენება, მაგრამ ვაჟი ცდილობდა უკუეგდო ზმანება, გულში ჩაკლული ტრფობა თანამებძოლებზე გადაჰქონდა. თავისი არსების ნაწილად, დაუოკებელი სიძულვილის ნაწილად მიაჩნდა ისინი. ლაშქრის სიყვარული სულიერად ამაღლებდა მათოს, მკლავში ძალას მატებდა. ცხადად ხედავდა, რა უნდა ელონა. დროგამოშვებით თუ ამოიგმინებდა, სპენდიუსის გახსენება იყო ამის მიზეზი.

მათომ ექვს თანაბარ მწკრივად ჩაარიგა ბარბაროსები, შუაში ჩაყენა ბრინჯაოს ჯაჭვით ერთმანეთს გადაბმული ეტრუსკები; მოისარნი უკან იყვნენ, გვერდებში ჩადგნენ სირაქლემას ფრთებით მორთულ დაბალბეწვიან აქლემებზე ამხედრებული ნათურები.

სუფეტმაც ამგვარადვე გაანაწილა სპა. ქვეითების იქით ველიტებს გვერდში ამოუყენა კლინაბარები, მათ უკან ნუმიდიელები მოათავსა. როცა ინათა, ორივე ლაშქარი ერთმანეთის პირისპირ იყო ჩამწკრივებული; მეომრებს თვალები დაეჭყიტათ და შორიდან წო-

ნიდნენ ერთმანეთს სასტიკი მზერით. ჯერ შეყოყმანდნენ. ბოლოს ორივე მხარე ამოძრავდა.

ბარბაროსები ნელა დაიძრნენ და მძიმედ აბიჯებდნენ, რომ არ აქოწინებულაყვნენ. პუნიკური ლაშქრის ყოლბი გამოირკალა. გაისმა საზარელი გრუხუნის, ხომალდთა შეჯახების დარი. ბარბაროსთა პირველი რიგი სასწრაფოდ გაიპო და უკან დამალულმა მშვილდოსნებმა იწყეს ბირთვების, ისრებისა და სათხედების ტყორცნა. ამასობაში კართაგენელთა გაღუნული მწკრივი გასწორდა და ახლა შიგ შეიღრჩია. ველიტთა ორი შტო გასწვრივად დაუახლოვდა ერთმანეთს და ფარგლის ისრებივით ჩაიხურა. ბარბაროსები კიდევებს მიაწყდნენ და ვიწრო გასასვლელში შევიდნენ. ამით თავს ილუპავდნენ. მათომ შეაჩერა ისინი, კართაგენელთა ორ ფრთას შეაგება თავისი ლაშქრის სამი მწკრივი. მათოს ჯარი გასცდა მტრის რიგებს და სამმაგად წაგრძელდა.

მაგრამ ბარბაროსთაგან ყველაზე ჯაბანნი კიდევებში აღმოჩნდნენ. განსაკუთრებით შესუსტდა მარცხენა მხარე. კაპარკში ერთი ისარიც აღარ ჰქონდათ. ველიტები წამოეწივნენ და დაერივნენ მათ.

მათომ უკან დახია ბარბაროსები. მარჯვნივ მდგარი წალდმომარჯვებული კამპანიელები კართაგენელთა მარცხენა ფრთას შეუსია. ყოლბიც უტევდა მტერს. ველიტები შეაკავეს ბოლოში გადასროლილმა მებრძოლებმა, რომელნიც შედარებით უკეთეს მდგომარეობაში იყვნენ.

ჰამილკარმა რაზმებად დაყო მხედრობა, შუაში ჰოპლიტები ჩააყენა და აძგერა როქის სპას.

კონუსის ფორმის მწყობრს თავში ცხენოსნები მოუძლოდნენ. განზე გაზიდულ გვერდებში ლახვრები გამოჩრილიყო. ბარბაროსებს გაუძნელდებოდათ გამკლავება; მხოლოდ ბერძენ ქვეითებს ჰქონდათ ბრინჯაოს აბჯარი. დანარჩენებს სარზე დამაგრებული დანების, ხოდაბუნებიდან წამოღებული ცელისა და ბორბლის ფერსოსაგან სახელდახელოდ გამართული ხმლების მეტი იარაღი არ გააჩნდათ. გამოუწრთობი მახვილის პირი დარტყმისას იღრიკებოდა. ვიდრე ბარბაროსები ფეხით ასწორებდნენ გაღუნულ ხმლებს, აქეთ-იქედან კართაგენელები უშენდნენ და ჟღეტდნენ მათ.

ჯაჭვით დაბორკილი ეტრუსკები არ იძროდნენ, მოკლულნი არ ვარდებოდნენ და გვამები კედელივით აღმართულიყვნენ. უნასივით მოქნილი და ზღუდესავით შეუწყვეელი, ბრინჯაოში ჩასმული დიდი

მწკრივი გაიშლებოდა და კვლავ იკუმშებოდა. მის უკან ძალას იკრებდნენ და სულს ითქვამდნენ ბარბაროსები, შემდეგ ხელში შერჩენილი მახვილის ნამსხვრევით ეკვეთებოდნენ მტერს.

ბევრს იარაღის ნამსხვრევაც აღარ ჰქონდა. ისინი ახტებოდნენ კართაგენელებს და ძაღლებივით კბენდნენ სახეზე. გაამაყებულმა კალებმა ტანსაცმელი შემოიძარცვეს. შორიდან მოჩანდა მათი თეთრი სხეულები; მტრის დასაფრთხობად იგანიერებდნენ ქრილობებს. პუნიკურ სინტაგმებში აღარ გაისმოდა ჯარჩების ძახილი. მტრის კორიანტელს იქით მოჩანდა ალმებით როგორ გადასცემდნენ ბრძანებებს. ყველანი მიიწევდნენ წინ. ირგვლივ შემოჯარული ლაშქრის რწევა ედებოდა თითოეულ მათგანს.

ჰამილკარმა ნუმიდიელებს უბრძანა დაწინაურებულიყვნენ, მაგრამ ნაფურები გაექანნენ შესახვედრად და შეაფერხეს ისინი.

ნაფურებს განიერი შავი კაბა ეცვათ, კეფაზე თმები ჰქონდათ ვაზონასკული. მარტორქის ტყავის ფარი ექირათ და თოკგამობმულ ჯტარო დანებს ატრიალებდნენ. ფრთებით მორთული აქლემები ვაბმით ხაოდნენ. მახვილი მიზანს ხვდებოდა. ძლიერი ხელი მალლა აიტაცებდა ხოლმე იარაღს, რომელსაც სხეულის მოკვეთილი ნაწილი ჰქონდა შერჩენილი. გაცოფებული ცხოველები ცხრილავდნენ სინტაგმებს, ქლიკომიტვრეული აქლემები დაქრილ სირაქლემასავით დახტოდნენ.

კართაგენელთა ქვეითები მიაწყდნენ ბარბაროსებს და გადაქელეს ისინი. ერთმანეთს დაშორიშორებული რაზმები წაღმა-უკულმა ირეოდნენ. კართაგენელთა მბზინავი იარაღი ოქროს გვირგვინივით გარს ერტყმოდა ბარბაროსებს. შუაში ერთი თრომტრიალი იყო. მზეზე ალაპლაპებული მახვილის პირები არილს ისროდა. კლინაბართა რიგები ველზე გაშლილიყო. როქის მებრძოლები თორნ-აბჯარს გლეჯდნენ კლინაბართ, თავად იჭურვებოდნენ და ბრძოლის ველზე მიეშურებოდნენ. კართაგენელებს კლინაბარებში ერეოდათ ისინი და რამდენჯერმე კიდევ შეერივნენ ბარბაროსებს. მაშინ გაოგნებული პუნიკელები ჩერდებოდნენ ან უკან იხევდნენ. შორიდან მოისმა გამარჯვების ყიჟინა, მან ქარიშხალივით აიტაცა მებრძოლები. ჰამილკარი უიმედობამ შეიპყრო. ყველაფერი წყალში უცვიოდა მათოს გამჭირახობისა და მისი ლაშქრის მოუტეხავი სიმამაცის წყალობით.

შორიდან, ცისკიდულრიდან. დარებზა ეღრიალმა მოაღწია. ამბოხი მოდიოდა. მოეპართებოდნენ მოხუცები, სნეულები, თხუთმე-

ტი წლას ბავშვები და ქალებიც კი; შეშფოთებულიყვნენ, კართაგენი მიეტოვებინათ, რათა რაიმე დიდ ძალას შეჰფარებოდნენ. ჰამილკარს გამოართვეს რესპუბლიკის ერთადერთი სპილო, ისიც ხორთუმწაპკრილი.

კართაგენელ მეომრებს მოეჩვენათ, რომ მშობლიურმა ქალაქმა გალავანი მიატოვა, აქეთ გამოსწია და მამულისთვის სიკვდილი ითხოვა მათგან. მძინვარება გაუორკეცდათ, ნუმიდიელები წაუძღვნენ ლაშქარს.

შუა მინდორზე გაშლილ ბარბაროსებს პატარა ბორცვი ჰქონდათ ზურგს უკან. არათუ გამარჯვების, თავის დაღწევის შესაძლებლობაც კი არ იყო. მაგრამ როქის სპიდან გადარჩენილიყვნენ რჩეული და უმამაცესი მეომრები, მათ არ შეეძლოთ უკან დახევა.

ნუმიდიელებს ამოფარებული კართაგენელები ისროდნენ შაჟფურებს, უროებს. დიაცთა მოქნეული ჰოლოკით კვდებოდნენ ისინი, ვინც შიშის ზარს სცემდნენ კონსულებს. ბრბო ჟღერდა როქის სპას.

ბარბაროსებს ბორცვი იცავდა. მათი წრე ირღვეოდა, მეჩხვრდებოდა და კვლავ იკვროდა. ორჯერ დაეშვნენ ბეჭობზე, მაგრამ ორჯერვე უკუიქცნენ თავზარდაცემულნი. კართაგენელთა ახოჩქოლებული ბრბო ხელებს იწვდიდა. თანამებრძოლთა ფეხებს შუა ჩრიღნენ და ანგარიშმიუცემლად იქნევდნენ შუბებს. ფეხი უსრიალებდათ სისხლის გუბებებში. მოკლულება მიგორავდნენ დამრეც კალთაზე. მუცლამდე გვამებში ჩაფლული სპილო ამაოდ ცდილობდა გორაკზე ასვლას, ფეხებით ჭეკნიდა მიცვალებულთ, თითქოს ცხედართა დათრგუნვა სიამოვნებდა. ბოლოში გაგანიერებული ხორთუმის გადანაპერი დროდადრო აღიმართებოდა უზარმაზარ წურბელასავით.

შემდეგ ყველანი შეჩერდნენ. კართაგენელები კბილთა ღრჰენით შეჰყურებდნენ გორაკს, რომელზედაც ბარბაროსები იდგნენ.

ბოლოს ისინი მოსხლეტით ეძგერნენ მოწინააღმდეგეთ და ბრძოლა გაჩაღდა. ბარბაროსები ახლოს უშვებდნენ კართაგენელებს. გაყვიროდნენ — გნებდებითო, შემზარავად ხარხარებდნენ და ხელის ერთი მოქნევით იკლავდნენ თავს. ცოცხლები ფეხით დგებოდნენ ძირს დაცვნილ მკვდრებზე. პირამიდასავით იზრდებოდა გვამების გროვა.

მაღე ორმოცდაათი კაცი დარჩა მხოლოდ, შემდეგ ოცი, მერმე

სამი, მერმე ორი, — ჩუგლუგოთ შეაჩაღებული სამნიელი და მათო, რომელსაც აქამდე შემორჩენოდა ხმალი.

სამნიელი მუხლებში მოხრილიყო, მარჯვნივ და მარცხნივ რიგ-რიგობით იქნევდა ჩუგლუგს, თან მათოს აცილებდა დარტყმებს. „აგერ. აქეთ, ბატონო! იქით! დაიხარე“ — აფრთხილებდა.

მათომ დაკარგა სამხრეები და მუზარადი, თორნ-აბჯარიც შენო-ეძარცვა. მთლად შიშველი იყო. მკედარივით გადაფითრებულიყო, თმები გაბურძხნოდა, ტუჩის კიდეებში ღორბლი ჩასდგომოდა. ისეთი სისწრაფით ატრიალებდა ხმალს, რომ თავზე შარავანდივით ედგა მახვილით მოხაზული წრე. ქვამ ვადაში გადაუტეხა ხმალი; სამნიელი განგმირული დაეცა. კართაგენელთა ნაკადი შემქიდროებუ-ლიყო და მოიწვედა მისკენ. მათომ ზეცისკენ აღაპყრო ცარიელი ხე-ლები, თვალები დახუჭა; შემდეგ ხელები გაშალა და ისე გადაეშვა მოღერილი შუბებისკენ. თითქოს ქარაფიდან ზღვაში გადამხტარი-ყოს. მაგრამ მახვილთა ზღუდე გაიპო მის წინ. რამდენჯერმე ეცა კართაგენელებს. ისინი უკან იხევდნენ და იარაღს არიდებდნენ მათოს.

ხმალს წაპოკრა ფეხი და წაიბორძიკა. სურდა დასწვდომოდა, მაგრამ იგრძნო, რომ გაეყოფათ და ძირს დაეცა.

კარგა ხანია. რაც ნარკვეასი თენდაფენ მიჰყვებოდა მას მხეცთა დასაქერი საგდებლით. მათო რომ დაიხარა, ნუმიდიელმა დრო იხე-ლთა და წამოაცვა.

მერმე ხელ-ფეხი გადაუჯვარედინეს და სპილოზე დააყრეს. ყვე-ლა. ვინც კი დაჭრალო არ იყო. ბაღრაგად ამოუდგა მათოს. ერთი აღრზაურით გაემართნენ კართაგენისაკენ.

გაუგებარია; როგორ. მაგრამ გამარჯვების ამბავი ღამის სამ საათ-ზე უკვე შეეტყვოთ კართაგენში. ქამონის ტაძრის წყლის საათი ხუთს უჩვენებდა. როცა მალქას მიადწია ამბოხმა. მათომ თვალები გაახილა. ისე გაეშუქებინათ სახლები, რომ ქალაქი აღში გახვეულს ჰგავდა.

სამნიელი ღრიანცელი ძლივს ეყურებოდა მათოს, პირადმა გა-წოლილი შესცქეროდა ვარსკვლავებს.

შემდეგ კარი ჩაიხურა. მათოს ირგვლივ სიბნელემ მოიცვა ყვე-ლაფერი.

მეორე დღეს, იმავე დროს, ნაჭახის ხევში დარჩენილთაგან უკა-ნასკნელმა დალია სულა.

იმ დღეს, როცა როქის სპის ნაწილმა ხეეს დააღწია თავი. ზუა-
ეკები მობრუნდნენ, ლოდები დააგორეს და ერთხანს საკვებს აწ-
ვიდნენ დავრდომილთ.

ბარბაროსები მათოს გამოჩენას ელოდნენ. იმედდაწურულებსა
და დაქანცულებს სნეულთათვის ჩვეული სიჭიუტით ამ ადგილიდან
ფეხის მოცვლა არ სურდათ. ბოლოს ხორაგი გათავდა, ზუაეკები
წავიდნენ. კართაგენელებმა იცოდნენ, ათას სამას კაცზე მეტი რომ
არ იქნებოდა ხევში. მათ ამოსაყლელად შემომრები არც კი იყო სა-
ჭირო.

სამ წელს გასტანა ომმა. ამ ხნის განმავლობაში ნადირი მომრ-
ავლდა. ნარჩავასმა მოარეკინა მხეცები, ერთმანეთს გადააბა სანი
თხა და ნაჯახის ხევში შერეკა. ნადირი აქ იყო, როცა ბარბაროსთა
აშბის შესატყობად უხუცესებმა მაცნე აფრინეს ხევისკენ.

ველი მთელ სიგრძეზე გვამებსა და ლომებს დაეფარათ. მიცვა-
ლებულნი სამოსელსა და იარაღში არეულიყვნენ. ბევრს სახე აკლ-
და, ბევრს ხელი; ზოგი მთგანი ჭერ კიდევ შეურყვნელი ჩანდა.
ზოგი მთლად გამოფიტულიყო, დაფშვნილი თავის ქალები ეყარა
ჩაჩქნებში. საბარკულებში ხორცგართმეული ძვლები მოჩანდა.
გაძვალტყავებულთ მოსასხამილა შერჩენოდათ მთელი. ქვიშას
ცინცხალ ლაქებად აჩნდა მზეზე დამხმარი ძვლები.

ლომები ნებიერად ისვენებდნენ, მიწას განრთხმოდნენ, ტორები
გაეშოტათ. თეთრი კლდეების ანარეკლი ნათელი თვალს სჭრიდა
და ქუთუთოები მოეჭუტათ. სხვები უჯანა თათებზე დაყუნცული-
ყვნენ და სივრცეს გაჰყურებდნენ; დანარჩენებს, თავისსავე ფაფრე-
ბში სანახევროდ ჩაფლულთ, გამაძღართა და დაქანცულთ, სანახაო-
ბა მობეზრებოდათ და მოკუნტულებს ეძინათ; იწვნენ უღრტვინვე-
ლად, ქარაფებისა და მიცვალებულთა დარად. შესაღამოვდა. ცის
დასავალი სისხლისფერმა ფართო ზოლებმა დასერა.

ველზე დახირხლული ერთ-ერთი გროვიდან რაღაც მოჩვენების
მსგავსი წამობარბაცდა. ლომთაგან ერთი წამოიძმართა და მოჩვე-
ნებისკენ დაიძრა. მეწამულ ზეცას მისი ამაზრზენი აჩრდილი შავად
გადაეფოფრა. ლომი კაცს მიუახლოვდა და ტორას ერთი მოქნევით
ძირს დასცა.

შერმე ზედ დააცხრა და ჭანგებით ველ-ნელა გამოშიგნა.

შემდეგ ხახა დაალო და კარგა ჭანს გაბმით ღმუოდა. ბუმბე-

რახნა მთებზეა მოძახილით გაიმეორეს მისი ბრძღვინვა, რომელიც ბოლოს საღღაც შორს, უღდაბნოს სიღრმეში მიწყდა.

კლდიდან ღორღი ჩამოიშალა და ჩქამი მოისმა. ჭიუხის კიღეში, ტიხრის მხარეს, წაგრძეღებული დრუნჩეღი და აცქვეტიღი ყურეღი გამოჩნდა. ნადირის ანთეღულმა თვაღებმა გაიღღვეს. ტურეღი მოძუნეღლებულიყვენენ, რათა ჩამუსრევეით ამოეყორათ ფაშეღი.

კართაგენელთა მაცნე, უფსკრულს გაღამხობიღი რომ იმზირე-ბოღა. უკან გაბრუნღა.

თავი მეთხოთმეღ

გ ა თ ო

კართაგენი სიხარულს აეტანა, ხაერთო სიხარულს, უსახღვროსა და ღაუოკებულს. ნანგრევეთა ნაპრალეღი ამოქოღეს, საღებავით ისევე შეთთხხნეა კერეღი, ქუჩეღი ტვიის რტოეღით მოფინეს და მებოძირეღზე კღღაე ააბოღქვეს საკმევეღი. ტერასეღი ქრეღად დამოსიღ ბრბოს მოეჩითა და გაფურჩქვნიღ ყვავიღთა კონას ჰგავღა.

კანუწყვეტელ ბუბუნში გაისმოღა თულუხითა წამოძახიღეღი. ისინი ფიღაქანს რწყაედენენ. მონებმა დახალღული ქერი და უში ხორცის ნაქრეღი ჩამოურღგეს ბრბოს ჰამიღკარის სახეღით. ერთმანეთს ეგეღებოღნენ. ეხვეოღნენ, სიხარუღის ცრემღი სდიოღდათ; ტვიროსის ქღღაქეღი მათ ხეღშია, მომთაბარეთა ურღოეღი გარეკიღოა და ბარბაროსეღი — მთღად ამოყღღეტიღი. აკროპოღი ფერაღმა ჩარღახმა დაღარა. თავთხეღზე დაჭრიღ ხომალღთა წყალსაკვეთეღი ბზინავღნენ ძვირფაღი თვღეღით მოკენქიღი ჭებარის მსგავსად. წესრიღი აღეღგინათ. ახალი ცხოვრეღა დაეწყოთ, ბედნიერეღა იგრძნოღოღა ყვეღკან. საღამხოსა და ნუმიდიეღთა მეფის შეუღღღებას ზეიმობღ-ღნენ.

ქამონის ტაძრის ტერასაზე, სამ გრძელ მაგიდაზე, აუარებელი ოქრო-ვერცხლი დაეხვავებინათ. ეს მაგიდები ქუთუმთათვის, აგრეთვე უხუცესთა და დარბაისელთათვის გაეწყობოთ. მეოთხე, ოდნავ მაღალი ტაბლა, ჰამილკარის, ნარჰავასისა და სალამბოშთვრს იყო განკუთვნილი. სალაბომ მამული იხსნა, მიტაცებული რიდე დაუბრუნა კართაგენს, ამიტომ მისი ქორწილი ხალხმა დღესასწაულად აქცია და ქვემოთ, მოედანზე თავმოყრილნი მის გამოჩენას მოუთმენლად ელოდნენ.

მაგრამ სხვა, უფრო ძლიერი სურვილი სულს უხუთავდა ბრბოს. ამ საზეიმო დღეს მათო უნდა ეწამებინათ.

ჯერ მოითხოვეს, მათო ცოცხლად გავატყავოთ, შიგნეულში გამდნარი ტყვია ჩავასხათ ან შიმშილით სიკვდილი ვარგუზოთო. ზოგმა — ხეს მივაბაწროთო, უკან მაიპუნი დავუყენოთ და ქვეები დავაშენინოთ მისთვის, ტანატი შეურაცხყო და ქალღმერთს შეწირული ცხოველებისაგან შესაფერადაც უნდა დაისაჯოსო. სხვებმა თქვეს — დურკან აქლემს გამოვაბათ და ზეთით გაქლენთილი სელის პატრუქები შემოვახვიოთ ტანზეო. კმაყოფილებით ივსებოდნენ, რომ წარმოიდგენდნენ, უშველებელი ცხოველი როგორ შემოიბრებინდა კართაგენის შუკებს, მოგიზგიზე ცეცხლში გახვეული მათო როგორ გაიკლაკნებოდა ქარით აფარფატებული აღის დარად.

მაგრამ ვისთვის მიენდოთ მათოს მარტვილობა, ანდა დანარჩენები რატომ უნდა მოჰკლებოდნენ ამ სიამეს? სხვა გზა უნდა ეძიათ, მთელ ქალაქს, მის ყველა მკვიდრს, ყველა მარჯვენას, ყველა მკლავს, ყველაფერს, რაც კი კართაგენში მოიძეოდა — საჭურველს, ქუჩებში დაგებულ ქვის ფილებს თუ ხმელეთში შემოჭრილი ყურის ზვირთებს, — ყველაფერს უნდა რგებოდა წილი მათოს წამებაში, მის გვემასა და ვნებაში. უხუცესთა საბჭომ მოითათბირა: ზურგზე ხელბეგაკრული მათო დილეგიდან ქამონის მოედნისკენ უნდა წამოსულიყო მარტო, თანმხლებთა გარეშე. გულის არეში დაჯრა აუკრძალეს ბრბოს, რომ მეტ ხანს ეცოცხლა, გახანგრძლივებულოყო მისი წამება. თვალებს ნუ დასთხრით, საკუთარ ტანჯვას უმზიროსო; ნურაფერს ესვრით, მთელი ძალით ხელს ნუ მოუქნევთ. საპი თითით დარტყმა იკმარეთო.

მწუხრის ეჟმს უნდა გამოსულიყო დილეგიდან, მაგრამ ბრბოს რამდენჯერმე მოეჩვენა იგი. აკროპოლს აწყდებოდნენ, ქუჩები იცლებოდა, ცოტა ხანს შეჰდევ ბუზღუნით ბრუნდებოდნენ უკან.

ბევრნი ღამენათევენი იყვნენ, ფეხმოუცვლელად იდგნენ და შორიდან ეხმიაებოდნენ თანამოძმეებს; ერთმანეთს უჩვენებდნენ დაუქნელ ფრჩხალებს; მათოს დასაკაწრავად რომ მოეზარდათ. სხვები მეტისმეტად ღელავდნენ და ბოლთასა სცემდნენ. ზოგნი ისე გაცრეცილიყვნენ, თითქოს საკუთარ წამებსაც ელოდნენ.

უეცრად მაპალებს იქით ფრთებით შეკრული საჩრდილობელი გამოჩნდა. სალამბო გამოვიდა სასახლიდან, ხალხმა შვებით ამოისუნთქა.

ამალა ნელა დაიძრა და კარგა ხანი გავიდა, ვიდრე ბრბოს მოუპალოვლებოდა.

წინ პატეკ ღმერთთა ქურუმები მოდიოდნენ, მერე ეშმუნისა და მელქართის ქურუმები მოაბიჯებდნენ, ამათ ზეღიზედ მოსდევდა ქურუმთა ყველა დასი იმავე მორთულობითა და რიგით. მახვერპლის შეწირვის დღეს რომ იყვნენ. პოლოქის მახახურებმა თავჩაქინდრულებმა ჩაიარეს. მათ დანახვაზე ერმა სინანული იგონოთითქოს და უკან დაიხია. რაბეთნას ქურუმნი ქნარებით ზელში აპყად ვიდოდნენ. მათ უკან შავ-ყვითელ მკვირავ სამოსში გამოწყობილი ქურუმი ქალები მოირხეოდნენ, ჩიტებივით ჟღერტულებდნენ, გველებივით სარსალებდნენ, — ვარსკვლავთ ცამციმს ბაძავდნენ. მათი მსუბუქი სამოსი უნახეს სურნელს აკმევდა ქუჩებში. ბრბო ტანისკვრით მიეგება დიაცებში ჩამდგარ ქედშიმებს, რომელთაც ქუთუთოები დაელებათ და ღვთაების ორსქესიანობას ასახიერებდნენ: ასულებივით მორთულიყვნენ, ნელააცხებელი წაეცხოთ, კოპწია ქალებივით დაოგმანებდნენ, თუმც ჩასწორებული მკერდი და ვიწრო თეძოები ჰქონდათ. ქალური საწყისი მეფობდა ამ დღეს. იდუნალ ნეტარებას შეეცებორებინა დახუთული ჰაერი, წმიდა ქალებში ჩირადნები ააბრიალეს, ორგია უნდა მოეწყოთ იქ. სამმა ხომალდმა სიძვის დიაცნი მოასხა სიცილიიდან, უამრავი მეძავი მოკრბა უდაბნოდან.

ქურუმთა კრებულებმა ტაძრის ეზოსა და სტოაში მოიყარეს თავი. გალანისკენ აზიდული ორმხრივი კიბეების გასწვრივ ჩალაგდნენ. საყდრის სვეტებს შორის თეთრსამოსიანთა წყება ჩანდა, მთელი შენობა ქვის ქანდაკებასავით უძრავი აღაძიანებით აიჭაო.

ქურუმთა დასს მკვურკლეთუხუცესნი, ეზოსმოძღვარნი და დიდებულნი მოჰყვებოდნენ. ძირს ჩოჩქოლი ატყდა. მახლობელი შუკებიდან ხალხი მოასკდა ტაძარს. მონასტრის ფარეშნი კომბლის ქნე-

ვით მიერეკებოდნენ ბრბოს. ოქროს მიტრებით თავდაქმნულ ურუ-
ცესთა შორის მეწამულგავალაკიან ტახტრევანში სალამბო გამოჩნდა.

თავაშვებულმა ყვირილმა იმატა. აახმიანეს წინწილები, ააჯაგ-
გურუს ჭიჩქიმები, ბობლანს სცეს და ძოწისფერი გავალაკი სვეტებში
მიიძალა.

ტახტრევანმა ისევ გაიღვა ტაძრის ქვედა სართულზე. სალამ-
ბო რონინით დაიძრა, ტერასა გადასერა და კუს ბაჯნის საკარცხლში
ჩაესვენა. ფეხებში სპილოს ძვლის სამსაფეხურიანი სკამი შეუღვეს.
ქვედა საფეხურზე ორმა ზანგმა ბიკმა მოიყარა მუხლი. დროდადრო
ქალი თავზე აყრდნობდა მათ სამკაულებით დამძიმებულ ბელებს.

კოჭებიდან თეძომდე წმიდად ნაქსოვი მაქმანი შემოტმასნადა.
მაქმანი თევზის ქერკეს ჰგავდა და სადაფივით ციალებდა. ზღვის-
ფერი ქაპარი ჰქონდა შემორტყმული, ნახევარმთვარეებზე ჩაქრილი
ნაპრალიდან მკერდი უჩანდა, ძუძუს კერტებს ბადახში უფარავდა;
ფარშევანგის ფრთებში შერთული პატროსანი თვლები ჰქონდა თავ-
საბურველად. თოვლივით სპეტაკი ფართო აჯილა სთრუვდა უკან.
მკლავებზე ალმასის სამაჯურები ჰქონდა ასხმული. მუხლები წე-წე-
ბა, იდაყვები ტანს მიატმასნა და აისვეტა წმიდანთა იერით.

დანარჩენი ორი საფეხური ჰამილკარმა და ნარჰავასმა დაიკავეს.
ღია ფერით შემოსილ ნარჰავასს თავს უმშვენებდა ქვამაროლის
გვირგვინი, რომლიდანაც ამონის რქასავით დახვეული ორი ზილფი
ეშვებოდა. ჰამილკარს იისფერი ტუნიკა ემოსა, ტუნიკაზე ოქრომკე-
დით ვაზის ლერწები იყო ამოქარგული; წიელზე ხმალი ერტყა.

ეშმუნის ტაძრიდან მოეყვანათ პითონი. იგი მაგიდებს შორის
მიწაზე გაწოლილიყო ვარდის ზეთის გუბებში, კუდი ჩაეჩარა პირ-
ში და დიდი შავი წრე შემოეწერა. წრის შუაგულში თათბრის ბიჯგი
შეეყენებინათ ბროლის კვერცხისთვის, რომელიც არუკლილ მზის
სხივებს ყოველმხრივ ფანტავდა.

სალამბოს უკან სელით დამოსილი ტანიტის ქურუმები ჩადუნენ.
მარჯვნივ ოქროს ზოლად განლაგდნენ ტიარებით თავმოართული ურუ-
ცესები, მარცხნივ მომწვანო რიგი შეექმნათ რაგუნდისარგნიან ღარ-
ბაისელთ. მოშორებით მოლოქის ქურუმები ჩამწკრივდნენ, მათი წი-
თელი მოსასხამები მეწამულ ზღუდვად აღიმართა თითქოს. სხვა კრე-
ბულებმა ქვედა ტერასებზე მოიკალათეს. ხალხს ქუჩები აღარ გას-
წვდა, სახლის ბანებს მიაშურა და ერთიმეორეზე წაწყობილ რიგე-
ბად განლაგდა აკროპოლამდე. სალამბოს ფერხთით ბრბო განრთხმო-

და. თავს ცის თაღი წამომხობოდა. ირგვლივ უნაპირო ზღვა, ყურე, ბუმბერაზი მთები და შორეული გარეუბნები შემოსჯაოდა. თვალისმომკრელი სამოსით მორთული ასული ტანიტს შეეზავა თითქოს და კართაგენის მფარველ ანგელოზს, მისი სულის განსახეულებას ჰგავდა.

ღრეობა მთელ ღამეს გასტანდა. დაბალ მაგიდებს გადაფარებულ ფერადი შალის სუფრებზე ხეთა ვარჯივით დატოტვილი ჩირაღდნები იდგა. ამარტის სირჩები, ლურჯად მოჭიქული ამფორები, კუს ბაქსის კოვზები და პურის კვერები დაეხორგათ ორ რიგად ჩამწყვრივებული მარგალიტის არშიამოვლებული თევშების გასწვრივ. სპილოს ეშვებს ფოთლებიანად დაკრეფილი ყურძნის მტევნები შემოტმასნოდა თირსივით, ეკალმუხის ლანგრებზე თოვლის გუნდები ღხვებოდა. ვერცხლის მადალფეხიან ლარნაკებზე ლიმონის, ბროწეულის, გოგონისა და საზამთროს მთები იდგა. საწებელში ტიეტავებდნენ დრუნჩღაბჩინილი ტახები. გაუტყავებელი კურდღლები თითქოს დახტოდნენ ყვავილთა შორის. გუფთით აპოეგლისათ ლოფორტიქინათა ნიქარები. საოცარი ნაზუქები დაეცბათ. ხუფს რომ ახდიდნენ. მტრედები ამოფრინდებოდნენ ზოლქე ლანგრებიდან.

მაგიდებს შუა ფეხაკრეფით დაფათურობდნენ ტუნაკადაკარწახებული მონები. დროდადრო ქნარებზე ჰიმნს აუღერებდნენ ან გუნდი ახმიანდებოდა. ზღვის ლელვასავით დაუშომშინებელი ბრბოს ბუბუნნი თავს დაჰფარფატებდა მეინახეებს და იღუმალ ჰანგებს უნაწავებდა. ზოგმა როქინ სპია ღრეობა გაიხსენა; ბედნიერების გამო ოცნებას მიეცნენ. მუხმ დასავლისკენ იბრუნა პირი და ცის თაღის მეორე კიდეში ნამგალივით გაწლობილი მცხრალი მთვარე წამოიწია.

უეცრად საღამომთ თავი მოაბრუნა, თითქოს დაუძახესო. ზალხმა ქალის მზერას გააყოლა თვალი.

აკროპოლის ამაღლებასთან, ტაძრის ძირას კლდეში შეთხრილი სენაკის კარი გაიღო. ბნელი პარების ზღურბლზე კაცი გამოჩნდა.

მოხრილი იყო და დამფრთხალი, მძვინვარე ნადირს ჰვავდა. მოულოდნელად ნებაზე მიშვებულს.

ნათელი თვალს სჭრიდა და კარგა ხანს ფეხმოუცვლელად იდგა. ყველამ იცნო. ბრბოს სუნთქვა შეეკრა.

ღღევანდელი მსხვერპლი ზალხს რაღაც საოცრებად. თითქმის ღვთაებრივი ბრწყინვალეობით მოაიღადა მიაჩნდა. მის დასანახავად კნარები წააგრძელეს. განსაკუთრებით ქალები შეეცადნენ მათი

ქმარ-შვილის ამომწყვეტლის ხილვას. უნებურად სულის სიღრმეში ცნობის წადილმა იჩინა თავი, უკეთ სურდათ მისი შეცნობა. ამ სურვილს სინდისის ქენჯნაც ერთვოდა და სიძულვილს აცხოველებდა.

ბოლოს მათო დაიძრა. მოულოდნელობით შემცბარი ხალხი დამშვიდდა. ბრბომ ხელები გაიშვირა მისკენ და მათო თვალს მიეფარა.

სწრაფად ჩამოათავა აკროპოლის სამოცსაფეხურიანი კიბე, მთით მოვარდნილმა მეწყერმა წაატანა თითქოს. ბრბომ თვალი შეავლო, სამჭერ როგორ გადაეცლო საფეხურებს. კიბის თავთან შეჩერდა.

მხრები სისხლში ჰქონდა გათხვრილი, მძიმედ სუნთქავდა; ღვედების გაგლეჯას ეძალვოდა და შიშველ ზურგზე გაკრული ხელები გველებივით ებერებოდა.

მებოძირზე იდგა. ყოველ ქუჩას ბრინჯაოს ჭაჭვების სამი წყება გასდევდა. ჭაჭვები პატეკ ღმერთთა კიბებს იყო გამობმული. ქუჩის კიდეში ამბოხი ირეოდა. შუა ქუჩაში უხუცესთა ფარეშები დაიარებოდნენ და მათრახებს ატრიალებდნენ.

ერთმა დაუზოგავად მოუქნია. მათო გამოემართა.

ჭაჭვებიდან ბრბო ხელებს ასავსავებდა, გაყვიროდა — „მათოს დიდი გზა დაუტოვეთ სავალიო!“ მიდიოდა. ბრბო ხელით ეხებოდა, ჭიჭვნიდა, ასახირებდა. ერთ ქუჩას რომ ჩაათავებდა, მეორე ქუჩა გადაიშლებოდა მის წინ. რამდენჯერმე უგვერდა მწვალებლებს, მათი დაკბენა სურდა. მამინ ბრბო უკან იხევდა, ჭაჭვები ბორკავდა მათოს, ხალხი კი სიცილით იჭაჭვებოდა.

რომელიდაც ბავშვმა ყური გაუხია. ვილაც გოგონამ სახელოში დამალული თითისტარის წამახული წვერით ლოყა გაუხლიჩა. ბლუჯა-ბლუჯა გლეჯდნენ თმებს, ნაქერ-ნაპერ ღლეტდნენ ხორცს; ჯონებით ან სკორეში გასვრილი ღრუბლით სახეს უთითხნიდნენ. მარჯვენა ყვრიმალღან სისხლი წასკდა. ბრბო შეიშალა. ეს ბარბაროსთაგან უკანასკნელი კართაგენელთათვის ყველა ბარბაროსს, მთელ ლაშქარს გაუტოლდა; მას უზღავდნენ სამაგიეროს გარდახდილი პირის, ხიფათისა და თავის შერცხვენის გამო. შურისგებამ მთლად გააავა ბრბო. დაქიმული ჭაჭვები იზნიქებოდნენ და გაწყვეტას ლამობდნენ. გახელებულები ვერც ამჩნევდნენ მონებს, რომელნიც მათ ცემით აშოშმინებდნენ. ზოგი სახლის ძგიდეებს ებლაუჭებოდა. სამერხულები საანახაობის მოყვარულთა თავებით იყო ამოგმანული. მეტი ვნება რომ ვერ მიაყენა მათოს, ბრბომ ბოღმა ღრიანცელში გადმოანთხია.

უმგერად ლანძღავდნენ, ქრდავდნენ, კილავდნენ. მათს ტანჯვა ეცოტავებოდათ თითქოს და წყევლა-კრულვით უმეტეს, მარადიულ წაშვებას უქაღდნენ.

კართაგენი უაზრო და დაუოკებელმა ღრიანცელმა აიტანა. ხალხი აიტაცებდა ჩაბრენწილსა და როყიო ბგერას და ერთ ხანს იმეორებდა. კედლები მთელ სიგრძეზე ააცახცახა ხმებმა და მათოს მოეჩვენა, რომ ქუჩის ორივე მხარეს ჩარიგებული სახლები მისკენ წამობარბაცდნენ, უმველებელი ზელებივით აიტაცეს მალა და სულს ზღიღნენ.

გაახსენდა, რომ ოდესღაც კიდევ განიცადა რაღაც ამის დარი. მაშინაც ბრბო იყო ტერასებზე თავმოყრილი. იგივე მზერა, იგივე გაბელება... ოღონდ თავისუფალი იყო, ღმერთი იფარავდა და ხალხი ორად იბობოდა მისთვის გზის მისაცემად. მოგონება დაიბვეწა და სევდა დაუსადგურა მათოს. თვალწინ აჩრდილები დაბორილებდნენ, ქალაქი ირწეოდა, ნაიარევი გვერდიდან სისხლი მოასხაშვდა, სიკვდილის სიახლოვეს გრძნობდა; მუხლები ეკეცებოდა. ნელა დაეშვა ფილაქანზე.

მელქარტის ტაძრის სტოას მიაშურა ვილაცამ, ნაღვერდლებზე გადამხობილი სამფეხიდან გავარვარებულ შანთს დასწვდა, პირველსავე ჯაჭვში გაჩხირა და მათოს იარას მიაჭლო. სხეულიდან კვამლი აიბოლქვა. მათოს ღრიალი ბრბოს შეძახილმა ჩაახშო. ისევ დაღვა ფეხზე.

ექვსი ნაბიჯი გადადგა და დაეცა მესამედ... მერმე მეოთხედ. ახალი გვემა წამოაყენებდა. მღუღარე ზეთი მოწვეთავდა მისკენ მიშვერალი საწვეთარებიდან. ფეხქვეშ შუშის ნამსხვრევებს უყრიდნენ. სვლას განაგრძობდა. სათების ქუჩის კუთხეში კედელთან მიბანდალდა, მოჩარდახულ ფარდულს მიეყრდნო. აღარ იძვროდა.

უხუცესთა საბჭოს ფარემნი ჰიპოპოტამის ტყავით დაწულ მათრახებს უტლაშუნებდნენ ისეთი თავგამეტებით, რომ მათი ხავერდოვანი ტუნიკის ფოჩებში ოფლმა გამოატანა. მათო გრძნობამიხდილს ჰგავდა. უეცრად მოაწყდა ადგილს, ანგარიშპიუცემლად ვარბოდა და კბილებს აკაწყავებდა, თითქოს საშინელ სიცივეს აეტანა. გადაევილო ბუდესის ქუჩას, ჩათავა სეფოს ქუჩა, ჩაუქროლა ბოსტნეულის ქულობაქს და ქაპონის მოედანზე მიიჭრა.

ამიერიდან ქურუმთა ანაბარა იყო. ფარეშებმა გააპეს ბრბო.

მათომ თავისუფლად ამოისუნთქა. მიმოიხედა და მისი თვალები სა-
ლაშბოს თვალებს შეხვდა.

მათო გაეშურა. ქალი წამოდგა და უნებლიეთ დაიძრა ტერასის
კიდისაკენ. მალე ირგვლივ ყველაფერი გაქრა და მათოს გარდა ვე-
ღარაფერს არჩევდა. სულში სიმშვიდე ჩაუდგა. წინ უფსკრული გა-
დაეხსნა თითქოს და მთელი სამყარო ერთადერთმა აზრმა, ერთმა
მოგონებამ, ერთმა გამოხედვამ დაჩრდილა. მისკენ მომავალი ვაჟი
იზიდავდა სალამბოს.

მეწამულ მასად ქცეულიყო, თვალებიდა შერჩენოდა ადამიანე-
რი. თეძოზე დაძინებული თასმები მისთრევდა, რომლებიც მისი და-
ჯიჯგნილი მკლავის ტყავგართმეულ იოგებს ჰკავდა. პირი დაეღო,
თვალის უბეებიდან ორი ალი სწვდებოდა თმებს და უბედური
სვლას განაგრძობდა.

ტერასის კიდეს მიაღწია. სალამბო ხარიხაზე გადმოიხარა. ორი
საოცარი თვალი შესციციებდა და ქალმა შეიტყო, მათო როგორ
ევნო და ეწამა მისთვის. წინ მომაკვდავი ედგა, მაგრამ ჰამილკარის
ასული ხედავდა კარავში ჩაჩოქილ ჭაბუკს, წელზე რომ შემოეჭდო
მისთვის ხელი და უნახეს სიტყვებს რომ ეჩურჩულებოდა. ეწადა
მათი კვლავ გაგონება, აღარ სურდა მისი სიკვდილი. ვაჟი შეტოკდა.
სალამბომ ყვირილი დააპირა. მათო გულალმა გაიშხლართა და აღარც
განძრეულა.

სალამბოს ქურუმები შემოეხვივნენ. უგონოდ იყო, წაიყვანეს
და კვლავ ტახტზე დასვეს. ულოცავდნენ; ყველაფერი, რაც გვეკირს,
შენი წყალობააო — ეუბნებოდნენ; ტაშს უკრავდნენ, ფეხებს აბა-
კუნებდნენ და მის სახელს გაყვიროდნენ სულმოუთქმელად.

გვამთან ვიღაც მიიჭრა. მოლოქის ქურუმთა ლაბადა მოეგდო
მხარზე, თუმც უწვერული იყო. სარტყელში დანა ჰქონდა გაჩრილი,
ქურუმთა დანა, რომლითაც წმიდა მსხვერპლს ქნიან. დანას ოქროს
ჩქიფი ჰქონდა ტარად. შაჰბარიმმა ერთი დაკვრით გადუსურა მათოს
მკერდი, გული ამოართვა, ჩქიფზე წამოაგო და მზეს მიუტანა
ძღვნად.

მზე ჩადიოდა ტალღებში. მისი სხივები წაგრძელებული ისრე-
ბივით შეესია გასისხლულ გულს. გულის ძგერა ნელდებოდა და მზე
ზღვაში ეშვებოდა. გულის უკანასკნელ შეფართხალებაზე მზე ჩაეს-
ვენა.

ყურიდან ტბამდე, ნახევარკუნძულის ყელიდან შექურამდე

ცველა ქუჩას, სახლსა თუ ტაძარს ერთიანი ყიყინა მოედო. დროდა-
დრო ზმები ცხრებოდა და მერმე კვლავ წამოიშლებოდა. ღრიანცელ-
მა შენობები ააბარბაცა. ზღვა სიხარულითა და დაუღუველი იმედით
წალეკილი კართაგენი ტორტმანებდა.

საამაყით შემთვრალმა ნარჰავასმა დაუფლები ნიშნად სალამ-
ბოს წელზე შემოაქდო მარცხენა, მარჯვენათი ოქროს ბარძიმს დას-
წვდა და კართაგენის ადგილს დედის სადიდებელი შესვა.

სასმისით ხელში სალამბომაც წამოიწია მეუღლის დარად, მაგ-
რამ იქვე ჩაიკეცა, თავი საკარცხელზე გადაუქანდა. ფერგამკრთალსა
და გაშეშებულს ბაგე გაბობილი დარჩა. ლელი თმა ჩამოშლოდა და
მეწამლე სთრეცდა.

აეთი სიკვდილი ერგო ჰამილკარის ქალს ტანიტის რიღის შე-
ხებისთვის.

ზ ე ნ ი ზ ვ ნ ე ბ ი

- აკარნანიული შურდული — აკარნანია—ძველი საბერძნეთის ჩრდილო-დასავლეთი ნაწილი, იონიის ზღვის პირად მდებარე. აკარნანიელები კანთქმული მეომრები იყვნენ, განსაკუთრებით გაწაფული იყვნენ შურდულია სროლაში. აკარნანიული შურდული გამძლეობით გამოიჩინადა.
- აკროპოლი — ანტიკური ქალაქის ამაღლებული ნაწილი, რომელიც კარგად იყო გამაგრებული და გამოიყენებოდა სტრატეგიული მიზნებისთვის.
- ალექსანდრე — იგულისხმება ალექსანდრე მაკედონელი (356—323 წწ. ჩვენს ერამდე).
- ამონი — ეგვიპტელთა უმთავრესი ღვთაება, მზის ღმერთი. ეგვიპტიდან ამონის კულტი შეიჭრა აზიისა და აფრიკის ზოგ ხალხთა რწმენაში.
- ამონიელები — მდ. იორდანეს აღმოსავლეთ სანაპიროზე, არაბეთის საზღვრებამდე მცხოვრები ტომი.
- ამფორა — კვირცხისებური ფორმის თიხის ქურქელი, მოგრძო და ორკუთხაანი; წერილი ყელი აქვს. მეტწილად ხმარობდნენ ლეინისა და ზეთის ჩასასხმელად.
- არიანა — ძველი სპარსეთის აღმოსავლეთი ნაწილი.
- არქაგათე — ძე სირაკუზელი ტირანის აგათოკლესი (316—289 წწ. ჩვენს ერამდე), რომელიც კართაგენს თავს დაესხა 310 წელს.
- ასური — ქალაქი ნუბიაში, ნილოსის მარჯვენა ნაპირზე.
- ატარანტები — ძველი აფრიკის მომთაბარე ტომი, გარამელების მეზობლები.
- აფაკა — ძველი ქალაქი ჰელიოპოლისსა და ბიბლოს შორის. აფაკა სახელგანთქმული იყო ვენერას დიდებული ტაძრით.
- ბაალი — უფალი. სემიტურ სამყაროში უმაღლეს ღვთაებას აღნიშნავდა. ბაალი ცის, მზის, ნაყოფიერებისა და მიწათმოქმედების ღმერთია ფინიკიელებთან; გვხვდება ძველი აღმოსავლეთის სხვა ხალხებშიც. ჩვეულებრივ. ინმარებოდა იმ ადგილის სახელთან ერთად, რომლის უფალიც იყო ესა თუ ის ბაალი. ამიტომ გვხვდება ფლობერთან ბაალ-ქამონი, ბაალ-პეორი, ბაალ-ზებუბი და სხვ.
- ბაარასი — მცენარე, ე. წ. „ოქროს ბალახი“, ხარობს ლიბანის მთებში. ღაქე ანათებს, დღისით კი შეუმჩნეველია. ბაარასს აღქმიოკოსები საოცარ თვისებებს მიაწერდნენ.
- ბაკარიისი — მცენარეა. მისი ფოთლებით გვირგვინებს წნავდნენ ძველად.
- ბალეარელები — ბალეარის კუნძულების მკვიდრნი. ბალეარის კუნძულთა ჭგუფი ხმელთაშუა ზღვაში მდებარეობს, ესპანეთის ნაპირებთან. მეექვსე საუკუნეში ჩვენს ერამდე ეს კუნძულები კართაგენის ბატონობის ქვეშ იყო. ბალეარელები კართაგენის დაქირავებულ ჯარში მსახურობდნენ.

- ბ ა ქ რ ი ა ნ ა** — შუა აზიის ერთი მხარე, ამუ-დარიის გაყოლებით. სხვადასხვა ისტორიულ ეპოქებში მისი ტერიტორია იცვლებოდა.
- ბ დ ე ლ ი უ მ ი** — განსაკუთრებული ჯიშის ხისაგან გამოზდილი წვეწვია. მისი შედედების შედეგად ამზადებენ მოწითალო ან მოყვითალო ფერის გამკვირვალ ფირფიტებს, რომლებიც ნაკვერჩხლებზე არ იწვის, მაგრამ ზმირნის მკვებს სასიამოვნო სუნს უშვებს და საკმეველად ხმარობენ.
- ბ ე ზ ო ა რ ი** — ოთხფეხთა (უფრო კი თხის) კუკში მცენარის ბოქოსაგან შექმნილი მარცვლები, საწამლავის გასანელებელი საშუალებაა.
- ბ ე ო ტ ი ა** — საბერძნეთის ნაწილი ატიკას, ლორკიდასა და ფოკიდას შორის. ბერძნების კავშირში 14 ქალაქი იყო გაერთიანებული. ერთ ხანს საბერძნეთში ჰეგემონიასაც მიაღწია ამ კავშირში.
- ბ რ ა ა ტ ე ნ ა** — კართაგენის ხელქვეითი მხარე.
- ბ ი რ ს ა** — ციხე-სიმაგრე კართაგენში.
- ბ ო რ ს ი პ ა** — ბაბილონის ქალაქი ეფრატის მარჯვენა სანაპიროზე. აქ იყო ცნობილი ასტრონომიული სკოლა.
- ბ რ უ ტ ი უ მ ი** — ძველი იტალიის სამხრეთი ნაწილი, დღევანდელი კალაბრია.
- გ ა დ ე ს ი** — ზღვისპირა სავაჭრო ქალაქი პირენეის ნახევარკუნძულზე, ფინიკიელთა კოლონია, შემდეგში ქალაქ კადისად ცნობილი. ჩვენს ერამდე 206 წლიდან გადესს რომაელები დაეპატრონენ.
- გ ა ლ ე რ ა** — სამხედრო ზომადი. თითო ვალერაზე მიჯამებული იყო 100-140 მეწიხზე. მენიხბეებად იყვნენ ტყუეები ან დასასჯელი მონები.
- გ ა ლ ე შ ი** — უძველესი ტომი. ცხოვრობდნენ დუნაის ნაპირებში. მცირე აზიასა და იტალიაში.
- გ ა რ ა მ ე ლ ე ბ ი** — ენტრალური აფრიკის ტომი. გარამა (დღევანდელი ჯერმა) იყო მათი მთავარი ქალაქი. მიწათმოქმედებას მისდევდნენ, სავაჭრო ურთიერთობა ჰქონდათ კართაგენთან. გარამელები დღევანდელი ტუარეგების წინაპრები იყვნენ.
- გ ე ტ ე ლ ი ა** — ატლასის მთების სამხრეთით მდებარე ქვეყანა. გეტელიელები შიდა დუნაის მომთაბარე ხალხი იყო, ისინი ნემიდელეებს, მეგრებსა და გარამელებს ესაზღვრებოდნენ. გარამელები და გეტელიელები ტუარეგებსა წინაპრები იყვნენ.
- გ ღ ო - ო პ ე ტ რ ი** — თევზის (უფრო კი ზვიგენის) გაქვავებული ეშვი.
- დ ე რ ტ ე ტ ო** — ასურელთა ქალღმერთი, დედა ლეგენდარული დედოფლის — სემირამიდასის.
- დ ი ო ნ ი ს ე** — იგულისხმება სირაკუზის ტირანი დიონისე პირველი (431—363 წწ. ჩვენს ერამდე), რომელიც დიდხანს ებრძოდა კართაგენს სიცილიისათვის.
- დ რ ე პ ა ნ უ შ ი** — ანტიკურ ხანაში რამდენიმე ქალაქს ერქვა ეს სახელი. აქ ნაგებობებზე უნდა იყოს სიცილიის დასავლეთ სანაპიროზე მდებარე ნავთსაყუდელი. დღევანდელი ტრაპანი, სადაც კართაგენის ამირბარმა ათარბასმა 349 წელს ჩვენს ერამდე დაამარცხა რომაელთა ფლოტი.

- ეგატი** — კუნძულები — სიცილიის მახლობლად, ერიქსის მთის პიკისპირ მდებარე კუნძულები. აქ (241 წელს ჩვენს ერამდე) რომაელებთან სსხლეაობრძოლაში სასტიკად დამარცხდა პანონი.
- ეგინა** — ბერძნული კუნძულ-სახელმწიფო ატიკასა და პელოპონესს შორის, ეგინას ყურეში. ეგინასთან კიდევ ერთხელ დაამარცხა რომმა კართაგენი.
- ელათია** — ძველი ბერძნული ქალაქი-სახელმწიფო.
- ელევზინი** — ქალაქია ათენის მახლობლად. გაზაფხულზე და შემოდგომით აქ იმართებოდა დღესასწაულები დემეტრასა და პერსეფონას სახელზე.
- ეპამინონდასი** — გამოჩენილი მხედართმთავარი (418-362 წწ. ჩვენს ერამდე). დიდად შეუწყო ხელი თებეს აღორძინებას. არა ერთხელ დაამარცხა ლაკედემონიელები. თავად არას დროს არ დამარცხებულა.
- ეპირი** — ძველი საბერძნეთის ჩრდილო-დასავლეთი მთაგორიანი მხარე. ეპირული — ეპირის მკვიდრი. ეპირმა დიდხანს შეინარჩუნა რომისაგან დამოუკიდებლობა.
- ერიდანი** — მითიური მდინარე ჰიპერბორეელთა ქვეყანაში. ზევსის მეხით განგვირული ფაეტონი ერიდანში ჩავარდა. მეორე ლეგენდით, ფაეტონი ჩავარდა მდ. ფაეტონში, ერიდანის შენაკადში. მისი დების ცრემლები ქარვად იქცა და ერიდანმა ოკეანეში წაიღო. გვიანდელ ლეგენდებში ერიდან: გაუთანაბრდა პოს, რონას, ზოგჯერ მიწისქვეშა სამეფოს მდინარედაც წინინგედენენ.
- ერიქსი** — ასე ეწოდება სიცილიის დასავლეთ ნაწილში მთას და მის მახლობლად მდებარე ქალაქსაც. პირველი პუნიკური ომის დროს პამილკარ ბარკამ დაიპყრო ერიქსი და თავის პლაცდარმად აქცია. აქედან იგი თავს ეხმობდა რომაელებს და მხოლოდ დაზავების შემდეგ დატოვა ეს ადგილი.
- ეფესო** — მცირე აზიის ქალაქი ეგეოსის ზღვასთან, სმირნიდან 60 კმ. დაშორებით. იონიის ძლიერების დროს იგი განსაკუთრებით დაწინაურდა.
- ეშმუნი** — ფინიკიელთა ერთ-ერთი მთავარი ღვთაება. ეშმუნი, ბაალქამონი და ტანიტი ყველაზე მეტი პატივისცემით სარგებლობდნენ კართაგენში. ეშმუნი ბერძნების ასკლეპიუსს და რომაელთა ესკულაპეს შეეფარდება. მას ექვემდებარება მკურნალობის საქმე.
- ეელიტი** — რომელი მსუბუქად შეიარაღებული ქვეითი.
- თამუზი** — ბაბილონური ღვთაება, სირიელთა ადონისის ფარდი. თამუზის ყოველწლიური სიკვდილი და მკვდრეთით აღდგომა სიმბოლური განახლებულია იყო სამყაროს მარადიული განახლებისა.
- თესალია** — ძველი სახელმწიფო საბერძნეთის ჩრდილო ნაწილში.
- თირსი** — ბახუსის კვერთხი, რომელზედაც ვახის ან სუროს ლერწებია შემოტმასნილი.
- იალღუნი** — მცენარეა.
- იბერი** — ძველი ესპანეთი. იბერიელები ხშირად მსახურობდნენ კართაგენს დაქირავებულ ჯარში.

- კამბანია — შუა იტალიის ნაყოფიერი მხარე.
- კანტაბრია — ძველი ესპანეთის ერთი ნაწილი, ბისკაის ყურის სამხრეთ ნაპირას. კანტაბრიელები იბერიელი მთიელები იყვნენ, — სახლობდნენ კანტაბრიის მთებში.
- კაპალოკია — მცირე აზიის უძველესი ქვეყანა, მდებარეობდა ნახევარკუნძულის სამხრეთ-აღმოსავლეთ ნაწილში. ჭრე ასურეთის, შემდეგ კი სპარსეთის ბატონობის ქვეშ იყო. პირველ საუკუნეში ტიბერიუსმა დაიპყრო და კაპალოკია რომის პროვინციად იქცა.
- კარიელები — მცირე აზიის ერთ-ერთი უძველესი ტომი.
- კარობალისტი — საბრძოლო იარაღი, რომელი ფილაკვანი, ისროდა ისარს, შუბსა და ქვებს; გადასაადგილებლად ბორბლებზე იყო დამაგრებული.
- კასიტერიდა — ანუ კასიტერიდის კუნძულები, ესაა ბრეტანის დასავლეთით მდებარე კუნძულები. ფინიკიელები აქედან ვზიდებოდნენ ტყეიას.
- კატაკომბები — სართულბად განლაგებული და ვიწრო გასასვლელებით დასერილი მიწისქვეშა ან კლდეში გამოკვეთილი სამარხები.
- კატაჰრაქტი — მძიმედ შეიარაღებული მხედარი საბერძნეთსა და ძველი აღმოსავლეთის ქვეყნებში. თორნ-აბჯარში ჩამჯდარ მხედარს ცხენიც ჯავშნიანი ჰყავდა. იბრძოდნენ გრძელი შუბებითა და ხმლებით. კატაჰრაქტებს, ჩვეულებრივ, გადამწყვეტ ბრძოლაში იყენებდნენ.
- კატონ უფროსი — მარკუს პორციუს კატონი (234—149 წწ. ჩვენს ერამდე) რომელი სახელმწიფო მოღვაწე და მწერალი, მონათმფლობელური ტრაქტატის ავტორი, რომელი კონსერვატივიზმის მომხრე. კატონი კართაგენის დაუძინებელი მტერი იყო, თავის ყოველ გამოსვლას ამთავრებდა ფრაზით: „ამას გარდა ვფიქრობ, რომ კართაგენი უნდა დაიანგრეს!“
- კელტიბერია — ძველი ესპანეთის შუა ნაწილი. კელტიბერიელები პირენეის ნახევარკუნძულის მკვიდრ იბერიელთა და აქ ჩამოსახლებულ კელტთა ნაშვირები იყვნენ.
- კვირატელი — ასე ეწოდებოდა რომის სრულუფლებიან მოქალაქეებს, ეს სახელწოდება მაშინდარეობს ძველი ლათინების — კვირინესაგან. მაგრამ ფლობერი აქ უნდა გულისხმობდეს შუა იტალიის აბორიგენებს, საბინელთა ტომის ერთ ნაწილს, რომელიც ქალაქ კვიროსში სახლობდა და ადრევე მიიერთა რომმა. კვირატელნი რომის ქვეშევრდომი საბინელები არიან.
- კიკლარი — ევიაპტესა და აზიის ზოგ ქვეყანაში გავრცელებული ფული. კიკარი წონის ერთეულიც იყო.
- კირენა — ძველი ბერძნული კოლონია აფრიკის ჩრდილოეთ სანაპიროზე, კირენაიკის ცენტრი.
- კოთერნი — მალაყელიანი და სქელლანიანი ფეხსაცმელი, ზონრებით იკვრებოდა და მუხლებამდე აღწევდა.
- კოლუმბარიუმი — რომელი ნაგებობა, კოლუმბარიუმის კედლებში დატანებულია თახჩები გარდაცვლილთა ფერფლის შესანახად.
- კომიგენა — ჩრდილო ასურეთის ერთი მხარე.

- კორინთი — კორინთის ყურეში გაშენებული ძველი ბერძნული ქალაქი. ლეგენდა სიზიფოსის მიერ დაარსებულად მიიჩნევა. კორინთში განსაკუთრებით განვითარებული იყო ხეროთმოძღვრება.
- კოტაბი — ძველ საბერძნეთში გავრცელებული თამაში. ჩვეულებრივ, კოტაბი თავს იქცევდნენ ღრეობებზე. ტახტზე დაწოლილ მოთამაშეს ღვინიანი ჟი-ალიდან რამდენიმე წვეთი ღვინო უნდა გადაეშხეფებინა შორიახლო მღვარ მეორე ფილაში, რომელშიც პატარა ქანდაკება იდგა. წვეთები ჭურ ქანდაკების თავს უნდა მოხვედროდა და შემდეგ უნდა ჩაქცეულიყო ფილაში.
- კოპორტა — რომაული ლეგიონის ნაწილი, რაშიც, რომელშიც 360—600 მებრძოლი შედიოდა. ათი კოპორტა ერთ ლეგიონს ქმნიდა.
- ლაკედემონია — სპარტის დაბლობი. ლაკედემონიელები — იგივე სპარტელები.
- ლაციუმი — იტალიის მხარე, ალბანეთის მთებისკენ მდებარე. აქ ძველი ლათინელები ცხოვრობდნენ.
- ლემნოსი — კუნძულია ეგეოსის ზღვაში.
- ლესბოსი — ქალაქი ჩრდილო აფრიკაში.
- ლიბია — თავდაპირველად ასე უწოდებდნენ ბერძნები მთელ აფრიკას. შემდეგში კონტინენტის მხოლოდ ჩრდილო მხარეს, ეგვიპტის დასავლეთით მდებარეს, შერჩა ეს სახელწოდება.
- ლიგურია — ლიგურიის ზღვისპირა ქვეყანა, გალეთის სამხრეთ-აღმოსავლეთით და იტალიის ჩრდილო დასავლეთით მდებარე. ლიგურიელები მამაცი მებრძოლები და კარგი მეზღვაურები იყვნენ.
- ლიდია — ძველი სახელმწიფო მცირე აზიაში, ეგეოსის ზღვის პირას.
- ლილიბე — ნავთსაყუდელი სიცილიის დასავლეთ ნაწილში. იგი კართაგენის ძირითადი საურდენი პუნქტი იყო პირველ პუნიკურ ომში.
- ლოკრი — ბერძნული ახალშენი ბრუტიუმში.
- ლუზიტანია — ძველი ესპანეთის ერთი ნაწილი, გეოგრაფიულად ნაწილობრივ ემთხვევა დღევანდელ პორტუგალიას. ლუზიტანია რომის პროვინცია იყო ერთხანს. ლუზიტანიელები იბერიელი ტომია.
- ლუტაციუსი — გაიუს ლუტაციუს კატული, რომის კონსული პირველი პუნიკური ომის დროს.
- მაგდალა — გალიეის უძველესი დასახლებული ადგილი ტიბერიის ტბის პირას.
- მალქა — ან მალგა, დაბა ბირსის ბექობთან. კართაგენის დანგრევის შემდეგ მისი ნანგრევებზე კვლავ აღდგა მალქა.
- მამერტინები — მამერტი ომის ღმერთის — მარსის ლათინური სახელწოდება. მამერტინებს უწოდებდნენ ჩრდილო სიცილიის მკვიდრთ. მათი მთავარი ქალაქი იყო მესინა. ასევე მამერტინებს უწოდებენ კამპანელ დაქირავებულ მებრძოლებს, რომელთაც დაიპყრეს მესინა და რომს გადასცეს.
- მარკიტანტი — პირი, რომელიც მიჰყვებოდა ჭარს ლაშქრობებში და ამარაგებდა პროდუქტებით.
- მარმარიკი — კირენაიკის შიდა ნაწილი.

- მასიკა** — ქველად განთქმული ღვინო, მზადდებოდა ყურძნის განსაკუთრებულ ჯიშაგან, რომელიც კამპანიაში, მასიკის მთაზე ხარობდა მხოლოდ.
- მასილიელი** — სტრაბონი ნუმიდიელ ტომად განმარტავს.
- მედიცინი** — წონის ერთეული, დაახლოებით 53 ლიტრს უდრია.
- მელქარტი** — ფინიკიელთა ეროვნული ღვთაება, მზის ღმერთი. მელქარტი აერთიანებდა ზეციურ კეთილ და დამღუპველ ძალებს. ნოსნობისა და კოლონიზაციის მფარველდაც მიაჩნდათ. თავდაპირველად ტვიროსის ღვთაებად ითვლებოდა, აქედან მომდინარეობს მისი სახელიც („ქალაქის მეუფე“). ქალაქ ტვიროსში იყო მელქარტის ღმერთის ტაძარი. მელქარტის კულტი შემდეგნი ფართოდ გავრცელდა სხვა ხალხებშიც.
- მეტაპონტი** — სანაპირო ქალაქი ტირენის ყურეში.
- მინა** — ფელა, ტალანტის შესამოყები ნაწილი; ბერძნები წონის ერთეულადაც მზარობდნენ მინას, ისევე, რაგორც ტალანტს.
- მირაბალიონი** — ინდური მცენარის ნაყოფია, მსხლის ფორმა აქვს, 2-5 სმ. ზოგრაია. გამოიყენებოდა მედიცინაში, ხმარობდნენ შავ საღებავდაც.
- მოლოქი** — ნიშნავს მეფეს, მეუფეს, ასე აღნიშნავდნენ მთავარ ღმერთს. მოლოქი მზის ღმერთია. ძველი აღმოსავლეთის ხალხები აღიარებდნენ მის ყოვლისშემართქმელ და ყოველსგამანაყოფიერებელ ძალასაც. მას ხარის სახით გამოხატავდნენ. მოლოქს მსხვერპლად სწირავდნენ ადამიანს, განსაკუთრებით კი ბავშვებს. მოლოქის კულტმა ძლიერ მოიკიდა ფეხი კართაგენში.
- მებათელინი** — სემიტური ტომი. არაბეთის მთაგორიან ნაწილში სახლობდნენ, გაჭირვებას და მეცხოველეობას მისდევდნენ. მეორე საუკუნეში რომმა დაამხო მათი სახელმწიფო.
- მარღი** — ნელსაცხებელია. ამზადებენ სურნელოვანი მცენარისაგან, რომელსაც აკრეთვე ნარდი ეწოდება.
- მებალი** — სიმებიანი, თორმეტძალიანი საკრავი.
- მემილია** — ძველი სახელმწიფო ჩრდილო აფრიკაში. ნუმაღია ხმელთაშუა ზღვიდან ატლასის მთებამდე იყო გადაქიმული. ნუმიდიელები კარგი მხეირები იყვნენ.
- მმბრია** — ძველი იტალიის ერთი მხარე. ეტრურიასა და ადრიატიკის ზღვას შორის მდებარე. ომბრიელები წარმოშობით გალური ტომები არიან.
- მატეტი ღმერთები** — ფინიკიელთა ჯეჯა ღვთაებები. პატეკთა კულტი ქაზირა კულტთან იყო დაკავშირებული.
- მაფლალონია** — მცირე აზიის უძველესი სახელმწიფო.
- მესინენტი** — მცირე აზიის ქალაქი გალატიაში, სინგაპურთან.
- პიროსი** — ეპირის მეფე (318—272 წწ.) იგი სამხრეთ იტალიის ქალაქებს შეეკავშირდა და რომაელები დაამარცხა 289 წელს. პიროსი განსაკუთრებით გამოარჩეოდა გმირობით, მსხვერპლს არ ერიდებოდა და გამარჯვება უღიღეს დაწაქარგად უჭდებოდა. გამოთქმა — „პიროსის გამარჯვება“ დღემდე შემოავრჩა.
- პრობერცინა** — (იგივე პერსეფონა) — საიქიოს ღვთაება, ზევსისა და დემეტრას ქალიშვილი. იგი აღდგა მიწისქვეშა სამეფოში გაიტაცა. დემეტრამ მობხერხა პრობერცინას დაბრუნება, მაგრამ მას მხოლოდ გარკვეულ პერიოდს

შეეძლო მიწაზე ყოფნა, დანარჩენი ხანი საიქიოში უნდა გავეტარებინა. პიო-
ზერპინას კულტი უკავშირდება ძველად დიდად გავრცელებულ მითს მკვე-
რა და შემდეგ მკვდრებით ამლგარი ღვთაების შესახებ (ოზირისი, ადონი-
თამუნხი).

პ ტ ო ლ ო მ ე — პტოლომეთა სამეფო დინასტია ეგვიპტის სათავეში იდგა ელინი-
ტურ ეპოქაში, 305—30 წწ. ჩვენს ერამდე. დაარსებულია ალექსანდრე მაკე-
დონელის სარდლის პტოლომე ლაგას ძის მიერ. „ერთი პტოლომეაჯაჟი“
ვულისხმობს ამ დინასტიის წარმომადგენელ ერთ-ერთ პტოლომეს.

რ ა ბ ე თ ი, რ ა ბ ე თ ნ ა (ქალბატონი, ქალღმერთი) — ტანტის ეპითეტებია.

რ ე გ ი თ შ ი — ძველი ბერძნული კოლონია იტალიაში. დაარსებულია მერვე საუ-
კუნეში ჩვენს ერამდე.

რ ე გ უ ლ უ ს ი მარკუს ატილიუსი — რომის კონსული, პირველი პუნიკური ომის
დროს სარდლობდა რომის ჯარებს. კართაგენის მხედართმთავარმა ქსანტი-
პემ დაამარცხა და დაატყვევა იგი 255 წელს. მან კართაგენში, ტყვეობაში
დალია სული.

ს ა მ ნ ი უ მ ი — მთიანი ქვეყანა ადრიატიკის ზღვასთან. სამნიელები მეომარი
ტომი იყო, ლუკანია და ბრუტიუმი დაიპყრეს მეხუთე საუკუნეში ჩვენს
ერამდე, რომთან ბრძოლაში თითქმის მთლად ამოწყდნენ პირველ საუკუ-
ნეში.

ს ა მ ო თ რ ა კ ი ა — ეგეოსის ზღვის კუნძული.

ს ა მ ო ს ი — კუნძული ეგეოსის ზღვაში, მცირე აზიის ნაპირებთან.

ს ა ნ დ რ ა ს ტ რ უ შ ი — მინერალი, ინდოეთსა და ეთიოპიაში მოიპოვება. ძვირფა-
სი ქვაა, გარსველავების ფორმის ოქროსფერი ფორეჯები აქვს.

ს ე რ ე ს ი — ძველი ქალაქი მცირე აზიაში.

ს ი დ ო ნ ი — ფინიკიის ქალაქი ხმელთაშუა ზღვის პირად, ვაჭრობით, კოლონი-
ზაციითა და შუშის ნაკეთობებით ცნობილი.

ს ი კ ლ ი — წონის ერთეული ძველად. განსაკუთრებით გამოიყენებოდა კეთილ-
შობილი ლითონებისათვის. ჩვენს ერამდე მერვე საუკუნიდან ფულის ერ-
თეულადაც იხმარებოდა.

ს ი მ ა რ ა — ქალის ზედა სამოსი, გრძელი; სიარულისას მიწაზე ეთრეოდა.

ს ი ნ ტ ა გ მ ა — სამხედრო რაზმი რომაული კოპორტის ტიპისა.

ს ი რ ა კ უ ზ ი — ბერძნული ქალაქი-სახელმწიფო სიცილიაში. პირველ და მეორე
პუნიკურ ომებში სირაკუზმა დიდი როლი ითამაშა.

ს ი რ ტ ა ს ყ უ რ ე — ხმელთაშუა ზღვის ყურეა აფრიკის სანაპიროზე.

ს უ ფ ე ტ ი — ასე ეწოდებოდა კართაგენის რესპუბლიკის ორ ადმინისტრაციულ
პირს. სუფეტი იყო უზენაესი მსაჯული, ომის დროს ხშირად მხედართმთავ-
რობაც ეკისრა. დამარცხების შემთხვევაში სუფეტს ჭვარცმა არ ასცდებო-
და ხოლმე.

ტ ა ლ ა ნ ტ ი — წონის ერთეული ძველად. ოქროსა და ვერცხლის ზოდი, რომე-
ლიც ტალანტს იწონდა, იხმარებოდა ფულის ერთეულადაც. „ეგებური ტა-
ლანტი“ ღირდა 1125 მანეთი ოქროთი. ე. ი. ლუტაციუსის ხარკი 3 600 000
იმდროინდელ ოქროს მანეთს უდრდა.

- ტ ა ნ ი ტ ი — ფინიკელთა ქალღმერთი. განსაკუთრებით დიდი პატივით სარგებლობდა კართაგენში. ეგვიპტელთა იზიდავს ფინიკიური განვითარებაა, მთაწარის კელტანაა გადაჭაკვეული. კართაგენში ბაალ-ქამონისა და მოლოქის კელტსაც კი ჯაბნიდა. მისი ეპითეტებია: რაბეთ, რაბეთნა, ბაალეთ და სხვ.
- ტ ა რ ე ნ ტ ე ლ ი — ტარენტის მკვიდრი. ტარენტი — ძველი ქალაქი სამხრეთ იტალიაში მოხერხებული მისადგომი იყო და შესანიშნავი ნავთსაყუდელი ჰქონდა. ამიტომ საკმაოდ ძლიერი ქალაქი იყო.
- ტ ა რ ტ ე ს ი — ძველი სავაჭრო ქალაქი პირინეის ნახევარკუნძულზე, გვალაკვივირის შესართავთან. განსაკუთრებით ცნობილი იყო ლითონის ვაჭრობით. სავაჭრო ურთიერთობა ჰქონდა კართაგენთან.
- ტ ა პ რ ო ბ ა ნ ი — სტრაბონის მიხედვით, შორეული, საოცარი და მდიდარი კუნძული. ფიქრობდნენ, ცეილონი უნდა იყოსო.
- ტ ე ტ რ ა რ ჭ ი — თავდაპირველად კოლეგიური ხელისუფლების ერთი ოთხ წევრთაგანი. გარდა ამისა, ბერძნულ ჯარში ოთხი რიგის უფროსი. შემდეგში რომის იმპერიის ცალკეულ სამფლობელოთა მმართველს ეწოდებოდა. ამ მნიშვნელობათაა ის ნახშირი ფლობებთან.
- ტ ი ა რ ა — აღმოსავლეთის მბრძანებელთა თავმოსართავი მიტრის ფორმისა. ხმარობდნენ ქერუმთა წრეშიც. რომის პაპს დღემდე ტიარა ადგას თავზე.
- ტ ვ ი რ ო ს ი — ფინიკიის ქალაქი. არსებობდა ჭერ კიდევ მეათე საუკუნეში ჩვენს ერამდე. განთქმული იყო საზღვაო ვაჭრობით. ჭერ ნახუქოდონოსორმა დაანგრია, შემდეგ — ალექსანდრე მაკედონელმა. რომაელების ბატონობის დროს კვლავ აღდგა.
- ტ რ ი რ ე მ ა — სამხედრო ხომალდი, სამწყება ნიჩბებიანი გალერა.
- ტ უ ნ ი კ ა — რომაული სამოსია კაბის ტაპისა, ტოგის ქვეშ ჩაასამელი. ტუნიკაზე ქაშარს ირტყამდნენ. მამაკაცებს ტუნიკა მუხლებამდე სწვდებოდათ, ქალებს — კოჭებამდე.
- უ რ ნ ა ლ ი — კედლის სანგრევი მანქანა. გამოიყენებოდა ციხესიმაგრეთა ალყის დროს.
- უ ტ ი კ ა — ფინიკიის კოლონია ჩრდილო აფრიკაში. გარკვეულ ხანს ინარჩუნებდა კართაგენისაგან პოლიტიკურ და ეკონომიურ დამოუკიდებლობას.
- ფ ი ლ ა კ ე ა ნ ი — ძველთა სამხედრო მანქანა, ლოდსატყორცნი, კატაპულტა.
- ფ რ ი გ ი ა — ძველი სახელმწიფო მცირე აზიაში. თავდაპირველად ევირა ნახევარკუნძულის დასავლეთი ნაწილი ჰელესპონტამდე. 278 წ. ჩვ. წელთაღრიცხვამდე გალატელებმა დაიპყრეს მისი ჩრდილო-აღმოსავლეთი ნაწილი, ავირობდნენ ლიდელბიტ, ალექსანდრე მაკედონელმაც დალაშქრა. ფრიგია მდიდარი იყო ოქროთი, მარმარილოთი და შალეულით.
- ქ ა ბ ი — წონის ერთეულია, დროთა განმავლობაში იცვლებოდა. ებრაული ქაბა დაახლოებით ერთ ლიტრს უდრიდა, ალექსანდრიულ ეპოქაში ქაბი ორ ლიტრამდე გააზარდა.
- ქ ა ბ ი რ ი — ქაბირები ბერძნული მითოლოგიიდან ფინიკიაში გადმოსული იდუმალი ღვთაებებია. არსებობდა შვიდი ქაბირი, ისინი ვულკანურ ძალებს

ასახიერებდნენ, ქაბირებს ზღვაოსნობის, ზოგან კი მეღვინეობის მფარველებადაც თვლიდნენ. სპეციალისტების აზრით, ქაბირთა კულტი ფრიგიელთა წარმოშობისა უნდა იყოს. ელინისტურ ეპოქაში კუნძულებზე სამოთრაკიასა და ლემნოსზე მისტერიები იმართებოდა ქაბირთა კულტის პატივისცემად.

ქსანტიპე — სპარტის მხედართმთავარი, რომელიც კართაგენელებმა რომთან სამოხრად მიიწვიეს პირველი პუნიკური ომის დროს. მან სასტიკად დაამარცხა რეგულუსი, რომის კონსული, 255 წელს ჩვენს ერამდე.

ლომორი — ებრაელებსა და ეგვიპტელებში გავრცელებული ზომის ერთეული, მარცვლეულის საწყაო, ლომორი 1,8 ლიტრს უდრიდა, პტოლომეთა დინასტიის დროს 3,5 ლიტრამდე ავიდა.

ციზალპინა — იტალიის ჩრდილოეთით, ალპებს გადმოღმა მდებარე მხარე.

ჰადრუმეტი — ტვიროსის ძველი ქალაქი ჩრდილო აფრიკაში, კართაგენის კოლონია.

ჰამილკარბარკა (ე. ი. ელვა) — დაბადების თარიღი უცნობია, გარდაიცვალა 229 წელს ჩვენს ერამდე; კართაგენის მხედართმთავარი, მამა ცნობილი ჰანიბალისა. ეგატის კუნძულებთან კართაგენის მეორე მხედართმთავარი. ჰანონის დამარცხების შემდეგ ჰამილკარი იძულებული შეიქნა რომს დაზავებოდა. იგი კართაგენში დაბრუნდა და ჩაახშო დაქირავებული ჯარის, ლიბიის დამოუკიდებელი მოსახლეობისა და მონების აჯანყება. 237 წლიდან პირინეის სანაპიროების დაპყრობას შეუდგა, აქვე მოკლული იქნა.

ჰანიბალი (247—183 წწ ჩვენს ერამდე) — კართაგენის მხედართმთავარი მეორე პუნიკურ ომში. 218 წელს გადალახა ალპები. რამდენჯერმე დაამარცხა რომაელები, განსაკუთრებით გაანადგურა ისინი 216 წელს კანასთან. 202 წელს იგი რომაელთა მხედართმთავარმა სციპიონ აფრიკელმა დაამარცხა, ჰანიბალი სირიაში გადაიხვეწა.

ჰერაკლეა — რამდენიმე ძველი ქალაქის სახელწოდებაა. ფლობერი გულისხმობს სიცილიის სამხრეთ სანაპიროზე ნავთსაყუდელს, რომელიც პუნიკური ომების დროს კართაგენის საყრდენი პუნქტი იყო.

ჰიპოზარტი — ფინიკიელთა უძველესი კოლონია ჩრდილო აფრიკაში, დღევანდელი ბიზერტა.

ჰოპლიტი — მძიმედ შეიარაღებული ქვეითი ბერძნულ ჯარში. ჰოპლიტები ლაშქრის მნიშვნელოვან ნაწილს შეადგენდნენ, ერთად დაჯრილი იბრძოდნენ. იარაღი ჰქონდათ მხოლოდ ხელჩართული ბრძოლისათვის, თითბრის აბჯარი ესხათ. მათი აკაზმულობა იმდენად მძიმე იყო, რომ ჰოპლიტებს ომში საკუთრველთმტვირთავი მონები ახლუნენ. ჯერ ბერძენი მოქალაქეები იყვნენ ჰოპლიტებად, შემდეგში — დაქირავებულებიც.

თავი პირველი. ღრეობა	5
თავი მეორე. სიკაში	22
თავი მესამე. სალამბო	43
თავი მეოთხე. კართაგენის კედლებთან	50
თავი მეხუთე. ტანიტი	69
თავი შეექვსე. პანონი	83
თავი მეშვიდე. ჰამილკარ ბარკა	103
თავი მერვე. ბრძოლა მაკართან	139
თავი მეცხრე. ლაშქრობა	155
თავი მეთე. გველი	171
თავი მეთერთმეტე. კარავში	183
თავი მეთორმეტე. ბელლარი	200
თავი მეცამეტე. მოლოქი	218
თავი მეთოთხმეტე. ნაჯახის ხევი	251
თავი მეთხუთმეტე. მათო	285
შენიშვნები (მ. გიგინეიშვილისა)	294

ГЮСТАВ ФЛОБЕР

САЛАМБО

РОМАН

Том II

(На грузинском языке)

Издательство «Мерани»
Руставели 42. Тбилиси 1970

3

გამომცემლობის რედაქტორი თ. ც ა ნ ც ა ძ ე
მხატვარი ნ. ი ა ნ ქ ი შ ვ ი ლ ი

მხატვრული რედაქტორი

ი რ. ჯ ა ნ ა შ ვ ი ლ ი

ტექნოლოგიური რედაქტორი ვ. მ ე ნ თ ე შ ა შ ვ ი ლ ი
კორექტორი თ. ი ო ს ე ლ ი ა ნ ი

გადაეცა წარმოებას 6/XII-67 წ.
ხელმოწერილია დასაბუქლად 18/VIII-68. ქალაქის ზომა 60X84¹/₁₆;
ნაბეჭდი თაბახი 19. სააღრიცხვო-საგამომცემლო თაბახი 15,58.

ტირაჟი 20.000.

შეკვ. № 4705.

ფასი 96 კაპ.

გამომცემლობა „მერანი“, რუსთაველის 42, თბილისი 1970

საქართველოს კბ ცკ-ის გამომცემლობის სტამბა. თბილისი, ლენინის ქ. 14.
Типография издательства ЦК КП Грузии. Тбилиси, ул. Ленина, 14.